Sen kim gelesin meclise bir yer mi bulunmaz
Baş üzre yerin var
Gül goncasısın gûşe-i destâr senindir
Gel ey gül-i rânâ
(NEDİM)

NEHCÜ'L-FERĀDĪS

UŞTMAḪLARNI͡NG AÇUQ YOLI

(CENNETLERİN AÇIK YOLU)

ÖNSÖZ

János Eckmann, *Nehcü'l-ferādīs*'in Yenicami nüshası tıpkıbasımını yayınlarken yazdığı önsözde (1956) eserin çevriyazısını ikinci cilt olarak çıkaracağını haber vermekteydi. Çevriyazılı metnin müsveddesine koyduğu tarihlere göre kendisi bu işe 1960 yılında başlamış ve 15 Mayıs 1964'te bitirmiştir. Onun 1971'de vefatına değin, Paris nüshasındaki bazı farklılıkları müsveddeye işlemek ve başlangıçtan bir kısmı temize çekmek dışında bu çalışmasıyla uğraşmaya fırsat bulamadığı anlaşılıyor. Eckmann'dan bir yıl kadar sonra *Nehcü'l-ferādīs* üzerinde çalışan ve metnin bir kısmını 1969 ve 1971'de yayınlamış olan Ali Fehmi Karamanlıoğlu da vefat etmişti.

Hamza Zülfikar, 1976 yılında Los Angeles'te bulunduğu sırada Bayan Gertrude Eckmann'dan bu çalışmanın müsveddesini almış ve yayınlanmak üzere Türkiye'ye getirmiştir. Böylelikle ilk cildi Türkiye'de basılmış olan bu önemli eserin ikinci cildinin de Türkiye'de yayınlanması olanağı ortaya çıkmıştı.

Müsveddenin ilk 120 sayfası Eckmann tarafından daktilo edilmiş bulunmaktaydı. Kalan kısım ise (121-525. sayfalar) onun el yazısıyla yazılmıştı. (Talât Tekin, Los Angeles'te János Eckmann'la birlikte bulunduğu sırada kendisinin de bu eserin çevriyazısı üzerinde çalışmış olduğunu bildirmiştir. Ancak, hangi sayfaların çevriyazısını yaptığını anımsamamaktadır.) Hamza Zülfikar, el yazısıyla olan bu kısmı, bazı noktalarda Türkiye'de kullanılan çevriyazı sistemini uygulayarak daktilo etmiştir. Eckmann'ın çalışmasını birlikte yayınlamak üzere anlaşmamızdan sonra ben, Hamza Zülfikar'ın da yardımıyla çevriyazılı metni Eckmann'ın müsveddesiyle ve tıpkıbasımla baştan sona karşılaştırdım ve basımevine verilecek biçimde hazırladım. Bunu yaparken Eckmann'ın düzeltmeler yaparak temize çektiği ilk 120 sayfada uyguladığı ilkelere ve yönteme bağlı kaldım.

Eckmann'ın müsveddesinin el yazısıyla olan kısmı gerçekte yarı işlenmiş durumdaydı. Birçok sözcüğün okunuşundaki duraksamalar soru imiyle belirtilmiş, okunamayan kimi sözcükler Arap harfleriyle bırakılmış, *Kuran*'dan alıntılanan ayetlerin hangi surede kaçıncı ayet olduğu belirlenmemişti. Okunamamış ya da soru imiyle bırakılmış sözcüklerin hemen hepsini kendi okuyuşlarımla verdim. Müsveddede okunuşu kesinleşmiş gösterilen bazı sözcüklerin de büsbütün başka biçimde okunması gerektiğini gördüm ve düzelttim. Kimi Türkçe sözcüklerin ünlülerinde, son yıllarda yapılan Eski ve Orta Türkçe araştırmalarının kazandırdığı yeni bilgilere dayana-

rak düzeltmeler yaptım. Ancak, ECKMANN'ın çevriyazısında yaptığım değişiklikleri hepsini tek tek göstermek kitaba pek çok dipnot koyulmasını gerektiren bir tutum olacağından, tüm sorumluluğu üzerime alarak değişiklikleri göstermedim.

ECKMANN, Paris nüshasındaki bazı farklılıkları müsveddeye işlemişti. Fakat, çok eksik olan bu nüshadaki bütün farkların mı, yoksa sadece bir kısmının mı gösterildiği belli değildi; üstelik bunların metnin daha iyi anlaşılmasına hemen hiçbir katkısı yoktu. Bu yüzden bu nüsha farklarını almayı gerekli bulmadım. Bunların ayrı bir yazı içerisinde ele alınmasının daha uygun olacağı kanısındayım.

Bir önsöz içinde yer alması yadırganacak olsa bile burada teknik ve filolojik birkaç noktaya da değinmek zorundayım:

Çevriyazısı verilen yazmada *y*– önsesi taşıyan sözcüklerin ilk hecesindeki *ė* (kapalı *e*) foneminin gösterilişi açık seçik değildir. Bu durum ECKMANN'ı kararsızlığa yöneltmiş, kimi yerde *ye*–, kimi yerde ise *yė*– yazmıştır. Gerçekte ben, bu gibi durumlarda hep *yė*– okumak gerektiği kanısındayım. Ancak, ECKMANN'ın bu konudaki duraksamasını okuyucuya yansıtmayı uygun bulduğumdan bu noktada tutarlılık sağlama yoluna gitmedim.

Arapça ve Farsça sözcüklerle özel adların çevriyazısında da yer yer tutarsızlıklar görülecektir. Aynı sözcüğe bir yerde ön sıradan, bir başka yerde arka sıradan ünlüler taşıyan eklerin gelebilmesi, Harezm Türkçesinde bunların söylenişinde gerçekten bir kararsızlık olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yüzden ikili biçimlerden kaçınmak mümkün değildi.

ذ 'ın çevriyazısı Arapça sözcüklerde *ẕ* ile yapılmış, Türkçe sözcüklerde ise basımevinde altı çizgili *d* harfi bulunmadığı için bunun yerine *ḍ* kullanılmıştır.

Baştan sona çevriyazı imleriyle dolu olan böyle bir kitapta düzelti yanlışlarının bulunmasını doğal sayacak okuyucular olabilir. Yine de gerek düzelti yanlışlarının, gerekse öteki yanlışların sorumluluğunu bu önsöz altında adı bulunanın taşıdığını belirtmek uygun olacaktır.

Metnin basımevinde bulunduğu, düzeltmelerin yoğun bir biçimde yapıldığı sırada uzun bir süre için Ankara dışına görevlendirilmiş olmam kitabın basılmasını önemli ölçüde aksatabilirdi. Böyle bir aksaklığa ya da basımda önemli bir gecikmeye yol açılmaması için gösterdiğim çaba ancak birçok arkadaş ve meslektaşımın bana istekle yardımcı olmasıyla amacına ulaşmıştır. Bu eseri birlikte yayınlamak onurunu paylaştığım arkadaşım Doç. Dr. HAMZA ZÜLFİKAR'la birlikte yardımını esirgemeyen herkese sonsuz teşekkürler...

Türk filolojisine yaptığı büyük hizmetler her zaman saygıyla anılacak olan Prof. Dr. JÁNOS ECKMANN'ın saygıdeğer eşi Bayan GERTRUDE ECKMANN'a bu eserin Türkiye'de yayınlanmasına izin verdiği için,

Türk Dil Kurumu Yönetim Kuruluna eserin TDK yayınların arasında çıkmasını kabul ettiği için,

Prof. Dr. SAADET ÇAGATAY ve Prof. Dr. ANDREAS TIETZE'ye eserin baskıya hazırlanması ve yayınlanması evrelerinde gösterdikleri sürekli ilgi ve yüreklendirmeleri için,

Prof. Dr. MUSTAFA CANPOLAT ve Doç. Dr. İSMAİL ÜNVER'e birçok sorunun çözümünde sabır ve titizlikle benimle birlikte çalıştıkları için teşekkürlerimi sunarım.

Bu kitabın ortaya çıkmasında en az yukarıda adı anılanlar kadar payı olan Türk Tarih Kurumu Basımevi çalışanlarının emeklerini saygıyla anmayı borç bilirim.

SEMİH TEZCAN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

ʿahimās	ʿalayhimāʾs-salām	عليهما السّلام
ʿal	ʿalayhiʾl-laʿna	عليه اللّعنه
ʿas	ʿalayhiʾs-salām	عليه السّلام
āvṣ	āmannā wa ṣaddaqnā	آمنّا وصدّقنا
qt	qawluhu taʿālā	قوله تعالى
raḥmhā	raḥmatuʾllāhi ʿalayhā	رحمة الله عليها
raḥmhi	raḥmatuʾllāhi ʿalayhi	رحمة الله عليه
raḥmhimā	raḥmatuʾllāhi ʿalayhimā	رحمة الله عليهما
rażhā	rażiyaʾllāhu ʿanhā	رضى الله عنها
rażhu	rażiyaʾllāhu ʿanhu	رضى الله عنه
rażhumā	rażiyaʾllāhu ʿanhumā	رضى الله عنهما
ṣʿas	ṣallaʾllāhu ʿalayhi wa sallam	صلّى الله عليه وسلّم
tvt	tabāraka wa taʿālā	تبارك وتعالى

AVVALQI BĀB

Peyġāmbarımuz *'as*'nung fażāyili içinde turur.

AVVALQI FAṢL

Peyġāmbar *'as* (3) –nung fażāyili içinde turur.

İmām Baġavī *raḥmhi* Maṣābīḥ atlıġ kitābında bu ḥadīsni keltürmiş:
قال رسول الله صلى الله (4) عليه وسلم ان الله تعالى اصطفى كنانة من ولد اسماعيل واصطفى
قريشا من كنانة واصطفى من قريش بنى هاشم واصطفانى (5) من بنى هاشم
Bu ḥadīs ma'nīsi ol bolur kim Peyġāmbarımuz *'as* aydı: Tañrı *tvt* İsmā'īl peyġambar *'as* (6) oġlanlarıdın Kināna atlıġ qabīlasındın Qurayş qabīlasını öḍürdi. Yana Qurayş kabīlasıdın Hāşim atlıġ kişiniñ (7) oġlanlarını öḍürdi Yana Hāşim atlıġ kişiniñ oġlanlarındın mėni öḍürdi, çıqardı. Bu ma'nīdin ötrü Peyġāmbar (8) *'as*'qa Muṣṭafā at bėrildi. Muṣṭafā 'Arab tilinçe öḍrülmiş tėmek bolur.

Şayḫ İmām İsḥāq Kilābāẕī (9) aytur *raḥmhi* Ta'rīf atlıġ kitabında: Peyġāmbar *'as* sirringe hēç kimerse muṭṭali' bolmadı, meger ol miqdār kim (10) meṡelā bir meşk toluġ suw bolsa taqı ol meşkniñ aġzı baġlıġ bolsa, hēç kimerse ol meşk içinde suwnı körmese, (11) velīkin taşındaqı üvüşlüküni körerler taqı bilürler kim bu meşk içinde suw bar tėp. Muḥammed Resūlullāhnıñ taqı envārı taqı (12) esrārınıñ miqdārınga hēç kimerse muṭṭali' bolu bilmedi, meger ol miqdār bildiler kim Peyġāmbarımuz *'as* maẓhar-i (13) envār-ı ilāhī turur taqı menba'-i esrār-i rebbānī turur.

Şayḫ Abū Yezīd-i Busṭāmī aydı *raḥmhi:* Peyġāmbar *'as*'qa bėrilgen (14) envārdın ẕerresi ẓāhir bolsa erdi ḫalāyıqqa, hēç kimerse anı taḥammül qılu bilmegey erdi, neteg kim közi ża'īf (15) kimerse künge qarşu baqmaqnı taḥammül qılu bilmez. Ol ma'nīdin ötrü Peyġāmbarımız *'as* ḫabar bėrü yarlıqar:

لى (16) مع الله وقت لا يسعنى فيه ملك مقرب ولا نبىٌ مرسل

Ma'nīsi ol bolur kim Ḥaq te'ālā birle manĝa bir vaqt bar turur kim ol (17) vaqt içinde hēç muqarreb ferīşte sıġmas hem mürsel peyġāmbar taqı sıġmas.

'Abdullāh ibnü Mes'ūd *rażhu* aytur: Qaçan kim **[4]** (1) bu āyat nāzil boldı erse, *qt:*

(XXXIII:56) ان الله ملايكته يصلون (2) على النبي يا آيها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليماً

(1) بسم الله الرحمن الرحيم رب يسر وتمم بالخير [2]

الحمد لله رب العالمين و الصلواة و السلام على خير خلقه محمد و آله الطيبين الطاهرين (2)
عن عبد الله بن عمر (3) رضى الله عنهما انه قال رسول لله صلى الله عليه وسلم من
نقل عنى الى من لم يلحقنى من امتى اربعين حديثاً كتب (4) فى زمرة العلماء
وحشر فى جملة الشهداء ومن كذب على متعمداً فليتبوّأ مقعده من النار

'Ömer oğlı 'Abdullāh (5) *ražhu* rivāyat qılur Peyġāmbardın *ṣ'as* andaġ yarlıqar: Qayu mu'min ve muvaḥḥid qırq ḥadīs̱ni (6) menim ḥadīs̱lerimdin işitmegenlerke tėgürse, bilmegenlerke ögretse Ḥaq te'ālā ol kimerseni 'ālimler (7) zümresinde bitigey taqı qıyāmat kün bolsa *āvṣ* şehīdler cümlesinsinde qoparġay taqı qayu kimerse men (8) aymamış ḥadīs̱ni menim aymaġanımnı bilip qaṣd birle menim üze yalġan sözlep peyġāmbar *'as* aydı tėse (9) tamuġdın olturġu yerini āmāda qılsun tėp aydı. Bu ḥadīs̱ke temessük qılıp qırq ḥadīs̱ cem' qılduq Peyġāmbar (10) *'as* ḥadīs̱lerindin mu'temed kitāblardın. Yana bu ḥadīs̱lerke münāsib hikāyatlar Peyġāmbar *'as* aḥvāli–(11) –din taqı ḫulafā–i rāşidīn ef'ālidin taqı 'ulemā ve meşāyiḫ aqvālidin żam qılduq taqı bu kitābnı tört bāb üze (12) qılduq taqı tegme bir bābnı on faṣl üze qılduq taqı tegme bir faṣl avvalında bir ḥadīs̱ keltürdük Peyġāmbar *'as* (13) ḥadīs̱leridin kim mecmū'ı qırq ḥadīs̱ bolur. Avval bābı Peyġāmbar *'as*'nung fażāyilining͡ beyānı içinde turur. Ėkinç (14) bābı ḫulafā-i rāşidīn taqı ehl-i beyt taqı tört imām fażāyilining͡ beyānı içinde turur. Üçünç bābı Ḥaq te'ālā ḥażratınġa (15) yawunġu edgü 'ameller beyānı içinde turur. Törtünç bābı Ḥaq te'ālāning͡ ḥażratıdın yıratġu yawuz 'ameller beyānı içinde (16) turur. Taqı bu kitābke Nehcü'l-ferādīs at bėrdük, ma'nīsi uştmaḫlarnıng͡ açuq yolı tėmek bolur. Ümīd ol turur kim (17) bu kitābnı oqıġanlar bolġay kim bu kitāb sözleri birle 'amel qılġaylar taqı bu kitāb anlarqa Ḥaq te'ālānıng͡ uştmaḫlarınġa [3] (1) yolçı bolġay ol 'amel qılġanlar berekātında bolġay kim Ḥaq te'ālā bu kitabnı cem' qılġan 'āṣī ve cāfī qulını yarlıqaġay. (2) Āmīn rabbü'l- 'ālamīna.

Ma'nīsi ol bolur kim: Ḥaqīqatta Tañrı te'ālā Peyġāmbar *'as*'qa ṡenā aytur taqı qılınmış qıldaçı zellet- (3) -lerini yarlıqar taqı Ḥaq te'ālā Peyġāmbar *'as*'dın rāżī bolur. Yana ferīşteler taqı Tañrı te'ālādın Peyġāmbar *'as* -(4) -nung qılmış qıldaçı zelletlerini yarlıqatu tileyürler taqı Peyġāmbar *'as*'qa yārī bėrürler. Ey mu'minler, sizler (5) Peyġāmbar *'as*'qa durūẕ ve ṣalavāt ve selām ayta bėriñ tėp emir keldi erse, ṣaḥābalar aydı: Yā Resūlallāh, sizke (6) selām bėrmekni bildük, hemīşe aytur-miz es-selām 'aleyke, yā Resūlallāh tėp, velīkin ṣalavāt neteg aymaq kerek bilmez-miz (7) tėp aydılar erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ey yārānlarım, biliñ, āgāh boluñ, eger maña ṣalavāt aytur bolsañız, (8) mundaġ aytıñız kim:

اللّهمّ صلّى على محمّد وعلى آل محمّد وبارك على محمّد وعلى آل محمّد
كما صلّيت وباركت على ابراهيم (9) وعلى آل ابراهيم إنّك حميد مجيد

Qayu mu'min ve muvaḥḥid bu durūẕ ve ṣalavātnı maña arıġ i'tiqād birle bir qata aytur (10) bolsa, Ḥaq *tvt* anıñ üze on raḥmat ıḍġay.

Yana bilgil, āgāh bolġıl: Peyġāmbar *'as* rebī'ü'l-avval (11) ayınıñ on ėkinç duşenbe kün tuġdı. Ḥisāb 'ilmi bilgen 'ulemālar andaġ aydılar kim 'Īsā peyġāmbar *'as* (12) -dın altı yüz yigirmi yıl keçmiş erdi kim Muḥammed Resūlullāh dünyāke keldi. Taqı Peyġāmbar *'as*'nuñ atası 'Abdullāh, (13) Peyġāmbar tuġmazdın aşnu vefāt bolup turur erdi, velīkin uluġ atası 'Abdu'l-Muṭṭalib bar erdi. Peyġāmbar. *'as*'nı (14) 'Abdu'l-Muṭṭalib Ḥalīme atlıġ dāyaqa emdürmek üçün bėrdi. Taqı Peyġāmbar *'as* altı yaşqa yetmiş erdi kim anası (15) Emīne vefāt boldı. Peyġāmbar *'as* uluġ atası 'Abdu'l-Muṭṭalib qatında turur erdi. Qaçan kim sekkiz yaşqa tegdi (16) erse, 'Abdu'l-Muṭṭalib sökel boldı taqı Peyġāmbarnı oġlı Abū Ṭālibqa tapşurdı. Taqı vefāt boldı. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* (17) yigirmi yaşqa teggende Abū Ṭālib Ḫadīca ḫātunnı Peyġāmbar *'as*'qa cüftlendürdi. Ḫadīca *rażhā* qırq üç **[5]** (1) yaşar erdi. Ḫadīca ḫātun *rażhā* Peyġāmbardın sekkiz oġlan tuġurdı: törti erkek taqı törti qız erdi. (2) Erkeki 'Abdullāh taqı Qāsim erdi, taqı Ṭayyib taqı Ẓāhir. Bu törti nāresīde erken vefātları boldı. Taqı tört bintniñ (3) biri Zeyneb taqı Ruqayya taqı Umm-i Külṡūm taqı Fāṭıma. Zeynebni Peyġāmbar *'as* Abū'l-'Āṣ atlıġ kişike cüftlendürdi. (4) Ol Zeyneb Peyġāmbar *'as*'dın oza vefāt boldı. Taqı Ruqayyanı 'Oṡmānqa cüftlendürdi. Ol taqı Peyġāmbar *'as* (5)-dın oza vefāt boldı erse, Umm-i Külṡūmnı 'Oṡmānqa cüftlendürdi. Ol yandın 'Oṡmānqa *rażhu* saḥāba Ẕū'n-Nūrreyn (6) tėr erdiler, ya'nī Peyġāmbar *'as*'nuñ ėkki nūr-i dīdesinge cüft boldı tėp. Umm-i Külṡūm taqı Peyġāmbar *'as*'dın (7) oza vefātı boldı. Taqı Fāṭımanı 'Alīqa cüftlendürdi, velīkin Fāṭıma *rażhā* Peyġāmbar *'as*'dın altı ay (8) soñ vefātı boldı.

Yana Peyġāmbar *'as* qırq yaşqa yetmiş erdi. Recep ayınıñ yetinç kün cum'a tüninde erdi kim (9) Ḥirā taġında ġār içinde erdi kim Cebre'il

'*as* ẓāhir boldı. Yana şenbe tüni hem ẓāhir boldı taqı yekşenbe tüni hem (10) ẓāhir boldı. Duşenbe tüni erdi kim Ḥaq te'ālā fermānı birle Cebre'il '*as* risālatnı peyġāmbarlıqnı tapşurdı, (11) Peyġāmbar '*as* taqı qabūl qıldı. Taqı ol tün erdi kim Kesrī melikni͡ng ayvānı teprendi taqı on tört küngüresi (12) yıqıldı; taqı dünyāda ne kim müġlar yandurġan otlar bar erdi, cümlesi ol tün söndi taqı Sāva atlıġ ėlni͡ng (13) deryāsı ol tün qurıdı. Cum'a kün Peyġāmbar '*as* ḫalāyıqlarqa ḫabar bėrdi kim Ḥaq te'ālā man͡ga peyġāmbarlıq rūzī (14) qıldı tėp. Avval ḫatunlardın musulmān bolġan Ḫadīca erdi *rażhā* taqı oġlanlardın avval musulmān bolġan (15) 'Alī erdi *rażhu;* taqı erenlerdin avval musulmān bolġan Abū Bekr erdi *rażhu,* qullardın avval musulmān bolġan (16) Zeyd erdi *rażhu.*

Muḥammed Resūlullāhqa peyġāmbarlıq kelmişdin son͡g altı yıl taqı ėkki ay Abū Ṭālib tirig turdı, andın son͡g (17) vefāt boldı. Peyġāmbar '*as* Abū Ṭālibni͡ng vefātınġa in͡gen qaḍġūrdı. 'Ammı erdi taqı kāfirlar andın qorqup Peyġāmbarqa **[6]** (1) üküş zaḥmat tegürmes erdiler. Munça terbiyet qılıp īmān keltürmedin āḫiratqa barġanınġa üküş qaḍġurdı. Qaçan kim Abū (2) Ṭālibni͡ng āḫir vaqtı boldı erse, Peyġāmbar '*as* bardı 'iyādatqa. Baqar, Abū Cehl '*al* olturup turur yārānları (3) birle. Peyġāmbar '*as* aydı: Ey 'ammum, man͡ga terbiyetin͡giz in͡gen üküş boldı; ėmdi tiler-men kim kelime-i şehādat aysan͡gız, (4) qıyāmat kün bizke şefā'at qılmaq revā bolsa tėdi erse, Abū Cehl baqtı. Abū Cehl aydı: 'Ömrün͡güzni atan͡gız 'Abdu'l-Muṭṭalib (5) dīni üze keçrüp āḫir vaqtta qaytur-mu-siz? tėdi erse, aydı: Yā Muḥammed, men atam 'Abdu'l-Muṭṭalib dīni üze öler-men tėdi erse, (6) ḫāṭırı ḫasta u bezmān boldı erse, āyat nāzil boldı, *qt:*

(XXVIII.: 56) إنّك لاتهدى من احببت ولكنّ الله يهدى من يشاء

(7) Yā Muḥammed, sen ol kimerseni [kim] sewer-sen, köndürü bilmes-sen; kimni tilese, köndürgen Tan͡grı te'ālā men turur-men tėp aydı.

Yana Abū Ṭālib (8) vefātıdın üç kün qalmış erdi kim Ḫadīca anamız *rażhā* vefātıdın son͡g Peyġāmbar '*as* toquz ḫatun (9) aldı. Peyġāmbar '*as* dünyādın naqıl qılmışta toquz ḫatun qaldı: 'Āyişe ḫatun, taqı Ṣafiyye ḫatun, taqı Umm-i Seleme ḫatun, (10) taqı Ḥabībe ḫatun, taqı Zeyneb ḫatun, taqı Meymūna ḫatun, taqı Cüveyr[iy]e ḫatun, taqı Ṣafiyye ḫatun, taqı Sevde ḫatun *rażhunna.* (11) Taqı ėki quması bar erdi. Biri Māriyye atlıġ, andın İbrāhīm atlıġ oġul boldı taqı nāresīde ḥālında vefātı boldı. Taqı (12) biri Reyḥān erdi, andın oġul qız bol[ma]dı. Nė kim oġul qız boldı, cümle Ḫadīca ḫatundın boldı *rażhā.* Ön͡gin (13) ḫatunlardın bolmadı.

Peyġāmbar '*as* yigirmi toquz ġazāt qıldı. Toquz ġazātta özi taqı kāfir birle uruştı, (14) yigirmi ġazātta ṣaḥābalar uruştı, özi uruşmadı. Taqı qırq yaşında vaḥiy keldi. Vaḥiy kelmişdin son͡g Mekke-(15)-de on üç yıl turdı, andın son͡g Medīneke bardı. Medīnede on yıl turdı. Altmış üç yaşında erdi

kim Peyġāmbar *'as* (16) dünyādın naqıl qıldı. On sekiz kün sökel boldı. Rebī'ü'l-avval ayınınğ on birinç kün yekşenbe kün erdi kim āḫiratqa ulandı.

(17) وصلّى الله على سيّدنا محمّد وآله اجمعين

ĖKINÇ FAṢL

Peyġāmbar *'as*'qa vaḥiy kelmekininğ beyānı içinde turur

İmām Ṣaġānī [7] (1) *raḥmhi* Meşārıqu'l-Envār atlıġ kitābı içinde bu ḥadīṣni keltürmiş:

روى عن ابى هريرة رضى الله عنه عن رسول الله (2) صلّى الله عليه وسلّم أنّه قال إن الدّين بدا غريباً وسيعود الدين كما بدا فطوبى للغرباء

Bu ḥadīṣ ma'nīsi ol bolur kim Peyġāmbar (3) *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Bu musulmānlıq dīni ġarībluqın ẓāhir boldı, qiyāmat etekinde taqı ġarīb-luqın qaytġay. Ḫoşluq (4) bolsun ġarīblarqa!

'Āyişe *rażhā* aytur: Peyġāmbar *'as* peyġāmbarlıq kelmezdin oza rāst tüşler körü (5) başladı. Ne kim tüş körse erdi, özi ta'bīr qılur erdi. Ol tüş-lerninğ yoruqı tėg açuq rāst kelür erdi, hēç ḫaṭā (6) qılmaz erdi.

Bir kün Peyġāmbar *'as* Ḫadīcaqa aytur *rażhā*: Yā Ḫadīca, kökdin āvāz ėşittim, inğen qorqtum (7) tėdi erse, Ḫadīca *rażhā* aydı: Yā Muḥammed, hēç qorqmaġıl! Ḥaq te'ālā sėni żāyi' qılmaġay tėdi erse, Peyġāmbar *'as* (8) aydı: Yā Ḫadīca, könğlüm ḫalvat olturmaq tileyür. Manğa azıq qılu bėrgil! Ḥirā taġında bir ġār bar, ol ġār içinde bir qaç (9) kün ḫalvat oltura-yın tėdi erse, Ḫadīca *rażhā* azıq qılu bėrdi. Peyġāmbar *'as* ol azıqnı alıp bardı taqı (10) ol ġār içinde bir qaç kün ḫalvat qıldı. Ol azıq tükendi. Yana keldi, aytur: Yā Ḫadīca, manğa ḫalvat olturmaq ḫoş kelür (11) tėp hemīşe azıq alıp barıp ḫalvatlar qılur erdi. Bir kün keldi, Ḫadīcaqa aytur: Yā Ḫadīca, kökdin heybetlig āvāz üküş (12) kelür boldı. Qorqar boldum, taqı ḫalvat ḫoşluqıdın kėçü bilmez-men. Neteg qılayın? tėdi erse, Ḫadīca *rażhā* aydı: (13) Yā Muḥammed, hēç qorqmaġıl! Bu işninğ songı ḫayr bolġay, Ḥaq te'ālā sėni żāyi' qılmaġay tėdi erse, azıq alıp (14) Ḥirā taġı-nınğ ġārı içinde olturdı. Bir kün ol ġār içinde olturur erken bir kimerse peydā boldı taqı Peyġāmbar (15) *'as* qatınğa keldi. Aydı: Yā Muḥammed, oqıġıl! tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aytur: Men oqıġan ermes-men tėdim (16) erse, mėni tuttı taqı qatıġ qıstı, andaġ kim ṭāqatım qalmadı. Yana ıda bėrdi taqı aydı: Yā Muḥammed, oqıġıl! Men aydım: Oqıġan (17) ermes-men tėdim erse, ėkinç qata mėni tuttı taqı andaġ qıstı kim hēç yaraġım qalmadı. Yana boşadı, yana aydı: Yā Muḥammed, oqıġıl [8] (1) tėdi erse, men aydım: Vallāhi, men oqıġan ermes-men tėdim erse, manğa aydı: Aytġıl:

اقرا باسم ربك الذى خلق (2) خلق الانسان من علق إقرا وربك الاكرم الذى علم بالقلم
علم الانسان مالم يعلم (XCVI : 1-5)

Bu yerke tegrü oqıdı erse, (3) men taqı oqıdım. Bu āyat avval nāzil āyat tėp ayturlar. Ma'nīsi ol bolur kim: اقرا باسم ربك الذى خلق Yā Muḥammed, (4) on sekkiz min͡g 'ālamnı yaratġan Bir u Bārnun͡g āyatını oqıġıl! خلق الانسان من علق Ol Tan͡grının͡g āyatını oqıġıl kim ādam (5) oġlanlarını bir pāra qoyuġ qandın yarattı. اقرا و ربك الاكرم الذى علم بالقلم Oqıġıl, yā Muḥammed, taqı senin͡g Perverdigārın͡g (6) andaġ kerīm Tan͡grı turur kim ādam oġlanlarınġa ḫaṭnı qalam birle ögretti. علم الانسان مالم يعلم Ādam oġlanlarınġa (7) bilmegenlerini bildürdi tėdi. Taqı közümdin ġāyib boldı erse, men taqı qorquġ ve heybet birle revān ol ġārdın çıqıp (8) qorqa titreyü kelip aydım: Yā Ḫadīca, mėni tonġa çulġan͡g taqı yatqurun͡g kim ḥālım müteġayyir boldı tėdim erse, mėni çulġap (9) yaturdılar. Bir zamān yatmışdın öz ḥālımqa keldim taqı nė aḥvāl kim ol ġārda keçti, cümlesini aydım erse, Ḫadīca aydı (10) *ražhā*: Yā Muḥammed, qorqmaġıl işin͡g ḫayr bolġay, Ḥaq te'ālā sėni zāyi' qılmaġay anın͡g üçün kim senin͡g eḏgü (11) 'ādatlarıng bar: yaq yawuqnı sever-sen, yalġan sözlemes-sen, kişilernin͡g emgekini kötürür-sen taqı qonuqlarnı aġır-(12) -lar-sen, miskīnlerke yārī bėrür-sen, hēç san͡ga Tan͡grı te'ālā yamanlıqnı bėrmegey tėp ögütledi erse, Peyġāmbar *'as* (13) kön͡gli ḫoş boldı. Andın son͡g Ḫadīca aydı *ražhā:* Yā Muḥammed, turġıl, baralın͡g! Menim atam qarındaşı oġlı bar, Varqa 'bnü (14) Nevfel tėyürler. Uluġ yaşlıġ turur, ėki közi körmes bolup turur. 'Īsa *'as* dīni üze turur. Üküş 'ilm bilür, İncīl (15) oqıyur tėdi erse, Peyġāmbar *'as* Ḫadīca birle bardılar. Taqı nė kim Peyġāmbar *'as* kördi, cümlesini aydı erse, ol (16) aydı kim: Yā Muhammed, beşārat bolsun san͡ga kim ol körüngen Cebre'il turur Mūsā peyġāmbarqa, taqı 'Īsā peyġāmbarqa taqı ön͡gin peyġāmbar- (17)–larqa kelgen turur. Yā Muḥammed, āḫir zamānnın͡g peyġāmbarı sen bolġay-sen. İncīlde taqı senin͡g ṣıfatın͡g bar, Tevrītte taqı bar. **[9]** (1)) Peyġāmbarlarnın͡g ḫatamı sen bolġay-sen, velīkin cümle peyġāmbarlarnın͡g uluġı sen bolġay-sen. Kāşki men yigit bolsa erdim, sėni (2) Mekke kāfirları Mekkedin çıqarmışda qatın͡gda bolsa erdim, san͡ga yārī bėrgey erdim tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: (3) Yā Varqa, mėni Mekkedin-mü çıqarġaylar? Varqa aydı: Belī, yā Resūlallāh, sėni Mekkedin çıqarġaylar. Kāfirlar üküş zaḥmat (4) ve meşaqqat tegürgeyler. Andın son͡g Ḥaq *tvt* san͡ga nuṣrat bėrgey. Dīnin͡g yükey bolġay, aḥvālın͡g qavī bolġay (5) tėdi erse, Peyġāmbar *'as* kön͡gli ḫoş boldı. Andın son͡g bir qaç eyyām keçti, Varqa 'bnü Nevfel taqı dünyādın köçti.

Yana Peyġāmbar (6) *'as* aydı: Bir kün Ḥirā taġında erdim. Qulaqımqa āvāz kelür: Yā Muḥammed, yā Muhammed! tėyü. Tört yanımġa baq-

tım, hēç kimerseni (7) körmedim. Üstün baqtım erse, körer-men bir yerli kökli arasında bir uluġ taḫt urulmış, ol taḫt üze Cebrā'il (8) olturmış, yüzi kün tėg qumıyur. Kördüm erse, kön̂glümke yana qorquġ kirdi, titreyü başladım. Qayra yana Ḫadīca qatınġa (9) keldim taqı aydım: Yā Ḫadīca, mėni tonġa çulġaġıl kim kön̂glümke yana qorquġ kirip turur tėdim erse, meni çulġadı, yatqurdı. (10) Baqar men, havāda Cebre'il yana ẓāhir boldı taqı aydı: يايّها المدّثّر قم فانذر وربّك وكبّر وثيابك فطهّر والرجز (11) فاهجر ولا تمنن تستكثر ولربّك فاصبر (LXXIV: 1-7)

Ma'nīsi ol bolur kim: يايّها المدّثّر ey tonġa çulġanıp yatġan Peyġāmbar *'as* (12) قم فانذر qopġıl, Qurayş kāfirlarını Tan̂grınıŋ̂ 'aẕābıdın qorqutġıl, وربّك فكبّر Rebbün̂gni uluġlaġıl taqı namāznıŋ̂ (13) avvalında Allāhu ekber tėp namāz başlaġıl, وثيابك فطهّر tonun̂gnı necesdin arıtġıl! İbnü 'Abbās *rażhu* aytur: Ma'nīsi (14) ol bolur kim: Yā Muḥammed, tenin̂gni yazuqdın arıtġıl, والرجز فاهجر yaman işlerni qoḍġıl yā taqı şeyṭān vesvesesini (15) qoḍġıl, ولا تمنن تستكثر ṭā'at ve 'ibādat qılsan̂g, Rebbün̂ge minnat qılmaġıl, ṭā'atın̂gnı üküş körmegil, ولربّك فاصبر (16) Tan̂grıqa ṭā'at qılmaq içinde nefsün̂ge ṣabur baġlaġıl yā taqı ḫalqlarġa risālat tegürmek içinde ṣabur qılġıl, yā taqı kāfirlar (17) āzārınġa Ḥaq sözi fermānını tegürmek içinde ṣabur qılġıl! tėdi erse, Peyġāmbar *'as* derḥāl qoptı taqı ḫalāyıqġa Ḥaq **[10]** (1) te'ālānıŋ̂ fermānını tegürü başladı, kāfirlarnı tamuġ otındın qorquta başladı.

Andın son̂g bir qaç eyyām keçti. Hēç Cebre'il (2) kelmedi erse, Peyġāmbar *'as* in̂gen qadġuluġ boldı, şavqı Ḥaq te'ālānıŋ̂ selāmınġa taqı kelāmınġa ziyāda boldı. (3) Bir kün yana bardı Ḥirā taġınġa. Üküş intiẓār qıldı. Cebre'il *'as* kelmedi erse, tiledi kim özini taġ başındın (4) kemişse, helāk qılsa. Ġāyat-i maḥabbatıdın derḥāl Cebre'il *'as* keldi taqı aydı: Yā Muḥammed, bişārat bolsun san̂ga, Ḥaq te'ālā (5) luṭfını taqı keremini senin̂g ḥaqqın̂ga tamām qıldı. Hēç peyġāmbarlar ḥaqqın̂ga ol miqdār luṭf u kerem qılmadı kim senin̂g (6) ḥaqqın̂ga qıldı. Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Cebre'il, beyān qılġıl, ol neteg luṭf u keremler turur? Cebre'il *'as* aydı: (7) Qayu yerde kim Haq te'ālānıŋ̂ ẕikri yāḏ qılınsa, senin̂g ẕikrin̂g taqı yāḏ qılınġay. Taqı Ḥaq te'ālā san̂ga öz ẕātı (8) birle durūẕ ṡenā aydı taqı ferīşteleringe buyurdı kim: Menim resūlumġa durūẕ ṡenā aytın̂glar! Taqı ummatlarınġa bu-(9) -yurdı kim qıyāmatqa tegrü san̂ga durūẕ u ṡenā ayġaylar. Taqı senin̂g ummatın̂gnı cümle peygāmbarlar ummatıdın artuq qıldı taqı (10) yer yüzini senin̂g ummatın̂ga mescid qıldı. Qayu yerde namāz qılsalar, Ḥaq *tvt* qabūl qılġay tėdi erse, Peyġāmbar *'as*

(11) ḫāṭırı ḫoş boldı. Andın [son͡g] Cebre'il *'as* aḍaqını yerke urdı erse, yerdin çeşme peydā boldı. Ol çeşmedin yundı taqı ėkki (12) rek'at namāz qıldı, taqı aydı: Yā Muḥammed, men yunmışım tėg yungıl taqı men namāz qılmışım tėg namāz qılğıl tėdi erse, Peyġāmbar *'as* (13) taqı Cebre'il yunmışı teġ yundı taqı Cebre'il *'as* namāz qılmışı tėg namāz qıldı. Bir yılqa tegi ėkkişer rek'at namāz qıldı. Bir yıldın (14) son͡g bėş namāz farīża qılındı.

ÜÇÜNÇ FAṢL

Peyġāmbar *'as* taqı yārānları birle İslām avvalında emgengenleri- (15) -nin͡g beyānı içinde turur

İmām Abu'l-Me'ālī Muḥammed İspīcābī *raḥmhi* Tefsīr'inde Sūratu'-l-Aḥzāb içinde bu ḥadīs̱ni keltürmiş:

(16) قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم من اذا مومنا فقد اذانى ومن اذانى ففد اذى الله ومن اذى الله فهو ملعون فى النوريه ولانجيل (17) والذّبور والفرقان واعدّلهم عذابامهّينا

Ma'nīsi ol bolur kim Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Qayu kimerse mu'minni **[11]** (1) āzār qılsa, mėni āzār qıldı; taqı kim kim mėni āzār qılsa, Tan͡grı te'ālānı āzār qıldı; taqı kim kim Tan͡grı te'ālānı āzār qılsa, ol kimerse mel'ūn (2) turur. Tevrīt, taqı İncīl, taqı Zebūr taqı Furqān içinde Ḥaq te'ālā ol kimerseke ḫōr qılġan 'aẕābını āmāda qılıp turur tėdi.

Ḥabbāb (3) ibnü'l-Aratt atlıġ ṣaḥabā aytur *rażhu:* Peyġāmbar *'as* Ka'be köligesinde tüşep olturup turur erdi kim keldim. Selām (4) qıldım erse, Peyġāmbar *'as* taqı cevāb yarlıqadı. Men aydım: Yā Resūlallāh, bizke nuṣrat bėrmez-mü-sen, bizke Tan͡grıdın emān qolmaz- (5) -mu-sen? Nėçeke teġi bu kāfirlar zaḥmatını, meşaqqatlarını körer-biz? Qayu yerde namāz qılġanımıznı körseler, ururlar, sökerler, (6) hēç bizlerke emān bėrmezler tėdi[m] erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Ḥabbāb, ozaqı peyġāmbarlarnın͡g ümmetlerini kāfirlar biçkü birle (7) ėkki pārā qılur erdiler. Ol ümmetler ṣabr qılur erdiler, dīnleridin qaytmaz erdiler. Taqı ba'żılarını tėmür tarġaq birle et- (8) -lerini tarar erdiler sün͡gükleringe tegi, taqı anlar dīnleridin qaytmaz erdiler. Vallāhi menim dīnim işi andaġ tamām bolġay kim Ṣan'ā (9) atlıġ yerdin Ḥażramavt atlıġ yerke tegi yalġuz aṭlıġ barġay, hēç kimersedin qorqmaġay, meger Tan͡grıdın qorqġay; taqı (10) qoyluġ kişi börüdin qorqġay. Ey ümmetlerim, sizler ta'cīl qılur-siz tėdi.

Bir kün Peyġāmbar *'as* ėwdin çıqtı. (11) Kāfirlarnı Ḥaq yolınga ündegeyin, bolġay kim musulmān bolġaylar, tamuġ otıdın qurtulġaylar tėp ėwdin çıqmış erdi. Bir kāfir (12) qarşu keldi. Ol kāfirni ḫoş söz birle, açuq yüz birle Ḥaq yolınga ündeyü başladı erse, ol kāfir Peyġāmbar *'as*'qa üküş (13) sökti, köp cefālar qıldı taqı mübārek başınġa topraq saçtı. Peyġāmbar *'as*'nun͡g ḫāṭırı bezmān boldı. Ol kāfirqa hēç neerse

(14) tėmedi, ṣabr qıldı, qayra töndi taqı ėwke kirdi. ʿAyālı qoptı, taqı Peyġāmbar *ʿas*'nuñ̂g mübārek başıdın topraqnı kėterür, taqı zār (15) zār yıġlayur taqı aytur: Ey baba, nė ḫōrluq bu sizke kim bu kāfirlar qılu[r]-lar? tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* aytur: Ey ʿayālım, yıġla- (16) -maġıl, peyġām-barlarnıñ̂g emgekleri qatıġ bolur, velīkin s̱evābları üküş bolur taqı dereceleri artuq bolur. tėdi.

İbnü Mesʿūd *rażhu* (17) aytur: Bir kün Peyġāmbar *ʿas* Kaʿbeniñ̂g bir ya-nında Mescidü'l-Ḥarām içinde namāz qılur erdi kim Abū Cehl *ʿal* yārānları birle **[12]** (1) Mescidü'l-Ḥarāmqa kirdiler. Baqarlar, bir müñ̂güşde Peyġām-bar *ʿas* namāz qılur. Abū Cehl aytur yārānlarınqa: Qayu biriñ̂giz (2) barur, fulān maḥallede tėwe boġuzlap tururlar. Ol tėweniñ̂g necāsatlıġ baġarsuq-larını keltürüp bu Muḥammed secdeke barmışda (3) üstünge bıraqsa, tonları cümle necis bolsa tėp fermānladı erse, bir melʿūn aydı: Men barayın tėp. Munlar yıġlışıp (4) baqıp turur erdiler. Peyġāmbar *ʿas* secdeke bardı. Ol melʿūn tėweniñ̂g necāsatlıġ bükenlerini, baġarsuqlarını, (5) cümlesini Peyġāmbar *ʿas* üzesiñ̂ge kemişti. Tonlarını cümle necis qıldı erse, Abū Cehl taqı yārānları cümle külüştiler. (6) İbnü Mesʿūd aytur: Eger qudratım bolsa erdi, Peyġāmbar üzesindeki necāsatnı kėtergey erdim, velīkin İslām żaʿīf (7) erdi, kāfirlar ġālib erdi, yaraġım bolmadı kėtermekke. Velīkin bir kimerse bardı taqı Fāṭımaqa *rażhā* ḫabar bėrdi (8) erse, Fāṭıma *rażhā* keldi. Baqar, Peyġāmbar *ʿas* secde içinde turur taqı bu kāfirler külüşü[p] tururlar, Peyġāmbar *ʿas* (9) -nuñ̂g üzesinde tėweniñ̂g necāsatları bar. Bu ḥālnı kördi erse, bu kāfirlarqa sökti, taqı Peyġāmbar *ʿas*'nuñ̂g mübārek (10) arqasındın ol necāsatlarnı bıraqtı erse, Peyġāmbar *ʿas* secdedin baş qaldurdı. Baqar, cümle necis bolmış. (11) Ḫāṭırı ḫasta u bezmān boldı. Andın [soñ̂g] elgini köterdi taqı üç qata aydı: Ey Bār Ḫudāyā, sen bu kāfirlarnı helāk qılġıl! (12) tėdi erse, kāfirlar qorqtılar, qaçtılar anıñ̂g üçün kim Peyġāmbar *ʿas*'nuñ̂g qarġışı elbette kelmedin qalmaz tėp bilür (13) erdiler. İbnü Mesʿūd aytur *rażhu*: Közüm birle kördüm ol kāfirlarnı Bedr toquşında. Ḥaq teʿālā Peyġāmbarqa nuṣrat (14) bėrdi, anlar ṣaḥrāda şişip yatur erdiler. Adaqlarıdın sü[d]rep bir eski quduġqa kemiştiler sasıġı kişilerke tėgmesün (15) tėp. Su'āl qılurlar: Uḥud toquşında İslām çeriginge hezīmet tüşti, kāfirlar ġalaba qıldılar. Peyġāmbar *ʿas*'nı ʿAtaba atlıġ (16) kāfir taş birle urdı taqı mübārek tişini sındurdı. Peyġāmbar *ʿas* yanın yıqıldı, mübārek yüzi taş zaḫmıdın yarıldı (17) taqı qan aqa başladı erse, Peyġāmbar *ʿas*'qa ṣaḥābalar aydılar: Yā Resūlallāh, bu kāfirlarqa qarġaġıl, cümlesi helāk **[13]** (1) bolsunlar tėdiler erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Ḥaq teʿālā mėni raḥmat üçün ıddı, laʿnat üçün ıdmadı. Tañ̂grı teʿālā (2) raḥmat qılsun atam Nūḥ peyġāmbarqa! Her künde qavmı anı on qata urur erdiler. Bēhūş bolur erdi, hēç qarġamas erdi, meger (3) aytur erdi: Ey Bār Ḫudāyā, qavmum mėni bilmezler. Eger mėni peyġāmbar tėp bilse erdiler, mundaġ cefā qılmaġay erdiler. Sen (4) munlarnı köndürgil! tėp duʿā qılur erdi.

Velīkin cefāları iñgen ḥaddın keçti erse, anda qarġadı. Ėmdi men taqı andaġ du'ā (5) qılayın, sizler āmīn tėñgiz! tėp ṣaḥābalarqa buyurdı taqı aydı: Ey Bār Ḫudāyā, qavmumnı sen köndürgil kim munlar mėni (6) bilmedin bu cefālar qılurlar tėdi. Taqı bu necāsat kemişgen kāfirlarġa [ne üçün] qarġadı tėp su'āl qıldılar erse, cevāb aymışlar (7) kim namāz Ḥaq te'ālāqa 'ibādat u ṭā'at qılmaq turur. Kāfirlar Ḥaq te'ālāqa 'ibādat qılmaqdın māni' boldılar erse, taḥammül qılu bilmedi, (8) qarġadı. Velīkin mübārek tişini sındurmaq nefske zaḥmat tegürmek turur, ol cihatdın ṣabur qıldı, s̱evāb üçün qarġamadı (9) tėp aymışlar.

Peyġāmbar '*as*'nuñg 'amması bar erdi, atasınıñg qız qarındaşı, 'Ātike atlıġ. Ol keldi, taqı Abū Leheb (10) qatınġa kirdi taqı aydı: Ey qarındaşım Abū Leheb, bu uyamız oġlı Muḥammedke Mekke ḫalqı artuq zaḥmat tegrü başladılar. Burun (11) qarındaşımız oġlı Abū Ṭālibdin qorqar erdiler. Ol vefātı bolġandın berü körer-men, üküş zaḥmat tegrü tururlar. Sen taqı (12) Abū Ṭālib meñgizlig atası qarındaşı turur-sen. Abū Ṭālib saqlamış tėg sen taqı saqlasañg, ne bolġay? tėp derḫōst qıldı (13) erse, Abū Leheb taqı qabūl qıldı taqı Muḥammedni qatınġa keltürdi. Taqı çıqtı, Mekke ḫalāyıqınġa, Qurayş qabīlasınġa i'lām (14) qıldı: Bu kündin soñg Muḥammadqa hēç kimerse qatılmasun. Eger qatılur bolsalar, ol kişilerke mundaġ qılġay-men, andaġ qılġay-men (15) tėp tehdīd u tefzī' qıldı erse, bu sözni Abū Cehl '*al* ėşitti taqı Qurayşīlarnı yıġıp yıġıp keldi taqı aydı: Yā Abā Leheb, (16) ėşittük kim Muḥammed dīninge kirmiş-sen, atañg 'Abdu'l-Muṭṭalib dīnidin yüz ewürmiş-sen tėdi erse, Abū Leheb aydı: Men Muḥammed (17) dīninge kirmedim, atam 'Abdu'l-Muṭṭalib dīnidin yüz ewürmedim, velīkin kördüm, bu uyam oġlı Muḥammedke ḫalāyıq üküş zaḥmat **[14]** (1) tegrü başladılar erse, yaq yawuqluq ḥaqqını saqlap qatımġa keltürdüm ḫalāyıqlar artuq zaḥmat tegürmesünler tėp. (2) Bir kün Abū Cehl '*al* yārānları birle meşveret qıldı. Nė iş qılġay-miz kim Abū Lehebni Muḥammeddin aḍırġay-miz? (3) tėp aydı erse, yārānları aydılar: Siz beyān qılıñg tėdiler erse, Abū Cehl '*al* aydı: Barıñg, Abū Lehebni ündeñg! (4) Menim ḫāṭırımqa bir söz tüşti, anı Abū Lehebdin sorayın tėdi erse, bardılar, Abū Lehebni ündediler. Abū Cehl '*al* (5) aytur: Yā Abā Leheb, Muḥammed seniñg atañg 'Abdu'l-Muṭṭalibniñg ornı qayu yer turur tėp aytur? tėdi erse, Abū Leheb aydı: Men Muḥammedke (6) sormışım yoq. Abū Cehl aydı: Barġıl ḥālī, sorup kelgil! tėdi erse, Abū Leheb bardı taqı aydı: Yā Muḥammed, menim atam 'Abdu'l-Muṭṭalib (7) ornı maqāmı qayu yer turur? tėdi erse, Peyġāmbar '*as* bildi kim bu kāfirlar mekri ḥīlesi turur tėp. Müteḥayyir boldı taqı (8) aydı: Seniñg atañg 'Abdu'l-Muṭṭalibniñg yeri bir mu'ayyen yer turur tėdi erse, Abū Leheb bardı taqı Abū Cehlqa andaġ aydı erse, Abū Cehl (9) aydı: Yā Abā Leheb, yana sorġıl kim ol mu'ayyen yer kim tėp aydıñg, ol yerniñg atın ayġıl, ne yer turur tėp. Yana kelip sordı erse, (10) Peyġāmbar '*as* aydı: Ol yerniñg atı cehennem turur, ya'nī

tamuġ otı turur tėp aydı. Taqı kim kim ʿAbdu'l-Muṭṭalib meñizlig kāfirlıq (11) birle bolsa, anıñ yeri taqı tamuġ otı turur, ʿaẕāb ve ʿuqūbat turur tėp aydı erse, Abū Leheb ġażablandı taqı aydı: Yā Muḥammed, menim (12) atam ʿAbdu'l-Muṭṭalib seniñ taqı uluġ atañ turur. Sen neteg anı ʿaẕāb ve ʿuqūbat içinde tėp aytur-sen? Men sėndin bēzār men. (13) Çıqġıl menim qatımdın, kėtgil! Bu kündin soñ men sañga yārī bėrmes-men tėp Peyġāmbar ʿas'nı qatından kėterdi. (14) Taqı ʿAtaba atlıġ oġlınga Peyġāmbar ʿas'nuñ Ruqayya atlıġ ʿayālın cüftlendürüp turur erdi. Añga fermānladı kim: Muḥammed (15) qızını boşaġıl taqı Muḥammedni āzārlaġıl! tėdi erse, oġlı taqı Peyġāmbar ʿas'nuñ ʿayālını boşadı taqı Peyġāmbar ʿas'qa (16) üküş sökti āzārladı erse, Peyġāmbar ʿas aydı: Ey Bār Ḫudāyā, itleriñdin bir itni musallaṭ qılġıl, bu melʿūnnı (17) helāk qılsun! tėdi erse, atası ėşitti. Aytur: Muḥammed qarġışı ḫalqqa elbette tegmedin qalmas. Bizler ėmdi bu oġlum aḥvālı **[15]** (1) neteg bolġay? tėp qaḍġurdı. Peyġāmbar ʿas'nuñ qarġamaqı taqı dīn ve İslām üçün erdi. Qaçan kim żaʿīfa kimerse (2) cüftlenmek birle dīnī ḥiṣārqa kirür, ḥarāmdın maʿṣiyatdın saqlanur. Qaçan kim āzāda furqat tüşer bolsa, maʿṣiyat ḫavfı (3) bolur Ol cihatdın ötrü qarġadı.

Bir qaç eyyāmdın soñ qāfile ittifāq qıldılar Mekkedin Şāmqa barmaqqa ticārat üçün. Bu ʿAtaba (4) taqı atası Abū Lehebke aydı: Mañga taqı icāzat bėrseñiz, men Şāmqa barsam, ticārat qılsam tėp aydı erse, atası Abū Leheb aydı: (5) Barġıl, velīkin zīnhār u zīnhār yolda qatıġ saqlanġıl kim Muḥammed sañga qarġap turur, anıñ qarġışı yetmesün tėp üküş vaṣiyyatlar (6) qıldı. Oġlı taqı qabūl qıldı taqı çıqtı. Yolda barurda taġ başında bir ṣavmaʿa bar erdi. Ol ṣavmaʿa içinde tersā zāhid- (7) -leridin biri ʿibādat birle meşġūl erdi. Bu kārvānlar ol taġ tüpinde qondılar erse, zāhid ṣavmaʿasındın tüşti taqı munlar (8) qatıñga keldi. Munlar taqı anı aġırladılar. Ol zāhid aytur: Men anıñ üçün sizlerke tüştüm kim bu yerde kim qonduñuz, bu yerde (9) arslan üküş bolur. Munda qonmaq kerekmez erdi. Ėmdi kim qonduñuz, zīnhār u zīnhār bu kėçe yatmañ, oyaġ turuñ, arslanlar (10) sizlerke yā taqı kölükleriñizke zaḥmat tegürmesün tėdi erse, ʿAtaba titreyü qorqa başladı. Kārvān ḫalqı aydı: Ey ʿAtaba, yüzüñ (11) müteġayyir boldı, titreyü başladıñ tėdiler erse, ol aydı kim: Men Muḥammedni āzārlap turur-men, ol taqı mañga qarġap turur. Eger bu kėçe (12) sizler mėni saqlamasañız, men helāk bolur-men tėdi erse, ol keçe ʿAtabanıñ tört yanıñga yüklerni yıġdılar taqı qılıç (13) birle ol yükler üzesinge oyaġ olturdılar. Ḥaq *tvt* uyqu bėrdi, uyıdılar. Bir arslanqa fermānladı: (14) Barġıl, ʿAtabanı helāk qılġıl tėp. Ol arslan keldi, ḫalqlarnı yıḍlayu ʿAtabanı buldı taqı pāra pāra qıldı. Erte qoptılar, baqtılar kim (15) ʿAtaba pāra pāra bolmış. Qaçan kim bu ḫabarnı Abū Lehebke keltürdiler erse, Abū Leheb ġażabı taqı ziyāda boldı. Neçe kim Peyġāmbar ʿas'qa (16) kāfirlar zaḥmat u meşaqqat tegürseler, hēç iltifāt qılmas erdi.

Bir kün Abū Bekr *rażhu* barur erdi taqı Abū Leheb qarşu keldi. (17) Abū Leheb Abū Bekrke aydı: Yā Abā Bekr ataların͡g dīnini qodup Muḥammedke uydun͡g. Nişe mundaġ iş qıldın͡g? tėp aydı erse, Abū Bekr *rażhu* **[16]** (1) aydı: Yā Abā Leheb, sen munça yıl boldı hēç Muḥammeddin yalġan söz ėşitmişin͡g bar-mu? tėp. Abū Leheb aydı: Yoq. Abū Bekr aydı: Munça (2) yıldın berü hēç Muḥammeddin ḫiyānat, yaman fi'l, kerekmez iş körmişin͡g bar-mu? Abū Leheb aydı: Yoq. Abū Bekr *rażhu* aydı: Andaġ (3) erse, men Muḥammedke uyġanımqa nişe melāmat qılur-sen? Melāmat san͡ga qılmaq kerek kim sen atası qarındaşı bolġay-sen, ata yerinde (4) bolġay-sen, san͡ga dünyāda taqı ḥürmet bolġay erdi, Īmān keltürsen͡g hem taqı āḫiratta ḥürmet bolġay erdi. Uş qarındaşın͡g (5) 'Abbās Īmān keltürdi taqı bir qarındaşın͡g Ḥamza taqı Īmān keltürdi. Muḥammed nė kim aytur, cümlesi rāst turur. Üküş peşīmān (6) nedāmat yėgey-sen, eger Īmānsız dünyādın çıqsan͡g tėdi erse, Abū Leheb tek qaldı taqı qayıttı, ėwinge keldi qaḍġu birle. Ḫatunı (7) bar erdi, Umm-i Cemīl atlıġ. Aydı: Yā Abā Leheb, bu kün sėni in͡gen qaḍġuluġ körer-men. Ne iş boldı, man͡ga ayġıl! tė-di erse, (8) Abū Leheb aydı: Hēç bilmez-men neteg qılmaq kerek. Uyam oġlı Muḥammed dīninge kirsem bolur-mu yā taqı kirmesem-mü yaḫşıraq (9) hēç bilmez-men tėdi erse, Umm-i Cemīl feryāḍ qıldı kim: Eger sen Muḥammed dīninge kirsen͡g, menim töşekim san͡ga ḥarām turur. Men senin͡g birle (10) bir ėwde turmaġay-men tėdi. Körmedin͡g-mü, oġlum 'Atabanı qarġap öltürdi tėdi erse, Abū Leheb ayıttı: Qayıttım ol rāydın, (11) tėdi erse, Umm-i Cemīl tayandı.

Bir kün Cebre'il *'as* nāzil boldı. Peyġāmbar *'as*'qa Ḥaq te'ālā selāmını keltürdi taqı (12) bu āyatnı oqıdı, *qt:* وانذر عشيرتك الاقربين و اخفض جناحك (XXVI : 214-215) لمن اتّبعك من المؤمنين — Ma'nīsi ol bolur kim: (13) Yā Muḥammed, yaq yawuqların͡gnı tamuġdın qurtġarġıl taqı mu'minlarqa alçaqlıġ qılġıl! tėp aydı erse, Peyġāmbar *'as* (14) taġ başınġa mündi taqı qatıġ āvāz birle çaqırdı: *Yā ṣabāḥāh*! tėyü. 'Arab 'ādatı ol erdi, qaçan kimerse çerig nāgāh (15) kelgenini körse, mundaġ çaqırur erdiler. Qaçan kim Mekke ḫalqı mundaġ āvāz eşittiler erse, cümle qorqup ürküp yıġılışu keldiler (16) taqı aydılar: Yā Muhammed, ne iş belgürdi? tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Eger men sizke ḫabar bėrsem kim bu taġ tüpinde (17) çerig bar, sizlerke qaṣd qılıp helāk qılmaqqa kelip turur tėsem, man͡ga ınanur-mu-siz? tėdi erse, cümlesi aydılar: Yā Muḥammed, **[17]** (1) neteg ınanmaġalın͡g san͡ga kim sėndin hēç yalġan söz eşitmişimiz yoq, in͡gen ınanur-miz tėp aydılar erse, Peyġāmbar *'as* (2) aydı: Andaġ erse, men sizke aytur-men kim Īmān keltürün͡g, Tan͡grı te'ālānı birlen͡g taqı mėni Ḥaq te'ālānın͡g resūlı tėp ınanın͡g! Ve eger (3) Īmān keltürmesen͡giz, tamuġ atlıġ ot bar, Ḥaq te'ālā sizlerni ol ot birle 'aẕāb u 'uqūbat qılġay tėdi erse, Abū Leheb

(4) aydı: تبّالك الهذا جمعتنا ʿArablar ʿādatı ol turur kim bir kişini yigrenip sökse, *tebben leke* tėp aytur. Maʿnīsi ol bolur kim (5) helāklik bolsun sanga! Bu söz üçün[–mü] munça ḫalāyıqnı bu yerke yıġdıng? tėp ėkki ėlginge taş alıp attı erse, Cebre'il (6) *ʿas* bu sūranı ėndürdi, *qt*:

تبّت يدا أبى لهبٍ وتبّ ما أغنى عنه ماله وما كسب (CXI: 1-2)

Maʿnīsi ol bolur kim: (7) Helāk boldı Abū Lehebning ėkki ėlgi kim ol ėkki ėlgi birle Peyġāmbar *ʿas*'qa taş attı, وتبّ özi taqı cümle nefsi helāk (8) boldı, ما اغنى عنه ماله وما كسب hēç fayda qılmadı Abū Lehebke mālı, taqı oġlı qızı, taqı qulı qaravaşı, taqı yılqı qarası, (9) (CXI: 3) سيصلى نارا ذات لهبٍ köygey taqı söglüngey yalınglıġ otqa, (CXI: 4) وامراته حمالة الحطب ol ḫatunı Umm-i Cemīl taqı söglüngey (10) tamuġnung yalınglıġ otınġa. Abū Leheb ḫatunı Umm-i Cemīlning ʿādatı ol erdi kim kėçe qaravaşları birle ṣaḥrāġa çıqar erdiler (11) taqı tėmür tikenni yıġar erdiler. Taqı ḫurmā yipinge baġlap özi keltürür erdi taqı Peyġāmbar *ʿas*'nung mescidke barur yol– (12) –larında kemişür erdi. Ol yandın Ḥaq teʿālā Umm-i Cemīlke ḥammālatu'l-ḥaṭab tėdi. ʿArab tilinçe ḥammālatu'l-ḥaṭab otun yā tiken keltürgenke (13) ayturlar. Baʿżıları aymışlar, bu Umm-i Cemīl Peyġāmbar *ʿas*'nung ḫatunı Umm-i Ḥabībe [qatınġa kirür erdi taqı Umm-i Ḥabībe] Umm-i Cemīlning ėr qarındaşı Sufyānnıng qızı (14) erdi. Umm-i Ḥabībeke *rażhā* bu Umm-i Cemīl ʿamma bolur erdi. Ol yöndin hemīşe kirür erdi, taqı Peyġāmbar *ʿas*'nung aḥvālı– (15) –dın (Umm-i) Ḥabībeke sorar erdi, taqı barıp kāfirlarqa ġammāzlıq qılıp ḫabar bėrür erdi. Taqı ʿArab ġammāz kimerseke ḥammālatu'l-ḥaṭab tėp (16) aytur. Neteg kim otun sebeb turur ot yanmaqqa, bu ġammāzlıq taqı sebeb turur ėkki kimerse arasında duşmanlık otı yanmaqqa. Bu sebeb– (17) –din ötrü Ḥaq teʿālā Umm–i Cemīlke, ḥammālatu'l-ḥaṭab tėdi tėp. Baʿżı müfessirler aymışlar: Qıyāmat kün bolsa *āvṣ* Ḥaq tebāreke **[18]** (1) ve teʿālā Abū Lehebni taqı ḫatunı Umm-i Cemīlni tamuġqa kemişgey. Velīkin ḫatunı Umm-i Cemīlke tamuġ erkligi ferīşteler buyurġaylar: Zaqqūm (2) tikenleridin bir baġ qılıp arqangġa keltürgil! tėp. Taqı boynınġa zencīr baġlaġaylar taqı tamuġ içinde süregeyler kim: (3) Sen dünyāda tikenni arqangġa ḫurmā yipi birle baġlap keltürüp Peyġāmbar *ʿas*'nung yolınġa kemişür erding, Peyġāmbarnı (4) āzārlar erding. Bu anıng cezāsı taqı ʿuqūbatı turur tėp ayġaylar. (CXI: 5) فى جيدها حبل من مسد Ol Umm-i Cemīlning boynında (5) bar ḫurmā qapındın yip. Andaġ rivāyat qılurlar kim bir kėçe Umm-i Cemīl bardı taqı tikenni arqasınġa yükledi taqı boynınġa (6) ḫurmā qapıdın esilmiş yipni kemişti. Cebre'il *ʿas* ol yip birle boġazını boġdı taqı ol Umm-i Cemīl anda helāk boldı. (7) Ertesi Abū Leheb isteyü bardı. Baqar, şişip ʿavratı açılıp

fażīḥat bolup yatur. ʿAbbās aytur *rażhu*: Abū Leheb (8) dünyādın barmışdın soñ tüşimde körer-men, ot yalıñ içinde turur. Men aydım: Nė boldı sañga kim mundaġ ʿuqūbat içinde (9) turur-sen ? tėp. Abū Leheb aytur: Īmānsız çıqqanım şūmluqı taqı Peyġāmbar *ʿas*[nı] āzārlaġanım şūmluqı turur. Men aydım: (10) Hēç bu ʿaẕāb sėndin eksülür-mü? tėdim erse, Abū Leheb aydı: Tegme bir duşenbe kün bu ʿaẕāb mėndin kėter. Men aydım: Nė (11) sebebdin, ey qarındaşım? Abū Leheb aydı: Muḥammed tuġmışta mañga ḫabar bėrdiler kim qarındaşıñ ḫatunı Emīne ḫatun duşenbe (12) kün Muḥammed atlıġ oġul keltürdi tėp. Men ġāyat sewündüm, bir qaravaşnı āzād qıldım. Ol sebebdin ʿaẕābum duşenbe kün (13) kėter tėp aydı.

TÖRTİNÇ FAṢL

Peyġāmbar *ʿas* Mekkedin Medīnaqa çıqmaq beyānı içinde turur

İmām Abu'l-ʿAlā-i (14) Ūşī *raḥmhi* Niṣābu'l-Aḫbār atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من مات غريباً (15) وقدمات شهيداً و وقى من عذاب القبر

Bu ḥadīs̱ maʿnīsi ol bolur kim Peyġāmbar *ʿas* ḫabar bėrü yarlıqar: Qayu mu'min (16) ve muvaḥḥid ġarībluqda öler bolsa, Ḥaq *tvt* ol qulġa şehīdler s̱evābı rūzī qılur taqı gūr ʿaẕābıdın saqlayur.

(17)Bir kün Abū Cehl *ʿal* Qurayşīlarnı yıġdı. Bir ėw bar erdi. Ol ėwke dāru'n-nadva tėrler erdi. Qaçan kim bir meşveret **[19]** (1) qılmaq kerek bolsa, ol ėwde yıġlur erdiler. Bu arada İblīs *ʿal* özini bir abuşqa ṣūratınġa oḫşatıp (2) bular arasınġa kirdi erse, bular aydılar: Ey abuşqa, sen kim bolur-sen? tėdiler erse, İblīs *ʿal* aydı: Men şayḫ Necdī (3) men, Necd ėllig abuşqa men. Sizlerni eşittim kim bir meşveretleri bar tėp, men taqı anlar arasında bolayın, sözlerini (4) tiñlep añlaġayın tėp keldim tėdi erse, Abū Cehlke ḫoş keldi. Andın soñ Abū Cehl *ʿal* aytur: Ey Qurayş qabīlası, bu (5) Muḥammed işi kündin kün ziyāda bolu turur. Qorqar-men kim munuñ qatında üküş ḫalāyıq yıġlıp bizlerke zaḥmat tegürgeyler. Kerek kim (6) ėmdidin soñ işni bir yansı qılsaq tėdiler erse, cümlesi ṣavāb kördiler. Andın soñ Abū Cehl *ʿal* aydı, Heşşām (7) atlıġ kāfirqa aydı: Yā Heşşām, seniñ re'yiñ neteg turur bu Muḥammedni helāk qılmaq içinde? tedi erse, Heşşām aydı: Menim re'yim (8) ol turur kim bu Muḥammedni tutsaq taqı bir sarp tėweke baġlasaq, başın aḍaqıqa tegi taqı ol tėweni ṣaḥrāqa ıḍsaq, ol anda (9) helāk bolsa tėdi erse, ol şayḫ Necdī aydı kim: Bu re'y bāṭil re'y turur. Aydılar kim: Neteg bāṭil re'y turur? tėdiler erse, (10) ol şayḫ Necdī aydı: Anıñ yārānları bar, qabīlası bar. Bu işni anlar bilgeyler taqı barġaylar, Muḥammedni ḫalāṣ qılġaylar (11) tėdi erse, ṣavāb kördiler. Andın soñ taqı bir kāfir aydı: Menim re'yim ol turur kim bu Muḥammedni bir ėwke

qatsaq taqı ol (12) ėwnüñ tüñlükini taqı qapuġını berk qılsaq, bu Muḥammed ol ėw içinde açlıqdın ölse tėdi erse, ol şayḫ Necdī (13) aydı: Bu taqı ṣavāb ermes, anıñ üçün kim yārānları bilgey taqı qapuġın açqaylar taqı çıqarġaylar tėdi erse, Abū Cehl (14) *'al* aydı kim: Menim re'yim ol turur kim tegme bir qabīladın bir yigit çıqsa taqı kėçe yatur yerinde barsalar, yalıñ qılıç birle (15) barçasını ursalar. Eger diyet tileseler, cümle qabīla yıġlışıp diyet bėrmek āsān bolġay tėdi erse, şayḫ Necdī aydı: (16) Vallāh bu re'y iñen ṣavāb re'y turur tedi. Taqı taqıldılar, tegme bir qabīladın bir yigit ḥāṣil qıldılar. Taqı yalıñ (17) qılıç birle kelip öltürmekke ittifāq qıldılar erse, Cebre'il *'as* keldi taqı aydı: Yā Muḥammed, kāfirlar sėni bu kėçė kelip **[20]** (1) helāk qılmaq tilerler. Sañga işārat andaġ turur kim bu kėçe çıqsañ taqı Medīne tarafınġa barsañ, anda taqı kāfirlarnı (2) İslāmqa da'vat qılsañ tėp aydı erse, Peyġāmbar *'as* taqı Abū Bekrke bu aḥvālnı aydı erse, Abū Bekr aydı (3) *rażhu*: Yā Resūlallāh, siz neteg yalġuz barġaysiz? Men taqı siziñ birle barayın tėp aydı erse, Peygāmbar *'as* (4) -nuñ ḫāṭırı ḫoş boldı.

Ol kėçe Peyġāmbar *'as* taqı Abū Bekr *rażhu* ėkegü çıqtılar taqı yüridiler erteke (5) tegi. Erte boldı. Kāfirlar baqarlar, Muḥammed taqı Abū Bekr yoq turur. Bildiler kim qaçtılar tėp. Abū Cehl *'al* nidā qıldurdı: (6) Kim kim Muḥammedni taqı Abū Bekrni keltürür bolsa, yüz tėwe sewünçi bėreliñ tėp. Üç künke tegi hēç ṣaḥrā qoḍmadın istediler, (7) bulmadılar, Ol kėçe Abū Bekr *rażhu* bir sā'at Peygāmbar *'as*'nuñ saġ yanında yüriyür erdi, taqı bir sāat (8) sol yanında yüriyür erdi, taqı bir sā'at ileginde yüriyür erdi taqı bir sā'at artında yüriyür erdi. Peyġāmbar *'as* (9) aydı: Yā Abā Bekr, tört yanımda tezginü yüriyür-sen. Nişe bir ṭarafda yürümes-sen? tėdi erse, Abū Bekr aydı *rażhu*: Yā Resūla– (10) –llāh, duşmanlardın qorqarmen. Nāgāh duşmanlar oqı saġ yandın kelür bolsa, avval duşman oqı mañga tegsün, sizke tegmesün tėp, (11) taqı sol yanġa keçip yüriyür-men ol ma'nī üçün kim, eger duşmannıñ oqı sol yandın kelse, mañga tegsün, sizke tegmesün tėp (12) aydı erse, Peyġāmbar *'as* aydı: لاتحزن إنّ الله معنا Yā Abā Bekr, hēç qorqmaġıl kim Tañgrı te'ālā biziñ birle turur (13) tėdi erse, Ḥaq te'ālā Abū Bekr köñglinge ārāmluq ėndürdi. Andın soñ Peyġāmbar *'as* baqar, bir aṭlıġ kimerse (14) köründi. Qaçan kim ol aṭlıġ yawuq keldi erse, bildiler kim bizke kelür tėp. Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Rebbī, anı tutġıl! (15) tėmiş erdi. Aṭınıñ tört aḍaqı yerke kömüldi. Ol kimerse çaqırdı: Yā Muḥammed, mėni qoḍġıl, men rücū' qılayın, sañga zaḥmat (16) tegürmeyin tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Rebbī, eger rāst aysa, sen ıḍa bėrgil! tėmiş erdi. Aṭınıñ aḍaqları (17) yerdin çıqtı taqı ol kimerse qayıttı. Andın soñ ėkegü ança, yüridiler kim Peyġāmbar *'as*'nuñ mübārek aḍaqı ḫasta **[21]** (1) boldı. Yüriyü bilmez boldı erse, Abū Bekr *rażhu* Peyġāmbarnı arqasınġa kötürdi. Erteke tegi yüridiler. Erte boldı. Baqar– (2) –lar, yüz

aṭlıġ taġ tüpinge yėttiler. Ol taġ tüpinde bir ġār bar erdi. Ol ġārġa kirmek tilediler erse, Abū Bekr aydı: Yā Resūlallāh, (3) men burun kireyin, baqayın, ādamīni āzārlaġan cānvarlar bolmasun tėp. Burun kirdi, baqtı. Andın soñ Peyġāmbar *'as* kirdi. (4) Abū Bekr *rażhu* baqtı bir teşük bar erdi. Aḍaqını ol teşükke qoḍtı, bolmasun kim bu teşükdin yılan çıqıp Peyġāmbar (5) *'as*'qa zaḥmat tegürmesün tėmiş erdi. Bir yılan keldi, taqı ol teşükdin çıqmaqqa qaṣd qıldı Abū Bekrniñ aḍaqınġa (6) başını tegürdi. Abū Bekr *rażhu* yol bėrmedi erse, Abū Bekr *rażhu*'nuñ aḍaqınġa soqtı erdi. Zehri qatıġ eṣer (7) qıldı. Abū Bekr aḍaqını kėtermedi. Peyġāmbar *'as*'qa żararı tėgmesün tėp. Peyġāmbar *'as* ol yılan Peyġāmbar *'as* (8) –qa selām bėrmek üçün [çıkar] erdi tėp aydı. Baqar, Abū Bekrniñ közindin 'abarāt ve qaṭarāt yaş aqar. Peyġāmbar *'as* aydı: Yā (9) Abā Bekr, nişe yıġlar-sen? tėdi erse, Abū Bekr *rażhu* aydı: Yā Resūlallāh, uşbu teşükdin bir yılan aḍaqımġa qatıġ zaḫm (10) qıldı. Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Abā Bekr, aḍaqınıñnı kėtergil taqı yılandın çayandın qorqmaġıl, Ḥaq te'ālāqa tevekkül qılġıl, (11) Ḥaq te'ālā bizim birle turur kim tėdi.

Andın soñ kāfirlar Peyġāmbar *'as*'nuñ izini izleyü isteyü keldiler ġār aġzınġa (12) tegi. Ḥaq te'ālā fermānı birle örümçük ġār aġzınġa ėwini toqudı. Kāfirlar aydılar: Eger bu ġārġa Muḥammed kirmiş bolsa erdi, (13) bu örümçük ėwi buzulġay erdi. Munda bolmaġay tėp qayıttılar erse, Abū Cehl *'al* aytur: Menim ḫāṭırımqa andaġ (14) kelür kim Muḥammed bu yawuq yerde turur. Bizke siḥr qılıp turur, körümez-biz tėdi taqı bir kāfirġa aydı: Tüşgül taqı bu ġārġa kirgil! (15) tėdi erse, Umayya 'bnü Ḫalaf aydı: Muḥammed tuġmazdın aşnu örümçük bu ėwini toqumış bolġay. Muḥammed munda kirse erdi, bu örümçük (16) ėwi buzulmaġay–mu erdi? tėp aydı erse, Abū Cehl taqı yārānları birle qayıttılar.

Andın soñ Peyġāmbar *'as* Abū Bekr birle ol (17) ġārda üç kün turdılar. Üç kündin soñ çıqıp Medīne ṭarafınġa 'azm qıldılar. Azıqları tükendi. Andın soñ bir 'Arab **[22]** (1) qabīlasınġa keldiler taqı aydılar kim: Sizlerde et yā ḫurmā satlıq bar-mu? Satġın alġay erdük tėdi[ler] erse, ḫaymadın (2) bir ḫatun çıqtı. Atı Umm-i Mu'īd erdi. Aydı: Neme yaḫşı qonuqlar siz! Sizlerni qonuqlaġay erdim, velīkin qaḥṭ yıl turur, ewümde (3) hēç neerse yoq turur. Cüftüm Abū Mu'īd taqı qoylarnı otlaġqa ėletip turur. Qoylarımız munda bolsa erdi, sizlerke (4) süt bėrgey erdim tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Umm-i Mu'īd, bu ḫayma yanında yatġan ne qoy turur? tėdi erse, Umm-i (5) Mu'īd aydı: Bu qoy iñgen aruq qoy turur, hēç süti yoq turur. Qoylar birle baru bilmedin munda yatur tėdi erse, Peyġāmbar (6) *'as* aydı: Yā Umm-i Mu'īd, destūr bėrür-mü-sen anı saġmaqqa? tėdi erse, Umm-i Mu'īd aydı: Īñgen destūr bėrür-men. (7) Eger süt çıqsa, saġıñ! tėdi. Peyġāmbar *'as*: Ol qoynı mañga keltürüñler! tėp buyurdı erse, keltürdiler. Peyġāmbar (8) *'as* Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm tėp mübārek ėlgini ol qoynuñ yelininge tegürmiş erdi. Derḥāl ol qoynuñ

(9) yelini ulġaydı taqı ol qoy semrüdi. Andın [soñ] Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Umm-i Mu'īd, ėwde kersān bar erse, keltürgil! tėdi. (10) Umm-i Mu'īd bir kersān keltürdi. Peyġāmbar *'as* mübārek elgi birle saġdı, ança kim ol kersān toldı. Peyġāmbar *'as* (11) ėkki ėlgi birle ol kersānnı kötürdi taqı Umm-i Mu'īdke içürdi. Ança içti kim qandı. Andın soñ Abū Bekrke içürdi. (12) Andın soñ özi içti. Yana Peyġāmbar *'as* ėkkinçi qata saġdı, taqı ol kersānnı tolturdı, taqı Umm-i Mu'īd ėwinde qoydı (13) taqı köçtiler, bardılar.

Kėçe Abū Mu'īd keldi. Baqar, ėwde bir kersān süt bar. Ta'accüb qıldı, aydı: Yā Umm-i Mu'īd, bu ne aḥvāl (14) turur? Qoylar yıraq erdi, ėwde saġar qoy yoq erdi. Bu süt qandın keldi? tėdi erse, Umm-i Mu'īd aydı: Bizke bir qonuq keldi, (15) iñen mübarek qonuq, körklüg yüzlüg, süçüg sözlüg, orta boḍluġ kimerse erdi. Bu aruq qoyġa mübārek ėlgini tegürmiş (16) erdi. Bu qoy mundaġ semrüdi kim körer-sen, taqı yelini uluġ boldı. Öz ėlgi birle saġdı, bir kersān toldı. Anı cümleke öz ėlgi (17) birle içürdi, andın [soñ] özi içti. Yana ėkkinçi qata saġdı, bir kersān toldı, anı ėwde qoḍtı. Abū Mu'īd aydı: Men eşittim kim **[23]** (1) Mekkede bir peyġāmbar çıqtı tėp, Muḥammed atlıġ. Ḫalāyıqnı Ḥaq yolınga ünder tėp ayturlar erdi. Bu ayġanıñ meger ol bolġay. (2) Munuñ tėg mu'ciza peyġāmbarlardın özgede bolmaz. Eger Tañrı 'ömr bėrse, barġay-men tėdi. Yana Umm-i Mu'īdke aydı: Mañga ol kişiniñ (3) ṣıfatını yaḫşı beyān qılġıl! Eger barsam, yañılmaġay-men, eḍgü bileyin tėdi. Yigit kişi-mü turur yā qarı-mu turur? tėdi erse, (4) Umm-i Mu'īd aydı: Yigit turur. Meḥāsini qara turur. Açuq yüzlüg turur. Āvāzında heybet bar. İñen uzun boḍluġ ermez, aşaq (5) boḍluġ taqı ermez, orta boḍluġ turur. Açuq qaşlıġ turur. İñen semüz taqı ermez, iñen aruq taqı ermez, orta tenlig turur. (6) Tölek turur, üküş ḥareketlig ermes. Tişleri seyrek turur. Yüzi tolun ay tėg qumıyur. Söz sözlese, açuq ayra sözleyür, (7) bulġaşuq sözlemes. Ayası kėñ turur. Közi aşaqqa üküşrek baqar, yerke baqar; bir az taqı başını qaldurur, kökke baqar. (8) Meḥāsini qurt yiġ (?) turur, orta meḥāsinlıġ [turur], uzun taqı ermez, kūsa taqı ermez. Qatıġ yürügen taqı ermez; yürüyür bolsa, (9) aqru yüriyür erken yeter(?), yoq erse yetmes tėdi.

Peyġāmbar *'as* Mekkedin çıqmışta Abū Bekr *rażhu*'qa meşveret qılmış (10) erdi neteg barmaq kerek Medīneke tėp. Abū Bekr *rażhu* aydı: Ėkki tėwe satġın alıp turur-men sekkiz yüz yarmaqqa. Biringe siz mingey- (11) -siz, taqı biringe men mingeyin taqı baralıñ! tėdi. Peyġāmbar *'as* aydı kim: Bizke bir qulavuz kerek. Abū Bekr *rażhu* aydı: 'Abdullāh (12) atlıġ kişi bar, ol Medīne yolların yaḫşı bilür. Ol 'Abdullāhnı terke tuttılar. Taqı Abū Bekr *rażhu*'nuñ āzādı bar erdi (13) 'Āmir atlıġ. Añga aydı kim: Sen ėkki tėwe birle 'Abdullāhnı alıp S̱avr atlıġ taġ tüpinde ġār bar, biz çıqmışdın üç kündin (14) soñ añga kelgey-sen tėp turur erdi. Anlar taqı andaġoq üç kündin soñ keldiler. Abū Bekr *rażhu* birle Peyġāmbar *'as* (15) bir tėweke

mündiler, ol ėkkisi taqı bir tėweke mündiler. Taqı bardılar, Medīneke yawuq keldiler. Bir yahūdī Peyġāmbarqa satġaştı, (16) taqı keldi, Medīne ḫalqınġa ḫabar bėrdi. Medīnede üküş ṣaḥābalar bar erdi, ba'żısı Medīnelig, ba'żısı taqı Mekkelig. 'Ömer (17) *rażhu* taqı Medīnede erdi. Cümle ṣaḥābalar sewündiler. Peyġāmbar *'as* Medīneke kelgeninge biri biringe ḫabar bėrdiler. **[24]** (1) Taqı cümlesi silāḥ keḍdiler uruşqa barur teg kāfirlarqa heybet üçün. Peyġāmbar *'as*'qa istiqbāl qıldılar. Peyġāmbar (2) *'as* ṣaḥrāda bir yıġaç köligesinde qonup turur erdi kim Medīnedin çıqġanlar anda Peyġāmbar *'as*'qa (3) satġaştılar, körüştiler. Cümle ṣaḥāba sewündiler. Andın sonġ Peyġāmbar *'as*'qa Enṣār qabīlası aydılar kim: (4) Yā Resūlallāh, bizlerde qonsanġız bolġay-mu? Baqçalarımız, yerlerimiz kėnġ turur tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: (5) Bu Qaṣvā atlıġ tėweke müneyin taqı hēç kimerse zümāmını tutmasun. Qayu qapuġda bu tėwe çökse, men ol ėwde qonar-men tėp (6) aydı erse, barça ṣaḥābalar rāżī boldılar.

Cum'a kün erdi kim Peyġāmbar *'as* Qaṣvā atlıġ tėwesinge mündi. Cümle (7) ṣaḥābalar taqı aṭlandılar. Üküş yaḍaġlar taqı çıqıp turur erdiler. Medīne şehrinde Peyġāmbar *'as*'nunġ cemālınga (8) müştāq bolġanlar üküş erdi. Peyġāmbar *'as*'nı körmedin ṣaḥābalar qatında īmān keltürüp turur erdiler. (9) Cümle ḫalāyıq Medīneke teveccüh qıldılar. Tėgme bir qabīladın Peyġāmbar *'as* keçer bolsa, ol qabīlanınġ uluġı çıqıp (10) Peyġāmbar *'as*'dın derḫōst qılsa, Peyġāmbar *'as* anlarġa ḫayr u berekāt birle du'ā qılur erdi taqı aytur erdi: (11) Bu menim Qaṣvā atlıġ tėwem qayu qapuġda çökse, men anda qonuq bolġay-men tėp aytur erdi. Cümle Medīneninġ uluġları (12) taqı mün'imleri ārzū qılur erdiler: Bolġay-mu kim Peyġāmbar *'as*'nunġ tėwesi bizinġ qapuġda çökkey-mü? tėp. Hēç (13) çökmez erdi, aşıp keçer erdi. Ançaqa tegi bardı kim Eyyūb-i Enṣārī qapuġında çökti erse, Peyġāmbar *'as* taqı tėwedin (14) tüşti taqı mescidke kirdi. Cümle ṣaḥābalar taqı kirdiler cum'a namāzı qılmaq üçün. Peyġāmbar *'as* minberke aşıp (15) ḫuṭba oqıdı taqı minberdin tüşüp imāmatlıq qıldı. Cümle ṣaḥābalar iqtidā qıldılar. Namāzdın çıqıp Peyġāmbar *'as* (16) Eyyūb-i Enṣārī ėwinge kirdi erse, Eyyūb-i Enṣārī şād boldı, sewündi.

Cümle ṣaḥāba ėwleringe barıp Peyġāmbar *'as*'qa (17) hediyye āmāda qılur erdiler küçleri yeterinçe. Zeyd ibnü S̱ābit *rażhu* aytur: Men altı yaşar erdim kim anam bir çanaq **[25]** (1) içinge etmek toġradı, taqı ol etmek üzesinge saġ yaġ kemişti, taqı bir pāra süt kemişti, taqı çanaq üzesinge neerse (2) örtti taqı manġa aydı kim: Oġlum, barġıl, Eyyūb-i Ensārī ėwinge kirgil, taqı Peyġāmbar *'as*'qa selām qılġıl taqı (3) ayġıl kim: Anam sizke bu ṭa'āmnı hediyye ıḍa bėrdi tėgil! tėdi erse, men taqı andaġ qıldım erse, Peyġāmbar *'as* (4) manġa aydı: Tanġrı te'ālā bereket bėrsün sanġa! tėdi. Taqı ṣaḥābalar yıġılıştılar taqı ol tirīdni tenāvül qıldılar.

Eyyūb-i Enṣārīninġ (5) anasınġa ża'īfalar kelip sorar erdiler kim: Peyġāmbar *'as* qayu ṭa'āmnı sewer? Biz ol ṭa'āmnı qılıp keltürelinġ

(6) tėseler, Eyyūb-i Enṣārīniñ vālidası aytur erdi kim: Peyġāmbar *'as* bizke hēç buyurmışı yoq kim falān ṭa'ām bışuruñ (7) tėp taqı ileginge qayu ṭa'ām kelse, hēç 'eyblemişi yoq. Eger kerek bolsa, tenāvül qılur ve eger kerekmez bolsa, tatar taqı yārān- (8) -larġa aytur kim: Sizler tenāvül qılıñlar! tėp. Bir kün ṭa'ām bışurduq, hēç tatmadı. Men oġlum birle iñen qaḍġurduq. (9) Men aydım: Yā Resūlallāh, hemīşe ṭa'ām bışursaq, tenāvül qılur erdiñiz taqı bāqī qalġan ṭa'āmnı siziñ mübārek ėlgiñiz (10) tegdi tėp teberrük qılıp yeyür erdük. Bu kün ne boldı kim bu ṭa'āmnı yemediñiz? tėp aydım erse, maña aydı: Ey Eyyūb anası, (11) bu ṭa'āmda sarımsaq yıḍıġı burnumġa keldi taqı men Ḥaq te'ālāqa münācāt qılur-men. Aġzım sasıġı birle neteg münācāt (12) qılayın? tėdi. Ol ṭa'āmnı oġluñ Eyyūb birle tenāvül qılıñ! tėdi.

Andın soñ Medīne içinde ne kim mu'minlar musulmānlar bar, (13) cümlesi Peyġāmbar *'as*'qa kelip, selām qılıp bey'et bėrdiler. Peyġāmbar *'as* öz ėlgi birle ol bey'et bėrgenniñ (14) ėlgini tutar taqı aytur erdi: Ḥaq te'ālā fermānıdın çıqmaġay-sen taqı Ḥaq te'ālānıñ resūlı Muḥammed Resūlullāh fermānıdın (15) çıqmaġay-sen. Qayu işke kim buyursa, qılġay-sen, qayu işdin yıġsa, yıġlınġay-sen. Ėkki çerig alnaşmış[da qaçmaġay-sen] tėse, ol bey'et (16) bėrgenler aytur erdiler kim: Qabūl qılduq tėp. Andın soñ ḫatunlar yıġıldılar, taqı aḫşam yatsıġ arasında Eyyūb anası (17) qatınġa keldiler taqı aydılar: Peyġāmbar *'as*'dın destūr tilegil, bizler taqı Peyġāmbar *'as*'nuñ mübārek cemālını **[26]** (1) köreliñ taqı cüftlerimiz bey 'et bėrmiş tėg bizler taqı bey'et bėreliñ tediler. Eyyūb [anası] Peyġāmbar *'as* ḥażratınġa (2) kirdi. Destūr tiledi erse, Peyġāmbar *'as* taqı destūr bėrdi. Eyyūb anası bu ḫatunlarnı başlap kirdi. Avval Umm-i Sa'd (3) atlıġ ḫatun Peyġāmbar *'as*'qa selām qıldı erse, Peyġāmbar *'as* taqı cevāb yarlıqadı. Andın soñ aydı: Ey (4) żaʿīfa, atıñ ne turur? Ol aydı kim: Yā Resūlallāh, atım Umm-i Sa'd turur tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı kim: Atañ atı ne turur? (5) Ol aydı kim: Atam atı Rāfi' turur tėdi. Peyġāmbar *'as* aydı: Ḥācatıñ ne turur? tėdi erse, Umm-i Sa'd aydı: Yā Resūlallāh, Tañrı (6) te'ālānı bir u bar turur tėp ınanduq taqı sizni Ḥaq te'ālānıñ resūlı tėp bittük. Ėmdi cüftlerimüz sizke bey'et (7) bėrdiler, bizler taqı keldük sizke bey'et bėrmekke tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Şükür ol Tañrıqa kim sizlerini (8) İslāmqa köndürdi. Andın soñ aydı: Ey żaʿīfalar, cümle keliñ, ilegimde olturuñ! tėdi erse, cümlesi Peygāmbar *'as* (9) ileginde olturdılar. Peyġāmbar *'as* ileginge bir qadaḥ birle suw qoydı, taqı mübārek ėlgini ol suw içinde (10) qattı taqı żaʿīfalarġa aydı: Erenlerdin bey'et alsam, eliglerini tutup bey'et alur-men, velīkin siz żaʿīfalarnıñ (11) eliglerini tutmaq bolmas. Qaçan kim men ėlgimni bu qadaḥdın çıqarsam, siz ėligleriñizni qatġay-siz tėdi. Andın (12) soñ Peyġāmbar *'as* aydı: Ey żaʿīfalar, Tañrı te'ālānı birlemişdin soñ Tañrıqa ortaq qatmaġay-siz tėse, (13) bunlar aytur erdiler: Qabūl qılduq. Yana Peyġāmbar *'as* aydı:

Ey żaʿīfalar, erenlerin͡giz māllarıdın oġurlama– (14) –ġay-siz, taqı zinā qılmaġay-siz, taqı oġlanların͡gıznı öltürmegey-siz, taqı özge tuġurmaġan oġlannı erenlerin͡gizke: (15) Men tuġurdum tėp aymaġay-siz, taqı yaq yawuq ölmişte nevḥa qılmaġay-siz, ton yırtmaġay-siz, saçların͡gıznı yul-maġay-siz, (16) yüzlerin͡gizni yırtmaġay-siz, taqı yat erenler birle ḫalvat yerde sözleşmegey-siz tėp aysa, bu żaʿīfalar aydılar: (17) Cümlesini qabūl qılduq. Qadaḥdın ėlgini çıqardı. Taqı bu żaʿīfalar eliglerini ol qadaḥqa qatar erdiler taqı yüzleringe **[27]** (1) sürter erdiler. Andın son͡g Peyġāmbar *ʿas* destūr bėrdi erse, çıqtılar.

Andın son͡g Mekkedin üküş ṣaḥābalar kelü (2) başladılar erse, Pey-ġāmbar *ʿas* Medīne ḫalqınga aydı kim: Mekkedin kelgenlerni aġırlan͡g, yerini yurtını qoyup bizin͡g (3) ṣoḥbatımızda bolmaq üçün ġarībluqnı iḫtiyār qılıp keldiler. Kerek kim munlarġa luṭf u kerem birle qarşu alsan͡gız tėdi (4) taqı Medīnede turġanlarnı Mekkedin kelgenler birle qarındaş qıldı. Mekkedin hicret qılıp kelgenlerke muhācir tėnür, taqı Medīne (5) ḫalqları kim Mekkedin kelgenlerke yārī bėrdiler, qarşu aldılar, luṭf u kerem qıldılar, anlarġa enṣārī tėnür.

BĖŞİNÇ (6) FAṢL

Peyġāmbar *a[s]*'nun͡g muʿcizātının͡g beyānı turur

İmām Baġavī *raḥmhi* Meṣābīḥ atlıġ kitābda bu ḥadīs̱ni (7) keltürmiş:

عن علی بن ابی طالب رضی الله عنه انه قال کنت مع النبی صلی الله علیه وسلم بمکة فخرجنا فی بعض نواحیها فما (8) استقبله جبل ولاشجر الاهو یقول السلام علیک یارسول الله

Bu ḥadīs̱nin͡g maʿnīsi ol bolur kim ʿAlī *rażhu* aytur: (9) Men Peyġām-bar *ʿas* birle Mekkede erdim. Mekkenin͡g ṣaḥrāsınġa çıqtuq. Taġqa qarşu keldük erse, ol taġdın āvāz keldi (10) kim es-selāmu ʿaleyke, yā Resūlallāh tėp. Taqı daraḫtqa qarşu keldük erse, ol daraḫtdın āvāz keldi kim es-selāmu ʿaleyke, yā Resūlallāh tėp.

(11) Peyġāmbar *ʿas* Medīnede erdi kim Ḫaybar cuhūdları taqı Benū Qurayża cuhūdları Mekkeke bardılar taqı Mekke kāfirlarınġa (12) aydılar: Biz cümle sizke yārī bėrmek üçün keldük. Biz cümle ittifāq qılıp aġır çerig birle Medīneke barsaq, taqı bu Muḥammedni aradın (13) kėtersek — sizin͡g dīnin͡gizni taqı bāṭil tėp aytur, bizin͡g dīnimizni taqı bāṭil tėp aytur — siz taqı munun͡g tilindin taqı zaḥmatı– (14) –dın qurtulsan͡gız, biz taqı qurtulsaq tėp aydılar erse, Mekke kāfirlarınġa bu söz ḫoş keldi. Çerig istiʿdādı qıldılar taqı (15) yahūdīlar çerigi birle taqı öz çerigleri birle Medīneke keldiler. Qaçan bu ḫabar Peyġāmbar *ʿas*'qa tegdi erse, ṣaḥābalarnı (16) yıġdı taqı meşveret qıldı erse, Selmān-i Fārsī aydı *rażhu:* Bizin͡g Fārs ėlinde ḫandaq

bolur. Ėl tegresinde (17) uluġ, tėriṅ arıq qazarlar kim çerig tört yandın kirmesün tėp aydı. Maṣlaḥat bolġay-mu kim bu Medīneniṅ tegresinde [28] (1) ḫandaq qazsaq? Tört yandın kāfirlar kirmese, bir yandın uruşmaq āsān bolġay tėdi erse, Peyġāmbar *'as* (2) taqı ṣaḥābalar bu sözni maṣlaḥat kördiler. İṅen ṣavāb turur tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* buyurdı, (3) cümle ṣaḥāba Medīneniṅ tegresinde ḫandaq qaza başladılar. Medīne içinde açlıq erdi. Çerigke isti'dād qılmaq, (4) yana bu ḫandaq qazmaq ṣaḥābalarġa aġır keldi. Cābir aytur *rażhu*: Cümle ṣaḥābalar bu ḫandaqnı qazar erdi. Uluġ (5) taş çıqtı. Neçeme quvvatlıġ erenler balta birle ursalar, hēç eṣer qılmaz erdi. Bardılar. Peyġāmbarġa aydılar erse, (6) Peyġāmbar *'as* ėlginge balta aldı taqı üç qata Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Rahīm tėdi taqı urmış erdi, bu uluġ taş (7) pāra pāra boldı.

Cābir aytur *rażhu*: Men Peyġāmbar *'as*'qa yaqın erdim. Ėkki ėlgini qaldurdı balta birle (8) taş üze urmaq üçün. Baqtım, Peyġāmbar *'as* mübārek qarnınġa taş baġlamış açlıq sebebidin. Bu aḥvālnı kördüm (9) erse, köṅlüm ḫasta ve bezmān boldı. Keldim, cüftümke aydım: Ey cüftüm, Peyġāmbar *'as*'nı bu aḥvāl üze kördüm. (10) Neteg revā bolġay, Peyġāmbar *'as* mundaġ emgek birle bolsa taqı biz qaḍġusın yemesek, neteg ümmet bolġaymiz? tėdim (11) erse, cüftüm aydı: Ėwde tört batman arpa bar taqı bir oġlaq bar. Sen ol oġlaqnı boġuzlaġıl, men taqı aş bişginçe (12) bu tört batman arpanı ögügeyin taqı etmek yapayın. Sen barġıl, Peyġāmbar *'as*'nuṅ qulaqınġa āheste ayġıl —(13) kişiler eşitmesünler— Peyġāmbar *'as* taqı qatında bir ėkki kişi birle kelsünler tėp ittifāq qıldılar. Qaçan aş (14) bişti erse, Cābir *rażhu* bardı. Peyġāmbar *'as*'qa āheste aydı erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Cābir, (15) ṭa'āmuṅ ne qadar turur? tėdi erse, men aydım: Yā Resūlallāh, bir oġlaq turur taqı tört batman arpa etmeki turur tėdim erse, (16) Peyġāmbar *'as* aydı: İṅen yaḫşı turur. Ḥaq te'ālā üküş berekātlar bėrgey in şā'a'llāhu te'ālā tėdi taqı aydı: Yā Cābir, (17) men barġınça ol küweçke hēç kimerse çömçe qatmasun taqı ol etmeklerni tandūrdın hēç kimerse çıqarmasunlar! [29] (1) tėdi taqı nidā qıldurdı kim: Cābir ėwinde ṭa'ām qılmış, cümleṅiz icābat qılıṅız! tėp nidā qıldurdı erse, — ḫandaq qazıġan(2) -lar üç miṅ kişi erdi — cümlesi icābat qıldılar erse, Cābir aytur: Men müteḥayyir boldum, ḫacālat içinde qaldım. Andaġ ḫacālat (3) müstevlī boldı üzemke kim 'ömrüm içinde andaġ ḫacālat bolmışım yoq erdi. Bir oġlaq ṭa'āmı üç miṅ kimerseke (4) neteg yetürgey-men? tėp endīşe qılu ėwke bardım taqı cüftümke bu aḥvālnı aydım erse, maṅa aydı: Yā Cābir, Peyġāmbar *'as*'qa (5) bu ṭa'āmnuṅ miqdārını aymadıṅ-mu? Men aydım kim: Peyġāmbar *'as*'qa bu ṭa'āmnuṅ miqdārını aydım erse, Peyġāmbar *'as* (6) aydı: Men barġınça ol ṭa'āmqa kimerse ėlig tegürmesünler tėp aydı. Cüftüm aydı: Andaġ erse, yā Cābir, hēç ḫacālat qılmaġıl (7) barını ileginde qoḍġıl! Nė kim qılsa, ol bilgey tėdi erse, köṅlüm ḫoş boldı, ḫacālatım kėtti. Bir sā'at keçti. Baqar-men, (8) Peyġāmbar *'as* üç

miñg ṣaḥābanı başlap keldi taqı aydı: Yā Cābir, bu ḫalāyıq üküş turur, ėwke sığmaz. Ṣaḥrāda (9) oltursunlar, yėtişer oltursunlar tėp buyurdı. Taqı özi ėwke kirdi, ol küweçni açturdı, taqı Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm (10) tėdi, taqı berekāt birle du'ā qıldı taqı ėlgini ol küweçke urdı. Yana tandūr açturdı, añga taqı Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm (11) tėdi taqı berekāt birle du'ā qıldı taqı ėl urdı. Andın soñg buyurdı: Tegme yėtti kişike bir kersān aş taqı yėtti etmek bėriñgler! tėp. (12) Andağ qıldılar. Neçeme kim bu küweçdin aş çıqarurlar taqı bu tandūrdın etmek çıqarur erdiler, hēç bu küweçniñg aşı (13) eksilmez erdi taqı bu tandūrnuñg etmekleri eksilmez erdi. Üç miñg kişi cümlesi toydılar, taqı küweç aşı andağoq erdi (14) taqı tandūr etmekler[i] andağoq erdi. Peyğāmbar *'as* aydı: Yā Cābir, aḫşamqa tegi bu küweç aşı taqı tandūr etmeki tükenme– (15) –gey. Medīne içindeki dervīşlerke ḫabar bėrgil, cümlesinge yėdürgil taqı kelgen barğanqa, yaq yawuqqa cümleke bu aşdın (16) taqı etmekdin hēç taqṣīr qılmadın bėrgil! tėdi. Biz taqı andağoq qılduq. Aḫşamqa tegi Medīne içindeki dervīş cümlesi (17) keldiler taqı yėdiler. Aḫşam bolmışta kėḍin taqı küweçte bir ança ṭa'ām qaldı.

Selmān-i Fārsī aytur *rażhu:* Qaçan kim **[30]** (1) Cābirniñg ṭa'āmını tenāvül qılduq taqı ḫandaq qazımaqqa barduq, menim ülüşümke teggen yerde taqı bir uluğ taş bėlgürdi. (2) Hēç kimerse anı qoparmaqqa küçi yetmedi. Balta taqı ötmedi erse, barduq, Peyğāmbar *'as*'qa ḫabar bėrdük erse, Peyğāmbar (3) *'as* keldi taqı mübārek ėlginge bir uluğ balta aldı, taqı Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm tėdi taqı tekbīr aydı erse, cümle (4) ṣaḥābalar taqı tekbīr aydılar. Andın soñg Peyğāmbar *'as* balṭa kötürdi taqı quvvat birle ol taşqa urmış erdi. (5) Ol [taşdın] yıldırım meñgizlig ot çıqtı Şām tarafınğa bardı. Selmān-i Fārsī aytur *rażhu:* Ol nūrqa naẓar qılmış erdim. (6) Şāmnuñg köşkleri, sarāyları mañga köründi. Yana Peyğāmbar *'as* ėkinç qata tekbīr qılıp urmış erdi. Yana bir (7) yıldırım meñgizlig nūr çıqtı taqı Yemen ṭarafınğa bardı. Men ol nūrqa naẓar qılmış erdim. Yemen şehriniñg köşkleri, sarāy– (8) –ları mañga köründi. Yana Peyğāmbar *'as* üçünç qata tekbīr qılıp ol taşqa urmış erdi. Yana burunqı tėg yıldırım meñgizlig (9) nūr çıqtı taqı maşrıq ṭarafınğa bardı. Men ol nūrqa naẓar qıldım erse, 'Irāq ėliniñg taqı Fārs ėliniñg sarāyları (10) köründi. Men aydım: Yā Resūlallāh, bu ne nūrlar kim 'ālamqa münteşir boldı? tėp aydım erse, Peyğāmbar *'as* aydı: (11) Yā Selmān, bilgil, āgāh bolğıl, bu nūrlar qayu ṭarafqa kim bardı, ol ṭarafta İslām açılğay, musulmānlıq ẓāhir (12) bolğay tėdi. Selmān-i Fārsī *rażhu* 'Ömer taqı 'Oṣmān *rażhumā* ḫilāfatında erdi kim bu aytqan ėllerde İslām (13) ẓāhir boldı tėp aydı.

Andın soñg kāfirlar cuhūdlar birle kelip Medīneniñg tört yanında qondılar taqı musulmānlar birle (14) üç kün uruştılar. Törtinç kün qatığ uruştılar, andağ kim Peyğāmbar *'as* ėkindük namāzı taqı aḫşam namāzı qılu (15) bilmedi. Peyğāmbar *'as* ol kāfirlarğa qarğadı: Ey Bār Ḫudāyā,

bu kāfirlarnıṅ közlerinde ot birle 'uqūbat qılġıl! (16) tėp aydı. Andın soṅ Ḥaq *tvt* Peyġāmbar *'as*'qa nuṣrat bėrdi. Bir kėçe içinde qatıġ sawuq yėl ıḍa bėrdi (17) erse, Mekke kāfirları cuhūdlar birle Medīneniṅ tört yanında uruşmaq üçün qonup turur erdiler. Ol sawuq yelke [31] (1) ṭāqatları qalmadı. Aydılar kim: Bizlerke Muḥammed siḥr qıldı, sawuq yėl ıḍa berdi tėp cümlesi qayıttılar.

Ḥuẕeyfe *rażhu* (2) Kūfe ėlinge kirdi. Peyġāmbardın soṅ Kūfe ḫalqı cümlesi Ḥuẕeyfeni aġırladılar Peyġāmbar *'as*'qa ṣoḥbat qıldı tėp. (3) Bir kimerse Ḥuẕeyfeke aytur: Yā Abā 'Abdallāh, Peyġāmbar birle sizler neteg mu'āmilat qılur erdiṅiz? Ḥuẕeyfe aydı *rażhu:* (4) Peyġāmbar ḫıdmatında qatıġlanur erdük. Nė işke buyursa, qılur erdük, hēç taqsīr qılmaz erdük tėp aydı erse, (5) bu sorġan kimerse aytur: Vallāh, eger men Peyġāmbar *'as* qatında bolsa erdim, Peyġāmbarnı yaḍaġ yürütmekke qoymaġay (6) erdim, boynumġa kötrüp yürütgey erdim tėdi erse, Ḥuẕeyfe aydı *rażhu:* Ḫandaq toquşında bir kėçe qatıġ (7) sawuq yėl qoptı. Barça ṣaḥāba tonlar taqı kizler örtündiler. Ėwleringe barmaqqa icāzat yoq erdi. Peyġāmbar *'as* (8) namāz qılur erdi. Üküş namāz qılmışdın soṅ āvāz qıldı taqı aydı: Ey yārānlarım qayu bir kimerse bolġay kim ornındın (9) turġay taqı ol kāfirlarġa barġay taqı anlardın maṅa ḫabar keltürgey? Men anı Ḥaq te'ālādın tilegeyin kim ol kimerseni Ḥaq te'ālā (10) saqlasun, hēç kāfirlarnıṅ żararı aṅa tegürmesün. Yana Ḥaq te'ālādın tilegeyin kim ol kimerseni uştmaḥda menim (11) qoldaşım qılsun tėp nidā qıldı. Hēç kimerse icābat qılmadı ol ma'nīdin ötrü kim açlıq qatıġ erdi, hem taqı kāfirlar– (12) –nıṅ ḫavfı qatıġ erdi, hem sawuq qatıġ erdi. Bu üç ma'nī bar üçün ṣaḥābalar kāhillıq qıldılar. Peyġāmbar *'as*'qa (13) icābat qılmadılar erse, Peyġāmbar *'as* menim atım birle nidā qıldı taqı aydı: Yā Ḥuẕeyfe! tėmiş erdi. Maṅa żarūrat boldı icābat (14) qılmaqqa. Ve eger icābat qılmasam, Peyġāmbar *'as*'qa 'āṣīlıq qılmış bolur-men tėp yerimdin qoptum taqı aydım: Lebbeyke, (15) yā Resūlallāh tėp. Maṅa aydı: Yā Ḥuẕeyfe, barġıl taqı maṅa bu kāfirlardın ḫabar keltürgil kim ne aḥvāl üze tururlar, velīkin hēç (16) kimerseke zaḥmat tegürmegil! tėdi erse, men taqı oq ya aldım taqı bardım. Baqar-men, Ḥaq te'ālānıṅ çerigi sawuq yėl ol kāfirlarnı (17) perīşān qılmış ḫaymalarını yıqmış, otlarını söndürmiş, aṭları bir yanqa barur, tėweleri bir yanqa barur, sergerdān [32] (1) ve müteḥayyir bolup tururlar. Uluġları Abū Sufyān ḫaymadın çıqtı çaqırdı, aydı: Ey çerig ḫalāyıqı, cümle köçüṅ, (2) kėteliṅ! Eger bu kėçe munda qalsaq, helāk bolur-miz, aṭlarımız taqı tėwelerimiz helāk bolur tėp i'lām qıldı erse, (3) cümle kāfirlar ta'cīl üze köçtiler, kėttiler. Eger Peyġāmbar *'as* maṅa aymamış bolsa erdi kim hēç kimerseke (4) żarar tegürmegil tėp, Abū Sufyānqa andaġ yawuq kelmiş erdim kim oq birle ursam, helāk bolġay erdi, velīkin (5) Peyġāmbar *'as* sözini saqladım, qılmadım. Qaçan kim keldim, Peyġāmbar *'as*'qa ḫabar bėrdim erse, Peyġāmbar (6) *'as* sewündi, Ḥaq te'ālāqa ḥamd u ẕenā qıldı taqı cümle ḫalāyıqqa icāzat bėrdi. Ėwleringe qayıttılar.

Yana bir qaç kündin soñ (7) Peyġāmbar *'as*'qa Abū Sufyānnıñ bitigi keldi. Ol bitig içinde aymış kim: Yā Muḥammed, bilgil, āgāh bolġıl, bu nevbet kim keldim, (8) ol i'tiqād birle keldim erdi kim sėni helāk qılsam taqı yārānlarıñnı perīşan qılsam, velīkin kördüm kim Medīne tegresinde (9) ḫandaq qılmış-sen. 'Arab içinde bu ḫandaq qılmaq yoq erdi. Munı qandın ögrendiñ? Ėmdi Lāt u 'Uzzā birle ant yāḍ (10) qılur-men kim ėkinç qaytmışda Uḥud toquşında neteg qıldım erse, andaġ qılġay-men tėp aymış. Peyġāmbar *'as* (11) qaçan kim anıñ bitigini oqup ma'nīsini żabṭ qıldı erse, Ubayy ibnü Ka'bnı ündedi taqı aydı: Bitigil, yā Ubay: Ey Abū Sufyān, (12) bu kelmişde sėni helāk qılmadın qaytmaġay-men tėmiş-sen. Sėni qaytarġan Ḥaq *tvt* turur taqı ḫandaq qazımaqnı (13) ögretgen Ḥaq te'ālā turur. Taqı ėkinç nevbet qaytġaymen taqı Uḥud toquşındaqı tėg sizlerni hezīmet qılġay-men tėmiş-sen. (14) Anı taqı Ḥaq te'ālā bilür, quvvat bėrgen taqı ol turur, hezīmet qılġan taqı ol turur. Velīkin Ḥaq *tvt* mañga bir kün (15) rūzī qılġay kim ol kün içinde ol Lāt u 'Uzzā birle kim ant yāḍ qıldıñ, ol Lāt u 'Uzzānı taqı cümle butlarnı (16) sındurġay-men inşā'a'llāhu te'ālā tėp aydı.

Yana qaçan kim kāfirlar Mekkeke qayıttılar, taqı cuhūdlar taqı öz yerleringe qayıttılar, (17) ṣaḥābalar taqı ėwleringe qayıttılar, Peyġāmbar *'as* taqı 'Āyişe *rażhā* ėwinge kirdi, taqı ġusl qıldı, taqı başını **[33]** (1) yuvdı, taqı özinge 'ūd tütüzdi taqı çıqtı. Öḍlek namāzını qıldı erdi. Baqar, Cebre'il *'as* qatır münüp, qalıñ barçın (2) keḍip keldi taqı aydı: Yā Muḥammed, ferīşteler yarıq yaşıqlarını kėtermedin tururlar. Nişe silāḥlarıñızını kėterdiñizler? (3) Biz cümle ferīşteler kāfirlarnı Ḥamrā'ü'l-Esed atlıġ yerke tegi qavduq, kėterdük. Ėmdi sañga taqı yārānlarıñga Tañrı te'ālādın fermān (4) ol turur kim yarıq yaşıqlarıñıznı keḍseñiz taqı Benū Qurayẓa cuhūdlarınga barıp ḥarb qılsañız. Uş men ferīşteler (5) başlap barur-men. Menim artımça terk keliñ! tėdi taqı Cebre'il *'as* bardı. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* bu sözni eşitti (6) erse, 'Alīni *rażhu* ündetti taqı aydı: 'Alamnı alġıl taqı bizke kelgil kim bizke fermān boldı kim Benū Qurayẓa cuhūdları (7) birle ḥarb qılmaq kerek. 'Alī *rażhu* 'alamnı aldı taqı Bilālqa fermānladı kim cümle ṣaḥāba ėkindü namāzını Benū Qurayẓada (8) qılsunlar tėp. Cümle ṣaḥāba aṭlandılar, Benū Qurayẓa cuhūdlarını ḫarāb qıldılar, ġārat qıldılar, yana Medīneke qayıttılar.

Ol (9) cuhūdlar ḫatunlarıdın bir ḫatun Peyġāmbar *'as* Medīneke kelmişdin soñ bir qoynı sögüldi taqı ṣaḥābalardın (10) biringe sordı kim: Peyġāmbar *'as* qoy etidin qayu yerni sewer? tėdi erse, ol kimerse aydı kim: Peyġāmbar *'as* qoy (11) etidin qol etini taqı yaġrın etini sewer tėdi erse, ol sögülmiş qoyġa aġu sürtti, yaġrın etinge taqı qol etinge köprek (12) sürtti taqı aḫşamdın soñ Peyġāmbar *'as*'nuñ ėwinge keltürdi. Peyġāmbar *'as* aḫşam namāzı qılıp ėwinge kirdi. (13) Baqar, bir ża'īfa olturup turur. Ża'īfa Peyġāmbar *'as*'qa selām qıldı taqı aydı: Yā Resūlallāh, bir qoy

sögüldüm taqı (14) sizke hediyye keltürdüm tėdi erse, Peyġāmbar *'as* buyurdı, ṣaḥābalar keldiler, sofra yediler. Ol arada ol ża'īfa (15) çıqtı taqı kėtti. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* qoy etidin bir pāra aldı taqı çeyneyü başladı erdi, ol qoldın āvāz keldi kim: (16) Yā Resūlallāh, mėndin yemeñ̂ kim men aġuluġ turur-men tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aġzındaqı etni bıraqtı, ṣaḥābalarqa aydı: Ey (17) yārānlarım, bu etdin yemeñ̂ kim bu qol etidin āvāz eşittim kim yā Resūlallāh, mėndin yemeñ̂ kim men aġuluġ turur-men tėp aydı erse, **[34]** (1) cümle ṣaḥābalar ėliglerin tarttılar. Velīkin Beşīr atlıġ ṣaḥāba bir loqmanı yuttı bu ḫabarnı bilgiñçe taqı nėçeme kim qatıġlandı (2) qaytaru bilmedi. Ol sā'at içinde baqtılar, Beşīrniñ̂ yüzi qap-qara boldı taqı ol kėçe vefātı boldı. Ṣaḥābalardın üç kimerse (3) ol ṭa'āmdın çeynep bırakıp turur erdiler. Peyġāmbar *'as* anlarqa ḥacāmat qılıñ̂ tėp buyurdı. Özi taqı ḥacāmat (4) qıldı erse, ṣıḥḥat boldı. Yana üç kündin soñ̂ ol yahūdiyyeni buldılar taqı Peyġāmbar *'as*'qa keltürdiler. Peyġāmbar *'as* (5) aydı: Ey yahūdiyye, ne üçün mundaġ iş qıldıñ̂? tėdi. Ol yahūdiyye aydı: Menim atamnı, taqı atam qarındaşını, taqı cüftümni, (6) taqı ėr qarındaşımnı, cümle sen öltürdüñ̂, ol yandın men bu aġuluġ qoynı keltürdüm tėp iqrār qıldı. Anı taqı öltürdiler. (7) Ol qoy etini bir itke bėrdiler. Ol it yėdi erse, ol sā'at öldi. Bardılar, bir çuqur qazdılar taqı ol etni anda kömdiler.

(8) Peyġāmbar *'as* dünyādın naql qılmışta kim sökel boldı — Umm-i Beşer atlıġ qarı ża'īfa bar erdi, hemīşe Peyġāmbar *'as* (9) zaḥmatı bolsa, ol ża'īfanı ündetür erdi; ol ża'īfa kelip Peyġāmbar *'as* a'żālarını basar erdi, sıqar erdi. (10) Bu nevbette taqı ündetti erse, ol ża'īfa taqı keldi, Peyġāmbar *'as*'nuñ̂ a'żāsını bastı, sıqadı taqı aydı: Yā Resūlallāh, (11) bu nevbette sökellikiñ̂izni qatıġraq körer-men, inşā'a'llāhu te'ālā şifā bėrgey tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ol vaqıtta kim (12) aġuluġ etni çeynep bıraqtım erdi, andın bėrü birer vaqtlarda birer zaḥmat bėrür erdi mañ̂a. Ėmdi andaġ sėzer-men kim bu sökel- (13) -likimde ol aġunuñ̂ zehri tamarlarımnı kesgey tėp, velīkin ṣabur qılmaq kerek. Peyġāmbarlarqa belā qat qat bolur s̱evāblar qat qat (14) bolmaq üçün.

Bir kėçe Peyġāmbar *'as* bu kāfirlarnı İslāmqa ündedi erse, bu kāfirlar aydılar: Yā Muḥammed, seniñ̂ dīniñ̂ ḥaqlıqını (15) ol vaqtın bilgey-müz kim bu tolun ayqa işārat qılsañ̂, bu ay ėkki pāra bolsa, taqı tegme pārası bir yanġa barsa, andın soñ̂ yana (16) ėkisi biri biringe qawuşsa, burunqı tėg bolsa, bizler bilgey-miz kim seniñ̂ dīniñ̂ ḥaq turur tėp aydılar erse, Peyġāmbar *'as* (17) ayqa işārat qılmış erdi. Ay ėkki pāra boldı, biri bir yanqa bardı taqı biri bir yanqa bardı, yana ėkkisi biri biringe qawuştılar. **[35]** (1) İbnü Mes'ūd *rażhu* aytur: Men kördüm Ḥirā taġını, ėkki pāra ay arasında qaldı, yana ėkkisi qawuştılar. Qaçan kim bu aḥvālnı (2) kāfirlar kördiler erse, aydılar: Bu Muḥammed ne uluġ cādū turur, qatıġ sāḥir turur tėp aydılar. Tañ̂rı te'ālā ḫabar bėrü yarlıqar, (3) *qt*:

اقتربت الساعة و انشق القمر وان يروا آية يعرضوا ويقولواسحر مستمرّ وكذبواواتبعوا اهواء هم (4) وكل امرمستقرّ (LIV: 1-3)

Ma'nīsi ol turur: اقتربت السّاعة qıyāmat yawudı, وانشقّ القمر ay yarıldı; وإن يروا آيةً يعرضوا (5) eger bu kāfir[lar] Peyġāmbar 'as'nuñ rāstlıqınġa bir nişān körseler, ol nişāndın yüz çewrürler; ويقولوا سحر مستمرّ (6) taqı ayturlar kim bu Muḥammednıñ körgüzgen nişānı qatıġ siḥr turur, ulaşu avvalqılardın kelgen siḥr turur tèp ayturlar; وكذّبوا (7) taqı bu kāfirlar Peyġāmbar 'as'nı yalġan tèdiler, واتّبعوا اهواء هم taqı öz havālarınġa uydılar, öz nefsleri (8) tilekleringe ittibā' qıldılar; وكلّ امرٍ مستقرّ tegme bir iş qarār qılġan turur, ya'nī ḥaq işiñ taqı 'āqıbatı ẓāhir (9) bolġan turur, bāṭil işiñ taqı 'āqıbatı ẓāhir bolġan turur tèdi.

Bu kāfirlar munuñ tèg üküş mu'cizalar kördiler, taqı īmān (10) keltürmediler. Peyġāmbarqa cādū tèdiler. Bir kün taqı bir kāfir sūsmār keltürdi taqı aydı: Yā Muḥammed, eger sūsmār seniñ (11) peyġāmbarlıqıñġa tanuqluq bèrse, men saña ınanur-men tèdi erse, Peyġāmbar 'as aydı: Ey sūsmār, men kim turur-men beyān (12) qılġıl! tèmiş erdi. Sūsmār faṣīḥ til birle aydı kim: اشهد أن لاالٓه الاّ الله واشهد أنّ محمّداً عبده ورسوله Yana bir 'Arab (13) bir kün ıwuq keltürdi. Ol taqı andaġoq tanuqluq bèrdi. Yana bir kün kāfirlar aydı: Yā Muḥammed, bu ḫurmā yıġaçı yerindin qoñġrulup (14) kelsün taqı saña selām bèrsün tèmiş erdi. Peyġāmbar 'as taqı ol daraḫtnı ündemiş erdi. Ol daraḫt yerindin (15) qoñġrulup keldi taqı Peyġāmbar 'as'qa tevāżu' birle selām qıldı. Yana ṣaḥābalar üküş boldı erse, Peyġāmbar 'as'qa (16) minbar qılu bèrdiler va'ẓ qılmaq üçün. Qaçan kim Peyġāmbar 'as ol minbarqa aştı erse, mübārek arqası-[nı] tayaġan öredin (17) iñgremek āvāzı çıqtı. Cümle ṣaḥābalar eşittiler.

Peyġāmbar 'as'nuñ mu'cizātı üküş turur. Cümle peyġāmbarlarqa nè mu'cizāt kim **[36]** (1) bèrildi, qamuġı Muḥammed Muṣṭafāġa bèrildi. Yana öñgin mu'cizātlar taqı Muṣṭafāqa bèrildi, öñgin peyġāmbarlarqa tegmedi. (2) Mecmū'ı keltürmedük kitāb muṭavvel bolmasun tèp.

ALTINÇ FAṢL

Peyġāmbar 'as Mekkeke kirmeki- (3) -niñ beyānı turur

İmām Baġavī *raḥmhi* Meṣābīḥ atlıġ kitābında bu ḥadīsni keltürmiş: عن ابى سعيد الخدرى رضى الله عنه انّه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم (4) اناسيّد ولدآدم يوم القيامة ولافخر وبيدى لوا الحمد ولافخر (5) وما من نبى يومئذ آدم ومن سواه الاّ تحت لوايى ولافخر وانا اوّل من تنشقّ عنه الارض ولافخر

Bu ḥadīs̱ ma'nīsi ol bolur kim (6) Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Men qıyāmat kün bolsa *āvṣ* Ādam oġlanlarının͡g bėgi bolġay-men. (7) Taqı bu sözni küwenü aymas-men, velīkin Ḥaq te'ālānın͡g luṭfı keremi menin͡g üze mundaġ turur tėp anın͡g luṭfını iẓhār qılıp (8) sizlerke bildürmek üçün aytur-men. Taqı qıyāmat kün bolsa *āvṣ* cümlenin͡g 'alamı menim elimde bolġay. (9) Bu sözni taqı küwenü taqı aymas-men, velīkin Ḥaq te'ālānın͡g luṭfını iẓhār qılmaq üçün aytur-men. Taqı qıyāmat kün bolsa (10) *āvṣ* tėgme bir uluġ kimerse kim ḫalāyıq an͡ga ittibā' qılurlar, anın͡g ėlginde bir 'alam bolġay. 'Araṣāt ḫalqı (11) ma'lūm qılġaylar kim bu kimerse bu ma'nīlig ermiş tėp, kerek ol ma'nī ḫayr bolsun, kerek şer bolsun. Taqı hēç (12) taqı maqāmāt u keremāt içinde Ḥaq te'ālānın͡g ḥamdı taqı s̱enāsı içinde erdi, ol cihetdin Peyġāmbar *'as*[qa] ḥamdnın͡g (13) 'alamı bėrildi. Yana aydı Peyġāmbar *'as*: Qıyāmat kün bolsa *āvṣ*, Ādam peyġāmbar *'as* taqı Ādam peyġāmbardın (14) son͡g kelgen peyġāmbarlar cümlesi menim 'alamım astında bolġaylar. Bu sözni taqı küwenü aymas-men, velīkin Ḥaq te'ālānın͡g (15) keremi[ni] iẓhār qılmaq üçün aytur-men. Taqı qıyāmat kün bolsa *āvṣ*, cümle ḫalāyıqdın burun avval gūr yarılıp (16) gūrdın baş qaldurġan men bolġay-men. Bu sözni taqı küwenü mufāḫirat qılu aymas-men, velīkin Ḥaq te'ālā menim üze neme uluġ (17) luṭflar taqı keremler qılıp turur, anı iẓhār qılmaq üçün aytur-men tėdi.

Bir kün Peyġāmbar *'as* yārān ve ṣaḥābalarqa **[37]** (1) aydı kim: Bu kėçe tüş kördüm men kim yārānlar birle Ka'baqa ṭavāf qılur-men, taqı Ka'beke kirür-men, taqı Ka'benin͡g kilīdini alur-men, (2) taqı ef'āl-i ḥecni tamām qılmışdın [son͡g] başımnı yulur-men tėdi. Andaġ sėzer-men kim ḥec qılġay-men tėp. Kimnün͡g kim raġbatı bolsa (3) ḥec qılmaqqa, uş men baru turur-men, menim birle barsun tėdi erse, üküş ṣaḥābalar raġbat qıldılar. Cümlesi min͡g taqı altı yüz (4) kişi erdi. Taqı Peyġāmbar *'as* toqsan tėwe nişān qıldı Ka'bede qurbān qılmaq üçün. Taqı ṣaḥābalarqa aydı: (5) Uruş silāḥı ėletmen͡g, Mekke kāfirları bilsünler kim Ka'beke ziyārat üçün barur-biz, uruşmaq üçün barmaz-miz, (6) velīkin qılıçlarnı alu barın͡g! tėdi. Taqı özi çıqtı taqı Ẕu'l-Ḥulayfa atlıġ yerde ödlek namāzını qıldı, taqı tonlarını (7) çıqardı, iḥrām keddi taqı لبّيك اللّهمّ لبّيك لاشريك لك لبّيك أنّ الحمد والنّعمة لك والملك لاشريك لك tėdi. Ma'nīsi (8) ol bolur kim: Ey Bār Ḫudāyā, icābat qılur-men san͡ga üküş icābat qılmaq, لبّيك لاشريك لك icābat qılur-men san͡ga, yalġuz bir u (9) bar sen, san͡ga ortaq yoq, لبّيك أنّ الحمد لك icābat qılur-men san͡ga üküş icābat qılmaq taqı ḥaqīqatta ögdü, ḥamd u s̱enā (10) san͡ga lāyıq turur taqı cümle ni'met san͡ga turur; kimke ni'met bėrsen͡g, sen bėrür-sen, والملك لاشريك لك taqı mülk senin͡g turur, (11) hēç ortaq yoq.

Eger su'āl qılsan͡g kim icābat qılmaq ündemekdin son͡g turur, ündemek qaçan ḥāṣil boldı kim (12) icābat qılur-men tėp? Telbiye aytılur cevāb ol turur kim Ḥaq te'ālā Cebre'ilke fermānladı kim barġıl taqı İbrāhīm peyġāmbarqa (13) taqı İsmā'īl peyġāmbarqa *'ahimās* buyurġıl kim menim üçün Ka'be binā qılsunlar tėp Beytü'l-Ma'mūr yerinde (14) tėdi. Beytü'l-Ma'mūr ėw ėrdi, qızıl yāqūtdın erdi, Ḥaq te'ālā yaratmış erdi öz qudratı birle uştmaḥnın͡g (15) qızıl yāqūtıdın. Kün toġışı ṭarafında bir qapuġı bar erdi taqı kün batışı ṭarafında taqı bir qapuġı bar erdi. Bu ėkki qapuġ (16) yaşıl zümürrüddin erdi. Qaçan kim Ādam peyġāmbar *'as*'nun͡g tevbesi qabūl boldı erse, Ādam peyġāmbar *'as* Ḥaq (17) te'ālāqa münācāt qıldı taqı aydı: Yā Rebbī, ol vaqtın kim uçtmaḥda erdim, hemīşe ḫāṭırım tilemişde 'Arşqa ṭavāf **[38]** (1) qılur erdim. Ėmdi andın maḥrūm boldum. Luṭf u kerem-mün͡gdin derḫōst qılur-men, bu yer yüzinde taqı man͡ga bir (2) müteberrik, arıġ, ḥürmetlig ėw bolsa men an͡ga hemīşe ṭavāf qılsa erdim tėp münācāt qıldı erse, Ḥaq tebāreke (3) ve te'ālā Beytü'l-Ma'mūrnı ėndürdi. Ādam peyġāmbar *'as* Hindūstāndın qırq qata Beytü'l-Ma'mūrqa ziyārat (4) qıldı. Qaçan kim Ḥaq *tvt* Nūḥ peyġāmbar *'as*'nun͡g qavmını helāk qıldı ṭūfān birle, ol Beytü'l-Ma'mūrnı (5) yetmiş ferīşteler kötürdiler, yetinç qat kökde qoydılar. Ėmdi her kün ol Beytü'l-Ma'mūrqa yetmiş min͡g ferīşte (6) ṭavāf qılurlar qıyāmatqa tegi. Bir ṭavāf qılġan ėkinç ṭavāf qılmaz. Qaçan kim Cebre'il *'as* Ḥaq te'ālā- (7) -nın͡g fermānını keltürdi erse kim Ka'beni binā kılın͡g tėp, İbrāhīm *'as* aydı: Yā Cebre'il, qayu yer turur ol kim (8) Beytü'l-Ma'mūr anda erdi? tėp aydı erse, Ḥaq te'ālā bir bulıt ıḍa bėrdi. Ol bulıt Ka'be ornında ėglendi (9) erse, anda kölige qıldı erse, Cebre'il *'as* aydı: Bu bulıt köligesinde kerek kim binā qılsan͡g, hēç ziyāda taqı (10) qılma . n͡g, hēç eksük taqı qılmasan͡g tėdi. Taqı bu Ka'benin͡g taşlarını bėş taġnın͡g taşlarıdın binā qılsan͡g; (11) avvalını Ḥirā taġındın qılsan͡g, qalġanını Ṭūr-i Sīnā taġıdın, taqı Lubnān taġıdın taqı Cūdī taġıdın qılsan͡g. Qaçan kim (12) ḥacerü'l-esved yeringe tegdiler erse, Cebre'il *'as* uştmaḥdın bir aq taş keltürdi taqı İbrāhīm *'as*'qa (13) aydı: Bu taşnı Ka'be sen͡girinde qoḍġıl kim bu taş ḥürmetlig taş turur, munung içinde 'ahdnāma bar turur tėp aydı (14) erse, İbrāhīm peyġāmbar *'as* taqı Cebre'il ayġanı tėg sen͡girde qoydı. Cāhiliyyat vaqtında ḥāyiż 'avretler (15) ėliglerini sürttiler taqı ön͡gin yazuqluġ kimerseler ėliglerini sürttiler erse, ol aq taş qap-qara boldı tėp (16) aydılar. İbrāhīm *'as* binā qılur erdi, İsmā'īl peyġāmbar *'as* taş sunar erdi, Cebre'il *'as* taqı (17) ön͡gin altı ferīşte yārī bėrür erdiler. Qaçan kim Ka'be tamām boldı erse, Ḥaq te'ālādın fermān keldi: Yā İbrāhīm, **[39]** (1) nidā qılġıl kim Ḥaq te'ālānın͡g fermānı birle binā qılınmış Ka'beke ziyārat qılın͡glar! tėp. İbrāhīm peyġāmbar *'as* (2) aydı: Bu yerde hēç kimerse yoq, kimke nidā qılayın? tėdi erse, Ḥaq te'ālādın fermān keldi: Yā İbrāhīm, sendin nidā qılıp (3) ündemek, bizdin taqı ol mu'minlarnın͡g cānlarınġa tegürmek tėdi erse, İbrāhīm peyġāmbar *'as* Abū Qubayş (4) taġıġa mündi

taqı nidā qıldı, aydı: Ey Tañrı qulları, Ḥaq te'ālā fermānı birle ėw qopardım. Keliñ, bu Ḥaq te'ālānıñ (5) ėwinge ziyārat qılıñ! nidā qıldı erse, Ḥaq te'ālā İbrāhīm *'as* nidāsını ervāḥlarqa eşit[t]ürdi. Ervāḥlar-(6) -nıñ ba'żısı üküş icābat qıldılar. Bu kün kim ḥācīlar lebbeyke Allāhümme tėp tonlarını suçlup, başlarını (7) açıp telbiye aytıp icābat qılur, İbrāhīm peyġāmbar *'as*'nuñ Ḥaq te'ālā fermānı birle ündegeninge icābat (8) qılmaq turur tėp cevāb aymışlar. Taqı ba'żı kimerseler kim bir qata ḥec qılur taqı ba'żılar üküş ḥec qılurlar, ol taqı (9) ervāḥ icābat qılġanı miqdārınça turur tėp aymışlar.

Qaçan kim Peyġāmbar *'as* tonını suçlup, mübārek (10) başını açıp, iḥrām kedip lebbeyke Allāhümme tėdi erse, cümle ṣaḥābalar taqı iḥrām keddiler, taqı telbiye aydılar taqı Ka'beke (11) 'azm qıldılar. Qaçan kim Ka'beke yawuq yettiler erse, Mekke kāfirlarınġa, Qurayşīlarġa ḫabar tegdi kim Muḥammed qalıñ çerig (12) birle keldi tėp. Ḫālid ibnü'l-Velīd ol vaqtta īmān keldürmemiş erdi. Ol taqı 'İkrime kim Abū Cehl oġlı turur, ol (13) taqı Süheyl atlıġ kimerse, bu üçegü çerig başlap çıqtılar. Abū Sufyān kim Mekkeniñ uluġı erdi, ol Şāmqa barıp (14) turur erdi ticārat üçün. Qaçan kim Peyġāmbar *'as*'qa yaqın keldiler taqı turuqtılar erse, Peyġāmbar *'as* (15) bir kimerseni ıḍa bėrdi kim: Bizler ḥarb üçün taqı uruşmaq üçün kelmedük, velīkin Ka'beke ziyārat qılu (16) keldük. Eger destūr bėrseñiz, Ka'beke ziyārat qılalıñ taqı qurbānlar boġuzlaġalıñ tėdiler erse, anlar (17) aydılar: Bu yoldın destūr bėrmez-miz. Eger Ka'beke ziyārat qılu keldiñiz erse, kelür yıl ziyārat qılġay-siz, bu yıl **[40]** (1) icāzat yoq tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* yārānları birle meşveret qıldı erse, barça ṣaḥābalar aydılar kim: (2) Yā Resūlallāh, ḥarb qılalıñ! Bu yerke tegi kim keldük, mundın qaytur bolsaq, bizke ḫōrluq bolġay tėdi. Bu arada (3) öḍlek vaqtı boldı. Peyġāmbar *'as* Bilālqa buyurdı kim bāng-i namāz oqıġıl tėp. Qaçan kim Bilāl bāng-i namāz oqıdı (4) erse, Peyġāmbar *'as* imāmatlıq qıldı, cümle ṣaḥābalar iqtidā qıldılar. Ḫālid ibnü'l-Velīd taqı 'İkrime taqı Süheyl (5) Mekke kāfirları birle baqıp turur erdiler. Ḫālid ibnü'l-Velīd aydı: Yā 'İkrime, neteg bolġay kim bular bu namāz içinde (6) erken bularnı helāk qılsaq? tėp aydı erse, 'İkrime aydı: Bu namāzlarıdın soñ taqı bir namāzları bar. Biz taqı cümle (7) yārānlarqa i'lām qılalıq, barça isti'dādımız ittifāqımız tamām bolup bir qata ḥamla qılıp helāk qılalıñ tėp (8) ittifāq qıldılar taqı ėkindüke tegi söz birle ėglendiler. Cebre'il *'as* nāzil boldı taqı Ḥaq te'ālādın fermān (9) keldürdi kim: Yā Muḥammed, eger çerigde namāz qılur bolsañ, ḫalāyıqnı ėkki ṭāyif[a] qılġıl; bir ṭāyif[a]nı duşmanqa qarşu qoḍġıl (10) taqı bir ṭāyifa birle bir rek'at namāz qılġıl, yana bu bir rek'at namāz qılġan ṭāyifa duşmanqa qarşu barsun; ol namāz qılmaġan (11) ṭāyifa kelip seniñ birle bir rek'at namāz qılsun, sen selām bėrgil! Yana bu ṭāyifa barıp duşmanqa qarşu tursun; avvalqı ṭāyifa (12) kelsün, anlar taqı bir rek'at namāz qırā'atsız qılsunlar, taqı selām bėrsünler.

Yana bular duşmanqa qarşu barsunlar, ön͡gin (13) ṭāyifa kelip bir rek'atlarını qırā'at birle tamām qılsunlar tėp yarlıġ keldi erse, ėkindü namāzını andaġ qıldılar erse, (14) ol kāfirlarnın͡g mekri ḥīlesi bāṭil boldı. Andın son͡g Peyġāmbar *'as* ertesi köçti taqı Ḥudeybiyye atlıġ yerke tegdi (15) erse, tėwesi çökti, hergīz qopmaz. Neçeme kim ṣaḥābalar qatıġlandılar erse, hēç qopmadı. Peyġāmbar *'as* (16) aydı: Ey yārānlar, bu tėwenin͡g 'ādatı mundaġ ermez erdi, velīkin Ebrehenin͡g fīlini çökürgen Tan͡grı te'ālā munı (17) çökürdi; barmaqqa icāzat yoq turur tėdi. Taqı özi tėwedin tüşti taqı fermānladı ṣaḥābalarqa: Sizler taqı bu yerde **[41]** (1) qonun͡glar! tėp. Cümle ṣaḥābalar ol Ḥudeybiyyede qondılar.

İbnü 'Abbās aytur *rażhu:* Peyġāmbar *'as*'nun͡g tėwesi (2) çökmese e[r]di, Ebrehenin͡g fīlini tin͡gdürgen Tan͡grı te'ālā bu tėwemni tin͡gdürdi tėgen tėg. Ma'nīsi ol bolur kim (3) Yemen ėlinin͡g pādşāhı bar erdi, Necāşī atlıġ. Peyġāmbar *'as*'nun͡g uluġ atası 'Abdu'l-Muṭṭalib vaqtında erdi, (4) Peyġāmbardın qırq yıl oza erdi. Peyġāmbar *'as* vaqtında kim Necāşī musulmān boldı, ol Necāşī munun͡g uluġ (5) atası erdi. Yana Ṣan'ā atlıġ ėl bar erdi Yemen vilāyatında. Ol ėlke Ebrehe atlıġ kişini bėg qılıp turur erdi. (6) Ol Ebrehe aydı Necāşī melikke kim: Mekkede bir ėw bar, Ka'be atlıġ. Ol ėwni İbrāhīm peyġāmbar *'as* qoparmış (7) tėp ayturlar. Taqı her yılda nė kim 'Arab bar, cümlesī kelip ol ėwke ziyārat qılurlar, ṭavāf qılurlar, taqı tėweler, qoylar, (8) sıġırlar qurbān qılurlar, anda turġan dervīş miskīnlerke bėrürler. Sizin͡g icāzatın͡gız birle men taqı bu Ṣan'āda (9) anın͡g tėg bir ėw binā qılsam taqı cümle ḫalāyıqqa buyursam, her yılda ol ėwke ziyārat qılsalar, bolġay-mu? tėp meşveret (10) qıldı erse, Necāşī melik taqı aydı: İn͡gen maṣlaḥat turur, andaġ qılġıl! tėp icāzat bėrdi erse, bu Ebrehe taqı üküş (11) māl ḫarc qılıp bir uluġ 'imārat qılıp an͡ga Qulays at bėrdi. Taqı ėldin ėlke nidā qıldurdı kim: Bu ėwke yılda (12) bir qata ziyārat qılın͡glar! tėp. Ve eger ziyārat qılmasan͡gız sizlerke üküş zaḥmat qılġay-miz tėp tehdīd u tefrī'ler (13) qıldı. Mekkedin bāzirgān bardı ticārat ma'nīsi üze, taqı ol Qulays qatında qondılar. Taqı qaytmışda Kināna qabīla-(14)-sındın bir kimerse Qulaysqa kirdi taqı anın͡g içinde necāsat qıldı. Taqı çıqtılar, köçtiler. Erte baqtılar kim Qulays (15) içi necis bolmış. Bu sözni Ebreheke aydılar erse, Ebrehe in͡gen ġażablandı taqı ant içti kim: Men barıp anlarnın͡g (16) Ka'belerini ḫarāb qılmasam, ėr oġlı bolmaġay-men tėdi. Yana bir nevbet 'Arab keldi ticārat tarīqı üze. Qulays qatında (17) qondılar, ot yandurdılar, taqı köçtiler. Yėl otnı Qulaysqa tegürdi. Ol uluġ 'imārat cümlesi helāk boldı. Bu sözni **[42]** (1) Ebrehe eşitti erse, ġażabı ziyāda boldı, Necāşī melikke aydı taqı andın çerig tiledi Mekkeke qaṣd qılmaq üçün, Ka'beni (2) veyrān qılmaq üçün. Ol taqı çerig bėrdi. Ol çerig içinde min͡g fīl bar erdi. Ol fīllerde uluġraq fīl bar erdi, (3) Maḥmūd atlıġ. Ol fīl üze taḫt urup anı Ebrehe müner erdi. Qaçan kim Mekkeke yawudılar erse, Mekkening uluġı (4) 'Abdu'l-Muṭṭalib erdi. Anıng tėweleri

bar erdi. Ṣaḥrāda çerig keldi taqı ėkki yüz tėwesini aldılar erse, tėweçisi *yā ṣabā–* (5) *–ḥāh* tėyü Mekkeke keldi erse, Mekke ḫalqı qorqtılar. ʻAbdu'l-Muṭṭalib Mekke uluğları birle çıqtılar taqı Ebreheke keldiler erse, (6) Ebrehe aydı: Sizler hēç qorqmang̃! Men sizlerni ġārat qılmaq üçün, uruşmaq üçün kelmedim, velīkin bu Kaʻbeni (7) ḫarāb qılmaq üçün keldim tėdi erse, ʻAbdu'l-Muṭṭalib aydı: Andaġ erse, sizing̃ çerig menim ėkki yüz tėwemni almışlar; (8) kerek kim mang̃a ol tėwelerimni bėrseng̃iz tėdi erse, Ebrehe aydı: Men sėni andaġ saqındım kim bu Kaʻbeni mėndin (9) derḫōst qılġay–[sen] tėp. Sen bu Kaʻbeni derḫōst qılmadıng̃ taqı tėwelering̃ni derḫōst qılur-sen tėdi erse, (10) ʻAbdu'l-Muṭṭalib aydı: Bu tėweler menim mülkim turur, anıng̃ üçün öz mülkimni ṭalab qılur-men, taqı Kaʻbe menim mülkim ermez. (11) Anıng̃ māliki, erkligi bar, ol bilür. Tilese saqlaġay, tilese qoyġay tėdi erse, Ebrehe buyurdı, ʻAbdu'l-Muṭṭalibning̃ (12) tėwelerini qaytardılar. ʻAbdu'l-Muṭṭalib çıqtı taqı Kaʻbe qapuġınga keldi taqı aydı: Ey Bār Ḫudāyā, bu ėwüng̃ni duşmanlar yaqmaqqa (13) kelip tururlar. Bu arıġ ėwüng̃ni duşmanlardın saqlaġıl, duşmanlarnı bu ḥaramung̃a kigürmegil, sen anlarnı helāk (14) qılġıl! tėp qarġadı. Qaçan kim Ebrehe Kaʻbeke yawuq kelmekke qaṣd qıldı erse, ol Maḥmūd atlıġ fīli çökti, hēç (15) turmas. Nėçeme kim tėmür ırġaqlar birle ururlar, hēç yerindin qopmas. Qaçan kim Yemen ṭarafınġa qoparsalar, (16) qopar, yügrür, velīkin Kaʻbe ṭarafınġa qaṣd qılsalar, çöker, hēç qopmas. Bu arada erdiler, baqarlar, cemāʻat quşlar (17) havāda uça başladılar kim hēç munung̃ tėg quşlar körmişleri yoq erdi. Aq quşlar turur, uluġluqı qarluġaç **[43]** (1) endāzasınça. Tegme quşnung̃ tumşuqında bir taş bar, taqı ėkki aḍaqında ėkki taş bar yasmuqdın uluġraq taqı nuḫūdtın kiçigrek. (2) Qaçan kim bu quşlar bu çerig üzesinge muqābil keldiler taqı bu taşlarnı attılar erse, tegme bir kişike bir taş tüşti, başındın (3) kirdi taqı dübrindin çıqtı. Andaġoq cümle çerig helāk boldı, meger bir kimerse bar erdi, — Abū Yeksūm tėr erdiler, ol Necāşī (4) melikning̃ vezīri erdi — ang̃ar taş tegmedi. Ol qaçtı. Taqı Necāşī melik tarafınġa barur erdi taqı başı üzesinde bir quş (5) bu quşlardın uçar erdi. Qaçan kim Abū Yeksūm Necāşī melik qatınġa keldi taqı ol çerig aḥvālını tamām aydı erdi, Necāşī (6) melik aydı: Bu quşnung̃ uluġluqı nė miqdār erdi? tėp sorar erdi. Ol arada bir quş ėwke tüng̃lükdin uçup kirdi. Bu Abū Yeksūm (7) aydı: Uşol quş bu turur tėdi erdi. Ol aḍaqındaqı taş birle Abū Yeksūmnı urmış erdi, Abū Yeksūm ol demde helāk (8) boldı. Velīkin Abū Yeksūmnı çerig birle Ḥaq teʻālā helāk qılmaġanı ol maʻnī üçün erdi kim Necāşī melikke Abū Yeksūm ḫabar (9) tegürsün tėp. Tang̃rı teʻālā Peyġāmbar *ʻas*'qa andın ḫabar bėrü yarlıqar, qavluhu ʻazze ve celle: (CV: 1) الم تر كيف فعل ربّك (10) باصحاب الفيل Maʻnīsi ol bolur kim: Yā Muḥammed, bilmeding̃-mü kim Rebbüng̃ Aṣḥāb-i Fīlke ne iş qıldı? (CV: 2) الم يجعل كيدهم (11) فى تضليل Körmeding̃-mü, yā

Muḥammed, Rebbüṉg anlarnıṉg keydlerini ḥīlelerini bāṭil qıldı? (CV: 3) وارسل عليهم طيرًا ابابيل Taqı (12) yā Muḥammed, Rebbüṉg ıḍdı ol Aṣḥāb-i Fīl üze cemā'at quşlar, (CV: 4) ترميهم بحجارةٍ من سجّيلٍ atar erdi ol kāfirlarnı bu (13) quşlar qatıġ taşlar birle nişān atları bitimiş taşlardın. (CV: 5) فجعلهم كعصفٍ مأكولٍ qıldı Taṉgrı te'ālā ol (14) kāfirlarnı urulmış ėkinning uşaq yapraqı tėg helāk qıldı. Peyġāmbar '*as* andın ḫabar bėrür ṣaḥābalarqa kim (15) Ḥudeybiyyede menim tėwemni çökürgen, tiṉgdürgen ol Taṉgrı turur kim fīlni tiṉgdürdi, çökürdi tėp ḫabar bėrdi.

Qaçan kim (16) Peyġāmbar '*as* yārānlarqa qonuṉg tėp fermānladı erse, cümle ṣaḥāba qondılar. Ol yerde suw az erdi, anı içtiler. (17) Taqı havā isig erdi, suwsadılar, taqı Peyġāmbar '*as*'qa keldiler taqı aydılar: Yā Resūlallāh, havā isig turur. Bizler **[44]** (1) taqı suwsaduq, cānvarlar taqı suwsadılar tėdi[ler] erse, Peyġāmbar '*as* suw tiledi erse, keldürdiler. Yana Peyġāmbar '*as* ol (2) suw birle yundı, ābdest qıldı. Taqı bir rivāyatda aydı kim barmaqları arasından suw çıqtı tėdiler. Taqı ol ābdest (3) qılġan suwnı quḍuġqa töker erdi. Qaçan kim cümle a'żāsı suw[ı]nı quḍuġġa tökmiş erdi, ol quḍuġ suwı taştı taqı (4) quḍuġ aġzıdın aştı. Cümle ḫalāyıq içtiler taqı cümle cānvarlar içtiler, qandılar, taqı quḍuġ suwı andaġoq erdi.

Andın (5) soṉg bir qaç eyyām Peyġāmbar '*as* yārānları birle Ḥubeybiyyede turdılar. Mekkedin 'Urva atlıġ kimerse keldi. (6) Aydı: Yā Muḥammed, bu Mekkeniṉg uluġları ittifāq qılıp tururlar kim bu yıl saṉga icāzat bėrmesler Ka'beke ziyārat qılmaqqa. (7) Re'ying neteg turur? tėdi erse, Peyġāmbar '*as* aydı: Bizler uruşmaq üçün kelmedük, Ka'beke ziyārat (8) üçün keldük. Eger bizke icāzat bėrmeseler, uruşur-biz tėdi erse, 'Urva neerse tėmedi. Baqtı bu yārānlarqa (9) Peyġāmbar '*as* ḫıdmatında andaġ baqıp tururlar, eger Peyġāmbar '*as* ne işke buyursa, cān birle ol işni qılur– (10) –lar. Eger Peyġāmbar '*as* tüfkürse, ayalarını tutarlar, tüfkürüküni yerke kemişmezler; qayu biriniṉg ayasınġa tüşse, yüzinge (11) sürterler. Ve eger yunar bolsa, ol yunġan suwını biri biridin qunuşup alurlar, taqı içerler taqı yüzleringe sür– (12) –terler, teberrük qılur erdiler. Ve eger sözler bolsa, cümlesi tek tururlar, hēç söz qatmaz erdiler.

Abū Ḥanīfe meẕhebinde (13) yunmış suw kim bir yerke yıġılur, aṉgar müsta'mel tėnür; ol suw necis turur, anıṉg üçün kim Peyġāmbar '*as* aydı: (14) Qayu mu'min ve muvaḥḥid bir namāz vaqtında ābdest qılsa, taqı farīża namāz qılsa, taqı bir vaqt namāzqa tegi tegme bir a'żāları– (15) –dın nė yazuq kelse, ol ābdest qılmışta ol ābdest suwı ol a'żādın kelgen yazuqnı kėterür. Taqı yazuq necis turur, (16) kerek kim ol yazuqnı kėtergen suw taqı necis bolsa tėp. Su'āl qılınsa, Abū Ḥanīfe aytur *rażhu:* Bu söz (17) ümmetler ḥaqqınġa turur. Peyġāmbar '*as* ḥaqqınġa ermes, anıṉg

üçün kim Peyġāmbar *'as*'nuñ yazuqı yoq **[45]** (1) erdi, ābdest qılġan suwı taqı arıġ erdi. Ol cihetdin ṣaḥābalar teberrük qılıp içer erdiler taqı yüzleringe sürter erdiler (2) tėp aydı.

Qaçan kim 'Urva Peyġāmbardın *'as* bu aḥvāllarnı kördi erse, iñen ta'accüb qıldı taqı bardı, Mekkeniñ uluġ– (3) –larınga bu körgen aḥvāllarnı cümlesini aydı. Taqı aytur: Men kim Fārs ėliniñ meliki Kesrī melikni kördüm, taqı Yemen meliki Necāşī (4) melikni kördüm, taqı Rūm meliki Herqul melikni kördüm, men munuñ teg qavm kim melikinge muṭī' bolġaylar taqı melikdin cānlarını (5) dirīġ tutmaġaylar, hēç körmedim. Vallāh, bu Muḥammed melik ermez, bel ḫōd peyġāmbar turur. Keliñ, muñga muṭī' bolalıñ taqı munuñ (6) dīninge kireliñ! tėdi erse, cümlesi Mekke uluġları çoġladılar, tehdīd u tefzī' qıldılar erse, ol taqı tek qaldı.

Andın (7) soñ Süheylni ıḍa bėrdiler. Süheyl taqı keldi. Körer, Peyġāmbar *'as* yārānları birle olturup turur taqı 'Abbād atlıġ (8) ṣaḥāba taqı Selīm atlıġ ṣaḥāba Peyġāmbar *'as* arqasında yarıq yaşıq üze tururlar. Süheyl aydı: Yā Muḥammed, bu yıl Mekkeke (9) kirmekke icāzat yoq, kelür yıl icāzat bėreliñ, ol şarṭ birle kim aramızda on yılqa tegi uruş bolmasun, ṣulḥ (10) bolsun tėdi erse, Peyġāmbar *'as* taqı rāżī boldı. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* ṣulḥqa rāżī boldı erse, 'Ömer (11) *'as* ṣabur qılu bilmedi, qoptı. Aytur: Yā Resūlallāh, bizler musulmān bolġay-miz taqı bular müşrikler bolġaylar; (12) bizlerke nė ḫōrluq turur munça yer kelmişdin soñ Ka'be cemālı birle müşerref bolmadın qaytur-biz tėdi erse, aydı: Yā 'Ömer, (13) men Tañrı te'ālānıñ qulı turur-men taqı resūl turur-men. Ḥaq te'ālā nė kim fermānlasa, men andın çıqa bilmez-men tėdi, taqı Tañrı (14) te'ālā mėni żāyi' qılmaġay tėdi erse, tėk qaldı. Andın soñ 'Ömer *rażhu* bu sözni Abū Bekrke aydı erse, (15) Abū Bekr aydı: Yā 'Ömer, Peyġāmbar üzesinge yapuşġıl, ya'nī ḫıdmatda bolġıl munuñ tėg söz aymaġıl! Men tanuqluq bėrür-men kim (16) Muḥammed Tañrı te'ālānıñ ḥaq resūlı turur, taqı ne işke buyrulmış bolsa, ol iş taqı ḥaq turur, taqı Peyġāmbar *'as* Ḥaq te'ālā– (17) -nıñ fermānınga ḫilāf qılmaz tėdi erse, 'Ömer tėk qaldı. Andın soñ üküş nedāmat yėdi, ol sözni ayġanınga tevbe qıldı **[46]** (1) taqı istiġfār qıldı, qul āzād qıldı, üküş rūzalar tuttı.

Andın soñ Peyġāmbar *'as* Avs atlıġ ṣaḥābaġa (2) aydı: Yā Avs, ṣulḥnāma bitigil! tėdi erse, Avs aydı: Neteg bitigeyin, yā Resūlallāh? tėdi. Peyġāmbar *'as* aydı: (3) Bitigil Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm! Süheyl aydı: Bizler er–Raḥmānnı bilmez-miz, 'ādatımızça bitisün: Bismike'llāhümme (4) tėdi erse, musulmānlarqa bu söz aġır keldi. Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Avs, Bismike'llāhümme bitigil! tėdi erse, (5) Avs taqı andaġ bitidi. Yana Avs aydı: Ėmdi ne bitigeyin? tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Tañrınıñ resūlı (6) Muḥammed Mekke ḫalqı birle ṣulḥ qıldı tėp. Süheyl aydı: Yā Muḥammed, eger bizler sėni Tañrınıñ resūlı bilsek, seniñ birle

(7) mundaġ işler-mü qılġay erdük, saṅga ḫilāf-mu qılġay erdük? Ataṅg atıdın nişe yüz çewrür-sen? Muḥammed ibnü ʿAbdillāh (8) bitisün tėdi erse, bu söz taqı ṣaḥābalarqa iṅgen aġır keldi. Ṣabur qılu bilmediler, aydılar: Yā Resulallāh, (9) qoymaz-miz, Resūlullāh bitisün tėdiler erse, Peyġāmbar ʿ*as* aydı: Men Muḥammed Resūlullāh men hem taqı Muḥammed ibnü ʿAbdillāh men, (10) ziyān qılmas, Muḥammed ibnü ʿAbdillāh bitisün tėdi erse, ṣaḥābalar tek qaldı. Qaçan kim ṣulḥnāma bitildi erse, ʿÖmer aydı: (11) Yā Resūlallāh, siz tüş kördüṅgüz erdi kim Mekkeke kirgey-miz ṭavāf qılġay-miz, Kaʿbeniṅg kilīdini alġay-miz tėp (12) aydıṅgız erdi. Ėmdi Mekkeke kirmedin neteg qaytur-miz? tėdi erse, Peyġāmbar ʿ*as* aydı: Yā ʿÖmer, Ḥaq teʿālā tegürse, (13) kelür yıl Mekkeke kirgey-miz, taqı qaçan kim Ḥaq teʿālā nuṣrat bėrse, Mekkeke kirip Kaʿbe kilīdini alġay-miz inşāʿa'llāhu teʿālā (14) tėdi taqı yārānlarqa aydı: Taṅgrı teʿālā raḥmat qılsun ol qulġa kim başını yulıtsa, taqı qurbānını boġuzlasa, taqı ton- (15) -larını keḍse taqı Medīneke qayıtsa tėdi erse, cümle ṣaḥāba başlarını yulıdılar, baʿżılar taqı Peyġāmbar ʿ*as* destūrı (16) birle saçlarınıṅg uçını kestiler, taqı tėwelerini qurbān qıldılar, taqı tonlarını keḍdiler, taqı bu Ḥudeybiyyede yigirmi kün (17) turmışdın soṅg Medīneke qayıttılar. Ėkinç yıl bayaqı tėg istiʿdād qıldılar, taqı Kaʿbeke ṭavāf qıldılar, bıldurġı ḥecniṅg **[47]** (1) qażāsı tėp niyyet qıldılar. Qaçan kim Peyġāmbar ʿ*as* Mekkeke kirdi ṭavāf qılmaq üçün, Cebre'il nāzil boldı taqı (2) aydı: Yā Resūlallāh, bu kāfirlar sizni żaʿīf körmesün, ṭavāf qılmışıṅgızda reml qılıṅg! tėdi, yaʿnī pehlevānlar teg (3) ėkki ṣaf arasında özini ḫaşmġa neteg kim quvvat körgüzü yürüsünler tėdi erse, Peyġāmbar ʿ*as* yārānlarqa aydı: (4) Taṅgrı teʿālā raḥmat qılsun ol qulġa kim özini ṭavāf qılmışta çalāk körgüzse tėdi. Taqı ridāsıdın saġ qolını (5) çıqardı taqı ėginlerini segirtü ṭavāf qılu başladı erse, barça ṣaḥābalar taqı andaġ ṭavāf qıldılar. Bu künge tegi ol (6) sünnet qaldı.

Andın soṅg Peyġāmbar ʿ*as* ṣaḥābalar birle Medīneke qayıttılar taqı Medīnede bir qaç yıl ėglendiler. Üküş (7) kimerse musulmān boldı, çerig yıġıldı. Ḥaq teʿālānıṅg fermānı birle Ḫaybar atlıġ ėlke bardılar. Ḥaq teʿālā nuṣrat bėrdi, (8) Ḫaybarnı aldılar. Yana Fedek atlıġ ėlke bardılar, anı taqı aldılar. Yana Mu'ta atlıġ ėlke bardılar. Ḥaq teʿālā nuṣrat bėrdi, (9) anı taqı aldılar. Andın soṅg Mekkeke musulmānlar ticārat ṭarīqı birle bardılar erdi. Ol Mekke kāfirları ol musulmānlarnıṅg (10) baʿżılarını öltürḍiler taqı māllarını aldılar. Taqı baʿżıları Medīneke qaçıp keldiler erse, Peyġāmbar ʿ*as* (11) qaḍġurdı taqı Cebre'ilke intiẓār qılur erdi ne ḫabar kelür erki tėp. Ol arada Mekkeniṅg bėgi Abū Sufyān keldi taqı Umm-i Ḥabībe (12) *rażhā* qatıṅga kirdi. Umm-i Ḥabībe Abū Sufyān qızı erdi, Peyġāmbar ʿ*as* ḫatunı erdi. Qaçan kim Abū Sufyān (13) Peyġāmbar ʿ*as* olturġan yerde olturayın tėdi erse, Umm-i Ḥabībe menʿ qıldı. Abū Sufyān aydı: Ey ʿayālım, mėni (14) munda olturmaqdın nişe menʿ qıldıṅg? tėdi erse, Umm-i Ḥabībe aytur *rażhā:* Bu yer Peyġāmbar ʿ*as* olturur

(15) yėr turur, bu töşek anıñ töşeki turur. Taqı sen müşrik turur-sen, sañga revā bolmas Peyġāmbar *'as* yerinde oltursañ tėdi (16) erse, Abū Sufyān çıqtı, taqı Peyġāmbar *'as* qatınġa bardı taqı aydı: Ṣulḥnı bir tāza qılalıñ! Bizim kişiler birle siziñ (17) yārānlar edebsüzlük qılmışlar, ṣulḥnı 'ehdni buzmışlar. Bizim ḫabarımız bolmadı. Ėmdi yana yañgı 'ehd qılsaq **[48]** (1) bolġay-mu? tėdi erse, Peyġāmbar *'as* hēç cevāb bėrmedi erse, çıqtı, Abū Bekrke bardı, andın derḫōst qıldı kim Peyġāmbar *'as* (2)–qa aysāñgız ṣulḥnı tāza qılsaq tėp. Ol taqı hēç neerse tėmedi erse, āyat nāzil boldı kim *qt*:

يا ايها النبى اتق الله (3) ولا تطع الكافرين والمنافقين (XXXIII: 1)

Ma'nīsi ol bolur kim: Ey Peyġāmbar, Tañgrıdın qorqġıl taqı kāfirlarqa taqı munāfiqlarqa (4) boy bėrmegil tėdi erse, Peyġāmbar *'as* taqı 'Āyişe qatınġa kirdi *rażhā* taqı aydı: Yā 'Āyişe, çerig isti'dādı (5) qılġıl, silāḥlarımnı yaraşturġıl! tėdi. Taqı Abū Bekrke aydı kim: Cümle ṣaḥāba çerig isti'dādı qılsunlar tėp. Bilmediler kim (6) Peyġāmbar *'as* qayu yanġa barur. Qaçan kim çerig isti'dādı tamām boldı erse, çerigni 'arża qıldılar. On ėkki miñ (7)er ḥāṣil boldı erse, Peyġāmbar *'as* yārānlarġa aydı kim: Mañga fermān boldı Mekkeke barmaqqa tėp. Barça ṣaḥāba taqı sewündiler.

(8) Ḥāṭib atlıġ ṣaḥāba bir ḫatunġa bitig bėrdi kim: Sen bu bitigni kizlegil taqı Mekkeke barġıl taqı Mekke ḫalqınġa ayġıl kim: Uş (9) Peyġāmbar aṭlandı, on miñ kişi birle sizlerke kelür tėp. Ol ḫatun taqı bitigni alıp baru başladı erdi. Cebre'il *'as* (10) nāzil boldı taqı aydı: Yā Resūlallāh, Ḥāṭib bitig bėrdi bir ḫatunġa Mekke ehlinge ḫabar ėletsün tėp. Kişi ıḍa bėrgil, ol (11) bitigni qaytarsunlar tėp. Peyġāmbar *'as* 'Alīni taqı Zübeyrni ıḍa bėrdi *rażhumā*. Anlar bardılar taqı ol 'avretke (12) aydılar. Taqı bitig tilediler erse, ol tandı erse, 'Alī *rażhu* qılıç çıqardı. Bitigni çıqarġıl, yoq erse seni (13) öltürür-men tėdi erse, ol 'avret saçı arasındın bitigni çıqardı taqı bėrdi. Qaçan kim bitigni keldürdiler erse, Peyġāmbar (14) *'as* Ḥāṭibqa aydı: Nişe mundaġ qıldıñ? tėdi erse, Ḥāṭib aydı: Yā Resūlallāh, men hēç musulmān bolmışdın soñ (15) kāfirlıq qılmadım, muḫliṣ bolmışdın soñ hēç munāfiqlıq qılmadım, velīkin Mekkede uruġum qaḍaşım bar, taqı sizler aġır (16) çerig birle bara turur-siz, anlarqa zaḥmat tėgmesün tėp ıḍtım tėdi erse, 'Ömer *rażhu* aydı: Yā Resūlallāh, mañga destūr (17) bėrgil, qılıç birle bu munāfiqnıñ başını keseyin tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā 'Ömer, bu Ḥāṭib Bedr toquşında ḥāżır **[49]** (1) erdi. Nė bilür-sen kim Ḥaq te'ālā Bedr toquşındaqı ṣaḥābanı yarlıqamış bolsa taqı 'ömürleri içinde ne kim taqṣīr qılsalar, (2) cümlesini 'afv qılmış bolsa, nė bilür-sen? tėdi erse, 'Ömer *rażhu* tek qaldı.

Andın soñ Peyġāmbar *'as* Mekke qırıġınga (3) keldi erse, andın soñ ḫabar bildiler. İsti'dād qılmaqqa furṣatları bolmadı. Abū Sufyān Peyġāmbarqa qarşu çıqtı erse, (4) 'Abbāsnı kördi. 'Abbās *rażhu* aydı: Yā Abā Sufyān, Peyġāmbar *'as* on miñ er birle keldi. Hēç qarşu tur–

(5) –maqqa yarağıñg yoq. Maṣlaḥat bu turur kim musulmān bolsañg, yoq erse helāk bolur-sen tėdi erse, Abū Sufyān taqı aydı: Andağ (6) qılayın tėdi erse, Abū Sufyannı 'Abbās *rażhu* Peyġāmbarqa ėletti. Peyġāmbar '*as* Abū Sufyānqa naẓar qıldı erse, (7) Abū Sufyān aydı: اشهد ان لاالٓه إلا الله واشهد ان محمداً عبده ورسوله tėp musulmān boldı erse, 'Abbās *rażhu* (8) aydı: Yā Resūlallāh, bu Abū Sufyān hem qayınıñgız turur, hem taqı Mekkeniñg bėgi turur; muñga ḥürmet qılġıl! tėdi erse, Peyġāmbar '*as* (9) aydı: Kim kim Abū Sufyān ėwinge kirse, menim qılıçımdın emānda bolsun! tėdi erse, 'Abbās *rażhu* aydı: Yā Resūlallāh, (10) taqı ziyāda baḫşīş qılıñg! tėdi erse, Peyġāmbar '*as* aydı: Kim kim qapuġını bağlap ėwinde tursa, menim qılıçımdın (11) emānda bolsun! tėdi erse, Abū Sufyān aṭınġa mündi, taqı çapup Mekkeke kirdi taqı çaqırdı: Ey Mekke ḫalqı, uş Muḥammed keldi (12) on miñg er birle, cümle silāḥlıġ erenler, hēç kimerseniñg qarşu turmaqqa yarağı yoq. Uş men musulmān boldum, [qılıçdın qurtuldum. Kimke] qılıçdın (13) qurtulmaq kerek erse, musulmān bolsun, yoq erse qapuġını bağlap ėwindin çıq[ma]sun, yoq erse helāk bolġay tėp Mekke (14) ḫalqınġa i'lām qıldı erse, Mekke kāfirları cümle qorqtılar; ba'żıları ėldin qaçıp çıqtılar, ba'żıları musulmān boldılar. (15) Andın [soñg] Peyġāmbar '*as* 'Abbāsnı ündedi taqı aydı: Ey 'ammum, Abū Sufyānnı bir tarraq yerde tutġıl, bu çerig 'aẓamatını körsün, (16) taqı munça ḫalāyıq İslāmqa kirgenni körsün taqı öñginlerke rağbat qıldursun. Mekke kāfirları meni öltürmekke qaṣd qılmış (17) erdiler. Mekkedin tünle Abū Bekr birle qaçıp çıqtuq emgek ve meşaqqat birle taqı ḫōrluq birle. Ėmdi Mekkeke kirür-miz ḥürmet u 'izzet birle, **[50]** (1) uluġ çerig birle. Bar ḫalāyıq bilsünler kim 'izzet bėrgen taqı Tañgrı te'ālā turur, emgek taqı ḫōrluq bėrgen Tañgrı te'ālā (2) turur. Ḫabar bėrü yarlıqar, *qt:*

قل اللّهم مالك الملك تؤتى الملك من وتشاء (3) وتنزع الملك ممّن تشاء وتعزّ من تشاء
وتذلّ من تشاء بيدك الخير انّك على كلّ شئ ٍ قدير (III: 26)

Ma'nīsi ol bolur kim: Aytġıl, yā Muḥammed: Ey Bār Ḫudāyā, mülknüñg erkligi (4) Tañgrı sen turur-sen! توتى الملك من تشاء mülk bėrür-sen kimke tileseñg وتنزع الملك ممن تشاء taqı mülkni alur-sen kimdin tileseñg; (5) وتعز من تشاء 'azīz qılur-sen kimni tileseñg, وتذلّ من تشاء ḫōr qılur-sen kimni tileseñg; بيدك الحير edgülük seniñg (6) taṣarrufuñgda turur; انلك على كل شئ قدير ey Bār Ḫudāyā, sen qamuġ neerse üze qādir turur-sen.

Qaçan kim 'Abbās *rażhu* (7) Abū Sufyānnı bir yerde olturġuzdı tėgme bir qabīla keçse, Abū Sufyān sorar erdi kim: Bu kimnüñg qabīlası turur? tėp. (8) 'Abbās *rażhu* aytur erdi kim: Fulān qabīla turur tėp. Andın soñg

bir uluġ ʿalam köründi. Qatında çerig in͡gen (9) üküş erdi, muhācir ve enṣār tört min͡g er, tamām silāḥlıġ erenler. Peyġāmbarqa yawuq yüriyür erdiler. Abū Sufyān aydı: (10) Yā ʿAbbās, bu ʿalam nė ʿalam turur? Bu kimnün͡g qabīlası turur kim in͡gen qawurt yüriyürler? tėdi erse, ʿAbbās aydı kim: Bu Muḥammed (11) Resūlullāh turur tėdi erse, Abū Sufyān aydı: Yā ʿAbbās, uyan͡g oġlı neme uluġ melik boldı! tėdi erse, ʿAbbās aydı: (12) Yā Abā Sufyān, melik tėmegil, Peyġāmbar tėgil! tėdi. Andın son͡g Peyġāmbar *ʿas* bu ʿaẓamatlıġ çerig birle Mekkeke (13) kirdi, taqı Kaʿbeke bardı taqı Kaʿbenin͡g kilīdini aldı. Taqı bir rivāyatda kelür Peyġāmbar *ʿas*'dın: Peyġāmbar ʿAlī birle ėkegü (14) Kaʿbeke keldiler. Peyġāmbar aydı: Yā ʿAlī, aḍaqın͡g üzengüke qoḍġıl tėp aydı, taqı barġıl, bu qapuġnı açġıl! tėp aydı (15) erse, ʿAlī aydı kim: Men Peyġāmbardın küçlügrek men tėp kön͡glinge keçti. Peyġāmbar aydı: Yā ʿAlī tüşgil, sen mendin küçlüg- (16) -rek sen tėp aydı erse, ʿAlī tüşti. Peyġāmbar bir aḍaqını qoḍdı erdi kim ʿAlīnin͡g burnındın qan keldi. ʿAlī aydı: (17) Tevbe qıldım tėp aydı. Taqı Kaʿbeni açturdı. Kaʿbe içinde butlar bar erdi, cümlesini çıqardı, taqı Kaʿbede tört **[51]** (1) rekʿat namāz qıldı taqı bu āyatnı oqıdı, *qt:* وقل جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل كان زهوقا (XVII: 81) Maʿnīsi (2) ol bolur kim: Ayġıl, yā Muḥammed, ḥaq dīn keldi, bāṭil dīnler helāk boldı, ḥaqīqatta bāṭil helāk bolġan turur. Andın Kaʿbe (3) qapuġınga çıqtı. Baqar, Mekkenin͡g uluġları qol qawuşturup ḫıḍmat maqāmında turuqmışlar. Peyġāmbar *ʿas* (4) aydı: لا اله الا الله وحده لاشريك له الحمد لله الذى صدق وعده ونصر عبده وهزم الاحزاب وحده ولا شى بعده

(5) Maʿnīsi ol bolur kim: Tangrı teʿālā bir u bar turur, an͡ga ortaq revā ermez; şükr u sipās ol Tan͡grıqa kim vaʿdesini rāst qıldı, (6) taqı qulınġa nuṣrat bėrdi, taqı cümle kāfirlarnı yalġuz hezīmet qıldı; andın son͡g hēç neerse yoq, barçadın ilk turur, (7) barçadın son͡g taqı ol turur tėdi. Andın son͡g aydı: Ey Qurayş qabīlası, ey Mekke ḫalāyıqı, sizning ol cāhiliyyat vaqtındaqı (8) uluġluqun͡guznı Ḥaq teʿālā kėterdi taqı mālların͡gıznı menim aḍaqım altında qıldı. Ḥaq teʿālā cümle ḫalāyıqnı Ādam atamız (9) taqı Ḥavvā anamızdın yarattı, taqı Ādam Peyġāmbarnı topraqdın yarattı tėdi taqı bu āyatnı oqıdı, *qt:* يا ايها الناس انا خلقناكم (10) من ذكر وانثى وجعلناكم شعوبا وقبايل لتعارفوا ان اكرمكم عند الله اتقيكم ان الله عليم خبير (XLIX: 13)

Maʿnīsi (11) ol bolur kim: Tan͡grı teʿālā aytur: Ey ḫalāyıqlar, men sizlerni Ādam taqı Ḥavvādın yarattım, taqı sizlerni uluġ qabīla taqı kiçig (12) qabīla qıldım biri birin͡gizni bilsen͡giz tėp. Ḥaqīqatda sizlerde ḥürmetliglerin͡giz Tan͡grı qatında Tan͡grıdın (13) qorqġanraqın͡gız turur. Ḥaqīqatda Tan͡grı teʿālā bilgen turur sizin͡g aḥvālın͡gıznı taqı hem bilgen turur sizin͡g (14) sırların͡gıznı. Andın son͡g aydı: Ey Mekke ḫalqı, sizin͡g sėzikin͡giz menim

ḥaqqımqa neteg turur? Men sizke nė qılġayın (15) tėp saqınur-siz? tėp aydı erse, barçaları aydılar: Yā Muḥammed, sen kerīm sen taqı kerīm uruġı sen. Bizler senin͡g ḥaqqın͡gqa ü- (16) -küş ḫaṭālar qılduq. Ėmdi Ḥaq sėni ʿazīz qıldı, bizke nė qılsan͡g erkin͡g bar tėp miskīnlik qıldılar erse, Peyġāmbar (17) *ʿas* aydı: Ey Mekke ḫalqı, men sizke anı aytur-men kim Yūsuf peyġāmbar *ʿas* qarındaşların͡ga aydı. Qarındaşları **[52]** (1) Yūsuf Peyġāmbar *ʿas*'nı atasıdın yalġan söz birle ṣaḥrāqa çıqardılar taqı üküş cefālar qılmış- (2) -dın son͡g quḍuġqa kemiştiler. Andın son͡g kārvān ḫalqı suw almaqqa kelip Yūsuf peyġāmbarnı quḍuġdın (3) çıqardılar erse, yana qarındaşları: Bu bizim qaçqunçı qulumuz tėp ol kārvān ḫalqının͡g birin͡ge sattılar. (4) Ḥaq teʿālā Yūsuf Peyġāmbarqa pāḍşāhlıqnı rūzī qılmışdın son͡g uyaları açlıqdın emgenip Yūsuf (5) peyġāmbarqa bardılar erse, Yūsuf peyġāmbar anlarqa özini bildürdi erse, anlar in͡gen ḫacālatta boldılar erse, (6) Yūsuf peyġāmbar anlarġa aydı: Ey qarındaşlarım, ḫacālat qılman͡g! Ol kün sizler [ne] kim man͡ga qıldın͡gız erse, men ʿafv (7) qıldım, Ḥaq teʿālā sizlerke taqı raḥmat qılsun! tėmiş teg men taqı, ey Mekke ḫalqı, sizlerke ʿafv qıldım tėdi. Ve's-selām.

(8) YETİNÇ FAṢL

Peyġāmbarnın͡g *ʿas* miʿrācının͡g beyānı içinde turur

İmām Baġavī *raḥmhi* Meṣābīḥ (9) atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş. Ḥadīs̱ bu turur:

عن انس بن مالك رضى الله عنه ان النبى صلى الله عليه وسلم اتى بالبراق (10) ليلة اسرى به ملجما مسرجا فاستصعب عليه فقال له جبرئل أبمحمد تفعل هذا فما ركبك احد اكرم (11) على الله تعلى منه فارفض عدقا

Ḥadīs̱ maʿnīsi ol turur kim Anas ibnü Mālik rivāyat qılur: Peyġāmbar *ʿas* (12) -qa miʿrāc tüninde Cebre'īl *ʿas* Burāq keldürdi, yügen urulmış, eyer urulmış. Qaçan kim Peyġāmbar (13) *ʿas* Burāqqa münmek tiledi erse, Burāq çalıqlıq qıldı. Cebre'īl aydı: Ey Burāq, Muḥammedke-mü çalıqlıq (14) qılur-sen? Hēç kimerse münmedi san͡ga Muḥammeddin ʿazīzrek Ḥaq teʿālā qatında, Muḥammeddin ḥürmetligrek tėdi erse, (15) Burāq tölendi taqı teri aqa başladı.

Mālik atlıġ ṣaḥāba rivāyat qılur ʿAlī *rażhu*'nun͡g qız qarındaşı Umm-i Hānīdin. (16) Umm-i Hānī aytur: Peyġāmbar *ʿas* bir kėçe bizke qonuq boldı. Cüftüm Hübeyre taqı ḥāżır erdi. Erte boldı erse, Peyġāmbar (17) *ʿas* aytur: Yā Umm-i Hānī, men san͡ga bir ʿacab ḥikāyat aytu bėreyin-mü? tėdi erse, men aydım: Yā Resūlallāh, aytu bėrgil! **[53]** (1) tėdim erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı:

Bu kėçe Cebre'īl taqı Mīkā'il keldiler taqı bir cānvar keltürdiler. Ol cānvar atı Burāq (2) erdi. Eḍeri taqı yügeni uruġluġ. Qaṭırdın kiçigrek,

eşekdin uluġraq, yüzi ādamī yüzi meñgizlig, quḍruqı (3) taqı tuynaqı inek quḍruqınga ve taqı tuynaqlarınga meñgzer. Eger yerde yürımekke qaṣd qılsam, bir adımı munda basar (4) taqı bir adımı köz uçı yeterde basar. Ve eger üstün barmaqqa qaṣd qılsam, quş tėg havāda uçar. Rengi aq turur. Biz (5) üçegü barduq Beytü'l-Maqdisqa. Mescidü'l-Aqṣāġa kirdük erse, baqar-men, cümle peyġāmbarlar ḥāżır bolmışlar. Mañga aydı- (6) -lar: Yā Muḥammed, sen imāmluq qılġıl, biz cümle sañga iqtidā qılalıñg! tėdiler erse, men taqı imāmatlıq qıldım. Cümle peyġāmbarlar (7) mañga iqtidā qıldılar.

Andın soñg havāqa aştuq. İlk qat kökke yettük erse, Cebre'il *'as* aydı: Ey kök qapuġını (8) saqlaġan ferīşteler, qapuġnı açġıl! tėdi erse, ol ferīşte aydı: Sen kim sen? tėdi Cebre'īl *'as* aydı: Men (9) Cebre'il turur-men, taqı qatımda Muḥammed Resūlullāh bar turur tėdi erse, kök qapuġını açtılar taqı aydılar: Ḫoşluq bolsun (10) Muḥammedke, neme yaḫşı kelmek keldi! tėdi. Qaçan kim ilk qat kökke kirdük erse, baqar-men, bir şaḫṣ turur. Cebre'il *'as* aydı: (11) Yā Muḥammed, bu atañg Ādam peyġāmbar turur, muñga selām qılġıl! tėdi erse, men taqı selām qıldım. Ādam peyġāmbar taqı cevāb yarlıqadı, (12) aydı: Ḫoşluq bolsun eḍgü oġulqa, peyġāmbar oġulqa! Andın soñg baqar-men, Ādam peyġāmbarnıñg saġ yanında neerseler (13) körer-men. Taqı Ādam peyġāmbar *'as* saġ yanınġa baqar taqı şāḍimān bolur, küler; taqı sol yanınġa baqar, qaḍġuluġ bezmān (14) bolup yıġlar. Men aydım: Yā Cebre'īl, bu ne aḥvāl turur kim Ādam peyġāmbar qılur? tėdim erse, Cebre'il *'as* aytur: Ādam (15) peyġāmbarnıñg saġ yanındaqı enbiyālar taqı evliyālar taqı eḍgü qullar ervāḥı turur. Anlarqa baqar, köñgli ḫoş bolur taqı (16) küler; sol yanındaqı kāfirlar taqı ẓālimlar taqı müşrikler ervāḥı turur, anlarqa qaḍġurur taqı yıġlar tėdi.

Andın soñg aştuq, (17) ėkinç qat kök qapuġınga yettük. Cebre'il *'as* ėkinç qat kök qapuġını saqlaġan ferīştelerke aydı, ol taqı cevāb **[54]** (1) bėrdi. Taqı kök qapuġını açtılar, biz taqı kirdük. Baqar-men, ėkki şaḫṣ bar. Cebre'īl *'as* aydı: Yā Muḥammed, bu ėkki şaḫṣnıñg biri (2) 'Īsā peyġāmbar turur taqı biri Yaḥyā peyġāmbar turur *'ahimās*. Ėkki qız qarındaş oġlanları tururlar. Bularġa selām qılġıl! (3) tėdi erse, men taqı selām qıldım, anlar taqı selāmumġa cevāb qaytardılar taqı aydılar: Ḫoşluq bolsun qarındaşımız Muḥammedke (4) taqı ḫoşluq bolsun qarındaşımız eḍgü peyġāmbarqa! tėdiler.

Andın soñg aştuq. Üçinç qat kök qapuġınga tegdük erse, (5) Cebre'il *'as* qapuġ saqlaġan ferīştedin qapuġını açmaq tiledi erse, ol ferīşte sordı: Kim sizler? tėp. Cebre'il *'as* (6) burunqılarqa cevāb aymışı tėg aydı erse, ol taqı qapuġ açtı taqı mañga merḥabā tėdi. Baqar-men, bir şaḫṣ bar kim hēç kimerse anıñg (7) cemālınga yetmes. Tolun ay meñgizlig yüzi qumıyur. Men aydım: Yā Cebre'il, bu kim turur? tėp tėdim erse, Cebre'il

'as aydı: Bu (8) qarındaşıñg Yūsuf peyġāmbar turur tėdi erse, men taqı selām qıldım, ol taqı selām qaytardı taqı aydı: Ḫoş keldiñg, qarındaşım! (9) Va'de qılduq erdi kim Muḥammed Resūlullāh kelgey, körgey-biz tėp. Şükür ol Tañgrıqa kim siziñg mübārek cemālıñgıznı bizke kör- (10) -güzdi tėdi.

Andın soñg aştuq. Taqı törtinç qat kök qapuġınga tegdük erse, ol qapuġ saqlaġan ferīşte bayaqı tėg (11) su'āl qıldı, Cebre'īl bayaqı tėg cevāb bėrdi. Ol taqı qapuġnı açtı taqı merḥabā tėdi. Baqar-men, bir aq meḥāsinlıġ şaḫṣ kördüm. (12) Men aydım: Yā Cebre'il, bu kim turur? tėdim erse, Cebre'il 'as aydı: Bu İdrīs peyġāmbar turur tėdi. Men taqı selām qıldım. (13) İdrīs 'as cevāb qaytardı taqı aydı: Ḫoş keldiñg qarındaşım Muḥammed! Bizke va'de qılıp turur erdiler kim bu kėçe (14) Muḥammed Resūlullāhnı körgeysiz tėp. Şükür Tañgrıqa kim mübārek cemālıñgıznı kördük tėdi.

Andın soñg aştuq. Bėşinç qat kök (15) qapuġınga tegdük erse, ol qapuġ saqlaġan ferīşteke Cebre'il bayaqı tėg cevāb aydı, ol taqı qapuġnı açtı taqı merḥabā tėdi. (16) Baqar-men, bir şaḫṣ bar, meḥāsini yarısı aq turur taqı yarısı qara turur. Aydım: Yā Cebre'il, bu kim turur? tėdim erse, Cebre'il 'as (17) aydı: Bu Mūsā peyġāmbarnıñg qarındaşı Hārūn turur '*ahimās*. Taqı ol mañga selām qıldı taqı merḥabā qıldı erse, men taqı [55] (1) cevāb aydım. Andım soñg Hārūn qatında körer-men ḫalāyıq bar, ba'żısı aq tonluġlar, ba'żısı ala tonluġlar. Alnında bir arıq (2) aqar. Qaçan kim bu ala tonluġlar bu arıqġa kirseler taqı ol suwqa çomsalar, tonları aq bolur. Men aydım: Yā Cebre'il, bu ne (3) qavm turur? tėdim erse, Cebre'il 'as aydı: Bu Benī İsrā'īl qavmı turur, Mūsā Peyġāmbar 'as'nuñg ümmetleri turur. Ol (4) aq tonluġlar anlar tururlar kim īmānlarını ẓulum birle qarış-turmadılar, pāk tirildiler, taqı dünyādın ma'ṣiyatqa bulaşmadı[lar], (5) arıġ çıqtı[lar]. Taqı ala tonluġlar ol kimerse[ler] tururlar kim īmān-larını ẓulum birle qarıştururdılar taqı ṭā'atlarını ma'ṣiyat (6) birle qarış-turdılar, velīkin dünyādın tevbe birle çıqtılar tėp aydı.

Andın aştuq. Altınç qat kök qapuġınga (7) tegdük erse, ol qapuġ saqlaġan ferīşte bayaqı teg su'āl qıldı erse, Cebre'il 'as bayaqı tėg cevāb aydı, ol ferīşte taqı (8) qapuġnı açtı. Baqar-men, bir köşk bar, ol köşk üzesinde bir kimerse bar kim teni iñgen tüklüg turur taqı qatında üküş (9) kimerseler bar. Mundın ozaqı peyġāmbarlarnı kim kördüm tėgme bir kökde, anlar qatında taqı ümmetler bar erdi. Men aydım: Yā Cebre'il, (10) bu kim turur? tėdim erse, Cebre'il 'as aydı: Bu Mūsā Peyġāmbar turur tėdi erse, Mūsā mañga merḥabā qıldı taqı aydı: Ey mañga şefqatlıġ (11) qarındaşım Muḥammed, ḫoş keldiñg! tėdi. Qaçan kim Cebre'il mañga işārat qıldı kim aşġıl tėp, Mūsā peyġāmbar 'as yıġlayu (12) başladı erse, Cebre'il 'as aydı: Yā Mūsā, nişe yıġlar-sen? tėdi erse, Mūsā peyġāmbar 'as aydı: Men andaġ saqınur (13) erdim kim cümle peyġāmbarlardın

menim derecem maqāmum yükey tėp taqı ümmetim üküş tėp. Bu Muḥammed mėndin soñ keldi, taqı munuñ (14) derecesi mėndin aştı, taqı munuñ ümmetleri menim ümmetimdin üküş boldı taqı munuñ ümmetleri meniñ ümmetimdin burun uçmaḥqa (15) kirgey tėdi erse, Ḥaqdın Mūsā peyġāmbarqa vaḥy keldi: Yā Mūsā, men sėni taqı ümmetiñni fir'avndın qutġarmadım-mu, sañga taqı (16) ümmetiñge deryānı yarıp sizlerni deryādın selāmat keçrüp duşmanıñız fir'avnnı helāk qılmadım-mu taqı sėni kelīmüm tėp (17) 'ālamda celve qılmadım-mu? Bėrgenimke nişe şükür qılmazsen? tėdi.

Andın soñ aştuq. Yetinç qat kök qapuġınga tegdük erse, [56] (1) ol qapuġ saqlaġan ferīşte aydı: Kimler siz? tėdi erse, Cebre'il 'as aydı: Men Cebre'il turur-men, taqı Mīkā'il turur (2) taqı Muḥammed Resūlullāh turur tėdi erse, ol ferīşte aydı: Ol Muḥammed-mü kim cümle ḫalāyıqqa meb'ūs̱ turur? tėp aydı erse, (3) Cebre'il taqı Mīkā'il *'ahimās* aydılar: Ārī, ol turur tėdiler. Ol qapuġ saqlaġan ferīşte cümle ferīştelerke nidā (4) qıldı kim: Keliñler, Muḥammed Resūlullāh cemālı birle müşerref boluñlar! tėdi erse, cümle ferīşteler cem' boldılar, taqı yetinç kök- (5) -nüñ qapuġını açtılar taqı cümle ferīşteler mañga berekāt birle du'ā qıldılar. Körer-men, bir adım ornı ḫālī ermez, cümle kök (6) üzesi ferīşte birle toluġ turur. Burunqı kökler taqı andaġoq ferīşteler [birle] toluġ erdi.

Andın soñ aştuq (7) taqı Beytü'l-Ma'mūrqa tegdük. Baqar-men, bir uluġ yaşlıġ abuşqa — saçı taqı meḥāsini cümle aq ermiş erdi — zeberceddin (8) minber üze olturmış taqı arqasını Beytü'l-Ma'mūrqa tayamış taqı qatında ḫalāyıq üküş turur. Men aydım: Yā Cebre'il, bu (9) kim turur? tėp aydım erse, Cebre'il *'as* aydı: Bu atañ İbrāhīm peyġāmbar *'as* turur tėdi erse, bardım, selām qıldım, (10) ol taqı cevāb qaytardı taqı aydı: Ḫoşluq bolsun oġlumqa! tėdi. Cebre'il *'as* aydı: Yā Muḥammed, seniñ maqāmuñ taqı (11) ümmetleriñ maqāmı bu yer turur tėdi. Andın soñ körer-men, ėkki türlüg ḫalāyıq bolur; yarımınıñ tonları kāġıd meñizlig (12) aq turur taqı yarımınıñ tonları ala turur. Men aydım: Yā Cebre'il, bu ḫalāyıqlar kimler turur? tėdim erse, Cebre'il *'as* aydı: (13) Yā Muḥammed, bu ḫalāyıqlar seniñ ümmetleriñ turur tėdi taqı aydı: Yā Muḥammed, sañga destūr boldı bu Beytü'l-Ma'mūrqa kirseñ taqı (14) ziyārat qılsañ kim her kün bu Beytü'l-Ma'mūrqa yetmiş miñ ferīşte ziyārat qılurlar. Bir kün ziyārat qılġan ėkinç kün (15) qılmas tėdi erse men taqı Beytü'l-Ma'mūrqa kirdim. Menim ümmetlerim kim aq tonluġlar turur, anlarqa taqı Cebre'il destūr bėrdi: (16) Sizler taqı Peyġāmbar birle Beytü'l-Ma'mūrqa kiriñ! tėp, velīkin ol ala tonluġlarqa destūr bolmadı erse, anlar kirü bilmediler.

(17) Andın soñ aştuq, Sidretü'l-Müntehāqa tegdük. Sidretü'l-Müntehā bir uluġ daraḫt turur kim anıñ misli yoq. Budaqlarınıñ [57] (1)

ba'żısı zeberceddin taqı ba'żısı yinçüdin turur. Cebre'il *'as* aydı: Yā Muḥammed, bu menim maqāmum turur. Mundın üstün (2) uştmaḥqa hēç kimerseke icābat yoq. Taqı yer yüzindeki maḫlūqātnıñ 'ilmi taqı muñga teger, mundın aşmaz, ol cihetdin (3) muñga Sidretü'l-Müntehā tėnür. Bu daraḫtnı Ḥaq te'ālā öz qudratı birle yaratıp turur. Yapurġaqları fīl qulaqları meñgizlig (4) turur taqı mēveleri Hacer atlıġ ėlniñ siñgekleri meñgizlig turur. Taqı bu daraḫtnıñ tüpinde tört çeşme çıqar taqı tört arıqqa (5) kirür. Taqı ėkki arıq ẓāhir turur, āşkārā aqar, taqı ėkki arıq örtüglüg aqar. Ol ėkki arıq kim āşkārā aqar, biri Nīl turur, Mıṣır (6) şehrinde aqar, taqı biri Furāt turur kim Kūfe şehrinde aqar. Taqı ol ėkki arıq kim örtüglüg aqar, biri Selsebīl turur, uçtmaḥqa (7) aqar, taqı biri Kevs̱er ḥavżınga aqar, oqdın qatıġraq aqar taqı suwı sütdin aqraq turur taqı 'aseldin süçüg turur. Qaçan kim (8) Sidretü'l-Müntehāqa tegdim erse, ferīşteler mañga istiqbāl qılu qarşu keldiler taqı selām qıldılar. Üç qadaḥ keltürdiler: (9) Biriniñ içinde ḫamr bar erdi, taqı birinde 'asel bar erdi taqı biriniñ içinde süt bar erdi. Bu üç qadaḥnı mañga qarşu (10) tuttılar erse, men süt qadaḥ[ı]nı aldım taqı içtim; ḫamr qadaḥını taqı 'asel qadaḥını almadım erse, ol ferīşte aydı: Yā Muḥammed, neme yaḫşı (11) qıldıñ, bu süt qadaḥını iḫtiyār qıldıñ! Ümmetleriñ dünyāda īmān birle tirilgeyler taqı dünyādın çıqmışda īmān birle (12) çıqġaylar tėdi erse, men taqı sewündüm. Andın soñ baqar-men, Cebre'il *'as* öz ṣūratınġa kelmiş, altı yüz qanatını (13) yaymış bir ėgni maşrıqta turur taqı bir ėgni maġrıbta turur. Men aydım: Yā Cebre'il, bu ne ṣūrat? tėdim erse, Cebre'il aydı: Bu menim (14) ṣūratım turur kim Ḥaq te'ālā mėni bu ṣūrat üze yaratıp turur tėdi.

Andın soñ Cebre'il aydı: Yā Muḥammed, qurbat maqāmınga barġıl (15) taqı añga secde qılġıl! tėdi erse [men] taqı qurbat maqāmınga bardım. Ḥaq te'ālāqa secde qıldım erse, Ḥaq te'ālānı köñglüm birle kördüm, (16) közüm birle körmedim. Ḥaq te'ālā andın ḫabar bėrür, *qt:* (LIII: 11) ما كذب الفؤاد ما راى Ḥaq te'ālādın mañga vaḥy keldi: (17) Yā Muḥammed, başıñ qaldurġıl taqı mañga s̱enā qılġıl! tėp vaḥy keldi erse, başımnı qaldurdum taqı aydım: التحيات لله و الصلوة و الطيبات

[58] (1) Ma'nīsi ol bolur kim: Nė kim til birle 'ibādat qılnur ḥamd u s̱enā meñgizlig, tesbīḥ u tehlīl meñgizlig, cümlesi Tañgrıqa turur; (2) taqı nė kim ten birle 'ibādat qılnur, namāz, rūza ve ḥec meñgizlig, [anıñg] taqı cümlesi Tañgrıqa turur; taqı nė kim 'ibādat u ṭā'at kim māl (3) birle qılnur zekāt ve ṣadaqa, qurbān meñgizlig, anıñg taqı cümlesi Tañgrıqa turur tėdim erse, Ḥaq te'ālādın ḫiṭāb keldi: (4) السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته ya'nī dünyāda taqı āḫiratda selāmatlıq bolsun, ya'nī ḫātim ḫavfidın taqı āḫirat (5) 'aẕābıdın qurtulmaq seniñg üze bolsun, Tañgrı te'ālānıñg raḥmatı ve berekātı, edgülüki seniñg üze

bolsun, ey Peyġāmbar, tėp (6) Ḥaq te'ālādın ḫiṭāb keldi erse, men taqı aydım: السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين ya'nī Ḥaq te'ālānıñg selāmı (7) bizim üze bolsun taqı eḏgü qullar üze bolsun! tėp aydım erse, cümle ferīşteler qaçan kim bu qurbat derecesini, (8) bu kerāmat u ḥürmetni kördiler erse, tegme biri aydılar: اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله (9) ya'nī tanuqluq bėrür-miz kim Tañgrı bir u bar turur, andın öñgin tañgrı yoq turur, taqı tanuqluq bėrür-miz kim Muḥammed anıñg qulı (10) turur taqı resūlı turur.

Andın soñg Ḥaq te'ālā ḫiṭāb qıldı: Yā Muḥammed, sañga ellig namāz farīża qılduq tün kün içinde. (11) Barġıl, bu ellig namāznı ummatıñgqa fermānlaġıl! tėp ḫiṭāb keldi erse, men taqı qabūl qıldım taqı Mūsā peyġāmbar qatınga keldim. (12) Mūsā *'as* aydı: Yā Muḥammed, ne işke buyrulduñg? tėdi erse, men aydım: Ellig namāzqa. Mūsā peyġāmbar aydı: Yā Muḥammed, (13) ümmetiñg yaraġı yetmegey tün kün içinde ellig namāz qılmaqqa. Men sėndin oza kelip turur-men, ḫalāyıqnı üküş tecribe (14) qılıp turur-men, taqı Benī İsrā'īl birle üküş zaḥmat ve meşaqqat körüp turur-men. Zīnhār u zīnhār barġıl, Ḥaq te'ālādın (15) āsān tilegil! tėdi erse, men taqı bardım. Ḥaq te'ālāqa üküş tażarru' u zārīlıq qıldım erse, yana Ḥaq te'ālādın ḫiṭāb (16) keldi kim: Yā Muḥammed, on namāznı sañga qoyduq, qırq namāz birle barġıl! tėdi erse, qırq namāz birle Mūsā peyġāmbar qatınga keldim (17) taqı aydım kim: Ḥaq te'ālā mañga on namāznı baġışladı, qırq namāz birle keldim tėdim erse, Mūsā peyġāmbar *'as* aydı: Yā Muḥammed, **[59]** (1) yana qayıtġıl, derḫōst qılġıl, bu taqı üküş turur, bolġay kim taqı 'afv qılsa tėdi erse, yana bardım, (2) Ḥaq te'ālāqa zārīlıq qılıp derḫōst qıldım erse, Ḥaq te'ālā kerem ve luṭf qıldı taqı on namāz baġışladı, otuz namāz (3) birle qayıttım. Taqı Mūsā peyġāmbarqa keldim taqı Mūsā peyġāmbarqa ḫabar bėrdim kim: Ḥaq te'ālā mañga luṭf ve kerem qıldı taqı on (4) namāz baġışladı tėp aydım erse, Mūsā peyġāmbar *'as* aydı: Yā Muḥammed, ümmetleriñge şefaqat qılġıl, yana qayıtġıl (5) — Ḥaq te'ālānıñg luṭfı keremi bēġāyat turur — derḫōst qılġıl, bolġay kim qabūl qılġay tėdi erse, yana qayıttım. Ḥaq te'ālā (6) ḥażratındın derḫōst qıldım erse, on namāznı baġışladı. Yigirmi namāz birle qayıttım, taqı Mūsā peyġāmbar *'as* (7) qatınga keldim taqı aydım: Ḥaq te'ālā yana kerem qıldı, on namāznı baġışladı, [yigirmi namāz qaldı tėdim erse, Mūsā peyġāmbar *'as* aydı: Yā Muḥammed, yana qayıtġıl — Ḥaq te'ālānıñg baḫşīşi üküş turur, raḥmatı bēnihāyat turur, taqı qulunuñg zārīlıq taqı miskīnlik[i]ni sewer — miskīnlik qılġıl, bolġay kim āsān qılsa tėp aydı erse, yana bardım, üküş miskīnlik qıldım erse, yana ḫiṭāb keldi kim: On namāznı taqı 'afv qıldım tėdi erse, şükür qıldım. Taqı] on namāz birle [Mūsā peyġāmbar *'as* qatınga] qayıttım erse, Mūsā peyġāmbar *'as* aydı: Yā Muḥammed, (8) yana qayıtġıl, bu on namāz taqı üküş turur.

Eger ümmetleriñg tün kün içinde on namāznı öteyü bilmeseler, taqṣīrlıġ bolġaylar, (9) qıyāmat kün ʻuqūbatqa müstevcib bolġaylar. Maṣlaḥat bu turur kim taqı qayıtsañg taqı Ḥaq teʻālānıñg ḥażratınga üküş (10) zārīlıq qılsañg, bolġay kim Ḥaq teʻālā luṭf u kerem qılsa taqı bu on namāzdın bir ançasını qoḍsa tėdi erse, yana uyalu (11) Ḥaq teʻālānıñg ḥażratınga bardım. Üküş zārīlıq qıldım erse, bėş namāznı taqı ʻafv qıldı. Qayıttım bėş namāz birle. Mūsā (12) peyġāmbarqa bardım, aydım: Yā Mūsā, Ḥaq teʻālā luṭf u kerem qıldı, bėş namāznı qoydı, bėş namāz qaldı. Ėmdi bu bėş namāznı (13) qabūl qıldım, öñgin derḫōst qılmaz-men, uyalur-men tėdim erse, Mūsā peyġāmbar ʻ*as* aydı: Yā Muḥammed, sen bilür-sen. (14) Eger bu nevbet taqı barsa erdiñg, Ḥaq teʻālā sėni maḥrūm qaytarmaġay erdi. Ėmdi kim qabūl qıldıñg erse, Ḥaq teʻālā (15) ümmetleriñge tevfīq bėrgey bu bėş namāznı tün kün içinde edā qılmaqġa tėdi erse, Ḥaq teʻālādın ḫiṭāb keldi: Yā Muḥammed, (16) kim bu bėş namāznı qabūl qıldıñg, ümmetleriñge ayġıl: qayu mu'min ve muvaḥḥid bu bėş namāznı arıġ ābdest birle cemāʻatda qılur (17) bolsalar, men ol qulġa ellig namāz s̱evābını rūzī qılġay-men; taqı ümmetleriñge ayġıl: qayu bir mu'min ve muvaḥḥid bir eḍgülükke **[60]** (1) qaṣd qılsa, ol eḍgülükni qılmazdın aşnu ferīştelerke buyrur-men kim bu qulum dīvānında bir s̱evāb bitiñgiz tėp; ve eger (2) ol eḍgülükni qulum qılur bolsa, ferīştelerke buyrur-men kim bu qulum dīvānında on s̱evāb bitiñgiz tėp; ve eger qulum bir yawuz (3) işke qaṣd qılsa, dīvānında hēç neerse bitimeñg tėp aytur-men; ve eger ol yawuz işni qılur bolsa, bir yaman iş qıldı tėp (4) bitiñg fermānlayur-men; ve eger iʻtiqād birle tevbe qılsa, cümle qılınmış yazuqlarını yarlıqayur-men tėp ḫiṭāb keldi.

(5) Taqı bilgil, āgāh bolġıl kim bu Miʻrāc qıṣṣasını eştip köñglünge andaġ tüşmesün kim Ḥaq teʻālā ʻarş üstünde (6) turur tėp, neteg kim bir qavm-i müşbihī tėrler. Anlar Ḥaq teʻālāqa ṣūrat ayturlar. Ol meẕheb bāṭil meẕheb turur. Ḥaq teʻālānıñg (7) ẕātı bar, velīkin ẕātınga keyfiyyet, neteglik aymaq revā bolmaz, ṣūrat aymaq revā bolmaz. Ḥaq teʻālānı olturur tėmek revā bolmaz, (8) yüriyür tėmek taqı revā bolmas, bir maqāmda turur tėmek taqı revā bolmas. Bu neerseler cümlesi ʻācizlıq nişānı turur, taqı Tañgrı teʻālāqa (9) ʻācizlıq revā bolmas. Ve eger Qur'ānda yā taqı ḥadīs̱de bu neerseler kelmiş bolsa, ʻulemā te'vīl aymışlar: Ḥaq teʻālā körgen turur, (10) velīkin körmeki köz birle ermes, taqı eşitgen turur, velīkin eşitmeki qulaq birle ermes. Ėl taqı aḍaq, köz taqı qulaq cümlesi (11) ʻācizlıq nişānı turur, Tañgrı teʻālāqa ʻācizlıq revā ėrmes. Peyġāmbar ʻ*as*'nı Ḥaq teʻālā aġırladı taqı tiledi kim kök (12) ʻālamınga teferrüc qılsa, ötrü kök ʻālamınga aşurdı, (13) ferīştelerni körgüzdi. Taqı Peyġāmbarqa qurbat öz ʻaẓamatı taqı qudratını, uçtmaḥnı taqı tamuġnı körgüzse, ol cihetdin maqāmı — kim tėnür Ḥaq teʻālā yawuqluq[1] — ḥürmet yanıdın taqı ʻizzet yanıdın turur, (14) maqāmı taqı orun yanı ermes tėp bilgil!

SEKSİNÇ FAṢL

Uçmaḥqa taqı tamuġqa teferrüc qılmaqı beyānı turur

İmām Baġavī (15) *raḥmhi* Meṣābīḥ atlıġ kitābda keltürmiş bu ḥadīs̱ni. Ḥadīs̱ bu turur:

عن أنس بن مالك رضى الله عنه أنّه قال قال رسول الله (16) صلّى الله عليه وسلّم حفّت الجنّة بالمكاره وحفّت النار بالشهوات

Ma'nīsi ol bolur kim uçtmaḥ qapsandı küçey işler (17) birle cihād meñizlig, ḥec meñizlig, rūza meñizlig, namāz meñizlig; ne kim emgek küçeylik bar erse, cümlesini qılmaq kerek, **[61]** (1) andın soñ uçtmaḥqa kirse [bolur]. Taqı tamuġ qapsandı nefs tilekleri birle: nefs yemek, içmek, tena''um, qaḍġusuzluqnı tiler; (2) bu nefsinge uysa, songı tamuġ turur.

Peyġāmbar *'as* andaġ yarlıqar kim Ḥaq *tvt* qaçan kim uçtmaḥnı öz qudratı (3) birle yarattı taqı cümle envā'-i ni'am birle bezedi, taqı Cebre'-ilke ḫiṭāb keldi: Uçtmaḥqa naẓar qılġıl tėdi ve taqı teferrüc qılġıl (4) tėdi erse, Cebre'il *'as* taqı bardı, naẓar qıldı; körer Ḥaq te'ālā qullarınġa tena''um qılmış kim hēç köz körmişi (5) yoq, taqı hēç qulaq eşitmişi yoq taqı hēç köñgülke tüşmişi yoq. Qaçan kim Cebre'il bu neerselerni kördi erse, aytur: (6) Yā Rebbi, seniñ 'izzetiñ birle and yāḍ qılur-men, kim bu uçtmaḥnıñ ṣıfatını eşitse, kirmedin qalmaġay tėdi erse, Ḥaq te'ālā (7) bu uçtmaḥnıñ tört yanını qapladı qatıġ işler birle cihād tėg, ḥec tėg, 'umra tėg, rūza tėg, namāz tėg; taqı nė kim ṭā'at (8) ve 'ibâdat bar, cümlesi emgekini ve meşaqqatını tartmadın kirse bolmaz tėp. Yana Cebre''ilke ḫiṭāb keldi: Yā Cebre'il, barġıl taqı (9) uçtmaḥ tapa naẓar qılġıl tėdi erse, ėkki qata naẓar qılmış erdi; baqar, tört yanında aġır işler, üküş emgekler, telim (10) ṭā'at ve 'ibādat birle qapsanmış kördi erse, aydı: Yā Rebbi, 'izzetiñ birle ant yād qılur-men, ḥaqīqat qorqtum kim hēç kim–(11)–erse uçtmaḥqa kirmegey tėp. Yana qaçan kim Tañrı te'ālā tamuġnı yarattı erse, yana Cebre'ilke ḫiṭāb keldi kim: Yā Cebre'il, (12) tamuġ yarattım, naẓar qılġıl tėp. Cebre'il *'as* bardı, tamuġqa naẓar qılmış erdi; körer kim türlüg 'uqūbatlar kim hēç kim– (13) –erse anı ṣıfat qılu bilmegey. Qaçan kim bu 'uqūbatlarnı, 'aẕāblarnı kördi erse, Cebre'il *'as* aydı: Yā Rebbi, 'izzetiñ (14) birle and yāḍ qılur-men kim qayu bir kimerse bu 'uqūbatnı eşitse, hēç kirmegey tėdi. Andın soñ Ḥaq te'ālā tamuġnuñ tört (15) yanını nefs ārzūları birle, ten tilekleri birle, ḫamr içmek, zinā qılmaq birle, ribā yemek, ẓulm qılmaq, tena''um qılmaq kim nefske (16) ḫoş kelür, munuñ tėg neerseler birle qapsadı. Taqı yana Cebre'ilke ḫiṭāb keldi kim: Yā Cebre'il, yana tamuġqa naẓar (17) qılġıl! tėdi erse, Cebre'il *'as* taqı ėkki[nç] qata bardı. Naẓar qıldı erse, aydı: Yā Rebbi, 'izzetiñ birle ant yāḍ qılur-men, qorqtum **[62]** (1) kim kimerse qalmaġay muñga kirmegince tėp.

Qaçan kim Ḥaq te'ālādın Peyġāmbar *'as*'qa bėş namāz farīża boldı (2) erse, Cebre'il keldi taqı aydı: Ya Muḥammed, Ḥaq te'ālādın fermān keldi kim dōstum Muḥammedni ėletgil taqı mu'minler üçün (3) āmāda qılmış uçtmaḥqa naẓar qılsun tėdi erse, Cebre'il *'as* aydı: Yā Muḥammed, Ḥaq te'ālā sañga Kevs̱er ḥavżını (4) rūzī qılıp turur. Avval añga teferrüc qılġıl, andın soñ uçtmaḥqa teferrüc qılġıl! tėdi erse, barduq Kevs̱er ḥavżınga. (5) Körer-men, ėkki qırañında yinçüdin qubbalar bar, taqı yāqūtdın qubbalar bar, taqı zeberceddin qubbalar bar. Taqı ol Kevs̱er ḥavżınıñ (6) balçıqı yıpardın turur, taqı içindeki uşaq taşlar cümlesi qızıl yāqūtdın turur, taqı içindeki suw sütdin aq turur, (7) 'aseldin süçüg turur, taqı yıḍıġı yıpardın tatlıġ turur. Taqı bu ḥavżnuñ uluġluqı bir aylıq yerke tegi turur. Taqı qırıġlarında (8) ıbrıqlar bar altundın taqı kümüşdin kökdeki yulduzlar sanınça. Kim kim ol ḥavżdın bir qata içer bolsa, añgar (9) hēç suwsalıq kelmegey. Tañgrı te'ālā andın ḫabar bėrü yarlıqar, *qt:* انّا اعطينا كال كوثر فصل ّ لربّك (10) وَانحر انّ شانئك هو الابتر (CVIII: 1-3)

Manīsi ol bolur kim: Yā Muḥammed, biz sañga üküş ḫayrlar bėrdük yā taqı Kevs̱er ḥavżını (11) bėrdük, فصل لربّك Perverdigārıñ üçün namāz qılġıl, وانحر taqı qurbān qılġıl, انّ شانئك هوالابتر ḥaqīqatta (12) sėni yigrengen soñsuz ol turur, sen ermes-sen.

Ḫadīcadın *rażhā* 'Abdullāh atlıġ oġul boldı taqı nāresīde– (13) -lik ḥālında vefāt boldı. 'Āṣ atlıġ kimerse Peyġāmbar *'as*'qa keldi, ta'ziyat tegürdi. Qaçan kim ta'ziyat tegrüp (14) qayıtmışda Qurayş kāfirları bu 'Āṣqa satġaştılar taqı aydılar kim: Yā 'Āṣ, qayda erdiñ? tėp, 'Āṣ aydı: Bu ebterke ta'ziyat (15) tegürdüm tėp aydı. 'Arab 'ādatı ol erdi kim qayu bir kimerseniñ erkek oġlı turmasa, nāresīde erken vefātı bolsa, (16) añgar ebter tėp aytur erdiler. Ebter ma'nīsi soñsuz tėmek bolur. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* kāfirlar ebter tėgenini (17) eşitti erse, köñli ḫasta u bezmān boldı. Cebre'il *'as* nāzil boldı taqı bu sūranı Peyġāmbar *'as*'qa keltürdi, aydı: **[63]** (1) Ey Muḥammed, biz sañga Kevs̱er ḥavżını bėrdük. Sen bizke şükür qılġıl, namāz qılġıl taqı qurbān! Kim kim sañga ebter tėp aydı erse, (2) ol ebter turur, dünyāda ḥürmetsiz, ḫōr turur, āḫiratta taqı ḫōr turur. Sen ebter ermes-sen, seniñ ẕikriñni biz tükel (3) qılduq, seni biz 'azīz qılduq. Qıyāmatqa tegi mü'eẕẕinler bāng-i namāzda menim atım aymışdın soñ seniñ atıñ ayġaylar, (4) ḫaṭīblar ḫuṭbada menim atım aymışdın soñ seniñ atıñnı ayġaylar, namāz içinde teşehhüdde menim atımı ayġaylar, (5) andın soñ seniñ atıñnı ayġaylar, 'ulemālar, vā'iẓlar menim atım aytıp seniñ atıñnı ayġaylar tėdi erse, Peyġāmbar (6) *'as*'nuñ köñli ḫoş boldı. Andın soñ Cebre'il *'as* aydı: Yā Muḥammed, bu Kevs̱er ḥavżıdın avval içgen seniñ (7) yārānlarıñdın ol kimerseler bolġay kim kāfirlar seni Mekkedin çıqarıp Medīneke kelmişiñde ṣaburları qalmadın (8) seniñ

maḥabbatın͡gda ḫatunlarını, oġul qızlarını, yer yurtlarını salıp Mekkedin Medīneke hicret qılġan muhācirlar (9) içgeyler; yana ol dervīş miskīn ṣaḥābalar kim tonları çapan bolup, yüzleri mücāhidedin sarġarıp, başları (10) örperip, aḍaqları qaparıp hēç kimerse anlarġa iltifāt qılmadın kelseler, taqı anlarġa qapuġ açılmas, (11) anlarnın͡g maqṣūdı dünyādın ermes, anın͡g tėg kimerseler Kevs̱er ḥavżıdın avval içgeyler tėdi. Yana bu Kevs̱er ḥavżının͡g (12) tört sen͡gri bar. Bir sen͡gride Abū Bekr *rażhu* bolġay, taqı bir sen͡gride 'Ömer *rażhu* bolġay, taqı bir sen͡gride (13) 'Os̱mān *rażhu* bolġay, taqı bir sen͡gride 'Alī *rażhu* bolġay. Qayu kimerse kim Abū Bekrni sewgey taqı 'Ömerni (14) sewmegey, Abū Bekr an͡gar suw bėrmegey; taqı qayu kimerse kim 'Ömerni sewgey taqı Abū Bekrni sewmegey, 'Ömer an͡ga suw (15) bėrmegey; taqı qayu kimerse 'Os̱mānnı sewgey taqı 'Alīni sewmegey, 'Os̱mān an͡ga suw bėrmegey; taqı qayu kimerse 'Alīni (16) sewgey taqı 'Os̱mānnı sewmegey, 'Alī an͡ga suw bėrmegey.

Andın son͡g Cebre'il *'as* aydı: Yā Muḥammed, ėmdi uçtmaḥqa teferrüc (17) qılġıl! tėdi erse, barduq uçtmaḥqa teferrüc qılmaqqa. Körer-men, Ḥaq *tvt* mu'min qulları üçün andaġ maqāmlar **[64]** (1) āmāḍa qılmış kim hēç ādamīnin͡g közi körmişi yoq, taqı qulaqı eşitmişi yoq, taqı ādamīnin͡g hem kön͡glinge tüşmişi (2) yoq. Uçtmaḥdın bir qamçı yolı yaḫşıraq turur bu dünyānın͡g cümle mülkidin, cümle mālı tawarıdın. Uçtmaḥnın͡g ḥūrlarıdın (3) bir ḥūr yer yüzinge bir qata naẓar qılsa, maşrıqdın maġribqa tegi ḫoş yıḍıġ bolġay, taqı ḥūrlarnın͡g keygen destārları- (4) -dın bir destārnı dünyāke keltürseler, dünyānın͡g avvalıdın āḫiringa tegi nė kim māl tawar bar erse, cümlesi [a]nın͡g bahāsınga yetmegey. (5) Bu uçtmaḥ içinde tört arıq bar: biri suwdın, taqı biri sütdin, taqı biri ḫamrdın, taqı biri 'aseldin. Yana bir sarāy kördüm kümüş- (6) -din, ileginde būstānlar bar, yıḍıġı ḫoş yıḍlıġ arıqları bar, aqar arıqları. Bu sarāy qapuġında bir kimerse olturup (7) turur. Qaçan kim ol kişike yawuq keldük ol kimerse bizke merḥabā qıldı. Ḫoş keldin͡giz tėdi taqı aydı kim: Bizke va'de qıldılar (8) erdi kim bu kėçe sizke Muḥammed Resūlullāh kelgey tėp; el-ḥamdu lillāh sizni kördük tėdi erse, men aydım: Siz kim turur-siz? Ol (9) aydı kim: Men Dāvud peyġāmbar oġlı Süleymān men tėdi taqı bizke icāzat bėrdi kim kirin͡g tėp, taqı men kirmedim. Baqar-men, mürebba' (10) sarāy turur, uzını taqı on üç yıġaç turur, ėni taqı on üç yıġaç turur. Bu sarāy içinde ėwler bar, ba'żısı zeberced- (11) -din, taqı ba'żısı yāqūtdın, taqı ba'żısı yinçüdin. Andaġ ėwler turur kim hēç ādamī anın͡g körkini taqı zīnetini ṣıfat qılu (12) bilmegey. Cebre'il taqı Mīkā'il aydılar kim: Yā Muḥammed, Rebbün͡g san͡ga munun͡g tėg sarāylar taqı ėwler bėrse bolġay-mu? tėdiler erse, (13) men aydım: Menim raġbatım taqı maḥabbatım Rebbümke turur, sarāyqa ermes tėdim. Andın çıqtuq, yana barduq. Körer-men, bir mu'aẓẓam sarāy qızıl (14) altundın, ileginde çimgenleri, körklüg daraḫtları [bar]

quşları birle; sarāy ileginde bir kimerse olturur. Ol kimerseke (15) yawuq barduq erse, ol kimerse taqı merḥabā qıldı taqı aydı: Bizlerke va'de qılıp turur erdiler kim bu kėçe sizke Muḥammed Resūlullāh (16) kelür tėp. Ḫoş keldiñiz tėdi erse, men aydım: Siz kim turur-siz? tėdim erse, ol aydı kim: Men Dāvud peyġāmbar turur-men tėdi erse, men (17) aydım: Bu sarāy kimniñ sarāyı turur? tėdim erse, aydı: Bu sarāy ḫalīlullāh İbrāhīm peyġāmbar sarāyı turur tėdi erse, ol sarāyqa kirdük. **[65]** (1) Baqar-men, oġlanlar āvāzı kelür. Men aydım: Yā Cebre'il, bu ne oġlanlar turur? tėdim erse, Cebre'il *'as* aydı: Bu oglanlar, (2) mu'minlerniñ nāresīdelik ḥālında vefātı bolġan oġlanlar[1] turur. Cümlesini Ḥaq te'ālā İbrāhīm peyġāmbar qatında cem' qılıp (3) turur. İbrāhīm peyġāmbar *'as* munlarġa terbiyet qılur tėdi. Yana uçtmaḥqa teferrüc qılu yüriyür erken bir ġāyat (4) körklüg köşk kördüm, qapuġında bir cāriya turur. Men aydım: Bu köşk kimnüñ köşki turur? tėp sordum erse, ol cāriya aydı: (5) Yā Resūlallāh, bu köşk 'Ömer ibnü'l-Ḫaṭṭābnıñ köşki turur tėdi. Men qaṣd qıldım kim bu köşkke kireyin taqı içinge baqayın tėp, yana (6) 'Ömerniñ ġayratı, künilemeki köñglümke tüşti erse, kirmedim tėdi erse, 'Ömer ḥāżır erdi, yıġladı taqı aydı: Yā Resūlallāh, men sizke-mü küni- (7) -ler-men? tėdi. Yana uçtmaḥda yüriyür erken Ṭalḥanıñ ḫatunı Rumeyżānı kördüm. Men aydım: Yā Rumeyżā, sen munda-mu sen? tėdim erse, (8) Rumeyżā aydı: Yā Resūlallāh, Ḥaq te'ālā mañga uçtmaḥ rūzī qıldı, munda turur-men tėdi erse, sewündüm. Yana bir cāriya körer-men, bēġāyat (9) körklüg. Men aydım: Sen kimnüñ cāriyası turur-sen? tėdim erse, ol cāriya aydı: Yā Resūlallāh, men siziñ yārānlarıñız Zeyd ibnü Ḥāriṣanıñ (10) qaravaşı turur-men tėdi.

Yana su'āl qıldılar: Yā Resūlallāh, uçtmaḥ ehlining boyları neteg bolġay? tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* (11) aydı: Uçtmaḥ ehli Ādam peyġāmbar *'as* boḍluġ bolġaylar. Ādam peyġāmbar *'as*'nuñ boḍı altmış arşun erdi. Taqı 'Īsā (12) peyġāmbar *'as* yaşlıġ bolġaylar, taqı 'Īsā peyġāmbar otuz yaşar erdi. Taqı Yūsuf peyġāmbar *'as* cemāllıġ bolġaylar (13) taqı Muḥammed Resūlullāh qılıqlıġ bolġaylar. Tenlerinde tük bolmaġay, saqalları bolmaġay, közleri sürmelig bolġay, yüzleri (14) on törtinçi tünki tolun ay tėg bolġay. Köñgüllerinde kīne ḥased bolmaġay. Uçtmaḥda sökellik bolmaġay, (15) tüfkürmek, burun arıtmaq, bevl qılmaq bolmaġay. Ḥūrlar andaġ ṣāfī bolġaylar kim nėçe üküş ton keḍseler cümle tonları (16) biri biri ileginde körüngey, tonları egnindin tenleri körüngey, taqı tenleri altındın süñgükleri körüngey, taqı süñgükleri (17) altındın yilikleri körüngey. Hēç aralarında künilemek bolmaġay. Meger bir mu'minniñ bir ḫayması bolġay yinçüdin; uluġluqı altmış mīl **[66]** (1) bolġay — tört miñ adım yerke 'Arab mīl tėp aytur — anıñ içinde ėkki būstān bolġay biri biringe qarşu. Biriniñ iḍişleri (2) cümle aq kümüşdin bolġay.

Andın sonĝ Peyġāmbar *'as*'qa Cebre'il taqı Mīkā'il aydılar: Yā Muḥammed, dōstnınĝ sarāyınġa (3) müşāhide taqı teferrüc qıldınĝ, ėmdi Ḥaq te'ālā duşmanlarınınĝ sarāylarınġa taqı naẓar qılġıl! tėdiler erse, üçegü (4) barduq. Körer-men tamuġnı inĝen uluġ, heybetlig, Ḥaq te'ālānınĝ ġażabınınĝ es̱eri bar. Ey ümmetlerim, tamuġ qorquġudın (5) üküş yıġlanĝ taqı qaḍġurunĝ kim tamuġ 'aẕābı ve 'uqūbatı inĝen uluġ turur. Taqı tamuġnunĝ terinĝliki ol qadar turur kim yer taqı (6) kök arası kim bėş yüz yıllıq yer turur. Eger bir pāra bir kişi başınça taşnı erte kemişseler, aḫşamdın burunraq yerke (7) tüşkey. Taqı tamuġda ol endāzalıġ taşnı ıḍar bolsalar, qırq yılqa tegi tüşse, tamuġ tüpinge yetmegey. Ḥaq te'ālā ferīşte- (8) -lerke buyurdı kim bu tamuġnı yandurunĝ tėp. Minĝ yıl tamuġqa ot yandurdılar, tamuġ qızardı; minĝ yıl [taqı] yandurdılar, tamuġ (9) aqardı; yana minĝ yıl ot yandurdılar, tamuġ qarardı. Tamuġqa kirgen kāfirlarnınĝ terisininĝ qalınĝlıqı qırq ėkki arşun (10) bolġay, taqı terisi Uḥud taġınça bolġay. Mekke Medīne arasınça yerni bir kāfir tutġay. Tamuġ ehli tamuġqa kirse, ança yıġla- (11) -ġaylar kim yüzleri yap tėg bolġay. Andın sonĝ köz yaşı kesilgey, közleri qan aqa başlaġay. Ança qan aqġay kim eger (12) kemiler ıḍar bolsalar, ol qan üze yürigey.

Peyġāmbar *'as* aydı: Tamuġ içinde bir ögür ḫalāyıqnı körer-men. (13) Ferīşteler otdın sındu birle ol ḫalāyıqlarnınĝ tillerini keserler. Ol tiller büter. Yana keserler, yana büter. Neçe kesseler, (14) ança büte turur, munlar taqı kese tururlar. Men aydım: Yā Cebre'il, bu kişiler ne 'amellig kişiler tururlar kim mundaġ 'uqūbat birle mübtelā (15) tururlar? tėdim erse, Cebre'il *'as* aydı: Bu ol 'ālimlar turur kim 'ilm birle 'amel qılmaġan, dünyāda ḫalāyıqlarġa aytur erdiler (16) kim: Zinā qılmanĝ kim Ḥaq te'ālā zinānı ḥarām qılıp turur tėp aytur erdiler, taqı özleri zinā qılur erdiler. Taqı ḫalāyıqlarġa aytur (17) erdiler kim: Ḫamr içmenĝ kim Ḥaq te'ālā ḫamrnı ḥarām qılıp turur tėp, taqı özleri içer erdiler. Nė kim fisq u fücūr, yaman işler **[67]** (1) bar erse, ḫalāyıqnı yıġar erdiler, taqı özleri yıġılmadın qılur erdiler. Bular turur kim mununĝ tėg 'uqūbatlar birle (2) mübtelā tururlar tedi. Yana bir qavmnı körer-men kim ferīşteler ol kişilerninĝ etlerini keserler taqı özleringe loqma qılu (3) yėt[r]ürler. Bular yėmeseler, üküş 'uqūbatlar qılurlar, yigrenü yigrenü öz etlerini yėyürler. Men aydım: Yā Cebre'il, bu ne qavm (4) tururlar kim mununĝ tėg 'uqūbat birle mübtelā tururlar? tėdim erse, Cebre'il *'as* aydı: Yā Muḥammed, bu ol qavmlar turur kim musulmān- (5) -larnı yüzinde yupulaġuçılar, masḫara qılġuçılar tururlar, taqı artlarında ġaybat qılġuçılar tururlar. Yana bir qavmnı kördüm, (6) qarınları inĝen uluġ turur, hēç qarınlarını kötrü bilmesler, yüzün süriyü yā taqı yanın süriyü yürirler. Men aydım: Yā Cebre'il, bu (7) ne qavm turur? tėdim erse, Cebre'il *'as* aydı: Bu ribā yėgüçiler tururlar tėdi. Yana bir qavmnı kördüm kim tamuġqa erklig ferīşteler (8) ol qavmnı sünĝü birle sançarlar taqı tamuġ içinge ıḍarlar. Men aydım: Yā Cebre'il,

bu ne qavm tururlar? tėdim erse, [Cebre'il *'as* aydı]: Bu qavmlar ġammāz (9) tururlar, musulmānlarnı ẓālimlarqa çaqarlar. Ol ẓālimlar ol musulmānlarnıñ māllarını alurlar, 'aẕāb u 'uqūbat qılurlar. (10) Yā taqı ėkki musulmān arasında ġammāzlıq qılıp uruş kiriş, üküş fitneler qoparur[lar]. Yana bir qavmnı kördüm tamuġ içinde (11) töpen asılıp tururlar. Men aydım: Yā Cebre'il, bu ne qavm turur kim mundaġ 'aẕāb u 'uqūbat qılurlar? tėp aydım erse, Cebre'il (12) *'as* aydı: Yā Muḥammed, bu riyā birle ṭā'at qılġuçılar turur. Ḫalāyıq qatında namāz qılurlar, taqı ḫalvatta hēç namāz qılmaz- (13) -lar. Taqı maqṣūdları Ḥaqnıñ rıżāsı ermez, taqı ġarażları ol turur kim ḫalāyıqlar bizlerke zāhid tėp aġırlasunlar, (14) ḫıdmat qılsunlar tėp yoq ṭā'atlarnı, qılmamış ėḏgülüklerni qılduq tėp yalġan sözler[ler]. Maqṣūdları dünyā fāyidesi (15) turur, āḫirat s̱evābı ermez.

Yana bir żaʿīfanı körer-men tamuġ içinde, saçındın asılmış, dimāġı qaynayur erdi. Men (16) aydım: Yā Cebre'il, bu ne 'amellig żaʿīfa turur? tėdim erse, Cebre'il *'as* aydı: Yā Muḥammed, bu ol żaʿīfa turur kim dünyāda saçını (17) destārındın çıqarur erdi taqı nāmaḥremlerke ol saçını körgüzür erdi. Ol nāmaḥremler taqı anıñ saçını körüp añar meyl **[68]** (1) qılur erdiler taqı yawuz işler aralarında keçer erdi. Taqı bir żaʿīfanı körer-men, ėkki elgi baġlıġ taqı ėkki aḏaqı baġlıġ, yılanlar (2) taqı çayanlar soqar. Men aydım: Yā Cebre'il, bu ne żaʿīfa turur kim mundaġ 'uqūbat birle mübtelā turur? tėdim erse, Cebre'il *'as* (3) aydı: Yā Muḥammed, bu ol żaʿīfa turur kim namāz qılmas erdi, hemīşe necis yüriyür erdi, tenleri taqı tonları necis erdi, ve eger yunar, (4) yunuġnı taqı bilmez erdi, hem taqı sormaz erdi, dīn qaḏġusını yėmes erdi, hemīşe pelīdlik arıġsızlıq birle 'ömrini keçürgen (5) żaʿīfa erdi. Yana bir żaʿīfanı körer-men, otdın tābūt içinde qoymışlar, ėkki közi yoq, ėkki qulaqı yoq. Men aydım: Yā Cebre'il, (6) bu ne żaʿīfa turur? tėdim erse, Cebre'il *'as* aydı: Yā Muḥammed, bu ol żaʿīfa turur kim zinādın oġlan keldürür erdi taqı (7) ėringe aytur erdi kim: Bu sėndin bolġan turur tėp aytur erdi. Yana bir żaʿīfanı kördüm kim tamuġ içinde tilindin asıġlıġ (8) turur, boġzınga zaqqūm qoyarlar. Men aydım: Yā Cebre'il bu ne żaʿīfa turur kim mundaġ 'uqūbat birle mübtelā turur? tėdim erse, Cebre'il (9) *'as* aydı: Yā Muḥammed, bu ol żaʿīfa turur kim tili birle cüftini āzār qılur erdi taqı cüftidin destūrsız ėwindin çıqar (10) erdi, yawuz işler qılur erdi.

Andın soñ Peyġāmbar *'as* aydı: Ḥaq te'ālānıñ rıżāsı taqı uçtmaḥ ol żaʿīfanıñ (11) turur kim Ḥaq te'ālānıñ fermānını yeringe keltürse taqı cüftini āzār qılmasa tėdi. Ey Bār Ḫudāyā, cümleke seniñ rıżāñnı (12) bulmaqqa taqı seniñ fermānıñnı yeringe keltürmek[ke] sen tevfīq bėrgil taqı tamuġdın emān bėrip sekkiz uçmaḫqa şāyista qılġıl! Āmīn.

(13) TOQSINÇ FAṢL

Peyġāmbar *'as* Ḥuneynde ġazāt qılmaqınıñ beyānı turur

İmām Abū'l-'Alā-i Ūşī *raḥmhi* (14) Niṣābu'l-Aḫbār atlıġ kitābında

قال رسول الله صلى الله عليه وسلّم ما من قطرة احبّ الى الله (15) تعالى من قطرة دمع
من خشية الله تعالى او قطرة دم اهريق فى سبيل الله تعالى

Ḥadī̱s ma'nīsi ol bolur kim Peyġāmbar (16) *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Hēç qaṭra sewüglügrek yoq Tan͡grı te'ālānın͡g ḥażratınġa meger ol qaṭradın kim Ḥaq te'ālānın͡g (17) ḫavfından 'āṣī közindin qaṭra yaş aqıtsa, taqı ol qaṭradın kim ġāzī qul Ḥaq te'ālā yolında şehīd bolup tenindin qaṭra qan **[69]** (1) aqsa. Bu ėkki qaṭradın sewüglügrek yoq Ḥaq te'ālā ḥażratında.

Qaçan kim Peyġāmbar *'as* Mekkeni açtı erse, Ṭāyif (2) ėlinge ḫabar tegdi kim Muḥammed çerig birle keldi taqı Mekkeni aldı tėp. Havāzīn qabīlası uluġları taqı S̱aqīf qabīlasının͡g uluġları (3) yıġıldılar, taqı meşveret qıldılar taqı aydılar kim : Bu kün bu Muḥammed Mekkeni aldı, yarın bizlerke kelgey, bizlerke taqı zaḥmat bėrgey. (4) Nāgāh isti'dād qılıp bizlerke kelse taqı bizin͡g isti'dādımız bolmasa, sizlerni helāk qılġay, neteg kim Mekke ḫalāyıqınġa (5) nāgāh keldi taqı anlarnı aldı. Ėmdi mundın yaḫşıraq yoq kim bizler isti'dād qılsaq taqı ol bizlerke kelmezdin burun–(6) –raq biz anlarqa barsaq tėp çerig isti'dādı qıldılar, tört min͡g uruş erenleridin āmāda qıldılar. Havāzīn qabīla-(7)-sının͡g uluġı Mālik atlıġ erdi taqı S̱aqīf qabīlasının͡g uluġı 'Abdu Yalīl atlıġ erdi. Mālik aydı: Menim rāyım andaġ turur kim (8) cümle māllarımıznı, yılqı qaranı, oġul qıznı, ḫatunlarımıznı, cümleni alıp baralın͡g, hēç Ṭāyifta neerse qoḍmaġalın͡g, anın͡g (9) üçün kim uruşqan kimerseler qaçmaqqa i'tiqādı bolmasun, tenleri cānları birle uruşsunlar, hem öz cānları (10) üçün, hem taqı mālları tawarları üçün uruşsun[lar], hem taqı oġlı, qızı ḫatun[lar]ı üçün uruşsun[lar] tėdi erse, cümlesi (11) aydılar: Neme yaḫşıraq, ṣavāb rāy turur! tėdiler. Yana Mālik aydı: Taqı bir rāyım ol turur kim, qaçan ėkki ṣaf qarşu turuşsalar, (12) uruşmaqqa qaṣd qılsalar, sizler kerek kim cümlen͡giz qılıçların͡gıznı qınların͡gızdın çıqarsan͡gız, taqı ol sā'at (13) içinde ol qılıç[lar]nın͡g qınlarını sındursan͡gız taqı bıraqsan͡gız; qılıçnı qınġa qatmaq ṭama'ı bolmasa, ölgünçe uruşmaqqa (14) i'tiqād tutup cümlen͡giz bir yolı ḥamle qılsan͡gız, bolġay kim anlarnı ġalaba qılsan͡gız tėdi erse, cümlesi qabūl qıldılar.

Yana (15) Ṭāyif ėlinde bir abuşqa bar erdi, Düreyd atlıġ, uluġ yaşlıġ, yüz yigirmi yaşayur erdi, közi körmez erdi. Aydılar kim: (16) Bu Düreydni ėletelin͡g kim bu ḥarb işini yaḫşı bilür, üküş ḥarblar qılıp turur tėp anı taqı alıp bardılar. Avṭās atlıġ (17) yerde qondılar erse, bu Düreyd aydı: Ne iş turur kim tėweler āvāzı taqı qoylar āvāzı eşitür-men? tėp aydı erse, an͡gar aydılar **[70]** (1) kim : Yā Düreyd, Mālik ḥükmi andaġ boldı kim hēç kimerse oġlını qızını, ḫatunını, mālı tawarını, yılqı qarasını ėlde (2) qoḍmasun, cümleni alıp çerigke çıqsunlar tėp aydı tėdiler erse, bu Düreyd aydı kim: Ol Mālikni man͡ga ündeyü (3) bėrin͡g! tėdi erse, Mālikni ündediler,

alıp keldiler. Bu Düreyd aydı : Yā Mālik, nė ḥükm qıldıñ? Velī men munça çerigde yüridim, (4) munuñ tėg hēç körmedim. Munuñ tėg iş hēç kişi qılmışı yoq kim sen qıldıñ. Bu māl tawarlarnı aṭ aḏaqınġa taqı (5) köksinge eletür-sen. Hēç maṣlaḥat ermes. Eger sen taqı çerigleriñ ġālib bolsa, hēç ziyān bolmaġay; ve eger Muḥammed ġālib (6) bolsa, bu oġul qız, māl tawarlar bulun bolmasun tėp aydı erse, Mālik aydı: Yā Düreyd, bu rāynı anıñ üçün qıldım (7) kim bu uruşqanlarnıñ oġul qızlarınġa, māl tawarlarınġa qayıtmaq ṭama'ları bolmasun, qatıġ uruşsun- (8) -lar, duşmandın yüz çewürmesünler tėp qıldım tėdi erse, Düreyd aydı: Yaman qıldıñ, bu rāy eḏgü rāy ermes, bu rāynı (9) buzġıl! tėdi erse, Mālik aydı: Bu rāy yaḫşı rāy turur, bu rāynı buzman (?); taqı seniñ 'aqlıñ eksük bolup turur, rāyıñ (10) taqı żaʿīf bolup turur, özüñ taqı ḥerīf bolup turur-sen tėp aydı erse, Düreyd taqı tėk qaldı, ziyāda neerse tėmedi.

(11) Taqı qaṣd qıldılar, baru başladılar. Qaçan kim munlar 'azm qıldılar erse, bu ḫabar ẓāhir boldı taqı Peyġāmbar *'as* (12) -qa tėgdi. Mekkeke kirip on bėş kün keçmiş erdi kim bu ḫabar tegdi erse, Peyġāmbar *'as* taqı cümle ṣaḥābalarqa (13) iʿlām qıldı. Cümle ṣaḥāba ve yārānlar istiʿdād qıldılar taqı aṭlandılar. Peyġāmbar *'as* yarıq yaşıq (14) keḏdi. Taqı Düldül atlıġ qaṭırı bar erdi — Muqavqıs melik hediyyeten ıḏa bėrip turur erdi — anı mündi taqı çeriglerke naẓar qıldı: (15) on ėkki miñ er erdiler; taqı ėkki miñ er silāḥlig uruş erenleri bar erdi; on miñ er Medīnedin kelgenler, ėkki (16) miñ Mekkedin çıqġanlar erdi. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* bu çerigniñ 'aẓamatını kördi erse, köñlinge ḫoş (17) keldi. Seleme atlıġ ṣaḥāba aydı: Bu kün bizler azlıqdın yėldürmegey-miz. Barçalarınıng iʿtiqādları andaġ erdi **[71]** (1) kim bizlerni kimerse ġalaba qılu bilmegey tėp. Hemīşe ṣaḥāba kāfirlarnıñ ġalabasını ėştip Tañrı teʿālāqa tażarruʿ u zārī- (2) -lıq birle istiʿānat ve meskenetlik birle çıqar erdiler. Bu nevbet andaġ qılmadılar; öz çerigleringe, üküşlükinge (3) iʿtimād qıldılar taqı çıqtılar.

Peyġāmbar *'as* 'Attāb atlıġ ṣaḥābanı Mekkede bėg qıldı taqı Muʿāẕ ibnü Cebel atlıġ (4) ṣaḥābanı uluġ qıldı. Taqı Muʿāẕqa aydı kim: Bu Mekke ḫalqınga fiqh 'ilmni ögretgil, menim sünnetlerimni munlarqa beyān (5) qılġıl! tėdi taqı çıqtı. Bardılar ançaqa tegi kim Ḥuneyn atlıġ yerke tegdiler. Peyġāmbar *'as* Unays atlıġ ṣaḥābaqa (6) buyurdı kim: Bu keçe erteke tegi uḏımaġıl, atlanıp taġ başında turġıl, baqġıl; kāfirlardın kimerseni körseñ, (7) bizke ḫabar bėrgil! tėdi erse, ol taqı erteke tegi taġ başında oyaġ tünedi, hēç kimerseni körmedi. Taqı Mekkeniñ kāfirları- (8) -dın, eşrārlarıdın Peyġāmbar *'as* birle çıqtılar, velīkin Peyġāmbarqa yārī üçün çıqmadılar, velīkin: Baqalıñ, bu ėkki (9) çerigdin qayu biri ġalaba qılġay tėp neẓẓāra qılmaq üçün çıqtılar. Anlar arasında Ṣafvān atlıġ kimerse bar erdi. (10) Peyġāmbar *'as* ol Ṣafvāndın yarıqlar tiledi erse, ol Ṣafvān aydı: Yā Muḥammed, ne yön birle tileyür-sen, küç birle-mü

(11) tileyür-sen, yoq erse 'āriyat-mu tileyür-sen? tėdi erse, Peyġāmbar '*as* aydı: 'Āriyat tileyür-men. Eger żāyi' bolsa, (12) tāvān qılġay-miz tedi erse, Ṣafvān yüz yarıq 'āriyat bėrdi. Qaçan kim Ḥuneynde tünediler taqı erte koptılar, qol arasındın (13) bir qara köründi. Baqarlar, tört mi͡ng er, cümle tamām silāḥlig erenler qarşu keldiler. Peyġāmbar '*as* çeriglerini, ṣaflarını (14) tüzdi, taqı ḫalāyıqnı uruşqa qondurdı, taqı munlarġa fetḥ birle bişārat bėrür erdi. Qaçan kim ėkki ṣaf rāst boldı erse, (15) bu kāfirlar cümlesi qılıçlarnı çıqardılar, taqı qınlarını sındurdılar, taqı ot atmaqqa, sü͡ngü sançmaqqa meşġūl bolmadın (16) bir yolı qılıç birle ḥamle qıldılar erdi. Ṣaḥābalar neçeme kim qatıġlandılar, bolmadı. Ṣabur qılu bilmediler, qaça başladılar. (17) Üküş ṣaḥābalar şehīd boldılar. Qalġanları müteferriq boldılar, tegme biri bir yanqa bardılar, kāfirlarnı͡ng qatıġ ḥamleleringe **[72]** (1) ṭāqatları qalmadı, hezīmet boldılar. Peyġāmbar '*as* neçeme kim çaqırur erdi ṣaḥābalarqa kim qaçma͡ng tėp, (2) cümle qaçtılar. Peyġāmbar '*as* yalġuz taqı bir neçe kişi qaldı, özgeleri barça müteferriq boldılar. Çerig tüşmiş– (3) –din so͡ng ol kāfirlarnı͡ng ba'żısı kim musulmān boldı, aydı kim: Cümle çerigni taqıtmışdın so͡ng bir on kişi qaldı, (4) aralarında bir aq qaṭır müngen bar erdi. Bizler bildük kim ol Muḥammed turur tėp. Nėçeme kim qaṣd qılsaq anlarġa qarşu, bir kimerse (5) kelür erdi, aq tonluġ kişiler, yaşıl 'imāmalıġlar hēç Muḥammedke barmaqġa qoymas erdiler; bizler anlarqa qarşu turmaqqa (6) qorqar erdük tėp aytur erdiler. Peyġāmbar '*as*'nu͡ng qaṭırını͡ng yügenini 'Abbās tutar erdi, taqı 'Abbās oġlı (7) Fażl bar erdi, Abū Bekr, taqı 'Ömer, 'Alī bar erdi taqı Abū Ṣufyān kim Peyġāmbarnı͡ng çıqanı erdi, anı͡ng qarındaşı Rabī'a taqı Usāma erdi, taqı (8) Usāmanı͡ng qarındaşı erdi. Ṣaḥābalar arasında munāfiqlar taqı bar erdi. Kulada atlıġ kimerse Ṣafvānġa aytur: Muḥammed atlıġ (9) kimerseni͡ng siḥri nė bāṭil boldı! tėdi erse, Ṣafvān — ol vaqtın kāfir erdi — kāfirlıq bi[r]le söwer erdi. Ḥaq te'ālā a͡nga İslām (10) rūzī qıldı. Ol aydı: Yā Kulada, Ta͡ngrı aġzı͡ngnı sındursun, bizim Qurayş qabīlasıdın bizke uluġ bolsa, yaḫşı (11) ermez-mü kim ne qabīlalıġ uluġ bolġınça? tėdi.

Qaçan kim Peyġāmbar '*as* bu ḥālnı kördi erse, ḫāṭırı bezmān boldı, (12) kö͡ngli qaḍġuluġ boldı, taqı Ḥaq te'ālā ḥażratınġa tażzarru' u zārīlıq birle du'ā qıldı, aydı: *Allāhumma, laka 'l-ḥamd va-laka* (13) *'l-muştakā va-anta'l-mustaġāş*. Ey Bār Ḫudāyā, sıġınġumız turur-sen, şikāyat qılġu yerimiz sen turur-sen. Bu miskīn (14) qulları͡ng sa͡nga sıġnu çıqmaq kerek erdi, bilmediler. Qollarınġa i'timād qıldı, çerig üküşlükinge baqtılar. Yaman (15) qıldılar, sa͡nga tevekkül qılu sėndin isti'ānat tileyü çıqmaq kerek erdiler, bilmediler. Sen keçürgil, sen bu miskīnlerke (16) nuṣrat bėrgil! tėp zārīlıq qıldı erse, Cebre'il '*as* nāzil boldı bėş mi͡ng ferīşte birle, ala atlıġ, aq tonluġlar, (17) ādamī ṣūratınġa keldiler Peyġāmbar '*as*'qa yārī üçün. Ṣaḥābalar anlarnı körmediler, velīkin kāfirlar körer erdiler. **[73]** (1) Kāfirlardın bir kimerse aydı çerig tüşmişdin so͡ng: Qanı sizi͡ng

arañgızda ala atlığ aq tonluğ erenler? Cümlemizni (2) öltürgen, helāk qılğan anlar erdi. Arañgızda anlarnı hēç körmez-men tėdi erse, Peyğāmbar *‘as* aydı: Anlar (3) ferīşteler erdi kim Ḥaq te‘ālā bizlerke yārī bėrmek üçün ıḍa bėrip turur erdi. Cebre'il *‘as* aydı : Yā Muḥammed, bu (4) du‘ā kim qıldıñg, Mūsā Peyğāmbar *‘as* mundağ qıldı erdi ol kün kim Fir‘avn *‘al* ağır çerig birle Mūsā (5) Peyğāmbarımıznı qawup çıqtı. Mūsā peyğāmbarnıñg yārānları az erdi, taqı Fir‘avnnuñg çerigi üküş erdi. Mūsā peyğāmbar *‘as* (6) deryā qırığınga keldi yārānları birle taqı artınça Fir‘avn keldi çerig birle. Mūsā peyğāmbar *‘as* iñgen qaḍğuluğ, müteḥayyir (7) boldı taqı cümle yārānları qorqtılar. Mūsā peyğāmbar *‘as* bu sen oqığan du‘ānı ol ḥālda oqıdı taqı üküş zārīlıqlar (8) qıldı erdi. Ḥaqdın fermān keldi: Yā Mūsā, ‘aṣāñgnı deryāğa urğıl! Qaçan Mūsā peyğāmbar Ḥaq te‘ālā emri birle deryāqa urmış erdi, (9) suw Ḥaq fermānı birle açıldı taqı yollar peydā boldı erse, Mūsā peyğāmbar *‘as* yārānları deryādın keçtiler. Artlarında Fir‘avn (10) *‘al* baqar, deryā ėkki pāra bolmış, tağ tağ suw yığılmış, deryā içinde yol bolmış. Fir‘avn taqı çerigi birle deryāqa kirdiler. Qaçan kim (11) deryāqa tamām kirdiler erdi, Ḥaq te‘ālā fermānı birle deryā burunqı tėg boldı, Fir‘avn taqı çerigi cümlesi ğarq boldılar. Ḥaq te‘ālā Mūsā peyğāmbarnı (12) qavmı birle qutğardı, nuṣrat bėrdi. Ėmdi sañga taqı, yā Muḥammed, nuṣrat bėrdi, ol du‘ā kim aydıñg, tażarru‘ ve zārīlıq kim qıldıñg, Ḥaq te‘ālā (13) du‘āngnı müstecāb qıldı. Ėmdi esḥāblarıñgnı yığğıl taqı ḥamle qılıñg kim kāfirlarnı Tañgrı te‘ālā hezīmet qıldı, taqı sizke nuṣrat berdi, (14) taqı ṣaḥābalarnıñg köñglidin qorquğnı çıqardı taqı ārām u qarār u quvvat bėrdi tėdi erse, Peyğāmbar *‘as* aydı: Yā ‘Abbās, qatığ (15) āvāz birle çaqırğıl! tėdi erse, ‘Abbās taqı çaqırdı: Ey enṣār ögüri, ey muhācir ögüri, ey musulmānlar, keliñgler! Ḥaq te‘ālādın nuṣrat (16) keldi tėdi erse, cümle muhācir ve enṣār yığılu keldiler iñgen bodalarınga iñgreyü kelmiş tėg, *lebbeyke lebbeyke* tėp yığılu başladılar. (17) Qaçan kim ṣaḥābalar yığıldılar erse, Peyğāmbar *‘as* aydı: Yā ‘Abbās, bir awuç uşaq taş bėrgil! tėdi ‘Abbās taqı bir awuç uşaq taş bėrdi. **[74]** (1) Peyğāmbar *‘as* aydı: Ey Bār Ḫuḍāyā, sen va‘de qılıp turur-sen kim mu'minlerke nuṣrat bėrgey-men tėp, ol va‘deñgni (2) sañga şefī‘ qılur-men. Yā Rebbi, mu'minlerke nuṣrat bėrgil taqı kāfirlarnı hezīmet qılğıl! Ol bir awuç taşnı atmış (3) erdi. Ḥaq te‘ā[1]ā qudratı birle cümle kāfirlar közinge topraq toldı taqı mu'minler bir yolı ḥamle qıldılar. Ḥaq te‘ālā (4) kāfirlarqa qorquğ kemişti. Bir sā‘at içinde kāfirlar hezīmet boldılar. Mu'minler tağılmış teg kāfirlar müteferriq (5) boldılar, qaştılar, Ṭāyifqa bardılar taqı ba‘żıları öldiler, cehennemke bardılar. Tañgrı te‘ālā andın ḫabar bėrü yarlıqar, (6) *qt :*

لقد نصركم الله فى مواطن كثيرة ويوم حنين اذ اعجبتكم كثرتكم فلم تغن عنكم شيئاً
(7) وضاقت عليكم الارض بما رحبت ثمّ وليّتم مدبرين ثمّ انزل الله سكينته على رسوله
وعلى المؤمنين وأنزل جنوداً (8) لم تروها وعذب الّذين كفروا وذلك جزآء الكافرين

ثمّ يتوب الله من بعد ذلك على من يشاء والله (9) غفور رحيم (IX : 25 - 27)

Bu āyat ma'nīsi ol bolur kim: لقد نصركم الله Ḥaq te'ālā nuṣrat berdi sizlerke. فى مواطن كثيرة üküş (10) yerlerde, Bedr toquşında taqı Aḥzāb toquşında taqı nuṣrat berdi, ويوم حنين atlıġ yerde taqı nuṣrat berdi. اذ اعجبتكم (11) كثرتكم sizlerke ḫoş kelip turur üküşlükünĝiz, فلم تغن عنكم شيئاً hēç fāyida qılmadı sizlerke üküş[lük]ünĝüz, (12) وضاقت عليكم الارض بما رحبت ol Ḥuneyn yeri tar boldı sizlerke kenĝ erken, ثم وليتم مدبرين yüz çewürdünĝüz (13) hezīmet bolġan ḥālda ثمّ انزل لله سكينته على رسوله andın sonĝ könĝül qoptı endürdi Ḥaq te'ālānınĝ resūlı (14) üze, وعلى المؤمنين taqı mu'minler üze وانزل جنوداً لم تروها Ḥaq te'ālā çerigler endürdi ferīştelerdin kim (15) körmedinĝiz sizler ol çeriglerni وعذّب الّذين كفروا taqı Ḥaq te'ālā 'aẕāb qıldı kāfirlarnı hezīmet qılmaq birle (16) taqı ṣaḥābalar öltürmeki birle وذلك جزاء الكافرين kāfirlarnınĝ cezāsı ol turur يتوب الله من بعد ذلك على من يشاء (17) andın sonĝ Tanĝrı te'ālā tevfīq berür īmānġa kimke kim tilese والله غفور رحيم Ḥaq te'ālā qullarnınĝ yazuqlarını **[75]** (1) örtgen turur taqı raḥmat qılġan turur.

Qaçan kim kāfirlarnınĝ ba'źısı öldi, ba'źısı taqı Ṭāyifqa qaçtılar, ba'źısını (2) tuttılar, yılqı qaralarını, māllarını tawarlarını, oġul qızlarını qaçuru bilmediler. Peyġāmbar *'as* ṣaḥābalarqa (3) buyurdı, cümlesini cem' qıldılar taqı ḥisāb qıldılar: altı minĝ erenleri ḫatunları birle, oġul qızları birle, (4) taqı on beş minĝ tewe erdi, qoylarqa taqı māllarqa ḥisāb yoq erdi. Bu neerselerni ba'źı ṣaḥābalarqa emānet (5) qoydılar taqı ba'źı ṣaḥāba birle Ṭāyifqa bardılar, taqı Ṭāyifqa bir ay içinde kirdiler, tört yanında bāġlarnı (6) ḫarāb qıldılar. Bolmasa Mālik atlıġ begleri keldi, musulmān boldı taqı S̱aqīf qabīlası taqı musulmān boldılar. Peyġāmbar 'aleyhi (7) 's-selām aydı: Kim kim musulmān bolsa, oġlanlarını, ḫatunlarını qaytaralınĝ tedi erse, üküşleri musulmān boldılar. (8) Andın sonĝ Peyġāmbar *'as* ġanīmatnı qısmat qıldı. Mekkeninĝ uluġlarınga, Qurayş qabīlasında yanĝla musulmān (9) bolġanlarġa bu ġanīmatdın üküş māl tawar berdi, anınĝ üçün kim musulmānlıqları qavī bolsun, İslāmdın qaytıp (10) duşmanlıqnı āşkārā qılıp mu'minlerke ziyān tegürmesünler tep. Taqı Medīnedin kelgen enṣārlarqa azraq (11) berdi, muhācirlarqa taqı azraq berdi. **[Abū]** Sufyānqa yüz tewe berdi, taqı oġlı Mu'āviyaqa yüz tewe berdi, taqı Ḥakīmke (12) yüz tewe berdi, Ḥāris̱qa taqı **[yüz]** tewe, Mekkeninĝ

uluġlarınga yüzer yüzer tėweler bėrdi. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* mundaġ (13) qısmat qıldı erse, Tamīm qabīlasındın bir kimerse aydı: Yā Resūlallāh, bu kün ne iş qıldıñgız? Peyġāmbar *'as* aydı: (14) Ne qıldım? Ol aydı: 'Adl qıldıñgız tėdi erse, Peyġāmbar *'as*'nuñg ġażabı keldi taqı hēç neerse tėmedi, ol qadar aydı kim: (15) Men 'adl qılmasam, kim 'adl qılġay? tėdi erse, 'Ömer *rażhu* aydı: Yā Resūlallāh, destūr bėrgil, munı qılıç birle urayın taqı (16) öltüreyin tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Andaġ qılmaġıl, yā 'Ömer! tėdi.

Yana Abū Sa'īd Ḫudrī *rażhu* keldi taqı (17) aytur: Yā Resūlallāh, enṣārīlar ayturlar: Peyġāmbar *'as* öz qabīlasını buldı, bizke ḥācatı qalmadı; bizim qılıçımızdın **[76]** (1) qan tamar taqı bu ġanīmatlardın biz maḥrūm turur-biz tėp ayturlar tėdi erse, Peyġāmbar *'as* Sa'd ibnü 'Ubādaqa (2) aytur: Yā Sa'd, barġıl, qavmuñgnı cümlesini bir yerke yıġġıl taqı mañga ḫabar bėrgil! tėdi erse, Sa'd enṣārīlarnı bir yerke (3) yıġdı taqı kelip Peyġāmbar *'as*'qa ḫabar bėrdi erse, Peyġāmbar *'as* taqı bardı, bir ḫuṭba oqıdı. Avval Ḥaq te'ālāqa (4) üküş ḥamd u ṣenā qıldı dünyānı taqı dünyānıñg mālı tawarını bėrdi tėyü, taqı āḫiratnı ögdi, dervīşlikni ögdi taqı aydı: Eyā (5) enṣārīlar, āgāh boluñg, ol kimerselerke kim māl tawar bėrmedim, ol kimerseler mañga sewüglügrek turur māl bėrgen- (6) -lerimdin tėdi, taqı sizler rāżī bolmas-mu-siz kim anlar māl tawar birle ėwleringe qayıtsalar taqı sizler Tañgrı resūlı birle (7) qayıtsañgız? Sizlerniñg islāmlarıñgız taqı īmānlarıñgız könglüñgüzde ornap turur, andaġ muḥkem bolup turur kim nėçeme (8) uluġ belā u miḥnet kelse, sizler ṣabur qılu bilür-siz taqı īmānnı ıçġınmaz-siz, velīkin bular yañgla musulmān bolup tururlar. (9) Eger munlarġa mundaġ qılmasa erdim, musulmānlıqdın qayıtġay erdiler taqı uluġ fesād bolġay erdi tėp bu işni qıldım. (10) Ey enṣārīlar, sizler köñglümke andaġ sewüglüg turur-siz kim cümle ḫalāyıq bir yolġa (11) kirseler, men ol ḫalāyıqnı qoḍup enṣārīlar yolınga kirgey-men. Sizler cümle musulmān yolını bilmez erdiñgiz. Ḥaq tebāreke (12) ve te ālā menim birle sizlerke yol körgüzdi. Arañgızda dostluq taqı ülfet yoq erdi, Ḥaq *tvt* arañgızda ülfet kemişti (13) tėdi, enṣārīlarnı üküş ögdi taqı medḥ qıldı, taqı aydı: Ey enṣārīlar, Mekke kāfirları mėni qavdılar, taqı men sizke bardım erse, (14) siz mėni özüñgüzke sıġındurduñguz. Men sizke bardım qorqa eymenü, siz mañga qorquġumdın emān bėrdiñgiz taqı mañga (15) nuṣrat bėrdiñgiz tėdi, taqı ėkki ėlgini kötürdi taqı enṣārīlarqa du'ā qıldı taqı aydı: Ey Bār Ḫuḍāyā, enṣārīlarnı sen (16) yarlıqaġıl, enṣārīlarqa sen raḥmat qılġıl, enṣārīlarnıñg oġlanlarınġa taqı sen raḥmat qılġıl, ensārīlarnıñg (17) oġlanlarınıñg oġlanlarınġa taqı sen raḥmat qılġıl! tėdi erse, cümle enṣārīlar yıġlaştılar, meḥāsinlarıdın qan yaş- **[77]** (1) -ları aqar erdi. Enṣarīlar qoptılar taqı aydılar: Yā Resūlallāh, neteg kim qısmat qıldıñg erse, qısmatıñga rāżī bolduq. Bizim maqṣūdu- (2) -mız, yā Resūlallāh, seniñg maḥabbatıñg turur, dünyā mālı ermez. Nė kim qılsañg, biz rāżī biz tėp cümle yıġlaşu Pey-

ġāmbarqa ʻöẕrler aydılar (3) erse, Peyġāmbar taqı ʻöẕrlerini qabūl qıldı, taqı ṣafāları ziyāda boldı. Taqı Mekkeke qayıttılar, taqı, iḥrām bağladılar, ẕu'l-qaʻda ayı (4) tuğmışda Mekkeke kirdiler, taqı ḥec qıldılar, taqı iḥrām birle Mekkede bir qaç zamān turmışdın [son͡g] yana Medīneke bardılar.

ONINÇ FAṢL

(5) Peyġāmbar *ʻas* vefātının͡g beyānı içinde turur

İmām Bağavī *raḥmhi* Meṣābīḥ atlıġ kitābda bu ḥadīs̱ni keltürmiş, (6) ḥadīs̱ bu turur :

من ابى هريرة رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلّم والّذى نفس محمد بيده اليأتينّ على احدكم يوم ولا (7) يرانى ثم لان يرانى أحبّ اليه من اهله وماله معهم

Bu ḥadīs̱ maʻnīsi ol turur kim Peyġāmbar *ʻas* yarlıqar: Ol Tan͡grı birle (8) qasem yād qılur-men kim Muḥammedning͡ rūḥı anın͡g taṣarrufinda turur. Her ayna bir kün kelgüsi turur sizlerde birin͡giz üze kim ol kün (9) içinde mėni körmegey-siz, men āḫiratqa naql qılmış bolġay-men, andın son͡g mėni körmegey. Sizlerde birin͡gizke sewüglügrek (10) bolġay ėwi barqıdın, oġlı qızıdın taqı nė kim qatında bar māl tawardın cümledin, sewüglügrek bolġay, velīkin kirü bilmegey (11) tėdi.

Peyġāmbar *ʻas* qaçan kim bu meẕkūr ėllerni Ḥaq teʻālānın͡g nuṣratı birle açtı erse, tiledi kim eṭrāf ʻālamdaqı (12) meliklerke, pādṣāhlarqa ėlçi ıḍa bėrse, taqı ol ėlçi birle bitigler ıḍa bėrse, taqı ol bitigler içinde özinin͡g peyġāmbarlıqını (13) beyān qılsa taqı ol meliklerni İslāmqa daʻvat qılsa. Qaçan kim mundaġ endīşe qıldı erse, ṣaḥābalar aydılar kim: Yā Resūlallāh, (14) ėlçiler ıḍmaqnın͡g ʻādatı ol bolur kim ėlçilerke bėrilgen bitig üze mühür nişān qılur bolurlar. Ol melikler ol mühürni körse- (15) -ler bilürler kim bu bitigke kimersenin͡g taṣarrufi tegmemiş tėp iʻtimād qılurlar tėdi[ler] erse, Peyġāmbar *ʻas* buyurdı kim bir (16) kümüş yüzük qıldurun͡glar. Ol yüzüknün͡g üzesinge buyurdı kim Muḥammed Resūlullāh bitin͡giz tėp. Ol yüzük qılġuçı ustād (17) taqı andaġoq qıldı. Peyġāmbar *ʻas* ol yüzükni sol ėlginin͡g kiçig barmaqınga qatar erdi taqı qaşını iç yanqa qoyar erdi. **[78]** (1) Peyġāmbar *ʻas*'dın son͡g ol yüzükni Abū Bekrke *rażhu* bėrdiler. Cümle ṣaḥābalar aydılar: Siz Peyġāmbar yerinde (2) olturdun͡gız, kerek kim Peyġāmbar *ʻas* yüzükini ėlin͡gizke qatsan͡gız tėdiler erse, Abū Bekr taqı teberrük tuta ėlinge qattı. (3) Abū Bekrdin son͡g ʻÖmer *rażhu* ḫalīfa boldı erse, ṣaḥābalar taqı ʻÖmerke aydılar: Siz taqı Peyġāmbar yerinde olturdun͡gız, kerek kim (4) yüzükni siz taqı ėlgin͡gizke qatsan͡gız tėdiler erse, ol taqı teberrük tutup ėlginge qattı. Andın son͡gra ʻOs̱mān *rażhu* ḫalīfa boldı (5) erse, ol yüzükni ʻOs̱mānqa bėrdiler, [ʻOs̱mān] taqı ėlginge qattı. Bir kün ʻOs̱mān *rażhu* quḍuġ yaqasında quḍuġqa baqıp turурda (6) ėlgindeki yüzükni quḍuġqa tüşürmiş. ʻOs̱mān *rażhu* üküş qaḍġurdı.

Peyġāmbar *'as*'nuñg yādgārı tėp iñgen (7) 'izzet qılur erdi, cümle ṣaḥābalar taqı ol yüzükke 'izzet qılur erdiler Peyġāmbar *'as*'nuñg mübārek barmaqında turġan (8) yüzük tėp. Qaçan kim quduġqa tüşti tėp eşittiler erse, cümle qadġurdılar. 'Osmān *rażhu* buyurdı, ol quduġnuñg (9) suwını cümlesini çıqardılar, bulmadılar. Andın soñg ol quduġnuñg balçıqını taqı çıqardılar, anda żāyi' boldı.

Peyġāmbar (10) *'as* tiledi kim Yemen pādşāhı Necāşī melikke bitig ıda bėrse. 'Ammınıñg oġlı Ca'ferke buyurdı kim: Yā Ca'fer, bir qaç kim–(11) –erseler birle kerek kim Yemenke barsañg taqı Yemen pādşāhı Necāşī melikke biziñg selāmumıznı tegürseñg taqı anı İslāmqa da'vat qılsañg (12) tėdi erse, Ca'fer *rażhu* taqı qabūl qıldı. Andaġ qılayın tėdi erse, Peyġāmbar *'as* bitigüçike buyurdı kim: Yemen pādşāhı (13) Necāşīqa mėndin bitig bitigil! tėdi erse, ol bitigçi aydı: Yā Resūlallāh, neteg bitigeyin? Peyġāmbar *'as* aydı: Bitigil : Bismillāhi (14) 'r-raḥmāni 'r-raḥīm, Tañgrınıñg resūlı Muḥammeddin Necāşī tapa, taqı Tañgrınıñg selāmı ol kimerseke bolsun kim köni yolġa uymış bolsa. (15) Ey Necāşī melik, āgāh bolġıl kim men ol bir u bar Tañgrını öger-men kim andın öñgin Tañgrı yoq, melik turur, mülkinge noqṣān yoq taqı (16) kerekmez ṣıfatlardın arıġ pāk turur. Yana tanuqluq bėrür-men kim Meryem oġlı 'Īsānı öz qudratı birle atasız taqı anasız yarattı. (17) Taqı sėni ol Tañgrınıñg dīni üze ünder-men kim bir u bar turur, taqı añgar şerīk ortaq yoq turur taqı vezīr revā ermez. Mėni cümle ḫalāyıq üze **[79]** (1) peyġāmbarlıqqa ıda-bėrdi taqı Cebre'il *'as* mañga kökdin Furqān ėndürdi. Emdi kerek kim bir u bar Tañgrıqa bütseñg, (2) taqı mėni peyġāmbar tėp ınansañg, taqı mañga ėngen Qur'ānġa ınansañg, taqı mañga uysañg taqı sözümni qabūl qılsañg. Sañga (3) ittibā' qılıp kim kim musulmān bolsa, cümlesinge nė ṡevāb erse, yalġuz sañga ol ṡevāb bolġay; ve eger musulmān bolmasañg, sañga köre (4) kim kim musulmān bolmasa, cümlesinge nė 'iqāb bar erse, yalġuz sañga ol 'iqāb bolġay tėdi. Qaçan kim Peyġāmbar *'as*'nuñg (5) bitigi keldi erse, Necāşī melik aldı, oqıdı, içindeki sözlerni cümlesini bildi. Özi taqı 'Īsā peyġāmbar *'as* dīni üze (6) erdi, İncīlni bilür erdi. Andın soñg Ca'ferke aydı: Özinge ėngen Qur'āndın bilür-mü-sen? tėdi erse, Ca'fer *rażhu* (7) bilür-men tėdi erse, aydı kim: Oqıġıl, eşiteyin tėdi. Ca'fer *rażhu* ėkki tizi üze çökti taqı başladı ḫoş āvāz birle: (8)

اعوذ بالله من الشّيطان الرّجيم بسم الله الرّحمن الرّحيم كهيعص ذكر رحمة ربّك
عبده ذكريّا اذ نادى (9) ربّه نداءً خفياً (XIX : 1-3)

Bu sūranı, Zekeriyyā peyġāmbar qıṣṣası taqı Meryem qıṣṣasını tamām oqıdı erdi. Baqar, Necāşī közindin qaṭarāt (10) ve 'abarāt aqa başladı, meḥāsini tükel ezildi. Andın soñgra ṣabrı qarārı qalmadı, barmaqını kötürdi taqı aydı: *Aşhadu an* (11) *lā ilāha illā 'llāhu va–aşhadu anna Muḥammadan 'abduhu*

va–rasūluhu. Taqı aydı: 'Īsā Peyġāmbar bizlerke bişārat bėrip turur kim: Mėndin soñ (12) Aḥmed atlıġ peyġāmbar kelgey, zīnhār u zīnhār añar ittibā' qılġay-siz tėp İncīl içinde aydı. Yerni, kökni yaratġan (13) Tañrı birle and yāḏ qılur-men kim bu ol peyġāmbar turur, 'Īsā peyġāmbar ayġandın hēç ziyāda qılmadın turur tėdi. Taqı Ca'ferni (14) ve taqı qatındaqı yārānlarnı aġırladı, ḫil'atlar bėrdi, taqı özi Peyġāmbar *'as*'qa altmış ḥabeşī qul taqı üküş nefīs (15) tonlar, hediyyeler ıḍa bėrdi, taqı bitig bitip ıḍa bėrdi. Bitig içinde andaġ bitip turur erdi kim: Bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Tañrı (16) resūlı Muḥammed Peyġāmbarqa Necāşīdin selām. Şükür ol Tañrıqa kim mėni İslāmqa köndürdi. Tanuqluq bėrür-men, Tañrı te'ālā bir u bar (17) turur, taqı sen anıñ ḥaq resūlı turur-sen. Nė kim aydıñ, ḥaq turur, sañga ėngen Qur'ān ḥaq turur, bitig bitip ıḍa bėrdi. Velīkin yolda **[80]** (1) deryā bar erdi. Ol deryādın keçerde cümle māl anda ġarq boldı, ṣaḥābalar taqı ba'żıları anda vefātı boldılar, ba'żı– (2) –ları taqı yalıñ çıqtılar. 'Ulemālar aymışlar kim: Kāfirlar ayġaylar erdi kim Muḥammed işi kündin künke ziyāda bolup (3) aḥvālı ḫoş boldı Necāşī mālı birle, anıñ 'ināyatı birle tėp, ol cihetdin Ḥaq te'ālā ol mālnı ġarq qıldı tėmişler.

(4) Andın soñ Peyġāmbar *'as* Rūm meliki Herqul atlıġ melikke Diḥye atlıġ ṣaḥābanı ıḍa bėrdi taqı Necāşīqa (5) yetmiş bitig bitidi. Qaçan kim bu bitig Herqul melikke tegdi erse, cümle baṭrīqlarnı, tersālar uluġlarını yıġdı taqı (6) aydı kim: İncīlde bar turur Aḥmed atlıġ Peyġāmbar çıqġay tėp. Biz munça vaqıtdın küyüp erdük qaçan çıqġay (7) tėp. Uş çıqmış, bizke bitigi keldi tėdi taqı ol bitigni oqıdı taqı aydı kim: Ey baṭrīqlar, ey uluġlar, cümle ittifāq (8) qılıp ol Aḥmedke ittibā' qılalıñ, dünyāmız taqı ābadān bolġay, 'uqbāmız taqı ābadān bolġay tėdi erse, cümle baṭrīq– (9) –lar bir yolı feryād qıldılar, başlarını açtılar, saqallarını yuldılar erse, bu Herqul aydı kim: Feryād qılmañ, men (10) sizlerni tecribe qılu mundaġ aydım, baqayın munlar dīni içinde tölenip-mü tururlar yā taqı tölenmedin-mü tururlar? tėp (11) sizlerni sınadım. Bildim kim sizler dīnleriñiz içinde iñgen s̱ābit-qadam turur-siz tėp munlarnı ögüp (12) ḫil'atlar keydürdi. Andın soñ aydı: Ey baṭrīqlar, bu bitig keltürgen kişini alıp Żaġāṭırqa barıñ. Żaġāṭır cümle (13) baṭrīqlarnıñ uluġı, qāżīsi erdi. Herqul taqı nė kim Rūm şehrinde bar, cümle anıñ sözindin çıqmaz erdiler. (14) Qaçan Diḥyeni ol Żaġāṭırqa elettiler taqı aydılar kim: Mekkedin bitig keldi Herqul melikke, ol bitigni sizke ıḍa bėrdi (15) tėdi erse, Żaġāṭır ol bitigke baqtı, taqı ol bitig içindeki sözlerni oqıdı taqı Diḥyeke sordı kim: Bu Aḥmedniñ (16) ṣıfatlarını mañga aytu bėrgil! tėp Diḥye taqı Peyġāmbar *'as* ṣıfatlarını tamām beyān qıldı erse, bu Żaġāṭır (17) turdı, taqı ėwke kirdi, taqı tonlarını çıqardı, taqı aq tonlarını keydi, taqı ėlinge 'aṣā aldı taqı çıqtı, aydı: **[81]** (1) Ey baṭrīqlar, biliñ, āgāh boluñ, bu Aḥmed ḥaq peyġāmbar turur, İncīldeki ṣıfatlar cümlesi munda bar turur. Sizlerke (2) İncīl içinde 'Īsā Peyġāmbar *'as* bişārat qılıp turur, ol Peyġām-

bar bu turur tėdi, taqı barmaqını kötürdi (3) taqı aydı: *Aşhadu an lā ilāha illā 'llāhu va-[aşhadu] anna Aḥmada rasūlullāhi* tėmiş erdi. Cümle baṭrīqlar sekirdiler taqı bu Żaġāṭırnı (4) bastılar, ançа urdılar, ol 'azīz anda şehīd boldı. Diḥye taqı qayıttı, Herqul qatınga bardı taqı Herqulqa bu sırnı aydı (5) erse, Herqul iñgen qaḍġurdı taqı Diḥyeke aydı: Sañga ma'lūm bolsun kim ol Aḥmed ḥaq turur, velīkin īmān keltürgey (6) erdim, eger bu Rūm ḫalqınıng ḫavfı bolmasa erdi. Eger men īmān keltürsem, cümle ḫalāyıq ġavġā qılıp mėni helāk qılġaylar, (7) tėdi, taqı Diḥyeke üküş māl bėrdi taqı 'öẕürler qıldı taqı uzattı.

Andın soñg 'Abdullāh atlıġ ṣaḥābanı Fārs meliki Kesrī (8) melikke bitig [birle] ıḍa bėrdi. Qaçan kim bu 'Abdullāh Kesrī mülkinge tegdi taqı bitigni berdi, Kesrī aldı taqı oqıdı erse, ġażabı (9) keldi taqı aydı kim: Bu dünyāda andaġ-mu kişi bar kim anıñg atı menim atım üzesinde bitilgey? tėp ol bitigni pāra pāra (10) qıldı taqı ol 'Abdullāhqa hēç naẓar qılmadı. 'Abdullāh taqı qaytıp Peyġāmbarqa bu ḫabarnı aydı erse, Peyġāmbar *'as* (11) aydı: Ol Kesrī melik kim menim bitigimni yırttı, Tañgrı te'ālā anıñg terisini yırtsun taqı anıñg mülkini ḫarāb qılsun! tėp (12) qarġadı. Bir qaç eyyāmdın soñg Kesrīdin ėlçi keldi Peyġāmbarqa Bābūya atlıġ. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* ḫıdmatınga (13) kirdiler erse, Peyġāmbar *'as* baqar, bıyıqların kesmedin tururlar taqı saqallarını yulup tururlar. Peyġāmbar *'as* (14) munlarnı kördi, taqı yigrendi, taqı aydı kim munlarqa kim: Saqallarıñgızni yulup bıyıqlarıñgıznı qapartmaqqa menim Rebbüm (15) mañga andaġ buyurdı kim bıyıqlarını kessem taqı saqallarnı qoḍsam tėp. Anlar aydılar: Bizke melikimiz Kesrī mundaġ (16) buyurdı tėp aydılar. Andın soñgra Peyġāmbar *'as* aydı: Ne işke keldiñgiz? tėdi erse, Bābūya aydı: Kesrī melik bizlerni (17) ıḍa bėrdi kim ol kişi kim bizke bitig ıḍa bėrdi, anı mañga alıp keliñg! tėp. Ėmdi biz keldük kim sizni Kesrī melikke eleteliñg tėp **[82]** (1) tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Bu kün munda egleniñg, ėrte Tañgrı te'ālādın mañga kökdin ḫabar kelse, sizlerke (2) cevāb ayġay-men tėdi erse, anlar taqı qoptılar. Erte keldiler erse, Peyġāmbar *'as* anlarġa aydı: Kesrīniñg sarāyı (3) ileginde bir uluġ ṭāq bar erdi. Ol ṭāq asrasında taḫt qılıp ol taḫt üzesinde Kesrī olturup ėrdi. (4) Ol ṭāqdın bir uluġ tācnı asıp başını kötrü bilmegeni üçün başı üzesinde keydürüp turur erken nāgāh bu ṭāq (5) ėkki pāra bolup yıqıldı. Taqı ėliniñg qaçusı bar erdi, ol qaçu taqı buzuldı. Kesrī ėlini suw aldı, ḫarāb qıldı erse, (6) Kesrī ėli içinde nė kim müneccim, taqı kāhin taqı sāḥir bar erdi, cümlesi yıġıldı. Taqı aydı kim: Naẓar qılıñg, bu ḫarābluqlar (7) nedin keldi tėp. Cümlesi baqtılar taqı aydılar kim: Ḥicāzdın kelgen bitigni kim pāra pāra qıldıñg, ol bitig ėḍesi sañga qarġadı, (8) bu ḫarābluqlar cümlesi andın turur tėp aydılar. Andın soñg falān ayda, falān tünde, falān sā'atta Kesrīniñg oġlı kirdi, (9) atası Kesrī uyur erken bıçaq birle urdı taqı qarnını yardı tėdi erse, bular iñgen ta'accüb qıldılar taqı (10) aydılar: Eger bu sözler rāst bolsa,

boldı; ve eger bolmasa, sizke yaman bolġay tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: (11) Bu sözler cümle rāst turur, hēç ḫaṭāsı yoq turur tėdi. Taqı ol Bābūyaqa bir qur bėrdi kim ol qurnı Muqavqıs melik (12) Peyġāmbarqa bir aq qaṭır birle ıḍa bėrip turur erdi. Yana biringe taqı bir ton keydürdi taqı anlarnı qaytardı.

Andın (13) soñ Peyġāmbar *'as* ṣaḥrāda turġan 'Arab qabīlalarınġa ėlçiler ıḍa bėrdi kim: Cümle keliñler taqı musulmān (14) boluñlar! Ve eger musulmān bolmasañız, bizke boy bėrip yıllıq māl bėriñler! Ve eger mundaġ qılmasañız, aġır çerig (15) ıḍa bėrür-men, cümleleriñizni ḫarāb qılurlar, ḫatunlarıñızni, oġul qızlarıñızni bulun qılurlar, māllarıñızni, (16) yılqı qarañızni cümlesini alurlar, ġanīmat qılurlar tėp tört yanġa ėlçiler ıḍa bėrdi erse, qorqtılar, nė kim (17) qabīlalar bar erse, cümlesi kelip musulmān boldılar taqı şā'irları Peyġāmbar *'as*'qa medḥ ayturlar, ançaqa tegi kim **[83]** (1) qırq qabīla ḫalāyıqı keldi taqı musulmān boldılar erdi.

Andın soñ Peyġāmbar *'as* Mekkeke 'azm qıldı ḥēc qılmaq (2) üçün. Bu ḥecke ḥeccetü'l-vidā' tėnür, anıñ üçün kim Peyġāmbar *'as*'nuñ soñ ḥec qılġanı bu erdi. Ol yandın (3) bu ḥecke ḥeccetü'l-vidā' tėp aydılar. Bu ḥec içinde teşrīf künlerinde erdi kim bu sūra nāzil boldı:

بسم الله الرّحمن الرّحيم (4) اذا جآء نصر الله و الفتح ورأيت النّاس يدخلون فى
دين الله افواجاً فسبح بحمد ربّك واستغفره (5) إنّه كان توّاباً (CX : 1-3)

Bu sūranıñ ma'nīsi ol bolur kim: Qaçan kim Tañrı *tvt*'nıñ nuṣratı kelse, taqı Mekkeniñ (6) fetḥi ya'nī açılmaqı taqı ḫalāyıqlarnıñ musulmān bolmaqı kelse, yā taqı Ṭāyif ėliniñ açılmaqı kelse, *va-ra ayta 'n-nāsa* (7) *yadḫulūna fī dīni 'llāhi afvācan* taqı yā Muḥammed, körseñ ḫalāyıqlarnı Tañrınıñ dīninge kirürler ögür ögür, Tañrı te'ālānıñ (8) ḥamdı birle tesbīḥ qılġıl, ya'nī Ḥaq te'ālāqa üküş ḥamd u s̱enālar qılġıl taqı telim şükürler bėrgen ni'metleringe, *va 'staġfirhu* (9) taqı Tañrı te'ālānıñ maġfiretini 'afvunı tilegil, s̱enāsı ve tesbīḥi birle bolġıl kim Ḥaq te'ālāqa satġaşġu vaqt (10) boldı, arıġlıq birle, pāklik birle Ḥaq te'ālāqa satġaşġıl, *innahu kāna tavvāban* ḥaqīqatta Tañrı te'ālā tevbeni (11) qabūl qılġan turur. Qaçan kim bu sūra ėndi erse, Peyġāmbar *'as* hemīşe bu tesbīḥni aytur erdi, olturursa, (12) tururda, namāzlar soñunda hēç qoymas, aytur erdi:

سبحانك اللّهم و بحمدك اشهد أن لا آله الاّ أنت (13) وحدك لاشريك لك
استغفرك واتوب اليك اللهمّ اغفرلى

Bu tesbīḥ ma'nīsi ol bolur kim: Arıġlıq (14) pāklik sañа turur, ey Bār Ḫudāyā, *va-biḥamdika* taqı seniñ arıġ ṣıfātlarıñ birle sañа ḥamd u s̱enā qılur-men, taqı (15) tanuqluq bėrür-men kim hēç tañrı yoq meger

sen bir u bar Tan͡grıdın ön͡gin, *vaḥdaka, lā şarīka laka* yalġuzluq san͡ga revā (16) turur, taqı san͡ga ortaq revā ėrmez, yazuqumnı sėndin yarlıqatu tiler-men taqı senin͡g ḥażratınga qaytur-men. Ey Bār (17) Ḫuḍāyā, mėni yarlıqaġıl! tėp hemīşe aytur erdi. Ḥaq *tvt* Peyġāmbar *'as*'nun͡g kelmiş taqı keldeçi yazuqını **[84]** (1) yarlıqamışdın son͡g mundaġ tażarru' ve zārīlıq birle hemīşe Ḥaq te'ālādın maġfiretini tilese, ummatınġa sezā (2) turur kim hēç ġāfil bolmasalar.

Qaçan kim bu sūra nāzil boldı erse, Peyġāmbar *'as*'nun͡g 'ammı 'Abbās *rażhu* (3) yıġlayu başladı. Peyġāmbar *'as* aydı: Ey 'ammum, ne üçün yıġlar-sen? tėdi erse, 'Abbās aydı: Yā Resūlallāh, (4) bu sūra içinde sizin͡g dār-i fenādın dār-i beqāġa riḥlat qılmaqın͡gız, Ḥaq *tvt* ḥażratınga barmaq ḫabarı (5) bar tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā 'Abbās, aytmışın͡g teg turur. Andın son͡g 'arafa kün cümle ḥācīlar (6) 'Arafāt taġında vuqūf qılmışında Peyġāmbar *'as* minberke mündi, taqı Tan͡grı *tvt*'qa üküş (7) ḥamd u s̱enā qıldı, taqı ḫalāyıqqa va'ż u naṣīḥat qıldı, taqı üküş vaṣiyyatlar qıldı. Andın son͡g aydı: Ey ümmet– (8) –lerim, Ḥaq te'ālānın͡g fermānını sizlerke tegürdüm-mü? tėdi erse, cümle ḫalāyıqlar aydılar kim: Yā Resūlallāh, Ḥaq te'ālānın͡g (9) fermānını bizke tegürdün͡güz tėp aydılar. Andın son͡g aydı: Ey ümmetlerim, Tan͡grı te'ālā öz qulınga iḫtiyār qoydı (10) taqı aydı: Ey qulum, dünyada turmaqnı tilesen͡g, sen bilür-sen, ve eger taqı man͡ga satġaşmaqnı tilesen͡g sen bilür-sen, (11) iḫtiyār san͡ga qoḍtum tėp aydı erse, ol Ḥaq te'ālānın͡g beqāsını öḍürdi tėdi erse, barça ḫalq bildiler (12) kim Peyġāmbar *'as*'nun͡g barur vaqtı yawudı tėp. Andın son͡g Abū Bekr *rażhu* yıġladı taqı (13) aydı: Yā Resūlallāh, nefslerimiz, taqı oġlanlarımız, taqı cümle māl tawarlarımız sizke yuluġ bolsun taqı siz (14) aramızda bolun͡g! tėdi. Andın son͡g Peyġāmbar *'as* Medīneke keldi.

Taqı ṣafar ayının͡g āḫırında erdi kim Peyġāmbar (15) *'as*'ġa ig tegdi. Avval başı aġrıyu başladı, andın ża'īf boldı, turu bilmez boldı. Cüfti Maymūna ėwinde (16) erdi, taqı tiler erdi kim 'Āyişe ėwinde bolsa. Cümle ḫatunlarıdın destūr tiledi kim 'Āyişe ėwinde otursam (17) tėp. Cümlesi destūr bėrdiler erse, Peyġāmbar *'as* qoptı, taqı bir qoltuqındın 'Abbās tuttı taqı bir qoltuqındın **[85]** (1) 'Alī tuttı *rażhumā*, taqı Peyġāmbar *'as*'nı tayayu 'Āyişe ėwinge keldürdiler. Qaçan kim 'Āyişe ėwinge kirdi, (2) taqı bēhūş boldı taqı zamāndın son͡g 'aqlınga keldi. Qaçan kim namāz vaqtı boldı erse, Bilāl *rażhu* qapuġqa (3) keldi taqı aṣ–ṣalātu, yā Resūlallāh tėdi erse, Fāṭıma *rażhā* çıqtı taqı aydı: Yā Bilāl, Peyġāmbar *'as* (4) özi birle meşġūl turur tėdi erse, Bilāl qayıttı. Yana zamāndın son͡g qapuġqa keldi taqı aṣ-ṣalātu, yā Resūlallāh tėp (5) çaqırdı erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Bilāl, men ża'īf bolup turur-men. Abū Bekrke buyurun͡g, imāmatlıq (6) qılsun tėdi erse, Bilāl çıqtı, taqı ėkki elgini başınġa qoyup yıġlayu mescidke bardı taqı Abū Bekrke aydı: Yā Abā Bekr, (7) Peyġāmbar *'as* namāzqa çıqmaqqa yaraġı bolmadı, sizke imāmluq qılsun tėp buyurdı

tėdi erse, cümle (8) ṣaḥābalar qaḍġurdılar. Namāz qılmışdın soñ̑ qapuġqa keldiler erse, Peyġāmbar *'as* tiledi kim ṣaḥābalarqa (9) vaṣiyyatlar qılsa. Başınġa 'iṣāba baş baġı baġladı taqı aydı kim: Mėni kötrüñ̑, taqı mescidke eletiñ̑ taqı minberke mindü- (10) -rüñ̑! Vaṣiyyatlarım bar, ḫalāyıqlarġa aytayın tėdi erse, andaġ qıldılar. Peyġāmbar *'as* ża'īf āvāzı birle (11) Ḥaq te'ālāqa ḥamd u s̱enā qıldı, keçgen ṣaḥābalarqa du'ā qıldı, qalġanlarqa taqı du'ā qıldı. Andın soñ̑ aydı: Ey (12) yārānlarım, men sizke neteg peyġāmbar erdim? tėdi erse, ṣaḥābalar aydılar: Yā Resūlallāh, siz bizke ata anadın şefqat- (13) -lıġraq peyġāmbar erdiñ̑iz tėdiler, Tañ̑rınıñ̑ fermānını bizke eḍgülük birle, merḥamat birle tegürdüñ̑üz. (14) Biz cümle sizdin ḫoşnūd biz. Ḥaq te'ālā sizke ḫayr cezā bėrsün tėdiler. Andın soñ̑ra Peyġāmbar *'as* aydı: (15) Ey yārānlarım, qayu biriñ̑izke menim tilimdin yā taqı ėlgimdin āzār tegmiş bolsa, 'afv qılıñ̑, ve eger 'afv qılmasañ̑ız, (16) zīnhār u zīnhār āḫiratqa qoymañ̑, bu dünyāda qıṣāṣ qılıñ̑! Üç qata aydı erse, barça ṣaḥābalar aydılar: (17) Yā Resūlallāh, sizdin bizke eḍgülükdin özge tegmedi, ve eger tegmiş bolsa taqı, 'afv qılduq tėdiler. Ol ara 'Ukāşe **[86]** (1) [atlıġ] ṣaḥāba *rażhu* qoptı taqı aydı: Yā Resūlallāh, Bedr toquşındın qayıtmışda men sizke yaqın yüriyür erdim. Siz qamçı (2) tėweke urayın tėp mañ̑ga urduñ̑uz. Andaġ erse, kerek kim qıṣāṣ qılsam tėdi erse, Peyġāmbar *'as* 'Ukāşeke (3) du'ā qıldı taqı aydı: Ḥaq te'ālā sėni yarlıqasun kim qıṣāṣnı āḫiratqa qoymadıñ̑ tėdi taqı Bilālke aydı: Yā Bilāl, (4) barġıl, ol qamçı Fāṭıma ėwinde turur, ol qamçını alıp kelgil! tėdi erse, Bilāl taqı Fāṭımaqa bardı, taqı ol qamçını (5) tiledi erse, Fāṭıma aydı: Babam ża'īf turur, çerig vaqtı ermes, bu qamçını nė qılur? tėdi erse, Bilāl aydı kim: (6) Peyġāmbar *'as* Bedr toquşında bir qamçı birle 'Ukāşeni bilmedin urmış. Ėmdi 'Ukāşe Peyġāmbardın qıṣāṣ (7) qılur tėdi erse, Fāṭıma aydı: 'Ukāşeniñ̑ köñ̑li neteg tözer Peyġāmbarnı urmaqqa? Eger urur bolsa, yā Bilāl, (8) Peyġāmbar üçün oġlum Ḥasannı taqı Ḥüseyinni ursun, Peyġāmbarnı urmasun tėp Ḥasan Ḥüseyinni mescidke ıḍa (9) bėrdi. Qaçan kim Bilāl qamçını keltürdi taqı 'Ukāşeke bėrdi erse, Abū Bekr ve 'Ömer ve 'Os̱mān ve 'Alī cümle qoptılar taqı (10) aydılar: Yā 'Ukāşe, Peyġāmbar *'as* ża'īf turur, Peyġāmbar üçün bizlerni urġıl! tėdiler erse, Peyġāmbar 'aleyhi (11) 's-selām aydı: Revā bolmas, yazuq qılġan men turur-men, sizlerni yazuqsuz urmaq neteg bolur? tėdi erse, (12) olturdılar. Yana andın soñ̑ Peyġāmbar *'as* aydı: Yā 'Ukāşe, kelgil, qıṣāṣ qılġıl! tėdi erse, 'Ukāşe (13) aydı: Yā Resūlallāh, siz mėni urmışıñ̑ızda menim tenim yalıñ̑ erdi; ėmdi siziñ̑ tonuñ̑uz bar, neteg bolur? tėdi (14) erse, Peyġāmbar *'as* tenini açtı. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* tenini açtı erse, 'Ukāşe *rażhu* qamçını (15) bıraqtı taqı Peyġāmbar *'as*'nuñ̑ mübārek teninge yüzini, közini, ėlgini sürtti taqı aydı kim: Yā Resūlallāh, menim (16) nė zehrim bolġay kim sizni urmaqġa? Velīkin ḫaṭırımġa andaġ tüşti kim men 'āṣī ve cāfī tenimni Peyġāmbar 'aleyhi (17)'s-selāmnuñ̑ mübārek teninge sürtsem,

bolġay kim qıyāmatta tenimke tamuġ otı tegmese tėp i'tiqād qıldım tėdi erse, sewündi **[87]** (1) taqı 'Ukāşeke du'ā qıldı.

Andın soñ aydı: Ey yārānlarım, taqvā, perhīz birle tiriliñ, taqı zīnhār u zīnhār bėş namāznı (2) saqlañ, taqı qul qaravaşlarnı artuq emgetmeñ, şefqat qılıñ! tėdi taqı minberdin tüşti. Qaçan kim rebī'ü'l-avval (3) ayınıñ on birinç kün yekşenbe kün erdi kim Peyġāmbar *'as*'nuñ igi iñgen qatıġ boldı erse, Peyġāmbar 'aleyhi (4) 's-selām aydı: Mėni olturġuzuñ! tėdi. Peyġāmbar *'as*'nı olturġuzdılar. 'Āyişe *rażhā*'nıñ köksi üze (5) başını qoḍdı taqı aydı kim: Bu kün dünyādın soñ künüm turur, āḫiratdın avval künüm turur tėdi erse, cümle ḫalāyıqlar (6) yıġlaşu başladılar. Taqı 'Alīke aydı: Yā 'Alī, mėni sen yuġay-sen, taqı 'Abbās suw kemişgey, taqı Cebre'il sizke yārī (7) bėrgey. Qaçan kim mėni cenāza üze qoḍsañız, cümle çıqġay-siz, mėni ḫālī qoḍġay-siz. Ḥaq te'ālānıñ raḥmatı (8) mañga nāzil bolġay. Andın soñ Cebre'il üzemde namāz qılġay, andın soñ Mīkā'il namāz qılġay, andın soñ İsrāfīl (9) namāz qılġay, andın soñ ferīşteler camā'at cemā'at namāz qılġaylar, andın soñ siz namāz qılġay-siz tėdi.

(10) Andın soñ Ḥaq te'ālādın vaḥy keldi 'Azrā'il *as*'qa: Yā 'Azrā'il barġıl, dostum Muḥammedni bizke qawuştur- (11) -ġıl. Ėwinge kirseñ, destūr tilegil, cānını qabż qılmaqġa taqı destūr tilegil. Eger destūr bėrmese, qabż qılmaġıl (12) ve eger destūr bėrse, qabż qılġıl! tėdi erse, 'Azrā'il *'as* a'rabī ṣūratınġa bolup qapuġqa keldi taqı aydı: (13) *As-salāmu 'alaykum, yā ahla bayti'n-nubuvvati va'r-risālati* selām bolsun sizke, ey nübüvvet ve risālat ehl-i beyti, destūr bar-mu (14) kirmekke? tėdi erse, 'Āyişe aydı Fāṭımaqa *rażhumā:* Yā Fāṭıma, barġıl, ol qapuġda kelgenni 'öẕür birle (15) qaytarġıl! tėdi erse, Fāṭıma *rażhā* aydı: Ey Tañrınıñ qulı, Peyġāmbar *'as*'nı sora kelgeniñiz (16) üçün taqı Ḥaq te'ālā sizke üküş s̱evāblar bėrgey. Peyġāmbar *'as* meşġūl turur tėdi taqı qayıttı. Bir zamān (17) keçti, qapuġdın āvāz keldi: *As-salāmu 'alaykum, yā ahla [bayti]'n-nubuvvati va'r-risālati* tėp. 'Āyişe aydı Fāṭımaqa *rażhumā:* Yā Fāṭıma, **[88]** (1) meger ol kişiniñ qulaqı aġırraq bolġay, qatıġraq ayġıl! tėdi erse, Fāṭıma taqı qatıġraq aydı erse, taqı (2) qayıttı. Yana bir zamāndın soñ qapuġdın üçinç qata āvāz keldi kim: *As-salāmu 'alaykum, ya ahla [bayti]'n-nubuvvati* (3) *va'r-risālati* tėp. Peygāmbar *'as* aydı: Yā Fāṭıma, qapuġdın çaqırġan kim turur? tėdi erse, Fāṭıma *rażhā* (4) aydı: Yā Resūlallāh, bilmez-men, kim turur. Ėkinç qata 'öẕür qılur-men,hēç qayıtmaz tėdi erse, Peyġāmbar 'aleyhi (5) 's-selām aydı: Ey közüm yaruqı, ol 'Azrā'il turur, ḫatunlarnı tul qılġan, oġlanlarnı öksüz qılġan, (6) ābadānlarnı ḫarāb qılġan, cemā'atlarnı perīşān qılġan, mezelerni yıqġan melekü'l-mevt turur. Qaçan kim anıñ (7) āvāzı qulaqımġa kirdi erse, cümle endāmlarım titreyü başladı. Añga destūr bėrmedin çāra yoq, destūr (8) bėrgil, kirsün tėdi erse, Fāṭıma *rażhā* qapuġnı açtı taqı destūr bėrdi erse, ol taqı kirdi. (9) Peyġāmbar *'as*'qa selām bėrdi erse, Peyġāmbar *'as* taqı cevāb bėrdi. Andın soñ keldi taqı (10) Peyġāmbar

'*as*'nuñg qatında olturdı. Peyġāmbar '*as* aydı: Yā 'Azrā'il, ziyārat qılu-mu keldiñg yā taqı (11) cānımnı qabż qılmaq üçün-mü keldiñg? tėdi erse, 'Azrā'il '*as* aydı: Yā Resūlallāh, hem ziyārat qılu keldim, (12) hem taqı destūr bėrseñgiz, mübārek cānıñgıznı qabż qılmaq üçün keldim tėdi erse, Peyġāmbar '*as* (13) aydı: Yā 'Azrā'il, Cebrā'ilni qayda kördüñg? tėdi erse, 'Azrā'il aydı: Cebrā'ilni ilk vaqt kökde kördüm kim ferīşte- (14) -ler Cebre'ilġa ta'ziyatıñgıznı tegrür erdiler, anlar birle meşġūl erdi. Ḥālī kelgey tėdi. Yana bir zamān- (15) -dın soñg Cebre'il '*as* taqı keldi. Peyġāmbar '*as* aydı: Yā Cebre'il, bu kün dünyādın safar qılur (16) künüm turur, āḫiratqa riḥlat qılur künüm turur. Mañga nė bişārat birle keldiñg? tėdi erse, Cebre'il '*as* aydı: (17) Yā Resūlallāh, cümle kök qapuġları açılıp ferīşteler eliglerinde ṭabaqlar üze niṡārlar alıp intiẓār qılıp baqıp **[89]** (1) tururlar. Seniñg rūḥuñg kelmekinge taqı cümle uçtmaḥ qapuġlarında ḥūrlar eliglerinde ṭabaqlar alıp niṡārlar (2) āmāda qılıp seniñg rūḥung kelmekinge baqıp tururlar tėdi erse, Peyġāmbar '*as* aydı: Yā Cebre'il, men (3) sañga mundın su'āl qılmaz-men, mañga öñgin bişārat bėrgil! tėdi erse, Cebre'il '*as* aydı: Yā Resūlallāh, (4) qıyāmat kün bolsa *āvṣ* yer yarılıp avval gūrdın çıqġan sen bolġay-sen, taqı ḫalāyıqlarġa, 'āṣī ve (5) cāfīlarġa avval şefā'at qılıp avval şefā'at qabūl qılġan siz bolġay-siz tėdi erse, Peyġāmbar '*as* (6) aydı: Yā Cebre'il, men sañga andın su'āl qılmaz-men. Andın su'āl qılur-men kim qıyāmat kün bolsa *āvṣ* (7) menim aḥvālım neteg bolġay. Menim qaḍġum, ḥasretim ol 'āṣī ve cāfī ümmetim üçün turur, mañga anlar aḥvālı- (8) -dın bişārat bėrgil! tėdi. Cebre'il '*as* aydı: Yā Resūlallāh, Ḥaq *tvt* uçtmaḥnı ḥarām (9) qıldı cümle peyġāmbarlarqa sen kirmedin. Qaçan kim uçtmaḥqa sen kirseñg, andın soñg öñgin peyġāmbarlar (10) kirgeyler. Yana uçtmaḥnı Ḥaq *tvt* ḥarām qıldı cümle ümmetlerke seniñg ümmetleriñg kirmedin. (11) Qaçan kim seniñg ümmetleriñg cümlesi uçtmaḥqa kirseler, andın soñg öñgin ümmetler (12) kirgeyler tėdi erse, Peyġāmbar '*as* aydı: Yā Cebre'il, ėmdi köñglüm ḫoş boldı ümmetlerim qaḍ- (13) -ġusıdın tėdi. Yā 'Azrā'il, ėmdi kelgil taqı cānımnı qabż qılġıl, destūr bėrdim tėdi erse, 'Azrā'il (14) taqı Peyġāmbar '*as*'nung mübārek cānını qabż qılu başladı. Qaçan kim mübārek cānı tizinge yetti erse, Peyġāmbar (15) '*as* aydı: *lā ilāha illā 'llāhu vaḥdahu, lā şarīka lahu.* Neme qatıġ ermiş bu cān bėrmek! tėdi erse, Fāṭıma (16) yıġlayu başladı. Peyġāmbar '*as* aydı: Yā Fāṭıma, [nė yıġlar-sen,] atañgqa bu kündin öñg emgek tegmegey; nė kim emgeki bar, (17) bu kün turur tėdi, taqı qatında bir qadaḥ suw bar erdi, ol suwqa ėlgini qatar erdi taqı mübārek yüzinge sürter erdi, **[90]** (1) ançaqa tegi kim cānı mübārek kindikinge yetti. Anda taqı bir qata *lā ilāha illā'llāh* tėdi. Ol arada 'Āyişe *rażhā* (2) -nuñg qarındaşı 'Abdu'r-Raḥmān kirdi. Ėlginde misvāk bar erdi. Peyġāmbar '*as* baqar erdi. (3) 'Āyişe *rażhā* bildi kim Peyġāmbar '*as* misvākni qatıġ sewer erdi. Aydı: Yā Resūlallāh, misvākni (4) aġzıñgızqa sürteyin-mü? tėdi

erse, Peyġāmbar *'as* mübārek başı birle işārat qıldı kim sürtgil (5) tėp. Misvāk başı quruġ erdi. 'Āyişe aydı: Yā Resūlallāh, misvākni yarım birle ezeyin-mü? tėdi erse, Peyġāmbar *'as* (6) başı birle işārat qıldı kim ezgil tėp. 'Āyişe *rażhā* öz yarı birle ezdi taqı Peyġāmbar *'as*'nung (7) mübārek tişleringe sürt[t]i. Peyġāmbardın song mufāḫirat qılıp aytur erdi kim: Menim köksüm üze cān bėrdi (8) taqı song ḥālında menim yarımnı özining yarı birle cem' qıldı tėp küwenür erdi. Andın song cānı mübārek (9) köksinge keldi taqı bir qata *lā ilāha illā'llāh* tėdi. Cān çıqtı erse, eligleri tüşti taqı mübārek başı salındı (10) erse, Peyġāmbar *'as*'nı yatġurdılar. Medīne içinde ḫabar boldı, (11) cümle ṣaḥābalar yıġıldılar, yıġlaşu başladılar. [Aḫşam] qarangqu boldı. Fāṭıma *rażhā* aytur erdi: Ey peyġāmbar (12) atam, ey Tangrınıng dōstı atam, Tangrınıng ödründi qulı atam, ey uçtmaḥ birle bişārat bėrilmiş atam, (13) ey ummatınġa şefqatlıġ, mihrubān atam! tėp yıġlar erdi. 'Ömer *rażhu* keldi, yıġlayu aytur erdi: (14) Yā Resūlallāh, ol kün kim ṣaḥābalar aydılar: ḫalāyıq üküş boldı, sizing va'ż u naṣīḥatıngıznı cümle ḫalāyıq (15) eşitü bilmez tėp üç tişlig minber qıldılar. Qaçan kim ol minberke siz mindingiz erse, mübārek arqangıznı (16) tayaġan öre firāqıngızġa ṭāqat tuta bilmedin ingreyü başladı. Cümle ṣaḥābalar anıng ingremekini eşittiler. (17) Ėmdi bizler sizing firāqıngızqa ṭāqat neteg tutġay-miz? tėp yıġlayur erdi taqı aytur erdi: Ey uluġ, hürmetlig **[91]** (1) resūl atam, sizke fidā bolsun cānım tėp. Tangrı te'ālā Qur'ān içinde kim ḫabar bėrür, *qt:* (IV: 80) من يطع الرّسول فقد أطاع الله (2) ya'nī kim kim Resūl fermānınça bolsa, yürise, anga boyun bėrse, Tangrı te'ālā fermānınça yüridi taqı Tangrıqa boyun (3) bėrdi tėp yıġlar erdi taqı aytur erdi kim: Çerigke suwsalıq tegmişte barmaqlarıdın çeşmeler çıqıp cümle çerigni (4) qandurġan Peyġāmbar tėp yıġlar erdi. Taqı aytur erdi kim: Kāfirlar taş birle mübārek tişini sındurmışda ṣaḥābalar (5) aydılar: Yā Resūlallāh, bu kāfirlarqa qarġaġıl, helāk bolsun tėmişlerinde kāfirlarqa qarġamadın eḏgü du'ā qılġan (6) Peyġāmbar tėp yıġlar erdi. Ey alçaq Peyġāmbar, ey ḥalīm Peyġāmbar! tėp yıġlasa, ṣaḥābalar boda– (7) –sından aḏrılgan tėwe tėg ingreşür erdiler. *Innā lillāhi va-innā ilayhi rāci'ūna.*

ĖKİNÇ BĀB

Ḫulafā-i Rāşidīn taqı Ehl-i (8) Beyt taqı Tört İmām fażāyilinin͡g beyānı içinde turur

AVVALQI FAṢL

Abū Bekr *rażhu*'nung beyānı içinde turur.

(9) İmam Ṣaġānī *raḥmhi* Meşāriqu'l-Envār atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş, ḥadīs̱ bu turur:

عن ابى سعيد (١٠) رضى الله عنه أنّه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أن من
امنّ الناس على فى صحبته وماله ابابكر ولوكنت متّخذاً (١١) خليلاً غير ربّى لأخذت
أبابكر خليلاً ولكن اخوة الاسلام ومودته لايبقين فى المسجد باب إلاّ باب أبى بكر

(12) Bu ḥadīs̱ ma'nīsi ol bolur kim: Ḥaqīqatda cüvānmardraq menim üze ṣoḥbatı içinde taqı mālı içinde Abū Bekr turur (13) *rażhu*. Taqı eger men Rebbümdin ön͡gin kimerseni dōst tutsa erdim, Abū Bekrni dōst tutġay erdim, anın͡g üçün (14) kim kön͡glüm Ḥaq te'ālānın͡g maḥabbatı birle müstaġraq turur, hēç ön͡gin kimersenin͡g maḥabbatı kön͡glümke sıġmaz. Velīkin (15) İslāmnun͡g qarındaşlıqı taqı şefaqatı aramızda bar. Taqı hēç mescid içindeki qapuġlar bāqī qalmasun, baġlansun, (16) meger Abū Bekr qapuġı baġlanmasun tėdi.

Peyġāmbar *'as*'nun͡g mescidinge mescidnin͡g yaqın qon͡gşıları birer (17) qapuġ mescidke açıp turur erdiler. Qaçan kim Peyġambar *'as* mescidke kirür erdiler, Abū Bekr *rażhu* taqı andaġ **[92]** (1) qılur erdi. Peyġāmbar *'as* ṣaḥābalarqa aydı: Man͡ga buyruq andaġ boldı kim cümle qapuġların͡gıznı (2) baġlasan͡gız taqı cümlen͡giz namāzqa mescid qapuġıdın kirsen͡giz. Abū Bekr qapuġını baġlamasun. Tilese, öz qapuġı- (3) -dın mescidke kirsün yā taqı tilese, mescid qapuġıdın kirsün tėdi. Abū Bekrke *rażhu* ḥürmet üçün taqı (4) ṣaḥābalar anın͡g ḥürmetini, 'izzetini, Ḥaq te'ālā ḥażratında yawuqluqını bilsünler tėp andaġ aydı erse, cümle (5) ṣaḥābalar bildiler kim Abū Bekr barçadın artuq ermiş tėp. Ba'żı 'ulemālar aymışlar: Bu ḥadīs̱ ma'nīsi ol (6) bolġay kim mundaġ bolsa, ya'nī man͡ga fermān boldı Ḥaq te'ālādın, qaçan men dünyādın naql qılsam, üküş (7) kimerse bolġay kim menim ornumda olturup ḫalīfalıq qılmaq tilese taqı menim miḥrābumda imāmatlıq (8) qılmaq tilese taqı minberimke minip va'ẓ u naṣīḥat qılmaq tilese. Cümlen͡giz bu ḫilāfat qapuġını baġlan͡g, meger (9) Abū Bekr baġlamasun kim mėndin son͡g ḫalīfa Abū Bekr bolsun tėp aydı.

Qaçan kim Peyġāmbar *'as* dünyādın (10) naql qıldı erse, 'Ömer taqı 'Os̱mān [taqı 'Alī] *rażhumā* kirdi[ler] Peyġāmbar *'as* qatınġa taqı baqtılar, Peyġāmbar *'as* (11) üzesinge bir bürd-i yemenī örtüglüg erdi. Mübārek yüzini açtılar, *yā Muḥammedāh, yā Nebiyyāh* tėp üküş yıġladılar. Andın (12) soñ̂ çıqtılar taqı aydılar kim: Peyġāmbar *'as* ölmedin turur, zīnhār u zīnhār Peyġāmbarnı öldi tėmeñ̂! tėdiler (13) erse, Abū Bekr *rażhu* bir qaç ṣaḥābalar birle kirdiler taqı Peyġāmbar *'as*'nuñ̂ mübārek yüzini açtılar. (14) Kördiler kim mübārek cānı a'lā 'illiyīnke aşmış. Özi taqı yıġladı taqı çıqtılar. Cümle ṣaḥābalarġa aydı kim: (15) Ey Peyġāmbar *'as* yārānları, ey enṣārī ve muhācirīn, kim kim Peyġāmbarqa qulluq qılur erdi erse, Peyġāmbar *'as* (16) öldi. Taqı kim kim Peyġāmbarnıñ̂ Rebbinge qulluq qılur erse, ol bir u bar Tañ̂rıqa ölüm revā ermes tėdi taqı bu āyatnı (17) oqıdı, *qt:*

وما محمد الاّ رسول قد خلت من قبله الرسل افان مات اوقتل انقلبتم على اعقابكم

(1) [93] ومن ينقلب على عقبيه فلن يضرّ الله شيئاً وسيجزى الله الشاكرين (III: 144)

Bu āyat ma'nīsi ol bolur kim: *va-mā Muḥammadun* (2) *illā rasūlun* ermez bu Muḥammed meger Tañ̂rınıñ̂ ėlçisi turur, *qad ḫalat min qablihi'r-rusulu* taqı bu Muḥammeddin oza üküş (3) Peyġāmbarlar keçti, *a-fa-in māta av qutila 'nqalabtum 'alā a'qābikum* eger bu Muḥammed öler bolsa ya öldürü[lü]r bolsa, siz (4) īmāndın yüz ewrüp artqaru qayıtġay-sizler, *va-man yanqalib 'alā 'aqibayhi fa-lan yaḍurru 'llāha şay'an* kim kim īmāndın (5) yüz ewrüp artınġa qayıtsa, hergīz Tañ̂rı te'ālāqa neerse ziyān qılmadı, eger ziyān qıldı erse, özinge qıldı, (6) *va-sa-yaczī 'llāhu 'ş-şākirīna* Haq te'ālā qıyāmatda eḏgü cezā bėrgey īmān ni'metinge şükür qılġuçılarqa.

Qaçan kim (7) Abū Bekr *rażhu* bu āyatnı oqıdı erse, cümle ṣaḥābalar bildiler kim Peyġāmbar ḥaqīqat dünyādın naql qıldı (8) tėp. Peyġāmbar *'as*'nı yuvdılar taqı kefen sardılar, taqı namāz qıldılar taqı āḫirat yeringe qoydılar. Andın soñ̂ (9) — Şaqīqa atlıġ ėw bar erdi, hemīşe ṣaḥābalar meşveret qılsalar, ol ėwde yıġlur erdiler — cümle ṣaḥābalar (10) anda yıġıldılar taqı meşveret qıldılar kim neteg qılalıñ̂, Peyġāmbar *'as* ornınga kimni ḫalīfa qılalıñ̂ (11) tėp. Ba'żıları aydılar kim: Mekkelig muhācirlar üze bir ḫalīfa bolsun taqı Medīnelig enṣārīlar üze (12) taqı bir ḫalīfa bolsun tėdiler. Andın soñ̂ Abū Bekrni taqı 'Ömerni ündediler. Abū Bekr *rażhu*'qa aydılar (13) kim: Minberke aşġıl taqı bu ḫilāfat işini beyān qılġıl! tėp aydılar erse, Abū Bekr *rażhu* taqı (14) Peyġāmbar *'as*'nuñ̂ minberinge aştı taqı Tañ̂rı te'ālāqa üküş ḥamd u s̱enā aydı, Peyġāmbar *'as*'qa durūḍ (15) aydı taqı Medīne ḫalqını üküş ögdi taqı aydı kim: Ḫilāfat Qurayşīler içinde turur, Medīneligler içinde ermez, (16) anıñ̂ üçün [kim] Peyġāmbar *'as* aydı: *al-a'immatu min Qurayşin*, imāmlar, ba'żı ḫalīfalar Qurayş qabīlalıġ kimerse- (17) -lerdin turur, andın öñ̂inlerdin revā bolmaz tėp aydı. Zeyd

ibnü S̱ābit *rażhu* öre qoptı taqı aydı: Ey **[94]** (1) ḫalāyıqlar, cümle bilür-siz kim Peyġāmbar *'as* Abū Bekrni özgelerdin artuq tutar erdi taqı sökel- (2) -likinde hēç kimerseke imāmatlıq buyurmadı, meger Abū Bekrke buyurdı taqı aydı kim: Ḥaq te'ālā qullarındın (3) rāżī bolmaġay kim aralarında Abū Bekr bar erken öñgin kimerseke imāmluq qıldursalar tėp. Taqı (4) Peyġāmbar *'as* Mekkedin çıqmışqa yār-i ġār özi erdi, neteg kim Ḥaq te'ālā Kelāmı içinde ḫabar berü (5) yarlıqar, *qt:*

(IX : 40) اذهما فی الغار اذ یقول لصاحبه لاتحزن إن الله معنا

Taqı Peyġāmbar *'as* (6) aytıp turur: *vulātu hāḏihi 'l-ummati min Qurayşin,* menim ümmetim ḫalīfaları Qurayşīlerdin turur tėdi. Peyġāmbar (7) *'as* taqı Mekkī erdi, hem Qurayşī erdi. Abū Bekr taqı Mekkī turur, hem Qurayşī turur. Uş siz cümle tanuq boluñguz [kim] men (8) Abū Bekrke bey'et bėrdim, sizler taqı cümle bey'et bėriñg! tėdi erse, 'Ömer *rażhu* turdı taqı aydı: (9) Ey ḫalāyıqlar, Peyġāmbar *'as* dünyādın bardı erse, Ḥaq te'ālānıñg Kelāmı aramızda bar, sizlerke aymaq (10) ḥācat yoq, cümlemüzdin özi artuq turur, ḫalāyıqqa sezā turur tėdi taqı bey'et bėrdi erse, cümle ḫalāyıq- (11) -lar [taqı bey'et bėrdiler]. Nėçe künke tegi qamuġ ṣaḥāba birin birin kelip bey'et bėrdiler, meger 'Arablarnıñg ba'żıları Abū Bekrke (12) inqiyād qılmadılar. Aydılar: Namāz qılur-biz, velīkin zekāt bėrmez [-miz] tėdiler erse, inqiyād boyun bėrmek (13) bolur. Abū Bekr *rażhu* aydı: Peyġāmbar *'as*'qa bėrgen zekātdın bir pāra tap eksük bolsa, çerig (14) birle barġay-men taqı helāk qılġay-men tėdi. Ol 'Arablar zekātnı qabūl qılmadılar taqı īmāndın yüz ewürdi- (15) -ler erse, Abū Bekr *rażhu* çerig ıḍa bėrdi taqı anlarnı helāk qıldılar.

Andın soñg ḫalāyıq birle iñgen (16) eḏgü mu'āmilat qılur erdi, uluġlarqa ḥürmet qılur erdi, tullarqa, öksüzlerke beytülmāldın hēç (17) taqṣīr qılmadın bėrür erdi, iñgen cüvā[n]mard erdi. Ol kün kim Peyġāmbar *'as* ṣaḥābalarqa buyurdı: **[95]** (1) Kimnüñg ne miqdārqa quvvatı yetse, çerigke meded qılsunlar tėp, 'Ömer *rażhu* ėwinge bardı; ne miqdār kim (2) mālı bar erdi, ėkki ülüş qıldı: bir ülüşini ehlinge taqı oġlanlarınga qoḏtı taqı bir ülüşini Peyġāmbar (3) *'as* ḫıdmatınġa keltürdi. Peyġāmbar *'as* aydı: Yā 'Ömer, ehliñge ne miqdār qoyduñg tėdi erse, (4) 'Ömer *rażhu* aydı: Yā Resūlallāh, ehlim[g]e taqı oġlanlarımġa bu keltürgenim miqdārınça qoydum tėdi (5) taqı köñglinde keçer erdi kim: Men bu kün Abū Bekrni ḫayrāt içinde ozġay-men tėp. Andın soñg Abū Bekr *rażhu* (6) keldi taqı cümle mālını Peyġāmbar *'as* ḫıdmatınġa keltürdi, ėwinde hēç neerse qoymadı. Bir kilim keydi taqı (7) ḫurmā şişi birle yaqasını baġladı taqı keldi. Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Abā Bekr, ėwüñgde ne miqdār māl (8) qoyduñg? tėdi erse, Abū Bekr *rażhu* aydı: Yā Resūlallāh, ėwümde taqı Tañgrı te'ālānıñg maḥabbetini taqı Resūl- (9) -nuñg maḥabbetini qoydum tėdi erse, Peyġambar *'as* aydı: Yā 'Ömer, siz ėkegünüñg fażīleti

sözüñgüz miqdā- (10) -rınça turur tėdi erse, ʿÖmer aydı kim: Men bu kündin soñg Abū Bekr birle musābiqat qılmaq bilmez-men; qayu bir (11) ḫayrāt içinde men andın musābiqat qılayın tėsem, Ḥaq teʿālā añgar tevfīq bėrür taqı mėndin musābiqat (12) qılur tėdi.

ʿUrva 'bnü Zübeyr aytur *rażhu:* Bu āyat kim nāzil boldı, *qt:*

(XCII: 5-7) فامّا من أعطى والتّقى (13) وصدّق بالحسنى فسنيسره لليسرى

Abū Bekr ḥaqqınga nāzil boldı kim maʿnīsi ol bolur kim: Ammā ol (14) kimerse kim mālını Ḥaq rižāsı üçün bėrse, yaʿnī zekātnı taqı artuqını ṣadaqātnı bėrse, *va'ttaqā* taqı (15) Ḥaq teʿālādın qorqsa taqı buyurġanını qılsa taqı yıġġanıdın yıġılsa, *va-ṣaddaqa bil-ḥusnā* taqı Ḥaq teʿālā (16) vaʿde qılġan s̱evābqa taqı uçtmaḥqa kirtünse, *fa-sa-nuyassiruhu lil-yusrā* āsān qılġay-miz añgar ṭāʿat (17) ve ʿibādat qılmaqnı, yaʿnī tevfīq bėrgey-miz ol qulġa cümle ṭāʿat ve ʿibādāt qılmaqqa.

Bu āyat Abū Bekr ḥaqqınġa **[96]** (1) nāzil boldı. ʿUrva 'bnü Zübeyr *rażhu* taqı öñgin müfessirler [aydılar]: Bu āyatnıñg nuzūlı ol erdi kim Bilāl (2) Ḥabeşī *rażhu* Umayya 'bnü Ḫalafnuñg qulı erdi taqı Peyġāmbar *ʿas*'nuñg ḫıdmatınġa kelip (3) musulmān bolup turur erdi. Umayya 'bnü Ḫalaf *ʿal* Bilālnıñg musulmān bolġanını bildi. Üküş ʿaẕāblar (4) qıldı kim īmāndın qayıtġıl tėp. Hēç īmāndın qayıtmadı. Bir kün Bilāl *rażhu* kāfirlarnıñg (5) butḫānasınġa kirdi. Körer, hēç kimerse yoq ol butḫāna içinde. Ṣaḥrāqa olturdı taqı ol (6) necāsatnı bir yıġaç birle cümle butlarnıñg yüzleringe, başlarınga bulaşturdı taqı çıqtı. Bir zamān- (7) -dın soñg kāfirlar keldiler butlarınġa tapuġ qılmaq üçün. Baqarlar, butlarınıñg yüzleri cümle necāsat (8) birle mülevves̱ bolmış. İñgen ġażabları keldi taqı hēç bilmediler kim bu işni kim qıldı. Cümle kāfirlar (9) cemʿ boldı-[lar taqı] meşveret qıldılar kim bu işni qılġan kimerseni neteg bilgey-miz tep. Aydılar kim bu but- (10) -ḫāna içinde bir kimerseni saqlamaq üçün qoḍalıñg tėp. Bir kāfirni butlar artındın kizlep (11) qoḍtılar. Yana bir kün taqı Bilāl *rażhu* butḫānanı ḫalvat buldı. Butḫānaġa kirdi. Baqar, hēç kimerse (12) yoq. Bayaqı tėg butḫāna içinde ṣaḥrāqa olturdı taqı bir yıġaç aldı taqı bu necāsatnı cümle butlar yüzinge (13) sürtti, taqı çıqtı. Ol kāfir ʿavret Bilālnıñg qılġan işini kördi, velīkin Bilāl *rażhu* ol ʿavretni (14) körmedi. Andın [soñg] ol ʿavret çıqtı taqı kāfirlarġa aydı kim, Umayya 'bnü Ḫalafqa bardılar taqı bu aḥvālnı aydılar (15) erse, Umayya 'bnü Ḫalaf, Bilāl Ḥabeşī *rażhu* elgini aḍaqını qatıġ baġladı, taqı yalıñg qızmış (16) taşlar üze sürer erdi, taqı kāfirlarġa aytur erdi kim uruñg tėp. Ol kāfirlar taqı Bilāl Ḥabeşīni (17) qatıġ ursalar, ol çaqırur erdi kim *Allāhu aḥad va rasūluhu Muḥammad* Tañgrı bir turur, anıñg resūlı Muḥammed ḥaq **[97]** (1) turur tėp aytur erdi. Taqı bardılar, bu kāfirlar aġır taşlarnı üzesinge yıġdılar ölsün tėp. Ol (2) taş astında *Allāhu aḥad va rasūluhu Muḥammad* tėyü çaqırur erdi. Peyġāmbar *ʿas*'qa ḫabar bėrdiler erse, (3) Peyġāmbar *ʿas* keldi taqı aydı:

Yā Bilāl, ṣabur qılġıl! Ḥaq *tvt* bu belādın sėni qutġarġay (4) tėdi taqı kėtti. Andın soñ̂ Abū Bekr *rażhu* keldi. Baqar, Umayya 'bnü Ḫalaf taqı öñ̂in kāfirlar bu Bilāl qatında (5) turup tururlar. Ol taş astında aḥad tėyü çaqırur. Abū Bekr [*rażhu*] aydı: Yā Umayya, munı öltürüp sañ̂a nė ḥāṣil (6) bolġay? Kelgil, mañ̂a bu Bilālnı satġıl! tėdi erse, Umayya 'bnü Ḫalaf aydı kim: Satayın. Abū Bekr *rażhu*: Nė (7) bėreyin? tėdi erse, Umayya 'bnü Ḫalaf aydı: Buçuq batman qızıl altun bėrgil! tėdi. Abū Bekr *rażhu* aydı: Buçuq (8) batman qızıl altunġa bu Bilālnı sattıñ̂-mu? tėdi erse, Umayya 'bnü Ḫalaf aydı: Sattım. Abū Bekr taqı aydı: Men aldım (9) tėdi. Taqı üzerindeki taşlarnı kėterdi, taqı bu Bilālnı yerindin qopardı. Taqı ol sā'atta Ḥaq rıżāsı (10) üçün Bilālnı āzād qıldı erse, Umayya 'bnü Ḫalaf aydı: Yā Abā Bekr, eger sen almas-men tėse erdiñ̂, bu Bilālnı (11) qırq yarmaqqa satġay erdim tėdi. Abū Bekr *rażhu* aydı: Eger sen bu baḫāġa bėrmes-men tėse erdiñ̂, (12) taqı ziyāda qılġay erdim tėdi. Qaçan kim Umayya 'bnü Ḫalaf '*al* yarım batman qızıl altun[nı] aldı erse, sewnü (13) bardı, taqı bir qaç tėwe butḫāna qapuġında qurbān qıldı taqı dervīşlerke bėrdi. Taqı butlarġa 'özür qıldı: (14) Qulum sizlerke yaman iş qıldı, sizler keçrüñ̂! tėp üküş 'özürler qoldı. Yana bu Bilāldın öñ̂in altı (15) baş qul qaravaşlar kim kāfirlar ėlginde erdi taqı musulmān bolup turur erdiler, taqı ol kāfirlar anlarnı 'aẕāb (16) ve 'uqūbat qılur erdiler, cümlesini aġır bahālar bėrip aldı taqı āzād qıldı erse, bu āyat Abū Bekr ḥaqqınġa nāzil (17) boldı,

qt: (XCII: 8-10) واما من بخل واستغنى وكذّب بالحسنى فسنيسره للعسرى

Bu āyat ma'nīsi **[98]** (1) ol bolur kim: Ammā ol kimerse kim baḫīllıq qılsa, Tañ̂rı te'ālānıñ̂ raḥmatındın taqı s̱evābıdın mustaġnī bolsa (2) taqı fāriġ bolsa, *va kaẕẕaba bi'l-ḥusnā* taqı Ḥaq te'ālānıñ̂ uçtmaḫlarınġa taqı eḏgü s̱evāblarınga yalġandursa, (3) *fa-sanuyassiruhu li'l-'usra* qoḏġay-miz anı ol yawuz ma'ṣiyatları birle hėç eḏgülüklerge tevfīq bėrmegey-miz, (4) (XCII: 11) *va mā yuġnī 'anhu māluhu iẕā taraddā* taqı ol Umayya 'bnü Ḫalafnuñ̂ malı añ̂a hėç fāyida qılmaz, qaçan kim ol tamuġqa (5) tüşse, helāk bolsa tėdi.

Qaçan kim Abū Bekr *rażhu* bu yėti baş kişilerni alıp ėwke keldi erse, atası (6) Abū Quḥāfa keldi. Baqar, barçası ża'īf sökeller, ölmekke yaqın bolmışlar kāfirlar 'aẕābı 'uqūbatı sebebidin. (7) Aydı: Ey oġlum, kişi qul qaravaş alur bolsa, anıñ̂ üçün alur kim bular mañ̂a ḫıdmat qılsunlar tėp. Siz bu (8) ża'īf miskīnlerni munça üküş māl bėrip aldıñ̂ız. Bulardın sañ̂a nė fāyida teggey? tėp aydı erse, Abū Bekr (9) *rażhu* aydı: Ey baba, munlarnı men dünyā fāyidası üçün almadım, men munlarnı āḫirat fāyidası üçün (10) aldım taqı cümlesini āzād qıldım. Bolġay kim Ḥaq te'ālā mėni tamuġ otındın āzād qılġay tėdi. Qaçan kim Peyġāmbar (11) '*as* ḫıdmatınġa keldi taqı bu ḫabarlarnı aydı erse, Peyġāmbar '*as* aydı: *Yā Abā Bakr, anta 'atīqun mina 'n-nāri* (12) tėdi, ey Abū Bekr, sen tamuġ otındın āzād-sen tėdi. Andın soñ̂ ṣaḥābalar Abū Bekrke 'Atīq tėyü ündeyür erdiler.

(13) Abū Bekrniñg *rażhu* taqı bir atı Ṣiddīq erdi. Ol ma'nīdin Siddīq tèp aytur erdiler kim Peyġāmbar *'as* (14) qaçan kim mi'rāc ḫabarını Mekke kāfirlarınġa aydı, bir kèçe içinde Beytü'l-Maqdisqa bardı, taqı Beytü'l-Maqdisdin (15) aşıp yèti qat kökke bardım taqı yèti qat kökdin aşıp Sidretü'l-Müntehāqa bardım [tèdi] erse, kāfirlar münkir boldılar (16) taqı aydılar kim: Bir kèçe içinde ādamī munça yerni seyr qılmaq muḥāl turur tèp aydılar taqı kelip Abū Bekrke aydılar kim: (17) Seniñg ṣāḥibuñg munuñg tèg uluġ muḥāl sözleyü başladı tèdiler erse, Abū Bekr *rażhu* aydı: Ne aydı? **[99]** (1) Ol kāfirlar aydılar: Bir kèçe içinde Mekkedin Beytü'l-Maqdisqa bardım tèr, Beytü'l-Maqdisdin yèti qat kök[ke] (2) aştım tèr, yana yèti qat kökdin Sidretü'l-Müntehāqa bardım tèp aytur. Bu sözler iñgen muḥāl ermez-mü? tèdiler (3) erse, Abū Bekr *rażhu* aydı: Eger bu sözni Peyġāmbar aydı erse, rāst aydı. Hēç ol 'ömri içinde yalġan (4) sözlemişi yoq. Taqı Cebre'il *'as* bir sā'at içinde yèti qat kökdin taqı Sidretü'l-Müntehādın Peyġāmbarqa (5) kelür taqı barur. Men añga i'tiqādım bar. Taqı Peyġāmbar *'as* Cebre'ildin Tañgrı te'ālā ḥażratında artuq turur. (6) Eger bir kèçe içinde yèti qat kökke aşsa taqı Sidretü'l-Müntehāqa yetse, nè 'acab bolġay? Ḥaq te'ālānıñg qudratı (7) uluġ turur. Mundın artuqraq söz aysa hem taqı ınanur-men tèdi erse, barçaları aydılar: Bu Abū Bekr ṣiddīq (8) ermiş tèdiler. Ṣiddīq rāstqa tutġan bolur. Andın soñg musulmānlar taqı kāfirlar cümle Ṣiddīq tèyü başladılar.

(9) Zeyd ibnü Arqam aytur *rażhu:* Bir kün Abū Bekr-i Ṣiddīq *rażhu* birle barur erdim. Abū Bekr *rażhu* (10) aydı: Yā Zeyd, suwsadım, munda bir kimersedin suw tilegil, içeyin tèdi erse, men taqı bardım, bir kimerse- (11) -din suw tiledim erse, ol kimerse baldın şerbet qılıp çıqardı taqı Abū Bekrke bèrdi. Abū Bekr *rażhu* (12) tattı taqı aydı: Bu ne turur? Ol kimerse aydı Yā Ḫalīfa-i Resūlullāh, bu bal şerbeti turur tèdi erse, Abū Bekr *rażhu* (13) içmedi taqı üküş yıġladı, ança kim mübārek meḥāsinidin köz yaşı aqar erdi. Andın soñg tayandı. Men aydım: (14) Ey Resūlnuñg ḫalīfası, ne sebebdin munça üküş yıġladıñgız? tèp aydım erse, Abū Bekr *rażhu* aydı: (15) Bir kün Peyġāmbar *'as* qatında erdim. Peyġāmbar *'as* èlgi birle neerse kèterür erdi taqı aytur (16) erdi kim: Mèndin kètgil! tèp, taqı qatında hēç kimerseni körmez erdim. Men aydım: Yā Resūlallāh, qatıñgızda (17) hēç kimerse körmez-men. Kimke aytur-siz kim mèndin kètgil tèp su'āl qıldım erse, Peyġāmbar *'as* aydı: **[100]** (1) Bu dünyā mañga bir ṣūrat bolup köründi taqı tiledi kim mañga kelse. Men def' qıldım, kèterdim. Sen mañga kerekmez-(2)-sen tèdim erse, ol taqı mèndin ıraq kètti taqı aydı kim: Yā Muḥammed, sen mèndin qutulduñg, velīkin sèndin (3) soñgraqılar mèndin qutılu bilmegeyler tèdi. Èmdi men suwsadım, suw tiledim erse, şerbet keltürdiler (4) erse, men qorqtum kim dünyā mañga meyl qılıp dünyā maḥabbeti köñglümke ornap Ḥaq te'ālā ḥażratındın yıraq (5) bolmaġayın tèp yıġladım tèdi.

'Alī rivāyat qılur Peyġāmbardın. Peyġāmbar *'as* andaġ yarlıqadı kim: (6) Yā Abā Bekr, Ādam peyġāmbardın qıyāmatqa tegi kim kim man͡ga ınandı erse, cümlesinge nė s̱evāb bėrse, Ḥaq te'ālā yalġuz (7) san͡ga ol s̱evāb bėrgey; taqı kim kim man͡ga īmān keltürdi erse, man͡ga peyġāmbarlıq kelmişdin son͡g qıyāmatġa (8) tegi cümlesinge nė s̱evāb bėrse, Tan͡grı te'ālā yalġuz san͡ga ol s̱evāb bėrgey tėp Peyġāmbar *'as* Abū Bekrke (9) müjde bėrdi.

Bir kün Peyġāmbar *'as* erte namāzınġa şurū' qılmaqġa qaṣd qıldı, taqı Abū Bekr, *rażhu* (10) yerinde yoq erdi. Namāzdın son͡g baqtı erse, Abū Abū Bekr *rażhu* kelmiş. Yana bir faqīr muḥtāc men tėp su'āl (11) qıldı erse, Bekr [*rażhu*] neerse bėrdi taqı çıqtı. Yana bir zamāndın son͡g kirdi taqı Peyġāmbar *'as*'qa selām (12) qıldı. Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Abā Bekr, bu kün erte namāzınġa nişe kėç keldin͡g? tėdi erse, Abū Bekr *rażhu* (13) aydı: Yā Resūlallāh, bu kün meşġūl boldum, erte namāzınġa kelü bilmedim, ėwde namāz qıldım. Uş kelgenim (14) ėmdi turur tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Men sizni selām bėrmişde mescidde kördüm, faqīrġa taqı (15) neerse bėrdin͡g. Neteg ayur-sen kim men ėrte namāzınġa kelmedim tėp. Abū Bekr [*rażhu*] aydı: Yā Resūlallāh, men rāst (16) aytur-men, bu bu kün men erte namāzınġa kelü bilmedim tėdi erse, Peyġāmbar *'as* yārānlarınġa aydı: Yārānlarım, (17) sizler bu kün Abū Bekrni erte namāzında kördün͡güz-mü? tėdi erse, barçaları aydılar kim: Kördük, faqīrġa taqı **[101]** (1) neerse bėrdi taqı çıqtı tėdiler erse, Abū Bekr aydı: Men bu kün namāzqa kelü bilmedim, man͡ga yaqīn turur tėdi (2) erse, Peyġāmbar *'as* mütehayyir boldı. Ol sā'at Cebre'il *'as* nāzil boldı taqı aydı: Yā Muḥammed, Abū Bekr (3) rāst aytur. Bu kün erte namāzınġa Abū Bekr kelü bilmedi erse, Ḥaq te'ālādın man͡ga fermān boldı: Yā Cebre'il, bargıl, (4) Abū Bekr yerinde namāz qılġıl, taqı ol cemā'at birle namāz qılġıl, s̱evābını Abū Bekrke baġışlaġıl, anın͡g yeri (5) ḫālī bolmasun tėp fermān keldi erse, men taqı Ḥaq te'ālā fermānı birle Abū Bekr ṣūratınġa bolup keldim taqı (6) anın͡g maqāmında namāz qıldım. Taqı ol hemīşe muhācirlarnı maḥrūm qaytarmaz erdi, men taqı anın͡g 'ādatınça ol (7) faqīrġa bir durust qızıl altun bėrdim, anın͡g s̱evābını taqı Abū Bekrke baġışladım tėdi.

Abū Bekr *rażhu* (8) altmış üç yaşadı taqı ėkki yıl tört ay ḫalīfalıq qıldı. Cumādā'l-āḫir ayıdın sekiz kün qalıp turur erdi, (9) düşenbih tüni vefātı boldı. Andın on bėş kün sökel boldı. Qaçan kim sökelliki qatıġ boldı erse, (10) cümle enṣār u muhācirlar qatınġa kirdiler 'ayādat qılu. Abū Bekr *rażhu* aydı: Mėni olturġuzun͡g! (11) tėdi erse, 'Alī *rażhu* keçti taqı arqasınġa neerse qoḍtı taqı özini tayadı erse, Abū Bekr *rażhu* (12) aydı: Yā 'Alī, Tan͡grı te'ālā san͡ga edgü cezā bėrsün tėdi. Enṣār ve muhācirdin cümlesi tört yanınġa yıġılışıp (13) olturdılar taqı mübārek cemālınġa baqtılar erse, in͡gen ża'īf bolmış, teninde heç neerse qalmamış. (14) Qaçan kim bu ḥālnı kördiler erse, qaḍġurdılar. Abū Bekr *rażhu* bu āyatnı oqıdı, *qt*: (15)

وجاءت سكرة الموت بالحق (L : 19) انّا لله وانّا اليه راجعون tėdi taqı yıġladı erse, cümle ṣaḥābalar (16) taqı yıġladılar, perde içinde taqı ḫatunları yıġlaştılar. Andın soñ Abū Bekr *rażhu* yıġlamaqdın (17) tayandı, ṣaḥābalar taqı tayandılar. Andın soñ Abū Bekr *rażhu* aydı: Bu kėçe men endīşe qıldım kim maña **[102]** (1) ölüm keldi, ėmdi bu ḫilāfat işini kimke ısparlaġayın? Bu ḫalīfalıq işi iñen aġır iş turur, (2) tėgme kişi bu işniñ ʿuhdasındın çıqa bilmegey, men bu işni kimke teslīm qılayın tėp qaḍġurdum. (3) Taqı Tañrı teʿālā ḥażratınġa sıġındım taqı aydım: Yā Rebbī, meni bu qaḍġudın qutġarġıl taqı bu ḫilāfat işini (4) andaġ kimerseke bėrgil kim ol kimersedin sen taqı resūluñ ḫoşnūd turur-sen tėdim. Taqı ımızġandım (5) erdi. Tüşümde körür-men Peyġāmbar *ʿas*'nı aq ton keḍmiş, yüzi nūr qumıyur. Eger yüzinge baqayın (6) tėsem, közüm qamaşur. Yana saġında bir kimerse bar taqı sol yanında hem bir kimerse bar, uzun boḍluġ nūrānī (7) kişiler. Hēç erenlerde anlar teg kişiler körmişim yoq erdi. Peyġāmbar *ʿas* maña selām bėrdi taqı (8) muṣāfiḥa qıldı. Taqı mübārek ėlgi[ni] yürekim köksüm üze qoydı erse, yürekimde ḫafaqān bar erdi, hemīşe (9) titreyü turur erdi, ol sākin boldı. Andın soñ aydı: Yā Abā Bekr, iştiyāqım seniñ tapa uzadı, sen bizni ārzūlamas-mu-sen? (10) tėdi erse, men yıġladım taqı aydım: Yā Resūlallāh, menim şavqım iñen qatıġ turur siziñ mübārek cemālıñızqa tėdim. (11) Taqı üküş yıġladım, ançaqa tegi kim ehlim aydı: Bu kėçe siz üküş yıġladıñız, bizler sizni (12) oyatmaduq tėdiler. Andın soñ aydı: Yā Abā Bekr, az qaldı satġaşmaqqa tėdi. Andın soñ men aydım: (13) Yā Resūlallāh, maña ölüm keldi, seniñ ümmetiñ üze kimni ḫalīfa qılayın? tėdim erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: (14) Yā Abā Bekr, ol kimerseni ḫalīfa qılġıl kim Ḥaq rıżāsı üçün ʿamel qılġan turur, taqı hemīşe rāst sözlegen (15) turur, taqı dīn içinde qavī turur, taqı mu'minler andın rāżī tururlar, taqı ferīşteler andın ḫoşnūd tururlar, taqı (16) Tañrı teʿālādın qorqġan turur. Taqı ol ʿÖmer ibnü'l-Ḫaṭṭāb turur. Andın soñ Peyġāmbar *ʿas* qatındaġı (17) ol ėkki kimerse aydılar: Yā Resūlallāh, Abū Bekr taqı ʿÖmer ėkkisi seniñ vezīrleriñ tururlar, dünyāda taqı qoñşı– **[103]** (1) –larıñ turur–[lar], gūrda taqı hem qoñşılarıñ tururlar, uçtmaḥda taqı tėp aydılar. Andın soñ ol ėkki kişi maña (2) aydılar: Yā Abā Bekr, emgekdin qutulduñ, arıġ suw birle ġusl qıldıñ tėdiler. Taqı kökde atıñ Ṣiddīq turur (3) taqı yerde hem atıñ Ṣiddīq turur tėp maña aydılar erse, men aydım: Yā Resūlallāh, bu ėkki nūrānī kimerseler kimler tururlar? (4) Hēç men mundaġ kişiler körmişim yoq tėdim erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Bu ėkegü Ḥaq teʿālā qatında ḥurmat– (5) –lıġ ferīşteler tururlar tėdi, velīkin atlarını aymadı. Menim köñlümde andaġ keçti kim bu ėkegü Cebre'il taqı Mīkā'īl (6) bolġaylar *ʿahimās* tėp. Oyġandım, baqar-men, yüzüm taqı meḥāsinim ezilmiş közüm yaşıdın. Yana baqar-men, (7) ehlim taqı oġlanlarım cümlesi yıġlayu turur. Men aydım: Sizler nişe yıġlayur-siz? tėdim erse, aydılar: Siz (8) uyquñuz

içinde üküş yıġladın͡gız erse, bizler taqı sizke köre yıġladımız tėdiler. Ėmdi bilin͡g, (9) āgāh bolun͡g, ey ṣaḥābalar, bu tüşümde hēç ḫilāf yoq taqı yalġan yoq tėdi erse, barça ṣaḥābalar aydılar: (10) Ey Resūlnun͡g ḫalīfası, siz-mü yalġan sözlegey-siz? Biz cümle bu sözün͡güzke ınanduq, i'timād qılduq. (11) Eger ḫāṭırın͡gız andaġ tilese kim sizdin son͡g 'Ömer ḫalīfa bolsun tėsen͡giz, biz cümle rāżī biz, ḫoşnūd biz (12) tėdiler erse, Abū Bekrnin͡g taqı kön͡gli ḫoş boldı.

Andın son͡g 'Alīke aydı: Yā 'Alī, sėndin derḫōst (13) ol turur kim mėni sen yusan͡g, neteg kim Peygambar *'as*'nı yuvdun͡g tėdi erse, 'Alī *rażhu* taqı qabūl (14) qıldı. Andın son͡g aydı: Ey ṣaḥābalar, man͡ga namāz qılmışdın son͡g cenāzamnı Peyġāmbar *'as* ḫıdmatınġa (15) ėletgey-siz. Eger Peyġāmbar *'as*'nun͡g mezārının͡g quflı kilīdsiz özi açılsa, mėni Peyġāmbar *'as* (16) ḫıdmatınġa defn qılġay-siz; ve eger qufl özi ḫıdmatında açılmasa, musulmānlar gūristānınga eltip kömgey-siz tėdi. (17) 'Āyişe *rażhā* aytur: Qaçan kim [babam] Abū Bekr *rażhu* bu vaṣiyyatlarnı qıldı taqı ḫalāyıq çıqtılar, kėçe **[104]** (1) boldı erse, man͡ga aydı: Yā 'Āyişe, Peyġāmbar vefātı bolmışta yüzinge örtgen çöprek sėnde bar-mu? tėdi erse, (2) men aydım: Ol çöprek mėnde turur tėdim Taqı ol çöprekni bėrdim erse, ol çöprekni öpti taqı yüzinge sildi. (3) Qaçan kim tün buçuqı boldı erse, igi in͡gen qatıġ boldı. Yüzini qıblaqa çewürdi taqı aydı: Ey Bār Ḫudāyā, bu (4) ölüm qatıġlıqında man͡ga yārī bėrgil! tėdi. Taqı Peyġāmbarqa ṣalavāt aydı taqı 'aleykümü's-selām, ey ferīşteler, Rebbümnün͡g (5) ėlçileri! tėdi, taqı közini kökke tikdi taqı ėkki qata *lebbeyk lebbeyk* tėdi taqı cān bėrdi.

(6) Qaçan kim erte boldı erse, cümle ṣaḥābalarġa ḫabar boldı. Enṣār ve muhācirīn cümlesi yıġıldılar [taqı] yıġlaştılar. (7) Medīne içinde cümle uluġ kiçig cümle qaḍġurup yıġladılar. 'Alī *rażhu* keldi. Ey Resūlnun͡g ḫalīfası, (8) ey Resūlnun͡g yār-i ġārı tėp üküş yıġladı. Andın son͡g namāz qıldılar, taqı cenāzasını Peyġāmbar *'as* (9)–nun͡g ravżasının͡g qapuġınġa keltürdiler taqı aydılar: Es-selām 'aleyke, yā Resūlallāh, uş Abū Bekrni qapuġqa (10) keltürdük tėmiş erdiler. Derḥāl qapuġnun͡g quflı öziyök tüşti taqı qapuġ özi açıldı. Taqı Peyġāmbar *'as* (11) ravżasıdın āvāz keldi kim dōstnı dōstqa ulaşturun͡g tėp. Qaçan kim mundaġ āvāz keldi erse, Abū Bekrni (12) Peyġāmbar *'as* arqasında qoḍtılar. Abū Bekrnin͡g başı Peyġāmbar *'as*'nun͡g mübārek kindiki tuşında boldı. (13) Abū Bekr *rażhu*'nun͡g kerāmatı [cümleke] ma'lūm boldı.

ĖKİNÇ FAṢL

'Ömer *rażhu*'nun͡g fażāyilining beyānı içinde (14) turur.

İmām Baġavī *raḥmhi*, Meṣābīh atlıġ kitābında körmiş bu ḥadīs̱ni keltürmiş, ḥadīs̱ bu turur: عن عقبه بن (15) عامر رضى الله عنه قال قال
رسول الله صلى الله عليه وسلم لوكان بعدى نبى لكان عمر بن الخطاب

Bu ḥadīs̱ ma'nīsi (16) ol bolur kim Peyġāmbar *'as* andaġ yarlıqar: Eger mėndin soñ peyġāmbar kelmek revā bolsa erdi, ol peyġāmbar (17) 'Ömer bolġay erdi tėdi. Bu ḥadīs̱din ma'lūm bolur kim 'Ömer *rażhu* mertebesi taqı derecesi iñen uluġ **[105]** (1) ermiş.

Qaçan kim Abū Bekr *rażhu* dār-i fenādın dār-i beqāġa riḥlat qıldı erse, erte namāzınġa cümle [ṣaḥābalar] yıġıldılar (2) taqı cümlesi ittifāq qılıp 'Ömer *rażhu*'nı imāmatlıqqa keçürdiler. 'Ömer *rażhu* taqı keçti. Peyġāmbar *'as* (3) yerinde imāmluq qıldı, taqı minberke mindi erse, cümle ṣaḥābalar keldiler taqı bey'et bėrdiler. Andın soñ Peyġāmbar *'as* (4) –qa durūdlar aydı, andın soñ Abū Bekrke *rażhu* s̱enālar aydı. (5) Andın soñ aydı: Ey ḫalāyıq, biliñ, āgāh boluñ kim Peyġāmbar (6) *'as* dünyādın bardı, mėndin rāżī erdi, Abū Bekr *rażhu* taqı dünyādın riḥlat qıldı, mėndin ḫoşnūd (7) erdi. Ėmdi bu ḫilāfat işi iñen aġır iş turur. Men bu işdin qorqar erdim taqı bu işke ḥarīṣ ermez erdim, (8) velīkin neteg qılayın kim Abū Bekr *rażhu* mañga üküş vaṣiyyatlar qıldı kim bu işni qabūl qılġıl tėp, hem tüş (9) taqı kördüm, tėdi. Ol tüşni barçaġa eşittürdi. Ėmdi neteg qılayın? Qabūl qılmadın çāra yoq, tėdi. Taqı ėkki ėlgini (10) qaldurdı taqı du'ā qıldı. Aydı: Ey Bār Ḫudāyā, men musulmān 'Ömer quluñ baḫīl turur-men. Yā Rebbī, mañga sen cuvānmardlıq (11) rūzī qılġıl, tėdi erse, cümle ṣaḥābalar āmīn tėdiler. Yana aydı: Ey Bār Ḫudāyā, men miskīn 'Ömer quluñ irig qılıqlıġ (12) turur-men. Yā Rebbī, sen mėni yumşaq qılıqlıġ qılġıl, tėdi. Yana ṣaḥābalar āmīn tėdiler. Yana aydı: Ey Bār Ḫudāyā, (13) men miskīn Ömer quluñ ża'īf turur-men. Yā Rebbī, sen mañga quvvat rūzī qılġıl, tėdi erse, cümle ṣaḥābalar āmīn (14) tėdiler. Andın soñ minberdin tüşti.

Yana avval cum'a boldı erse, oġlı 'Abdullāh aydı: Ey babam, bu cum'ada ıraqdın (15) yaqındın üküş ṣaḥābalar kelgey, taqı tonuñız yoġun ṣūfdın turur, taqı eski turur, taqı üküş yamaġları bar. (16) Tizinde edimdin yamaġ qılıp turur erdi taqı ėkki ėgninde hem edimdin yamaġ qılıp turur erdi. Ėmdi siz ḫalīfa (17) bolduñız, Peyġāmbar *'as* yerinde olturduñız. Kerek kim sizke ṣaḥāba ḥaqārat közi birle baqmasa (ḫōr köz birle baqmasa tėmek bolur). Bu menim **[106]** (1) tonum keḍip minberke minseñiz bolġaymu? tėp üküş derḫōstlar qıldı erse, oġlı 'Abdullāhnıñ tonını (2) keḍip cum'a namāzınġa bardı, taqı minberke mindi taqı ḫuṭba oqıdı. Tangrı te'ālāqa ḥamd u s̱enālar aydı, taqı Peyġāmbar *'as*'qa (3) üküş durūḍlar aydı, Taqı dünyānı yėrdi taqı āḫiratnı medḥ qıldı erse, cümle ṣaḥābalarda biri aydı kim: 'Ömer (4) bizke va'ẓ u naṣīḥat qılur, taqı özi ėkki qat ton keyer tėdi erse, oġlı 'Abdullāh aydı: Astıngı tonı (5) öziniñ turur, üstünki tonnı men 'āriyat bėrip turur-men, tėdi erse, ol ṣaḥāba tek qaldı. Andın soñ (6) Abū Bekr *rażhu*'nıñ fażāyilini aydı taqı Peyġāmbar *'as*'nuñ vefātını aydı. Andın soñ Abū Bekr *rażhu* (7) –nuñ vefātını aydı taqı üküş yıġladı. Barça ṣaḥābalar taqı yıġlaştılar. Ol arada 'Ömer *rażhu* bēhūş boldı,

(8) minber üze yıqıldı erse, ṣaḥābalar kötürdiler, taqı minberdin tüşürdiler, taqı ėwinge kötrüp ėlettiler. Cum'a (9) namāzı qılu bilmedi.

Andın soñ hemīşe 'ādatı ol erdi kim oramqa çıqar erdi, dirresini ėlginge qoyar (10) erdi, bāzārda, oramlarda yöriyür erdi, nāmeşrū' işler körer bolsa, emr-i ma'rūf qılur erdi taqı nehy-i münker (11) qılur erdi. Medīne içinde dervīşlerni, miskīnlerni sorar erdi, tul ḫatunlarnı sorar erdi, yetīmlerke (12) terbiyet qılur erdi. Zeyd ibnü Ḥāriṣ aytur *ražhu*: Bir kėçe ṣaḥrāġa çıqtım. Baqar-men, 'Ömer *ražhu* barur. (13) Men aydım: Yā emīre'l-mu'minīn, qanda barur-siz? tėdim erse, mañga aydı: Ey Zeyd, bu ḫalīfalıq işi yawlaq düşvār (14) turur. Her kėçe men bu Medīne şehrini tezginür-men. Andın soñ köñglüm qarār qılur, yoq erse köñglüm hēç (15) qarār qılmaz, tėdi erse, men aydım: Yā emīre'l-mu'minīn, men taqı bu kėçe siziñg birle yörisem, destūr bolġay-mu? tėdi[m] (16) erse, siz bilür-siz, tėdi. Men taqı özi ḫıdmatında bardım. Bir maḥalleke kirdük. Bir ėwdin uşaq oġlanlar (17) yıġlamaqını eşitti erse, ol ėwnüñg qapuġında tavaqquf qıldı. Bir zamān hēç bu oġlanlar yıġlamaqdın tayanmadı **[107]** (1) erse, qapuġnı qaqtı, aydı : Ey ėw ėḍileri, destūr bar-mu kim bu ėwke kirsem? tėdi erse, bir żaʿīfa çıqtı (2) taqı destūr bėrdi erse, 'Ömer [*ražhu*] taqı men ėkegü ol ėwke kirdük. 'Ömer *ražhu* aydı: Ey żaʿīfa, cüftüñg bar-mu? Ol (3) żaʿīfa aydı: Cüftüm vefātı bolup turur. Bu nāresīdeler yetīm qalıp tururlar. Nėçe kün boldı, men taqı bu nāre- (4) -sīdeler hēç ṭa'ām tatmadın turur-miz. Bolmasa bu kėçe qazan astım, bu oġlanlarnı awutmaq üçün qazanġa (5) suw kemiştim, hēç neerse yoq suwdın öñgin. Bu nāresīdeler yıġlar kim aş taqı mu bişmedi tėp. Men taqı (6) müteḥayyir bolup turur-men kim sizler āvāz qıldıñgız tėdi erse, 'Ömer *ražhu* yıġlayu başladı. Bu oġlanlar (7) yıġlar, 'Ömer taqı yıġlar. Andın soñ 'Ömer *ražhu* aydı: Ey żaʿīfa, bu otuñgnı söndürmegil, men sañga ṭa'ām (8) keltüreyin, tėdi taqı biz ėkegü çıqtuq. 'Ömer *ražhu* beytü'l-māldın bir taġarçuq un tolturdı taqı mübārek (9) arqasınġa köterdi. Men aydım: Yā emīre'l-mu'minīn, mañga bėrseñgiz, men taqı kötürsem tėdi[m] erse, mañga aydı: Yā Zeyd, (10) eger qıyāmat kün bolsa *āvṣ* Ḥaq *tvt* su'āl qılsa kim: Yā 'Ömer, sen ḫalīfa erdiñg taqı Medīne (11) içinde nāresīde öksüzler nėçe kündin berü açlıq zaḥmatıdın tarttılar, taqı sen anlardın ḫabarıñg bolmadı tėp (12) su'āl qılsa, cavāb mañga kelür, sañga kelmez. Andaġ erse, bu işniñg taqı zaḥmatını taqı meşaqqatını men kötüreyin. Bolġay kim (13) Haq te'ālā mėndin keçürgey, tėdi taqı mañga bėrmedi, özi kötrüp bardı. Taqı ol żaʿīfa ėwinge kirdük. Derḥāl (14) 'Ömer *ražhu* bulamaq qıldı taqı qazġanġa kemişti. Taqı otnı özi ürer erdi, ol tütünler meḥāsini arasındın (15) çıqar erdi. Men aydım: Yā emīre'lmu'minīn, ėmdi baralıñg, tėdim erse, mañga aydı: Yā Zeyd, oġlanlarnıñg yıġlamaqınıñg āvāzı (16) qulaqımġa kirdi taqı köñglüm iñgen mecrūḥ boldı. Ançaqa tegi ṣabur qılalıñg kim bu oġlanlar bu ṭa-'āmdın yėsünler (17) taqı qarınları toysun taqı külsünler. Neteg kim yıġla-

maqlarını eşittim, köñglüm mecrūḥ boldı, külgenlerini taqı eşiteyin, [108] (1) köñglüm ḫoş bolsun, andın baralıñg, tėdi erse, bulamaq bişti. Ol żaʿīfa taqı bu nāresīde yetīmlerke (2) ol bulamaqdın bėrdi, anlar taqı yėdiler, toydılar, biri biri birle oynayu küle başladılar erse, andın soñg (3) ʿÖmer *rażhu* żaʿīfaqa aydı: Ey żaʿīfa, menim ėwüm falān maḥallede turur, atım ʿÖmer turur. Qaçan kim muḥtāc (4) bolsañg, mañga kelġil, tėdi taqı çıqtı.

Bir kün ʿÖmer *rażhu* Medīne oramında yöriyür erdi. Bir nāresīde (5) oġlan bir maḥallede yıġlayur erdi. Qaçan kim ʿÖmerni kördi erse, ol nāresīde oġlan aytur: Yā Rebbī, (6) bu ʿÖmerdin menim dādımnı sen alġıl, tėdi erse, ʿÖmer *rażhu* qorqtı taqı aydı: Ey nāresīde, ʿÖmer sañga (7) ne ẓulm qıldı kim ʿÖmerke mundaġ aytur-sen? tėdi erse, ol oġlan aydı kim: Men enṣārīlardın turur-men. Atam (8) Peyġāmbar *ʿas* ileginde şehīd boldı. Atam qarındaşı taqı şehīd boldı. Anam bar taqı mėndin öñgin toquz (9) qarındaşım bar. Biz cümle üç kün boldı kim dünyā ṭaʿāmıdın tatmışımız yoq. Taqı siz ḫalīfa bolġay-siz taqı (10) bizlerke terbiyet qılmaġay-siz, beytü'l-māldın neerse bėrmegey-siz tėdi erse, ʿÖmer yıġladı, taqı ol oġlannıñg (11) başını sıqadı, taqı ol oġlannıñg ėlgini aldı, taqı mescidke kirdi taqı buyurdı münādīqa [nidā qıl tėyü]. Münādī nidā qıldı (12) erse, cümle ṣaḥābalar yıġıldılar. ʿÖmer *rażhu* minberke mündi, taqı Tañgrıqa üküş ḥamd u s̱enālar qıldı (13) taqı Peyġāmbarqa durūdlar qıldı. Andın soñg aydı: Ey ḫalāyıqlar, qamuġ bilür-siz kim Peyġāmbar *ʿas* dünyānı (14) cemʿ qılmadı, aq etmekdin toya yėmedi, sufrasında ėkki türlüg ṭaʿām yėmedi, hem ėkki türlüg tuzluq taqı qılmadı, (15) yer yüziniñg ḫazīnalarını Ḥaq teʿālā öżinge ʿarża qıldı erse, özi qabūl qılmadı taqı aydı: Yā Rebbī, mėni (16) miskīn tirgüzgil, taqı miskīn öldürgil, taqı qıyāmat kün bolsa *āvṣ* miskīnler zümresinde (17) qoparġıl, tėp duʿā qıldı. Taqı bildiñgiz kim Abū Bekr *rażhu* taqı cümle mālını Peyġāmbar *ʿas* ḫidmatınġa [109] (1) keltürdi taqı dervīşlerke bėrdi. Andın soñg yañgı ton keymedi, dünyā ziyneti birle meşġūl bolmadı. Peyġāmbar *ʿas* (2) –dın andaġ eşittim kim qayu kimerseniñg qırq yarmaqı bolsa, taqı ol qırq yarmaqı üze yėl tezginse, taqı anı ḫarc (3) qılmasa, ḫayr yolınġa taqı öz maṣlaḥatınġa; taqı muḥtāc kimerselerni bilse taqı anlarqa meded qılmasa, (4) zekātını bėrmese, qıyāmat kün bolsa *āvṣ* ol kimerseni cabbārlar, mütekebbirler yerinde turġuz– (5) –ġaylar, taqı ferīştelerke buyurġay, ol yarmaqlarnı qızıtıp teninge basġaylar tėdi erse, ʿOs̱mān (6) *rażhu* qoptı taqı mesciddin çıqtı, taqı ėwinge bardı, taqı tėweler keltürdi, taqı qullar keltürdi, (7) taqı altun kümüş keltürdi, taqı ṭaʿām keltürdi taqı ḫurmā keltürdi. Añga köre cümle ṣaḥābalar ėwleringe (8) bardılar, küçleri yeterinçe dünyāvīdin keltürdiler. Mescid içi niʿmet birle toldı. ʿÖmer *rażhu* (9) minberdin tüşti taqı ol niʿmetlerni māllarnı cümle Medīne dervīşleringe, miskīnleringe, tullarqa, öksüz– (10) –lerke üleştürdi, ol oġlannıñg ėwinge üküş neerseler ıḍa bėrdi.

Qaçan kim 'Īd künleri keldi erdi (11) erse, Medīne içindeki cümle ṣaḥābalar, enṣār ve muhācirlar taqı Mekkenin͡g eşrefleri uluġları cümlesi 'Ömer (12) *ražhu*'nun͡g qapuġınga keldiler, 'arife kün mübārek-bād qılu qapuġda turuqtılar. Bir kimerse kirdi, (13) 'Ömerke aydı: Yā emīre'l-mu'minīn, qapuġda cümle ṣaḥābalar yıġılışıp tururlar, destūr tileyürler, sizke mübārek-(14)-bād qılmaq üçün keldiler, tėdi erse, 'Ömer *ražhu* aydı: Ol kimerseler cümlesi bir yolı kirse, ėwke (15) sıġışmaġaylar, cemā'at [cemā'at] kirsünler, tėdi erse, ol kimerse aydı: Qayu cemā'atqa burun destūr bėrür-siz? (16) tėdi erse, 'Ömer aydı *ražhu*: Çıqġıl taqı ayġıl kim ol ṣaḥābalar kim Bedr toquşında Peyġāmbar '*as* (17) ḥażratında kim ġazāt qıldılar, anlar burun kirsünler, tėp aydı erse, cümledin burun anlar kirdi taqı mübārek [110] (1) bolsun, tėdiler erse, anlarqa taqı 'Ömer *ražhu* du'ā qıldı taqı ikrām birle uzattı, anlar taqı çıqtılar (2) Andın son͡g ḫādim çıqtı taqı aydı: [Yā] emīre'l-mu'minīn, [taqı kim kirsün?] Aydı: Uḥud toquşında ġazāt qılġan ṣaḥābalar kirsün- (3) -ler, tėdi erse, ol ṣaḥābalar mecmū'ı birle kirdiler erse, bu Mekkenin͡g eşrefleri uluġları Süheyl ibnü 'Ömer (4) ve taqı Abū Cehlnin͡g qarındaşı Ḥāriṯ taqı Abū Cehlnin͡g oġlı 'İkrime taqı Abū Sufyān, bularġa bu 'Ömernin͡g işi (5) in͡gen aġır keldi. Qaçan kim Bilāl-i Ḥabeşī taqı Ṣuheyb-i Rūmī taqı Ḫabbāb *ražhuma* taqı munlar emṯāli dervīş (6) ṣaḥābalar çıqtılar erse, bu Mekkenin͡g eşrefleri aydılar: Bu 'Ömernin͡g işi neteg turur! Bizin͡g tėg eşreflerni (7) qapuġda tutar taqı bu kimerselerke qatında yol bėrür, tėdiler erse, Süheyl aydı: 'Ömer 'āqil kişi turur. Bu işde (8) bir maṣlaḥat bolġay, ṣabur qılın͡g, tėdi erse, anlar taqı ṣabur qıldılar ançaqa tegi kim hēç ṣaḥāba qalmadı, (9) cümlesi kirdiler. Bular qapuġda, eşikde tavaqquf qıldılar ġażabları birle. Cümledin son͡g ḫādim çıqtı (10) taqı bu Mekkenin͡g bėgleringe destūr bėrdi, munlar taqı kirdiler taqı aydılar: Yā emīre'l-mu'minīn, bizim ḥaqqımızqa (11) ne iş qıldın͡g kim cümleke destūr bėrdin͡g taqı bizni qapuġda egledin͡g? tėdiler. Taqı Peyġāmbar bizlerni (12) aġırlar erdi, ḥürmet qılur erdi taqı sen bizlerni aġırlamadın͡g tėdiler erse, 'Ömer *ražhu* aydı: Ol (13) vaqtta İslām ża'īf erdi, Peyġāmbar '*as* sizke ḥürmet qılur erdi, bolġay-mu kim munlar īmān (14) ve islām keltürseler, munlarġa köre ön͡gin ḫalāyıqlar taqı islām keltürse tep ṭama'ı bar erdi. Ve eger munlar (15) islām keltürmeseler, islām keltürgenlerke zaḥmat ve meşaqqat qılmasalar tėp sizlerni aġırlar erdi. (16) Ėmdi Ḥaq te'ālā İslāmnı 'azīż qıldı taqı qavī qıldı, ön͡ginlernin͡g yārī bėrmekidin mun͡gsuz qıldı. Bu ṣaḥāba- (17) -larqa kim sizlerdin burun destūr bėrdim, bu ṣaḥābalar Peyġāmbar '*as* ḥażratında oġul qızlarıdın [111] (1) keçip, māl tawarlarıdın keçip, 'azīz cānlarıdın keçip Ḥaq rižāsı üçün özlerini qılıçqa taqı süngüke (2) qarşu qodup munça ġazāt qıldılar. Sizler Peyġāmbar '*as* ḥażratınġa bir ġazāt taqı qılmadın͡gız. Eger (3) sizke Ḥaq te'ālā ḥażratında, taqı Peyġāmbar '*as* ḥażratında, taqı cümle mu'minler qatında, taqı dünyā taqı āḫiratta (4) 'izzet ve ḥürmet kerek erse, sizler taqı ġazāt

qılıñ. Eger kāfirlarnı öltürseñiz, ġāzīlar s̱evābı[nı] bulġay-siz; (5) ve eger kāfirlar sizlerni öltürseler, şehīdler s̱evābını bulġay-siz. Uluġluq taqı ʿizzet Ḥaq teʿālā ḥażratında (6) üküş māl birle ermez, bėglik birle ermez, ʿamel qılmaq kerek, nefsni emgetmek kerek, taqı cāndın keçmek kerek dünyāda (7) hem āḫiratta ʿazīz bolayın tėse.

Qaçan kim bu Mekkelig eşreflerke ʿÖmer *rażhu* aydı: Uş ṣaḥābalar Dimişqqa (8) barıp turur, bizler taqı istiʿdād qılalıñ, tėdi erse, cümlesi çerigke bardılar. Bir yıl Dimişqnı egirdiler. Ḥiṣārı (9) berk erdi. ʿĀqıbat Ḥaq teʿālā nuṣrat bėrdi, Dimişqnı fetḥ qıldılar. Andın soñ cümle ṣaḥābalar Rūmqa bardılar, (10) Rūmnı taqı aldılar. Andın soñ Ḥimsni, Ḥalebni, cümlesini aldılar. Rūm pādşāhı Herqul seksen miñ er (11) birle çıqtı erdi. Ḥaq teʿālā mu'minlerke nuṣrat bėrdi, kāfirlar hezīmet boldılar, Herqulnı taqı öltürdiler, seksen (12) miñ erni Rūm çerigidin öltürdiler, üküş ṣaḥābalar taqı şehīd boldılar. Andın soñ İskenderiyyeni (13) aldılar taqı Mıṣırnı aldılar. Tegme bir ėlke kelseler, ėlçi ıḍar erdiler kim emīrü'l-mu'minīn ʿÖmer *rażhu* bizlerni (14) sizlerke ıḍa bėrdi. Ḥaq *tvt* fermānı ol turur kim siz cümle musulmān bolsañız, Tañrı teʿālānı birleseñiz (15) taqı Muḥammed Resūlullāhnı ḥaq peyġāmbar tėseñiz; māllarıñız taqı emān içinde, oġul qızlarıñız taqı emān içinde, (16) nefsleriñiz taqı emān içinde, cümle qarındaşlar bolur-miz. Ve eger īmān keltürmeseñiz, yıldın yılqa māl bėriñ, (17) taqı bizlerke boy bėriñ duşmanlıqnı köñüldin çıqarıñ taqı öz töreñiz tutuñ! Ve eger musulmān bolmasañız hem taqı **[112]** (1) boy bėrmeseñiz, uruşmaq üçün kelip turur-miz, Ḥaq rıżāsı üçün cāndın keçmiş kişiler turur-miz. (2) Çıqıñ, uruşalıñ, tėp aytur erdiler. Bu ṭarīq birle üküş vilāyatlarnı açtılar. Qayu bir ėlni (3) açar bolsa erdiler, ol ėlde bir kimerseni bėg qılıp, uluġ qılıp kėter erdiler. Yana ʿÖmer *rażhu* (4) -dın fermān boldı kim ʿAcem ṭarafınġa barsunlar tėp. Cümle çerig qayıttılar taqı ʿAcem ṭarafınġa bardılar, (5) Tebrīzni aldılar, Ahvāz atlıġ ėlni aldılar, Ḫurāsānnı, İsfahānnı, Hemedānnı, cümlesini aldılar. ʿÖmer (6) *rażhu* ḫilāfatında üküş ėller açıldı, musulmānlıq ʿālamqa yayıldı. Rāvīlar andaġ aydılar kim ʿÖmer vaqtında (7) on ėkki miñ minberde ḫaṭīblar minip cumʿa kün ḫuṭba aytur erdiler, tėp.

İbnü Mesʿūd *rażhu* (8) aydı: Ḫalqlarda sėziki rāstraq üç kimerse erdi. Biri ʿazīz-i Mıṣır erdi. Ol kün kim Yūsuf peyġāmbar *ʿas* (9) qarındaşları ḥasad qılıp atalarıdın sıltaġ birle ṣaḥrāqa çıqıp oynaġalıñ Yūsufnuñ (10) köñli açılsun, tėp alıp ṣaḥrāqa çıqtılar. Taqı Yūsufnı böri yėdi, tėp keldiler, taqı bir qanlıġ (11) köñlekni atalarınġa keltürdiler, taqı Yūsufnı quḍuġqa kemişip turur erdiler. Yana Mıṣırġa barur kārvān- (12) -lar ol quḍuġ qatında qondılar taqı suw almaq üçün delv ıḍa bėrdiler erse, Yūsuf peyġāmbar ol qovaġa (13) yapşunup quḍuġdın çıqtı. Yana keldiler, bu qul bizim qul erdi, qaçıp turur erdi, tėdiler. Andın soñ kārvān ḫalqıda biringe (14) uçuz bahāqa sattılar. Ol kimerse Mıṣırqa ėletti taqı naḫḫāsqa kigürdi erse,

Reyyān melikniṅ vezīri bar (15) erdi, Quṭayfar atlıġ, ol Yūsufnı aġır bahā birle satġın aldı, ḫatunı Zelīḫāġa aydı kim: Bu oġlannı (16) köṅglüm sewdi. Bu yaḫşı oġlan bolġay, zīnhār muṅa yaḫşı terbiyet qılġıl, munuṅ bizke fāyidası (17) teggey yā taqı munu oġullanġay-miz tėp sėzdi erse, sėziki rāst boldı. Yūsuf peyġāmbar *'as* hem **[113]** (1) peyġāmbar boldı hem taqı Mışır ėliniṅ pādşāhı boldı.

Ėkkinç sėziki rāst bolġan, Şu'ayb peyġāmbar *'as* (2) –nuṅ Ṣafūrā atlıġ qızı bar erdi. Ol kün kim Mūsā peyġāmbar *'as* Fir'avn ėwinde erdi, bir kimerseni (3) ḫaṭā birle öltürdi erse, Fir'avnġa aydılar. Fir'avn *'al* Mūsā peyġāmbarnı öltürmekke qaṣd qıldı (4) erse, Mūsā peyġāmbarġa ḫabar tegdi kim Fir'avn *'al* sėni öltürmekke qaṣd qıldı, tėdiler erse, Mūsā (5) peyġāmbar *'as* Fir'avndın qaçıp Medāyin şehringe çıqtı. Yolda üküş emgendi açlıq birle, yaḍaġ yörimek (6) birle. Qaçan kim Medāyin şehriniṅ ṭarafınġa keldi erse, baqar bir ügür ḫalāyıq quḍuġ qırıġında cānvarlarnı (7) suwġarurlar taqı ėkki 'ayāl bir sürüg qoylar birle bir ṭarafda baqıp tururlar kim bu ḫalāyıq cānvarlarını (8) suwġarsa, andın soṅ munlarġa nevbet tegse tėp. Mūsā peyġāmbar *'as* bu ma'nīni aṅladı erse, (9) bardı taqı ol 'ayāllarqa aydı: Ey 'ayāllar, sizler bu qoylarıṅız[nı] nişe suwġarmaz-siz? tėdi erse, anlar (10) aydılar: Biz ża'īfalarqa nevbet tegmes ançaqa tegi bu kişiler qayıtsalar, andın soṅ bizlerke nevbet (11) teger, taqı atamız abuşqa bolup turur, kelmekke qudratı yoq tėdiler erse, Mūsā peyġāmbar *'as* anlarqa (12) şefaqat qıldı, taqı bu kişilerdin qobqalarını tiledi taqı anlarnıṅ qoylarını suwardı. Taqı bir daraḫt (13) bar erdi quḍuġ qatında, ol daraḫt kölgesinde olturdı. Nėçe kündin berü qarnı aç erdi. Menim taqı (14) Medāyin şehrinde hēç āşnā kimerse yoq erdi kim barsa[m]. Qaḍġuluġ müteḥayyir bolup olturur erken ol ėkki (15) 'ayālnıṅ biri keldi, uftanu aydı: Ey yigit, sizni babam Şu'ayb peyġāmbar ündeyü turur, tėdi erse, (16) Mūsā peyġāmbar *'as* taqı qoptı, baru başladı. Ol arada yėl esti taqı ol 'ayālnıṅ köṅglekini teninge (17) yapşurdı erse, a'żāsı belgürdi. Qaçan kim Mūsā peyġāmbarnıṅ naẓarı aṅar tüşti erse, aydı: Ey 'ayāl, **[114]** (1) biz Ya'qūb peyġāmbar oġlanları turur-miz, ḫatunlar artınġa baqmaz-miz, sen artımda yörigil! Taqı men yol (2) yaṅılsam, maṅa yolnı nişān bėrgil! tėdi erse, ol 'ayāl taqı andaġ qıldı. Qaçan kim Mūsā peyġāmbar Şu'ayb (3) peyġāmbar *'ahimās* qatınġa kirdi erse, ol 'ayāl taqı andaġ cümle keçgen qıṣṣalarını Şu'ayb peyġāmbarqa (4) aytu bėrdi erse, Şu'ayb peyġāmbar *'as* aydı: Yā Mūsā, ẓālimlardın qutulduṅ hēç qorqmaġıl, (5) tėdi. Andın [soṅ] Şu'ayb peyġāmbar *'as* 'ayālı aydı: Ey baba, bu kişini terke tutsaṅız bolġay-mu kim, men (6) andaġ sėzer-men kim, bu kişi iṅen yaḫşı bolġay, emānat bolġay hem taqı qavī bolġay, tėp Mūsā peyġāmbarnı (7) ögdi. Andın soṅ Şu'ayb peyġāmbar *'as* aydı: Yā Mūsā, bu ėkki qızımdın qayu birini köṅglüṅ tilese, (8) saṅa cüftlendüreyin. Sekkiz yıl menim qoylarımnı saqlaġıl, maṅa ḫıdmat qılġıl, ve eger on yılnı tamām qılsaṅ, (9) öz kere-

müñ bolġay, tėdi erse, Mūsā peyġāmbar *'as* taqı qabūl qıldı erse, Şu'ayb peyġāmbar aydı: Qayu (10) birini köñlüñ tileyür? tėdi. Mūsā peyġāmbar aydı: Ol qızıñ kim mėni medḥ qıldı, ögdi mėni, edgü (11) bolġay tėp sėzdi, anı qabūl qıldım, tėdi erse, ol Ṣafūr[ā] erdi, anı cüftlendürdi. Ol aymışı teg edgü (12) peyġāmbar boldı.

Üçinç Abū Bekr *rażhu* hemīşe aytur erdi kim: Men andaġ sėzer-men kim, bu 'Ömer ḫilāfat (13) işini yaḫşı qılġay. Qaçan kim men dünyādın riḥlet qılsam, zīnhār ve zīnhār ḫalīfalıqnı 'Ömerke bėrgey-siz. (14) Hem ṣalābatı bar, hem taqı quvvatı bar, hem diyānatı bar, tėp öger erdi. 'Ömer taqı andaġoq boldı. Bedr toquşında (15) Haq te'ālā mu'minlarġa nuṣrat bėrdi taqı kāfirlarġa hezīmet bėrdi. Üküş kāfirlarnı mu'minler öltürdiler, (16) taqı qalġanını esīr qıldılar. Taqı Medīneke qayıttılar. Peyġāmbar *'as* barça ṣaḥābalarnı yıġdı, taqı (17) meşveret qıldı, taqı Abū Bekrke aydı: Yā Abū Bekr, bu esīrlerni neteg qılalıñ, munlarnı āzād-mu qılalıñ yā taqı **[115]** (1) tegme birleridin yuluġ alıp-mu ıdalıñ, yā taqı cümlesini-mü öltüreliñ? tėdi erse, Abū Bekr *rażhu* aydı: (2) Yā Resūlallāh, munlar nėçeme kim kāfir tururlar, velīkin cümlesi yaq yawuqlarımız tururlar. Munlarnı öltür– (3) –mek birle ne bolġay? Munlardın yuluġ alsaq taqı musulmānlarġa meded bolsa, taqı umīd bolġay kim, munlar taqı (4) īmānqa kelseler tėdi erse, bu söz iñen ḫoş keldi Peyġāmbar *'as*'qa. Andın [soñ] 'Ömerke baqtı taqı aydı: (5) Yā 'Ömer, sen nė aytur-sen bu esīrlerke? tėdi erse, 'Ömer *rażhu* aydı: Yā Resūlallāh, bu kāfirlar Tañrınıñ (6) duşmanları tururlar, Qur'ānqa ınanmazlar, sizni resūl tėmezler, hemīşe siziñ birle uruşurlar, sizni (7) Mekkedin çıqardılar. Munlar cümle kāfirlarnıñ uluġları turur, cümlesini öltüreliñ, velīkin (8) bu kāfirlarnıñ qorquġı ziyāda bolsun, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ey yārānlarım, bu Abū Bekrniñ (9) taqı 'Ömerniñ meseli nege oḫşayur, bilür-mü-siz? tėdi erse, yārānları aydılar: Yā Resūlallāh, beyān qılıñ! (10) tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Abū Bekrniñ meseli ferīştelerdin Mīkā'ilġa oḫşayur. Mīkā'il hemīşe (11) Ḥaq te'ālānıñ rıżāsı birle, 'afv birle, taqı rızqı birle nāzil bolur. Taqı peyġāmbarlardın İbrāhīm peyġāmbarqa (12) oḫşayur. İbrāhīm *'as* qavmınġa yaġdın taqı yumşaqraq erdi, 'aseldin taqı süçügrek erdi. (13) Qavmı ot yandurup otqa attılar, ol aydı: فمن تبعنى فانّه منى (XIV: 36) ومن عصانى فإنّك غفور رحيم (14) Yā Rebbī, ümmetlerimdin kim mañga uysa, ol mėndin turur; kim kim mañga 'āṣīlıq qılsa, sen yazuqlarnı örtgen (15) sen taqı yamanlıqlarnı yarlıqaġan sen, tėdi, hēç anlarġa qarġamadı. Taqı Abū Bekr peyġāmbarlardın hem 'Īsā (16) peyġāmbarqa taqı oḫşayur. 'Īsā Peyġāmbarqa taqı qavmı üküş cefālar qıldılar, ol taqı hēç qarġamadı, andaġ (17) aydı kim: ان تعذّبهم فانّهم عبادك و ان تغفرلهم فانّك انت العزيز الحكيم (V: 118) tėdi. Yā Rebbī, eger qavmumnı **[116]** (1) 'azāb

qılsan͡g, qulların͡g tururlar, hēç çāralarıyoq; ve eger munlarnı yarlıqasan͡g, sen hemīşe yazuqlarnı (2) örtgen turur-sen taqı yamanlıklarnı yarlıqaġan turur-sen. Taqı bu 'Ömernin͡g meseli ferīştelerdin Cebre'ilqa oḫşayur. (3) Cebre'il hemīşe Ḥaq te'ālānın͡g ġażabı birle taqı 'aẕābı birle nāzil bolur. Taqı enbiyālardın Nūḥ peyġāmbarqa oḫşayur. (4) Nūḥ peyġāmbar *'as* kāfirlar ḥaqqınġa taşdın taqı qatıġraq erdi. Qaçan kim Nūḥ peyġāmbarqa kāfirlar zaḥmatı (5) üküş boldı erse, qavmınġa qarġadı: ربّ لا تذر على (LXXI: 26) الارض من الكافرين ديّاراً tėdi, ey Perverdigārım, (6) yer yüzinde kāfirlardın tezgingen yörigen qoḍmaġıl, cümlesini helāk qılġıl tėdi erse, Ḥaq te'ālā kāfirlarnı (7) suv birle helāk qıldı. Yana Mūsā peyġāmbarqa taqı oḫşayur. Mūsā peyġāmbar' *as* qavmınġa qarġadı: (8) ربّنا اطمس على X: (88) اموالهم و اشدد على قلوبهم فلا يؤمنوا حتى يروا العذاب الاليم tėdi, ey Perverdigārım, (9) bu Fir'avnnun͡g qavmınun͡g māllarını helāk qılġıl taqı kön͡güllerini qatıġ qılġıl kim īmān keltürmesünler (10) taqı qıyāmat kün 'uqūbatqa sezā bolsunlar, tėdi. Mūsā peyġāmbarnın͡g qavmınġa qarġamaqı taqı Nūḥ peyġāmbar qarġamaqı (11) ol ma'nīdin erdi kim, bularġa ḫabar yayıldı kim, qavmların͡gız īmān keltürmezler tėp, neteg kim Qur'ān-i Mecīd (12) içinde kim (XI: 36) انّه لن يؤمن من قومك الا من قد آمن tėp. Ol cihetdin qarġadılar.

Peyġāmbar andın son͡g (13) aydı: Ey yārānlarım, sizlernin͡g dünyāvī neersen͡giz yoq, barçan͡gız dervīşler turur-siz. Cümle esīrler yuluġ (14) bėrsünler taqı āzād bolsunlar, tėdi, bolġay kim, anlarġa Ḥaq te'ālā īmān rūzī qılġay, taqı anlardın (15) alınġan neerse çerigke meded bolġay, tėdi.

Ol ḥālda Cebre'il nāzil boldı taqı aydı: Yā Muḥāmmed, ol sözni kim (16) 'Ömer aydı, Ḥaq te'ālānın͡g fermānı andaġ turur. Eger kāfirlarnı qoysan͡gız, Mekkeke barġaylar taqı ön͡gin kāfirlarnı (17) yıġıp kelip sizlerke zaḥmat bėrgeyler, tėdi taqı bu āyetni keltürdi, *qt:* لو لا كتاب من الله سبق (1)[117] لمسّكم فيما اخذتم عذاب عظيم فكلوا ممّا غنمتم حلالاً طيّباً و اتقوا الله (VIII: 68-69) غفور رحيم (2) Ma'nīsi ol bolur kim: Eger Ḥaq te'ālānın͡g ḥükmi andaġ bol[ma]sa erdi kim, ḫaṭā birle iş qılġanġa 'uqūbat bolmas, (3) bu işke kim, ittifāq qıldın͡gız, sizlerke uluġ 'uqūbat bolġay erdi; velīkin Ḥaq te'ālānın͡g ḥükmi levḥe' l- maḥfūẓ– (4) –da andaġ bitiglig turur: ḫaṭā birle iş qılġanġa 'uqūbat yoq. Andaġ erse, anı kim bulun qıldın͡gız, arıġ ḥelāl (5) turur. Burunqı ummatlarqa ġanīmat ḥelāl ermez erdi, Muḥammed ummatınġa ġanīmat ḥelāl boldı. Taqı Tan͡grıdın qorqun͡g destūr (6) bolmadın iş qılmaqqa. Ḥaqīqatta Ḥaq te'ālā bu yazuqun͡gıznı örtgen turur anın͡g üçün kim, ḫaṭā birle qıldın͡gız, (7) qaṣd birle qılmadın͡gız, yuluġ alıp

āzād qılmaqını yaḫşı bolġay saqındın͡gız. Taqı yarlıqaġan turur, tėdi erse, (8) Peyġāmbar *'as* yıġlayu başladı erse, 'Ömer *rażhu* aydı: Yā Resūlallāh, man͡ga taqı aytu bėrin͡g, ne işke yıġlar-siz, (9) men taqı sizke muvāfakat qılayın, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Eger kökdin 'aẕāb kelse erdi bu ḫaṭā (10) qılġan işimiz üçün, cümleke ol 'aẕāb teggey erdi, meger san͡ga tegmegey erdi, tėdi erse, 'Ömer sewündi (11) kim, menim rāyım Ḥaq te'ālānın͡g fermānınġa muvāfaqat tüşti, tėp.

Muġīrat ibnü Şu'banın͡g *rażhu* qulı bar erdi, (12) Fērūz atlıġ. Abū Lu'lu'at tėp aytur erdiler. Tersā qul erdi. Bir kün 'Ömerke keldi taqı aydı: Yā emīre'l-mu'minīn, (13) ḫōcam Muġīraqa sözlesen͡giz, bolġay-mu man͡ga aylıqımdın eksütse, men in͡gen emgegür-men, tėdi erse, (14) 'Ömer *rażhu* sordı: Ayda nėçe yarmaq bėrür-sen? tėdi erse, ol aydı: Ayda qırq yarmaq bėrür-men, tėdi. (15) 'Ömer aydı *rażhu*: Nė pēşe qılur-sen? tėdi erse, ol aydı kim: Tegirmençi turur-men, tėdi erse, 'Ömer aydı (16) *rażhu*: Tan͡grıdın qorqġıl taqı ḫōcan͡gqa eḏgü saqınġıl, tėdi erse, ol qulnun͡g öfkesi keldi (17) taqı çoġlayu çıqtı erse, 'Ömer *rażhu* bardı, ol qul ne tėdi tėp su'āl qıldı erse, anın͡g ayġanını aymadılar. **[118]** (1) Ol aymış erdi: Men san͡ga iş qılmasam, ėr oġlı bolmaġay-men, tėp. Yana ol dīn duşmanı tersā erdi. 'Ömer anın͡g (2) derḫōstını qabūl qılmadı erse, ġażabı ziyāda boldı, bardı, ėkki uçluġ bıçaq aldı. Taqı erte namāzında (3) erdi, 'Ömer *rażhu* imāmatlıqqa keçti, taqı tört yanqa baqtı taqı aydı: Ey 'azīzler, ṣafların͡gıznı (4) rāst tutun͡g, kön͡güllerin͡giz muḫtelif bolmasun, tėdi taqı tekbīr qıldı erdi. Ol mel'ūn ėlginge bıçaq (5) alıp ṣaflarnı yarıp keçti. Ḫalāyıq andaġ saqınur kim, bu namāz üçün keçer tėp. 'Ömer *rażhu* Qur'ān oqıyur (6) erdi. Anı bıçaq birle sançtı, altı yerde cerāḥat qıldı. 'Ömer *rażhu* yıqıldı taqı aydı kim: Ol itni tu– (7) –tun͡g kim mėni öltürdi, tėdi erse, ṣaḥābalar yıġıştılar tutalın͡g tėp. On üç kişike bıçaq urdı, (8) yėtisi öldi, özgeleri ölmediler. 'Ömer *rażhu*'nı kötürdiler taqı ėwke ėlettiler. Kün tuġmaqqa (9) yawudı erse, ṣaḥābalar yıġılışıp 'Abdu'r-Raḥmān ibnü 'Avfnı keçürdiler. İmāmatlıq qıldı. Qısqa sūralar (10) oqıp erte namāzını qıldılar. Ol mel'ūnnı taqı öltürdiler.

Andın son͡g cümle ṣaḥāba 'Ömer qatınġa kirdiler, (11) olturdılar. Ḥāriṯ atlıġ ṭabīb bar erdi. Ol aydı: Bir çanaq birle süt keltürün͡gler, tėdi erse, (12) keltürdiler. Ol aydı: Yā emīre'l-mu'minīn, bu sütni için͡g, baqalın͡g, baġarsuqların͡gız bütün-mü turur, tėp. (13) 'Ömer *rażhu* ol sütni içti erse, kindiki astında bir cerāḥat bar erdi, ol cerāḥatdın süt qan (14) birle bulġaşıp çıqtı erse, 'Ömerdin umīḏ kötürdiler. 'Ömer *rażhu* aydı: Şükür ol Tan͡grıqa kim menim ölümümni (15) ol kimersenin͡g ėlginde qıldı kim 'ömri içinde Tan͡grıqa secde qılmışı yoq, tėdi erse, İbnü 'Abbās *rażhu* (16) aydı: Bişārat bolsun sizke, yā emīre'l-mu'minīn, uçtmaḫ birle kim 'ömrün͡güzni 'adl birle keçürdün͡güz taqı (17) ölümün͡güz şehādat birle boldı, tėdi erse, 'Ömer *rażhu* aydı: Ne uluġ ḥasret bolġay 'Ömerke kim, 'Ömerni **[119]** (1) Ḥaq te'ālā

raḥmat qılmasa, tėdi erse, bir yigit bar erdi, ol aydı: Yā emīre'l-mu'minīn, ne üçün andaġ aytur-siz? (2) Peyġāmbar *'as* ṣuḥbatında bolduṉuz, eḏgü 'ameller qıldıṉız taqı Ḥaq te'ālā sizke ḫalīfalıq rūzī qıldı (3) erse, 'adl qıldıṉız; yana uş şehīdlik maqāmı taqı bulduṉuz, tėdi erse, 'Ömer *rażhu* aydı: Ey qarındaşım (4) oġlı, eger Taṉrı te'ālā maṉa 'iqāb qılmasa, s̱evāb taqı bėrmese, rāżī erdim tėdi. Andın soṉ oġlı 'Abdullāhqa (5) aydı: Ey oġlum, borcum nėçe bar, bilür-mü-sen? tėdi erse, cümle ṣaḥāba saqış qıldılar. Seksen yarmaq borc (6) çıqtı erse, 'Ömer aydı *rażhu*: Ey oġlum, bu borcnı menim uruġum qayaşımdın ḥāṣil qılġıl; andın (7) yetmese, menim qabīlamdın ḥāṣil qılġıl; andın yetmese, Qurayş qabīlasındın ḥāṣil qılġıl, bu üç kimerse- (8) -lerdin aşmaġıl tėdi. Taqı bu borc barça dervīşler, mīskīnler, yetīmler üçün erdi taqı musulmānlar maṣlaḥatı (9) üçün erdi. Andın soṉ aydı: Ey oġlum, barġıl, mu'minler anası 'Āyişe ḫatundın derḫōst qılġıl taqı (10) ayġıl: 'Ömer sizke selām bėrdi taqı aydı kim, Peyġāmbar *'as* qatında, babaṉız Abū Bekr qatında bizke āḫirat (11) yeri bėrsengiz, anlar qatında yatsaq, tėp derḫōst qılġıl, tėdi erse, oġlı taqı bardı, derḫōst qıldı (12) erse, 'Āyişe *rażhā* qabūl qıldı.

Andın soṉ ṣaḥābalar aydılar: Yā emīre'l-mu'minīn, sizdin soṉ ḫalīfa (13) kim bolġay, kimni maṣlaḥat körer-siz? tėdiler erse 'Ömer *rażhu* aydı: Mėndin song sizler ittifāq qılıp (14) bu altı kimersedin birini ḫalīfa qılġay-siz, tėdi erse, ṣaḥābalar aydılar: Ol altı kimerse kimler turur? tėp (15) su'āl qıldılar erse, 'Ömer *rażhu* aydı: Biri 'Os̱mān turur, taqı biri 'Alī turur, taqı biri Ṭalḥa turur, taqı biri (16) Zübeyr turur, taqı biri 'Abdu'r-raḥmān ibnü 'Avf turur, taqı biri Sa'd ibnü Vaqqāṣ turur. Men Peyġāmbar *'as*'dın bularnıṉ (17) fażayilini eşitip turur-men. Peyġāmbar *'as* aydı: 'Os̱mān ėwinde uyısa, kök ferīşteleri anı Taṉrı te'ālādın **[120]** (1) yarlıqayu tileyürler erteke tegi. Men aydım: Bu 'Osmānġa ḫāṣ mu turur? tėdim erse, Peyġāmbar *'as* aydı: (2) Bu 'Os̱mānqa ḫāṣ turur, 'Osmān Ḥaq te'ālādın uftanur yazuq qılmaqqa taqı ḫaṭā qılmaqġa tėp aydı. (3) Peyġāmbar *'as* aydı: Qıyāmat kün bolsa *āvş* hēç mūfiq bolmaġay qıyāmat mūfiq- (4) -larıdın, meger menim ėlgim 'Alī ėlginde bolġay, tėdi.

Yana Peyġāmbar *'as* birle seferde ėrdük. Kėçe (5) sawuq erdi. Barur erdük. Peyġāmbar *'as*'nung tėwesining pālānı tüşti erse, Peyġāmbar *'as* aydı: (6) Ey Bār Ḫudāyā, ümmetimdin qayu bir kimerse tėwesidin tüşüp menim tėwemnüng pālānını tüzetse, sen (7) ol quldın rāżī bolġıl; andaġ rāżī bolmaq kim, hēç andın soṉ ol qulġa seniṉ ġażabuṉ bolmasun, (8) tėp du'ā qıldı erse, derḥāl Ṭalḥa tėwesidin tüşti taqı Peyġāmbar *'as*'nıṉ tėwesiniṉ pālānını (9) yaraşturdı erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Ṭalḥa, uş Cebre'il saṉa selām aytur taqı andaġ aytur kim, (10) ol Taṉrı kim, Muḥammedni ḥaq peyġāmbar ıḏtı, anıṉ birle and yād qılur-men kim hēç Ṭalḥa üze qıyāmat qaḏġu- (11) -larıdın qaḏġu kelmegey ve eger kelür bolsa, men Ṭalḥa qatında ḥāżır bolġay-men tėp aydı.

Yana Peyġāmbar (12) *'as* bir kün qaylūla qılur erdi [ya'nī tüş vaqtın uyur erdi]. Zübeyr *ražhu* Peyġāmbar *'as*'nı yelpir erdi, mübārek yüzi-(13) -din çıbınlarnı keterür erdi. Peyġāmbar *'as* oyandı; kördi kim Zübeyr ḫıdmat qılu turur. Peyġāmbar *'as* (14) aydı: Yā Zübeyr, uş Cebre'il qatımda turur taqı saṅga selām qıldı taqı aydı kim ol Taṅgrı birle and yād qılur-men (15) kim, Muḥammedni ḥaq peyġāmbar ıḍtı; qıyāmat kün bolsa *āvṣ* Zübeyrdin tamuġ otınıṅg uçqunlarını men (16) def' qılġay-men, neteg kim, seniṅg yüzüṅgdin çıbınlarnı def' qıldı, tėp aydı.

Yana Peyġāmbar *'as* bir kün 'Āyişe (17) ėwinde olturup turur erdi kim, Fāṭıma *ražhā* keldi, Ḥasan Ḥüseyn birle taqı aydı: Yā Resūlallāhi, bu oġlanlar **[121]** (1) açlıqındın yıġlayurlar taqı qatımda hēç dünyāvī neerse yoq. İṅgen müteḥayyir boldum erse, bu oġlanlarnı (2) siziṅg ḫıdmatqa keltürdüm, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ey Bār Ḫudāyā, bu sā'at içinde ümmetimdin (3) qayu bir kimerse maṅga taqı qızım Fāṭımaġa taqı oġlanlarım Ḥasan Hüseynge ṭa'ām yėdürse, sen ol kimerse- (4) -ke uçtmaḥ ṭa'āmıdın ruzī qılġıl! tėp du'ā qıldı erdi. Derḥāl qapuġda kimerse qapuġnı qaqtı erse, (5) çıqtılar, baqtılar 'Abdu'r-raḥmān bin 'Avf erdi; ėlginde bir ṭabaq bar, içinde bir çanaq birle aş keltürmiş (6) taqı ėkki etmek keltürmiş; aydı: Yā Resūlallāhi, bu hediyye siziṅg turur, ḫıdmatqa keltürdüm, tėdi erse, ėw içinde (7) kişiler cümlesi yėdiler taqı toydılar. Andın soṅg Peyġāmbar *'as* aydı: Yā 'Abdu'r-raḥmān, uçtmaḥ saṅga (8) ḥāṣil boldı taqı Taṅgrı te'ālā dünyāṅgke taqı berekāt bėrsün, tėp du'ā qıldı.

Yana Peyġāmbar *'as* Uḥud toquşında (9) Sa'd ibnü Vaqqāsqa oq sunar erdi taqı aytur erdi: Atġıl, yā Sa'd, ata anam saṅga fidā bolsun! tėp aydı. (10) Kim kim bu altı kimerse ḥaqqıṅga yaman söz aytur bolsa, özinge ẓulm qılmış bolġay, tėdi, velīkin bu ḫilāfat (11) işi taqı küçey turur; tegmesinde bir nerse bar kim ḫilāfatqa lāyiq ermes, anıṅg üçün kim bularda birini ta'yīn (12) qılmadım, kim qıyāmat kün maṅga su'āl bolmasun tėp. Ammā 'Oṣmān öz qavmını iṅgen sewer, anı ta'yīn qılsam qor- (13) -qar -men kim, öz yaq yawuqlarıṅga şefaqat saqınıp tegme birini bir ėlge beglikke ıḍsa taqı anlar kerekinçe bėg- (14) -likni saqlayu bilmesler taqı bu anlarnı ma'zūl qılmaġay tėp qorqar-men. Ammā 'Alī iṅgen mazzāḥ turur, ḫalq (15) arasında heybeti yoq taqı bu ḫilāfatqa heybetlig kişi kerek kim barça ḫalq andın qorqup yaman iş qılmasalar (16) taqı Zübeyr qatıġ öfkelig turur taqı Ṭalḥa iṅgen ża'īf turur, erki ḫatunı ėlginde turur taqı 'Abdu'r-raḥmān ibn 'Avf (17) malı üküş turur, öz mālı birle meşġūl turur taqı Sa'dnı aymaq ḥācat yoq. Andın soṅg bir kimerse aydı: **[122]** (1) Yā emīre'l-mu'minīn, oġluṅguz 'Abdullāh neteg turur ḫilāfatqa bolur mu? tėdi erse, ol kişike aydı: Tek turġıl, (2) söz söyleseṅg, Taṅgrılıq üçün sözlegil, menim, ḫāṭırım üçün sözlemegil. Oġlum ḫatunını (3) ṭalāq qılu bilmez, ḫalīfalıq neteg qılu bilgey? Peyġāmbar *'as* bir kün maṅga aydı. Yā 'Ömer, eşittim kim (4) oġluṅg 'Abdullāh ḫatunıṅga ḥayż ḥālında ṭalāq bėrmiş, andaġ kerekmez.

Oğluñga buyurğıl, ḫatunını (5) mülkinge qaytarsun, andın soñ arıǵlıq ḥālatında tilese talāq bėrgey, zīnhār ḥayż ḥālında (6) ṭalāq bėrmesün tėdi. Taqı ḥālı iñgen żaʿīf boldı erse ṣaḥābalar taqı çıqtılar. Ẕu'l-ḥicca (7) ayıdın tört kün qalıp turur erdi, çahārşenbe kün erdi kim, ol melʿūn bıçaq birle urdı; (8) muḥarram ayınıñ avval küni erdi, yekşenbe kün kim dār-i fenādın dār-i beqāǵa riḥlat qıldı *innā lillāhi va innā ilāyhi rāciʿūn* (9). On yıl taqı bėş ay taqı yigirmi kün ḫalīfālıq qıldı. Qaçan kim vefātı boldı erse, cümle ṣaḥāba (10) yıǵlaştılar. Medīne içinde hēç kimerse qalmadı kim özi üçün qaḍǵurmadı, cümle qaḍǵurdılar, (11) yıǵladılar. Cināzasını ʿĀyişe qapuǵınǵa keltürdiler erse, ʿĀyişe *rażhā: vā Muḥammedāh vā Abā Bekrāh* (12) *vā ʿÖmerāh* tėp yıǵladı. Taqı Payǵāmbar *ʿas* ravżasınǵa kigürdiler taqı Abū Bekrniñ kindiki (13) tuşında ʿÖmerniñ başı boldı, neteg kim ḥavāşīda bitiglig turur.

محمّد رسول الله

ابوبكر رضى الله عنه

عمر رضى الله عنه

[Kenarda:]
Bu ṣūrat Peyǵāmbarnıñ taqı Abū Bekirniñ taqı ʿÖmerniñ sınlarınıñ ṣūratı turur. Andın soñ saḥābalar cümlesi bir yerke (14) yıǵıldılar taqı üküş meşveret qılmışdın soñ cümle ittifāq qılıp ʿOs̱mānnı *rażhu* ḫalīfa (15) qıldılar ʿOs̱mān ḫilāfatnı qabūl qıldı. Ol bėş kimerse avval beyʿet bėrdiler, andın soñ öñgin (16) saḥābalar taqı beyʿet bėrdiler.

ÜÇİNÇ FAṢL

ʿOs̱mān *rażhu*'nıng fażāyiliniñ beyānı içinde (17) turur.

İmām Abu'l-ʿAlā Ōşī *raḥmhi* Nişābu'l aḫbār atlıǵ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş, ḥadīs̱ **[123]** (1) bu turur:

عن طلحة بن عبدالله رضى الله عنه أنّه قال رسول الله صلّى الله عليه و سلّم لكلّ نبىّ رفيق و رفيقى (2) فى الجنّة عثمان

Maʿnīsi ol bolur kim Peyǵāmbar *ʿas* andaǵ ḫabar berür yarlıqar. Tegme bir (3) peyǵāmbarnuñ qoldaşı bar, menim qoldaşım uçtmaḥda ʿOs̱mān turur, *rażhu*.

ʿĀyişe *rażhā* (4) aytur: Bir kün Peyǵāmbar *ʿas* ėwinde yatıp turur erdi taqı ėkki mubārek yinçüki açuq erdi kim Abū Bekr (5) *rażhu* qapuǵqa keldi taqı kirmekke destūr tiledi erse, Peyǵāmbar *ʿas* destūr bėrdi. Abū Bekr (6) *rażhu* kirdi taqı olturdı. Peyǵāmbar *ʿas* burunqı ḥālı üze erdi.

Yana ʿÖmer *rażhu* keldi (7) destūr tiledi erse, Peyġāmbar *ʿas* an͡ga taqı destūr bėrdi, ol taqı kirdi. Peyġāmbar *ʿas* bayaqı (8) teg turur erdi. Qaçan kim ʿOsmān *rażhu* keldi taqı destūr tiledi erse Peyġāmbar *ʿas* olturdı (9) taqı tonını tüzetti taqı yinçükini örtti, andın son͡g ʿO̱smānġa *rażhu* destūr bėrdi erse ʿO̱smān taqı (10) kirdi. Bir zamān olturdılar taqı çıqtılar erse, men aydım. Yā Resūlallāhi babam, Abū Bekr keldi, hēç iltifāt (11) qılmadın͡gız, ʿÖmerke taqı iltifāt qılmadın͡gız. Qaçan kim ʿO̱smān keldi erse, olturdun͡guz, tonların͡gıznı (12) tüzettin͡giz, yinçükin͡gizni örttün͡giz tėdim erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Men uftanmaġayın-mu ol ėrdin, (13) yā ʿĀyişe, kim cümle ferīşteler andın uftanurlar. Yā ʿĀyişe, ʿOsmān in͡gen uftanġan turur. Ol kirmişte (14) men bayaqı teg tursa erdim, kön͡glinde sözini, ḥācatını man͡ga ʿarża qılu bilmegey erdi, tėdi.

Qaçan kim (15) Peyġāmbar *ʿas*'qa fermān keldi kim Tebük ėlinge çerig birle barġıl taqı andaqı kāfirlar birle ġazāt (16) qılġıl tėp havā in͡gen issig erdi. Taqı Medīnede qaḥṭlıq erdi, aḥvāl in͡gen duşvār erdi. Baʿżı (17) ṣaḥābaqa bu vaqtta ġazāt qılmaq in͡gen aġır keldi erse, āyat nāzil boldı, *qt:*

ياايـّهاالـّذين امنوا [124] (١) مالـكم إذا قيل لـكم آنفروا فى سبيل الله اثا قلتم الى الارض

ارضيتم بالحيوة الـّدنيا من الاخرة فمامتاع (2) الحيوة الدنيا فى الاخرة الا قليل [IX: 38]

Bu āyat maʿnīsi ol bolur kim: *Yā ayyuhā'lladīna āmanū* ey ol kimerseler kim Īmān (3) keltürdün͡giz, ne boldı sizlerke *idā qīla lakum* qaçan kim aytılsa sizlerke *infirūfi sabīli'llāhi* çıqın͡g (4) Tan͡grı teʿālā rıżāsı içinde ġazāt qılmaqqa *iṣṣāqaltum ilā'l-arḍi* aġırsınur-siz ėwlerin͡gizke meyl (5) qılġan ḥālında, *a raḍītum bi'l-ḥayāti'd-dunyā* rāżī boldun͡guz-mu bu yaqın tiriglikke *fa-mā matāʿu'l-ḥayāti* (6) *'d-dunyā fi'l-āḫirati illā qalīlun* ermez bu dünyānın͡g tirigli[ki] āḫirat içinde meger az turur.

Qaçan bu āyat (7) nāzil boldı erse, cümle ṣaḥābalar raġbat qıldılar ġazātqa çıqmaqġa, velīkin munāfiqlar biri biringe aytur (8) erdiler: Çıqman͡g havā in͡gen isig turur, tėdiler erse, yana āyat nāzil boldı, *qt*:

وقالوا لا تنفروا (9) فى آلحدّ قل نارجهنّم اشدّ حرّا لو كانوا يفقهون (IX: 81)

Bu āyat maʿnīsi ol bolur kim aydılar munāfiq- (10) -lar kim ġazātqa çıqman͡g bu isigde tėp. Sen ayġıl, yā Muḥammed: Tamuġ isigi bu isigdin qatıġraq turur, eger bilseler (11) tėp. Āyat nāzil boldı erse, cümle çıqmaqġa qaṣd qıldılar; taqı istiʿdādları yoq erdi. Peyġāmbar *ʿas* (12) nidā qıldurdı. Cümle ṣaḥābalar mescidke yıġıldılar. Peyġāmbar *ʿas* minberke mindi taqı Tan͡grı teʿālāqa, ḥamd u s̱enā (13) qıldı. Andın son͡g ġazāt s̱evābını taqı şehādat s̱evābını aydı taqı ḫalāyıqnı qandurdı, ġazātqa taqı taṣdīq qılmaqġa (14) taḥrīṣ qıldı erse, ʿO̱smān *rażhu* qoptı taqı aydı: Yā Resūlallāhi, men min͡g tėwe bėreyin cümle asbābı birle (15) taqı min͡g kişike azıq bėreyin, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* ḫāṭırı ʿO̱smāndın in͡gen rāżī taqı ḫoşnūd (16) boldı taqı

ėkki ėlgini kötürdi taqı aydı: Ey Bār Ḫudāyā, sen ʿOs̱māndın ḫoşnūd bolġıl taqı rāżī bolġıl! tėdi (17) erse, cümle ṣaḥābalar āmīn tėdiler. Andın soñ̄ aydı: Yā ʿOs̱mān sen bu kündin soñ̄ ne qılsañ̄ qılġıl, kim seniñ̄ **[125]** (1) ornuñ̄ sekkiz uçtmaḥda turur, tėp bişārat bėrdi erse, cümle ṣaḥābalar küçi yetkinçe meded qıldılar.

ʿOs̱manqa (2) *rażhu* Ẕu'n-Nūreyn tėp aytur erdiler. Ẕu'n-nūreyn ėkki nūrlug tėmek bolur. Ol maʿnīdin ötrü (3) özinge Ẕu'n-nūreyn tėdiler kim Peyġāmbar *ʿas*'nuñ̄ ėkki nūr-dīdesini cüftlenip turur erdi. Ruqayya (4) atlıġ ʿayālını avval cüftlendürdi. Ol vefātı boldı erse, yana Umm-i Küls̱ūm atlıġ ʿayālını cüftlendürdi taqı (5) aydı kim: Yetmiş ʿayālım bolsa erdi, bir biri soñ̄ınça ʿOs̱mānqa cüftlendürgey erdim tėdi. Bir kün Peyġāmbar (6) *ʿas* Umm-i Küls̱ūmke su'āl qılur taqı aytur: Ey ʿayālım bu küḍegü ʿOsmānnıñ̄ muʿāşiratı taqı tirigliki siziñ̄ (7) birle neteg turur? tėdi erse, Umm-i Küls̱ūm aydı: Ey baba, men andın ḫoşnūd turur-men, tirigliki ḫoş turur, ḥalīm turur, qılıqı siziñ̄ (8) qılıqıñ̄ızqa oḫşayur, tėdi.

Bir kün ʿOs̱man *rażhu* Peyġāmbar *ʿas*'nuñ̄ ḫādimler[i]din eşitti kim (9) Peyġāmbar *ʿas* ėwinde üç kün boldı kim qazġan asılmadı, ot urulmadı, toquz hücresinde taqı (10) mundaġ-oq tėp, żaʿīfaları taqı ṣabur qılıp turur, Peyġāmbar taqı ṣabur qılıp turur erdi. ʿOs̱mān *rażhu* (11) iñ̄gen qaḍġurdı taqı aydı kim: Biz neteg ümmet bolur-miz? Ėwümüzde munça niʿmet bolġay taqı Peyġāmbarımız (12) żaʿīfaları birle, ḫādimları birle üç kündin berü aç bolġaylar tėp qaḍġu birle qoptı taqı Peyġāmbar *ʿas* (13) ḫıdmatınġa bardı. Baqar, Peyġāmbar *ʿas* ābdest qılıp mescidke barur. ʿOs̱mān *rażhu* Peyġāmbarġa salām (14) qıldı taqı aydı: Yā Resūlallāhi, men eşittim kim oġlanlar ėwde üç kündin bėrü aç turur ermişler. Siz bilür- (15) -siz kim bu mālnı men muḥtāclar üçün tutar-men taqı hē̱ç kimersedin darīġ tutmaz-men. Eger cümle mālımnı qabūl qılsañ̄ız, (16) red qılmaz-men. Mañ̄a hē̱ç aymadıñ̄ız, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* hē̱ç neerse tėmedi taqı mescidke kirdi. ʿOs̱mān taqı (17) ėwinge bardı taqı bir qoy, bir taġarçuq un taqı bir taġarçuq ḫurmānı ʿĀyişe *rażhā* ėwinge ıḍa bėrdi. **[126]** (1) taqı ol keltürgen kimerse aydı kim: Peyġāmbar *ʿas*'nuñ̄ toquz hücresinge taqı mundaġ ıḍa bėrdi tėp aydı. (2) Andın soñ̄ Peyġāmbar *ʿas* mesciddin keldi taqı ʿĀyişe *rażhā* ėwinge kirdi. Baqar, qazġan asmışlar (3) taqı aş bişürmek istiʿdādı birle meşġūl turur. Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā ʿĀyişe, ėwde üküş niʿmet körer-men. (4) Bular qandın keldi? tėdi erse, ʿĀyişe *rażhā* aydı: Yā Resūlallāhi, bularnı bizke ʿOs̱mān ıḍa bėrdi, (5) tėdi erse Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā ʿĀyişe, bularnı qısmat qılġıl, toquz hücreke taqı munlardın tėgme (6) biriñ̄e naṣīb ıḍa bėrgil! tėdi erse ʿĀyişe *rażhā* aydı: Yā Resūlallāhi, toquz hücreke taqı mundaġ (7) ıḍa bėrmiş, tėdi erse Peyġāmbar *ʿas* ėlgini kötürdi taqı aydı: Ey Bār Ḫudāyā, ʿOs̱mānnıñ̄ keçmiş (8) yazuklarını taqı kelgü yazuqlarını sen yarlıqaġıl taqı āşkāra yazuqlarını hem

örtüglüg yazuqlarını (9) sen yarlıqağıl. Ey Bār Ḫudāyā, men ʻOsmāndın rāżī men, sen taqı rāżī bolğıl! tėp üç qata aydı.

Abū Mūsā al-Aşʻarī (10) aytur *rażhu*: Peyğāmbar birle saḥābalarda birininğ būstānınğa barduq taqı būstānnınğ qapuğını bağladuq (11) taqı bir zamān olturduq erdi bir kimerse qapuğ qaqtı erse, Peyğāmbar *ʻas* aydı: Yā Abū Mūsā, qopğıl (12) taqı ol kimerseke qapuğnı açğıl taqı anğa uçtmaḥ birle bişārat bėrgil, tėdi erse, men taqı qoptum, qapuğnı (13) açtım. Baqar-men, Abū Bekr *rażhu* erdi. Men aydım: Yā Abā Bekr bişārat bolsun sizke uçtmaḥ birle, tėdim (14) erse, Abū Bekr aydı: Yā Abā Mūsā, özünğdin mü ḫabar bėrür-sen yā taqı Peyğāmbardın eşitip-mü aytur-sen? tėdi erse, (15) men aydım: Yā Abā Bekr, Peyğāmbar *ʻas* manğa andağ aydı, tėp aydım erse, sewündi. Yana bir zamān olturduq erdi, yana (16) bir kimerse kelip qapuğnı qaqtı erse, Peyğāmbar *ʻas* manğa bayaqı teg aydı: Yā Abā Mūsā, qopğıl taqı ol kimerseke (17) qapuğnı açğıl taqı anğa uçtmaḥ birle bişārat bėrgil, tėdi erse, men taqı qoptum, qapuğnı açtım. Baqar-men, ʻÖmer *rażhu* **[127]** (1) erdi. Men aydım: Yā ʻÖmer, bişārat bolsun sizke uçtmaḥ birle, tėdim, Peyğāmbar *ʻas* manğa mundağ fermānladı, tėdim (2) erse, ol taqı şāḏ boldı. Yana bir zamān olturduq erdi taqı bir kimerse qapuğnı qaqtı erse, Peyğāmbar *ʻas* ʻAbdullāh (3) ibnü Qays-qa buyurdı taqı aydı: Yā ʻAbdullāh, qopğıl ol kimerseke qapuğnı açğıl taqı uçtmaḥ birle bişārat bėrgil (4) velīkin üküş miḥnet tegmişdin sonğ, tėdi erse, ʻAbdullāh taqı qoptı, qapuğnı açtı. Baqar, ʻOsmān *rażhu* erdi. (5) Ol taqı Peyğāmbar fermānı birle uçtmaḥ birle bişārat bėrdi.

Qaçan kim ʻÖmer *rażhu* dünyādın naql qıldı erse, (6) cümle saḥābalar ittifāq qıldılar taqı ʻOsmānnı *rażhu* ḫalīfa qıldılar erse, ʻOsmān *rażhu* taqı ḫilāfatnı (7) qabūl qıldı taqı Peyğāmbar *ʻas*'nınğ minberinge mindi taqı ḫuṭba oqıdı; Tanğrı tebāreke va teʻālāqa üküş ḥamd u senā– (8) –lar qıldı taqı Peyğāmbar *ʻas*'qa durūḏlar aydı taqı Abū Bekr *rażhu*'qa riżvān aydı taqı ʻÖmer *rażhu*'qa (9) rizvān aydı. Andın sonğ aydı: Ey ḫalāyıqlar bu ḫilāfat işi ağır iş turur, kerek kim cümlenğiz manğa yārī bėrsenğiz (10) bilmez işimni bildürsenğiz taqı kerekmez işler mėndin kelür bolsa, anğdursanğız, tėdi taqı ḫalāyıqqa üküş (11) vaʻẓ u naṣīḥat qıldı taqı ėndi.

Andın sonğ ʻÖmer *rażhu* tegme bir şeherde saḥābalardın tabiʻīnlerdin (12) kimlerni bėg qılıp turur erdi. Qayu biridin kerekmez iş ėşitti erse, anlarnı maʻzūl qıldı taqı önğin kimerselerni (13) bėg qıldı; taqı Mağrib ėlleringe çerig ıḏa bėrdi. Afrīka atlığ ėlni açtılar taqı Andalūs atlığ ėlni açtılar (14) taqı Fārs atlığ ėllerni taqı açtılar taqı Rūm ėllerini taqı açtılar. ʻÖmer *rażhu* Muʻavīyeke Dimişqninğ (15) bėgligini bėrip turur erdi. ʻOsmān *rażhu* taqı Muʻavīyeni maʻzūl qılmadı. Burunqı tėg bėglik qılur erdi (16) Abū Ẕar Ğafārī *rażhu* uluğ saḥābalardın erdi, Peyğāmbar *ʻas* ḫıdmatında üküş bolup turur erdi, (17) hem taqı uluğ yaşlığ erdi. Cümle ḫalāyıq

aṅa üküş ḫıdmat qılur erdiler. Ol taqı pārsālıq birle ʻömrini keçrür erdi. [128] (1) Qaçan kim çerig ġazāt qılu Şāmqa bardılar erse, özi taqı ʻÖmerdin destūr tilep çerig birle bardı, bolġay-mu kim (2) Ḥaq teʻālā şehīdlik rūzī qılġay, tėp. Ol müyesser bolmadı erse, Dimişqta ėglendi. Qaçan kim Muʻāviye (3) *rażhu* Dimişq ėlinde beḍük sarāylar qopardı erse, Abū Ẕar Ġafārī *rażhu* kelip üküş teşnī- (4) –ler qıldı: Sen Peyġāmbar ʻ*as*'nı kördüṅ taqı ėwlerini taqı kördüṅ, tiriglikini taqı kördüṅ; Peyġāmbar ʻ*as* (5)-qa mutābiʻat qılmaz-sen. Peyġāmbar ʻ*as* qaçan mundaġ sarāylarda olturdı, qaçan mundaġ tanaʻʻumlar (6) qıldı kim sen qılur-sen? Üküş tefrīʻler qıldı erse, Mu'āvīye ḫātırı munaġġaż boldı taqı bitig bitip emīrü (7) 'l-mu'minīn ʻOs̱mānqa *rażhu* ḫıdmatınġa duʻā-gūy Muʻāvīyedin salām va taḥiyyat ʻarża qılur taqı siziṅ (8) keremüṅüzdin derḫōst ol turur kim, Abū Ẕar Ġafārīni ündetseṅiz kim maṅa üküş teşnī'ler qılur, hēç (9) ḥurmet qılmaz, yüzüm suyın ḫalāyıq qatında töker. Men aṅar üküş ḥurmetler qılur-men uluġ saḥāba (10) tėp, Peyġāmbar ʻ*as* ṣuḥbatında üküş boldı tėp taqı ol maṅa hēç ḥurmet qılmaz. Kerem qılıp ündetseṅiz, (11) uluġ minnet bolġay tėdi erse, ʻOs̱mān *rażhu* taqı bitig ıḍa bėrdi taqı ündetti erse, Abū Ẕar Ġafārī taqı (12) Dimişqdin Medīneke emīrü 'l-mu'minīn ʻOs̱mān ḫıdmatınġa keldi Nėçe vaqtlar ʻOs̱mān *rażhu* qatında boldı. (13) ʻOs̱mān taqı sözleyür erdi. ʻOs̱mān *rażhu* taqı aytur erdi: Yā Abā Ẕar, bizler Peyġāmbar tėg tirilü bilmez-miz. (14) Peyġāmbar ʻ*as*'qa nėçe özlerimizni nėçe az oḫşatsaq taqı qabūl qılġıl tėp ḫoşluq birle ögüt (15) –ler erdi. Bir kün Abū Ẕar Ġafārī *rażhu* ʻOs̱mān qatınġa kirdi. Baqar ʻOs̱mān qatında Kaʻbu'l-aḫbār (16) bar erdi. Abū Ẕar Gafārī aydı: Yā emīre'l-mu'minīna, buyurġıl bu baylarqa kim qoṅşılarındaqı dervīşlerke miskīn– (17) –lerke terbīyet qılsunlar. Yıldın yılqa zekāt bėrür-miz, tėp ayturlar taqı qoṅşılarındaqı dervīşlerke miskīn– [129] (1)–lerke terbīyet qılsunlar. Yıldın yılqa zekāt berür-miz, tėp ayturlar taqı qoṅşılarındaqı dervīşlerke (2) miskīnlerke terbīyet qılmazlar tėdi erse, Kaʻbu'l– Aḫbār aydı: Yā Abū Ẕar anlarqa yıldın yılqa zekāt bėrmek (3) farīża turur, zekātdın öṅin neerse bėrmek farīża ermez. Tileseler, bėrgeyler; tilemeseler, bėrmegeyler, (4) tėdi erse, Abū Ẕar Gafārī *rażhu* ġażablıġ kişi erdi, Kaʻbu'l-Aḫbārġa aydı: Ey Yahūd oġlı, (5) sen maṅa neteg cevāb qaytarur-sen emīre'l–mu'minīn ʻOs̱mān ḥażratında'? tėp ėlgindeki ʻaṣā birle urmış (6) erdi. Kaʻbu'l-Aḫbārnıṅ başı yarıldı erse, Kaʻbu'l-Aḫbār taqı tek turdı, Abū Ẕar Ġafārīqa hürmet qıldı erse, (7) ʻOs̱mān *rażhu* aydı: Yā Abā Ẕar, tiliṅni taqı ėlgiṅni musulmānlardın yıġıp turġıl. Kaʻbu'l-Aḫbār– (8) –nıṅ bu qadar sözinge şerīʻātta sökmek taqı urmaq kelmez, mundaġ qılmaq ḫoş ermez tėdi taqı Kaʻbu (9) 'l-Aḫbārdın derḫōst qıldı kim: Yā Ka'bu'l-Aḫbār, özi uluġ ṣaḥābalardın turur, nāgāh mundın bu iş (10) keldi. Sen keçürgil taqı ʻafv qılġıl Peyġāmbar ʻ*as*'qa ṣuḥbat qılġanı üçün tėdi erse, ol taqı (11) ʻafv qıldı, baġışladı. Andın soṅ ʻOs̱mān *rażhu* aydı: Yā Abā Ẕar, maş-

laḥat bolġay-mu kim, bu ḫalāyıq- (12) -lardın bir yanısı bolsanğ taqı hēç bu ḫalāyıqlarnınğ yaman işlerini körmesenğ, Ḥaq te'ālāqa 'ibādat qılsanğ, (13) tüni küni Ḥaq birle bolsanğ, tėdi erse, Abū Ẕar aydı: Yā emīre'l-mu'minīn, siz ne işke buyursanğız, anı qılayın tėdi erse, (14) 'Os̱mān aydı *rażhu*: Zabda atlıġ yerke barsanğ bolġay-mu? tėdi erse, Abū Ẕar aydı: İnğen barayın. Manğa taqı (15) bir kün Peyġāmbar *'as* aymış erdi, miskīn Abū Ẕar yanğluz tirilgey taqı yanğluz ölgey taqı qıyāmatta (16) yanğluz qopġay, tėp aymış erdi. Men hemīşe aytur erdim kim Peyġāmbar *'as*'nunğ bu sözi manğa qaçan (17) kelgey, tėp endīşe qılur erdim. Ėmdi ma'lūm boldı kim, Peyġāmbar *'as*'nunğ sözi kelgey tėp ol Zabda **[130]** (1) tėgeninğiz ṣaḥrā yer turur. Anda hēç kimerse yoq meger bir qaç 'Arab bar yılqı qaralıġ. Ol taqı manğa lāyıq (2) yer turur. Peyġāmbar *'as*'nunğ işāratı taqı andaġ turur, tėdi erse, 'Os̱mān *rażhu* bir sürüg (3) tėweler bėrdi taqı bir sürüg qoylar bėrdi taqı ėkki qul bėrdi taqı azıq bėrdi taqı ḥurmet (4) ve 'izzet birle Abū Ẕarnı Zabda atlıġ yerge uzattı. Abū Ẕar *rażhu* ża'īfası birle ol Zabda (5) atlıġ yerde üküş zamāna turdılar. Andın sonğ Abū Ẕar *rażhu* sökel boldı taqı sökelliki (6) qatıġ boldı erse, ża'īfası yıġlayu başladı. Abū Ẕar aydı: Ey ża'īfa, ne üçün yıġlayur-sen? (7) tėdi erse, ża'īfası aydı: Neteg yıġlamaġayın, sizinğ sökellikinğiz inğen qatıġ boldı. Eger ecel (8) yetse, neteg qılġay-men? Bu ṣaḥrā yer turur, hēç kimerse yoq yuġuçı taqı yoq kefen taqı yoq namāz qılġuçı (9) taqı yoq. Men ża'īfa yalġuz neteg qılġay-men tėp inğen qaḏġuluġ turur-men, tėdim erse, Abū Ẕar (10) aydı, *rażhu:* Ey ża'īfa, çıqġıl taqı yol ṭarafınġa baqġıl, hēç kimerseni körmez-mü-sen? tėdi (11) erse, ża'īfa aytur: Men taqı çıqtım, bir tepeke mindim. Baqtım erse, yıraqdın kārvān köründi (12) erdi. Sewündüm taqı ançaqa tegi küydüm kim ol kārvān yaqın keldi erse, anlarqa men qol saldım, (13) āvāz qıldım erse, anlar taqı manğa qarşu keldiler taqı aydılar: Ey ża'īfa, aḥvāl ne turur? tėdiler erse, (14) men aydım. Munda bir kimerse sökel turur, āḫir vaqtı yawuq turur taqı ol kimerse Peyġāmbar *'as* (15) yārānlarıdın turur, tėdim erse, ol kārvānda İbn Mes'ūd *rażhu* bar erdi, ol aydı kim: Ol (16) kimerse kim turur? Men aydım: Abū Ẕar Ġifārī turur, tėdim erse, bildiler taqı cümlesi keldiler taqı bizim ėw (17) qatında tüştiler taqı İbn Mes'ūd *rażhu* yārānlarnı başlap Abū Ẕar qatınġa kirdi erse, Abū Ẕar **[131]** (1) *rażhu* sewündi taqı cümlesinge muṣāfiḥa qıldı taqı Abu Ẕar aydı *rażhu*: Bir kün men bir qaç kimerse (2) birle turur erdim. Peyġāmbar *'as* aydı, aranğızda bir kimerse bar. Ol kimerseninğ ölümi saḥrāda bolġay (3) taqı hēç kimerse qatında bolmaġay. Ḥaq tebārake va te'ālā musulmānlardın [bir] ögür ḫalāyıqnı ıḏġay. Ol kimerse - (4) -ler anı yuwġaylar taqı kefenlegeyler taqı namāz qılġaylar taqı defn qılġaylar tėdi. Ol kimerseler cümlesi (5) şeherde vefātı boldılar, yalġuz men qaldım. Men mu'ayyen bildim kim Peyġāmbar *'as* ol sözni menim ḥaqqımġa (6) aymış men taqı yalġan aymadım, Peyġāmbar *'as* taqı yalġan aymadı. Ḥaq te'ālā sizlerni ıḏa bėrdi. (7) Ėmdi menim kefenim

yoq; kerek kim mañga kefen qılsañgız, velīkin andağ kişi mañga kefen qılsun kim ol 'ömri (8) içinde bėglik qılmamış bolsun, ėlçilik qılmamış bolsun hem taqı bir maḥallada uluğluq qılmamış (9) bolsun, tėdi erse, enṣārīlerdin bir yigit bar erdi, ol aydı: Yā ṣāḥib-i Resūlallāh, ol ayğanıñgız (10) kişi men turur-men, tėdi taqı bardı, yükindin kefenlik böz çıqardı taqı keltürdi. Abū Ẕar *rażhu* (11) taqı dāru fenādın dāru beqāğa riḥlat qıldı erse, yuvdılar taqı kefenlediler taqı namāz qıldılar taqı defn (12) qıldılar. İbn-i Mes'ūd *rażhu* Abu Ẕarnıñg ża'īfasını taqı 'ayalını öz 'ayalları qatınga keltürdi (13) taqı cümlesini alıp Medīneke keldiler. Abū Ẕar Gafārīniñg bir 'ayālı bar erdi Fāṭıma atlığ. Ol aytur: (14) Babam Abū Ẕarnı tüşümde kördüm. Bir yaşıl çimgen içinde bolur, ol çimgen içinde yaşıl ton (15) keḍip Qur'ān oqıyur. Bu āyatqa yetmiş erdi kim: (XXXVII: 61) لمثل هذا فليعمل العاملون men aydım: Ey babam, Tañgrı te'ālā (16) siziñg birle ne mu'āmilat qıldı? tėp aydım erse, mañga aydı: Ey 'ayālım şefaqatlığ raḥmetlig Teñgrike satğaştım, (17) mañga rāḥat taqı kerāmat birle qarşu aldı, dereceler uçtmaḥ içinde Peyğāmbar civārında rūzī qıldı. Ey 'ayālım **[132]** (1) vaṣiyyatım sañga ol turur kim ehl-i dünyānıñg 'izzetinge naẓar qılmağıl, dervīşlikke ṣabur qılğıl, cümle derece- (2) -lerni bulğaysen.

'Osmān *rażhu* Kūfeke Sa'īd ibnü'l-Āṣ atlığ kimerseni bėglikke ıḍa bėrmiş (3) erdi. Kūfeniñg uluğları keldiler taqı andın şikāyat qıldılar. Yana Başrağa 'Abdullah ibnü 'Āmir atlığ (4) kişini bėglikke ıḍa bėrmiş erdi. Başra uluğları taqı kelip andın şikāyat qıldılar. Taqı Mısırğa (5) 'Abdullāh ibnü Şüreyh atlığ kişini bėglikke ıḍa bėrmiş erdi. Mıṣırdın taqı yeti yüz kişi keldiler, bėgleri- (6) -din şikāyat qılu cümlesi Medīneke keldiler taqı 'Alīke *rażhu* taqı Ṭalḥake *rażhu* aydılar: Eger bu bėg- (7) -lerni 'Osmān kėtermese, biz 'Osmānnı ḫalīfalıqdın kėterür-miz, tėdiler erse, 'Alī taqı Ṭalḥa bu kişilerni (8) başlap emīrü'l-mu'minīna 'Osmān *rażhu* qatınğa kirdiler taqı bularnıñg şikāyatını aydılar erse, 'Osmān (9) *rażhu* bu bėglerni ma'zūl qılmaqqa rağbat qılmadı. Ṭalḥa yerindin öre qoptı taqı aydı: Yā emīre (10) 'l-mu'minīna, maṣlaḥat andağ turur kim munlar tilekini qılsañgız, yoq erse, üküş fesādlar bolğay. Peyğāmbar (11) *'as* uluğ yaşlığ kişilerni bėğ qılur erdi; siz cümle yigit oğlanlarnı bėg qıldıñgız. Munlarnı (12) ma'zūl qılmasañgız, fesād bolğay, tėdi erse, 'Osmān *rażhu* aydı: Ne qılğaylar? Ṭalḥa aydı: (13) Munlar ayturlar kim: Eger 'Osmān bu bėglerni ma'zūl qılmasa, bizler ittifāq qılıp 'Osmānnı ḫalīfalıqdın (14) ma'zūl qılğaymiz tėp ayturlar, tėdi erse, 'Osmān *rażhu* aydı: Bir kün Peyğāmbar *'as* aydı: (15) Mėndin soñg üküş fitneler bolğay, tėdi. Andın soñg aydı: Yā 'Osmān, Ḥaq te'ālā sañga bir köñglek (16) keydürgey taqı ḫalāyıq sėndin ol köñglekni suçulmaq tilegeyler. Zīnhār ol köñglekni suçulmağıl (17) ançaqa tegi kim şehīdlik birle satğaşğıl, tėdi. Ėmdi ol köñglek tėgeni ḫilāfat köñgleki turur. Men **[133]** (1) bu köñglekni suçulmağay-men ançağa tegi kim Resūlqa şehīdliq birle

satġaşgay-men, tėdi. Andın soñ aydı: (2) Yā ʿOs̱mān, siz maẓlum ölgeysiz; sizni öltürgenler ẓālim bolġaylar, tėdi. Andın soñ İbnü ʿÖmer aydı (3) *rażhu*: Yā emīre'l-mu'mīnin, nė bolġay, bir er ornıñga taqı bir er ıḍa bėrsengiz, ne ziyān bolġay? tėdi (4) erse, ʿOs̱mān *rażhu* aydı: Halā andaġ qılalıñ. Mıṣır ḫalqı kimni tileyürler? tėdi erse, anlar aydılar: (5) Abū Bekr oġlı Muḥammed kerek, tėdiler erse, ʿOs̱mān *rażhu* taqı qabūl qıldı. Ḫaṭ bitidi taqı mühür bastı taqı (6) Abū Bekr oġlını Mısırqa bėgñkke ıḍa bėrdi.

Abū Bekr oġlı Muḥammed taqı Mıṣır ḫalqı birle Medīnedin çıqtılar. Üç (7) künlük yer barmış erdiler kim baqarlar bir ḥabeşī qul tėweke münüp yelip kele turur. Abū Bekr oġlı aydı: Barıñ (8) ol kişini ündeñ taqı soruñ, ne işke ėwüp barur, tėdi erse, bardılar, sordılar erse, aydı kim: (9) Men emīrü'l-mu'minīna ʿOs̱mānnıñ qulı turur-men. Mıṣırġa barur men, Mıṣırnıñ bėgi ʿAbdullāh bin Şüreyhke söz ıḍa (10) bėrüp turur, tėdi erse, aydılar: Mıṣır bėgi munda turur, kelgil! tėdiler erse, ol aydı: Men özinge kelmedim, (11) tėdi erse, qoymadılar, Abū Bekr Oġlı Muḥammedke keltürdiler. Muḥammed sordı kim: Ol ne söz turur, kim emīrü'l-mu'-minīna (12) sañga aytıp ıḍa bėrdi? tėdi erse, ol sözni aymadı. Muḥammed aydı: Qatıñda bitig bar mu ? tėdi erse: Bitigim (13) yoq, tėdi. Muḥammed aydı: Aḫtarıñ, munda bitig bolġay, tėdi erse, aḫtardılar, hėç bitig tapmadılar. (14) Yanında bir quruġ meşk bar erdi. Ol meşkni teprettiler erse, anıñ içinde neerse teprendi. Silktiler erse, içinde (15) bitig tüşti. Ol bitigni Abū Bekr oġlı Muḥammed açtı Mıṣırnıñ uluġları qatında. Andaġ bitilmiş kim: Men ʿOs̱mān– (16) –dın ʿAbdullah bin Şüreyhke sözüm ol turur kim Abū Bekr oġlı Muḥammedni ıḍa bėrdim. Qaçan kim Mıṣırġa yetse, (17) anı öltürgil taqı sen bayaqı teg bėglik üze turġıl tėmiş. Qaçan kim mundaġ bitigni kördiler erse, bu Mıṣırdın **[134]** (1) kelgenlerniñ ġażabı iñen ziyāda boldı. Abū Bekr oġlınıñ taqı ḫāṭırı ḫasta boldı. Taqı cümle qayra Medīneke (2) qayıttılar. Cümle ṣaḥābalar[nı] yıġdılar, ʿAlīke Ṭalḥake bu ḫabarnı bu bitigni körgüzdiler. Cümle ṣaḥābalar iñen taʿaccub (3) qıldılar. Taqı ʿAlī *rażhu* başlap ʿOs̱mān qatıñġa bardılar taqı ol bitigni ʿOs̱mān qatında oqıdılar erse, (4) ʿOsmān aydı: Vallāh men ol bitigni bitimedim taqı kişike taqı buyurmadım, bu qulnı taqı men ıḍmadım, tėdi erse, ʿAlī (5) aydı: Bu bitig kimniñ ḫaṭṭı turur? tėdi erse, aydılar: Bu bitig Mervān ḫaṭṭı turur tėdiler. Mervān, ʿOs̱mānnıñ (6) bitigçisi erdi hem taqı küḍegüsi erdi. Barça ṣaḥābalar aydılar kim: Emīrü'l-mu'minīn ʿOs̱mān yalġan and içmez (7) bizler muʿayyen bildük kim, bu iş ol Mervān işi turur, tėdiler erse, Mısırdın kelgenler aydılar: Andaġ (8) erse, bizke Mervānnı bėrgil tėdiler erse, ʿOs̱mān *rażhu* aydı kim: Sizke Mervānnı bėrsem, sizler (9) anı öltürgeysiz, tėdi taqı añga şerʿan ölüm kelmez, tėdi taqı Mervānnı bėrmedi erse, munlar cümle ġażab (10) birle çıqtılar.

Ol kėçe ʿOs̱mān *rażhu* tüşinde Peyġāmbar *ʿas*'nı körer taqı Abū Bekr taqı ʿÖmer *rażhumā* (11) bar. Peyġāmbar *ʿas* aytur: Yā ʿOs̱mān, erte rūzañ-

nı bizim qatımızda efṭār qılġıl tėp aytur. Qaçan kim (12) ʿOsmān *rażhu* bu tüşni kördi erse, bildi kim şehādat vaqtı yawudı tėp. Ol kün rūza tuttı. Erte (13) boldı erse, Ol Mıṣrīler cümle yıġılışıp ġavġā birle ʿOsmān qapuġıñġa keldiler taqı aydılar kim: Bizke Mervānnı (14) bėrgil, yoq erse, sėni öltürür-biz, tėdiler erse, ʿOsmān *rażhu* qapuġnı baġladı taqı öçekke mindi (15) taqı anlarġa aydı kim: Ey musulmānlar, siz mėni ne yöndin öltürür-siz? tėp aydı; taqı Peyġāmbar ʿ*as* aydı: (16) Musulmān kişiniñ qanı helāl bolmaz, meger üç iş birle qanı helāl bolur: Musulmān bolmışdın soñ yana kāfir bolsa (17) yā taqı ḫatun almışdın soñ zinā qılsa yā taqı nāḥaq yerde bir musulmānnı öltürse tėdi. Ėmdi men dīnimni **[135]** (1) unıtmadım, kāfir bolmadım taqı cāhilliyyatta hem taqı musulmān bolmışdın soñ taqı zinā qılmadım; ol kün Peyġāmbar (2) ʿ*as*'nıñ mübārek ėlgini kim tuttum, andın soñ ėlgimni öz andāmumqa tegürmedim, tėdi. Mėni ne yoldın (3) öltüreyin tėp aytur-siz? Ol kün Peyġāmbar ʿ*as* Medīneke keldi, Medīne içinde Ġifār qabīlalıġ kişiniñ (4) Rūma atlıġ çeşmeniñ quḍusı bar erdi, suwı süçüg erdi taqı ol kişilerke bėrmez erdi taqı öñgin quḍuġlar (5) barça açıġ erdi. Peyġāmbar ʿ*as* aydı: Kim bolġay kim bu Rūmanıñ quḍuġını alsa taqı musulmānlarġa sebīl (6) qılsa, tėdi erse, ol quḍuġnı öz mālımdın otuz bėş miñ yarmaqqa alıp sebīl qıldım erse, Peyġāmbar ʿ*as* (7) maña uçtmaḥ birle bişārat bėrdi. Ėmdi siz maña-mu qaṣd qıldıñız? tėdi. Andaġ qılmañ, Tañrıdın qor— (8) -quñ" tėp vaʿẓ u naṣīḥatlar qıldı taqı tüşti.

Taqı bu ḫabar ʿAlīke tegdi, kim ʿOsmān qapuġında ḫalāyıqlar yıġılışıp (9) turur erdiler, tėp aydılar erse, ʿAlī *rażhu* Ḥasan, Hüseyinni taqı, ḫādimi bar erdi Qanbar atlıġ, bu üçegüni (10) ıḍa berdi kim qapuġnı saqlañ qılıç birle, tėp. Anlar taqı qapuġnı saqladılar. Ėkki kimerse ʿOsmān *rażhu*'nıñ (11) ėwining artında kiçig qapuġ bar erdi taqı ol qapuġdın kirdiler ėliglerinde qılıç birle ʿOsmān *rażhu* (12) muṣḥaf açıp oqıyur erdi, *qt:* (II: 137) فسيكفيكهم الله و هو السميع العليم'ke yetmiş erdi taqı (13) qatında ḫatunı bar erdi Nāyile atlıġ. Qaçan kim ol ėkki melʿūn yalıñ qılıç birle kirip emirü'l-mu'minīn ʿOsmānnı (14) *rażhu* urdılar erse, qanı saçrap ol āyat üzeringe tüşti. Bu kün taqı ol qanlıġ muṣḥaf bar Beytü (15) 'l-Maqdisde. Hācīlar derḫōst qılsalar, çıqarurlar, ziyārat qılurlar. Qaçan kim ol melʿūn ʿOsmānnı qılıç (16) birle urdı erse, ḫatunı ʿOsmānnıñ üzesinge tüşti erse, anı taqı qılıç birle urdılar; eyesiniñ yarusı kesildi, (17) yıġlayu bir muñuşqa sıġındı. Andın soñ bu ėkki kimerse çıqtılar. Yana bir kimerse kirdi. Emīrü'l-mu'minīn ʿOsmān **[136]** (1) henüz ölmedin turur erdi. Ḫatunı Nāyileni bir yanqa qavdılar qatıġ urdılar erse, ḫatunı yıġlayu başladı, (2) ʿOsmān taqı yıġladı taqı bu kimerseke qarġadı. Bu arada ḫatunı qaçtı taqı öçekke mindi, feryād qıldı kim: (3) Emīrü'l-mu'minīnni ėkki kişi art yandın kirip qılıç birle öltürdiler, tėdi erse, Hasan, Ḥüseynniñ (4) hēç ḫabarları bolmadı. Qapuġ açtılar, kirdiler erse emirü'l-mu'minīn ʿOsmān

şehīd bolmış, muṣhafı üze- (5) -sinde qan saçılmış. Üküş yıgladılar *inna lillāhi va innā ilayhi rāci'ūna* tėdiler. Bu ḫabarnı 'Alī eşitti (6) erse, keldi, Ḥasan Hüseynni urdı: Nişe qapuġ saqlamadın͡gız? tėp. Anlar aydılar: Biz qapuġnı muḥkem (7) saqladuq, velīkin bilmedük, bu öltürgenler art qapuġdın kirmişler, tėdiler.

Ẕu'l-ḥicce ayının͡g (8) on seksinç kün, cum'a kün erdi kim özi şehīd boldı. Toqsan yaşında āḫiratqa naql qıldı, (9) on ėkki yıldın on ėkki kün eksük ḫalīfalıq qıldı.

Abū Qalāba aytur: Şāmdın Medīneke keldim. (10) 'Oṣmān *rażhu* şehīd bolmışdın son͡g Medīne içinde yöriyür erken bir maḥallada körer-men ḫalāyıq- (11) -lar yıġılışıp tururlar. Bu ḫalāyıq içinde bir kimerse çaqırur. Men taqı keldim, baqar-men bir kimerse yatur, (12) ėkki közi, ėlgi tirsekidin yoq taqı ėkki aḍaqı tizidin yoq taqı hem qulaqı saġır. Bu kimerse feryāḍ (13) qılur kim: Men dünyānın͡g bedbaḫtı boldum taqı āḫiratnın͡g hem bedbaḫtı boldum taqı ebedī tamuġluq boldum, tėp (14) çaqırur. Men aydım: Sen kim bolur-sen? tėdim erse, ol kimerse aydı kim: Men 'Oṣmānnı öltürgenler çıqmış- (15) -dın son͡g ėwinge kirdim. Bakar-men 'Oṣmān qanqa bulġaşıp yatur erdi, velīkin henūz cānı bar erdi; (16) taqı ḫatunı Nāyile 'Oṣmān üzesinge baqıp turur erdi. Anı bir urdum erse, ol yıġladı, 'Oṣmān taqı (17) yıġladı taqı man͡ga qarġadı taqı aydı: Ḥaq te'ālā ėkki közün͡gni alsun taqı ėkki qulaqın͡gnı alsun taqı ėkki [137] (1) ėlgin͡gni alsun taqı ėkki aḍaqın͡gnı alsun taqı seni ebedī tamuġluq qılsun! tėp qarġadı. Ėwümke bardım taqı (2) kėçe yattım. Tüşümde bir kimerse keldi taqı ėkki közümni çıqardı taqı ėkki qulaqımnı çıqardı taqı ėkki ėlgimni (3) kesti taqı ėkki aḍaqımnı kesti erse, qoptum, bakar-men, ėkki közüm taqı ėkki qulaqım yoq taqı ėkki ėlgim yoq taqı (4) ėkki aḍaqım yoq. 'Oṣmānnın͡g qarġışı man͡ga cümlesi yetti. Ėmdi tamuġ otı qalıp turur, her ayna ol taqı kelgüsi (5) turur, anın͡g qarġışı bolġusı turur, tėp çaqıru yatur. Men aydım: Helāketlik bolsun san͡ga mundın artuqraq (6) kerek, anın͡g tėg ḫalīfanı, Peyġāmbarnın͡g küḍegüsini öltürdün͡g, tėdim taqı anın͡g qatındın yıraq kėttim, tėdi.

(7) TÖRTİNÇ FAṢL

'Alī *rażhu*'nun͡g fażāyili beyānı içinde turur.

İmām Muslim Nişābūrī *raḥmhi* (8) Ṣaḥīḥ atlıġ kitābında bu ḥadīṣni keltürmiş. Hadīṣ bu turur:

عن سعد بن أبي وقّاص رضي الله عنه أنه قال قال (9) رسول الله صلّى الله
عليه وسلّم ياعلي أنت منّي بمنزلة هرون من موسى إلاّ أنّه لانبي بعدى

Bu ḥadīs ma'nīsi (10) ol bolur kim Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrür yarlıqar: Yā 'Alī, sen mėndin Harūn yerinde sen Mūsā peyġāmbar (11) *'as*'dın. Meger söz bu turur kim: Mėndin son͡g peyġāmbar yoq, ya'nī neteg kim

Harūn, Mūsā peyġāmbarnıñ vezīri (12) erdi, sen taqı menim vezīrim sen, taqı Harūn, Mūsā peyġāmbarnıñ ḫalīfası erdi Benū İsrā'il üze; Mūsā peyġāmbar (13) ṣafarġa barsa, özini ḫalīfa qılur erdi. Yā ʿAlī, sen taqı menim ḫalīfam turur-sen, ümmetim üze taqı hem yazıçı sen; (14) velīkin Harūn, Mūsā peyġāmbarqa ortaq erdi peyġāmbarlıq içinde, sen maña ortaq ermes-sen peyġāmbarlıq (15) içinde, anıñ üçün kim men cümle peyġāmbarlar soñı turur-men; mėndin soñ peyġāmbar yoq, tėdi.

Anas ibnü Mālik (16) *rażhu* aytur: Bir kün Peyġāmbar *ʿas* ḫıdmatında erdim, kim Peyġāmbar *ʿas*' qa bir sögülmiş (17) quş keltürdiler, taqı Peyġāmbar *ʿas* öñginde qoydılar erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Ey Bār Ḫudāyā, ḫalāyıqlarda **[138]** (1) qayu bir kimerse bar, seniñ ḥażratıñda rāst, sewüglügrek erse, ol kimerseni maña ıḍa bėrgil, (2) men bu quşnı anıñ birle yėgeyim, tenāvul qılayın, tep duʿā qıldı erse, ol ḥālda bir kimerse qapuġqa kelip (3) destūr tiledi erse, men qoptum taqı qapuġ açtım erse, baqar-men, ʿAlī 'bnü Abī Ṭālib *rażhu* qapuġqa (4) kelmiş, kirdi taqı ol quşnı Peyġāmbar *ʿas* birle tenāvul qıldı.

Süheyl ibnü Saʿd aytur *rażhu:* (5) Peyġāmbar *ʿas* aydı ṣaḥābalarqa: Ey yārānlarım, maña Cebre'īl *ʿas* ḫabar bėrdi kim Ḫaybar ėlinge (6) barġıl taqı ġazāt qılġıl kim Ḫaybar ėlini Ḥaq teʿālā saña rūzī qıldı, tėdi. Kerek kim cümle istiʿdād (7) qılsañız taqı cuhūdlar birle ġazāt qılsañız, tėdi erse, cümle ṣaḥābalar istiʿdād qıldılar (8) taqı Ḫaybar ėlinge bardılar taqı Ḫaybar ėliniñ ḥiṣārını qaplayu qondılar. Ḫaybar cuhūdları qalʿa– (9)–nıñ qapuġını baġladılar taqı ḥiṣar üzesinge münüp oq ata başladılar. Peyġāmbar *ʿas* ʿalemni (10) muhācirlarnıñ birike bėrdi. Ol taqı ṣaḥābalarnı başlap ḥiṣār qapuġınga kelip üküş ḥarb (11) qıldı, fetḥ qılu bilmedi. Andın soñ ʿalemni enṣārīlarnıñ biringe bėrdi. Ol taqı ṣaḥābalar birle (12) ḥiṣār qapuġınga keldi, üküş ḥarb qıldı, ol taqı fetḥ qılu bilmedi. Cuhūdlar ġalebe qıldılar erse, (13) cümle ṣaḥābalar Peyġāmbar *ʿas* qatınga keldiler taqı aydılar: Yā Resūlallāh, ḥiṣārları berk ḥiṣār (14) turur. Ḥisār üzesinde cuhūdlar oq birle, taş birle atarlar, hēç bizlerke uruşmaqġa qoymaslar, (15) tėdiler erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Erte inşā'a-llāhu teʿālā ol kimerseke bėrgey-men kim ol kim– (16) –erse Tañrını taqı Resūlını sewer, Tañrı taqı Resūlı anı sewer tėdi erse, cümle ṣaḥābalar arzūladı– (17) –lar kim kāşki ol kimerse men bolsa erdim tėp. Qaçan kim erte boldı erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Barıñ, maña **[139]** (1) maña ʿAlīni ündeyü bėriñ tėdi erse, bardılar taqı ʿAlīni ündediler. ʿAlī *rażhu*'nuñ közi qatıġ (2) aġrıyur erdi yetip, keltürdiler. Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā ʿAlī, ėkki közüñ açġıl tėdi erse, ʿAlī *rażhu* (3) ėkki közini açtı. Peyġāmbar *ʿas* ʿAlīniñ ėkki köziñe tüfkürdi erdi. Derḥāl ʿAlīniñ közindin (4) igi ketti, ʿilleti qalmadı. ʿAlī aytur erdi *rażhu* : Ol kündin āḫır vaqtımġa tėgi Tañrı teʿālā maña (5) köz igi bėrmedi tėp aytur erdi. Andın soñ Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā ʿAlī, ʿalemni alġıl taqı ṣaḥāba– (6)–larnı başlaġıl taqı barġıl. Bolġay kim Ḥaq teʿālā Ḫaybar fetḥini seniñ

elgin͡gde qılsa. Taqı avval anlarnı musulmānlıq (7) tapa ündegil taqı anlarġa ayġıl: Eger musulmān bolsan͡gız, māllarıṅgız taqı amānda bolur, oġulların͡gız (8) qızların͡gız amānda bolur, cümle qarındaşlar bolur-miz. Ve eger qabūl qılmasalar, ayġıl kim: Bizke yıllıq māl bėrin͡g (9) taqı ol tören͡giz üze turun͡g. Ve eger qabūl qılmasalar, Ḥaqdın yārī tilep uruşġıl! Bolġay kim Ḥaq te'ālā (10) san͡ga nuṣrat bėrgey, tėdiler erse, 'Alī *rażhu* 'alemni aldı taqı ṣaḥābalarnı başlap Ḫaybar ḥiṣārınġa (11) keldi. Taqı Peyġāmbar *'as* aymış tėg qıldı erse, cuhūdlar İslāmnı qabūl qılmadılar. Bu cuhūd–(12)–larnın͡g uluġı aydı kim: Ey 'alem tutġuçı, sen kim-sen ? tėdi erse, 'Alī *rażhu* aydı: Men 'Alī'bnü Abī Ṭālib (13) turur-men tėdi erse, ol yārānların͡gı aydı: Mūsā Peyġāmbarqa ėndürgen Tevrīt atlıġ kitāb birle (14) and yād qılur-men kim sizler yan͡gılduruldun͡guz, tėdi erse, 'Alī *rażhu* 'alemni yerde muḥkem tikti taqı (15) ṣaḥābalarqa aydı: Qalqannı üzen͡gizde tutun͡g taqı ḥiṣār qapuġınga baralın͡g! tėdi erse, cümle ṣaḥābalar (16) qalqannı tepesi üze tuttılar taqı ḥiṣār qapuġın͡ga bardılar. 'Alī *rażhu* bir ḥamle qıldı taqı quvvat qıldı (17) erdi, ḥiṣār qapuġını yıqtı taqı cümle çerig ḥiṣār içinge kirdiler taqı cuhūdlarnı helāk qıldılar taqı Ḫaybar **[140]** (1) ėlni aldılar.

Abū Rāfi' aytur *rażhu*: Ol qapuġnı yetti quvvatlıġ kimerseler nėçe kim quvvat qıldılar (2) yerindin tepretü bilmediler. Taqı ol qapuġnı 'Alī *rażhu* yan͡gluz tepretti taqı yıqtı.

İbnü 'Abbās aytur *rażhu*: (3) Ḥasan Ḥüseyn *rażhumā* ėkegü sökel boldılar. Peyġāmbar *'as* eşitti kim Ḥasan Ḥuseyin sökel (4) turur. 'Ayādatqa keldi. Ṣaḥābalar taqı Peyġāmbarqa muvāfaqat qılıp 'ayādatqa keldiler. Andın son͡g Peyġāmbar (5) *'as* 'Alīke aydı *rażhu*: Ey Ḥasan atası, kāşki bu ėkki oġlun͡g üçün neẕr qılsa erdin͡g, tedi (6) erse, 'Alī *rażhu* aydı: Eger Ḥaq te'ālā bu ėkki oġlumqa ṣıḥḥat bėrür bolsa, üç kün rūza tutġay-men, (7) Tan͡grı te'ālāqa şükür üçün. Qaçan kim 'Alī *rażhu* mundaġ qıldı erse, Fāṭıma *rażhu* taqı aydı: Yā Resūl-allāh, (8) eger Tan͡grı te'ālā bu ėkki oġlumqa ṣıḥḥat bėrür bolsa, men taqı üç kün rūza tutġay-men, tėdi, Ḥak te'ālāqa şükür (9) üçün. Qaçan kim bu ėkegü neẕr qıldılar erse, bularnın͡g hıdmatkār bar erdi, Fużża atlıġ qaravaş erdi; Fużża (10) 'Arab tilinçe kümüş tėmek bolur. Ol taqı aydı kim: Eger Ḥaq te'ālā Ḥasan Ḥüseynke şifā bėrse, men taqı üç kün rūza tutġay-men (11) tėdi, Ḥaq te'ālāqa şükür üçün. Qaçan kim Ḥaq tebāreke ve te'ālā Ḥasan Ḥüseynke ṣıḥḥat bėrdi erse, 'Alī *rażhu* (12) tiledi kim ol neẕrni vefā kılsa. Taqı ėwinde hēç ta'ām yoq erdi. Keçe efṭār qılmaqqa bardı. Qon͡gşısı (13) bar erdi, Şam'ūn atlıġ cuhūd erdi. Andın on ėkki batman arpa borç aldı taqı ėwinge keltürdi erse, (14) Fāṭıma *rażhu* qoptı taqı ol arpadın öz ėlgi birle tört batman ögüdi taqı ol arpadın etmek qıldı. (15) 'Alī *rażhu* aḫşam namāzını Peyġāmbar *'as* ḫıdmatında guzārladı taqı ėwke keldi erse, Fāṭıma *rażhā* (16) suw bėrdi efṭār qıldılar, taqı tegmeleri ön͡ginde birer etmek qoydı. Henūz munlar bu etmeklerni (17) tenāvul qılmadın turur erdiler kim qapuġdın āvāz keldi kim: Salām bolsun Peyġām-

barnıñ ehl-i beytinge. Men miskīn [141] (1) turur-men, musulmānlarnıñ miskīnleridin. Mañga ṭa'ām bėrseñiz Tañrı tebāreke ve te'ālā sizlerke uçtmaḥ ṭa'āmıdın (2) bėrsün tėp du'ā qıldı erse, 'Alī *rażhu* aydı: Yā Fāṭıma, men bu ülüşüm etmekni ol miskīnke bėrür-men taqı (3) men bu kėçe hēç ne-erse yemez-men Ḥaq te'ālā rıżāsı üçün tėdi erse, Fāṭıma aydı: Men taqı sizke muvāfaqat qılur-men (4) tėdi erse Ḥasan Ḥüseyn aydı: Bizler taqı neçeme kim ża'īf turur-miz, sizlerke muvafāqat qılur-miz tėdiler (5) erse, ol Fużża taqı aydı: Men taqı sizlerke muvāfaqat qılur-men tėdi. Taqı çıqardılar cümle etmeklerni ol miskīnke (6) bėrdiler. Ol kėçe cümlesi açlıq birle keçtiler. Erte yana rūza niyyet qıldılar neẕrleridin. Fāṭıma *rażhā* (7) erte yana öz ėlgi birle arpa ögüdi taqı etmek bişürdi. Qaçan kim aḫşam boldı erse, 'Alī *rażhu* Peyġāmbar *'as* (8) ḫıdmatında aḫşam namāzı qıldı, taqı ėwinge keldi erse, Fāṭıma *rażhā* bayaqı tėg efṭār qılmaq üçün suw (9) bėrdi, cümlesi efṭār qıldılar taqı tegmesi öñinde birer etmek qoydı. Henūz tenāvul qılmadın turur erdiler kim qapuġdın (10) āvāz keldi: Salām bolsun Peyġāmbar *'as*'nuñ ehl-i beytinge. Men yetīm turur-men musulmānlardın. Atam Peyġāmbar *'as* (11) ileginde şehīd boldı. Eger mañga ṭa'ām bėrseñiz, Ḥaq tebāreke ve te'ālā sizlerke uçtmaḥ ṭa'āmıdın (12) bėrsün tėp du'ā qıldı erse 'Alī [*rażhu*] aydı: Yā Fāṭıma, taqı bu kėçe men ülüşüm etmekni bu yetīmke bėrür-men Ḥaq te'ālā-(13)-nıñ rıżāsı üçün tėdi erse Fāṭıma aydı *rażhā*: Men taqı sizke muvāfaqat qılur-men, tedi. Qaçan kim Fāṭıma (14) *rażhā* mundaġ tėdi erse, Ḥasan taqı Ḥüseyn aydılar: Bizler taqı sizlerke muvāfaqat qılur-miz tėdiler. Qaçan (15) Ḥasan Ḥüseyn mundaġ tėdiler erse, Fużża taqı aydı: Men taqı sizlerke muvāfāqat qılur-men tedi. Taqı cümle etmeklerni (16) çıqardılar taqı ol yetīmke bėrdiler, taqı ol kėçe cümleleri açlıq birle tünediler. Qaçan kim erte boldı erse, yana (17) Fāṭıma *rażhā* ol ża'īflıqı birle öz ėlgi birle arpa ögüdi taqı etmek bişürdi. Qaçan kim aḫşam boldı erse, [142] (1) 'Alī *rażhu* Peyġāmbar *'as* ḫıdmatında aḫşam namāzını guzārladı taqı ėwinge keldi. Fāṭıma *rażhā* (2) bayaqı teg efṭār üçün suw bėrdi. Cümle efṭār qıldılar. Qaçan kim Fāṭıma *rażhā* bayaqı tėg tegme birleri (3) öñinde birer etmek qoḍmış erdi, qapuġdın āvāz keldi: Salām bolsun sizke, ey uluġ ḫānadān, ey (4) Peyġāmbar *'as*'nuñ ḫānadānı! Men esīr-men, iñen emgeklig, meşaqqatlıġ, açlıq birle mübtelā bolup turur-men. (5) Mañga ṭa'ām bėrseñiz, Ḥaq te'ālā sizke uçmaḥ ṭa'āmıdın yandursun, tėp du'ā qıldı erse, 'Alī *rażhu* (6) aytur: Men, bu kėçe taqı Ḥaq rıżāsı üçün bu etmekni ol esīrke bėrür-men taqı açlıq zaḥmatını bu kėçe taqı tartar-men. (7) Bolġay kim Ḥaq te'ālā mañga qıyāmat açlıqını körgüzmegey, tėdi erse, Fāṭıma aydı: Yā 'Alī, men taqı sizke muvāfaqat (8) qılur-men tėdi erse, Ḥasan Ḥüseyn taqı Fużża cümlesi muvāfaqat qıldılar, taqı cümle etmeklerini ol esīrke (9) bėrdiler, taqı ol kėçe açlıq zaḥmatı birle erteke tegi ṣabur qıldılar. Erte boldı erse, 'Alī *rażhu* Ḥasannı (10) saġ ėlgi birle tuttı taqı Ḥüseynni sol ėlgi birle tuttı, taqı Peyġāmbar ḥażratınġa bardılar erse, Peyġāmbar *'as*

(11) aydı: Ey Ḥasan atası, sėni qatıġ emgeklig körer-men tėdi. San͡ga ne bolup turur, oġlanlar sökellik birle? (12) tėdi erse, 'Alī rażhu hēç neerse tėmedi. Peyġāmbar *'as* qaḍġurdı taqı aydı: Yā 'Alī, barayın taqı Fāṭımanı (13) köreyin, tėp Fāṭıma qatınġa keldi erdi. Fāṭımanı körer, qarnı arqasınġa yapşunmış, ėkki közi çuqur bolmış, (14) in͡gen żaʿīf bolmış. Ol ḥālda Cebre'il *'as* nāzil boldı taqı bu āyetni ėndürdi, *qt:* يوفون (15) بالنّذر و يخافون يوماً كان شرّه مسطيرًا و يطعمون الطّعام على حبّه مسكيناً و يتيماً و اسيرًا (LXXVI : 7–8)

(16) Maʿnīsi ol bolur kim *yufūna bi'n-naḍri*; neẕkrke vefā qılurlar; *wa yaḫāfūna yauman kāna şarruhu mustaṭīran*; taqı qor- (17) -qarlar ol kündin kim ol künnün͡g qatıġlıqı taqı emgeki in͡gen ẓāhir turur, kāfirlerke taqı yawuz iş birle meşġūl **[143]** (1) bolġanlarqa; *wa yuṭʿimūna'ṭ-ṭaʿāma* ṭaʿāmnı aşaturlar; *'alā ḥubbihi* Tan͡grı teʿālānın͡g sewüglüki üze kimke (2) aşaturlar? *miskīnan*; miskīnke, 'āciz dermāndaqa; *wa yatīman*; taqı atasız nāresīde yetīmke *wa asīran*; taqı esīrke. (3) Naḥrān qabīlasıdın bir ögür tersālar kelürler bėgleri birle taqı dānişmandı birle. Uluġlarının͡g atı 'Āqib (4) erdi, taqı 'ālimlarının͡g atı Usquf erdi. Peyġāmbar *'as*'nun͡g ḥażratınġa keldiler taqı üküş baḥslar qıldılar (5) mucādile qıldılar. Ol ḥālda Cebre'il nāzil boldı taqı bu āyetni keltürdi, *qt:*

فقل تعالوا ندع أبناءنا (6) و أبناءكم و نساءنا و نساءكم و أنفسنا و انفسكم ثمّ نبتهل فنجعل لعنة الله على الكاذبين (III: 54)

Bu āyet maʿnīsi (7) ol bolur kim *qul*; ayġıl yā Muḥammed; *taʿālāu*; kelin͡g, *nadʿu abnā'anā wa abnāʿakum*; tegme birler oġlanlarımıznı ündegelin͡g, (8) sizler taqı oġlanların͡gıznı ünden͡g; *wa nisā'anā wa nisā'akum*; bizler taqı ḫatunlarımıznı ündegelin͡g, sizler taqı (9) ḫatunların͡gıznı ünden͡g; *wa anfusanā wa anfusakum* bizler taqı özlerimizni ḥāżır qılalın͡g, sizler taqı (10) özlerin͡gizni ḥāżır qılın͡g; *ṣumma nabtahil*; andın son͡g laʿnat qılışalın͡g, yaʿnī bizler sizlerke laʿnat (11) qılalın͡g, sizler taqı bizlerke qılın͡g, taqı andaġ aytalın͡g kim qayu birimiz kim yalġan bolġay, Tan͡grının͡g (12) laʿnatı an͡gar bolsun tėp laʿnat qılışalın͡g, tėp āyet nāzil boldı erse, tersālar qoptılar taqı aydılar: Yā Muḥammed, (13) bizke muhlat bėrgil, bizler taqı meşveret qılalın͡g tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* taqı muhlat bėrdi. Bardılar (14) taqı bir ḫalvat yerde olturdılar, taqı uluġları 'Āqibqa aydılar: Ne rāy körer-sen? tėdiler erse, ol aydı: (15) Ey tersā ögürleri, va'llāh Muḥammed ḥaq peyġāmbar turur. Ne kim aytur, cümlesin rāst aytur. Eger bu Muḥammed birle laʿnat (16) qıluşur bolsaq uluġumuz taqı helāk bolġay, kiçigimiz taqı helāk bolġay. Velīkin bu Muḥammedke ḫoş söz birle (17) 'öẕür qılalın͡g taqı öz ėlimizke rücūʿ qılalın͡g taqı öz dīnimiz üze ṣābit turalın͡g, tėp meşveret qıldılar. **[144]** (1) Taqı ertesi keldiler. Peyġāmbar *'as*'nun͡g bir qara kilim bar erdi; ol kilimni üzesinge örtündi taqı (2) çıqtı. Taqı Ḥasannı ündedi erse, Ḥasan taqı keldi,

Peyġāmbar *'as*'nung kilimi içinge taqı Ḥüseynni ündedi, (3) ol taqı keldi, Peyġāmbar *'as*'nung kilimi içinge kirip olturdı. Andın song Fāṭımanı ündedi, Fāṭıma taqı (4) kilimi içinge kirip olturdı. Andın song 'Alīni ündedi, 'Alī *rażıya'l-lāhu 'anhum acma 'īna* ol taqı Peyġāmbar *'as*(5) –nung kilimi içinge kirip olturdı. Andın song Peyġāmbar *'as* aydı: Ey tersālar, uş menim ehl-i beytim (6) bular tururlar. Sizler taqı ehl-i beytingizni yıġıng taqı la'nat aytalıng. Qayu birimiz kim yalġançı bolgay taqı bāṭıl (7) bolġay, Ḥaq te'ālānıng la'natı angar kelsün taqı helāk qılsun, tėdi erse, anlarnıng 'ālimi aydı: Men kilim içinde (8) andaġ mubārek yüzler körer-men, kim eger bu taġnı ornındın ketsün, tėp işārat qılsa, kėtgey, tėdiler. (9) Taqı [Peyġāmbar *'as*] aydı: Ey tersālar, eger bu kimerseler birle la'nat qıluşur bolsangız, qıyāmatqa tegi yer yüzinde tersā uruġı (10) qalmaġay, tėdiler. Taqı aydılar: Yā Muḥammed, sen öz dīningiz üze bolġıl, bizler taqı öz dīnlerimiz üze bolalıng! (11) tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Menim birle munça mucādile qıldıngız; ėmdi men sizni qoymaz-men; yā menim (12) birle la'nat qılışıngız yā taqı musulmān bolungız tėdi erse, munlar müteḥayyir boldılar. Andın song uluġları aydı: (13) Yā Muḥammed, bizim birle sulḥ qılġıl. Her yıl sanga ėkki ming tonluq bėreling taqı otuz tėmür yarıq bėreling, (14) bizing birle uruş qılmaġıl, bizke emān bėrgil, öz dīnimiz üze turalıng! tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* (15) taqı qabūl qıldı. Anlar taqı qayıttılar. Andın song Peyġāmbar *'as* aydı: Ol Tangrı birle and yāḍ qılur-men kim (16) menim rūḥum anıng taṣarrufında turur, ehl-i Naḥrānqa helāket bolmış erdi eger anlar menim birle la'nat qılsalar (17) erdi, Ḥaq te'ālā anlarnı tonguz ṣūratınġa çevürgey erdi, taqı Naḥrān ehlinge ot ıḍġay erdi, cümle tersālarnı **[145]** (1) helāk qılġay erdi ançaqa tegi kim daraḫtlar başındaqı qonġan quşları taqı ol otta köygey helāk (2) bolġay erdiler; kelür yılqa tegi tersā qalmaġay erdi, cümlesi helāk bolġay erdiler, tėdi.

Qaçan kim 'Oṣman (3) *rażhu* şehīd boldı erse, namāz qıldılar taqı Medīne ṭarafında bir būstān bar erdi, ol būstān içinde (4) defn qıldılar, Taqı Mıṣırdın kelgen uluġlar cümlesi 'Alīke keldiler taqı aydılar kim: Bizler keldük, sizke bey'et (5) bėreling tėp, qabūl qılur-mu-siz? tėdiler erse, 'Alī *rażhu* aydı: Qabūl qılmaz-men. Eger Bedr toquşında ḥāżır (6) bolġan ṣaḥābalar ittifāq qılsalar taqı köngül birle i'tiqād birle bey'et bėrseler, qabūl qılur-men; yoq erse (7) kimni iḫtiyār qılsalar, men taqı rāżī bolur-men tėdi; anıng üçün kim bu ḫilāfat işi ingen küçey iş turur. (8) Bu işke endīşesiz kirgen kişi üküş nedāmat yėgey, hem taqı tegme kişi munı qılu bilmegey tėdi erse, cümle (9) uluġ ṣaḥābalar Ṭalḥa taqı Zübeyr taqı Sa'd ibnü Abī Vaqqāṣ yıġıldılar, Medīne ḫalāyıqını başlap 'Alīke keldiler taqı (10) aydılar: Yā 'Alī, ḫalīfalıqġa sizler lāyıq turur-siz. Sizdin öngin kimerse lāyıq ermez. Kerek kim qabūl qılsangız, (11) tėdiler erse, 'Alī *rażhu* taqı qabūl qıldı. Taqı mescidke bardılar. 'Alī *rażhu* Peyġāmbarnıng minberinge mindi (12) erse, avval Ṭalḥa *rażhu* bey'et bėrdi. Andın song öngin ṣaḥābalar

bey'et bèrdiler. Andın sońg (13) 'Alī *rażhu* taqı ḫuṭba oqıdı, Tańgrı tebāreke ve te'ālāqa üküş ḥamd u s̱enālar aydı, taqı Abū Bekrke taqı 'Ömerke (14) taqı 'Os̱manqa *rażiya'l-lāhu 'anhum* riżvān aydı taqı ḫalāyıqqa va'ẓ u naṣīḥatlar aydı. Andın sońg aydı: Ey (15) ṣaḥābalar, avval ḥükm kim qılġaymiz, kerek kim emīrü'l-mu'minīn 'Os̱mānnı öltürgenlerni qıṣaṣ qılsaq. (16) Emīrü'l-mu'minīn 'Os̱mān *rażhu* maẓlūmluq birle şehīd boldı. Cümle aydılar kim: Andaġ qılmaq kerek, tèdiler (17) erse, 'Alī *rażhu* 'Os̱mān ḫatunınġa kişiler ıḍa bèrdi, kim ol ẓālimler kim emīrü'l-mu'minīn 'Os̱mannı şehīd **[146]** (1) qıldılar, anlarnı bilür-mü, tèp. Os̱mān ḫatunı Nāyile aydı: Anlarnı körsem tanıġay-men, velīkin kimler turur, (2) atlarını bilmez-men, tèdi erse, 'Alī *rażhu* taqı nèçekim tafaḥḥuṣ qıldı, hēç bilmedi. Ol Mıṣrīlardın (3) taqı sordı. Hēç kimerse, ḫabar bèrmedi kim bilür-miz, tèp. Andın sońg 'Alī *rażhu* tegme bir èldeki (4) 'āmillardın tafaḥḥus qıldı; sordı qayu biridin kim kerekmez iş eşitti erse, ol 'āmilni 'amelidin (5) ma'zūl qıldı. 'Os̱mān ibnü Ḥanīfni Baṣraġa ıḍa bèrip turur erdi. Anıńg aḥvālıdın sordılar erse, (6) aydılar: 'Os̱mān ibnü Ḥanīf tana''um birle meşġūl turur. Baṣranıńg uluġları da'vat qılıp ünderler, (7) ol taqı barur taqı aşlarını yeyür, tèdiler erse, 'Os̱mān ibnü Ḥanīfke va'ẓ qılıp bitig ıḍa bèrdi, velīkin ma'zūl (8) qılmadı. Bitigde andaġ aydı kim: Yā 'Os̱mān, bu dünyā tana''um yeri ermez, bu dünyā 'amel yeri turur; tana''um yeri (9) uçtmaḥ turur; taqı tegme bir kimerseke Ḥaq te'ālā ne işke qoḍmış bolsa, ol iş içinde qatıġlanmaq (10) kerek, ol işnińg 'uhdesindin çıqmaq kerek. Qıyāmat kün bolsa *āvṣ* Ḥaq te'ālā ol (11) işdin su'āl qılsa, anıńg cavābını āmāda qılmaq kerek. Èmdi sèni biz Baṣra èlinge ıḍa bèrdük (12) erse tana''um qılmaq üçün-mü ıḍa berdük? Nişe öz işińgnińg qaḍġusın yemez-sen? Menim ma'īşatımnı (13) körmedińg-mü? Yılda èkki qata yeyür-men, bir qata 'īdü'l-fiṭrde taqı bir qata 'īdü'l-ażḥāda. Ḫaybar qapuġını (14) kim neçe quvvatlıġ kişiler tepretü bilmez erdiler, men yalġuz yerindin qopardım. Ol quvvat rebbānī erdi, (15) ṭa'ām taqı ġıdādın ermez erdi, tèp va'ẓ u naṣīḥatlar qıldı.

'Alī *rażhu* yaġılar birle uruşmaq (16) üçün aġır çerigler birle çıqtı. Yaġılar ol kişiler bolur kim musulmān erken ḫalīfaġa boy bèrmediler, (17) baş tartıp çıqġanlar bolur. Yolda barurda ṣaḥrāda 'Āmirġa satgaştılar. 'Āmir ḫalāyıqnıńg **[147]** (1) tiriglikini ḫoş körmedin şeherni terk qılıp ṣaḥrānı iḫtiyār qılıp hemīşe ṣaḥrāda yöriyür erdi. Ańgar (2) 'Āmir-i mecnūn tèp aytur erdiler. Qaçan kim emīrü'l-mu'minīn 'Alīni kördi erse, qarşu keldi, selām qıldı. (3) 'Alī *rażhu* taqı cavāb bèrdi taqı aydı: Yā 'Āmir, bu kün neteg erteledińg? tèdi erse, 'Āmir aydı: Üküş (4) yazuq birle erteledim; uzaq umınç birle erteledim. Bu kün erte nefsümke aydım: Ey nefs, uş dünyā keçti (5) taqı āḫirat keldi. Men miskīn 'Āmirni Ḥaq te'ālā ḥażratında ḥisāb yerinde turġuzġay taqı Ḥaq te'ālā ayġay: (6) Ey 'Āmir, men sańga neteg ḫōca erdim, tèp aysa, men ayġay-men: Yā Rebbī, sen mańga ińgen şefaqatlıġ, raḥmat-(7)-lıġ ḫōca erdińg, yoqdın bar qıldıńg, cümle a'żālar

birle mėni müzeyyen qıldıñ; andın soñra īmān (8) ni'metini rūzī qıldıñ, tėp aysam, yana Ḥaq te'ālā ayġay: Sen maña neteg qul erdiñ? tėp aysa, men ayġay-men: (9) Yā Rebbī, men saña yaman qul erdim; buyurġan işleriñni qılmadım, yıġġan işleriñdin yıġılmadım; (10) 'ömrümni ġaflat birle żāyi' keçürdüm, tėp aysam, Ḥaq te'ālādın ḫiṭāb kelgey: Yā 'Āmir, ėmdi (11) seniñ cezāng ne turur? Öz yawuzluquñqa özüñ iqrār qıldıñ, tėp aysa, men ayġay-men: Yā Rebbī, menim cezām (12) tamuġ otı turur; eger 'adl qılsañ ve eger fażl qılıp yarlıqasañ, sen bilür-sen tėp, aysam, Ḥaq te'ālā (13) ḫiṭāb qılġay: Ey zebāniyyeler, tutuñ taqı bu 'Āmirni tamuġqa eletiñ, boynınġa zencīr uruñ taqı sürüñ! (14) tėp ḫiṭāb kelgey tėdi. Taqı bir āh qıldı taqı bēhūş boldı, yıqıldı, 'aqlı kėtti. Emīrü'l-mu'minīn 'Alī *rażhu* (15) cümle yārānları birle bu 'Āmirniñ söziñe ta'accub qıldılar taqı baqıp turdılar, ançaqa tegi kim hūşınġa (16) keldi taqı yıġlayu qoptı taqı aydı: Yā 'emire'l-mu'minīn, bu kün ertelegenim mundaġ erdi, tėdi. Andın soñ aydı: (17) Yā emīre'l-mu'minīn, zērek kim turur? Emīrü'l-mu'minīn 'Alī *rażhu* aydı: Zērek ol kişi turur kim, **[148]** (1) āḫirat aña dünyādın yaqınraq bolsa. Andın soñ aydı: 'Āqil kim turur? 'Alī *rażhu* aydı: 'Āqil ol kişi turur kim, (2) hemīşe āḫirat işi birle meşġūl bolsa. Andın soñ aydı: Ḥalīm kim bolur? 'Alī aydı: Ḥalīm ol kişi bolur kim, (3) düşmanıdın intiqām qılmaqqa qudratı yeter erken afv qılsa. Yana aydı: 'Ālim kim bolur? tėdi erse, 'Alī *rażhu* (4) aydı: 'Ālim ol bolur kim, Tañrıdın qorqsa taqı 'ilmini Tañrılıq qılsa. Yana aydı: Tetik kim turur? 'Alī aydı (5) *rażhu:* Tetik ol kimerse bolur kim, fānī bolur neerseni bėrse taqı bāqī bolur neerseni alsa. Yana aydı: Zāhid (6) kim bolur? 'Alī *rażhu* aydı: Zahīd ol kimerse turur kim, dünyādın yüz çewürse taqı āḫiratqa yüz ursa (7) yana aydı: Aḥmaq kim bolur? 'Alī *rażhu* aydı: Aḥmaq ol kimerse turur kim, kendü özini barçadın artuq (8) körse tedi: 'Āmīr aydı: Yā emīre'l-mu'minīn, tanuqluq bėrür-men kim, sen mu'mīnlarnıñ imāmı sen taqı muttaqī-(9)-larnıñ quvvatı sen, taqı Peyġāmbarnıñ mīrāṣ-ḫōrası sen, taqı Mūsā peyġāmbarqa Hārūn neteg erse, sen taqı (10) Muḥammed Resulullāhqa andaġ sen. Kim kim sėni dōst tutsa, ol Tañrı te'ālānıñ dōstı turur; taqı kim kim sėni duşman (11) tutsa, ol Tañrı te'ālānıñ duşmanı turur, tėdi taqı ḫayra-bād qıldı taqı kėtti.

Andın soñ 'Alī *rażhu* çerigi (12) birle bardı. Bir daryā qırıġında baqar, bir ṣavma'a bar; ṣavma'a üzesinde münāra bar, ol münāra üze-(13)-sinde yıġaçdın ėw bar, anıñ içinde bir zāhid bar, tersālarnıñ zāhidi. Ol ṣavma'a qatınġa yettiler (14) erse, 'Alī *rażhu* anda qondı. Taqı çerig birle iñgen suwsap turur erdiler. Emīrü'l-mu'minīn 'Alī *rażhu* (15) aydı: Ey rāhib, tüş-gül, sözleşeliñ tėdi erse, ol rāhib taqı tüşti. Baqar, yüzi mucāhide taqı riyāżat-(16)-dın sap sarıġ bolmış. Özi yigit kişi turur, qara tonluġ. Nėçe yıllardın berü mucāhide ve riyāżat birle (17) meşġūl turur. Emīrü'l-mu'mi-

nīn ʿAlī *rażhu* aydı: Yā rāhib, bu çerig suwsap turur, taqı hēç süçüg suw qatımızda **[149]** (1) yoq turur tėdi erse, rāhib aydı: Menim qatımda üç küp süçüg suw bar tėdi, ziyāda yoq tėdi erse, ʿAlī *rażhu*: (2) Bu üç küp suw bu çerigke neteg yetsün tedi erse, rāhib hēç neerse tėmedi. Andın son͡g emīrü'l-mu'minīn ʿAlī (3) *rażhu* aydı: Yā rāhib, men munda bir çeşme bilür-men; ol çeşme suwındın altı peyġāmbar içip turur, Benū İsrā'il (4) peyġāmbarlarıdın. Taqı ol çeşme baġlanıp turur nėçe üküş zamānadın berü. İnşa'a'llahu ėmdi men ol çeşmeni (5) açġay-men, tėdi erse ol rāhib aydı: Sizin͡g atın͡gız ne turur? tėdi erse, emīrü'l-mu'minīn ʿAlī aydı: Atım ʿAlī 'bnü (6) Abī Ṭālib tėdi. Andın son͡g ol rāhib aydı: Mende bir kitāb bar. Ol kitāb içinde bitip turur kim, bu yerde bir (7) çeşme bar, baġlanıp turur. Ol çeşmeni āḫir zamānanın͡g peyġāmbarının͡g vaṣīsi açġay tėp turur. Eger ol çeşmeni (8) siz açar bolsan͡gız, men sizin͡g ėlgin͡gizde islām keltüreyin tėdi. Andın son͡g emīrü'l-mu'minīn ʿAlī *rażhu* (9) ol ṣavmaʿadın maşrıq yanınġa yüz adım adımladı, taqı anda turuqtı taqı anda ḫaṭ çizdi,on bėş arşun (10) uzunı taqı ėni taqı ol ḫaṭ ortasında olturdı. Taqı buyurdı kim bu on bėş arşun yerni qazın͡g! tėp. (11) Derḥāl çerig ol yerni qazdılar erse, bir uluġ taş çıqtı. Bu çerig ḫalqı neçeme kim quvvat qıldı erse, hēç (12) tepretü bilmediler. Emīrü'l-mu'minīn ʿAlī *rażhu* aydı: Siz cümle yıraq turun͡g! Bu taşnı men yalġuz kėtergey-men (13) inşa'a'llāhu teʿālā, tėdi erse, çerig ḫalqı aydılar: Yā emīre'l-mu'minīn, biz munça ḫalāyıq quvvat qılduq, hēç tepretü (14) bilmedük. Siz neteg mundaġ uluġ taşnı kėtergey-siz? tėdiler erse, ʿAlī *rażhu* aydı: Bir kün men (15) Peyġāmbar birle Mekke ṭarafınġa çıqtuq. Peyġāmbar *ʿas* qatında ʿammı Ḥamza taqı ʿAbbās bar erdi. Ol vaqtın (16) men on sekkiz yaşta erdim. Baqar-miz, Abū Cehl *ʿal* ḫalāyıqnı yıġmış taqı taş kötrürler, tegme bir kimerse–(17)–nin͡g quvvatını qılurlar. Peyġāmbar *ʿas* aydı: Bu işni quvvat mu tėp sanur-siz? Quvvat ol turur kim ādemī **[150]** (1) öfkesin tutsa taqı ol öfkesini sin͡gürse, quvvat ol turur, tėdi taqı Abū Qubays taġınġa mündi taqı bir (2) uluġ taşnı aḍaqı birle yuvalandurdı taqı munlar qatınġa keldürdi taqı munlarġa aydı: Hēç aran͡gızda kimerse (3) bar-mu kim bu taşnı yan͡gluz kötürse, tėdi erse, munlar aydılar: Hēç kimerse bu taşnı kötrü bilmegey, tėdi erse, (4) Peyġāmbar *ʿas* aydı: Cümlen͡giz yıġılışın͡g taqı bu taşnı kötürün͡g, meger ėkki ʿammum taqı bu ʿAlī sizke yārī bėrmesün, (5) tėdi erse, Abū Cehl aydı *ʿal*: Ey Muḥammed ėkki ʿammun͡gnı çıqardın͡g, anlar qavī turur. Bu oġlanın͡g ne quvvatı (6) bolġay kim bu yārī bėrmesün tėp aytur-siz, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā ʿAlī, *lā ḥavla va lā quvvata illā billāhi* (7)*'l-ʿaliyyu'l-aẓīmu* tėgil bu taşnı yan͡gluz kötürgil, tėmiş erdi. Men taqı Peyġāmbar *ʿas* aymışı teg *lā ḥavla va lā quvvata* (8) *illā billāhi'l-ʿaliyyu'l-ʿaẓīmu* tėdim taqı bir quvvat qıldım taqı bu taşnı kötürdüm erse, bu Mekke kāfirları cümle taʿaccub qıldılar. (9) Andın son͡g ol taşnı yerke qoydum erse, Peyġāmbar *ʿas* taqı yan͡gluz kötürdi taqı ol taşnı attı erdi, (10) ol taş yarıldı taqı içindin çeşme çıqtı, süçüg suw

qardın taqı sawuqraq erdi. ʿAlī *rażhu* bu sözni (11) aydı taqı *bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥim lā ḥavla valā quvvata illā billāhi'l-ʿaliyyu'lʿaẓīmu* tėdi taqı bir quvvat qılmış (12) erdi. Taş yerindin qoptı taqı cümle çeriġ ol çeşmedin içtiler, cümle qandılar. Ol rāhib taqı musulmān boldı. (13) Andın soñ emīre'l-mu'minīna ʿAlī *rażhu* aydı: Yā rāhib, ol kitābuñnı çıqarġıl, baqalıñ içinde ne bitiglig (14) turur? tėdi erse, ol rāhib taqı kitābını çıqardı. Süryānī tili birle bitiglig erdi. Şemʿūn rivāyat qılur ʿĪsā (15) peyġāmbardın. ʿĪsā peyġāmbar *ʿas* andaġ aydı kim: Ḥaq tebāreke va teʿālā āḫir zamānada bir peyġāmbar ıḍġay, peyġāmbar-(16)-larnıñ soñı bolġay, yumşaq qılıqlıġ, ḥalīm bolġay; irig sözlüg bolmaġay; oramlarda, bāzārlarda yörigen (17) bolmaġay, yamanlıq qılġanġa yaman cezā bėrmegey, bil-cūd ʿafv qılġay taqı ümmeti Ḥaq teʿālānı üküş ḥamd u s̱enā **[151]** (1) ayġan bolġaylar. Qaçan kim ol Peyġāmbar dünyādın naql qılsa, ol peyġāmbarnıñ ḫalīfaları biri bu deryā qırıġınga (2) kelgey taqı, bu ṣavmaʿa tüpinde qonġay taqı bu çeşme baġlanmışdın soñ ol açġay. Ol peyġāmbar taqı bu kimerse (3) arasında yaq yawuqluq bolgay. Dünyā taqı dünyānıñ mālı anıñ qatında küldin taqı ḫōrraq bolġāy; ḥüküm işinde (4) rişvet almaġay; Tañrıdın qorqġan bolġay. Kim kim menim ümmetimdin ol peyġāmbarqa yā taqı ḫalīfalarınġa satġa- (5) -şur bolsa, zīnhār u zīnhār añar īmān keltürüñ, tėp tėmiş. Andın [soñ] ol rāhib ʿAlī birle çerigke bardılar taqı ol (6) çerigde şehīd boldu. ʿAlī *rażhu* üzesiñe namāz qıldı taqı defn qıldı. Andın soñ ol yaġılar birle emīrü'l-mu'minīn (7) ʿAlī *rażhu* qırq kün uruştılar; biri birini yeñmediler erse, ṣulḥ qılıştılar taqı emīrü'l-mu'minīn ʿAlī *rażhu* (8) Kūfeke çerig birle qayıttı.

Taqı Abū Bekr *rażhu* oġlı Muḥammedni Mıṣırġa bėglik üçün ıḍa bėrmiş erdi. Añar ėlçi ıḍa bėrdi kim, (9) mañġa alp bahatūr, quvvatlıġ kişiler ıḍa bėrgil, tėp. Ol taqı çerigdin üḍürüp çıqardı on sekkiz kişi, quvvatlıġ kişiler (10) alıp ıḍa bėrdi. Ol kişiler içinde İbnü Mülcem *ʿal* taqı bar erdi. Yana Kūfede bir ḫatun bar erdi Fiṭām atlıġ; (11) iñen ṣāḥib-cemāl erdi; taqı emīrü'l-mu'minīnge qatıġ düşman erdi ol yandın kim anıñ atası taqı ėr qarındaşını ʿAlī (12) *rażhu* öltürüp turur erdi. Bir kün İbnü Mülcem *ʿal* Kūfe oramında yörür erdi. Ol ḫatunnı kördi taqı (13) müteḥayyir boldı, hēç baru bilmedi erse, ol ḫatunqa bir kimerseni ıḍa bėrdi kim, men özini kördüm taqı müteḥayyir boldum, özinge (14) ʿāşıq boldum, özi ḫıdmatında bir sāʿat oltursam bolġay-mu tėp ıḍa bėrdi erse, ol ḫatun aydı: Bolur. (15) Bu İbnü Mülcem *ʿal* atıdın tüşti taqı ol ḫatun qatınġa kirdi taqı ol ḫatun özüni ārāsta qılmış erdi (16) taqı qaravaşınġa aymış erdi kim İbnü Mülcem ėwke kirse taqı mėni tamām körse, kerek kim perdeni ıḍa bėrseñ, tėmiş erdi. Qaçan (17) kim İbnü Mülcem *ʿal* ėwke kirdi taqı bu ḫatunnı ārāsta kördi, ʿışqı taqı ziyāda boldı. Bu arada qaravaş perdeni **[152]** (1) ıḍa bėrdi erse, İbnü Mülcem ṣabrı qalmadı. Aydı: Ey ḫatun, cüftüng bar-mu? Ol aydı: Cüftüm yoq, tėdi erse, İbnü (2) Mülcem aydı: Men sañġa ʿāşıq boldum.

Ne tileseñ̂g sañ̂ga bėreyin, sen mañ̂ga kendüzüñ̂gni cüftlendürgil, tėdi (3) erse, ol ḫatun aydı: Menim şarṭlarım bar. Ol şarṭlarnı qabūl qılsañ̂g, men sañ̂ga özümni cüftlendür- (4) -geymen, tėdi erse, aydı: Ol şarṭlarıñ̂g ne şarṭlar turur ayġıl eşiteyin, tėdi erse, ol aydı: Üç miñ̂g (5) aqça bėrgil taqı bir qul bėrgil, taqı bir qaravaş bėrgil taqı ʿAlīni öltürgil! tėdi erse, İbnü Mülcem aydı: (6) Barçasını qabūl qılur-men, velīkin ʿAlīni öltürmekni qabūl qılmaz-men, tėdi erse, ol ḫatun aydı: Menim maqṣūdum (7) ol turur eger anı öltürmeseñ̂g, men taqı sėni qabūl qılmas-men, tėdi erse, İbnü Mülcem aydı: Bu ayġanlarıñ̂gdın (8) ziyāda qılayın, altı miñ̂g aqça bėreyin taqı ėkki qul taqı ėkki qaravaş taqı ʿAlīni öltürmekni qoḍġıl, tėdi erse, (9) ol aydı: Men cümlesidin keçtim. Mañ̂ga hēç neerse bėrmegil taqı ʿAlīni öltürgil, men sėni qabūl qılayın, tėdi (10) erse, İbnü Mülcem *ʿal* tek qaldı. Hēç cevāb bėrmez nefsi taqāżа qılur kim qabūl qılġıl, tėp. Endīşe (11) qılur kim, ʿAlīni öltürür bolsam ebedī tamuġluġ bolġay-men, tėp qorqar. ʿĀqıbat nefsi ġālib boldı taqı aydı kim: (12) Helā, qabūl qıldım bu şarṭ birle kim qılıç birle bir qata urayın, kerek ölsün kerek ölmesün, tėdi erse, ol (13) ḫatun taqı qabūl qıldı. Taqı ol kėçe İbnü Mülcem anıñ̂g qatında tünedi. Ol ḫatun bardı İbnü Mülcemniñ̂g qılıçını aġuluġ (14) qıldı. Qaçan kim seḥer vaqtı boldı erse, ʿAlī *rażhu* yıġlayu qoptı taqı aydı: Barıñ̂g Ḥasan Ḥüseyinni taqı ündeñ̂g, (15) tėdi erse, bardılar taqı ündediler. Anlar taqı keldiler. Baqarlar ʿAlī *rażhu* yıġlayu turur. Aydılar: Ey baba, sizke (16) ne boldı nişe yıġlayur-siz? tėdiler erse, ʿAlī aydı *rażhu:* Bu kėçe tüşüm bolur, Peyġāmbar *ʿas*'nı körer-men. (17) Qatında anañ̂gız Fāṭıma *rażhā* bolur. Peyġāmbar *ʿas* taqı Fāṭıma *rażhā* ėkegün ayturlar: **[153]** (1) Yā ʿAlī, ārzūmuz sañ̂ga iñ̂gen qatıġ boldı bizke terk qawuşġıl! tėdiler taqı Peyġāmbar *ʿas* mañ̂ga qarşu (2) keldi taqı mübārek ėlgi birle yüzümdeki toġnı kėterdi taqı yüzümni sildi taqı aydı: Yā ʿAlī, ol kün kim üzeñ̂gde (3) bar erdi ol neerseni edā qılġıl. Ėmdi mañ̂ga kelgil! tėdi. Ėmdi men andaġ sėzer-men kim bu künlerde kerek kim (4) men Resūlġa ulansam, tėdi erse, qızı Ummi Külṣūm yıġlayu başladı erse, ʿAlī aydı: Ey qızım Ummi Külṣum, ṣabur (5) qılġıl, her ayna ādem oġlıqa ölmedin çāresi yoq; velīkin menim ārzūm ol turur kim dünyādın şehādat birle (6) çıqsam, bu aq meḥāsinim qızıl qanġa boyansa, Ḥaq teʿālā mañ̂ga şehīdlik maqāmı rūzī qılsa, tėp ārzular-men (7) hem taqı Peyġāmbar *ʿas* aytıp turur erdi: Avvalqı ummatlarda bedbaḫtraqı ol kişi turur kim ʿammum oġlı ʿAlīni (8) şehīd qılġay, tėp aytıp turur. Ėmdi ol vaqt yawudı, tėdi taqı turdı taqı ābdest qıldı, mescid öçekinge (9) mindi taqı eẕān oqıdı. Hemīşe eẕān taqı özi qılur erdi hem imāmluq taqı özi qılur erdi. Qaçan kim (10) ʿAlī *rażhu* eẕān oqıdı erse, āvāzını ol melʿūne ḫatun eşitti taqı İbnü Mülcemke aydı kim: Turġıl taqı (11) vaʿde qılmışıñ̂gqa vefā qılġıl, tėdi erse, İbnü Mülcem *ʿal* taqı qılıçını aldı taqı mescidke keldi. Baqar (12) ʿAlī *rażhu* mescidde yalġuz namāz qılu turur henüz mescidke kişiler kelmedin turur erdi. Bu melʿun keldi (13) taqı qılıçnı bir urdı mübā-

rek başınġa. Başı yarıldı taqı yıqıldı erse, ḫalāyıqqa ḫabar boldı. Yıġıldılar taqı aydılar: (14) Yā emīre'l-mu'minīn, kim urdı sizni? tėdiler erse, aydı: Bolġay kim Ḥaq te'ālā aşkāra qılġay. İsteñ, ol (15) mescidniñ saġ yan müñgüşinde baqıñ, tėdi erse, baqtılar bir kimerse yalıñ qılıç birle çıqtı erse, (16) qorqtılar. Ol kimerse mesciddin çıqtı erse, Kūfe oramında ḫalāyıqlar üwüştiler taqı tuttılar taqı (17) emīrü'l-mu'minīn 'Alī qatınġa keltürdiler. Emīrü'l-mu'minīn 'Alī *rażhu* baqtı İbnü Mülcem erdi. 'Alī aydı: Men sañga [154] (1) ne yamanlıq qıldım kim sen mañga mundaġ cefā qıldıñ? tėdi erse, ol mel'un hēç neerse tėmedi. Emīrü'l-mu'minīn (2) 'Alī *rażhu* aydı: Munı asrañ mañga Ḥaq te'ālā sıḥḥat bėrse, men bilgey-men, tilesem 'afv qılġay-men, (3) tilesem, qıṣaṣ qılġay-men, tėdi. Ve eger yüz ġamdın ölür bolsam, mėni bir urdı, siz taqı muñga qılıç (4) birle bir urġay-siz, tėdi erse, asradılar.

Ramażān ayınıñ yigirminç kün erdi kim emgeki qatıġ boldı. (5) Bu zaḫm aġuluġ zaḫm erdi, sirāyat qıldı. İçinge es̱er qıldı erse, Ḥasange taqı Ḥüseyinge vaṣiyyatlarını (6) tamām aydı taqı üküş va'ẓ u naṣīḥatlar qıldı taqı kelime-i şehādat aytu başladı. Ançа aydı kim cānı tenindin (7) adrıldı erse, qızı Ummi Küls̱ūm yıġlāyu başladı ança *vā abatāh vā 'Aliyyāh* tėyü yıġlar erdi. Andın soñ (8) cümle ḫalāyıq yıġıldılar yıġlaştılar, *innā lillāhi va innā ilayhi rāci'ūna.* Taqı ol İbnü Mülcemni Ḥüseyin *rażhu* (9) ḫalāyıq qatınġa çıqardı taqı üç qata aydı kim: Sen mü öltürdüñ atam emīre'l-mu'minīn 'Alīni? tėdi erse, (10) ol taqı üç qata iqrār qıldı erse, Ḥüseyin *rażhu* qılıç birle ol mel'ūnnı bir urdı erse, ol ėlgini (11) başı üze qoydı, ėlgi kesildi. Ḥasan aydı: Yā Ḥüseyin, atam aymış erdi, bu mel'ūnnı bir qata urġaysiz, tėp. (12) Ḥüseyin aydı:Ey qarındaşım, atamnı bu öltürgey taqı bu tirig qalġay, tėdi, yana bir urmış erdi, ol mel'ūn (13) tamuġqa bardı. Andın soñ emīrü'l-mu'minīn 'Alīke *rażhu* cümle ḫalāyıq namāz qıldılar taqı Ḥasange su'āl (14) qıldılar kim: Emīrü'l-mu'minīn 'Alīni qayu yerde defn qılur-siz? tėdiler erse, Ḥüseyin aydı kim: Vaqt kėç boldı, (15) bu kėçe ėwde tursun. Baqalıñ qayu yerde maslaḥat bolsa, anda defn qılġay-miz, tėdi taqı ewke kirdiler.

(16) Emīrü'l-mu'minīn 'Alī *rażhu* āḫir vaqtında Ḥasange taqı Ḥüseynge andaġ vaṣiyyat qılmış erdi kim: Ey (17) oġlanlarım menim düşmanlarım üküş turur. Men on miñ bahāturlarnı öltürüp turur-men kāfirlardın [155] (1) taqı yaġılardın, anlarnıñ uruġları cümlesi mañga düşman tururlar. Eger meni āşkāra defn qılur bolsañız, ol (2) düşmanlar mėni aḫtarġaylar. Kerek kim mėni tün buçuqında cümle ḫalāyıq yatmışda bir tėweke yüklegeysiz taqı (3) Kūfedin çıqarsañız; taqı ėkki yıġaç barsañız, ṣaḥrāda 'İzzī atlıġ qızıl tepe bar, ol töpeni qazısañız, anda (4) bir taşdın taḫta çıqġay. Ol taḫta üzesinde bitiglig bolġay kim bu yere Ādem peyġāmbarnıñ taqı Nūh peyġāmbar- (5) -nıñ *'as* yatġan yerleri turur, tėp. Ol ėkki peyġambar qatında qoḏsañız, tėp vaṣiyyat qılmış erdi. Ol (6) vaṣiyyat

qılmışı tėg qıldılar taqı hēç kimerseke ol yerni aymadılar ançaqa tegi kim Ca'fer Ṣadıq *ražhu* (7) ḫādimi birle ol yerke bardı taqı ziyārat qıldı erse, ḫādimi aydı: Ey peyġāmbarzāda, bu kimnin͡g ziyāratı turur kim munça (8) yıraq yerdin kelip mun͡ga ziyārat qıldın͡gız? tėdi erse, Ca'fer Ṣādıq aydı: Ey ḫādim, bilgil, āgāh bolġıl kim (9) bu ceddim emīrü'l-mu'minīn Alī 'bnü Abī Ṭālibnin͡g ziyāratı turur. Munçaqa tegi hēç kimerseke aymaduq erdi düşmanlar– (10) –dın qorqup; ėmdi ol düşmanlardın kimerse qalmadı erse, ėmdi tiler-miz kim Ḥaq te'ālā bu ceddim ziyāratını (11) mu'mīnler arasında āşkāra qılsaq tėp.

Qaçan kim Harūne'r–Reşīd atlıġ ḫalīfa nevbeti keldi erse, özi ṣaḥrāqa (12) çıqtı taqı aw awlayu Kūfe ṭarafınġa keldi erse, awnı itler taqı barslar qawa keldiler. Bu cānvarlar bu it– (13) –lerdin taqı barslardın qaçıp keldiler taqı bu turbatqa sıġındılar erse, bu itler taqı barslar ol turbatqa (14) yawuq kelmedi taqı qayıttılar erse, bu ḥālnı Harūne'r-Reşīd kördi taqı ta'accüb qıldı taqı vezīrleringe sordı kim: (15) Bu kimnin͡g ziyāratı turur? tėdi erse, hēç kimerse bilmedi. Yana ėkinç nevbet mundaġ boldı taqı üçünçi nevbet mundaġ (16) aḥvāl boldı. Nėçeme kim bu aw itlerini tufqururlar, hēç bu itler ol turbat qatınġa yawumadılar erse, Harūne (17) 'r-Reşīd aydı: Barın͡g, Kūfedin uluġ yaşlıġ kişilerni alıp kelin͡g, bu ziyārat qayu 'azīznin͡g ziyāratı turur bizke **[156]** (1) ma'lūm bolsun, tėdi erse, Kūfeke bardılar taqı uluġ yaşlıġ kişilerni keltürdiler erse, Harūne'r-Reşīd (2) bu kişilerdin su'āl qıldı erse, bu kişiler arasında Ca'fer-i Ṣādıqnın͡g ḫādimi bar erdi, ol aydı kim: Ca'fer (3) Ṣādıq *ražhu* bir kün Kūfedin menim birle çıqtı taqı bu turbat qatında olturdı taqı bu turbatqa (4) ziyārat qıldı erse, men aydım: Ey peyġāmbarzāda, bu kimnin͡g turbatı turur kim ziyārat qıldın͡gız? tėdim erse, (5) ol aydı kim: Bu ceddim emīru'l-mu'minīn 'Alī 'bnü Abī Ṭālibnin͡g ziyāratı turur, tėdi erse, Harūne'r-Reşīd (6) ġāyat sewündi taqı ol turbat üze bir yaşıl qubba qopardı taqı qatında ėwler qopardı taqı vaqf (7) qıldı kelgen barġanġa sufra üçün taqı kişiler qoydı. Andın son͡g Nāṣıru'l-Ḥaq atlıġ ḫalīfa keldi. (8) Ol taqı anda şeher bunyāḍ qıldı kim bu kün ol şeherke Meşhed-i 'Alī tėp ayturlar. Taqı medreseler, ḫānqāhlar (9) qopardı taqı üküş vaqflar qopardı. Andın son͡g Mustarşid Billāh atlıġ ḫalīfa keldi, qırq ming altun (10) ḫarc qıldı taqı tört yüz kümüşdin qandīllar qıldurdı taqı ol meşhedde astı.

Emīrü'l-mu'minīn 'Alī *ražhu* (11) bėş yıldın ėkki ay eksük ḫalīfalıq qıldı taqı özi altmış üç yaşında dünyādın naql qıldı, neteg kim (12) Peyġāmbar *'as* taqı altmış üç yaşında dünyādın naql qıldı. Ḥaq *tvt* özinin͡g şefā'atını (13) rūzī qılġay cümlemizke. *Āmīn Rabba'l-'ālamīn.*

BĖŞİNÇ FAṢL

Fāṭıma *ražhā* fažāyilinin͡g beyānı (14) içinde turur.

İmām Abū'l-l'Ālā Ōşī *ražhu* bu ḥadīṣni N i ṣ ā b u ' l - a ḫ b ā r atlıġ kitābında keltürmiş (15) ḥadīṣ ol turur:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم فاطمة سيّدة نساء أهل الجنّة

Bu ḥadīs̱ ma'nīsi ol (16) turur kim Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrür yarlıqar: Fāṭıma uçtmaḥ ehlinin͡g ḫatunlarının͡g uluġı (17) taqı bėgi turur, tėdi.

'Āyişe *rażhā* rivāyat qılur: Bir kün Peyġāmbar *'as*'nun͡g cümle ḫatunları yıġılışıp [157] (1) Peyġāmbar qatında ḥāżır erdük kim Fāṭıma *rażhā* keldi taqı Fāṭımanın͡g yörüşi Peyġāmbar *'as*'nun͡g (2) yörüşinge oḫşayur erdi. Qaçan kim Fāṭıma *rażhā* keldi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: (3) Ḫoş keldin͡g, qızım Fāṭıma, kelgil menim qatımda olturġıl, tėdi erse, Fāṭıma taqı Peyġāmbar *'as* qatında (4) olturdı. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* qatında olturdı erse, Peyġāmbar *'as* Fāṭımanın͡g qulaqınġa (5) bir söz sözledi erse, Fāṭıma *rażhā* yıġlayu başladı. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* Fāṭımanın͡g (6) qaḍġusını kördi erse, yana bir sir* söz qulaġınġa aydı. Fāṭıma *rażhā* bısqırdı taqı küldi. Biz (7) cümle ta'accüb qılduq kim bu Fāṭıma bir sā'at yıġladı taqı bir sā'at küldi, tėp. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* (8) qoptı erse, ḫalvat qalduq taqı Fāṭımaqa su'āl qılduq kim: Yā Fāṭıma, Peyġāmbar *'as* san͡ga ne [söz] sözledi (9) kim yıġladın͡g yana ėkkinç qata ne söz sözledi kim küldün͡g? tėdük erse, Fāṭıma aydı: Peyġāmbar *'as*'nun͡g (10) sirrini men fāş qılmaz-men, tėdi. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* dünyādın naql qıldı erse, 'Āyişe *rażhā* (11) aydı kim: Yā Fāṭıma, Tan͡grı te'ālānı san͡ga şefī' qılur-men kim Peyġāmbar *'as* ayġan sözlerni man͡ga aysan͡g, tėdim (12) erse, Fāṭıma *rażhā* aydı: Ėmdi aysa[m] bolur. Peyġāmbar *'as* kim avval man͡ga aydı, ol söz erdi kim: (13) Yā Fāṭıma, Cebre'il *'as* Qur'ānnı her yılda bir qata 'arża qılur erdi, velīkin bu yıl man͡ga Cebre'il *'as* (14) Qur'ānnı ėkki qata 'arża qıldı. Men andaġ sėzer-men kim ecelim yawudı, bolġay kim zīnhār Tan͡grıdın qorqġıl (15) taqı ṣabur qılġıl; men san͡ga neme yaḫşı ozġunçı men āḫiratqa, tėdi erse, men yıġladım. Qaçan kim menim qaḍgur- (16) -ġanımnı kördi erse, ėkinç qata aydı: Yā Fāṭıma, sen rāżī bolmas-mu-sen kim uçtmaḥ ehlinin͡g ḫatunlarnın͡g (17) uluġı bolsan͡g taqı cümle īmānlıġ ḫatunlarnın͡g bėgi bolsan͡g, tėdi taqı menim ehl-i beytimdin avval man͡ga satġaşġaysen, [158] (1) tėdi erse, kön͡glüm ḫoş boldı taqı küldüm, tėdi.

Masvara atlıġ ṣaḥāba aydı *rażhu*: Peyġāmbar *'as* (2) aydı: Fāṭıma mėndin bir pāra turur. Kim kim 'ayālım Fāṭımanı öwkeke keldürse, mėni öwkeke keldürmiş tėg bolġay, (3) tėdi erse, cümle ḫatunlar Fāṭımanı aġırlayur erdiler.

Eyyūb-ı Enṣārī *rażhu* rivāyat qılur Peyġāmbardın. (4) Peyġāmbar *'as* aydı: Qıyāmat kün bolsa *āvṣ* ferīşteler nidā qılġaylar kim: Ey 'Araṣāt ḫalqı, (5) közlerin͡gizni yümün͡g kim Muḥammed Resūlullāh 'ayālı Fāṭıma ḫatun keçer, tėp nidā qılġaylar. Cümle 'Araṣāt ḫalqı (6) közlerin yümgeyler. Fāṭıma *rażhā* yetmiş min͡g uçtmaḥ qızları birle keçgey.

* Yazmada سِرّ yerine yanlış olarak سِيرْ

'Alī *ražhu* (7) aytur: Hemīşe kön͠glümde keçer erdi kim Peyġāmbar '*as* 'ayālı Fāṭımanı [man͠ga] cüftlendürse tėp, velīkin bu sözni (8) aymaqqa uftanur erdim, ol yandın kim hēç dünyāvī neersem yoq erdi, dervīş erdim. Bolmasa bir kün aydım: (9) Yā Resūlallāhi, 'ayālın͠gız Fāṭıma ḫatunnı man͠ga cüftlendürsen͠giz bolġay-mu? tėp aydım erse, Peyġāmbar '*as* (10) aydı: Bolur, tėdi taqı aydı kim: Yā 'Alī, hēç dünyāvī neersen͠g bar mu kim ḫarc qılsan͠g? tėdi erse, men aydım: Yā Resūlallāhi, (11) hēç neersem yoq, tėdim. Man͠ga aydı: Ol yarıq kim men san͠ga bėrip turur erdim falān ġazātda, ol yarıq bar mu? (12) tėdi erse, men aydım: Bar turur. Peyġāmbar '*as* aydı: Yā 'Alī, barġıl ol yarıqnı satġıl, tėdi erse, men taqı ol (13) yarıqnı sattım taqı keldim yarmaqlarnı Peyġāmbar '*as* etekinge töktüm. Man͠ga aymadı kim: Ol yarıqnı nėçeke (14) sattın͠g? Men taqı aymadım kim: Munçaqa sattım, tėp; Peyġāmbar '*as* turdı taqı Fāṭıma qatınġa kirdi taqı aydı: Ey 'ayālım (15) Fāṭıma, men Rebbümdin tilep turur-men kim bu 'ayālım Fāṭımanı ḫalāyıqlardın eḏgürekinge cüftlendürgil, tėp. Ėmdi (16) 'Alīni bilür-sen kim 'ammım oġlı turur hem taqı eḏgü qılıqlıġ turur, cümle iş içinde kāmil turur. Sėni cüftlükke (17) tileyür, sen ne aytur-sen? tėdi erse, Fāṭıma *ražhā* tek turdı. Qaçan kim Fāṭıma tek turdı erse, Peyġāmbar '*as* **[159]** (1) aydı: Tek turmaqı rāżīlıqı turur, tėdi taqı çıqtı erse, Cebre'il '*as* nāzil boldı taqı aydı: Yā Muḥammed, Ḥaq tebāraka (2) ve te'ālānın͠g fermānı ol turur kim Fāṭımanı 'Alīke cüftlendürsen͠g. Ḥaq te'ālā Fāṭımadın rāżī boldı 'Alī üçün (3) taqı 'Alīdin rāżī boldı Fāṭıma üçün, tėdi erse, Peyġāmbar '*as* aydı: Barın͠g man͠ga Abū Bekrni ünden͠g, tėdi erse, (4) bardılar, Abū Bekrni ündediler. Peyġāmbar ol yarmaqlarnı sanamadın Abū Bekrke bėrdi taqı (5) aydı: Yā Abū Bekr, bu yarmaqlarqa Fāṭıma üçün ėw esbābları alu bėrgil! tėdi taqı Bilālnı taqı 'Ammār Yāsirni taqı (6) bir qaç kimerseni Abū Bekr birle bāzārqa ıḏa bėrdi. Abū Bekr *ražhu* bir yerde olturdı. Munlar kerek neerselerni (7) keltürüp Abū Bekrke 'arża qılur erdiler. Abū Bekr rāżī bolsa, andın son͠g alur erdiler. Yėti yarmaqġa bir kön͠glek (8) aldılar, tört yarmaqġa destār aldılar taqı bir örtüngi qara kilim aldılar taqı ėkki töşek aldılar Mışır kettānıdın (9) birinin͠g içinge ḫurma līfi toldurmış erdiler taqı birinin͠g içinge qoy yün͠gi toldurmış erdiler; taqı (10) ṣahābalar hemīşe ėkki töşek tutar erdiler; biri özleri üçün taqı biri qonuq üçün, ol ma'nīdin (11) ötrü ėkki töşek aldılar; taqı tört yastuq aldılar edīmdin içleringe cir (?) qatıġlıq (?); taqı ṣūfdın perde (12) aldılar, eger ėwke qonuq kelse, ḫatun ol perde içinde tursun tėp. Taqı bir çökerdek aldılar taqı bir ėl tegirmeni (13) aldılar taqı bir sırça aldılar baqırdın osma ezmek üçün, ḫoş yıḏıġlar aldılar özinge sürtmek üçün (14) taqı bir meşk aldılar taqı bir yıġaç çanaq aldılar taqı bir sėn͠gek aldılar taqqı ėkki kūze aldılar taqı bir maṭhara (15) edīmdin aldılar. Qaçan kim bu mecmū' neerselerni Peyġāmbar '*as* ḥażratınġa keltürdiler erse, Peyġāmbar (16) '*as* baqtı taqı bereket birle du'ā qıldı taqı cümle saḥābalar yıġıldı. 'Alīnin͠g ėlgin tuttı taqı

Fāṭıma qatınġa kirdi (17) taqı ʿAlīni Fāṭıma qatında olturġuzdı taqı aydı: Ey Bār Ḫuḏāyā, bu ėkkisi cümle ḫalāyıqdın maṅa sewüglügrek turur. Sen taqı [160] (1) bu ėkkisini sewgül taqı munlarnıṅ uruġınga berekāt bėrgil taqı bu ėkegüni taqı munlar uruġını şeyṭān-(2)-dın saqlaġıl, tėp duʿā qıldı taqı bir çanaq birle suw tiledi erse, bėrdiler. Ol çanaqqa duʿā oqıdı (3) taqı ol suwnı Fāṭıma üzesinge saçtı. Andın soṅ ʿAlī aydı: Yā Resūlallāhi, meni mü artuq sewer-siz (4) yā taqı Fāṭımanı mu? tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā ʿAlī, sėndin maṅa Fāṭıma sewüglügrek turur, velīkin (5) sen [maṅa] Fāṭımadın ʿazīzrek turur-sen, tėdi.

Ertesi Fāṭıma qatınġa Qurayş qabīlasınıṅ qızları ḫatunları mübārekbād qılu kirdiler taqı aydılar : Yā Fāṭıma, sen Peyġāmbar qızı bolġaysen, saṅa ʿAlī iṅen (6) az neerseler bėrmiş, tėp aydılar erse, Fāṭıma aydı *rażhā*: Ol kimserse kim ölüm kelürini yaqın bilse, (7) bu neerseler aṅar iṅen köp turur, tėdi. Bu ḫatunlar hēç neerse sözleyü bilmediler.

Andın soṅ üç kün (8) keçti erdi. Peyġāmbar *ʿas* Fāṭıma qatınġa kirdi. Baqar, ḫalvat turur, hēç kimerse yoq. Peyġāmbar *ʿas* aydı: (9) Yā Fāṭıma, cüftüṅ ʿAlīni neteg bulduṅ? tėdi erse, Fāṭıma *rażha* aydı: Yā Resūlallāhi, siz aymış teg eḏgü qılıqlıġ, (10) üküş ṭāʿatlıġ ḥalīm sözlüg turur, velīkin maṅa Qurayş ḫatunları kirdiler taqı aydılar: Yā Fāṭıma, sėni munça (11) uluġ ṣaḥābalarnıṅ oġlanları munʿim kimerseler ārzūluġ turur erdiler; bolġay-mu kim Peyġāmbar *ʿas* (12) -nuṅ ʿayālı bizke kelse, anıṅ berekātı bizke tegse, tėp ümīḏ birle turur erdiler. Peyġāmbar sėni dervīş kimerseke (13) bėrdi, tėp maṅa taʿyīb qılurlar, tėdi erse, Peyġāmbar aydı: Yā Fāṭıma, Ḥaq *tvt* qullarınġa naẓar qıldı (14) taqı cümlesidin mėni üḏürdi. Yana bir naẓar qıldı taqı cüftüṅ ʿAlī'ni üḏürdi yana naẓar qıldı taqı anaṅ Ḫadīceni (15) taqı sėni üḏürdi taqı siz ėkegüni cümle ḫatunlarnıṅ uluġı qıldı, tėdi.

Bir kün Peyġāmbar *ʿas* Maymūnaqa (16) aydı: Yā Maymūna, barġıl, Fāṭımanı ündegil, tėdi erse, Maymūna taqı bardı. Baqar, Fāṭıma *rażhā* tegirmen ögümekdin (17) armış taqı tegirmen qatında uyquġa barmış taqı tegirmen Haq *tvt* qudratı birle çewrülür. Maymūna [161] (1) bu ḥālnı kördi erse, taʿaccüb qıldı taqı Peyġāmbarqa aydı kim: Yā Resūlallāhi, Fāṭıma tegirmen ögümekdin armış taqı (2) uyquġa barmış, tegirmen özi çewrülür, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Ḥaq *tvt* anıṅ żaʿīf- (3) -luqınġa raḥmat qıldı, tėdi taqı tegirmenge buyurdı kim özüṅ çewrülgil, tėp.

Qaçan kim Peyġāmbar *ʿas* ġazat- (4) -dın qayıttı kāfirlarnı aqıp bulun qılıp keldi erse, Fāṭıma *rażhā* aydı: Yā Resūlallāh, men iṅen emgenür-men, (5) maṅa bu qaravaşlardın bir qaravaş bėrseṅiz bolġay-mu? tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı kim: Bolsun, tėdi (6) taqı bir qaravaşnıṅ ėlgin tuttı taqı Fāṭımaqa tapşurdı taqı aydı: Yā Fāṭıma, bu qaravaş saṅa bolsun, velīkin munı (7) urmaġıl, bu musulmān bolup turur, yolda körer erdim, namāz qılur erdi. Taqı Cebre'il *ʿas* maṅa aytıp turur kim: (8) Yā Resū-

lallāhi, zīnhār namāz qılġan qul qaravaşnı urmañ, tėp. Fāṭıma taqı qabūl qıldı taqı aydı: Yā Resūlallāhi, ėw (9) işini bir kün men qılġaymen taqı bir kün muñġa qıldurġaymen, muñġa artuq zaḥmat tegürmegeymen, tėdi.

Bir kün (10) Benū Selīm qabīlasıdın bir ʿArab keldi. Peyġāmbar *ʿas* ḥażratınġa yeñginge sūsmār qoymış taqı aydı: (11) Yā Muḥammed, eger bu sūsmār tilke kelse taqı seniñ peyġāmbarlıqıñġa tanuqluq bėrse, men taqı īmān keltürür-men, tėdi (12) taqı sūsmārnı Peyġāmbar ileginge kemişti erse, sūsmār qaça başladı. Peyġāmbar *ʿas* aydı: Ey sūsmār, (13) mañġa qarşu kelgil! tėdi erse, sūsmār Peyġāmbar *ʿas* tapa qarşu keldi. Peyġāmbar *ʿas* aydı: Ey (14) sūsmār, ayġıl kim, men kim turur-men, tėdi erse, Ḥaq *tvt* qudratı birle ol sūsmār tilke kedi, faṣīḥ (15) til birle aydı kim: Sen Muḥammed turur-sen. ḥaq peyġāmbar turur-sen köni dīn birle kelip turur-sen tėdi erse, Peyġambar (16) *ʿas* aydı: Ey sūsmār, sen, kimke qulluq qılur-sen? tėdi. Ol cānvar aydı: Men ol Tañrıqa qulluq qılur-men (17) kim ādam oġlını yarattı taqı İbrāhīmni özinge dōst qıldı taqı sėni cümle ʿālem üze üḍürdi, tėdi erse, ol ʿArab **[162]**(1) barmaqını kötürdi taqı aydı: *aşhadu anna lā ilāha illā'llāhu va aşhadu anna Muhammadan ʿabduhu va rasūluhu*, (2) tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* bir ṣaḥābaqa aydı kim: Bu ʿArabke Qur'āndın bir sūra ögretgil, tėdi (3) erse, ögrettiler. Andın soñ Peyġāmbar *ʿas* aydı: Ey ʿArābī, hēç dünyāvī neerseñ bar mu? tėdi (4) erse, ol ʿArābī aydı: Yā Resūlallāhi, Benū Selīm qabīlası tört miñ kişi tururlar. Bu tört miñ kişi içinde (5) mėndin dervīş yoq, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı yārānlarınġa: Ey yārānlarım, kim kim bu ʿArābīqa (6) bir tėwe bėrse, men oġ bolayın ol kimerseke uçtmaḥ tėweleridin bir tėweke, tėdi. ʿAbdurraḥman ibnü ʿAvf (7) *rażhu* aydı: Yā Resūlallāhi, bu ʿArābīqa men bėreyin, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā ʿAbdurraḥman, men (8) sañġa ṣıfat qılu bėreyin-mü kim uçtmaḥ tėweleri neteg tewe turur? tėdi erse, ʿAbdurraḥman aydı. Yā Resūlallāh, (9) ṣıfat qılu bėriñ! tėdi Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā ʿAbdurraḥman, bilgil, āġāh bolġıl kim, Ḥaq *tvt* (10) uçtmaḥ tėwelerini öz qudratı birle qızıl altundın yaratıp turur taqı aḍaqlarını ʿanbardın yaratıp turur (11) taqı tüklerini zaʿfarāndın yaratıp turur taqı ėkki közini qızıl yāqūtdın yaratıp turur taqı boynını (12) yaşıl zeberceddin yaratıp turur taqı ėkki örgüçini kāfurdın yaratıp turur taqı quḍruqı* dāna (13) yinçülerdin tiziglig turur taqı burunduqı hem dāna yinçülerdin tiziglig turur; taqı bu tėwe üzesinde (14) bir aq qubba bar yinçüdin, ẓāhiridin bāṭını körünür, taqı ėkki qanatı bar; tileseñ yerde yöriyür, tileseñ (15) havāda uçar, tėdi. Andın soñ aydı: Ey yārānlarım, qayu biriñiz bu ʿArābīqa ʿimāma bėrse, men oġ bolayın (16) kim Ḥaq *tvt* ol kimerseke uçtmaḥ tācını başınġa qoysun, tėdi erse, ʿAlī *rażhu* başındın (17) ʿimāmasını kėterdi taqı ol ʿArābīqa

* Yazmada: *qudruqını.*

keydürdi yana Peyġāmbar *'as* aydı: Ey yārānlarım, kim kim bu 'Arābīqa **[163]** (1) azıq bėrse, men oġ bolayın kim, Ḥaq *tvt* ol qulġa taqvānıñ azıqını rūzī qılsun, tėdi erse, Selmān (2) Fārsī aydı: Yā Resūlallāhi, taqvānıñ azıqı ne bolsun? tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Taqvānıñ azıqı (3) ol bolur kim āḫir vaqtında dünyādın īmān birle çıqsa, taqı qıyāmatda 'Araṣātta menim birle bir yerde bolsañ, (4) tėdi. Selmān Fārsī aytur: Menim qatımda dünyāvī neersem yoq erdi. Peyġāmbar *'as*'nuñ du'āsı menim üzemge (5) yörisün tėp qabūl qıldım taqı Fāṭıma qatınġa bardım taqı aydım kim: Bu 'Arābīqa men azıq qabūl qıldım, tėp taqı cümle (6) qıṣṣanı aytu bėrdim erse, Fāṭıma aydı: Menim taqı neersem yoq velīkin sėni neteg maḥrūm qılayın? Barġıl bu (7) çādırımnı ėletgil taqı qonşımızda Şem'ūn atlıġ Yahūdī bar, añġar tutuġ qoḍġıl taqı andın tört batman (8) arpa alġıl taqı mañġa kelgil, men anı ö[gü]geyin taqı etmek bışurayın, tėdi erse, Selmān Fārsī taqı andaġ qıldı (9) erse, ol Şem'ūn Yahūdī bu çādırnı ėlginge aldı taqı baqtı, yıġlayu başladı, aydı: Eger bu Muḥammed dīni ḥaq (10) bolmasa erdi, anıñ 'āyālı dervīş erken, hēç neersesi yoq erken, öz çādırını tutuġ qoyup taqı bir dervīşni (11) aġırlamaġay erdi. Mañġa Muḥammed dīniniñ ḥaqlıġı ẓāhir boldı, tėdi taqı barmaqını kötürdi, taqı aydı: (12) *aşhadu anna lā ilāha illā'llāhu va aşhadu anna Muḥammadan 'abduhu va rasūluhu* tėdi. Qaçan kim Fāṭıma *rażhā* ol (13) arpanı öz ėlgi birle ögüdi taqı öz ėlgi birle etmek bışurdı taqı cümlesini Selmān Fārsīqa bėrdi erse, (14) Selmān Fārsī aydı: Yā Fāṭıma, bu etmeklerdin ėkki etmek Ḥasan Ḥüseyin üçün alġıl! tėdi erse, Fāṭıma almadı, (15) aydı kim: Biz munı Ḥaq te'ālā rıżāsı üçün qılduq. Ėmdi mundın biz oġlanlarımuzqa bėrsek (16) bolmas, tėdi. Andın soñ Peyġāmbar *'as* ol 'Arābīni tėweke mindürdi taqı azıqlandurdı taqı öz (17) yeringe ıḍa bėrdi. Qaçan kim ol 'Arābī Benū Selīm qabīlasınġa tegdi erse, cümle 'Arab munuñ qatınġa keldiler taqı **[164]** (1) aydılar kim: Sen Muḥammedke bardıñ erdi. Ne ḫabar birle keldiñ? tėdiler erse, ol sūsmār qıṣṣasını aydı taqı ṣaḥābalar (2) munuñ ḥaqqınġa ne kirām ve i'zāz kim qıldılar, cümlesini munlarġa aydı taqı aydı: Men anda yalıñ bardım erdi, (3) tonluġ bolup keldim; 'imāmasız bardım erdi, 'imāmalıġ boldum, yaḍaġ bardım erdi, tėwelig bolup keldim, (4) düşmanlıq birle bardım erdi, dōst bolup keldim; kāfirlıq birle bardım erdi, musulmān bolup keldim, tėdi (5) taqı barmaqını qaldurdı taqı aydı: *aşhadu anna lā ilāha illā'llāhu ve aşhadu anna Muḥammadan 'abduhu va rasūluhu* tėdi erse, cümlesi- (6) -niñ köñlinge Ḥaq te'ālā īmān maḥabbatını kemişti; cümlesi taqı musulmān boldı.

Cābir ibnü 'Abdullāh el-Enṣārī (7) aydı *rażhu:* Bir kün Peyġāmbar *'as* Fāṭıma ėwinge bardı. Baqar, Fāṭıma *rażhā* tėwe yüñündin (8) toqunmış* kilim keymiş taqı tegirmen ögiyür. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* Fāṭımanı bu

* Yazmada : *toqutmış*.

ḥāl üze kördi erse, aydı: (9) Ey ʿayālım Fāṭıma, dünyānıñg açıġlıqınga taqı maşaqqatınga ṣabur qılġıl āḫiratta ebedī tanaʿʿum qılmaq üçün, (10) dünyāda nėçeme kim emgekiñg ziyāda bolsa ṭāʿat ve ʿibādat içinde emgek miqdārınça turur; emgenmedin rāḥat (11) yoq, tėdi, taqı bu dünyā mu'mīnlerniñg zindānı turur; zindān içinde rāḥat istemek rāḥat bolmas velīkīn kāfir- (12) -larnıñg uçtmaḥı bu dünyā turur, anlarqa rāḥat bar, āḫiratta ʿaẕāb taqı bar, Fāṭıma *rażhā*'nıñg emgeki (13) hēç żāyiʿ qalmadı hem dünyā taqı hem āḫiratta. Ol kündin bu künge tegi Fāṭıma *rażhā* ėwi ileginde (14) ʿArablar olturup ileglerinde tegirmen qoḍup bu tegirmen Fāṭımanıñg tegirmeni, tėp ayturlar, ḥācīlar (15) ziyārat qılurlar taqı ol saqlaġanlarġa dünyāvī neersedin bėrürler.

Āḫiratta Ḥaq teʿālānıñg keremi taqı luṭfınġa (16) niḥāyat yoq. ʿİbnü ʿAbbās aytur *rażhumā:* Peyġāmbar *ʿas* aydı: Miʿrāc kėçesi erdi kim uçtmaḥqa (17) teferrüc qılurda bir yüksek köşk kördüm kim anıñg ṣıfatını ādemī aytu bilmegey. Men sordum kim: Bu köşk **[165]** (1) kimniñg köşki? tėp. Aydılar: Bu köşk ʿİmrān qızı ʿİsā peyġāmbar *ʿas* anası Meryem ḫatunnıñg köşki (2) turur, tėp aydılar. Yana anıñg qatında bir köşk kördüm ġāyat körklüg taqı yüksek. Men aydım: Bu kimniñg köşki (3) turur? tėp. Aydılar: Āsiya ḫatun *rażhā* Mūsā peyġāmbar *ʿas* qatında īmān keltürüp turur erdi (4) taqı īmānını Firʿavndın örtüp tutar erdi taqı Firʿavnnıñg ṣuḥbatını tilemez erdi. Bir kün nāġāh aġzı- (5) -dın *bismillāh* kelimesi çıqtı erse, Firʿavn aydı: Yā Āsiya, kimniñg atını aydıñg? tėdi erse, yaşurmadı taqı aydı kim: (6) Yerni kökni yaratġan Tañgrınıñg atını aydım, tėdi. Firʿavnnuñg ġażabı keldi taqı aydı: Cümle ḫalāyıq mėni tañgrı (7) tėp mañga ʿibādat qılurlar. Sen menim cüftüm bolġaysen taqı mėni tañgrı tėmegeysen. Bu sözüñgdin qayıtġıl, (8) yoq erse sañga qatıġ ʿaẕāb ve ʿuqūbat qılġaymen, tėdi erse, Āsiya ḫatun aydı *rażhā:* Mañga ne qılsañg (9) qılġıl, men Mūsā peyġāmbar dīnidin qayıtmaz-men, tėdi erse, Firʿavn *ʿal* buyurdı, tört temür qazuq yerge (10) tögdiler taqı Āsiya ḫatun *rażhā*'nı yalıñg qılıp ėkki ėlgi taqı ėkki aḍaqını ol qazuqlarqa baġladılar (11) taqı ṭaşt içinge yanar közke qoḍup köksi üze taqı qarnı üze basar erdiler, ot birle ʿaẕāb ve ʿuqūbat (12) qılur erdiler. Ol żaʿīfa aytur erdi: Ey Bār Ḫuḍāyā, mañga öz ḥażratıñgda uçtmaḥ içinde ėw binā qılġıl (13) taqı mėni bu Firʿavnnuñg ʿaẕābıdın qutġarġıl taqı bu ẓālimlar şerridin men miskīn żaʿīfanı qutġarġıl! (14) tėp münācāt qılu cān bėrdi. Ḥaq teʿālā Kelām-ı Mecīd içinde andın ḫabar bėrür, *qt:*

و ضرب آلله (15) مثلاً للذين آمنوا امرأت فرعون اذ قالت رب ابن لى عندك بيتاً فى الجنّة
و نجّنى من فرعون (16) و عمله و نجّنى من آلقوم الظالمين (LXVI : 11)

Peyġāmbar *ʿas* aytur: Mirʿāc tüninde uçtmaḥda Āsiya (17) ḫatunnuñg köşki yanında yana bir köşk kördüm ġāyat körklüg, ẓarīf. Men aydım kim:

Bu köşk kimnin͡g köşki? tėp **[166]** (1) Man͡ga aydılar: Bu sizin͡g cüftün͡güz Ḫuvaylid* qızı Ḫadīca ḫatunnun͡g köşki turur, tėp aydılar. Yana (2) bu köşk yanında taqı bir köşk kördüm in͡gen körklüg taqı yüksek. Men aydım: Bu köşk kimnin͡g köşki turur? (3) tėp su'āl qıldım erse, aydılar: Bu köşk sizin͡g ʻayālın͡gız Fāṭıma ḫatunnun͡g köşki turur, tėdiler.

(4) Bir kün Peyġāmbar *ʻas* Fāṭımaqa *rażhā* aymış erdi kim: Ey ʻāyālım Fāṭıma, mėndin son͡g (5) altı ay keçse, sen man͡ga qawuşġay-sen, tėp. Fāṭıma *rażhā* bu sözni hēç kimerseke aymadı (6) erdi. Q̱açan kim altı ay tamām boldı erse, ol kün ʻAlī *rażhu*'nun͡g taqı Ḥasan Ḥüseyinnin͡g tonlarını (7) cümlesini yuvdı taqı tegirmen ögüdi, etmek bişürdi taqı Ḥasan Ḥüseyinnin͡g başlarını yuvdı taqı taradı. (8) Taqı közindin qaṭarāt ve ʻabarāt yaş aqar erdi, velīkin hēç kimerseke bildürmes erdi. ʻAlī *rażhu* (9) aydı: Yā Fāṭıma, bir kün içinde munça işler qılmaz erding kim bukün qılur-sen, tedi erse, Fāṭıma (10) aydı *rażhā*: Eger men bolmasam bir qaç kün ėwde oġlanlar muḥtāc bolmasunlar, tėdi erse, (11) ʻAlīnin͡g kön͡glinge qorquġ tüşti taqı qaḍġurdı taqı Fāṭıma sözidin taʻaccüb qıldı taqı mescidke (12) bardı namāz qılmaqġa. Fāṭıma *rażhā* Ḥasan Ḥüseyinge ṭaʻām bėrdi taqı ėkkisinin͡g ėliġlerini (13) tutup Musṭāfānın͡g ravżasınġa eletti taqı anlarġa aydı kim: Siz munda bir sāʻat turun͡g, ėwke barman͡g! (14) tėdi taqı Peyġāmbar *ʻas* minberi qatında ėkki rekʻat namāz qıldı taqı yana Ḥasan Ḥüseyin qatınġa keldi. Baqar (15) anlar Peyġāmbar *ʻas*'nun͡g ziyāratı qatında olturup tururlar. Anlar[nın͡g] tegme birini quçtı taqı öpti taqı (16) anlar qatındın ḫasta ve bezmān bolup çıqtı taqı qayıttı. ʻAlīnin͡g qız qarındaşı, Caʻfer Ṭayyārnın͡g ḫatunı (17) bar erdi, Āsmā atlıġ. Anı ündedi taqı Āsmāġa aydı: Bilgil, āgāh bolġıl, man͡ga babam Muṣṭafā aymış erdi kim: **[167]** (1) Altı ay tamām bolsa, sen man͡ga qawuşġay-sen, tėp. Ėmdi bukün altı ay tamām bolup turur. Men andaġ sėzer-men kim (2) bukün ecelim yetgey, velīkin hēç tenimde sökellik yoq, ısıtmaqı yoq, baş aġrıġı taqı yoq, velīkin babam man͡ga (3) mundaġ aymış erdi, anın͡g sözinge ḫilāf bolmaġay. Ėmdi sen ėwde turġıl, bir sāʻat tünekke kireyin (4) taqı ġusl qılayın taqı ėkki rekʻat namāz qılayın. Sen bir sāʻatdın son͡g man͡ga āvāz qılġaysen eger san͡ga cevāb (5) bėrmesem, andın son͡g kirip baqġaysen, tėdi erse, Āsma aydı: Andaġ bolsun, tėdi. Andın son͡g Fāṭıma (6) *rażhā* tünekke kirdi taqı arıġ ġusl qıldı; Peyġāmbar *ʻas*'dın qalġan kefenni çulġandı; taqı (7) Peyġāmbar *ʻas*'nun͡g ridāsı bar erdi, anı ėlginge kemişti taqı ėkki rekʻat namāz qıldı taqı secdeke bardı, (8) secde içinde cānını Ḥaqqa teslīm qıldı. Bir zamāndın son͡g Āsmā tünek qapuġınga keldi, yā Fāṭıma, tėyü nidā (9) qıldı erse, hēç āvāz kelmedi; taqı aydı: Ey Ḥasan Ḥüseyin anası, tėyü āvāz qıldı erse, hēç cevāb kelmez. Yana (10) aydı. Ey Muṣṭafā ʻayālı, tėp ündedi erse, hēç āvāz kelmez. Bolmasa qapuġnı açtı taqı kirdi. Baqar, (11) secdeke barmış. Tepretti erdi.

* Yazmada : ذُوَيْلَدْ

Baqar, āḫiratqa naql qılmış. Āsmā yıġlayu başladı taqı taşqaru çıqtı kişilerke ḫabar (12) bėreyin tep. Baqar, Ḥasan Ḥüseyin kelü tururlar; aydılar: Vālidemiz ėwde mü? tėp. Āsmā yıġladı taqı munlarġa (13) neerse tėmedi. Munlar ėwke kirdiler; baqarlar, Fāṭıma *rażhā* yatıp turur. Munlar andaġ saqındılar (14) kim uḍımış tep. Teprettiler, hēç teprenmez; āvāz qılurlar, hēç cevāb kelmez. Bildiler kim anaları dāru fenādın (15) dāru baqāġa rıḥlat qılmış. *İnnā lillāhi va innā ilayhi raci'ūna.* Ėkki qarındaşı biri birini quçuşup yıġlaştı-(16)-lar. Qaçan kim bu ḫabar 'Alīġa tegdi erse, 'Alī *rażhu*'nun͡g 'aqlı kėtti, bēhuş boldı. Yana 'aqlınga keldi, (17) yıġlayu mesciddin çıqtı. Cümle ṣaḥābalar birle keldiler erse, Ḥasan Ḥüseyin yıġlayu 'Alīnin͡g aḍaqınġa tüşti- **[168]** (1) -ler erse, cümle ṣaḥābalar yıġlaştılar. Peygambar *'as*'dın bizke yādgār erdi, tėp yıġlayur erdiler. Andın (2) son͡g yuvdılar taqı cenāzāqa qoydılar. Abū Bekr *rażhu* aydı: Yā 'Alī, siz keçin͡g, namāz qılalın͡g, tėdi erse, (3) 'Alī aydı *rażhu*: Kerek kim siz keçsen͡giz, tėdi erse, Abū Bekr *rażhu* imāmatlıq qıldı taqı cümle ṣaḥāba- (4) -lar namāz qıldılar taqı aḫşam yatsıġ arasında Baqī'da defn qıldılar.

ALTINÇ FAṢL

Ḥasan Ḥüseyin (5) *rażhu* fażayilinin͡g beyānı içinde turur.

İmām İsma'īl Buḫārī *raḥmhi* Ṣiḥāḥ atlıġ kitābında (6) bu ḥadīs̱ni keltürmiş, ḥadīs̱ bu turur:

روى إبن عبّاس رضى آلله عنهما عن رسول الله صلّى الله عليه و سلّم (7) أنه قال للحسن
و الحسين حين كان يعوّذهما انّ أبا كما كان يعوّذ بهما إسماعيل و إسحاق أعوذ (8)
بكلمات الله التامّة من كل شيطان هامّة و من كل عين لامّة

Ḥadīs̱ ma'nīsi ol turur kim peyġāmbar (9) *'as* aydı Ḥasange taqı Ḥüseyinge *rażhumā*: Ol vaqtın kim bu du'ā birle anlarġa ta'vīẕ qılur (10) erdi Ḥasan taqı Ḥüseyin atan͡gız İbrāhīm peyġāmbar *'as* oġlı İsma'īlqa taqı İsḥāqġa bu du'ā birle (11) ta'vīẕ qılur erdi; bu du'ā ma'nīsi ol bolur kim: Sıġınur-men Tan͡grı te'ālānın͡g tükel atları birle (12) ėndürülmiş kitābları birle qamuġ şeyṭāndın taqı zaḥmat tegürgen aġuluġ cānvarlardın taqı yawuz-(13)-luq tegürgen közdin.

Cābir aytur *rażhu*: Peyġāmbar *'as* birle ḥec qılduq. Peyġāmbar *'as* ġuzātqa (14) Qaṣvā atlıġ tėwesi üze ḫuṭba oqıdı. Ol ḫuṭbası içinde aydı kim: Ey ḫalāyıqlar, men sizin͡g (15) için͡gizde neerse qoydum. Eger ol neerseni tutar bolsan͡gız, hēç köni yoldın azmaġaysiz. Ol ne (16) neerse turur, bilür-mü-siz? Ol ėkki neerse turur: biri Tan͡grı te'ālānın͡g arıġ kelāmı turur. Eger anın͡g birle (17) 'amal qılsan͡gız ya'nī bu Kelāmu'llāh ne işke kim buyurdu anı qılsan͡gız taqı ne işdin kim yıġdı, andın **[169]** (1) yıġılsan͡gız, hēç azmaġaysiz. Ėkinç ol menim ehl-i beytim turur. Eger menim ehl-i beytimni dōst tutsan͡gız, (2) aġırlasan͡gız, hēç azmaġaysiz. Kim kim

anlarnı dōst tutsa, mėni dōst tutmış bolġay; taqı anlarnı (3) düşman tutsaṅıẓ, mėni düşman tutmış bolġaysiz.

Asāma aytur *rażhu:* Menim ḥācatım tüşti. Peyġāmbar *'as* (4) ḥażratınġa kėç keldim. Peyġāmbar *'as* qapuġqa çıqtı, velīkin ridāsı içinde neerse kötrüp çıqtı. (5) Men ḥācatımnı 'arża qıldım erse, Peyġāmbar *'as* taqı cevāb aydı. Andın soṅ aydım: Yā Resūlallāhi, bu ne (6) neerse turur kim kötrüp turur-siz? tėdim erse, Peyġāmbar *'as* ridāsını açtı; baqar-men, Ḥasan taqı Ḥüseyin. (7) Andın soṅ aydı: Bu ėkkisi menim oġlanlarım turur, menim qızım Fāṭımanıṅ oġlanları tururlar. (8) Ey Bār Ḫudāyā, men bu ėkkisini sewer-men, sen bu ėkkisini sewgül. Taqı kim kim bu ekkisini sewer bolsa, ol (9) kimerseni taqı sewgül, tėp du'ā qıldı.

Selmā atlıġ ḫatun aytur: Qaçan kim Ḥüseyinni *rażhu* Kūfe ḫalqı (10) şehīd qıldılar erse, bu ḫabar Peyġāmbar *'as* ḫatunı Umm-i Selemeke tegdi erse, üküş yıġladı taqı (11) qaḍġurdı. Bir kün men Umm-i Seleme qatınġa kirdim; baqar-men Umm-i Seleme *rażhā* yıġlayu turur. Men aydım: Ey (12) mu'mīnler anası, ne üçün yıġlayur-sen? tėp aydım erse, Umm-i Seleme *rażhā* aydı kim: Bu kėçe tüşüm (13) bolur, Peyġāmbar *'as*'nı körer-men mübārek başı üze topraq bar taqı meḥāsini üze hem topraq bar. Men aydım: (14) Yā Resūlallāhi, saṅa ne boldı? tėdim erse, aytur: Oġlum Ḥüseyinni şehīd qıldılar anda ḥāżır boldum, (15) tėdi.

Bir kün 'Abdullāh ibnü 'Ömerke *rażhu* bir kimerse su'āl qıldı, aydı: Yā 'Abdullah, çıbınnı öltür-(16)-mek yazuqı bolġay-mu? tėdi erse, 'Abdullah ibnü 'Ömer *rażhu* aydı: Ey su'āl qılġuçı, sen qayu ėllig-sen? (17) tėdi erse, aydı: Men Kūfelig men tėdi. 'Abdullāh ibnü 'Ömer aydı: Ey nācuvānmard, Peyġāmbarzādanı munça yārānları birle **[170]** (1) öltürdüṅüz, şehīd qıldıṅız. Anlarınıṅ qanıdın sormaz-siz taqı çıbın qanıdın su'āl qılur-sen, tėdi erse, (2) ol kimerse su'āl qılġanınġa pişīmān boldı.

Ḥuẕeyfe *rażhu* aytur: Anamġa aydım: Ey ana, men barayın taqı (3) Peyġāmbar ḥażratında aḫşam namāzı qılayın taqı Peyġāmbardın derḫōst qılayın kim: Yā Resūlallāhi, maṅa taqı anamqa (4) Taṅrı te'ālādın yarlıqatu tileṅiz! tėp aydım erse, anam taqı aydı: Ey oġlum Huẕeyfe andaġ qılġıl! tėdi (5) erse, bardım taqı aḫşam namāzını Peyġāmbar *'as* birle qıldım. Peyġāmbar *'as* aḫşam namāzını qılmışdın (6) soṅ mescidde olturdı yatsıġ vaqtınġa tegi men taqı olturdum. Qaçan kim yatsıġ namāzı qılduq erse, (7) Peyġāmbar *'as* mesciddin çıqtı, men taqı Peyġāmbar *'as* artınġa bardım. Bir ançada Peyġāmbar *'as* (8) artınġa baqtı taqı aydı: Sen Ḥuẕeyfe mü sen? tėdi. Aydım: Yā Resūlallāhi, men Ḥuẕeyfe turur-men, tėdim taqı henūz (9) men sözümni aymadın Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Rebbī, bu Ḥuẕeyfeke taqı anasınġa sen yarlıqaġıl! tėp (10) du'ā qıldı. Andın soṅ aydı: Yā Ḥuẕeyfe, bu kėçe maṅa bir ferīşte nāzil boldı kim Ḥaq te'ālā anı yaratmışdın (11) berü ol yer yüzinge nāzil bolmışı yoq erdi.

Ḥaqdın destūr tiledi, aydı: Yā Rebbī, man͠ga destūr bėrgil, kök (12) 'ālemidin yer 'ālemike nāzil bolayın taqı Muḥammedniŋ͠ mübārek cemāli birle müşerref bolayın taqı Muḥammedke bişārat bereyin, tėp (13) destūr birle nāzil boldı taqı keldi man͠ga selām qıldı taqı aydı: Yā Muḥammed, san͠ga bişārat bolsun kim senin͠g (14) 'ayālın͠g Fāṭıma ḫatun uçtmaḥ ḫatunlarının͠g uluġı taqı seyyidesi turur, taqı Ḥasan Ḥüseyin uçtmaḥ (15) yigitlerinin͠g bėgi turur, tėp man͠ga ferīşte bişārat bėrdi.

Bir kün Cebre'il *'as* Peyġāmbar *'as* (16) ḥażratınġa keldi Diḥyatü'l Kelbī ṣuratınġa. Taqı Ḥasan Ḥüseyin *rażhumā* ėkegü keldiler taqı Peyġāmbar *'as* (17) qatınġa kirdiler; baqarlar Diḥyatü'l-Kelbī Peyġāmbar *'as* qatında olturup turur. Yügürdiler taqı ėkegü Diḥyatü **[171]** (1) 'l-Kelbī tėp Cebre'ilke yapşundılar taqı Cebre'il *'as* yen͠ginge ėliglerini qatıp neerse isteyürler. Cebre'il (2) *'as* aydı: Yā Resūlallāhi, bu oġlanlar mėndin ne neerse isteyürler? tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ey (3) qarındaşım Cebre'il, sėni bu oġlanlar Diḥyatü'l-Kelbī tėp saqınıp tururlar taqı Diḥyatü'l-Kelbīnin͠g 'ādatı ol (4) erdi kim qaçan bizke kelür bolsa, yen͠gike ėkki alma alıp kelür erdi taqı oġlanlarnın͠g tegme biringe bir alma (5) bėrür erdi. Ol ma'nīdin ötrü bu oġlanlar sėndin neerse ṭalab qılurlar, tėdi erse, Cebre'il *'as* (6) derḥāl qanatı birle uçtmaḥdın ėkki alma aldı taqı bu ėkkisinge bėrdi.

Bir kün Peyġāmbar *'as* minber üze (7) ḫuṭba oqıyurda Ḥasan taqı Ḥüseyin *rażhumā* kirü keldiler, ėkegü taqı qızıl kön͠glek keymiş erdiler. Qaçan kim (8) Peygāmbar *'as*'nı minber üze kördiler erse, Peyġāmbarqa qarşu barurda ėkegü taqı yıqıldılar. Qaçan kim Peyġāmbar (9) *'as* munlar yıqılġanını kördi erse, minberdin tüşti taqı bu ėkegüni kötürdi; saġ yanında Ḥasannı (10) olturġuzdı taqı sol yanında Ḥüseyinni olturġuzdı taqı aydı kim: Tan͠grı *tvt* rāst aydı: *innamā amvālukum* (11) *va avlādukum fitnatun* ya'nī māllarıngız taqı oġul qızların͠gız sizke fitne turur, tėp aydı. Ḫutba oqıyur (12) erken munlarnın͠g yıqılġanını kördüm erse, ṣabur qılu bilmedim, sözümni kestim taqı minberdin tüştüm, (13) tėdi.

Bir kün Ḥasan taqı Ḥüseyin *rażhumā* ėkegü bir abuşqanı kördiler yunar, velīkin yunmaq (14) ādābını bilmez. Bu ėkegü tilediler* kim bu abuşqaġa yunmaq ādābını ögretseler. Aydılar: Ey baba, biz ėkegü (15) nāresīde turur-miz taqı siz uluġ yaşlıġ turur-siz. Biz ėkegü sizin͠g ḥużūrun͠guzda yunalın͠g. (16) Eger yunmaqımızda nuqṣān bolsa, kerem qılın͠g, bizke aytu bėrin͠g, tėdiler erse, bu abuşqa aydı: Andaġ bolsun, (17) tėdi. Ḥasan *rażhu* yundı, neteg kim Peyġāmbar *'as*'dın körmiş erdi, ādābı taqı da'vātı birle. **[172]** (1) Ėkinç Ḥüseyin *rażhu* taqı yundı. Ol taqı Ḥasan yunmışı teg dürüst ādābı da'vātı birle yundı erse, (2) bu abuşqa bildi kim bu oġlanlar man͠ga yunuġ ögretmek üçün mundaġ iş qıldılar, tėp. Anlarqa (3) aydı: Sizler in͠gen edgü taqı dürüst yundun͠guz. Sizin͠g yunmaqın͠gıznı men kördüm

* Yazmada: *tėdiler.*

erse, bildim kim (4) men ḫaṭā qılur ermiş-men, velīkin yunmaqnı maṅga siz ögrettiṅgiz iṅgen edeb birle, ḥürmet birle. (5) Men taqı tevbe qıldım bukündin soṅg siziṅg yunmaqıṅgız tėg yungaymen, tėdi. Andın soṅg bu abuşqa (6) aydı: Ey nāresīdeler, siz ėkegü kimniṅg oġlanları siz? Anlar aydılar: Biz ʿAlī 'bnü Abī Ṭālib oġlanları-(7)-miz! tėdiler erse, ol abuşqa munlarġa duʿā qıldı.

ʿĀyişe aytur *rażhā*: Bir kün Peyġāmbar *ʿas* (8) aydı: Yā ʿĀyişe, maṅga ridāmnı bėrgil, men Fāṭıma ėwinge barayın, tėdi erse, aydım: Yā Resūlallāhi, ne üçün (9) barur-siz? tėdim erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Ḫāṭırım Ḥasan Ḥüseyin tarafıdın teşvīş turur, tėdi (10) taqı bardı erse, baqar, Fāṭıma qatında Ḥasan Ḥüseyin yoq. Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā Fāṭıma, qanı Ḥasan Ḥüseyin? (11) tėdi erse, Fāṭıma aydı: Ḥasan Ḥüseyinniṅg qarınları açtı taqı qatımda neerse yoq erdi, ėkegü yıġlayu (12) çıqtılar. Bilmesmen qayu yanġa bardılar, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* olturmadın çıqtı Ḥasan (13) Ḥüseyinni isteyü bardı. Baqar, Abū'd-Dardā *rażhu* kelü turur. Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā Abū'd-Dardā, (14) oġlanlarım Ḥasan Ḥüseyinni kördün-mü? tėdi erse, Abū'd-Dardā aydı: Yā Resūlallāh, kördüm. Benū Ḥaẕʿān (15) tamı köligesinde ėkegü turup tururlar erdi, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* bardı; baqar, ėkegü biri (16) birini quçmışlar taqı yaturlar. Qaçan kim Peyġāmbar *ʿas* kelmekini eşittiler erse, oyġandılar, (17) Peyġāmbar *ʿas*'qa qarşu keldiler. Peyġāmbar *ʿas* taqı ėkkisini quçtı erse, anlar taqı yıġlayu başladılar **[173]** (1) taqı aydılar: Yā Resūlallāhi, qarnımız aç turur. Anamız bizke bukün hēç neerse bėrmedi, bu vaqtqa tegi ṭaʿām (2) tatmışımız yoq, tėp yıġladılar erse, Peyġāmbar *ʿas* taqı munlar yıġlaġanını körüp yıġlayu başladı (3) erse, derḥāl Cebre'il *ʿas* nāzil boldı taqı aydı: Yā Resūlallāhi, Ḥaq *tvt* saṅga selām aydı; selām-(4)-dın soṅg aydı: Yā Muḥammed, eger tileseṅg Uḥud taġını altun qılayın taqı seniṅg taṣarrufuṅgda bolsun taqı yer (5) yüziniṅg ḫazīnelerini cümlesini saṅga bildüreyin, seniṅg taṣarrufuṅgda bolsun taqı qıyāmat kün bolsa (6) seniṅg dereceṅgdin hēç neerse eksilmesün, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā Rebbī, mėni dünyāda miskīn (7) tirgüzgil taqı dünyādın çıqarmışıṅgda miskīn çıqarġıl taqı āḫiratta miskīnler zümresinde qoparġıl! (8) tėdi. Dünyānı sen yigrendiṅg. Eger dünyānı sewmiş bolsa erdiṅg, bu dünyāda kāfirġa bir içim (9) suw bėrmegey erdiṅg. Qaçan kim maṅga maʿlūm boldı erse, dünyānı sen yigrendiṅg, sen yigrenmiş neerseni (10) men neteg qabūl qılayın? tėdi. Dünyā taqı kerekmez, qıyāmatta anıṅg su'āli ḥisābı taqı kerekmez, tėdi taqı Ḥasan (11) Ḥüseyinniṅg ėliglerini tuttı taqı Fāṭıma ėwinge bardı taqı aydı: Yā Fāṭıma, ėwde kersānıṅg bar-mu? tėdi erse, (12) Fāṭıma aydı *rażhā:* Bar turur, tėdi. Peyġāmbar *ʿas* aydı: Maṅga keltürgil, tėdi erse, Fāṭıma (13) *rażhā* taqı keltürdi. Peyġāmbar *ʿas* duʿā qıldı erdi. Derḥāl kersān toluġ niʿmat ḥāṣil (14) boldı. Cümle yıġılıştılar, tenāvul qıldılar. Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā Fāṭıma, qoṅgşılarqa, faqīrlarqa dervīş-(15)-lerke ıḍġıl, Abū Bekrke taqı

ıḍġıl, üzesini açmaġıl, tėdi. Nėçeme kim ḫalāyıqġa ıḍar, hēç tükenmez. (16) Nāgāh üzesini açtı erse, içindeki ni'mat tükendi. Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Fāṭıma, eger üzesini (17) açmasa erdiñ, bu ṭa'ām qıyāmatqa tegi tükenmegey erdi, tėdi.

Qaçan kim emīre'l-mu'minīn 'Alī 'bnü Abī Ṭālib *ražhu* **[174]** (1) dünyādın āḫiratqa naql qılurda ṣaḥābalar aydılar: Yā emīre'l-mu'minīn, ornuñuzqa Ḥasannı ḫalīfa qılsañız (2) bolġay-mu? tėdiler erse, emīrü'l-mu'minīn aydı *ražhu*: Sizler bilür-siz. Qayu iş maṣlaḥat bolsa, (3) andaġ qılġay-siz, tėdi. Qaçan kim emīrü'l-mu'minīn āḫiratqa naql qıldı erse, cümle ṣaḥābalar yıġıldılar (4) taqı Ḥasan qatıñġa keldiler taqı ḫilāfat sözini sözleştiler erse, Ḥasan aydı: Eger menim rāyımġa ittibā' (5) qılsañız, menim rāyım ol turur kim men Mu'āvīyaqa bey'et bėrsem aramızda ṣulḥ bolsa, taqı ḥarb bolmasa, (6) anıñ üçün kim Mu'āvīyanı emīrü'l-mu'minīn 'Ömer *ražhu* Şām ėlinge ıḍa bėrdi bėglik qılsun tėp; (7) taqı ḫalāyıq birle eḍgü mu'āmilat qıldı cūd birle tevāzu' birle uluġlarqa ḥürmet qılmaq birle, kiçiglerke (8) şefaqat qılmaq birle. Hēç kimerse andın şikāyat qılmadı. Andın soñ emīrü'l-mu'minīn 'Os̱mān *ražhu* taqı anı ma'zūl (9) qılmadı. Andın soñ emīrü'l-mu'minīn babam 'Alī 'bnü Abī Ṭālib *ražhu* taqı anı ma'zūl qıldı erse, ol taqı (10) inqiyād qılmadı, arada üküş musulmānlar qanı töküldi, 'āqıbat ṣulḥ qılıştılar. Ėmdi menim yaraġım yoq (11) añar qarşu turmaqġa. Eger taqı qarşu tursam, üküş mu'mīn musulmānlarnıñ qanı tökülgey. Nė fāyida bolġay? (12) Ol taqı ṣaḥābalardın turur, kātib-i vaḥy turur, ceddim Muṣṭafāqa üküş ḫıdmat qılıp turur. Men añar bey'et (13) bėrmekim şer'an revā bolur, hem taqı Qurayşī turur, hem taqı üküş fitneler basılur, tėdi erse, cümle ṣaḥābalar maṣlaḥat (14) kördiler. Qaçan kim cümle ṣaḥābalar Ḥasan *ražhu* on ėkki miñ kişi birle aṭlandı taqı Şām tarafıñġa (15) qaṣd qıldı erse, Mu'āvīya taqı eşitti kim Ḥasan aġır çerig birle kelür tėp, ol taqı çerig birle Şāmdın (16) çıqtı. Ėkkisi Medāyin atlıġ ėlde satġaştılar. Ḥasan *ražhu* 'Abdullāh ibnü'l-Ḥāris̱ni Mu'āvīyaqa (17) ıḍa bėrdi kim: Men ṣulḥ birle keldim uruşmaq üçün kelmedim, men özinge bey'et bėreyin. Velīkin üç **[175]** (1) şarṭım bar, ol şarṭımnı qabūl qılur bolsa, bey'et bėrür-men, tėdi erse, Mu'āvīya aydı: Ol üç ne şarṭ-(2)-lar turur? tėdi erse, 'Abdullah ibnü'l-Ḥāris̱ aydı: Biri ol turur kim eşitür-men Şām ḫalqı ata[m] emīrü'l-mu'minīn 'Alī 'bnü (3) Abī Ṭālibqa til tegürürler ermiş, özi buyursun Şām ḫalqı atam emīrü'l-mu'minīnqa til tegürmesünler. (4) Ėkinçisi ol turur kim menim üküş borcum bar, ol borcumnı Mu'āvīya edā qılsun. Üçünçisi Fārs (5) mülkiniñ ḫarācını yıldın yılqa mañġa bėrsün, tėdi erse, Mu'āvīya taqı bu üç şarṭı qabūl qıldı taqı (6) çeriginde nidā qıldı kim hēç kimerse 'Alīke bukündin soñ neerse sözlemesünler, til tegürmesünler, tėp (7) taqı Mu'āvīya 'Abdullāh ibnü 'Āmir atlıġ kişini Hasange ıḍa bėrdi taqı altı miñ yarmaq ıḍa bėrdi taqı: Bu ayġan (8) şarṭlarıñıznı qabūl qılduq, tėp ıḍa bėrdi erse, Ḥasan *ražhu* taqı bardı Mu'āvīyaqa

selām qıldı. (9) Ol taqı ikrām u i'zāz qıldı taqı qatında olturġuzdı. Özi taqı añgar bey'et bėrdi. Ėkegü yaraştılar, arada (10) fitne basıldı. Andın soñg Hasan Hüseyin *rażhumā* ehl-i beytleri birle Kūfedin köçtiler taqı Medīneke bardılar.

(11) Medīnede on yıl turdılar Hasan *rażhu* sökel boldı erse, qarındaşı Ḥüseyin *rażhu* qatınġa keldi. (12) Aytur: Ey qarındaşım, nė zaḥmatıñg bar? tėdi erse, Hasan aydı: Ey qarındaşım Ḥüseyin, nėçe qata mañga aġu içürdiler (13) eṡer qılmadı, velīkin bu nevbet iñgen qatıġ eṡer qıldı. Minberke barsam, baġrım pāraları endāmumdın (14) uşaq bolup pāra pāra tüşer, tėdi erse, Ḥüseyin *rażhu* iñgen qaḍġuluġ boldı taqı aydı: Ey (15) qarındaşım hēç sėzer-mü-sen kim bu aġunı sizke kim içürdi? tėdi. Ḥasan aytur: Nė qılur-sen, tėdi erse, (16) Ḥüseyin aydı: Öltürür-men, tėdi. Ḥasan aydı: Men yaqīn bilmez-men. Sėzik birle kişini öltürmek neteg bolġay? (17) tėdi erse, Ḥüseyin taqı tek qaldı. Yana bir kün kirdi. Baqar igi qatıġ boldı, yıġlayu turur. Ḥüseyin *rażhu* **[176]** (1) aydı: Ey qarındaşım, nişe yıġlayur-sen? Eger ecel kelür bolsa, cedding Muṣṭafāġa barur-sen yā babañg emīrü'l-mu'minīn (2) 'Alīke barur-sen, vālideñg Fāṭımatü'z-Zehrāġa barur-sen, ceddetiñg Ḫadīcatü'l-Kübrāġa barur-sen. 'Ömrüñgni ṭā'at (3) ve 'ibādat birle keçürdüñg, yigirmi bėş qata yaḍaġ hec qıldıñg. Ḥaq te'ālānıñg luṭfi keremi uluġ turur. Nişe munça (4) üküş qaḍġuluġ bolur-sen? tėdi erse, Ḥasan *rażhu* aydı: Ey karındaşım, ilegimde iñgen uluġ (5) işler bar. Bilmez-men aḥvālım neteg bolġay. Bu ölüm kelmişde* dünyādın nė ḥāl üze çıqġay-men taqı gūrke (6) kirsem, aḥvālım neteg bolġay, bilmez-men, taqı qıyāmatda aḥvālım neteg bolġay, bilmez-men, tėdi taqı yıġladı.

Zuhrī (7) aytur *rażhu:* Bir kėçe Ka'beke bardım, Ka'beni ḫalvat bulġay-mu-men? tėp üküş yazuqlarımnı Rebbümdin qolġay-mu-men? tėp bardım. Baqar-men, Ka'be içinde bir kimerse Rebbi birle münācāt qılur taqı zār zār (8) yıġlayur. Qaçan kim bu ḥālnı kördüm erse, menim şefā'atım taqı ziyāda boldı, velīkin anıñg üze kirsem anıñg vaqtı (9) kėtkey, ol münācāt leẕẕetidin maḥrūm bolġay, tėp qapuġda üküş ėglendim. Tün buçuqı boldı taqı ol (10) kimerse yıġlamaqını taqı zārīlıqını eksitmedi. Ançaqa tegi kim küydüm, seḥer vaqtı boldı erse, menim taqı (11) ṣabrum qalmadı. Men taqı Ka'beke kirdim erse, ol kimerse yıġlamaqıdın tayandı. Men aydım: Ey 'azīz siz (12) kim turur-siz? tėdim erse, ol kimerse aydı kim: Men Ḥasan ibnü 'Alī turur-men, tėdi. Men aydım: Yā Ḥasan, (13) seniñg 'Alī meñgizlig atañg bolsa taqı Fāṭıma meñgizlig anañg bolsa taqı Muṣṭafā meñgizlig uluġ atañg (14) bolsa taqı Ḫadīca meñgizlig uluġ anañg bolsa, sañga munça zārīlıq taqı yıġlamaq qaḍġurmaq ne kerek? (15) Yat kimerseler munlarnıñg şefā'atını umınç tutarlar, munlar şefā'atı sañga bolmaġay-mu? Bu kimerseler (16) sėni qıyāmat kün żāyi' mü qılġaylar kim

* Yazmada: *kelmesde.*

munça yığlar-sen zārīlıq qılur-sen? tėdim erse, mañga aydı: (17) Ey Zuhrī, Qur'ānda bir āyat bar. Ol āyatdın men iñgen qorqar-men, tėdi erse, men aydım: Yā Ḥasan, ol qayu āyat **[177]** (1) turur? tėdim erse, Ḥasan *rażhu* oqıdı, *qt*:

فاذا نفخ فى الصّور فلا أنساب بينهم يومئذ (2) ولا يتسآءلون فمن ثقلت موازينه فاولئك هم المفلحون ومن خفت موازينه فاؤلئك الّذين (3) خسروا أنفسهم فى جهنّم خالدون (XXIII : 101-103)

Ma'nīsi ol bolur kim: Qaçan kim borğu ürülse, qıyāmat bolsa (4) *āvṣ* ol kün men falān oğlı men, tėp küwenmek yoq. Kimniñg kim terāzūsı tevḥīd birle, īmān kelimesi (5) birle, eḏgü 'amal birle cerb bolsa, ol kimerse qurtulmışlardın turur; ve eger terāzūsı yüñgül bolsa, ḫayrātı (6) taqı ṭā'atı az bolup ma'ṣīyatı taqı küfri taqı fisqı üküş bolsa, ol kimerseler öz nefsinge ziyān qıldılar (7) taqı tamuğda meñggü qaldılar, tėp aytur. Ėmdi ey Zuhrī, bu āyatnı oqısam, bağrım pāra pāra bolur. Mañga atam (8) nė fāyida qılğay, eger mende eḏgü 'amal bolmasa, tėdi erse, men taqı hēç neerse aymadım.

Qaçan kim rebī'ü'l-avval (9) ayıdın üç kün kėçip turur erdi kim Ḥasannıñg *rażhu* emgeki qatığ boldı, Hüseyin *rażhu* başı (10) qatında olturmış erdi taqı öñgin ṣaḥābalar yığılmış erdiler. Ḥasan *rażhu*'nuñg ne kim vaṣiyyatları (11) bar erdi, cümlesini qarındaşı Ḥüseyinge aydı, tamām qıldı. Andın soñg Ḥaq te'ālā birle münācāt qılu başladı. (12) Üküş zārīlıq qıldı, yığladı cümle ṣaḥābalar taqı yığlaştılar. Andın soñg aydı: Yā Rebbī, menim umınçım taqı (13) tilekim seniñg raḥmatıñgdın maḥrum qılmağıl! tėdi taqı kelime-i şehādat aydı taqı cānnı Ḥaqqa teslīm qıldı *innā li'llahi* (14) *va innā ilayhi rāci'ūna*. Ḥüseyin *rażhu* yığlayu başladı. Cümle ṣaḥābalar taqı ṣaḥābalarnıñg oğlanları (15) yığlaştılar. Aytur erdiler kim Ḥasan bizke Peyğāmbar *'as*'dın yāḏgār erdi; Ḥasan *rażhu*'nuñg (16) ṣūratı Peyğāmbarqa oḫşayur erdi. Ġarīb ermez ol kişi kim bir ėldin taqı bir ėlke barsa; ġarīb ol kişi turur (17) kim munuñg tėg ġarīb qarındaşını uçqunsa. Yığlar erdi: Ey qarındaşım Ḥasan, ėmdi men ölgümçe közüm yaşı **[178]** (1) tiñgmegey, seniñg tėg qarındaşnı men qandın bulğay-men? tėyü yığlar erdi. Andın soñg yuvdılar taqı namāz qıldılar (2) taqı Peyğāmbar *'as*'nuñg 'ammı 'Abbās qatında taqı vālidesi Fāṭıma qatında defn qıldılar. Ḥasan *rażhu* (3) vaṣiyyat qılmış erdi kim mėni Peyğāmbar *'as* qatında defn qılıñgız, tėp. Velīkin Medīne bėgi Mervān (4) erdi; ol qoymadı erse, valīdesi qatında defn qıldılar.

Andın soñg Ḥüseyin *rażhu* taqı şehīd boldı. (5) Anıñg şehādatını aymaq ḥācat yoq, ḫalāyıq ara meşhūr bolup turur. Velīkin Ḥüseyin *rażhu* taqı şehīd (6) bolmazdın oza şehādatınıñg eṡeri Peyğāmbar *'as*'qa ma'lūm bolmış erdi. Peyğāmbar *'as* taqı ba'żī (7) kimerseke aymış erdi. Andın şemmeī beyān qılalıñg.

Ummu'l-Fażl atlıġ ḫatun bir kün Peyġāmbar *'as* (8) qatınġa kirdi taqı aydı: Yā Resūlallāhi, bu kėçe bir qorqunçluġ tüş kördüm, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* (9) aydı: Ḫayr bolġay inşā'llahu te'ālā, ne tüş kördüñg? tėdi erse, Ummu'l-Fażl aydı: Yā Resūlallāhi, körer-men (10) siziñg mübārek teniñgizdin bir pāra ėt kesilür taqı menim etekimke tüşer, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* (11) aydı: Yā Ummu'l Fażl, qorqmaġıl, bu tüş eḍgü tüş turur. Qızım Fāṭıma erkek oġlan tuġurġay taqı (12) ol oġlannı asraġay-sen, seniñg etekiñgde ulalġay, tėdi erse, qorqunçum ketti taqı (13) sewündüm. Taqı bir qaç eyyām keçti. Fāṭıma *rażhu* Ḥüseyinni tuġurdı taqı mañga bėrdiler emzür-(14)-mekke taqı asramaqqa. Bir kün Ḥüseyinni kötrüp Peyġāmbar *'as* qatınġa kirdim. Peyġāmbar *'as* (15) aydı: Yā Ummu'l-Fażl, Ḥüseyinni manġa bėrgil, tėdi erse, men taqı bėrdim. Aldı taqı ileginde olturġuzdı (16) taqı oḫşayu başladı. Bir ançada baqar-men, Peyġāmbar *'as*'nuñg közidin qaṭarāt ve 'abarāt aqa başladı. (17) Men aydım: Yā Resūlallahi, ḥālī bu oġlannı açuq yüz bile oḫşayur erdiñgiz, ėmdi ne boldı kim yıġlayur siz? **[179]** (1) tėdim erse, aydı: Bu oġlannı kim oḫşayu başladım erdi derḥāl Cebre'il *'as* nāzil boldı taqı mañga (2) aydı: Bu oġlannı sewer-mü-sen? tėdi erse, men aydım kim sewer-men. Cebre'il *'as* aydı: Bu oġlannı seniñg (3) ummatıñg Kerbelā ṣaḥrāsında şehīd qılġaylar, tėdi taqı ol yerniñg topraqıdın bir awuç topraq (4) keltürdi taqı mañga bėrdi. Baqar-men qızıl qan renglig topraq turur. Bu ḥālnı mundaġ kördüm erse, köñglüm (5) ḫasta ve bezmān boldı, yıġlayu başladım, tėdi. Andın soñg Ummi Selemeke aydı: Yā Ummi Seleme, bu topraqnı alġıl (6) apraġıl. Qaçan kim bu topraq qızıl qanġa ewrülse, oġlum Ḥüseyin ol vaqtın şehīd bolġay, tėdi.

(7) Peyġāmbar *'as* aydı: Mi'rāc tüninde Cebre'il birle uçtmaḥqa teferrüc qılurda uçtmaḥ içinde ėkki köşk kördüm. (8) Ėkkisi yanaşu tururlar. Biri yaşıl yāqūtdın erdi taqı biri qızıl yāqūtdın erdi. Men aydım: Yā Cebre'il, (9) bu ėkki köşk kimlerniñg köşkleri turur? tėdim erse, Cebre'il *'as* aydı: Yā Muḥammed, bu su'ālnı Riżvāndın (10) su'āl qılġıl, ol cevāb bėrsün, tėdi erse, Riżvāndın su'āl qıldım. Riżvān aydı: Yā Muḥammed, bu yaşıl (11) köşk oġluñg Ḥasan köşki turur taqı bu qızıl köşk oġluñg Ḥüseyinniñg köşki turur, tėdi erse, men aydım: (12) Yā Riżvān, oġlum Ḥasan köşki ne ḥikmetdin yaşıl boldı taqı oġlum Ḥüseyinniñg köşki nė ḥikmetdin (13) qızıl boldı? [tėdim] erse, Riżvān aydı: Yā Muḥammed, oġluñg Ḥasannı aġu birle şehīd qıldılar taqı aġunuñg rengi (14) yaşıl turur; taqı Ḥüseyinni qılıç birle şehīd qıldılar, qızıl qanġa bulġaşġay. Ol yandın anıñg köşki (15) qızıl boldı, tėdi erse, men yıġladım. Mañga Cebre'il aydı: Yā Muḥammed, ṣabur qılġıl! tėp aydı erse, men taqı ṣabur (16) qıldım, tėdi.

Ḥüseyin *rażhu* arasında taqı Yezīd arasında avval 'adāvat ol yöndin erdi kim bir kün Yezīd (17) Mu'āvīya qatınġa kirdi erse, Mu'āvīya aydı: Ey oġlum Yezīd hēç dünyāda ārzūñg bar mu kim ol ārzūqa men **[180]** (1) sėni tegürmedim? tėdi erse, oġlı aydı: Dünyāda bir ārzūm bar kim ol

ārzūmqa tegmedin turur-men. Kerek kim mėni ol (2) ārzūmqa tegürseñgiz, tėdi erse, Mu'āvīya aydı: Ey oġlum Yezīd, ol nė turur? tėdi erse, Yezīd aydı: Başra bėgi (3) 'Abdullāh ibnü 'Āmirniñg bir ḫatunı bar ermiş, bu iqlīmlerde anıñg tėg cemāllıġ kimerse ḫabar bėrmes. Kerek kim (4) ol ḫatunnı mañga ḥāṣil qılsañgız, tėdi erse, Mu'āvīya aydī: İñgen ḥāṣil qılayın, tėdi taqı bir kişi ıḍa (5) bėrdi Başra bėginge kelsün, tėp. Ol taqı keldi. Mu'āvīya aydı: Yā 'Abdullāh, sėndin bir derḫōstum bar, kerek kim (6) qabūl qılsañgız. Ol aydı: İñgen qabūl qılġay-men, tėdi erse, Mu'āvīya aydı: Derḫōstum ol turur kim seniñg (7) ḫatunuñg bar ermiş, Umm-i Ubeyhā atlıġ, iñgen ṣāḥib-cemāl ermiş 'Arab ėllerinde anıñg tėg ṣaḥib-cemāl (8) yoq ermiş. Kerek kim añgar ṭalāq berseñg taqı anı oġlum Yezīdke cüftlendürsem, tėdi erse, 'Abdullāh ibnü 'Āmir (9) müteḥayyir boldı. Hēç cevāb aymadı erse, Mu'āvīya ġażab qıldı, aydı: Andaġ erse, Başradın sėni ma'zūl qılġay-men (10) taqı Başranıñg bėglikini öñgin kimerseke bėrgey-men, tėdi erse, 'Abdullāh ibnü 'Āmir aydı: Mañga mühlet bėrseñgiz, men taqı (11) meşveret qılsam bolġay-mu? tėdi erse, Mu'āvīya aydı: Barġıl, meşveret qılġıl! tėdi erse, 'Abdullāh ibnü 'Āmir çıqtı. (12) Dōstları yārānları birle meşveret qıldı erse, cümlesi aydılar: Bir ḫatun üçün Başranıñg bėglikini neteg (13) qoyar-sen? ol ḫatun bolmasa, öñgin ḫatun bolsun, tėdiler erse, kirdi taqı: Qabūl qıldım derḫōstuñguznı, tėdi: (14) Ol ḫatunum Umm-i Ubeyhāġa ṭalāq bėrdim, boşadım, tėdi erse, 'iddetini saqış qıldılar. Taqı Mu'āvīya Abū Hüreyreke (15) fermānladı taqı aydı: Yā Abā Hüreyre, nėçe zaḥmat erse, kerek kim Başraġa barsañgız taqı Umm-i Ubeyhānı oġlum Yezīdke (16) nikāḥ qılsañgız, tėdi erse, Abū Hüreyre *rażhu* taqı qabūl qıldı taqı bardı. Yolda ḫāṭırınġa tüşti kim kāşki (17) Medīne yolınça barsam, Muṣṭafāġa taqı ziyārat qılsam, tėp. Medīneke kirdi, Muṣṭafā *'as*'qa taqı ziyārat **[181]** (1) qıldı. Andın çıqıp Ḥüseyinge *rażhu*'qa taqı tėgdi erse, Ḥüseyin *rażhu* aydı: Medīneke ne üçün keldiñg? tėdi (2) erse, Abū Hüreyre *rażhu* aydı: Başraġa barur-men, Medīne yolı birle keldim, Muṣṭafāqa ziyārat qılmaq üçün, (3) tėdi erse, Ḥüseyin *rażhu* aydı: Yā Abā Hüreyre, Başraġa ne iş üçün barur-sen? tėdi erse, Abū Hüreyre aydı kim: (4) Mu'āvīya 'Abdullāh ibnü 'Āmirni ündetti taqı ḫatunını boşattı oġlı Yezīdke nikāḥ qılmaq üçün. Ėmdi meni vekīl (5) qıldılar, nikāḥ qılmaqġa barur-men, tėdi erse, Ḥüseyin *rażhu* aydı: Yā Abā Ḥüreyre, men taqı sizni vekīl qıldım (6) taqı mėni anıñg qatında yāḍ qılġay-siz. Eger mėni qabūl qılsa, nikāh qılġay-siz, tėdi erse, Abū Hüreyre taqı qabūl qıldı. (7) Qaçan kim Abū Ḥüreyre *rażhu* Umm-i Übeyhā qatınġa kirdi erse, avval Mu'āvīya sözini aydı, andın soñg Ḥüseyin (8) sözini aydı erse, Umm-i Ubeyhā aydı: Yā Abā Hüreyre, sizke meşveret qılur-men, bu ėkki kimersedin qayu birini (9) iḫtiyār qılayın? tėdi erse, Abū Ḥüreyre aydı: Anı sen bilgil, men aymaqım maṣlaḥat ermez, tėdi erse, Umm-i Ubeyhā (10) aydı: Ol todaqnı kim Peyġāmbar *'as* sordı, ol todaq mañga sewüglügrek turur, tėdi taqı Ḥüseyinni iḫtiyār qıldı

(11) erse, Abū Ḥüreyre taqı Umm-i Ubeyhānı Ḥüseyinge nikāḥ qıldı taqı Medīneke keltürdiler. Taqı Mu'āviyaqa bardı taqı bu aḥvālnı (12) aydılar erse, Mu'āvīya ġażablandı taqı Abū Ḥüreyreke aydı: Men sėni ıḍa bėrdim erse, oġlum Yezīd üçün (13) ıḍa bėrdim. Sen neteg Ḥüseyinge nikāḥ qıldın͡g? tėdi erse, Abū Ḥüreyre aydı: Sen neteg kim mėni vekīl qıldın͡g erse, (14) ol taqı vekīl qıldı. Avval senin͡g sözin͡gni edā qılmışdın son͡g anın͡g sözini taqı edā qıldım erse, Umm-i Ubeyhā an͡gar meyl qıldı, (15) senin͡g oġlun͡gnı unamadı. Men neteg qılayın? tėdi erse, Mu'āvīya hēç neerse tėmedi. Velīkin Yezīdnin͡g kön͡glinde (16) 'adāvat ornadı. Ol 'adāvat eṡeri erdi kim Ḥüseyin *rażhu*'qa Ḥaq te'ālā şehādat rūzī qıldı.

Andın͡g son͡g (17) 'Abdullāh ibnü 'Āmir ḥecke barurda Medīneke kirdi taqı Peyġāmbar *'as*'qa ziyārat qıldı taqı Ḥüseyinge tegdi taqı aydı: **[182]** (1) Yā Ḥüseyin, destūr bolġay-mu kim Umm-i Ubeyhā qatınġa kirsem; an͡ga sözüm bar aysam, tėdi. Ḥüseyin *rażhu* aydı kim: (2) Bolur, kirgil! tėdi erse, 'Abdullāh ibnü 'Āmir taqı Hüseyin birle Umm-i Ubeyhā qatınġa kirdiler. 'Abdullāh ibnü 'Āmir aydı: (3) Ey Umm-i Ubeyhā, ol emānat kim senin͡g qatın͡gda qoydum erdi ol emānatnı man͡ga teslīm qılġıl! tėdi erse, Umm-i Ubeyhā qara-(4)-vaşınġa buyurdı kim fulān ṣandūqnı keltürgil! tėp. Ol taqı keltürdi. Ol ṣandūqnı açtı taqı bir ḥuqqa çıkardı (5) taqı 'Abdullāh ibnü 'Āmirqa bėrdi. 'Abdullāh ibnü 'Āmir ol ḥuqqanı açtı içinde cümlesi dāna yinçüler erdi erse, 'Abdullah (6) ibnü 'Āmir yıġlayu başladı. Ḥüseyin *rażhu* aydı: Yā 'Abdullāh, ne üçün yıġlayur-sen? tėdi erse, 'Abdullāh ibnü 'Āmir (7) aydı: Ey Peyġāmbarzāda, bu Umm-i Ubeyhānın͡g cemālini mü aytayın yā taqı pārsālıqını mu aytayın yā taqı emanātını mu aytayın? Men bu (8) yinçülerni nişān qılıp turur erdim. Menim nişānım üzeyök turur, hēç açmadın baqmadın turur. Emānatımnı mundaġ yaḫşı (9) saqlap turur, tėdi erse, Ḥüseyin *rażhu* aydı kim: Yā 'Abdullāh, bu Umm-i Ubeyhānı sewer-mü-sen? Kön͡glün͡g munı (10) tiler-mü? tėdi erse, 'Abdullāh ibnü 'Āmir aydı: Ey Peyġāmbarzāda, bu mėndin aḍrılġandın berü hēç kün bolmaġay kim (11) munun͡g 'ışkıdın zār ve zār yıġlamasam, tėdi erse, Ḥüseyin aydı: Uş men ṭalāq bėreyin taqı sen ḥecdin qayıtsan͡g (12) taqı küysen͡g 'iddeti tamām bolsa, san͡ga nikāḥ qılsam bolġay-mu? tėdi erse, 'Abdullāh ibnü 'Āmir sewündi taqı üküş (13) du'ā qıldı erse, Ḥüseyin *rażhu* taqı anın͡g qatında Umm-i Ubeyhānı boşadı ve ṭalāq bėrdi taqı 'Abdullāh ibnü 'Āmirqa (14) ḥec qılıp qaytmışında cüftlendürdi.

Şüreyḥ aytur: Peyġāmbar *'as*'nun͡g mescidinge kirdim namāz qılmaq (15) üçün. Baqar-men Ḥüseyin *rażhu* secdeke barmış, yüzini topraqqa qoymış Ḥaq te'ālā birle münācāt qılur, (16) tażarru' ve zārīlıq birle, közi yaşı, baġrı başı birle aytur: Ey Bār Ḫuḍāyā, bilmez-men kim mėni sen tamuġ üçün mü (17) yarattın͡g yā taqı uçtmaḥ üçün mü yarattın͡g. Men miskīn 'āciz dermāndanı eger tamuġqa kigürsen͡g taqı buyursan͡g kim **[183]** (1) zebāniyyalar mėni topuzları birle ursalar taqı man͡ga ḥamīmni

içürseler men miskīn qul senin͡g keremün͡gge sıġınġaymen taqı (2) tamuġluġlarġa ayġaymen kim Tan͡grını sewgen qul erdim, tėp. Ey Bār Ḫuḍāyā, menim ṭā'atım san͡ga hēç fāyida qılmaz (3) taqı ma'ṣīyatım san͡ga hēç ziyān qılmaz; taqı eger man͡ga raḥmat qılsan͡g, mülkün͡gdin hēç neerse nuqṣān bolmaz. Qamuġ-(4)-dın raḥmat qılġanraq turur-sen, men żaʻīf miskīnge sen raḥmat qılġıl! tėp zārīlıq birle, yıġlamaq birle (5) münācāt qılur erdi.

Qaçan kim Mu'āvīya sökel boldı erse, Dimişqnın͡g uluġlarıdın derḫōst qıldı* kim (6) oġlum Yezīdke bey'et bėrsen͡giz, tėp. Taqı Yezīdnin͡g fisqı, fucūrı ḫalq ara ẓāhir bolup turur erdi. Ol yöndin (7) tiriglikinde ḫalāyıqdın bey'et tiledi erse, Mu'āvīyadın uyalıp bey'et bėrdiler. Qaçan kim Mu'āvīya āḫiratqa (8) naql qıldı erse, bu ḫabar Medīneke keldi. Medīne bėgi Mervān erdi. Mervān taqı Medīne uluġlarını yıġdı taqı Āḍīna (9) mescidinde minberke mindi, Mu'āvīyanın͡g vefātını aydı taqı bu ḫalāyıqdın son͡g Yezīd üçün bey'et tiledi erse, (10) Abū Bekr oġlı 'Abdurraḥman aydı *rażhumā:* Bizler Yezīdke mü bey'et bėrelin͡g kim Yezīd ḫamr içer taqı bėçinler (11) birle, itler birle oynar, fāsıq turur. Anın͡g ḫilāfatı revā ermez, tėdi erse, ol taqı neerse tėyü bilmedi. Andın son͡g (12) Ḥüseyin qatınġa keldiler taqı meşveret qıldılar taqı maṣlaḥat andaġ kördiler kim Ḥüseyin Mekkeke barsa taqı Ka'benin͡g (13) ḥareminde tursa, hēç kimerseke qarışmasa, Mekkede 'ibādat ve ṭā'at birle tursa, tėp aydılar erse, Ḥüseyin taqı (14) qabūl qıldı Mekkeke bardı. Bu ḫabar Kevfe ḫalqınga tegdi kim Mu'āvīya vefāt bolmış taqı oġlı Yezīd ḫalīfa (15) bolmış, tėp. Cümle ḫalāyıq qaḍġurdılar, peyġāmbarzāda Ḥüseyin *rażhu* bar erken, anın͡g tėg ḫamr içgüçi, itler (16) birle, bėçinler birle oynaġuçı neteg ḫalīfa bolġay, tėp Ḥüseyinge Kevfe uluġları 'Alī 'bnü Abī Ṭālibnin͡g muḥib-(17)-ları, ḫānadānnın͡g havādārları yüz ellig yigit* ıḍa bėrdiler erse, Ḥüseyin taqı Mekkedin Kevfeġa bardı. Qaçan kim **[184]** (1) Ḥüseyin *rażhu* Kevfeke bardı erse, Yezīdke ḫabar tegdi kim Ḥüseyin Kevfeke bardı, tėp. Kevfenin͡g bėgi (2) 'Ubeyd ibnü Ziyād erdi, an͡gar üküş māl ıḍa bėrdi taqı aydı kim: Ḥüseyinni bey'etke ündegil! Eger bey'et (3) bėrmese öltürgil! tėp 'Ubeyd taqı Kevfede münādī qıldurdı: Ey ḫalāyıqlar, zīnhār ve zīnhār Ḥüseyinge (4) yārī bėrmen͡g, bukün yarın Şām çerigi kelgey barçan͡gıznı ḫarāb qılġay, tėdi erse, musulmānlar qorqtılar, (5) cümleleri kizlendiler. Ḥüseyin qatında otuz ėkki aṭlıġ kişi qaldı taqı qırq yaḍaġ kişi qaldı. Ön͡gin ḫalāyıq -(6)-lar cümlesi 'Ubeyd ibnü Ziyād birle qorqtılar, qaçtılar. 'Āşūrā kün erdi hem taqı cum'a kün erdi. (7) 'Ubeyd ibnü Ziyād birle Ḥüseyin uruştı. Yārānları birin birin uruşu şehīd boldılar. Ḥüseyin yalġuz qaldı; (8) ol taqı ḫatunlarġa vīdā' qıldı, üküş yıġlaştılar; taqı aṭlandı. Arslan men͡gizlig ḥamle qıldı. Qayu (9) yanġa barsa erdi, kimerse qarşu kelü bilmez erdi, meger oq atar erdiler.

* Yazmada : *qıldım.*
* Yazmada : يتيك

Yetmiş ėkki yerde başlıġ (10) boldı; taqı bir oq aġuluġ erdi kim yürekinge tegdi erse, ṭāqatı qalmadı, atıdın yıqıldı taqı *bismillāh* (11) *va ʿalā millati Rasuli'llāhi*, tėdi taqı aydı: İllāhī körer-sen, men maẓlūm öler-men, tėdi. Ol ẓālimler cümle üvüştiler (12) taqı Ḥüseyinni şehīd qıldılar *innā lillāhi va innā ilayhi rāciʿūna.*

İmam Necefī (?) *raḥmhi* aydı: Eger men Ḥüseyinni (13) şehīd qılġanlardın bolsa erdim, andın soñ ol maʿṣīyatımdın tevbe qılsa erdim, Ḥaq *tvt* mėni (14) yarlıqasa erdi taqı mañga uçtmaḥnı rūzī qılsa erdi, men Muḥammed Resūlullāhqa ne yüz birle satġaşġay (15) erdim? Ol uçtmaḥ mañga tamuġdın artuqraq bolġay erdi.

Bir kün İbni ʿAbbās *rażhu* uyqusındın (16) oyġandı taqı *innā lillāhi va innā ilayhi raciʿūna* tėdi taqı yıġlayu başladı erse, aydılar: Yā İbni ʿAbbās, ne iş boldı? (17) tėdiler erse, İbn ʿAbbās aydı: Ḥüseyinni şehīd qıldılar, tėdi erse, aydılar: Yā İbni ʿAbbās, neteg bildiñgiz? tėdiler **[185]** (1) erse, aydı kim: Ḥālī vāqıʿada körer-men kim Peyġāmbar *ʿas* ėlginde bir sırça qarāba bar taqı içi toluġ (2) qan turur. Mañga aydı: Yā ʿAbbās, bilmez-müsen kim menim ummatım oġlum Ḥüseyinge ne qıldılar? Ḥüseyinni şehīd (3) qıldılar. Bu qan anıñ qanı turur taqı yārānlarınıñ qanı turur. Men bu qannı Rebbümke eletür-men, tėdi taqı oyandım. (4) Andın soñ yigirmi tört kün keçti Ḥüseyin ḫabarı keldi.

ʿAbdullāh ibnü ʿÖmer rivāyat qılur Peyġāmbar *ʿas* (5)–dın. Peyġāmbar *ʿas* andaġ yarlıqar kim: Qayu kimerse kim bir çıpçuqnı oynayu boġuzlasa yemek üçün (6) taqı yemese, qıyāmat kün bolsa *āvṣ*, ol çıpçuqnı Ḥak *tvt* tirgüzgey taqı til bėrgey. (7) Ol çıpçuq Ḥaq teʿālā ḥażratındın dād tilegey taqı ayġay: Yā Rebbī, bu kimerse mėni nāḥaq yėrde nişe emgetti, (8) boġuzladı. Maqṣūdı yemek ermez erdi, tėp. Mundın maʿlūm qılmaq kerek kim nāḥaq yėrde çıpçuqnı boġuz– (9)–lasa, anıñ cezāsını körmedin qalmaz ermiş. Ḫāṣṣa kim ādemīni nāḥaq yerde öltürse, ḫāṣṣa kim peyġāmbar- (10)–zādanı öltürse, anlar işi qıyāmat kün neteg bolġay? *İlāhanā va sayyidanā*, cümle mu'mīnlarnı yawuz işlerdin sen (11) saqlaġıl!

YETİNÇ FAṢL

İmām-ı Aʿẓam Abū Ḥanīfe-i Kevfī *raḥmhi* fażāyiliniñ beyānı içinde turur.

(12) İmām Ṣaġānī *raḥmhi* Maşārıqu'l-anvār atlıġ kitāb içinde bu ḥadīṣni keltürmiş, ḥadīṣ bu turur:

(13) روى أبو هريرة رضى الله عنه أنّه قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم من يرد الله خيراً يفقّهه (14) فى الدّين

Bu ḥadīṣ maʿnīsi ol bolur kim Peyġāmbar *ʿas* ḫabar bėrü yarlıqar: Qayu mu'mīn ve muvaḥḥid ḥaqqınġa (15) Ḥaq teʿālā edgülük qılmaq tilese hem

dünyāda ve hem āḫiratta, ol qulġa şerī'at aḥkāmını bildürür taqı (16) ol qulnı faqīh qılur köñgliniñg közini açar. Abū Ḥanīfe *raḥmhi* ol qullardın erdi.

(17) İmām Ġazālī *raḥmhi* İḥyā'u'l-ulūm atlıġ kitābında keltürmiş: Abū Ḥanīfe *raḥmhi* üküş **[186]** (1) 'ibādat qılġan erdi taqı dünyadın i'rāż qılġan erdi, 'ārif billāh erdi taqı Ḥaq te'ālādın qatıġ (2) qorqġan erdi taqı Ḥaq te'ālānıñg rıżāsın istegen erdi taqı aḥkām-i şeri'atnı yetiz bilgen erdi.

(3) Ḥammād ibnü Abī Süleymān rivāyat qılur Abū Ḥanīfedin *raḥmhi*: Tünle hēç yatmaz erdi. Erteke tegrü (4) 'ibādat ve ṭā'at birle keçürür erdi. Bir kün Abū Ḥanīfe *raḥmhi* yoldın keçer erdi. Bir kimerse taqı (5) bir kimerseke aydı: Bu ol kişi turur kim kėçe hergīz yatmaz, erteke tegi ṭā'at qılur, tėdi erse, Abū Ḥanīfe *raḥmhi* (6) ol kişiniñg sözini işitti erse, aytur erdi: Men Tañgrı te'ālādın uftanur-men, ḫalāyıq mėni tünle (7) yatmaz ṭā'at ve 'ibādat qılur tėseler taqı men yatsa-men, anlarnı yalġanlamış bolġaymen, tėr erdi.

Umayya oġlan-(8)-ları ḫalīfa erken Hübeyre atlıġ kişini Kevfeke bėg qılıp turur erdiler. İbnü Hübeyre Abū Ḥanīfeni aġırlar (9) erdi, hemīşe ziyāratqa kelür erdi. Bir kün Abū Ḥanīfeke aytur: Menim ḫāṭırımqa andaġ tüşti kim beytü (10)'l-mālnı sizke bildürsem, daḫl ve ḫarc siziñg 'ameliñgiz birle bolsa, cümle neerseler siziñg qalemüñgüz ḥükminde (11) bolsa, tėdi, taqı siz menim qatımda uluġ bolsañgız, Kevfe ḫalqı siziñg fermānıñgızdın çıqmasa, tėdi erse, Abū Ḥanīfe (12) *raḥmhi* qabūl qılmadı; nėçeme kim derḫōst qıldı erse, hēç qabūl qılmadı. İbnü Hübeyre qatıġ ġażab (13) qıldı taqı buyurdı, Abū Ḥanīfeke yigirmi aġaç urdılar taqı zindānqa saldılar. Bir qaç eyyām zindānda yatmışdın (14) soñg İbnü Hübeyre kişi ıḍa bėrdi kim: Ne qılur-sen, sözümni qabūl qılur-mu-sen yā taqı ebedī zindānda yatur-mu-sen? tėdi (15) erse, Abū Ḥanīfe *raḥmhi* aydı kim: Mañga mühlet bėriñg, dōstlarım birle, yārānlarım birle meşveret (16) qılayın, tėdi erse, zindāndın çıqardılar taqı ıḍa bėrdiler erse, cümle isti'dādını tamām qıldı taqı bir kėçe (17) qaçtı Kevfedin çıqtı taqı Mekkeke bardı. Ançaqa tegi Mekkede turdı kim ḫilāfat 'Abbās oġlanlarıñga tegdi. **[187]** (1) Abū Ca'fer ḫalīfa boldı erse, andın soñg Abū Ḥanīfa *raḥmhi* Kevfeke keldi. Abū Ca'fer Abū Ḥanīfeni (2) aġırladı. On miñg yarmaq Ḥasan atlıġ kişi birle ıḍa bėrdi erse, Abū Ḥanīfe neerse sözlemedi erse, (3) yārānları aydı: Abū Ḥanīfe *raḥmhi* birer mundaġ qılur erdi, hēç kimerse birle sözleşmez. Siz bu yarmaqnı (4) munda qoḍuñg biz öziñge ayġay-miz, tėdiler erse, ol Ḥasan atlıġ kişi taqı ol miñg yarmaqnı ėwnüñg (5) müñgüşinde qoḍtı taqı çıqtı. Abū Ḥanīfe *raḥmhi* tirigi bar ergince ol on miñg yarmaqġa hēç ėlig (6) tegürmedi. Vefātında vaṣiyyat qıldı kim: Ey oġlum Ḥammād, bu yarmaqlarnı menim vefātımdın soñg ol keltürgen (7) kişike teslīm qılġaysen, tėp. Oġlı Ḥammād taqı andaġ qıldı.

'Abdullāh ibnü Mübārek qatında Abū Ḥanīfeni sözlediler (8) erse, 'Abdullāh ibnü Mübārek aydı *raḥmhi*: Ol kimerseni mü sözleyür-siz kim

dünyāda taqı dünyānıŋ cümle (9) māllarā anıŋ qatında 'arża qılındı erse, ol dünyādın qaçtı taqı dünyānı qabūl qılmadı, tėp aydı.

Abū Ḥanīfe (10) *raḥmhi* tābi'īnlerdin erdi. Tābi'īn ol kimerseke ayturlar kim ṣaḥābaġa satġaşmış bolsa, Peyġāmbar (11) *'as* yārānlarını körmiş bolsa. Abū Ḥanīfe *raḥmhi* aytur erdi kim: Peyġāmbar *'as* yārān–(12)–larıdın tört kimerse kördüm: Enes ibnü Mālik taqı 'Abdullāh ibnü Ḥurri'r-Runeydī taqı 'Āmir ibnü Vātilanī taqı (13) 'Abdullāh Abī Avfīni *riḍvānu'-llāhi 'alayhim acma'īn*. Enes ibnü Mālik[ni] taqı *rażhu* Baṣra ėliniŋ cāmi'inde (14) kördüm kim ḥalāyıq qatında ḥāżır erdiler taqı özi Peyġāmbar *'as*'dın eşitgen ḥadīṣlerni ḥalāyıqlarġa (15) aytur erdi. Bu ḥadīṣni özi aġzıdın eşittim kim Enes ibnü Mālik *rażhu* aydı: Men Peyġāmbar *'as*'dın (16) eşittim. Peyġāmbar *'as* andaġ aydı kim: طلب العلم فريضة على كلّ مسلم ومسلمة Ma'nīsi (17) ol bolur kim: 'İlm istemek farīża turur tegme bir ėr taqı tegme bir tişi üze, tėp aydı. Yana aydı kim: Peyġāmbar *'as* **[188]** (1) aydı: الدالّ على الخير كفاعله Ma'nīsi ol bolur kim: Bir mu'min taqı bir mu'minni eḍgü işke delālat qılsa, (2) ol eḍgü iş qılġanġa nė ṣavāb bolsa, bu delālat qılġanġa ol ṣavāb bolur, tėp aydı.

Taqı Abū Ḥanīfe (3) *raḥmhi* aydı: Ka'beke ziyārat qılġalı bardım erdi. Mescidü'l-ḥarām içinde 'Abdullāh ibnü Ḥurri'r-Runeydīni (4) kördüm kim ḥalāyıqġa Peyġāmbar *'as*'dın eşitgen ḥadīṣlerni beyān qılur erdi. Anıŋ aġzıdın taqı (5) bu ḥadīṣni eşittim kim ol aydı: Men Peyġāmbar *'as*'dın andaġ eşittim Peyġāmbar *'as*'dın ḥabar bėrü yarlıqa–(6)–dı: من تفقّه فى دين الله كفاه الله همّه و يرزقه من حيث لا يحتسب Ma'nīsi ol bolur kim: qayu mu'min (7) ve muvaḥḥid Taŋrı dīni içinde şerī'at aḥkāmı ögrense, Taŋrı te'ālā ol mu'minniŋ nė kim qaḍġusı bar erse, cümle–(8)–singe kifāyat qılġay taqı ol mu'minġa sanmaduq yöndin rūzīni tegürgey, tėp aydı.

Bir kün Abū Ḥanīfe *raḥmhi* (9) öz ustāḍlarını ḥisāb qıldı taqı aydı kim: Tört miŋ ustāddın 'ilm ögrendim. Üküşleri tābi'īn (10) erdiler, tėp aydı.

Bir kün Abū Ḥanīfe *raḥmhi* olturmış erdi Kevfeniŋ uluġ 'ālimleri birle. (11) Biri Sufyān-i Ṣavrī taqı biri İbnü 'Abī Leylā taqı biri 'Abdullāh ibnü Seyrīk *raḥmātullahu 'alayhim acma'īn*. Bir kimerse (12) keldi taqı munlarġa su'āl qıldı; aydı kim: Tört kimerse bir yerde olturmış erdiler kim biriniŋ üze–(13)–singe yılan mindi taqı ol kimerseni soqmaqqa qaṣd qılmış erdi kim ol kimerse bu yılannı ėlgi birle (14) attı erse, bu yılan yanındaki kişi üze tüşti. Ol yanındaqı kişi taqı ėlgi birle attı erse, ol yılan üçünçi kişi üze–(15)–singe tüşti. Bu üçünçi kişi taqı ėlgi birle bu yılannı atmış erdi. Bu yılan törtünçi kişi üzesinge tüşti taqı ol (16) törtünçi kişini soqtı erdi. Derḥāl ol törtünçi kişi vefāt boldı. Ėmdi vefātı bolġan kişiniŋ

diyeti kimnüñ (17) üze vācib bolur? tėp su'āl qıldı erse, bu uluġ 'ulemālar tefekkür qıldılar, hēç cevāb bėrü bilmediler taqı **[189]** (1) aydılar. Yā Abā Ḥanīfe, kerek kim bu su'ālnıñ cevābını siz aysañız. Bu müşkil su'āl turur. Nėçeme tefekkür qılduq bizke bu (2) su'ālnıñ cevābı rūşen bolmadı, tėp Abū Ḥanīfeke qaṣd qıldı erse, Abū Ḥanīfe aydı *raḥmhi:* Avvalqı kişike (3) diyet vācib bolmas, anıñ üçün kim anıñ def'i birle taqı ėkinçi ölmedi. Ėkinçi üze hem diyet vācib bolmaz, anıñ üçün kim (4) anıñ def'i birle taqı üçünçi ölmedi. Ėmdi baqalıñ, törtünçi kişi kim öldi; eger bu yılan bu üçünçiniñ atġan ḥālında (5) soqmış bolsa, ol ölgenniñ diyeti üçünçike vācib bolur; ve eger bu yılan üçünçiniñ atġan ḥālında soqmamış (6) bolsa, ol ölgenniñ diyeti üçünçike vācib bolmaz ve eger bu yılan üçünçiniñ atġan ḥālında soq[ma]mış bolsa, bir (7) zamāndın soñra soqmış bolsa, hēç kimerseke diyet vācīb bolmaz, tėp cevāb aydı erse, cümle 'ulemā istiḥsān (8) qıldılar. Neme körklü cevāb aydı, tėp medḥ qıldılar.

Bir kün Abū Ḥanīfe qatınġa bir żaʻīfa keldi taqı su'āl qıldı, (9) aydı: Yā imāme'l-muslimīn, men cüftümke aydım kim ėwde un tükendi, qalmadı. Bizke un alġıl, tėdim erse, cüftüm aydı: (10) Bukündin soñ mañga un tükendi tėp ḫabar bėrseñ yā taqı kişi birle aytışursañ* yā taqı bitig bitip mañga oqıtursañ, (11) mėndin ḥarām sen, tėp aydı. Ėmdi men müteḥayyir boldum, neteg qılayın bilmez-men, tėp aydı erse, Abū Ḥanīfe *raḥmhi* aydı: (12) Ey żaʻīfa, sen kimnüñ ḫatunı sen? tėdi erse, ol żaʻīfa aydı: Men Aġmeşniñ ḫatunı turur-men, tėdi. Aġmeş Kevfeniñ (13) uluġ 'ulemālarıdın erdi. Abū Ḥanīfe aydı *raḥmhi:* Ey żaʻīfa, barġıl ėwde un tükense ol un turġan (14) taġarçuqnı Aġmeşniñ ilersükinge baġlap yatġıl, tėdi erse, ol żaʻīfa taqı andaġ qıldı. Aġmeş erte qoptı, tēz (15) tonın keymekke qaṣd qıldı erse, baqar ilersükinge taġarçuq baġlıġ turur. Bildi kim ėwde un tükendi tėp. (16) Ḫatunınġa aydı: Ey ḫatun, meger sen Abū Ḥanīfeke barıp su'āl qıldıñ taqı bu ḥīleni andın ögrendiñ? tėdi erse, ol (17) ḫatun aydı: Andaġ qıldım, tėdi. Andın soñ Aġmeşke kim kim mes'ele su'āl qılsa erdi, ol aytur erdi kim: Barġıl **[190]** (1) bu su'ālnı Abū Ḥanīfedin istegil. Ol bar erken bizke cevāb aymaq bolmaz, tėp def' qılur erdi.

Ḥamzatu'ş-Şükrī (2) tėp aytur erdiler, tābiʻīnlerdin erdi, uluġ 'ālim erdi. Aytur: Mañga bir kimerse miñ mes'eleni bitip keltürdi. İñgen (3) müşkil mes'eleler erdi. Bu miñ mes'eledin biringe cevāb bitiyü bilmedim. Men aydım ol sā'ilqa: Turġıl baralıñ Abū Ḥanīfe (4) qatınġa kim bularnıñ cevābı anda ḥāṣil bolġay inşā'a'llāhu teʻālā, tėp aydım erse, ol sā'il taqı menim birle bardı. (5) Abū Ḥanīfe ḫıdmatınġa kirdük taqı bu miñ mes'eleni su'āl qılduq erse, cümlesinge cevāb bitidi, hēç (6) tefekkür qılmadı, eglemedin bitidi erse, men iñgen taʻāccub qıldım Ḥaq teʻālā bir qulınġa munça mı üküş 'ilm (7) rūzī qılur ermiş, tėp.

* Yazmada : *aytıtursang.*

Abū Ḥanīfeniñ bir şāgirdi bar erdi, Naṣr ibnü Muḥammed tėp aytur erdi. Ol Abū Ḥanīfeke aydı (8) kim: Yā imāme'l-muslimīn, sizdin bir derḫōstum bar. Abū Ḥanīfe Muḥammedke *raḥmhi* aydı: Yā Naṣr, nė derḫōstuñ (9) bar? tėdi erse, Naṣr aydı: Men ḥecke barmaqqa raġbatım boldı taqı bir cāriyam bar. Kerek men kelgince ol cāriya siziñ (10) ḫıdmatıñızda tursa taqı kėçe siziñ ėwde yatsa, tėp derḫōst qıldı erse, Abū Ḥanīfe *raḥmhi* taqı (11) qabūl qıldı. Qaçan kim Naṣr ibnü Muḥammed Ḥicāzdın qayıttı taqı cāriyasını ėwke keltürdi, kėçe boldı erse, cāriya-(12)-sıñġa aydı kim: Töşek kemişgil, yatalıñ, tėdi erse, cāriyası aydı: Ey ḫōca, siz Abū Ḥanīfeniñ şāgirdi (13) erür-mü-siz? Ol aydı: Belī, men Abū Ḥanīfeniñ şāgirdi turur-men, tėdi erse, ol cāriya aydı kim: Men tört ay (14) Abū Ḥanīfe ėwinde turdum, anı kėçe yatġanını körmedim, ḫādimları töşek salġanını körmedim. Erteke tegi (15) ṭā'at ve 'ibādat qılur, namāz qılur, Qur'ān oqıyur. Men ėwdeki ḫādimlarıdın sorar erdim kim özi kėçe yatmas-mu? (16) tėp. Ol ḫādimları aytur erdi kim: Öziniñ yatmaq, uḍımaq 'ādatı yoq. Ṭa'ām taqı anıñ üçün āmāda qılmaz (17) erdiler. Ṭa'ām yegenini men taqı körmedim. Ėmdi siz anıñ şāgirdi men, tėp aytur-siz taqı añga ittibā' qılmaz-siz. **[191]** (1) Siziñ taqı anıñ ara yer kök arasındaqı tėg tefāvut bar, tėdi erse, bu söz añga iñgen eṡer qıldı taqı qaḍġurdı (2) taqı aydı kim: Ey cāriya, anıñ qılġanını kim qılu bilgey? Velīkin küç yetmişince ittibā' qılmaq kerek, tėdi taqı ol (3) kėçe erteke tegi Naṣr ibnü Muḥammed uḍımadı, bir müñgüşte ol namāz qıldı taqı bir müñgüşte cāriyası namāz qıldı.

(4) 'Abdullāh ibnü'l-Mübārek *raḥmhi* bir kün Abū Ḥanīfeni üküş medḥ qıldı erse, bu cem' içinde bir kimerse aydı: (5) Yā 'Abdullāh, Abū Ḥanīfeke iñgen ziyāda medḥ qılur-siz. Andaġ bolmaġay, tėdi erse, 'Abdullāh ibnü'l-Mübārek ol kim-(6)-erseke ġażab qıldı taqı aydı: Abū Ḥanīfeni neteg bilür-sen? Abū Ḥanīfe ol kimerse erdi kim otuz yıl yatsıġ namāzınıñ (7) yunuġı birle erte namāzını qıldı, tėdi erse, ol kimerse hēç neerse tėyü bilmedi. Taqı 'Abdullāh ibnü'l-Mübārek aydı (8) *raḥmhi:* Abū Ḥanīfe *raḥmhi* ramażān ayında Qur'ānnı altmış qata ḫatm qılur erdi. Kündüz bir ḫatm qılur erdi (9) taqı tünle bir ḫatm qılur erdi; taqı qırq bėş yıl bėş namāznı bir yunuġ birle qıldı.

Abū Muqātil-i Samarqandī *raḥmhi* (10) [aydı]: Qaçan kim Abū Ḥanīfe *raḥmhi* fetvāke cevāb aytu başladı erse, eṭrāf-ı 'ālamdın fetvālar kelü başladı. Taqı bir qaç (11) kün ėwde* olturdı; hēç çıqmadı erse, cümle yārānları qatınġa kirdiler taqı aydılar: Yā imāme'l-muslimīn, siziñ (12) cemālıñızdın bir qaç kün boldı kim maḥrūm bolduq. Ḫayr mu? tėp su'āl qıldılar erse, Abū Ḥanīfe *raḥmhi* (13) aydı: Bir qorqunçlıġ tüş kördüm. Ol tüş mėni iñgen qaḍġurttı, tėdi erse, yārānları aydılar: Muḥammed ibnü

* Yazmada: *ėlde*

(14) Sīrīn bar, ta'bīr 'ilmini yaḫşı bilür. Ol tüşni an͡gar sormaq bolġay-mu? tėdiler erse, Abū Ḥanīfe aydı *raḥmhi:* (15) Andaġ qılalın͡g, tėdi. Yārānlar birle Muḥammed ibnü Sīrīnge bardılar. Abū Ḥanīfe *raḥmhi* İbnü Sīrīnge aydı kim: (16) Tüşüm bolur, gūristānġa barur-men taqı Peyġāmbar *'as*'nun͡g ravżasını aḫtarur-men taqı sün͡güklerini çıqarur-men, (17) yana burunqı tėg ol sün͡güklerni ornaşturur-men. Bu ḥāllardın son͡g oyġandım. Qaçan kim mundaġ tüş kördüm erse, **[192]** (1) kön͡glümke qorquġ kirdi kim mundaġ ustāḫlıq neteg qıldım; Peyġāmbar *'as* ravżasını aḫtardım (2) taqı sün͡güklerini çıqardım. Gūr aḫtarmaq şer'an yaman iş turur, ḫāṣṣa Peyġāmbar *'as*'nun͡g gūrını (3) aḫtarmaq taqı yamanraq bolġay, tėp qorquġ birle [oyġandım]. Ėmdike tegi turur-men, tėdi erse, Muḥammed ibnü Sīrīn (4) aydı: Eger bu tüşün͡g ḥaqīqat erse, bu in͡gen yaḫşı tüş turur. Sen Muḥammed Resūlullāh sünnetini eḥyā qılġay- (5) -sen taqı tirgüzgey-sen. Peyġāmbar *'as* sünnetini andaġ tirgüzgey-sen kim sendin oza hem bir kim-(6)-erse andaġ tirgüzmiş bolmaġay. 'İlm içinge in͡gen tėrin͡g kirgey-sen, tėdi erse, Abū Ḥanīfenin͡g (7) kön͡glinge sewünç taqı şādīlıq kirdi.

Bir kün ḫalīfa İbnü Ca'fer taqı ḫatunı arasında ḫuṣūmat (8) tüşti erse, Abū Ḥanīfeni ündediler taqı ḫalīfa taqı ḫatunı aydılar kim: Siz aramızda ḥākim bolun͡g. Siz (9) neteg ḥukm qılsan͡gız, ḥukmun͡guzqa rāżī bolur-miz, tėdiler erse, Abū Ḥanīfe *raḥmhi* taqı qabūl (10) qıldı. Andın [son͡g] ḫalīfa aydı: Yā imāme'l-muslimīn, bir ėrke nėçe ḫatun cüftlenmek revā bolur taqı nėçe quma (11) revā bolur? tėdi erse, Abū Ḥanīfe aydı *raḥmhi:* Bir ėrke tört ḫatun almaq revā bolur, taqı kön͡gli nėçe (12) tilese quma almaq revā bolur, velīkin bu ḫatunlar ara 'adl qılu bilse. Birke ton opraq taqı nafaqa neteg qılsa, (13) taqı biringe andaġoq qılmaq kerek; taqı biri qatında nėçe kün tursa, taqı biri katında ança kün turmaq (14) kerek. Quma birle ḫatun qatında oynamaq ḫatunnı ḫōrlamaq bolur, andaġ qılmaq kerekmez. Eger ḫatun-(15)-lar ara tüzlük qılu bilmese, bir ḫatunġa qanā'at qılmaq kerek, neteg kim Tan͡grı te'ālā Kelāmı içinde ḫabar bėrü (16) yarlıqar, *qt:*

(17) فانكحوا١٠ طاب لكم من النّسآء مثنى و ثلث و رباع فان خفتم الا تعدلوا فواحدة (IV: 3)

Ma'nīsi ol bolur kim: Ey mu'minler, cüftlenin͡g ol kim sizke ḫoş kelgey ḫatunlardın ėkkişer **[193]** (1) taqı üçer cüftlenin͡g taqı törter cüftlenin͡g. Ve eger bu ḫatunlar arasında tüzlük qılu bilmegeymen tėp qorqsan͡gız, (2) bir ḫatun cüftlenin͡g, tėdi taqı ḫalīfadın destūr tiledi, çıqtı erse, Abū Ḥanīfenin͡g sözi ḫatunınġa ḫoş (3) keldi taqı Abū Ḥanīfeke bir aġır bahālıġ tonluq ıda bėrdi taqı ėllig min͡g yarmaqnı taqı bir qul taqı bir qaravaş taqı (4) bir Mıṣrī derāzgūş ıda bėrdi erse, Abū Ḥanīfe qabūl qılmadı, aydı: Men şerī'at sözini ḫalīfaġa aydım (5) erse, dīn üçün aydım, dünyā üçün

aymadım, tėdi. Ol keltürgen kişi nėçeme derḫōst qıldı erse, hēç (6) neerse qabūl qılmadı.

Bir kimerse 'Abdullāh ibnü'l-Mübārekdin su'āl qıldı kim küweçning aġzı açılmış erdi. (7) İçinde et birle şūrba qaynayur erdi kim bir çıpçuq küweç içinge tüşti taqı öldi. Bu küweç içinde-(8)-ki ṭa'ām murdār bolur-mu ya yoq mu? Su'āl qıldı erse, 'Abdullāh ibnü'l-Mübārek aydı *raḥmhi:* Bu mes'elening cevābını (9) men bilmez-men. Barayın, uluġ 'ulemālardın su'āl qılayın, tėdi taqı Kevfening uluġlarınġa su'āl qıldı, hēç cevāb (10) aytu bilmediler erse, bardı Abū Ḥanīfe *raḥmhi* ḫıdmatınġa taqı bu mes'eleni su'āl qıldı erse, Abū Ḥanīfe *raḥmhi* (11) aydı: Ol küweçning şūrbası ḥarām turur, velīkin ol küweçning içindeki et ḥukmı ol turur kim eger ol (12) çıpçuq tüşmişte küweç qaynayur ḥālda bolsa taqı ol çıpçuq küweç içinde qaynasa, et taqı ḥarām (13) turur, yemek revā bolmas; ve eger küweç qaynayur ḥālda bolmasa, et ḥarām bolmaġay, velīkin ol etni üç qata yuvmaq (14) kerek bolġay andın song yemek revā bolġay necis şūrba teggen* üçün.

Abū Yūsuf *raḥmhi* Abū Ḥanīfeke (15) üküş zamān mulāzimat qıldı, Abū Ḥanīfening 'ilmini ḥāṣıl qıldı: Ėmdi öz ėwümde olturayın, 'ibādat birle (16) meşġūl bolayın, tėdi taqı Abū Ḥanīfe *raḥmhi* ḫıdmatınġa kelmez boldı erse, Abū Ḥanīfe *raḥmhi* taqı (17) bildi kim Abū Yūsuf i'tiqādı ol turur kim: Men yetiz 'ālim boldum, Abū Ḥanīfeke iḫtiyācım qalmadı, tėp kelmez **[194]** (1) bolġay, tėdi. Taqı bir kimerseke aydı: Barġıl, Abū Yūsufqa su'āl qılġıl kim bir kimerse boyaġçıġa böz bėrdi boyamaq (2) üçün. Bir qaç eyyāmdın song böz ėḍisi keldi, boyaġçıdın su'āl qıldı kim: Bözümni boyamadıng-mu? tėp. (3) Boyaġçı aytur. Sen manga böz bėrmişing yoq, tėp tandı erse, böz ėḍisining tanuqı yoq; bolmasa da'vā (4) qılmaqnı qoydı taqı ol boyaġçıqa aydı kim: Sen köz köre menim bözümni tandıng. Āḫiratta Ḥaq te'ālānıng ḥażratında (5) sendin da'vā qılġaymen, tėdi taqı kėtti. Yana bir qaç eyyāmdın song bu boyaġçı pişīmān yėdi, taqı ol böz ėḍisini (6) ündedi taqı aydı kim: Men yaman qıldım, tandım. Uş bözüngni boyadım, tėp böz ėḍisining ileginde (7) qoydı. Andın songra aydı: Bu böz ėḍisinge bözini boyamaq ücresi vācib bolur-mu yā taqı yoq mu? tėp su'āl qılġıl. (8) Eger Abū Yūsuf aysa kim böz boyamaq ücresi vācib bolur tėse, ḫaṭā aydınġız tėgil, ve eger vācib bolmaz tėse, (9) hem taqı ḫaṭā aydınġız tėgil, tėdi erse taqı ol kimerse Abū Yūsuf ḫıdmatınġa bardı taqı Abū Ḥanīfe aymış tėg su'āl (10) qıldı erse, Abū Yūsuf cevāb aydı: Vācib bolur, tėp. Ol kişi aydı: Ḫaṭā turur, tėdi. Yana aydı: Vācib bolmaz, tėdi (11) erse, ol kişi aydı kim: Bu taqı ḫaṭā turur, tėdi erse, Abū Yūsuf müteḥayyir boldı, turdı taqı ol kişi birle Abū Ḥanīfe ḫıdmatınġa (12) bardı taqı anıng su'ālını Abū Ḥanīfe qatında taqrīr qıldı taqı öz cevābını hem taqrīr qıldı erse, Abū

* Yazmada: *tėgen.*

Ḥanīfe aydı: Bu su'ālqa (13) cevāb aymaq in͡gen müşkil turur, mun͡ga ön͡gin türlü cevāb aymaq kerek, tėdi erse, Abū Yūsuf aydı: Bizke beyān (14) qılın͡g fāyida bolsun, tėdi. Abū Ḥanīfe aydı *raḥmhi:* Bu mes'elenin͡g cevābı ol turur kim: Eger bu boyaġçı bözni (15) boyamışdın son͡g tandı erse, ücre vācib bolur; ve eger bözni boyamadın burun tandı, andın son͡g bözni (16) boyadı erse, ücre vācib bolmas, tėdi erse, Abū Yūsuf mundın son͡g hē͡ç mulāzimatnı qoḍmadı. Abū Ḥanīfe (17) aydı *raḥmhi:* Ḥaq te'ālānın͡g 'ilmi deryā turur, kimerse Ḥaq te'ālānın͡g 'ilmini tamām qılu bilmes. Kimnün͡g kim i'tiqādı **[195]** (1) ol bolsa kim men tamām 'ālim boldum, hē͡ç bilmegenim qalmadı tėse, ol kimerse öz nefsinge yıġlasun, tėdi erse, (2) Abū Yūsuf ol i'tiqādını özindin kėterdi taqı qabūl qıldı, burunqı tėg ḫıdmat qılu başladı.

Abū Ḥanīfe (3) *raḥmhi*'nin͡g ḫıdmatınġa bir kimerse keldi taqı aydı: Yā imāme'l-muslimīn, men on min͡g yarmaq bir kimerse qatında emānat (4) qoydum. Ol kişini barça ḫalq emīn tėdiler erse, men taqı emīn saqındım taqı tanuqsuz qoydum. Ėmdi tandı taqı (5) menim tanuqum yoq, nė qılayın, bilmez-men, müteḥayyir bolup turur-men. Bir ḥīle bolġay-mu kim qılsan͡gız taqı ol menim ḥaqqım (6) man͡ga tėgse. Üküş zārīlıq qıldı erse, Abū Ḥanīfe *raḥmhi* aydı: Sen barġıl, men bir ḥīle qılġaymen. Bolġay kim (7) ol ḥaqqın͡g san͡ga teggey, tėdi erse, ol kimerse şāḍ bolup çıqtı. Bir qaç kündin son͡g Abū Ḥanīfe *raḥmhi* (8) ol ḫiyānat qılġan kişini ündedi taqı an͡ga aydı kim: Bir kün Ḫalīfa man͡ga aydı: Yā imāme'l-muslīmīn, qatımda beytü'l-māl taqı (9) yetīmler mālı üküş yıġıldı. Eger bir emīn kişi bolsa, an͡gar teslīm qılsaq, ol bizim qatımızda bolsa, tėp aydı erse, (10) men kişilerke su'āl qıldım kim bu ėlde ḫōcalarda emīn kim turur? tėp; sizni aydılar. Ėmdi siz qabūl qılur-mu-(11)-siz? tėdi erse, ol aydı kim: İn͡gen qabūl qılur-miz, tėdi taqı çıqtı. Andın son͡g Abū Ḥanīfe *raḥmhi* ol yarmaq (12) ėḍesin͡ge aydı kim: Ėmdi barġıl, taqı ol kişidin yarmaqın͡gnı tilegil taqı bėrmese, men sėni qāżīqa ėletür-men taqı (13) san͡ga ant bėrür-men, tėp ayġıl. Qaçan kim bu yarmaq ėḍisi barıp andın yarmaqını tiledi erse, ol kişi bu alġuluġnı (14) ėwke kigürdi taqı aġırladı taqı on min͡g yarmaqını ṣandūqdın çıqarıp teslīm qıldı taqı aydı kim: Sizin͡g (15) keremün͡güzdin derḫōst ol turur kim menim tanġanımnı kişike aymasan͡gız, tėdi erse, ol taqı qabūl qıldı taqı çıqtı (16) aldı, sewnüp çıqtı taqı Abū Ḥanīfe ḫıdmatınġa keldi Abū Ḥanīfeke ḫabar bėrdi. Taqı bir qaç kündin son͡g ol tanġan (17) kişi Abū Ḥanīfeke keldi taqı aydı: Yā imāme'l-muslimīn, Ḫalīfaqa mėndin ḫabar bėrdingiz-mü? tėdi erse, Abū Ḥanīfe aydı: **[196]** (1) Bizim maqṣūdumız Ḫalīfaqa ḫabar bėrmek ermes erdi. Maqṣūdumız ön͡gin neerse erdi. Ol ḥāṣil boldı tėdi erse, (2) ol kişi taqı ḫacīl bolup çıqtı.

Ḫalīfa Abū Ca'fer Abū Ḥanīfeni Baġdādqa ündedi taqı Abū Ḥanīfaġa aydı: Yā imāme'l-muslimīna, (3) kön͡glüm andaġ tiler kim siz Baġdād şehrinde qāżī bolsan͡gız, cümle şeherlerdeki qāżīlar sizing fermānın͡gızda bolsa, (4)

kimni tilesen͡giz, qāżī qılsan͡gız taqı kereksiz kişilerni ma'zūl qılsan͡gız, tėdi erse, Abū Ḥanīfe aydı *raḥmhi:* (5) Men qāżīlıqġa lāyıq ermez-men, tėdi erse, Ḫalīfa aydı kim: Nişe lāyıq ermez-sen? Abū Ḥanīfe aydı: Eger bu sözüm (6) rāst bolsa, ḥaqīqat lāyıq ermez-men ve eger bu sözüm yalġan bolsa, yalġan kişi qāżīlıqġa yaramaz, tėdi (7) erse, Ḫalīfanın͡g ġażabı keldi taqı aydı: Vallāh eger sen qāżīliqnı qabūl qılmasan͡g, sėni zindānġa qatġaymen taqı (8) üküş 'aẕāb ve 'uqūbatlar qılġaymen, tėdi erse Abū Ḥanīfe aydı: Ne kerek erse qılġıl, men qāżīlıqnı qabūl (9) qılmaz-men, tėdi erse, Ḫalīfa buyurdı, Abū Ḥanīfeni zindānqa kemiştiler. Bir qaç eyyām zindānda yattı. Yana Ḫalīfa kişi (10) ıḍa bėrdi kim: Sözümni qabūl qılur-mu-sen? Eger sözümni qabūl qılsan͡g, sėni aġırlaġaymen, ḥürmet ve 'izzet (11) qılıp qatımda ḫāṣlardın qılġaymen; ve eger sözümni qabūl qılmasan͡g, 'aẕāb ve 'uqūbatnı ziyāda qılġay-men tėp (12) ıḍa bėrdi erse, qabūl qılmadı. Ḫalīfa buyurdu kim: Her kün zindāndın çıqarın͡g taqı ḫalāyıq közinde on yıġaç urun͡g, (13) tėp fermānladı erse, her kün Abū Ḥanīfeni zindāndın çıqarıp on yıġaç urur erdiler. Ançaqa tegi kim yüz taqı (14) on yıġaç boldı erse, anda Abū Ḥanīfe *raḥmhi* aydı kim: Yā Rebbī, munlarnın͡g şerrini mėndin kėtergil, tėdi (15) erse, Ḫalīfaġa aydılar : Bu uluġ kişi erdi, munça 'aẕāb ve 'uqūbat qılduq, hēç qabūl qılmaz. Neteg qılalın͡g? tėdi–(16)–ler erse, Ḫalīfa aydı: Anı ıḍmaz-men, ant yāḍ qılıp turur-men. Barın͡g, aġu bėrin͡g, helāk bolsun, tėdi erse, bardılar (17) taqı şerbet bėrdiler erse, bildi, içmedi, küçün içürdiler. Aḥvālı qatıġ boldı, zār u zār yıġlayu Ḥaq te'ālāqa münācāt **[197]** (1) qılu cān bėrdi, *innā lillāhi va innā ilayhi rāci'ūna.* Qaçan kim Baġdād ḫalqı bu aḥvālnı eşittiler erse, cümle ḫalāyıq yıġlaştılar (2) qaḍġurdılar, qamuġları ḫasta ve bezmān boldılar. Ol zindāndın çıqardılar taqı yuvdılar erse, İbnü's-Semāk (3) aytur: Men ḥāżir erdim. Alnında bir ḫaṭ peydā boldı Ḥaq te'ālā qudratı birle taqı saġ ėlgi üze taqı sol ėlgi üze taqı (4) köksi üze ḫaṭ peydā boldı. Alnı üze peydā bolġan ḫaṭ bu erdi, *qt:* يا ايتها النفس المطمئنة ارجعى (5) الى ربك راضية مرضية فادخلى فى عبادى وادخلى جنتى (LXXXIX : 27-30) Ma'nīsi ol bolur kim: Ey Ḥaq te'ālānın͡g (6) fermānınġa boyun sunġan nefs, qaytġıl Rebbün͡gnün͡g s̱avābı tapa Ḥaq te'ālādın ḫoşnūd bolġan ḥālda taqı ḥażratında (7) qaytmış ḥālda, ey nefs kirgil menim ḫāṣ qullarım birle uçtmaḥımqa, tėp alnında bitilmiş erdi. Yana saġ (8) qolında bitilmiş erdi, *qt:* ادخلوا الجنة بما كنتم تعملون (XVI: 32) Ma'nīsi ol bolur kim: Kirin͡g uçtmaḥqa (9) ol sebeb birle kim dünyāda eḍgü 'ameller qılur erdin͡giz. Yana sol qolında bitilmiş erdi, *qt:* (XVIII: 30) انا لا نضيع اجر من احسن عملا Ma'nīsi ol bolur kim: Biz żāyi' qılmaz-miz ol kişinin͡g s̱avābını kim eḍgü qıldı 'ameldin. (11) Yana köksi üze bitilmiş erdi, *qt:* (IX:21) يبشرهم ربهم برحمة منه ورضوان

Ma'nīsi ol bolur kim: (12) Bişārat bėrür sizlerke Rebbün͡güz raḥmat birle öz ḥażratıdın taqı ḫoşnūdluq birle.

İsmā'īl atlıġ kimerse (13) aytur: Tüşümde Muḥammed ibnü Ḥasannı kördüm taqı aydım: Yā Muḥammed ibnü Ḥasan, Ḥaq te'ālā senin͡g birle ne mu'āmilat qıldı? tėp (14) aydım erse, ol aydı kim: Ḥaq te'ālā mėni yarlıqadı taqı aydı kim: Ey Muḥammed ibnü Ḥasan, men sėni 'aẕāb ve 'uqūbat qılmaq (15) tilese erdim, senin͡g için͡gde bu 'ilmni qoḍmaġay erdim, tėdi. Andın [son͡g] men aydım: Yā Muḥammed ibnü Ḥasan, Abū Yūsuf maqāmı qayu (16) yerde turur? tėp su'āl qıldım erse, Muḥammed ibnü Ḥasan aydı: Menim maqāmum taqı Abū Yūsuf maqāmı mėndin üstün, yerdin (17) kök miqdārınça tefāvut bar, tėdi. Yana men su'āl qıldım: Yā Muḥammed ibnü Ḥasan, Abū Ḥanīfe maqāmı qayu yerde turur? tėp aydım erse, **[198]** (1) Muḥammed ibnü Ḥasan aydı: Heyhāt heyhāt, Abū Hanīfe maqāmı a'lā 'illiyyīnde turur, tėp aydı.

Abū Ḥanīfe *raḥmhi* (2) yetmiş ėkki yaşında āḫiratqa naql qıldı. Ėwinde bir Muṣḥafdın ön͡gin neerse kitāb yoq erdi.

SEKSİNÇ FAṢL

(3) İmām Şāfi'ī *raḥmhi* fażāyilinin͡g beyānı içinde turur.

İmām Muḥammed ibnü Başraviyya *raḥmhi* Kenzü'l-aḫbār (4) atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş, ḥadīs̱ bu turur:

قـال رسول الله صلى الله عليه وسلّم من خدم عالما سبعة ايّام (5) فكأنّما خدم الله تعالى سبعة آلاف سنة واعطاه الله تعالى بكلّ يوم ثواب ألف شهيد

Ḥadīs̱ ma'nīsi (6) ol bolur kim: Peyġāmbar *'as* andaġ ḫabar bėrü yarlıqadı: Qayu mu'min ve muvaḥḥid bir 'ālimqa yeti kün Ḥaq rıżāsı (7) üçün ḫıdmat qılsa, Tan͡grı te'ālāqa yeti min͡g yıl ḫıdmat qılmış tėg bolġay taqı tėgme bir küninge min͡g şehīd s̱avābı (8) Ḥaq te'ālā rūzī qılġay. Bilin͡g, āgāh bolun͡g kim mundaġ uluġ s̱avāb ve derece 'ālimqa ḫıdmat qılmaqdın ḥaṣil (9) bolsa, ol 'ālim derecesi taqı s̱avābını kim qıyās qılu bilgey? Velīkin ol 'alīm andaġ 'ālim kerek kim 'ilmi birle 'amel qılsa, Şāfi'ī (10) İmām men͡gizlig *raḥmhi*.

Rebī' aytur erdi *raḥmhi:* İmām Şāfi'ī *raḥmhi* ramażān ayında Qur'ānnı altmış (11) qata ḫatm qılur erdi namāz içinde.

Yana İmām Ġazālī *raḥmhi* Ehyā'u'l-'ulūm atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş: (12) İmām Şāfi'ī *raḥmhi* tünni üç ülüş qılmış erdi: bir ülüşinde 'ilm birle meşġūl bolur erdi taqı bir (13) ülüşinde namāz birle meşġūl bolur erdi taqı bir ülüşinde ımızġanur erdi.

Ḥasan-i Kerabīsī *raḥmhi* (14) aytur: İttifāq andaġ tüşti kim bir kėçe İmām Şāfi'ī *raḥmhi* ḫıdmatında tünedim. Tünnün͡g üçte biringe tegi namāz (15) qıldı, tegme bir rek'atda ellig āyat oqıyur erdi hem taqı ziyāda oqıyur

erdi yüzke tegi hēç raḥmat āyatı keçmez erdi kim (16) ol āyatqa Ḥaq te'ālānıñ raḥmatını tileyür erdi özinge taqı cümle mu'minlerke taqı hēç 'azāb āyatı keçmez erdi kim (17) Ḥaq te'ālā ḥażratınġa sıġınur erdi taqı necāt tileyür erdi gūr 'aẕābıdın özinge hem taqı cümle mu'minlarġa. **[199]** (1) İmām Şāfi'ī aydı *raḥmhi:* On altı yılqa tegi men toya ṭa'ām yemedim, tėdi. Aydılar: Yā imāme'l-muslimīn, nişe toya (2) ṭa'ām yemediñiz? tėp su'āl qıldılar erse, cevāb aydı: Ol ma'nīdin ötrü kim ādemī ṭa'āmını toya yėse, teni aġır (3) bolur, köñgli qatıġ bolur, zīrekliki andın zāyil bolur, uyqusı üküş bolur, 'ibādat ve ṭā'at qılmaqġa teni sust (4) bolur, tėp cevāb aydı.

İmam Şāfi'ī aydı *raḥmhi:* 'ömrüm içinde men hergīz ant içmedim hem rāst hem taqı (5) yalġan.

Aḥmed ibnü Yaḥyā aytur: İmām Şāfi'ī birle bāzārdın keçip tururda kördük bir kimerse taqı bir kimerseke (6) sifāhat qılur erdi ya'nī ėşitmegü söz birle sefīhlik birle söker erdi. Andın soñgra İmām Şāfi'ī *raḥmhi* bizlerke aydı: Zīnhār ve zīnhār qulaqlarıñgıznı saqlañ mundaġ bēhūda sözlerni eşitmekdin (7) neteg kim tilleriñgizni saqlayur-siz mundaġ bēhūda sözlerni sözlemekdin; ve eger kimerse mundaġ bēhūda sözlerni (8) eşitmekdin qaṣd birle eşitse, ol sözlegenge nė 'aẕāb ve 'uqūbat erse, eşitgenge taqı andaġ 'aẕāb ve 'uqūbat (9) bolġay, tėdi.

İmām Şafi'ī aytur *raḥmhi:* Kimerse Tañgrı te'ālānı sewer-men tėse taqı anıñ köñglinde bolmasa dünyā (10) muḥabbatı bolsa, ol kimserse yalġan aydı, tėdi.

İmam Şāfi'ī *raḥmhi* Ka'beke ziyārat qılu bardı. Mekkeniñ ṭarafında (11) ḫayma tiktiler özi üçün, ol ḫaymada özi olturdı. Mekkeniñ 'ālimları, faqīrları keldiler, özinge ziyārat (12) qıldılar. Özi qatında on miñ yarmaq bar erdi, cümlesini kelgenlerke 'aṭā qıldı, taṣadduq qıldı, qatında hēç neerse (13) qalmadı. Bir kün özi aṭ minip barurda ėlgidin qamçısı tüşti erse, bir kimerse öziniñ qamçısını yerdin (14) kötürdi taqı özinge sundı erse, qatında ellig altun bar erdi, ḥāżır ol ellig altunnı, ol qamçı sunġan kişike (15) bėrdi.

Ḥāriṣ ibnü Lebīẕ aytur: İmām Şāfi'ī birle Ṣafāġa çıqtuq taqı anda olturduq. Mañga aydı: Yā Ḥāriṣ, (16) Qur'ān oqıġıl, tėdi erse, men taqı Qur'ān oqıyu āġāz qıldım. Āvāzım iñgen ḫoş erdi. Qaçan kim bu āyatqa tegdim erse, (17) *qt:* (LXXVII, 35-36) هذا يوم لاينطقون ولا يؤذن لهم فيعتذرون Ma'nīsi ol bolur kim: Qıyāmat kün ol kün turur kim **[200]** (1) kāfirlar ol kün ḥüccetlig sözlemezler taqı anlarqa 'öẕr qılmaqqa destūr bėrilmes. Baqar-men İmām (2) Şāfi'īniñ yüzi müteġayyir bolmış, titreyü ḥālı aynadı, bēhūş boldı yıqıldı erse, men qorqtum, başı (3) qatında ança olturdum kim 'aqlınga keldi taqı olturdı taqı ėkki ėlgini kötürdi taqı Ḥaq te'ālānıñ (4) ḥażratınġa zārīlıq birle közi yaşı, baġrı başı birle munācāt qılu başladı.

Aydı: Ey Bār Ḫuḍāyā, saṅ͡ga (5) sıġınur-men keẕẕāblar maqāmıdın taqı seniṅ͡g ḥażratıṅ͡gdın i'rāż qılġan ġāfillar maqāmıdın. Ey Bār (6) Ḫuḍāyā, 'āriflar köṅ͡gli seniṅ͡g ḥażratıṅ͡gda iṅ͡gen qatıġ boldı. Ey Bār Ḫuḍāyā, cū-duṅ͡gnı taqı keremüṅ͡gni men miskīn (7) 'asī vü cāfī quluṅ͡gqa sen 'afv qılġıl, tėdi.

Ḥariṡ ibnü Lebīẕ aytur: Baġdādqa bardım taqı Decle qırıġında (8) yun-maqġa olturdum erdi. Artımdın bir kimerse aytur erdi: Ey yigit, yunuġuṅ͡g-nı körklüg qılġıl, Ḥaq tebāraka (9) ve te'ālā dünyāṅ͡gnı taqı āḫiratıṅ͡gnı körklüg qılġay, tėdi taqı bardı erse, baqtım, bir kimerse barur taqı artında (10) üküş ḫalāyıq baru tururlar. Men taqı yundum taqı ol kimerseler artıṅ͡ga bardım. Baqar-men, İmām Şāfi'ī turur (11) *raḥmhi*; maṅ͡ga aydı: Yā Ḥāriṡ, ne üçün keldiṅ͡g, ḥācatıṅ͡g ne turur? tėdi erse, men aydım: Yā imāme'l-muslimīna, (12) ḥācatım ol turur kim Taṅ͡grı *tvt* sizke ögretgen 'ilmdin maṅ͡ga taqı ögretseṅ͡giz, tėdim erse, (13) maṅ͡ga aydı: Yā Ḥāriṡ, kim kim Ḥaq *tvt*'nıṅ͡g Kelāmını bilip anı rāstqa tutup anıṅ͡g birle 'amel qılsa, (14) qıyāmatta qurtuldı; taqı kim kim öz dīniniṅ͡g qaḍġusın yese, tamuġdın ḫalāṣ boldı; taqı kim kim dünyāke raġbat–(15)–sız bolsa, āḫiratta Ḥaq te'ālanıṅ͡g ṡavābını körüp közi yarudı, tėdi taqı aydı: Yā Ḥāriṡ, taqı ziyāda aytu (16) bėreyin-mü? tėdi erse, men aydım: Aytu bėriṅ͡g, tėdim. Aydı: Yā Ḥāriṡ, kimde kim üç ḫaṣlat bolsa, ol kişiniṅ͡g (17) īmānı tamām bol-dı; kim kim Ḥaq te'ālanıṅ͡g buyurġan işlerini qılsa taqı öṅ͡ginlerke buyursa, Ḥaq te'ālānıṅ͡g yıġmış **[201]** (1) işleridin yıġılsa taqı öṅ͡ginlerke buyursa, yıġsa taqı şerī'at içinde nė ḥadlar kim barsa cümlesini saqlasa, (2) ol kişi-niṅ͡g īmānı tamām bolur, tėdi. Yana aydı: Yā Ḥāriṡ, taqı ziyāda qılayın-mu? tėdi erse, men aydım: Yā imāme'l-muslimīna, (3) ziyāda qılıṅ͡g, tėdim. Aydı: Yā Ḥāriṡ, zīnhār ve zīnhār dünyāke raġbatsız bolġıl taqı āḫiratqa raġbatlıġ (4) bolġıl taqı qamuġ ḥālıṅ͡gda taqı qamuġ işiṅ͡gde Taṅ͡grı birle bolġıl cümle 'aẕāb ve 'uqūbatdın qurtulġaysen (5) qurtulġanlar birle, tėdi taqı yārānları birle bardılar. Burunqı 'ulemā özleri 'amel qıl-madın taqı bir kimerseke aymas (6) erdiler. Mundın ma'lūm bolur kim İmām Şāfi'ī *raḥmhi* bu ayġan sözler birle 'amel qılmış erdi.

İmām Şāfi'īġa (7) derḫōst qıldılar kim: Bizke va'ẓ ve naṣīḥat qılu bėrseṅ͡giz, tėp. Özi aydı kim: Qur'ān içinde ėkki āyat bar. (8) Ol ėkki āyat iṅ͡gen mėni qorqıtur; yoq erse sizke va'ẓ qılġay erdim, tėdi erse, aydılar: Ol ėkki āyat (9) qayu āyat turur? tėdiler erse, İmām Şāfi'ī aydı *raḥmhi:* Bu āyat [ol] turur kim, *qt:* (LXI: 2) لم تقولون ما لا (10) تفعلون Ma'nīsi ol bolur kim: Nişe aytur-siz anı kim qılmaz-siz? Taqı bir āyat ol turur kim *qt:* (II: 44) أتأمرون (11) النّاس بالبرّ و تنسون انفسكم Ma'nīsi ol bolur kim: Ḫalqlarġa eḍgülük birle buyurur-siz taqı özleriṅ͡gizni (12) unıtur-siz.

İmām Şāfi'ī *raḥmhi* aydı: Hēç men bir kişi birle baḥṡ qılmadım meger ārzūm ol erdi kim (13) kāşkī bu qarındaşım tilinge ṣavāb söz yörise, taqı

Ḥaq te'ālā bu qarındaşımnı ḫaṭādın saqlasa taqı yārī (14) bėrse, tėp ārzūlar erdim.

İmām Aḥmed Ḥanbel *raḥmhi* Peyġāmbar '*as*'nuñ ḥadīsleridin üç (15) yüz miñ ḥadīs yād tutar erdi. Taqı İmām Şāfi'ī ḫıdmatınġa keldi taqı İmām Şāfi'īqa şāgird boldı. Ġāşiya-(16)-sını köterip aṭı artınġa yöriyür erdi. Yārānları aydılar: Yā Aḥmed, sen munça miñ ḥadīs Peyġāmbar 'aleyhi's (17) salām ḥadīsleridin yād tutar-sen, munça ḫalāyıqġa 'ilm aytur-sen, sendin yaşqa, kiçig oġlanqa şāgird bolduñ **[202]** (1) taqı munuñ ḫıdmatında yöriyür-sen, tėp aydılar erse, Aḥmed Ḥanbel aydı *raḥmhi:* Zīnhār ve zīnhār İmām (2) Şāfi'īniñ kiçiglikinge naẓar qılmañ kim 'ilmi iñen üküş turur. Ḥadīs kim men yād tutup turur erdim, cümle-(3)-siniñ ma'nīlarını ḥaqāyıqlarını özidin eşitür-men, hēç kimersedin eşitmedim. Eger özinge satġaşmasa (4) erdim, aḥādīs me'ānīsidin taqı Qur'ānnıñ ḥaqāyıqıdın maḥrūm bolġay erdim, tėp aydı. Andın soñ [aydı]: Qırq (5) yılqa tegi hēç namāz qılmaz erdim kim ol namāzdın soñ İmām Şāfi'īqa du'ā qılmasam. Bir kün İmām Aḥmed Ḥanbel-(6)-niñ oġlı aydı: Ey baba, eşitür-men, tegme bir namāz soñġında İmām Şāfi'īġa du'ā qılur-siz, tėdi erse, İmām (7) Aḥmed aydı: Ey oġlum, İmām Şāfi'ī ḫalāyıqġa kün meñgizlig turur. Künnüñ neteg kim cümle 'ālamqa fāyidası teger, (8) İmām Şāfi'īniñ taqı cümle 'ālamqa fāyidāsı teger. Yā taqı İmām Şāfi'ī bu ḫalāyıqġa 'āfīyat taqı tendürüstlük (9) turur. Neteg kim ādem oġlıqa tendürüstlükdin üküş fāyida teger, İmām Şāfi'īdin taqı ḫalāyıqqa üküş menfa'at (10) teger. Men neçök du'ā qılmaġayın? tėdi.

İmām Şāfi'ī aydı *raḥmhi*: Pėyġāmbar '*as*'nı tüşümde kördüm. Mañga (11) aydı: Ey yigit, sen kim sen? tėdi erse, men aydım: Yā Resūlallāhi, men siziñ uruġdın turur-men, tėdim. Mañga aydı: (12) Ey yigit, yaqın kelgil, tėdi erse, men yaqın keldim. Mañga aydı: Aġzıñġnı açġıl. Men taqı aġzımnı açtım erse, (13) aġzımqa tüfkürdi, andaġ kim mübārek todaqı menim aġzımġa tegdi. Andın soñ aydı: Barġıl, Tañgrı te'ālānıñ (14) berekātı seniñ üze bolsun, tėp du'ā qıldı. Peyġāmbar '*as* ḫıdmatıdın adrıldım. Baqar-men emīre'l-mu'minīna (15) 'Alī *rażhu* qarşu keldi taqı öz ėlgidin yüzükini çıqardı taqı menim ėlgimke qattı. Andın soñ (16) oyġandım. Nė 'ilm kim Ḥaq *tvt* mañga rūzī qıldı, cümlesi Peyġāmbar '*as*'nuñ 'ilminiñ sirāyatı (17) erdi. Taqı emīre'l-mu'minīna 'Alī 'bnü Abī Ṭālib *rażhu*'nuñ 'ilminiñ sirāyatı erdi.

İmām Şāfi'ī *raḥmhi* nārasīde **[203]** (1) erken Qur'ān oqıyur ḥalda, qarı anası bar erdi, ėkki kişi kelip bir cāmadānnı emānat qodtılar içindeki (2) tonları birle taqı aydılar kim: Biz ėkegü kelsek, bu cāmadānnı bizke bėrgey-siz taqı biz ėkegüdin birimiz başqa (3) kelse bėrmegey-siz, tėdiler. Taqı üküş rūzgārdın soñ biri keldi taqı ol cāmadānnı tiledi erse, İmām Şāfi'ī (4) vālidasınıñ ḫāṭırıdın ol şarṭ kėtti taqı ol cāmadānnı bėrdi. Yana bir qaç eyyāmdın soñ biri keldi taqı ol cāmadānnı (5) tiledi erse, vālidası

aydı: Men ol cāmadānnı seniñ yārıñqa bėrdim, tėdi erse, ol aydı kim: Biz ėkegü (6) şarṭ qılmış erdük kim biz ėkegü cemʿ bolmadın teslīm qılmañ, tėp; mėndin başqa neteg tapşurduñuz? tėdi erse, (7) İmām Şāfiʿīniñ vālidası mütehayyir boldı. Ol müddeʿī bardı taqı qāżīdın kişi keltürdi taqı aydı: Turġıl, qāżīqa (8) baralıñ, tėdi erse, İmām Şāfiʿīniñ vālidası qadġurdı, yıġlayu başladı. Anıñ üçün kim İmām Şāfiʿīniñ vālidası (9) hēç mundaġ ḫuṣūmat birle qāżīqa barmışı yoq erdi. Bu iş iñen aġır keldi. Bu arada İmām Şāfiʿī ustāḍdın (10) keldi. Baqar, vālidası yıġlayur. Aḥvālını su'āl qıldı erse, qıṣṣanı aytu bėrdi. İmām Şāfiʿī aydı qāżī nāyibi (11) qatında: Ey emānat qoyġan, sen anamġa aydıñ-mu kim bu emānatnı biz ėkegü kelmedin tapşurmaġıl, tep? (12) Ol aydı: Aydım. İmām Şāfiʿī aydı: Andaġ erse, barġıl, ol yārıñnı alıp kelgil. Ol emānatnı men sañga teslīm (13) qılayın. Andın başqa teslīm qılmaq bolmas, şarṭıñız andaġ ermiş, tėdi erse, ol müddeʿī mütehayyir boldı. Qāżīniñ (14) nāyibi taqı aydı kim: Bu oġlan rāst aytur, şarṭqa vefā qılmaq kerek, tėdi erse, ol müddeʿī daʿvāsını qoydı.

(15) Harūne'r-Reşīd ḫalīfa bir kėçe ḫatunı Zübeyde ḫatun birle ḫuṣūmat qılıştılar. Ol ḫuṣūmat içinde Zübeyde (16) ḫatun Ḫalīfaġa aydı kim: Ey tamuġluġ, tėp. Ḫalīfa aydı: Eger men tamuġluġ bolsam, sen mėndin üç ṭalāq ḥarām sen, (17) tėdi taqı bu söz soñında pişīmān qıldı taqı tiledi kim oġlanları anası ḥarām bolmasa. Buyurdı cümle ʿulemānı yıġdılar. **[204]** (1) Harūne'r-Reşīd bu mes'eledin su'āl qıldı erse, cümlesi aydılar: Bizler bu mes'eleniñ cevābın aytu bilmez-miz, (2) anıñ üçün kim bu ādam oġlınıñ uçtmaḥlıq bolmaqını taqı tamuġluġ bolmaqını kimerse bilmez; ādam āḫir (3) ḥālında nė ḥāl üze dünyādın çıqar maʿlūm ermes, tėdiler erse, Ḫalīfa qatıġ qadġurdı, mütehayyir boldı (4) erse, bu ʿulemālar arasıdın bir nārasīde oġlan örü qoptı taqı aydı: Ey Ḫalīfa, qadġurmaġıl, bu mes'eleniñ (5) cevābını men bilür-men, tėdi erse, Ḫalīfa sewündi. Baʿżılar aydılar: Bu oġlan mecnūn mu turur? Munça uluġ (6) ʿālimlar bilmez-men tėgendin soñ bu neteg ayġay kim men bilür-men tėp? Qaçan kim Harūne'r-Reşīd bu oġlannıñ (7) sözini eşitti erse, aydı: Ey oġlan, mañga yaqın kelgil, tėdi. İmām Şāfiʿī taqı Ḫalīfaġa yaqın keldi. Ḫalīfa aydı: Qanı cevāb (8) ayġıl, tėdi erse, İmām Şāfiʿī aydı: Yā Ḫalīfa, siz mü mañga muḥtāc turur-siz yā taqı men mü sizke muḥtāc turur-men? (9) tėdi erse, Ḫalīfa aydı kim: Men sañga muḥtāc turur-men, tėdi. İmām Şāfiʿī aydı: Andaġ erse, siz taḫt üze olturup (10) su'āl qılmaqıñız taqı men taḫtdın asra turup sizke cevāb aymaqım munāsib ermez, tėdi erse, Ḫalīfa aydı: (11) Rāst aydıñ, tėdi taqı özi taḫtdın tüşti taqı İmām Şāfiʿīni taḫtqa aşurdı taqı özi ileginde çöküp (12) ḥużūr birle olturdı erse, İmām Şāfiʿī aydı: Ey Ḫalīfa, sen ʿömrüñ içinde hēç maʿṣīyatqa qaṣd (13) qılmışdın soñ Ḥaq teʿālānıñ qorquġını köñlüñge tüşürüp ol maʿṣīyatdın rucūʿ qılmışıñ bar mu? (14) tėdi erse, Ḫalīfa aydı: Bar. İmām Şāfiʿī aydı: Andaġ erse ḫatunuñ ḥalāl turur taqı

uçtmaḥlıġ turur-sen, (15) tėdi erse, ʿulemālar aydı kim: Bu sözni qayu yerdin aytur-sen? tėdiler erse, İmām Şāfiʿī aydı: Men bu sözni (16) Kelāmu'llāhdın aytur-men taqı bu āyatdın aytur-men kim, *qt:* و أمّا من خاف مقام ربّه ونهى النّفس (17) عن الهوى فانّ الجنّة هى المأوى (LXXIX: 40-41)

Maʿnīsi ol bolur kim: Qayu bir kimerse Ḥaq *tvt* ḥażratıdın **[205]** (1) qorqsa taqı nefsini tilekdin yıġsa ḥaqīqatta uçtmaḥ anıñ örgegü yeri turur, tėdi erse, cümle ʿulemālar taḥsīn (2) bėrdiler taqı aydılar: Ḥaqīqat cevāb bu turur kim bu oġlan aydı, tėp inṣāf qıldılar erse, Ḫalīfa taqı ʿaẓīm (3) şāḍ boldı taqı üküş ḫalʿatlar ʿaṭālar bėrdi. Ḥaq *tvt* İmām Şāfiʿīniñ hürmetini ḫalāyıq ara iẓhār (4) qıldı.

Bir kün İmām Şāfiʿiġa aydılar: Falān yerde bir ḫatun bar kim başında Ḥaq teʿālā qudratı birle ėkki yüzi bar, (5) cümle ḫalāyıq barurlar taqı aña taʿaccub qılurlar taqı Ḥaq teʿālanıñ qudratınġa baqıp iʿtibār qılurlar. Siz taqı barsañız (6) Ḥaq teʿālānıñ qudratınġa muşāhida qılsañız, tėdiler erse, özi taqı raġbat qıldı taqı ėwinge kirdi taqı yüz (7) altun aldı taqı yārānları birle ol ḫatun qatınġa bardılar taqı yārānlarınıñ birini vekīl qıldı taqı aydı kim: Bu ḫatun (8) qatınġa kirgil taqı aygıl kim Muḥammed ibnü İdrīsi'ş-Şāfiʿī sėni bu yüz altun mehr üze cüftlendi; sen taqı özüñni (9) aña nikāḥqa cüftlükke bėrdiñ-mü? tėp vekīl qıldı erse, ol ḫatun taqı qabūl qıldı. Andın soñ İmām (10) Şāfiʿī taqı kirdi taqı ol ḫatunnuñ ėkki yüzinge muşāhida qıldı. Ḥaq teʿālānıñ qudratını körüp iñen (11) taʿaccub qıldı taqı ʿibret aldı taqı yüz altunnı ol ḫatunġa bėrdi taqı ol sāʿat içinde ol ḫatunġa ṭalāq (12) bėrdi taqı çıqtılar erse, yārānları aydılar: Yā imāme'l-muslimīn, ne iş bu kim qıldıñız? Bu ḫatunġa bir naẓar qılmaq (13) üçün yüz altun bėrdiñiz, tėdiler erse, İmām Şāfiʿī aydı *raḥmhi:* Men ḥarām ḫatunġa ḥarām naẓar neteg (14) qılayın? Ḥaq teʿālānıñ qudratınġa baqıp iʿtibār almaq ḥalāllıq birle bolsa, fāyida qılġay; ḥarāmluq birle (15) bolsa, nė fāyida qılġay? tėdi.

Rebīʿ atlıġ kimerse aytur: Tüş körer-men. Ādam peyġāmbar *ʿas* vefātı (16) bolmış. Bu ḫalāyıqlqar cümle yıġılışıp Ādam peyġāmbar *ʿas*'nuñ cenāzasınġa namāz qılmaq tileyürler. Ertesi (17) muʿabbirqa bardım taqı bu tüşümni aydım erse, muʿabbir aydı: Ḫalāyıqlarda uluġraqı peyġāmbar şifatlıġ kimerse kerek kim **[206]** (1) dünyādın naql qılsa, tėp aydı. Taqı bir qaç eyyām keçti kim İmām Şāfiʿī *raḥmhi* dünyādın naql qıldı.

(2) İmām Şāfiʿī *raḥmhi* sökel boldı taqı vaşiyyat qıldı kim: Men āḫiratqa naql qılsam, fulān kimerseke (3) ḫabar bėrgey-siz kim ol kimerse mėni yuvġay, tėdi. Qaçan kim āḫiratqa naql qıldı erse, ol kimerseke ḫabar (4) bėrdiler erse, ol kimerse taqı keldi taqı su'āl qıldı kim: İmām Şāfiʿīniñ nėçe derem borçı qaldı? tėdi erse, (5) yārānları aydılar kim: Yetmiş miñ derem borçı bar, tėdiler erse, ol kimerse İmām Şāfiʿīniñ ġarīmlarını cemʿ

(6) qıldı ol yetmiş miñ deremni edā qıldılar taqı aydı kim: İmām Şāfi'ī kim fulān kimerse yuvġay tėp vaṣiyyat kim qıldı (7) anıñ ma'nīsi bu turur borçını ötemek ma'nīdin yan anı yuvmaq bolur, İmāmnıñ murādı ol erdi, tėdi erse, (8) barça ḫalāyıqlar ta'accub qıldılar.

Rebī' ibnü Süleymān aytur: İmām Şāfi'īni *raḥmhi* vefātıdın soñ (9) tüşümde kördüm taqı aydım: Yā imāme'l-muslimīna, Ḥaq *tvt* siziñ birle ne mu'āmilat qıldı? tėdim erse, (10) İmām Şāfi'ī, aydı: Yā Rebī', Ḥaq *tvt* maña raḥmat qıldı taqı bir kürsī üze mėni olturġuzdılar, (11) ferīşteler üzemge altunlar taqı yinçüler niṡār qıldılar. Ḥaq te'ālā manġa yeti yüz miñ qata dünyā miqdārınça (12) uçtmaḥda orun bėrdi, tėdi.

TOQSINÇ FAṢL

İmām Mālīk *raḥmhi* fażāyiliniñ beyānı içinde turur.

(13) İmām Qāżī aydı Abū 'Abdullāh Qużā'ī *raḥmhi* Şihābu'l-aḫbār atlıġ kitābında bu ḥadīṡni keltürmiş, ḥadīṡ (14) bu turur:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم العلماء ورثة الأنبياء

Bu ḥadīṡ ma'nīsi ol bolur kim Peyġāmbar *'as* (15) ḫabar bėrü yarlıqar: 'Ālimlar peyġāmbarnıñ mīrāṡḫoraları erürler, ol ma'nīdin kim peyġāmbarlar āḫiratqa (16) naql qılsalar, dünyāvī neerseler qoymaslar, velīkin 'ilm qoyarlar. Qayu kimerse anlarnıñ 'ilmlerini ḥāṣil qılsa (17) taqı anlarnıñ 'ilmleri birle 'amel qılsa taqı ol 'ilmlerni bilmegenlerke ögretse, ol kimerse anlarnıñ mīrāṡ- **[207]** (1) -ḫorası bolur.

Ol mīrāṡ-ḫoralardın taqı 'ilmi birle 'amel qılġanlardın biri İmām Mālik erdi *raḥmhi*. (2) Qaçan kim İmām Mālik *raḥmhi* Peyġāmbar *'as*'nuñ ḥadīṡini rivāyat qılmaq tilese erdi, arıġ ābdast (3) qılur erdi taqı meḥāsinini tarar erdi taqı körklüg tonlarını keḏer erdi taqı özinge ḫoş yıḏıġlar sürter erdi. (4) Andaġ qılmışdın soñ Peyġāmbar *'as*'nuñ ḥadīṡini rivāyat qılur erdi. Eger yārānları aysalar erdi kim: (5) Yā imāme'l-muslimīn, nişe mundaġ qılur-siz? tėp, İmām Mālik aytur erdi *raḥmhi* kim: Men Peyġāmbar *'as*'nuñ ḥadīṡini (6) ta'ẓīm qılur-men taqı kim kim Peyġāmbar *'as*'nuñ ḥadīṡini ta'ẓīm qılsa, Peyġāmbar *'as*'nı ta'ẓīm qılmış tėg (7) bolġay taqı kim kim Peyġāmbar *'as*'nı ta'ẓīm qılsa, Ḥaq te'ālānı ta'ẓīm qılmış tėg bolġay taqı kim kim Ḥaq te'ālānı (8) ta'ẓīm qılsa, Ḥaq *tvt* ol qulını dünyāda taqı 'azīz qılġay hem taqı āḫiratta 'azīz qılġay. Taqı biliñ, āgāh (9) boluñ, ey yārānlarım, bu 'ilm üküş rivāyatlar yāḏ tutmaq ermes, üküş ḥadīṡlar beklemek ermes velīkin bu 'ilm (10) Ḥaq te'ālānıñ nūrı turur. Kimke tilese, rūzī qılur.

İmām Şāfi'ī *raḥmhi* aytur: İmām Mālik ḫıdmatınġa bardım. (11) Bir kimerse özinge qırq su'āl qıldı. Ol qırq su'ālnıñ sekkiz su'ālınġa cevāb

aydı, otuz ėkki su'ālınġa (12) cevāb aymadı, bilmesmen, tėdi, hēç uluġlar ḥużūrında manga nuqṣān bolġay, tėmedi. Mundın ma'lūm bolur kim (13) İmām Mālik *raḥmhi* dünyāke iltifāt qılmaz erdi, nefsinge qahr qılġan erdi taqı Ḥaq te'ālānıng rıżāsını ṭalab (14) qılġan erdi.

Mehdī ḥecke barmışda Medīneke kirdi, Peygāmbar *'as*'nı ziyārat qıldı. Andın (15) song İmām Mālik ḫıdmatınġa bardı taqı İmām Mālikke su'āl qıldı kim: Bu Medīne içinde mülkingiz bar mu? tėdi erse, (16) İmām Mālik aydı: Mülkim yoq, tėdi. Emīre'l-mu'minīna Mehdī aydı: Sizdin derḫōst qılur-men, menim birle Baġdādqa (17) barsangız taqı Mu'ṭī atlıġ kitāb taṣnīf qılıp turur-siz, bu kitābnı 'ulemālar sizing ḫıdmatıngızda oqısalar, **[208]** (1) bu kitāb taqı münteşir bolsa, erte kėçe taqı sizing cemālıngız birle müşerref bolsaq, tėp derḫōst qıldı erse, (2) İmām Mālik aydı *raḥmhi:* Peyġāmbar *'as* ḫabar berü yarlıqar:

المدينة خير لهم لوكانوا يعلمون ma'nīsi (3) ol bolur kim Medīne şehri Medīne ehlinge cümle şeherlerdin yėgrek turur eger bilseler, tėdi taqı bir ḥadīṣde (4) Peyġāmbar *'as* andaġ yarlıqar:

المدينه تنقّى خبايثها كماتنقّى الكبر خبث الحديد

ma'nīsi ol (5) bolur kim: Medīne şehri ḫabīṣ taqı yaman kişilerni özidin keterür. arıġ pāklarnı tutar, neteg kim (6) temürçining körüki temürnüng yamanlarını, ḫabīṣlarını kėterür taqı yaḫşısını, ṣāfīsini qoyar, tėp aydı. (7) Ėmdi eger men dünyā 'izzeti üçün taqı nefsnüng tana''umı üçün Peyġāmbar *'as*'nung civārını qoyup anda barsam, (8) ingen ḫabīṣlardın bolġaymen, tėdi, eger manga dünyānıng tamām mülkini bėrseler, men Peyġāmbar *'as*'nung (9) qongşılıqından adrılmaġaymen, tėdi erse, emīre'l-mu'minīn Mehdī taqı hēç neerse aymadı taqı 'öẕr qılıp çıqtı. (10) Qaçan İmām Mālikning çawı 'ālamqa münteşir boldı erse, iṭrāf 'ālamdın üküş māllar hediyyeler kelür erdi. Ol (11) māllarnıng cümlesini Medīnening faqīrlarınġa, miskīnleringe, yetīmlerīnge tefrīq qılur erdi, qatında hēç neerse (12) qodmas erdi kim üküş māl kelse, hēç ol mālnıng maḥabbatı köngl inge kirmes erdi.

İmām Şāfi'ī *raḥmhi* (13) aytur: Medīneke bardım. İmām Mālikning ḫıdmatınġa ziyārat qılu bardım. Baqar-men, tāzī atlar baġlıġ turur taqı Mıṣrī (14) derāzgūşlar baġlıġ turur. Men su'āl qıldım kim: Bu atlar kimnüng atları turur? tėp aydım erse, manga aydılar kim: (15) Bu qamuġ atlar İmām Mālikning atları turur, tėp. Men taqı, özi ḫıdmatınġa kirdim. Bir zamān olturmışdın (16) song aydım: Yā İmāme'l-muslimīn, qapuġda ne körklüg tāzī atlar baġlıġ kördüm tėdi[m] erse, manga aydı: Yā Abā 'Abdullāh, (17) ol qapuġdaqı atlarnı taqı ol Mıṣrī derāzgūşlarnı, cümlesini sanga baġışladım. Mėndin sizke hediyye bolsun, **[209]** (1) tėdi erse, men taqı qabūl qıldım taqı aydım: Yā İmāme'l-muslimīna, bu atlardın

birini özüñgüzke qoysañgız minmek üçün (2) bolġay-mu? tėdim erse, mañga aydı: Yā Abā ʿAbdullāh, men Medīne içinde, munça yıldın berü kim munda turur-men, hēç merkebke (3) minmişim yoq hem minmekke iʿtiqādım yoq, tėdi erse, men aydım: Nişe minmes-siz? tėdim erse, mañga aydı: Men Tañgrı (4) teʿālādın uftanur-men kim Peyġāmbar *ʿas* yatġan şeherniñg tupraqını merkeb tuynaqı birle bastursam, tėdi erse, (5) men taʿaccub qıldım İmām Mālikniñg Resūlqa mundaġ taʿẓīm qılmaqıdın. İmām Mālik *raḥmhi* munça bahālıġ tāzī (6) aṭlarnı taqı bahālıġ derāzgūş-larnı bir kimerseke baḫşīş qılmaqı delīl turur kim hēç dünyāke iltifātı taqı maḥabbatı yoq (7) erdi.

ʿUlemālar aymışlar: Eger kimerseke Ḥaq *tvt* māl ve niʿmet rūzī qılsa taqı ol kimerse mālını tutsa ol maʿnī (8) üçün kim oġlum, qızım, ehlim kimerseke muḥtāc bolmasunlar taqı yaq yawuqlarımqa māldın menfaʿat tegüreyin taqı dervīş- (9) -lerke, miskīnlerke, tullarġa, yetīm-lerke iḥsān ve inʿām qılayın, borçluġlarnıñg borçın ötegeyin, esīrlerni ḫalāṣ (10) qılayın, mescid, ribāṭ, köprüg qılayın, tėp tutar bolsa taqı an-larnı qılsa, ol māl añgar hēç ziyān qılmaġay, belḫōd kim āḫiratta fāyida qılġay, (11) neteg kim Süleymān peyġāmbarga *ṣalavātu'l-llāhi ʿalayhi va salāmuhu* memleketi taqı üküş māl tawarı hēç ziyān qılmadı. Kitāblarda andaġ (12) kelür kim Süleymān peyġāmbar bir taḫt qıldurmış erdi kim ol taḫtnıñg uzunluqı yüz yıġaç erdi, yigirmi bėş yıġaçda (13) ādemīler olturur erdi taqı yigirmi bėş yıġaç yerde perīler olturur erdi taqı yigirmi bėş yıġaçda keyik cānvarlar oltu- (14) -rur erdi taqı yigirmi bėş yıġaçda quşlar olturur erdi. Ḥaq *tvt* Süleymān peyġāmbar *ʿas*'qa perīlerni taqı (15) şeyṭānlarnı taqı yabandaqı keyiklerni taqı havādaqı quşlarnı taqı yelni cümle musaḫḫar qılıp turur erdi taqı Süleymān peyġāmbar-(16)-nıñg üç yüz nikāḫlı ḫatunı bar erdi taqı yeti yüz quması bar erdi taqı bir taḫt üstüninde miñg ėw qıldurup turur (17) erdi sırçadın tėgme bir ḫatunġa; ḫıdmatkārı birle bir sırça ėwde olturġuzur erdiler taqı Süleymān pey-ġāmbar *ʿas* **[210]** (1) perīlerke buyurup bir ġalı toqıtmış erdi altundın taqı yipekdin. Ol qalınıñg ėni bir yıġaç yer erdi, uzunı (2) hem bir yıġaç yer erdi taqı ol qalını bu taḫtnıñg ortasında yaymış erdi taqı ol qalınıñg ortasında altundın (3) minber qılmış erdi. Ol minberniñg tört yanında üç yüz miñg kürsī altundın qoḍulmış erdi taqı üç yüz miñg (4) kürsī kümüş-din qoḍulmış erdi. Süleymān peyġāmbar *ʿas* ol altun minberke miner erdi taqı ol altun kürsīler (5) üze ʿālimlar olturur erdi taqı ʿālimlarnıñg teg-resinde ḫalāyıqlar olturur erdiler taqı ḫalāyıqlar tegresinde (6) perīler olturur erdi taqı cümle quşlar bu taḫt üze olturġanlarġa havā üze qanatlarını kölige qılur erdiler. (7) Süleymān peyġāmbar *ʿas* ol minber üze aşıp şerīʿat aḥkāmını, Ḥaq teʿālānıñg fermānını beyān qılur erdi (8) taqı vaʿẓ ve naṣīḥat aytur erdi. Qaçan kim bu taḫt birle havā üzre yörümek tilese, qatıġ yelge fermānlayur (9) erdi. Ol qatıġ yel taḫt asra-

sınġa kirip taḫtnı havāġa qaldurur erdi. Andın son͡g yumşaq yelge fermān– (10) –layur erdi. Ol yumşaq yel, qayu yanqa tilese, Süleymānnı taḫtı birle, bu ʿaẓamatı birle, bu ḫalāyıqlar birle ėletür erdi (11) ertedin öḏlekke tėgi bir aylıq yer ėletür erdi taqı öḏlekdin kėçeke tėgi bir aylıq yer ėletür erdi. Cümle quşlarnın͡g (12) tilini Ḥaq teʿālā Süleymān peyġāmbarqa bildürüp turur erdi. Qayu yerde bir kimerse söz sözlese, ol sözni yel keltürüp (13) Süleymān peyġāmbarnın͡g qulaqınġa tegürür erdi. Ḥaq *tvt* hēç kimerseke mundaġ mülk taqı salṭanat bėrmedi kim (14) Süleymān peyġāmbarqa bu mülki içinde ḫalāyıqġa türlüg türlüg niʿmetler aşatur erdi taqı özi palās ton keyer erdi (15) taqı zenbīl toqıyur erdi taqı ol zenbīlni satar erdi, anın͡g bahāsınġa arpa alur erdiler. Taqı ol hemīşe rūza tutar (16) erdi. Keçe bolsa taqı bir miskīnni ḥāṣil qılur erdi taqı ol arpa etmeki birle efṭār qılur erdiler. Taqı aytur erdi (17) kim: Miskīn Süleymān taqı bir miskīn birle olturup arpa etmeki birle efṭār qılur, tėp aytur erdi. Kitāblarda **[211]** (1) andaġ kelür kim Süleymān peyġāmbar *ʿas*'nın͡g maṭbaḫında her kün tört min͡g eşek yüki buġday ḫarc bolur erdi (2) taqı tört min͡g sıġır her kün boġuzlanur erdi. Munça niʿmetlerdin Süleymān peyġāmbar hergīz tatmaz erdi, öz kesbidin (3) yeyür erdi taqı öz kesbidin keyer erdi. Munça uluġ memleketi bar erken meskeneti taqı alçaqlıqı andın uluġraq erdi. (4) Maʿlūm boldı kim māl taqı mülket maḥabbatı kön͡gülde bolmasa, Ḥaq teʿālānın͡g maḥabbatı kön͡gülde bolsa, ol māl taqı memleket ol (5) kimerseke ziyān qılmaz ermiş.

Qaçan kim Ḥaq *tvt* İbrāhīm peyġāmbar *ʿas*'nı dōstum tėp ʿālam içinde (6) celve qıldı erse, neteg kim Kelām içinde ḫabar bėrü yarlıqar, *qt:* (IV: 125) واتخذ الله ابراهيم خليلا (7) maʿnīsi ol bolur kim: Tan͡grı *tvt* İbrāhīm peyġāmbarnı dōst tuttı, tėp. Ferīşteler bilmediler kim Ḥaq (8) *tvt* İbrāhīm peyġāmbarnı ne sebebdin dōst tuttı. Ādemī [Ḥaq teʿālā] rıżāsı üçün sewer cānıdın keçmeginçe, oġlı (9) qızıdın, māl tawardın keçmeginçe neteg dōst bolġay? tėp saqındılar erse, anlarnı cümle ḫalāyıqġa bildürmek (10) üçün İbrāhīm peyġāmbarnı tecribe qıldı māl birle hem taqı oġul birle hem taqı cān birle. Māl birle tecribe qılmışda (11) Ḥaq teʿālā rıżāsı üçün māldın keçti taqı oġul birle tecribe qılmışda Ḥaq teʿālā rıżāsı üçün oġuldın taqı (12) keçti taqı cān birle tecribe qılmışda Ḥaq teʿālā rıżāsı üçün cāndın taqı keçti erse, cümle ferīşteler bildiler kim (13) İbrāhīm peyġāmbar *ʿas* Ḥaq teʿālānın͡g dōstluqınġa lāyıq ermiş, tėp. Māl birle tecribe qılmaqı ol erdi (14) kim Ḥaq *tvt* İbrāhīm peyġāmbarqa üküş māl tawar bėrip turur erdi. Yılqı qarası in͡gen üküş erdi. Taqı (15) özinin͡g ʿādatı ol erdi kim sufrasında qonuq bolmasa, hēç ṭaʿāmqa elig sunmaz erdi. Özinin͡g ʿādatını (16) ḫādimları bilmiş erdi. Qaçan kim qonuq ḥāżir bolmasa ḫādimları çıqar erdiler yol başlarını saqlayur erdiler (17) taqı qonuqlarnı, miskīnlerni ḥāṣil qılıp keltürür erdiler. Nēçeme kim qonuqlarnı

üküş keltürseler, şādīlıqı **[212]** (1) artar erdi ve eger üç künge tegi qonuq ḥāṣil bolmasa, yalġuz ṭa'āmnı tenāvul qılmas erdi. Bir kün ferīşte- (2)-ler ādemī ṣuratınġa bolup keldi. İbrāhīm peyġāmbar *'as*'nı yawuqında ḫoş āvāz birle Ḥaq te'ālānı (3) yāḍ qıldı taqı aydı: سبّوح قدّوس ربّ الملائكة والرّوح tėdi erse, bu tesbīḥning ḥalāvatı ya'nī tatlıġlıġı İbrāhīm peyġāmbar- (4)-nıng köñglinge e̱ser qıldı erse, İbrāhīm peyġāmbar *'as* aydı: Ey 'azīz, Rebbümnüng atını ingen ḫoş (5) aydıng, manga ingen e̱ser qıldı. Taqı bir qata ayġıl, cümle mālımnıng yarusını sanga bėreyin, tėdi erse, ol (6) ferīşte taqı ėkinç qata ḫōş āvāz birle, ḥazīn ṣavt birle Ḥaq te'ālānı yāḍ qıldı taqı aydı: *subbūhun quddūsun* (7) *Rabbu'l-malā'ikat wa'r-Rūhu* tėdi erse, İbrāhīm peyġāmbarnıng vaqtı ḫoş boldı, ḥālı müteġayyir boldı taqı aydı: Ey (8) 'azīz, ėḍim atını yana bir qata ayġıl, cümle mālım, tawarım sanga bolsun, tėdi erse, ol ferīşte taqı üç qata aydı. (9) İbrāhīm peyġāmbar *'as* Ḥaq te'ālanıng atı birle ḫoşlandı, içi münevver boldı, taşı mu'aṭṭar boldı. Andın (10) song İbrāhīm peyġāmbar *'as* suwġa kirdi, cümle tonını çupuldı taqı aydı: Ey 'azīz, cümle mālımnı sanga va'da (11) qıldım erdi, uş tonlarımnı alġıl taqı barġıl, ėwümde cümle mālımnı alġıl, ṣaḥrādaqı nė kim yılqı qara bar, (12) cümlesini sanga baġışladım Ḥaq te'ālānıng rıżāsı üçün, tėdi erse, ol aydı kim: Yā İbrāhīm, men ferīşte (13) turur-men, sening mālıngqa ḥācatım yoq, velīkin sėni sınamaq üçün keldim, Ḥaq te'ālānıng maḥabbatı üçün (14) mālındın keçer-mü yā yoq mu? tėp. Biz cümle ferīştelerke ma'lūm boldı kim köngülde māl maḥabbatı yoq ermiş, (15) Ḥaq te'ālānıng maḥabbatı bar ermiş tėp bildük, tėdi taqı tonlarını qaytardı.

Yana oġul birle sınamaqı ol (16) erdi kim İbrāhīm peyġāmbar *'as* tüşinde kördi kim keligli keldi taqı İbrāhīm peyġāmbarqa aydı: Yā İbrāhīm, (17) Tangrı te'ālānıng fermānı ol turur kim oġlungnı Ḥaq te'ālā rıżāsı üçün qurbān qılġıl, tėdi erse, tüşindin **[213]** (1) oyandı taqı *lā ḥavla va lā quvvata illā billāhi'l-'aẓīm* tėdi. Ne 'acab tüş kördüm, raḥmānī mü erkin yā taqı şeyṭānī mü (2) erkin? Ta'accüb qıldı. Kėçeke tegi qaldı. Ėkinç tün hemān tüş kördi. Ertesi üküş endīşe qıldı erse, ol künge (3) yavmu't-tavba tėdiler. 'Arab tilinçe yavmu't-tavba endīşe küni tėmek bolur. Ol kün ẕū'l-ḥicce ayınıng seksinç (4) kün erdi. Törtinç tün taqı bayaqı tėg tüş kördi erse, mu'ayyen bildi kim bu tüşüm raḥmānī tüş turur. Ol künge yavmu (5) 'arifa tėdiler. 'Arab tilinçe yavmu 'arifa bilmek küni tėmek bolur. Yana ertesi oġlını qurbān qılmaqġa qaṣd qıldı (6) erse, ol künge yavmu'n-naḥr tėdiler. 'Arab tilinçe yavmu'n-naḥr qurbān küni tėmek bolur. Qaçan kim 'arifa küni boldı erse, (7) İbrāhīm peyġāmbar *'as* İsmā'īl anası Hācarġa aydı: Yā Hācar bu İsmā'īlning tonlarını yuvġıl taqı başını (8) taraġıl. Erte bu oġlum İsmā'īl birle bir dōstum bar, anıng ziyāratınġa barur-men, tėdi erse, Hācar taqı İsmā'īl-(9)-ning taqı İbrāhīm peyġāmbarnıng tonlarını yuvdı taqı İsmā'īlning başını yuvdı

taqı taradı. Erte boldı erse, bir yip taqı bir (10) uluġ bıçaq aldı erse, Hācar aydı: Yā İbrāhīm, dōstum ziyāratınġa barur-men tėdin͡giz. Bu yip taqı bıçaqnı nė qılur- (11) -siz? tėdi erse, İbrāhīm peyġāmbar aydı: Ol dōst ziyāratıdın qaytmışda ėwke otun kerek bolġay, bir baġ (12) otun kesip keltürelin͡g tėp aldım*, tėdi taqı İsmāʿīl birle çıqtılar. Baru başladılar erse, Şeyṭān-i laʿīn (13) keldi İbrāhīm peyġāmbarqa ādemī ṣūratınġa bolup aydı: Yā İbrāhīm, men bilür-men sen oġlun͡gnı qurbān qılmaqġa (14) barur-sen taqı ol tüş kim kördün͡g, ol şeyṭānī tüş turur, ol tüşke iʿtimād qılmaġıl taqı munun͡g tėg nāzenīn cuvān (15) körklüg yüzlüg, edgü qılıqlıġ yigit oġlun͡gnı boġuzlamaq darīġ ermez-mü? tėdi erse, İbrāhīm peyġāmbar aydı: (16) Sen Şeyṭān turur-sen, man͡ga vesvese qılmaq üçün keldin͡g. Ol Şeyṭānnı qavdı taqı taşladı, kėterdi. Bolmasa (17) Ḥācarġa taqı ādemī ṣūratınġa bolup keldi taqı aydı: Yā Hācar, bildin͡g-mü kim İbrāhīm peyġāmbar İsmāʿīlni qayda eletti? tėdi erse **[214]** (1) Hācar aydı kim: Oġlum İsmāʿīlni atasının͡g dōstı bar ermiş, an͡ga ziyārat qılu bardılar, tėdi erse, Şeyṭān-i (2) laʿīn aydı: Yā Hācar, İbrāhīm peyġāmbar İsmāʿīlni boġuzlamaqqa ėletti, tėdi erse, Hācar aydı: Qayu ata öz baġrı (3) pārasını boġuzlamışı bar kim İbrāhīm peygāmbar erken İsmāʿīl tėg oġulnı boġuzlaġay? tėdi erse, Şeyṭān-i laʿīn (4) aydı: Tüş kördüm tėp aytur, tėdi erse, Hācar aydı: Eger tüş körmişi bolsa, peyġāmbarlarnın͡g tüşi cümle raḥmānī (5) bolġay, şeyṭānī bolmaġay. Eger kim min͡g oġlum bolsa, Ḥaq teʿālānın͡g rıżāsı üçün keçtim, tėdi erse, Şeyṭān-i laʿīn (6) Hācarnı azġuru bilmedi. Bardı, İsmāʿīlġa aydı: Yā İsmāʿīl atan͡g birle qayda barur-sen? tėdi erse, İsmāʿīl aydı: (7) Atamnun͡g dōstı bar, anın͡g ziyāratınġa barur-miz tėdi erse, Şeyṭān-i laʿīn aydı: Bıçaq taqı yip alıp seni boġuzlamaqġa (8) eletür, tėdi erse, İsmāʿīl aydı: Ata oġulnı neteg boġuzlaġay? tėdi erse, Şeyṭān-i laʿīn aydı: Tüş kördüm tėp aytur, (9) tėdi erse, İsmāʿīl aydı: Eger atam tüş körmiş bolsa, anın͡g tüşi her ayna raḥmānī tüş bolġay. Eger min͡g cānım bolsa, (10) Ḥaq teʿālā rıżāsı üçün keçtim, tėp aydı taqı yügürdi atasınġa aydı: Yā baba, man͡ga ol kişi mundaġ söz sözleyür, (11) tėdi erse, İbrāhīm *ʿas* aydı: Ey oġlum, ol Şeyṭān turur, anı taşlaġıl, qatın͡ga yawutmaġıl, tėdi erse, (12) İsmāʿīl qayıttı taqı ol Şeyṭān-i laʿīnni taş birle attı. Bukünke tegi ḥācīlarqa taş atmaq sünnet qaldı. Andın son͡g (13) İbrāhīm *ʿas* İsmāʿīl birle Minā atlıġ yerke tegdiler. Bukün ḥācīlar ol yerde qurbān qılurlar. İbrāhīm (14) peyġāmbar *ʿas* anda olturdı taqı İsmāʿīlni qarşusında olturttı taqı aydı: Ey oġlum, dünyāda peyġāmbarlar (15) belālarda qatıġraqı birle taqı miḥnetlerde uluġraqı birle mübtelā bolurlar taqı āḫiratta dereceleri cümledin (16) yüksek bolmaq üçün, ėmdi men taqı belālarda küçeyreki birle taqı emgeklerde qatıġraqı birle mübtelā boldum. Üç kün (17) boldı kim endīşe içinde taqı qaḍġu içinde baġrım kebāb boldı

* Yazmada: *aydım*.

taqı ʿayşım ḫarāb boldı. Üç kėçe boldı kim tüş [215] (1) körer-men. Man͡ga tüşümde ayturlar: Ḥaq teʿālānın͡g fermānı ol turur kim oğlun͡gnı Ḥaq rıżāsı üçün qurbān qılsan͡g, (2) tėp ayturlar. Ėmdi Ḥaq teʿālānın͡g fermānınġa muṭīʿ boldum. Senin͡g rāyın͡g neteg turur? tėdi erse, İsmāʿīl aydı: Ey baba, (3) eger min͡g cānım bolsa, Ḥaq rıżāsı üçün fidā qıldım, rāżī boldum. Ne işke buyruldun͡guz erse, ol işni qılın͡g, men (4) rāżī men, inşā'a'llāhu teʿālā mėni ṣābirlardın bulġaysiz, tėdi taqı İsmāʿīl aydı: Ey baba, kerek kim menim ėlgimni taqı aḍaqımnı (5) baġlasan͡gız, anın͡g üçün kim cān açıġında ėlgimdin yā taqı aḍaqımdın sizke ziyān tegmese taqı men ata āzārla– (6) –ġanlardın bolmasam, tėdi erse, İbrāhīm peyġāmbar taqı ėlgini taqı aḍaqını yip birle baġladı. Andın son͡g İsmā'īl (7) aydı: Ey baba, yüzümni yerke qoḍun͡g, anın͡g üçün kim yüzümke baqsan͡gız atalıq şefaqatı taqı mihrubānlıqı sizke ġalaba (8) qılıp Ḥaq teʿālānın͡g fermānınġa ḫalal tüşmesün, tėdi, taqı anamġa mėndin salām ayġaysiz taqı anam menim üçün (9) zīnhār cezaʿu fezaʿ qılmasun. Men Ḥaq teʿālānın͡g fermānınġa boyun bėrdim, ol taqı kerek kim ṣabur qılsa s̱evābdın (10) maḥrūm bolmasa taqı kerek kim menim kön͡glekimni anamġa ėletsen͡giz, qaḍġusı taqı miḥneti menim cihetimdin ziyāda bolsa (11) taqı menim firāqımġa iştiyāqı ġalaba qılsa, ol kön͡glekimni körmek birle mėni körmiş tėg bolsa, qaḍġusı yün͡gül bolġay, (12) tėdi erse, atası taqı qabūl qıldı. Taqı ėkegü yıġlayu başladılar. Andın son͡g İbrāhīm peyġāmbar *ʿas* bıçaqnı (13) ėlginge aldı taqı oġlı İsmāʿīlnin͡g alnını yerke qoydı taqı yitig bıçaqnı boġzınġa qoydı taqı quvvat birle (14) tartmış erdi. Bıçaq boġzını kesmedi. Ėkinç qata tarttı, yana kesmedi. Nėçeme kim bıçaqnı boġzı üzre tartar, (15) hēç kesmes, anın͡g üçün kim Ḥaq *tvt* qudratı birle İsmāʿilnin͡g boġzı üzesinde baqırdın taḫta (16) yaratmış erdi. Bu bıçaq ol baqır taḫta üze tėger erdi, boġzınġa tegmez erdi. Bu arada erdiler, kökdin āvāz (17) keldi kim: يا ابراهيم قد صدّقت الرؤيا إنّا كذلك (XXXVII: 105) نجزي المحسنين Maʿnīsi ol bolur kim: Ey İbrāhīm, [216] (1) tüşün͡gni rāst qıldın͡g, biz eḍgülük qılġanlarġa eḍgü cezā bėrür-biz, tėp āvāz eşitti erse, İbrāhīm peyġāmbar (2) *ʿas* başını qaldurdı. Baqar Cebre'īl *ʿas* bir aq qoçqar, uluġ moynuzluġ semüz qoçqarnı alıp (3) İbrāhīm peygāmbar *ʿas* qatınġa ėndi taqı aydı: *Allāhu akbar Allāhu akbar*. Qaçan kim Cebreʿīl tekbīr aydı erse, (4) İsmāʿīl taqı aydı: *Lā ilāha illa'llāhu va'llāhu akbar*. Qaçan kim İsmāʿīl bu kelimeni aydı erse, İbrāhīm peyġāmbar taqı aydı: *Allāhu akbar* (5) *va lillāhi'lḥamd*. Bu tekbīr aymaq sünnet boldı qurbān ʿīdinde. Qaçan kim bu qoçqarnı Cebreʿīl keltürdi erse, İbrāhīm (6) taqı qurbān qıldı. Ol taqı sünnet boldı.

Yana cān birle sınamaqı ol erdi kim İbrāhīm peyġāmbar vaqtında kāfirlar (7) butperest erdi, butlarqa secde qılur erdiler. Taqı kāfirlarnın͡g uluġı Nemrūd *ʿal* erdi. Bir kün kāfirlar (8) cümlesi ṣahrāqa çıqtılar ʿīd

qılu. Buthānaları ḫālī qaldı. İbrāhīm peyġāmbar *ʿas* bir balta aldı taqı (9) buthānaqa kirdi taqı cümle butlarnı pāra pāra qıldı, meger orta yerde bir uluġ but bar erdi altundın, ėkki közinge (10) gōhar ornatmış erdiler, anı uşatmadı taqı baltanı anıñ boynınġa baġladı taqı çıqtı. Qaçan kim bu kāfirlar (11) ṣaḥrādın qayıttılar taqı buthānaqa keldiler baqarlar, cümle butlar pāra pāra bolmış, meger bir uluġ but qalmış. Aydılar: (12) Bu iş İbrāhīm işi turur, anıñ üçün kim ol hemīşe butlarımıznı ʿayb qılu sözleyür erdi taqı bizlerke (13) hemīşe aytur erdi kim: Bu butlarqa ʿibādat qılur-siz. Munlarnıñ sizlerke taqı fāyidası tegmez, ziyānı taqı tegmez. Sizler (14) ʿāqil kimerseler siz. Munuñ teg cemād cānsızqa neteg secde qılur-siz? tėp aytur. Bu sözni bardılar taqı Nemrūdqa aydılar (15) erse, Nemrūd taqı buyurdı, İbrāhīmni keltürdiler taqı aydılar: Yā İbrāhīm, sen mü qıldıñ bu işni? tėdi erse, İbrāhīm (16) aydı: Bu işni bu butlarnıñ uluġı qıldı. Eger muʿayyen bilmek tilesenġiz, bu butlarqa soruñ, eger sözleseler, (17) tėdi erse, Nemrūd aydı: Yā İbrāhīm, sen bilmez-mü-sen munlar sözlemegen turur? tėdi erse, İbrāhīm *ʿas* aydı: **[217]** (1) aydı kim: Bu butlar cemād ve cānsız tururlar, sizke menfaʿatları tegmes hem taqı mażarratları tegmes. Munuñ tėg (2) cānsız neerselerke ʿibādat qılur-siz taqı ʿālamnı yaratġan törütgen bir u bar Tañrıġa ʿibādat qılmaz-siz, (3) tėdi erse, Nemrūd *ʿal* aydı: Tutuñ bu İbrāhīmni, ėlgin aḍaqın baġlañ taqı boynınġa ġul uruñ taqı zindānqa (4) kemişiñ taqı bir uluġ beḍük yerde tört tam binā qılıñ taqı ol tört tam içinge otunlar tolturuñ taqı uluġ (5) ot yanduruñ taqı bu İbrāhīmni ol otqa atıñ, anda köysün helāk bolsun, tėp buyurdı erse, andaġ qıldılar. (6) Bir ayqa tegrü otun yıġdılar taqı yandurdılar. Ol miqdār ot yandı kim havādın quşlar uçup keçse, köyer (7) erdiler. Qaçan kim ot yandı erse, hēç kimerseniñ qudratı bolmadı ol otqa yaqın kelmekke. Müteḥayyir boldılar kim (8) bu İbrāhīmni otqa neteg atġaylar. Şeyṭān[-i] laʿīn bu kāfirlarqa mancinīq ögretti taqı İbrāhīm peyġāmbarnı, ėlgini, (9) aḍaqını baġlap, boynınġa ġūl urup ol mancinīqqa qoydılar. Bu ḥālda Cebre'īl keldi taqı aydı: Yā İbrāhīm, (10) hēç ḥācatıñ bar mu? tėdi erse, İbrāhīm aydı: Yā Cebre'īl, sañġa ḥācatım yoq, tėdi erse Cebre'īl aydı: Yā İbrāhīm, eger (11) mañġa ḥācatıñ yoq erse, Ḥaq teʿālāqa ḥācatıñ bolġay, ʿarża qılġıl. Bolġay kim bu belādın Ḥaq teʿālā sėni (12) qurtġarġay, tėdi erse, İbrāhīm peyġāmbar aydı: Ḥaq teʿālā bilgen turur, körgen turur, tilemek ḥācat yoq. Eger (13) tilese, qurtġarġay ve eger köydürse, cānım fidā bolsun, tėdi erse, Cebre'īl hēç neerse tėmedi. Qaçan kim kāfirlar (14) İbrāhīm peyġāmbarnı mancinīqqa qoyup otġa attılar erse, Ḥaq teʿālādın ḫiṭāb keldi otqa, *qt:* (XXI : 69) قلنا (15) يا نار كونى برداً وسلاماً على ابراهيم Maʿnīsi ol bolur kim: Biz ayduq: Ey ot sawuq bolġıl taqı salāmat (16) bolġıl İbrāhīm üze, yaʿnī İbrāhīmqa żarar tegürmegil, tėdi erse, ot būstān boldı, ol būstān tegresinde qar bėlgürdi; (17) ol qar taşında bayaqı tėg ot yanar

erdi. Ol būstān ortasında bir qubba belgürdi, ol qubba içinde töşekler bėlgürdi. [218] (1) Ol qubba içinde köñ͡gül tilegen ṭa'āmlar ẓāhir boldı. İbrāhīm peyġāmbar *'as* ol qubba içinde qırq kün olturdı. (2) Ḥaq te'ālāqa ṭā'at ve 'ibādat qılur erdi taqı ṭa'āmlardın tenāvul qılur erdi. Nemrūd-i la'īnniñ͡g taqı ḫalāyıqları cümlesi– (3) –niñ͡g i'tiqādları ol erdi kim İbrāhīm ol ot içinde helāk boldı, tėp. Hēç ol ṭam qatınġa yawuq kelü bilmez erdiler. (4) Qaçan kim otnuñ͡g ḥarāratı taqı isigliki zā'il boldı erse, kirdiler taqı baqtılar kim ot būstān bolmış, būstān içinde (5) bir qubba peydā bolmış; qubba içinde İbrāhīm peygāmbar *'as* ṭā'at ve 'ibādat qılur erken ta'accub qıldılar. Taqı (6) ol kün İbrāhīmqa üküş kimerseler īmān keltürdiler. Sāra taqı ol kün īmān keltürdi erse, İbrāhīm peyġāmbar (7) *'as* Sāranı cüftlendi. İsḥāq taqı Ya'qūb peyġāmbar andın vucūdqa keldi. Qaçan kim bu ḫabarnı cümle ḫalāyıq (8) eşittiler erse, çıqtılar ta'accub qılmaq üçün keldiler erse, Ḥaq *tvt* bir qatıġ yel ıḍa bėrdi. Ol yel taqı (9) bu otnuñ͡g küllerini cümlesiniñ͡g közleringe toldurdı. Hēç ṭāqatları bolmadı ol tamnuñ͡g qatınġa yawuq (10) kelmekke. Andın soñ͡g İbrāhīm peyġāmbar taqı çıqtı, Sāra taqı Lūṭ peyġāmbar üçegü ol Dımışq ėlidin çıqtılar taqı Mıṣır (11) şehringe bardılar. Mıṣır pādşāhınıñ͡g 'ādatı ol erdi kim qayu yerde körklüg ḫatunnı eşitür bolsa, ol ḫatunnı (12) ẓulm birle alur erdi. Qaçan kim İbrāhīm peyġāmbar *'as* Mıṣırġa yawuq keldi erse, yol saqlaġanlar Sāranı kördiler (13) kim iñ͡gen ṣāḥib-cemāllıġ erdi. Bardılar taqı Mıṣır pāḍşāhınġa ḫabar bėrdiler erse, qāṣid keldiler taqı Sāranı ol (14) pāḍişāhqa ėlettiler erse, Ḥaq *tvt* İbrāhīm peyġāmbardın ḥicāblarnı kėterdi. Ol pādişāh Sāra birle ne mu'āmilat (15) qıldı erse, İbrāhīm peyġāmbar öz közi birle körer erdi. Qaçan kim Sāra ol pādişāh qatınġa kirdi erse, ol pāḍişāh (16) kördi kim Sāra iñ͡gen sāḥib-cemāl turur. Qaṣd qıldı kim zinā qılsa. Sāra Ḥaq te'ālāqa sıġındı erse, Ḥaq te'ālā derḥāl (17) ol pādişāhqa ol miqdār maraż ve renc bėrdi kim hēç ṭāqatı qalmadı, titreyü yıqıldı taqı aydı: Ey ḫatun, bu ne iş turur [219] (1) turur? tėdi erse, Sāra aydı kim: Menim cüftüm İbrāhīm peyġāmbar Tañ͡grı te'ālānıñ͡g dōstı turur, tėdi. Bolġāy kim ol qarġā-(2)-mış bolġay, tėdi erse, ol pādişāh aydı kim: Ey ḫatun, men ḥaqīqat tevbe qıldım, bu işdin qayıttım. Cüftüñ͡gge ayġıl, (3) Tañ͡grıdın mėni tilesün, men tendürüst bolayın. Ėkinçi mundaġ iş qılmaġaymen, tėdi erse, bardılar İbrāhīm peyġā-(4)-mbarnı keltürdiler. Ol taqı du'ā qıldı, bu pādişāh taqı tendürüst boldı erse, bu pādişāh İbrāhīm peyġāmbarqa üküş (5) māl bėrdi taqı bir qaravaş bėrdi Hācar atlıġ. İsmā'īl peyġāmbar ol Hācardın vucūdqa keldi. Andın soñ͡g İbrāhīm (6) peyġāmbār taqı ol Mıṣırdın çıqtı taqı Ken'ān ėlinge keldi, ol Ken'ān ėlinde iqāmat qıldı taqı ol ėlde turdı

(7) ONINÇ FAṢL

İmām Aḥmed Ḥanbel *raḥmhi* fażāyiliniñ͡g beyānı içinde turur.

İmām ʿAbdullāh-i Saraḫsī *raḥmhi* (8) Mavāqit atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş, ḥadīs̱ bu turur قال رسول الله صلّى الله عليه و سلّم من احبّ العلم و العلماء لم تكتب عليه ايام حيوته خطيئته
Maʿnīsi ol bolur kim Peyġāmbar *ʿas* ḫabar bėrü (10) yarlıqar. Qayu mu'min ve muvaḥḥid kim ʿilmni ʿālimlarnı sewer bolsa, tirigliki içinde nė kim ḫaṭā ve zellet bu quldın (11) kelür bolsa, ėgnindeki ferīşteler ol ḫaṭālarnı bitimegeyler, tėp yarlıqadı. Qaçan kim ʿilmni taqı ʿālimlarnı sevgen–(12) –nin͡g derecesi mundaġ bolsa kim ʿömri içinde yazuqları bitilmez bolsa, ḫāṣṣa kim ol ʿālimlar kim ʿilmi birle ʿamel (13) qılsalar taqı ʿömrini taqvā birle, perhīz birle keçürseler, anlarnın͡g derecesi taqı kerāmatı neteg bolġay? İmām Aḥmed (14) Ḥanbel *raḥmhi* ol ʿālimlardın erdi kim ʿilmi birle ʿamel qılur erdi taqı ʿömrini taqvā perhīz birle keçürür erdi.

(15) İmam Aḥmed Ḥanbelnün͡g oġlı bar erdi Ṣāliḥ atlıġ, in͡gen pārsā erdi ṣāyimü'd-dehr erdi, kündüz rūza tutar (16) erdi taqı kėçe bolsa, ėkki sāʿat endāzasınça istirāḥat qılur, andın son͡g qopar erdi taqı ābdast qılur (17) erdi taqı erteke tegi namāz qılur erdi. Ḫalīfa uluġ ʿulemādın derḫōst qıldı kim: İmām Ḥanbelnin͡g oġlı in͡gen **[220]** (1) pārsā turur tėp ayturlar. Kerek kim andın derḫōst qılsan͡gız, İṣfahān ėlinde qāżīlıq qılsa, tėdi (2) erse, ol ʿulemā taqı kelip andın derḫōst qıldılar taqı üküş alçaqlıq qıldılar erse, qabūl qıldı. (3) Taqı bir yıl qāżīlıq qıldı taqı terk qıldı taqı atası qatınġa keldi.

Bir kün İmām Aḥmed Ḥanbelnin͡g ḫādiması (4) imāmnın͡g oġlı Ṣāliḥ ėwidin ḫamīr māya alıp etmek bişürdi taqı İmām ʿAḥmed Ḥanbel ileginde qoḍtı. (5) İmām Aḥmed Ḥanbel *raḥmhi* bu etmekke üküş naẓar qıldı taqı yemedi taqı aydı: Bu etmek içinde ön͡gin (6) ḥālat körer-men. Ḫādimasınġā aydı: Bu etmeknin͡g ḥālını man͡ga beyān qılġıl, tėdi erse, ḫādiması aydı: (7) Bu etmeknin͡g unı Muvaṣṣal ėlidin kelgen undın qılınmış etmek turur, velīkin ḫamīr māyası oġlun͡gız Ṣāliḥ (8) ėwindin kelgen ḫamīr māya turur, tėdi erse, İmām Aḥmed Ḥanbel aydı *raḥmhi:* Ol oġlum bir yıl İṣfahān (9) ėlinde qāżīlıq qıldı. Ol kün kim ol qāżīlıqnı qabūl qıldı, ol kündin berü men anın͡g ėwinde ṭaʿām (10) tenāvul qılmışım yoq, tėdi. Taqı bukündin son͡g anın͡g ėwinden hēç neerse alman͡g! tėdi erse, aydılar: Bu etmeklerni (11) ne qılalın͡g? tėdiler erse, aydı kim: Qapuġqa dervīş kelür bolsa, ol dervīşke aytın͡g kim: Bu etmeknin͡g unı (12) Aḥmed Ḥanbelnin͡g turur taqı ḫamīr māyası oġlı Ṣāliḥnin͡g turur. Eger qabūl qılur bolsan͡g, alġıl, tėp aytın͡g, (13) andın son͡g bėrin͡g, tėdi erse, hēç dervīşler ol etmekni qabūl qılmadılar. Eger bu etmek yaḫşı bolsa erdi, (14) İmām mundın tenāvul qılġay erdi. Ėmdi kim ol bu etmekdin iḥtirāz qıldı erse, biz taqı özinge muvāfaqat qılur– (15) –biz, [tėp] qabūl qılmadılar. Bolmasa bu etmeklerni Decleke kemiştiler. Qaçan kim İmām Aḥmed Ḥanbel eşitti kim ol (16) etmeklerni dervīş qabūl qılmadı erse, Decleke kemiştiler tėp,

'ömri barınça ol Decleniñ balıqıdın (17) tatmadı taqı Bağdād ėliniñ ṭa'āmıdın hergīz yemes erdi. Aydılar: Ey İmām, nişe bu Bağdād ėliniñ ṭa'āmındın [221] (1) tenāvul qılmaz-siz? tėp aysalar, İmām aytur erdi: Eşittim kim emīre'l-mu'minīna 'Ömer rażhu Bağdād ėliniñ öñgin (2) yerlerini ġāzīlarqa vaqf qılmış tėp. Ol vaqtdın berü Muvaṣṣaldın un keltürürler andın tenāvul qılur-men, (3) tėp aytur erdi.

Bir yigitniñ anası sökel erdi taqı üküş sökellikdin otruq bolup turur erdi, hēç yerindin (4) qopa bilmez erdi. Bir kün oğlınga aydı: Ey oğlum, bu sökellikim iñen uzaq boldı. Sen taqı emgenür-sen, (5) men taqı emgenür-men. Bolġay-mu kim İmām Aḥmed Ḥanbeldin derḫōst qılsañ, ol mañga du'ā qılsa, bolġay kim anıñ (6) du'āsı Ḥaq dergāhında müstacāb bolsa, men taqı igdin ḫalāṣ bolsam? tėdi erse, oğlı taqı anası sözini (7) qabūl qıldı taqı İmām Aḥmed Ḥanbel ḫıdmatınġa bardı taqı aydı: Yā imāme'l-muslimīn, menim sizdin bir ḥācatım bar, (8) tėdi erse, İmām aydı: Beyān qılġıl, nė ḥācatıñ bar? tėdi erse, ol yigit aydı: Menim bir ża'īfa anam bar, üküş (9) müddetdin berü ṣāḥib-firāş turur hem taqı yerindin qopa bilmez, otruq bolup turur. Ėmdi mañga aydı kim: İmām (10) ḫıdmatınġa barġıl taqı özindin du'ā derḫōst qılġıl. Menim i'tiqādım andağ turur kim öziniñ du'āsı (11) Ḥaq te'ālānıñ ḥażratında qabūl bolġay, tėp aydı. Ėmdi kerem qılsañız, ol ża'īfa anam ḥaqqınġa du'ā qılsañız, (12) bolġay kim siziñ du'āñız berekātında ol anamġa Ḥaq te'ālā ṣiḥḥat bėrse, tėdi erse, İmām Aḥmed Ḥanbel raḥmhi (13) turdı, tünekke kirdi taqı ġusl qıldı taqı çıqtı taqı muṣallī yaydı taqı ėkki rek'at namāz qıldı taqı namāzdın soñ Ḥaq tebāraka (14) ve te'ālādın tiledi taqı aydı: Ey yigit, barġıl! Bolġay kim Ḥaq te'ālā anañqa şifā bėrmiş bolġay inşā'a'llāhu te'ālā, (15) tėdi. Bu yigit İmām ḫıdmatıdın çıqıp ėwinge bardı. Baqar, anası tonlarını kedmiş, töşekini yığmış, derḥāl Ḥaq te'ālā (16) siḥḥat bėrmiş, qoptı taqı oğlınga qarşu keldi. Oğlı taqı iñen sewündi.

Bir kün İmām Aḥmed Ḥanbel raḥmhi (17) suw qırañında ābdast qılur erdi. Bir kimerse keldi taqı İmāmdın üstün ābdast qılu başladı taqı köñglinge [222] (1) tüşti kim: Men munda ābdast qılsam, İmāmqa kerāhiyyat kelgey munuñ ābdast suwı mañga kelür tėp. Ābdast qılmadın turdı (2) taqı İmāmdın astın ābdast qıldı. Nėçe zamāndın soñ ol ābdast qılġan kişi dünyādın naql qıldı. 'Azīzlarda (3) biri ol kişini vāqı'ada kördi taqı aydı kim: Ey 'azīz Ḥaq te'ālā sañga qayu 'amel sebebidin raḥmat qıldı? tėp (4) su'āl qıldı erse, ol kimerse aydı: İmām Aḥmed Ḥanbelke ḥürmet qılıp İmāmdın astın yundum erse, Ḥaq te'ālā mañga (5) aydı: Sen bizim 'azīz qulumuzġa ḥürmet qıldıñ, ağırladıñ erse, biz taqı sañga raḥmat qılduq, tėdi.

İmām Aḥmed (6) Ḥanbel raḥmhi eşitti kim Mekkede Sufyān ibnü 'Uyayna Peyġāmbar 'as'nuñ ḥadīslerini beyān qılur. Aṣḥāb (7) ve yārān yığılışıp Peyġāmbar 'as'nuñ ḥadīslerini andın eşitürler taqı baḥs qılur-

lar, tėp eşitti erse, Bağdād- (8) -dın qoptı taqı Peyğāmbar *'as* aḥādīs̱ini eşitmek üçün Mekkeke bardı taqı Sufyān ḫıdmatında boldı, (9) aḥādīs̱ eşitür ėrdi. Bir kün Sufyān ḫıdmatınğa kelmedi erse, Sufyān bir kimerseni ıḍa bėrdi kim: Barğıl, Aḥmed (10) Ḥanbelke baqğıl, bukün nişe kelmedi, tėp. Ol kimerse bardı; baqar ėwde yalın͡g turur, bėlinge bir fūta bağlamış (11) taqı olturup turur. Ol kelgen aydı kim: Sizni Sufyān ündeyür, tėdi erse, Aḥmed Ḥanbel aydı: Tonumnı yuğuçıqa bėrip (12) turur-men. Qaçan kim tonum qurısa, barğaymen inşā'a'llāhu te'ālā, tėdi erse, ol kimerse aydı: Yā Aḥmed, bir tonun͡gdın ziyāda (13) tonun͡g yoq mu? tėdi erse, İmām Aḥmed aydı kim: Yoq turur. Ol kimerse aydı: Yā Aḥmed, menim üküş tonlarım bar. Bir tonnı (14) san͡ga bağışlağayın. Keḍgil* taqı barğıl, tėdi erse, qabūl qılmadı. Ol kişi aydı: Eger baḫşīş qabūl qılmasan͡g, bir ton 'āriyat (15) bėreyin, keḍgil taqı barğıl, tėdi erse, hem taqı qabūl qılmadı, anın͡g üçün kim İmām Aḥmed Ḥanbel *raḥmhi* yemek, keymek (16) içinde in͡gen iḥtiyāṭ qılur erdi; tegme kişinin͡g aşını yemez erdi, tėgme kişinin͡g neersesini qabūl qılmaz erdi. İn͡gen (17) zāhid, pārsā erdi taqı saqnuq kişi bolsa, anın͡g ṭa'āmıdın tenāvul qılur erdi, yoq erse tenāvul qılmaz erdi. Ol kelgen kimerse **[223]** (1) aydı: Man͡ga ustādım Sufyān aydı kim elbette Aḥmedni alıp kelgil, tėdi. Men sėni qoymas-men. Elbette barmaq kerek. Nė çāra (2) qılsan͡g, qılğıl taqı barğıl, tėp üküş alçaqlıq qıldı erse, ėwdin bir pāra kettān çıqardı taqı aydı: Barğıl bāzārğa, (3) bu kettānnı satğıl taqı munun͡g bahāsınğa bir ḫām kön͡glek taqı bir ton alıp kelgil, tėdi erse, ol kimerse taqı satğın alıp (4) keldi. Anı keḍip Sufyān ḫıdmatınğa bardı.

Bir tün İmām Aḥmed Ḥanbelnin͡g şāgirdi özi qatında tünedi taqı yatsığ namāzı (5) qıldı taqı yattı, uyıdı erteke tegi taqı İmām erteke tegi 'ibādat ve ṭā'at birle meşğūl boldı. Erte boldı erse, Aḥmed Ḥanbel (6) ol şāgirdinge aydı: Bu 'ilm kim mėndin ögrenür-sen, yatmaq, uyımaq üçün mü ögrenür-sen? 'İlm ögrengen kişi (7) erteke tegi yatur-mu bolur? Ol şāgirdi aydı: Ne qılmaq kerek? İmām aydı kim: Bu 'ilm 'amel üçün turur. Kerek erdi kim erteke (8) tegi eḥyālik qılsa erdin͡g. 'İlm ögrengen taqı ögrenmegen arasında farq kerekmez-mü? tėdi.

İmām Aḥmed Ḥanbelnin͡g (9) bir dōstı bar erdi, in͡gen zāhid ve parsā erdi. İmām ol 'azīzni tan͡grılıq dōst tutmış erdi, ġaraẓı dünyāvī (10) ermez erdi. Hemīşe ol dōstı İmāmğa ziyārat qılu kelür erdi, İmām taqı dōstınğa ziyārat qılu barur erdi. (11) Bir qaç eyyām keçti, ol dōstınğa ziyārat qılu barmadı erse, ol dōstı İmāmğa ziyārat qılu keldi taqı salām qıldı (12) erse, İmām cevāb aymadı, taqı ol dōstıdın yüzin çewürdi erse, ol dōstı qatığ kaḍğurdı taqı aydı: Yā İmāme'l- (13) -muslimīn, mėndin nė günāh keldi kim selāmumğa cevāb qaytarmadın͡gız taqı yüzün͡güzni mėndin çewür-

* Yazmada: *kelgil.*

düñgüz? (14) tėdi erse, İmām aydı: Men seniñg birle dōst boldum erse, dünyā üçün dōst bolmadım, āḫirat üçün dōst (15) boldum. Bu kimerse iñgen zāhid ve pārsā turur. Ḥaq ḥażratında ābrūyı bar turur. Qıyāmat kün bolsa *āvṣ* (16) mėni zebānīlar tutup eletürler bolsalar, bu dōstum mėni şefā'at qılıp qurtarġay taqı mañga bu dōstumnuñg (17) fāyidası taqı menfa'atı tėggey-mü? tėp seniñg birle dōst boldum. Ėmdi sen ẓālim bolduñg, Ḥaq dergāhından yıraq **[224]** (1) tüştüñg, mañga qıyāmat kün seniñg nė menfa'atıñg teggey? Kimerse bir musulmānqa ẓulm qılmaq duşvār turur qıyāmat kün, (2) ḫāṣṣa kim cümle musulmānlarġa ẓulm qılmaq iñgen qatıġ duşvār turur, tėdi erse, dōstı aydı: Yā imāme'l-muslimīn, men (3) kimke ẓulm qıldım, mañga beyān qılıñg? tėdi erse, İmām aydı: Men bu künlerde seniñg ėwiñgde bardım sañga ziyārat qılmaq üçün. (4) Baqar-men ėwüñgnüñg taş tamını suwamış-sen taqı yolqa bir barmaq endāzası mülkiñgdin taşqa çıqmış-sen; taqı (5) yol musulmānlar ḥaqqı turur, cümle musulmānlarnıñg yolını bir barmaq endāzası tar qıldıñg. Bu ẓulm ermez-mü? tėdi erse, ol 'azīz (6) aydı: Yā imāme'l-muslimīn, men bu işni ẓulm tėp bilmedim taqı bu işni ẓulm tėp bilmişdin soñg men qaṣd birle qılmadım, (7) tėdi erse, İmām aydı: Musulmānlıq şehrinde kimerse bir işni qılsa taqı ol iş şerī'atdın taş bolsa, ol qılġan (8) ma'ẕūr bolmaz. Nişe 'ālimlarġa sormadıñg tėp ayġaylar. Bilmedim tėmek birle qurtulmas-sen qıyāmat kün, anıñg üçün (9) kim 'ālimlardın sormaq kerek erdi taqı anı bilmek kerek erdi; bilmedim tėmek birle 'öẕür bolmaz, tėdi erse, ol 'azīz aydı kim: (10) Yā imāme'l-muslimīn, yaman qıldım, osal qıldım sormaq kerek ermiş, sormadım, tevbe qıldım. Ėmdi nė qılayın, mañga aytu beriñg? (11) tėdi erse, İmām aydı: Ol suvaġanıñgnı kėtergil, burunqı tėg musulmānlar yolını kėñg qılġıl yā taqı ol tamuñgnı buzġıl (12) taqı içrerek qoparġıl, andın soñg tamuñgnı suvaġıl, tėdi erse, ol 'azīz ol sā'at bardı taqı tamını yıqtı taqı içrerekdin (13) qopardı. Andın soñg suvadı taqı keldi, salām qıldı erse, salāmınġa İmām Aḥmed cevāb aydı taqı burunqı tėg dōstluqnı iẓhār (14) qıldı.

İmām Aḥmed Ḥanbel *raḥmhi* müstecābu'd-da'va erdi. Ne kim Ḥaq te'ālādın tilese, Ḥaq te'ālā hēç red qılmadın (15) du'āsını müstecāb qılur erdi. Bir kün du'ā qıldı taqı aydı: Yā Rebbī, mañga ḫavf qapuġını açġıl, sendin qorqmaqnı rūzī (16) qılġıl, tėdi erse, Ḥaq te'ālā du'āsını icābat qıldı. Ol miqdār ḫavf müstevlī boldı, bir sā'at içinde helāk bolmaq (17) qorquġı boldı, ṭāqatı qalmadı, 'aqlı zā'il bolġu tėg boldı erse, yana du'ā qıldı: Yā Rebbī, ṭāqatım yetmez. Mañga qayu bir iş kim ḥażratınqa **[225]** (1) mėni yawuq qılur işni aytu bėrgil, anı qılayın, tėdi erse, hātifdin āvāz keldi kim: Yā Aḥmed, Qur'ān birle 'amel qılġıl, tėdi*.

(2) İmāmdın su'āl qıldılar kim: Zuhd ne bolur? İmām Aḥmed Ḥanbel *raḥmhi* aydı kim: Zuhd üç türlüg turur: 'Āmlar (3) zuhdı bar taqı ḫāṣlar

* Yazmada : *tėdi erse.*

zuhdı bar taqı 'āriflar zuhdı bar. 'Āmlarnıñ zuhdı ḥarāmnı terk qılmaq turur taqı ḫāṣ- (4) -larnıñ zuhdı ḥelālnıñ ziyādasını terk qılmaq turur taqı 'āriflarnıñ zuhdı ol neerse kim ādemīni Ḥaq te'āladın (5) yıġar neerseke meşġūl qılur, anı terk qılmaq turur, tėdi.

Yana su'āl qıldılar kim: Tevekkül ne bolur? İmām Aḥmed *raḥmhi* (6) aydı: Tevekkül Tañrı te'ālaqa i'timād qılmaq bolur. Taqı su'āl qıldılar kim: Maḥabbat ne bolur? Özi aydı: Tā mudām kim Başar-i Ḥāfī (7) ḥayātta bolġay, men maḥabbatdın cevāb aymaz-men, tėdi. Yana Başar-i Ḥāfī aydı *raḥmhi*: İmām Aḥmed Ḥanbelde bir ḫaṣlat (8) bar kim ol ḫaṣlat mėnde yoq. İmām Aḥmed Ḥanbel helālnı ṭalab qılur hem özi üçün hem taqı 'ayālları üçün taqı men (9) ḥelālnı ṭalab qılur-men özüm üçün, velīkin 'ayāllarım üçün iḥtiyāṭ qılmaz-men; taqı özi öz nefsinge neteg kim iḥtiyāṭ (10) qılsa ḥelālnı ṭalab qılmaq içinde, 'ayāllarınġa taqı andaġ iḥtiyāṭ qılur.

Bir kün 'ālimlar yıġılışıp keldiler taqı (11) özi birle baḥs̱ qılıştılar Qur'ān içinde: Bu Qur'ān maḫlūq mu yā yoq mu, ya'nī bu Qur'ān yaratılmış mu turur öñgin maqlūqāt (12) meñgizlig yā taqı yaratılmamış mu? tėp su'āl qıldılar erse, İmām Aḥmed Ḥanbel aydı *raḥmhi:* Qur'ān Ḥaq te'ālanıñ sözi (13) turur, kelāmı turur maḫlūq ermez, neteg kim Ḥaq te'ālanıñ ẕātı qadīm turur, ṣifātı taqı qadīm turur, tėdi erse, ol kimerseler bardılar (14) taqı bu sözni ḫalīfaġa aydılar kim İmām Aḥmed Ḥanbel Qur'ānnı maḫlūq tėmez, taqı Qur'ān maḫlūq turur, yaratılmış turur, mundaġ (15) ḫaṭā söz aydı, tėp ḫalīfaġa aydılar erse, ḫalīfa aydı: Bu kimerseke nė qılmaq kerek? tėdi erse, ol 'ālimlar aydılar kim: (16) Bu iñgen uluġ ḫaṭā söz turur. Bu sözni ayġanġa ança edeb qılmaq kerek kim ol sözindin rucū' qılsa, tėdi (17) erse, ḫalīfa buyurdı: Barıñ añga edeb qılıñ, tėdi erse, bardılar ḫalīfanıñ serhenglerini alıp keldiler taqı İmāmġa edeb **[226]** (1) qılu başladılar erse, bir kimerse keldi bu ḫalīfa kişileridin taqı İmāmġa aydı: Vaqtī men oġrılıq qıldım (2) erdi. Mañga yüz yıġaç urdılar rāst ayġıl, tėp. Men yüz yıġaç zaḥmatını taḥammul qıldım taqı rāst aymadım. (3) Sen kim rāst söz aytur-sen taqı rāstlıq üze turur-siz, bu yıġaç zaḥmatını tahammul qılıp ol rāst (4) sözdin rucū' qılmasañgız sizke s̱avāb taqı derece ermez-mü? tėdi erse, İmāmġa quvvat boldı Nėçe kim (5) urdılar erse, bu sözüñgdin rucū' qılġıl, tėp, hēç rucū' qılmadı, ançaqa tėgi kim yüz yıġaçdın (6) aşurdılar, hēç ṭāqatı qalmadı. Bu arada izārı şėşildi taqı ėkki ėlgi baġlıġ erdi, izārını baġlamaq (7) yaraġı qudratı bolmadı. İñgen mużṭar taqı 'āciz boldı erse, Ḥaqdın tiledi kim: Ey Bār Ḫudāyā, 'avretimni sen açmaġıl (8) mėni bu ḫalāyıq qatında fażīḥat qılmaġıl, tėdi erse, Ḥaq te'ālanıñ qudratı birle ėkki ėl ẓāhir boldı taqı İmām- (9) -nıñ izārını baġladı. Barça ḫalāyıq kördiler taqı ta'accub qıldılar taqı ol ėkki ėlig nāpeydā boldı. Bu yıġaç urġan (10) urmaqındın tek qaldı. Bu sözni bardılar taqı ḫalīfaġa aydılar erse, ḫalīfa aydı: Ḥaq

anıñ birle ermiş (11) anıñ sözi rāst ermiş, öñginlerniñ sözi bāṭil ermiş. Zīnhār ol imāmnı ağırlañ taqı hürmet qılıñ (12) taqı bizdin 'öẕür qılıñ taqı üküş māl bėriñ, tėdi erse, andağ qıldılar. Ḫalīfanıñ mālını qabūl qılmadı, velīkin (13) 'öẕrini qabul qıldı. İmāmnı kötürdiler taqı ėwinge keltürdiler. Teninde üküş cerāḥatlar bar erdi. İmāmğa (14) aydılar: Yā imāme'l-muslimīn, ol 'ālimlar kim sizke munça Īẕā tegürdiler, anlar ḥaqqınğa nė aytur-siz? tėp su'āl (15) qıldılar erse, İmām Aḥmed Ḥanbel aydı *raḥmhi*: Men anlarğa hēç neerse tėmez-men. Anlar mėni edeb qıldılar erse, (16) ḥaq üçün qıldılar, bāṭil saqındılar taqı sözümni ḫaṭā saqınıp mañğa edeb qıldılar. Mañğa ẓulm qılmadılar. (17) Eger menim sözümni ḥaq söz tėp bilmişdin soñ mañğa edeb qılsalar erdi, ol vaqtın ẓulm qılmış bolğay erdiler. **[227]** (1) Men anlarğa dünyāda taqı ḫuṣūmatım yoq, qıyāmatta Ḥaq ḥażratında taqı ḫuṣūmatım yoq, tėp aydı erse, ḫalāyıq barça (2) İmām ḥilmidin taqı keremidin ta'accub qıldılar. Andın soñ İmām ṣāḥib-firāş boldı, ol yığaç zaḫmı içinge eṡer (3) qıldı. Kündin kün igi taqı zaḥmatı qatığ boldı. Bağdād içindeki 'azīzlar, uluğ[lar] cümlesi özinge 'ayādatqa keldiler. (4) Qaçan kim āḫir vaqtı boldı erse, qatında oğlı ḥāżir erdi taqı öñgin kimerseler bar erdi. İmām aydı: Henūz henūz. (5) Oğlı aydı: Ey baba, kimnüñ birle sözleşür-siz taqı kimke aytur-siz henūz henūz tėp? aydı erse, İmām aydı: (6) Ey oğlum, bu vaqt ḫaṭarlığ vaqt turur, su'āl taqı cevāb vaqtı ermez. Cümle du'ā birle meded qılıñ. Ḥaq te'ālā mėni (7) dünyādın īmān birle çıqarsun. Uş qarşumda İblīs kelip turur cümle yārānları birle başınğa topraq saçar, (8) feryād qılur: Ey Aḥmed, men sañğa keldim kim āḫir vaqtıñda vesvese qılıp yoldın çıqarğay-mu-men? tėp. Seni hēç (9) vesvese qılmaqğa qudratım yetmez. Ḥaq 'ināyatı seniñ birle iñen uluğ turur, mėndin sen ḫalāṣ bolduñ, tėp. Men (10) aytur-men: Henūz sendin qutulmadın turur-men, āḫir nefesim īmān birle çıqğay, andın soñ seniñ vesveseñdin ḫalāṣ (11) bolğay-men, tėp aydım. Bu İblīsniñ mundağ aymaqı kim men sañğa vesvese qılmaqğa qudratım yetmez tėmeki, bu takı İblīsniñ (12) vesvesesi turur. Ma'nīsi ol bolur kim: Sen fāriğ bolğıl Ḥaqqa sığınmaqdın, men sañğa vesvese qılu bilmez-men, tėp (13) aytur. Qaçan kim ādem oğlı anıñ sözinge mağrūr bolup fāriğ bolsa, Ḥaq ḥażratıdın ıraq tüşer taqı vesvesesi (14) ol qulğa eṡer qılur. Andağ erse, ol İblīs sözinge i'timād qılmaq kerekmez. Hemīşe Ḥaq te'ālā ḥażratınğa sığınu (15) turmaq kerek, Ḥaq te'ālādın yārī tileyü turmaq kerek, Ḥaq te'ālānıñ ẕikri birle turmak kerek, köñglinde hemīşe (16) Ḥaq ẕikri kerek. Şeyṭān ol arada bolmasa, erenler Şeyṭān ḥīlelerini yaḫşı añladılar taqı hēç añar boy bėrmediler, (17) qutuldılar.

Qaçan kim İmām Aḥmed Ḥanbel *raḥmhi* dünyādın naql qıldı erse, 'azīzlarda biri Muḥammed ibnü Ḥarb atlığ kimerse **[228]** (1) aytur: İmāmnı tüşümde kördüm taqı aydım: Yā İmām, Ḥaq *tvt* siziñ birle ne

mu'āmilat qıldı? tėp su'āl qıldım erse, (2) İmām Aḥmed Ḥanbel *raḥmhi* aydı: Ḥaq *tvt* manĝa raḥmat qıldı taqı buyurdı ferīştelerke kim başınġa uçtmaḫ (3) tāclarıdın bir tāc keydürgil taqı aḍaqınġa uçtmaḫ na'līnlarıdın bir na'līn keydürünĝ, tėp buyurdı erse, (4) andaġ qıldılar. Andın sonĝ Ḥaq *tvt* manĝa ḫiṭāb qıldı taqı aydı: Yā Aḥmed, men sanĝa raḥmat qıldım taqı sėndin (5) ḫoşnūd boldum ol ma'nī üçün kim menim kelāmumnı maḫlūq tėmedinĝ. Ėmdi, dünyāda manĝa s̱enā vü du'ā aytur erdinĝ (6) ol s̱enālarınĝnı taqı ol du'ālarınĝnı manĝa ayġıl, tėdi.

Bilgil, āgāh bolġıl, qayu mu'min ve muvaḥḥid Tanĝrı te'ālānı birlese (7) taqı Muḥammed Resūlullāhnı ḥaq peyġāmbar tėse, taqı ḫulefā-i rāşidīnni söwse taqı Peyġāmbar *'as*'nunĝ ehl-i beytini söwse (8) taqı tört imāmnunĝ qayu birininĝ mez̲hebi birle öler bolsa, anınĝ ornı uçtmaḫ bolġay, anınĝ üçün kim Peyġāmbar (9) *'as* andaġ ḫabar bėrü yarlıqar: *iḫtilāfu ummatī raḥmatī*. Ma'nīsi ol bolur kim: Menim ummatım biri biringe iḫtilāf qılmaqı (10) ummatımġa raḥmat turur, tėp aytur taqı eger kim ictihād qılsa, Ḥaq te'ālānınĝ Kelāmıdın yā taqı Peyġāmbar *'as* ḥadīs̱idin (11) yā taqı ṣaḥāba sözidin bir mes'eleke cevāb aysa eger anınĝ cevābı Ḥaq te'ālānınĝ ḥażratında rāst tüşse, ol müctehidke (12) Ḥaq te'ālā ėkki s̱avāb bėrgey ve eger anınĝ cevābı Ḥaq te'ālā ḥażratında ḫaṭā tüşse, bir s̱avāb bėrgey i'tiqādı rāst- (13) -lıqı üçün. Ḥaq te'ālā ḥażratında yol bir turur, cevāb bir turur, ėkki ermez. Kim kim qayu bir imāmnunĝ mez̲hebini iḫtiyār (14) qılmış bolsa, anınĝ i'tiqādı andaġ kerek kim bu mez̲hebüm rāst mez̲heb turur velīkin iḥtimāl bar kim ḫaṭā bolsa (15) taqı önĝin mez̲heb ḫaṭā turur, velīkin iḥtimāl bar kim rāst bolsa.

Şeyhü'l-ḥarām Abū'l-'Abbās Mūsā *raḥmhi* (16) aytur: Bu tört imām mez̲hebi Ka'beninĝ tört tamınġa menĝzeyür. Ka'beninĝ qayu bir tamınġa teveccüh qılıp namāz qılsanĝ, (17) namāzınĝ maqbūl turur. Tört imāmnunĝ taqı qayu birininĝ mez̲hebi üze namāz qılsanĝ taqı ṭā'at ve 'ibādat qılsanĝ maqbūl **[229]** (1) bolur. Andaġ erse, bu tört imāmnı kerek kim i'tiqād birle söwsenĝ taqı atı çıqmışda raḥmat ıḍa bėrsenĝ taqı ta'aṣṣub (2) qılmasanĝ. Ḥaq *tvt* cümle yazuqlarınĝnı yarlıqaġay taqı tamuġdın seni qurtġarġay taqı sanĝa uçtmaḫ rūzī (3) qılġay. Āmīn Rabbe'l-'ālamīn.

ÜÇİNÇ BĀB

Ḥaq te'ālā hażratıñġa yawunġu 'ameller beyānı içinde turur. (4)

AVVALQI FAṢL

İmam Ġazālī *raḥmhi* Eḥyā'u'l-'ulūm atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş, ḥadīs̱ bu turur:

(5) قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم طلب العلم فريضة على كلّ مسلم و مسلمة

Ma'nīsi ol bolur kim Peyġāmbar *'as* (6) andaġ yarlıqar: 'İlm istemek farīża turur tegme bir musulmān er üze taqı tegme bir musulmān ḫatun üze. Bilgil, āgāh bolġıl, (7) Ḥaq te'ālānıñ birlikini taqı barlıqını bilmek farīża turur. Ḥaq te'ālā yalġuz turur, hēç şerīki yoq, ezelī turur, (8) hēç avvalı yok, taqı ebedī turur hēç āḫiri yoq, maḫlūqlarġa oḫşamaqdın münezzeh turur. Qur'ānda yā taqı ḥadīs̱te (9) yüz taqı elig taqı köz taqı kelmek, barmaq kim kelip turur, murād anlardın endāmlar ermez taqı teprenmeki bir yerdin bir yerke (10) barmaq ermez. Murād andın Ḥaq te'ālānıñ ṣifatları turur, ya'nī Tañrı te'ālāġa körmek ṣifatı bar taqı eşitmek ṣifatı bar, (11) velīkin körmeki köz birle ermez taqı eşitmeki qulaq birle ermez taqı sözlemek ṣifatı bar, velīkin sözlemeki til birle (12) ermez. Ḥaq te'ālāqa mekān revā ermez, hem taqı zamān revā ermez taqı zamānnı ol yaratıp turur yer kök içinde bir ẕerre (13) anıñ 'ilmidin yıraq ermez qarañġqu tün içinde qara taş üzesindeki qara qarınçanıñ teprengenini körer hem taqı (14) bilür. Eger īmān bolsun, yā taqı küfr bolsun, ṭā'at bolsun yā taqı ma'ṣiyat bolsun, nuqṣān bolsun yā taqı (15) ziyāda bolsun yā taqı üküş bolsun, cümlesi Ḥaq te'ālānıñ taqdīri birle turur. Ne kim tilese, ol bolur, neni tilemese, (16) ol bolmas. Eger Ḥaq te'ālā bir kimerseke nuṣrat bėrse, 'ālam ḫalqı yıġılışıp ol kimerseni helāk qılalıñ tėseler, qılu (17) bilmegeyler. Ve eger Ḥaq te'ālā bir kimerseni ḫōr qılsa, 'ālam ḫalqı yıġılışıp ol kimerseni 'azīz qılalıñ tėseler, qılu **[230]** (1) bilmegeyler, neteg, kim Ḥaq te'āla Kelāmı içinde ḫabar bėrü yarlıqar, *qt:*

ان ينصركم الله فلا غالب لكم (2) وان تخذ لكم فمن ينصركم من بعده (III: 160)

Ma'nīsi ol bolur kim: Yā Muḥammed, eger Tañrı te'ālā sizke nuṣrat (3) bėrse, hēç sizke ġālib bolġan yoq turur, taqı eger sizke ḫiẕlān qılsa, ya'nī nuṣrat bėrmese, kim bolġay kim (4) Tañrı te'ālādın bėsre sizke nuṣrat bėrgey? Ya'nī hēç kimerse nuṣrat bėrü bilmegey tėmek bolur. Eger quldın bir (5) ṭā'at kelür bolsa, anıñ tevfīqi birle kelür ve eger qul ma'-

ṣiyatdın saqlansa anıñ saqlamaqı birle saqlanur. Taqı Tañrı (6) *tvt*'nı bilmişdin soñ cümle peyġāmbarlarnı Ḥaq te'ālānıñ yalawaçları turur tėp bilmek kerek taqı kökdin (7) ėngen kitāblar kim peyġāmbarlarġa nāzil boldı, ol cümle kitāblar ḥaq turur tėp bilmek kerek taqı cümle ferīşteler (8) Tañrı te'ālānıñ qulları turur tėp bilmek kerek, taqı ölüp tirilmek ḥaq turur tėp bilmek kerek, taqı qıyāmat küni taqı (9) Ṣirāṭ taqı tarāzū taqı su'āl taqı ḥisāb cümlesi ḥaq turur tėp bilmek kerek. Andın soñ yunuġ aḥkāmını taqı bilmek (10) kerek, taqı namāz aḥkāmını hem bilmek kerek taqı rūza aḥkāmını hem bilmek kerek ve eger mālı bolsa, zekāt aḥkāmını taqı bilmek (11) kerek ve eger qudratı ḥec qılmaqġa yėter bolsa, ḥec aḥkāmını taqı bilmek kerek ve eger kişi ticārat qılmaq tilese bay' u şirānı (12) ya'nī almaq satmaq aḥkāmını taqı bilmek kerek. Mundın ziyāda ögrenmek sewüglüg turur velīkin farīża ermez. Peyġāmbar (13) *'as* andaġ yarlıqar kim: Qayu mu'min ve muvaḥḥid kim erte qopsa taqı bir mes'ele ögrense, yüz rek'at namāz qılmaqdın (14) Tañrı te'ālā ḥażratında ol bir mes'ele ögrenmeki yaḫşıraq bolġay, tėp aydı. Eger taqı 'ilm ḥāṣil qılsa taqı ol 'ilmni (15) bilmegenlerke ögretse, anıñ s̱avābı taqı derecesi uluġ turur.

Peyġāmbar *'as* Ma'āẕ ibnü Cebelke aydı, ol vaqtın kim (16) özini Yemen ėlinge ıḍur erdi, aydı: Yā Ma'āẕ, bilgeniñ 'ilmni bilmegenlerke ögretseñ, seniñ sebebüñdin bir kimerseni (17) Ḥaq te'ālā köni yolqa köndürse, ol sañga yaḫşıraq turur dünyā mālını ṣadaqa qılmaq s̱avābıdın, tėp aydı. Velīkin bu ögretgenniñ [231] (1) taqı ögrengenniñ niyyeti ḫāliṣ kerek. Eger bu ögretgen taqı ögrengenniñ niyyeti ol bolsa kim ḫalq arasında hürmetlig taqı 'izzetlig (2) bolayın, cümle ḫalāyıq mañga bu 'ilm sebebidin hürmet qılsunlar, aḥvālım ḫoş bolsun, rūzgārım tana''um birle keçsün, (3) tėp niyyet qılsa, anıñ maqṣūdı dünyā bolmış bolur. Ḥaq te'ālā ol 'ālimqa taqı dünyānı rūzī qılġay velīkin āḫiratda (4) s̱avābıdın maḥrūm bolur. Neteg kim Kelām-i mecīd içinde ḫabar bėrü yarlıqar, *qt*: من كان يريد حرث الآخرة (5) نزد له فى حرثه ومن كان يريد حرث الدنيا نوته منها وماله فى الآخرة من نصيب (XLII: 20)

'Abdullāh (6) ibnü'l-Mübārek *raḥmhi* aydı: 'Ālimlar ėkki türlüg turur, biri pāḍşāh turur taqı biri qadersiz turur. Ol kim pāḍşāh (7) turur, 'ilmni Ḥaq rıżāsı üçün oqıdı, taqı Ḥaq rıżāsı üçün ögretti, taqı dünyāke raġbetsiz boldı. Ol (8) 'ālim Ḥaq te'ālā ḥażratında pāḍşāh turur taqı ol 'ālim kim Ḥaq ḥażratında qadersiz turur, ol 'ālim turur kim 'ilmini dünyā (9) üçün oqıdı, hem dünyā üçün ögretti; maqṣūdı dünyānıñ tamattu'[ı] erdi, Ḥaq rıżāsı ermez erdi. Anıñ tėg 'ālimning (10) Ḥaq ḥażratında hēç qadri ḥürmeti yoq.

Rūzgār içinde bir 'ālim bar erdi, iñgen üküş 'ilmler ḥāṣil qılmış (11) erdi. Hēç kimerse añgar qarşu turup baḥs̱ qılu bilmez erdiler. Ol

ʿālim dünyādın naql qıldı. Ol rüzgār şeyḫ-(12)-leridin biri ol ʿālimni tüşinde kördi, taqı aydı: Ey ʿālim, munça ʿilmler kim ḥāṣil qılmış erdiñ, seniñ zamānıñ (13) içinde seniñ naẓīriñ yoq erdi, ol ʿilmleriñdin maña ḫabar bėrgil, tėdi erse, ol ʿālim aydı: Ėlgiñni bėrgil, tėdi (14) taqı ėlginge aġzı birle urdı, taqı aydı: Ey şeyḫ, ol ʿilmler cümlesi hebā u menşūr boldı, āḫiratta maña hēç fāyidası (15) tegmedi velīkin ʿādatım bar erdi, tünle qopup ėkki rekʿat namāz qılur erdim. Andın soñ kitāb muṭāliʿa qılur erdim, (16) uş ol ėkki rekʿat namāznıñ fāyidası maña tegdi. Munça emgenip ḥāṣil qılġanım ʿilmlerdin maña hēç menfaʿatī (17) tegmedi, tėp aydı.

Abū Dāvud-i Saḫsānī aytur *raḥmhi*: Bir zamānada bir muḥaddiṣ bar erdi. Peyġāmbar *ʿas*'nuñ **[232]** (1) üküş ḥadīṣlerini yād tutar erdi, ḫalāyıqqa Peyġāmbar *ʿas*'nuñ ḥadīṣlerini beyān qılur erdi. Ol taqı dünyādın (2) naql qıldı. Tüşümde kördüm taqı aydım: Ey muḥaddiṣ, Ḥaq *tvt* seniñ birle ne muʿāmilat qıldı? tėp su'āl qıldım (3) erse, tėk turdı, hēç cevāb aymadı, ėkinç qata su'āl qıldım erse, yana cevāb aymadı, iñgen qaḍġuluġ taqı (4) ḥasretliġ bolup turur erdi. Üçinç qata aydım: Ey muḥaddiṣ, Ḥaq *tvt* sėni yarlıqamadı-mu? tėp su'āl qıldım (5) erse, aydı kim: Yarlıqamadı. Men aydım: Nişe yarlıqamadı? tėdim erse, ol muḥaddiṣ aydı: Menim birle munāqişa qıldılar (6) yaʿnī yinçke ḥisāb qıldılar yazuqum üküş çıqtı velīkin vaʿda qıldılar ḫayr birle, men taqı umīḍvār (7) turur-men, bolġay kim Ḥaq teʿālādın maña ḫayr kelgey, tėdi erse, men aydım: Ey muḥaddiṣ, eḍgü ʿamellerdin qayu biri (8) afżal turur Ḥaq teʿālā ḥażratında, maña beyān qılġıl? tėp aydım erse, ol muḥaddiṣ aydı kim: Qur'ān oqımaq riyāsız (9) Ḥaq riżāsı üçün, taqı tünle namāz qılmaq, tėdi erse, men aydım: Peyġāmbar *ʿas*'nuñ ḥadīṣlerini oqımaq neteg (10) turur? tėp aydım erse, ol aydı: Eger oqıġannıñ taqı ayıtġannıñ niyyeti arıġ bolsa, ziyān qılmaġay.

Furqud şeyḫi (11) aytur *raḥmhi:* İmām Ḥasan Baṣrīġa bir mes'ele su'āl qıldı[m] erse, özi taqı cevāb aydı. Yana bu mes'eleni öñgin (12) faqīhlardın su'āl qılmış erdim, anlar cevābınġa İmām Ḥasan Baṣrī *raḥmhi* ḫilāf qıldı erse, men aydım: (13) Yā İmām, bu cevāb içinde bu zamānanıñ faqīhları sizke ḫilāf qılıp tururlar, tėdim erse, maña aydı: Ey Furqud, (14) bu közüng birle hēç faqīhni kördüñ mü? tėdi. Men aydım: Yā İmām, bu zamāna faqīhları faqīh ermezler-mü? tėdim (15) erse, şeyḫ aydı: Ey Furqud, faqīh ol bolur kim dünyāke raġbetsiz bolsa, taqı āḫiratqa raġbatlıġ bolsa, taqı dīni (16) içinde körüşgülüg (?) bolsa, taqı Ḥaq teʿālāqa ʿibādat qılmaq içinde mudāvamat qılsa, taqı Tañrıdın qorqġan bolsa, (17) taqı perhīzlig bolsa, ol faqīh turur, tėdi. Hēç aymadı kim üküş ʿilm ḥāṣil qılġan bolsa yā taqı munāẓira **[233]** (1) taqı cedel qılġan bolsa, tėmedi.

İmām Gazālī *raḥmhi* Eḥyā'u'l-ʿulūm atlıġ kitābında andaġ keltürmiş kim ʿilmnüñ (2) ṣemeresi taqı fāyidası ḫavf turur. Yaʿnī Ḥaq teʿālādın

qorqmaq turur, neteg kim Ḥaq te'ālā Kelāmı içinde ḫabar bérü yarqlıar. (3) *qt:* (XXXV, 28) انما يخشى الله من عباده العلماء Ma'nīsi ol bolur kim bütünlükin rāstlıqın qorqar (4) Tan͡grı te'ālādın 'ālimlar oq öz qullarıdın. Taqı qorqmaqnın͡g 'alāmatı bar taqı nişānı bar. Qorqmaq nişānı ol turur kim (5) qorqġan kişinin͡g yüzi sarıġ kerek, taqı kön͡gli dünyādın fāriġ kerek özi żaʻīf kerek, teni naḥīf kerek hemīşe qaḍġuluġ (6) kerek. Yana İmām bu söznün͡g son͡gında bu ḥikāyetni keltürmiş:

Rūzgār içinde bir ḫōca bar erdi. Mālı, tawarı (7) üküş erdi. Taqı hēç oġlı, qızı yoq erdi. Hemīşe qaḍġuluġ bolur erdi kim munça ni'met Ḥaq te'ālā man͡ga bérdi; (8) men öler bolsam, mālım cümlesi żāyiʻ bolġay, tép qaḍġurur erdi. Bir kün ṭabībqa taqı aḥvālını beyān qıldı, taqı meblaġ (9) māl va'da qıldı, eger bu işke tedārük ḥāṣil qılsan͡g, tédi erse, ṭabīb aydı kim barmaq kerek, taqı tamarını tutmaq kerek, (10) andın son͡g tedārük istemek kerek, tédi erse, bu ḫōca ṭabībni éwinge eletti taqı üküş i'zāz ve ikrām qıldı. (11) Baqar ḫatun laḥmānī turur, etlig tenlig ḫatun turur. Bu ḫatunnun͡g ta:narını bu ṭabīb tuttı taqı bir sā'at tefekkür qıldı, taqı (12) aydı: Ey ḫōca, sen bu ḫatundın ne oġlan ṭamaʻ qılur-sen kim bu ḫatunnun͡g nabżıdın man͡ga ma'lūm boldı kim bu ḫatunnun͡g (13) qırq künge tegi ḥayātı bar, qırq kün tamām bolsa mu'ayyan bilgil kim bu ḫatun qırqınç kün öler, taqı dār-i fenādın dār-i beqāġa (14) riḥlat qılur, tédi erse, bu ḫatun yıġlayu başladı. Bu ḫōca taqı qaḍġurdı. Taqı ṭabīb çıqtı erse, bu ḫatun feryād ve navḥa (15) qılu başladı, néçe künge tegi ṭa'ām tatmadı, kündin kün qaḍġusı ziyāda boldı. Né kim ālatları bar erdi, cümlesini (16) dervīşlerke ṣadaqa qıldı. Mülkinde hēç neerse qoymadı. Taqı munlar erteke tegi ṭā'at ve 'ibādat qılur erdi taqı kündüz (17) rūza tutar erdi. Hemīşe yıġlamaq birle Ḥaq te'ālāqa zārīlıq birle tevbe ve inābat birle bu künlerni keçürdi. Qaçan kim qırq kün **[234]** (1) tamām boldı erse, ṭabīb keldi. Baqar ḫatun yüzi sarıġ bolmış, teni aruq bolmış, hēç teninde et qalmamış. (2) Ḫōca aydı: Ey ṭabīb, siz aymış erdin͡giz kim qırqınç kün öler tép, uşbu kün qırqınç kün turur, taqı bu ḫatunum (3) ölmedin turur, tép aydı erse, ṭabīb aydı: Ey ḫōca, sen bu ḫatundın oġlan tuġurmaq tileyür-sen taqı kördüm kim (4) bu ḫatunun͡g in͡gen laḥmānī turur, taqı ol oġlan yatġan yer aġzı yaġ birle tolup turur, men endīşe qıldım kim bu (5) ḫatunqa ölüm birle qorqutayın, bolġay kim ol ölüm qorquġındın raḥm içindeki yaġ sızġay taqı ol raḥm ḫālī (6) bolġay, andın son͡g oġlan tuġurġay, tép ḥīle qılıp andaġ aydım; yoq erse, ādemīning ölümini Tan͡grıdın ön͡gin (7) kimerse bilmes. Béş türlüg 'ilm turur, ol 'ilmni Tan͡grıdın ön͡gin kimerse bilmez, meger ol kimerseke Ḥaq te'ālā bildürmiş (8) bolsa, bilgey. Biri ol kim qıyāmat küni qaçan turur, hēç ādem oġlı anı bilmez. Ékinçisi ol kim yaġmur qaçan yaġar, anı (9) taqı ādem oġlı bilmez. Üçünçisi ol kim ana qarnında oġlan erkek mü yā taqı

tişi mü anı taqı hēç kişi bilmez. (10) Törtünçisi ādem oğlı erte nė qılġusı turur taqı ne qazġanġusı turur, anı taqı kimerse bilmez. Bėşinçisi ol kim (11) ādem oğlı qayu yerde ölerini taqı kimerse bilmez. Neteg kim Ḥaq te'ālā Kelāmı içinde ḫabar bėrü yarlıqar, *qt:*

(12) انّ الله عنده علم الساعة وينزل الغيث ويعلم مافى الأرحام وماتدرى نفس ماذاتكسب غداً

(13) وماتدرى نفس بأىّ ارضٍ تموت انّ الله علم خبير (XXXI: 34)

Andın son͡g ṭabīb aytur: Ey ḫōca, ėmdi bu hatunun͡g (14) oğlan tuġurmaqqa ṣāliḥ boldı, raḥmı arıldı, ḫālī boldı, ol yağlar cümle sızdı, arıldı. Ėmdi bu ḫatun birle (15) suḥbat qılsan͡g, bolġay kim Ḥaq te'ālā san͡ga oġul qız rūzī qılsa, tėdi erse, ṭabīb aymışı tėg boldı. Ėmdi (16) bu ḥikāyetdin ma'lūm boldı kim ża'īfa kimerse kim nāqiṣatu'l-'aql turur, ölümdin qorqmaq birle ża'īf (17) ve naḥīf bolur ermiş, bu kimerse kim 'ālim bolġay taqı Ḥaq te'ālādın ḥaqīqat qorqġay taqı ölümdin qorqġay taqı **[235]** (1) gūr 'aẕābıdın qorqġay taqı qıyāmat kün su'āl ve ḥisābdın qorqġay taqı Ṣirāṭ ve mīzāndın taqı tamuġ 'aẕābındın (2) kerekinçe qorqar bolsa, her ayna anın͡g yüzi sarıġ kerek taqı kön͡gli dünyādın fāriġ kerek, taqı naḥīf kerek, özi ża'īf (3) kerek, hemīşe qaḏġuluġ kerek, tėp aydı.

Ḫātam-i Aṣamm *raḥmhi* Rey ėlinge kirdi. Bir bāzirgān ḫōca kimerse bar erdi. (4) Perhīzlüg, ḥalāl kisblüg ṣāḥib-ḫayr erdi. Anın͡g ėwinde qonuq boldı. Ertesi ol ėw ėḏisi ḫōca kimerse Ḫātam-i (5) Aṣamġa aydı kim: Bu ėlnin͡g 'ālimi taqı uluġı taqı qāżīsi kim, atı Muḥammed ibnü Muqātili'r-Rāzī turur, ol 'azīz sökel turur, anın͡g (6) 'ayādatınġa barur-men, siz taqı barġay-mu-siz? tėdi erse, Ḫātam-i Aṣamm aydı *raḥmhi:* Īn͡gen, baralın͡g, sökelke 'ayādat (7) qılmaq sünnet turur, ḫāṣṣa kim ol sökel kim 'ālim bolsa, taqı faqīh bolsa s̱avābı taqı üküşrek bolġay, tėdi erse, ėkegü (8) bardılar. Qaçan kim ol 'ālimnin͡g qapuġınġa tegdiler erse, baqar ol 'ālimnün͡g qapuġı[nı] in͡gen tekellüf birle qılmışlar, umarā (9) ve mulūk qapuġları men͡gizlig. Ḫātam-i Aṣam qaçan kim bu qapuġnı kördi erse, ta'accub qıldı, 'ālim kimersenin͡g qapuġı mundaġ mu (10) tekellüf birle bolur ermiş, [tėp] tefekkür birle qaldı. Andın son͡g destūr bėrdiler, sarāyqa kirdiler erse, baqar sarāynı, andın (11) taqı tekellüfleri ziyāda qılmış, qapuġlarġa perdeler asılmış tamlarġa zārlar tutulmış sarāy içinde türlüg (12) türlüg naqşlar birle müzeyyen qılınmış. Ḫātam-i Aṣamnun͡g ta'accubi taqı ziyāda boldı. Andın son͡g yana icāzat bėrdiler, (13) bu sarāy içindeki ėwlerdin bir ėwinge kirdiler. Ḫātam-i Aṣam baqar, ol ėw içinde Rūmī qalılar töşeglig turur, (14) ağır bahālıġ töşekler tikilmiş turur, bu qāżī ol töşekler üze tekye urmış taqı başı qatında bir ḫādim ėlinge (15) yelpise alıp bu qāżīni yelpiyür. Bu ḫōca kirdi taqı olturdı taqı qāżīqa şifā birle du'ā qıldı velīkin Ḫātam-i Aṣam (16) olturmadı, öre turdı. Bu ḫōca aytur: Oltursan͡gız bolġay-mu? tėdi. Ḫātam-i Aṣam olturmadı erse, qāżī aydı: Meġer (17) ḥācatın͡g bar bolġay, ol cihetdin olturmas-sen bolġay? tėdi

erse, Ḫātam-i Aṣam aydı: Ḥācatım bar. Qāżī aydı: [236] (1) Ḥācatıng ne turur? Aytġıl, tėdi erse, Ḫātam-i Aṣam aydı: Sizdin bir mes'ele su'āl qılmaq tileyür-men, kerek kim cevāb (2) aytsaṅġız, tėdi erse, qāżī aydı: Su'āl qılġıl. Ḫātam-i Aṣam aydı: Bu 'ilmni siz kimdin aldıṅġız? tėdi erse, qāżī (3) aydı kim: Biz bu 'ilmni 'ulemālardın alduq taqı ol 'ulemā tābi'īndin aldılar taqı tābi'īn 'ilmni ṣaḥābadın aldılar (4) taqı ṣaḥāba 'ilmni Peyġāmbardın aldılar taqı Peyġāmbar *'as* 'ilmni Cebre'īldin aldı taqı Cebre'īl *'as* 'ilmni (5) Taṅrı te'ālādın aldı, tėp aydı erse, Ḫātam-i Āṣam aydı: Ey qażī, hēç 'ulemālardın eşittiṅgüz-mü Peyġāmbār *'as* (6) aymış bolsa, qayu kimerseniṅ sarāyları keṅ bolsa, müfreşleri körklüg bolsa taqı mālı tawarı üküş taqı ḫadimleri (7) havādārları telim bolsa, ol kimerseke qıyāmat kün Ḥaq te'ālā ḥażratında üküş s̱avāblar bar? tėp aydı (8) erse, qāżī aydı: Mundaġ ḥadīs̱ eşitmişimiz yoq velīkin mundaġ eşittük kim qayu mu'min ve muvaḥḥid dünyādın yüz (9) çewürse taqı dünyāke raġbatsız bolsa taqı āḫiratqa raġbetlig bolsa, Ḥaq te'ālā rūzī qılġan mālıdın (10) dervīşlerke taqı miskīnlerke īs̱ār qılur bolsa, ol kimerseniṅ ḥürmeti taqı 'izzeti Ḥaq ḥażratında ziyāda bolġay, (11) tėp eşittük, tėdi erse, Ḫātam-i Āṣamm aydı: Andaġ erse, yā qāżī, sen Peyġāmbārqa mu iqtidā qıldıṅ, yā taqı Fir'avnqa mu iqtidā (12) qıldıṅ? tėdi taqı ġażab birle qāżī ėwindin çıqtı erse, qāżīniṅ sökelliki taqı qaḍġusı ziyāda boldı, müteḥayyir (13) bolup qaldı taqı üküş yıġladı taqı aydı: Ol 'azīz rāst aydı 'ālim bolġan dünyā matā'larınġa iltifāt qılmaq (14) kerekmez. Hemīşe qaḍġu birle, köz yaşı birle, baġır başı birle tünle oyaġlıġ birle, kündüz rūza birle 'ömrini keçürmek (15) kerek, tėdi.

Ḥasan-ı Baṣrī *raḥmhi* qırq yıl külmedi, qorquġı qatıġlıqı üçün. Taqı olturur bolsa andaġ (16) olturur erdi kim ka'annahu bir esīr turur kāfir ėlginde kim uşbu sā'at çıqarup öltürgeyler tėp andaġ (17) qaḍġu, ḥaṣrat birle olturur erdi. Özi hemīşe aytur erdi kim: Bir kimerse tamuġda miṅ yıl qalġay, 'az̤āb ve 'uqūbat [237] (1) körgey üküş ma'ṣiyat sebebidin, andın soṅ Ḥaq te'ālā fermānı birle ol kimerseni tamuġdın çıqarıp uçtmaḥqa (2) kigürgeyler īmān sebebidin. Kāşkī men ol kimerse bolsa erdim, tėp aytur erdi. Aṣḥāb ve yārānlar aydılar: (3) Yā şeyḫ, Ḥaq te'ālānıṅ raḥmatı üküş turur. Nişe mundaġ aytur-siz? tėp aysalar, şeyḫ aytur erdi: Āḫiratqa (4) īmānsız çıqmaqdın qorqar-men. Eger kimersening nėçeme üküş ma'ṣiyatı bolsa, taqı āḫir vaqtında īmān birle (5) çıqsa, ol kimerse tamuġda ebedī qalmaz, 'aqibat çıqar. Velīkin küfür birle çıqar bolsa, ebedī tamuġda qalur. (6) Taqı köp kimerselerni eşittük kim ṣāḥib-kerāmat bolmışdın soṅ āḫir vaqtında küfür birle çıqtılar taqı tamuġda (7) ebedī qaldılar. Bel'am-i Bā'ūr meṅgizlig taqı Barṣīṣā meṅgizlig.

Sufyān-ı S̱avrī *raḥmhi* öziniṅ āḫir vaqtı (8) boldı, yārānları ḥāżir erdiler. Özi yıġlayu başladı. Yārānları aydılar: Yā Īmām, nişe yıġlayur-siz? tėp (9) su'āl qıldılar erse, özi aydı kim: Yazuqlarım üçün yıġlamas-

men velīkin āẖir vaqtımda Şeyṭān vesvesesinge (10) maʿrūz bolup īmānnı ıçġınmaqdın qorqup yıġlayur-men, tėdi.

Rebīʿ bin Ḥaytim *ražhu* yigirmi yıl (11) İbni Mesʿūdqa ẖıdmat qıldı taqı özidin ʿilm ögrendi. Qaçan kim yöriyür bolsa erdi, hē̈ç başını qaldurmas (12) erdi, aḍaqınġa baqa yöriyür erdi. Taqı közi nāmaḥrāmqa tüşmesün tėp özini saqlap yörigeni üçün (13) ẖalāyıq közsüz tėp saqınur erdiler. Hemīşe İbni Mesʿud *ražhu* özinge aytur erdi kim: Yā Rebīʿ, eger sėni (14) Peyġāmbar *ʿas* körer bolsa erdi, bu senin͡g tiriglikin͡gdin ġāyat sewüngey erdi taqı in͡gen sewgey erdi, (15) tėp aytur erdi.

Bir kün Rebīʿ ibni Ḥaytim, İbni Mesʿūd birle *ražhumā*, temürçiler bāzārındın keçer erdiler. (16) Bir temürçi, körükidin qızmış temürni çıqardı otlar saçrayu. Rebīʿ munı kördi taqı tamuġ otı kön͡glinge tüşti. (17) Taqı āh tėdi taqı bāzār içinde yıqıldı. Barça ẖalq yıġıldılar. İbni Mesʿūd *ražhu* başını tizi üzeringe qoyup **[238]** (1) yıġlar erdi. Üküş zamāna olturdı. Hē̈ç ʿaqlınga kelmedi erse, İbni Mesʿūd *ražhu* Rebīʿni arqasınġa kötürdi (2) taqı ėwke eletti taqı qatındın kėtmedi, taqı bēhūş bolup yattı. Andın son͡g ʿaqlınga keldi.

Şaqīq-i Balẖīnin͡g ʿayālı bar erdi (3) Eymine atlıġ, tört yaşar erdi, Qurʾān ögretmek üçün muʿallimqa qoyup turur erdi. Qaçan kim muʿ-allim taẖtasınga الهيكم (4) sūrasını bitidi taqı Eymineke bėrdi, taqı oqıyu لترونّ الجحيم -ke (CII: 6) tegdi erse, Eymine ėlgidin taẖta tüşti taqı Eymine (5) bēhūş bolup tüşti. Muʿallim taʿaccub qıldı. Üküş zamānadın son͡g ʿaqlınga keldi taqı qoptı yıġlayu başladı. Muʿallim (6) Eymineni atasınġa eletti, yıġlayu atası qatınġa kirdi erse, atası aydı: Ey ʿayālım, nişe yıġlayur-sen? tėdi erse, (7) Eymine aydı: Ey baba, qaçan tamuġ atınġa yettim erse, içimke tamuġ heybeti tüşti, taqı aʿżālarım sust boldı (8) ʿaqlım ketti, tamuġnun͡g heybeti kön͡glümde ornadı. Ey baba, qıyāmat kün bolsa *avṣ* men miskīn żaʿīfanı (9) zebānīyeler tutsalar taqı boynumqa zencīr taqıp tamuġqa sürseler, ʿAraṣāt içinde menim aḥvālım neteg bolġay? (10) tėdi taqı qatıġ yıġlayu başladı erse, babası Şaqīq taqı yıġlayu başladı. Ėkegü üküş yıġlamışdın son͡g (11) babası aydı: Ey ʿayālım yıġlamaq man͡ga kerek kim yazuqlarım in͡gen üküş turur, velīkin ey ʿayālım, sen nārasīda (12) tu-rur-sen, san͡ga ne yıġlamaq kerek, senin͡g üze qalam yörimes, tėdi erse, ʿayālı aytur: Ey baba, körer-men ẖalāyıq ot (13) yandursalar, avval uşaq yıġaçlar qoḍarlar, andın son͡g uluġ yıġaçlarnı koḍarlar. Ėmdi men qorqar-men kim (14) qıyāmat kün bolsa *āvṣ* avval mėni tamuġqa kemişgeyler nė qılġaymen? tėp aydı.

Qaçan kim ʿAzāzīlqa (15) laʿnet dāġı basıldı erse, Cebreʾīl taqı Mīkāʾīl Ḥaq *tvt*ʼnın͡g qahrıdın yıġlayu başladılar erse, Ḥaq teʿālā (16) ẖiṭāb qıldı, aydı: Ey Cebreʾīl taqı Mīkāʾīl, nişe yıġlayur-siz? tėdi erse, Cebreʾīl

taqı Mīkā'īl aydılar: Yā Rebbī, 'Azāzīl (17) bizim aramızda uluġ ḥurmatlıġ taqı 'izzetlig ferīşte erdi. Anıñ aḥvālını mundaġ kördük erse, bizlerke taqı mundaġ [239] (1) iş bolmasun tėp seniñ qahrıñdın qorqup yıġlayur-biz, tėdiler erse, Ḥaq te'ālādın ḫiṭāb keldi kim: Ey ėkki uluġ (2) ferīşteler, zīnhār ve zīnhār qorquġ içinde boluñ, menim qahrımdın imīn bolmañ, fāriġ turmañ, tėp aydı.

(3) 'Os̱mān ibni Maẓ'ūn rażhu ṣaḥābalarda zāhidraqı erdi. Mekkedin Medīneke Peyġāmbar 'as üçün (4) hicret qılmış muhācirlardın erdi. Ol qaçan kim dār-i fenādın dār-i baqāġa riḥlat qıldı erse, Peyġāmbar 'as'qa (5) ḫabar bėrdiler. Peyġāmbar 'as Umm-i Seleme rażhā hücresinde erdi. Umm-i Seleme aydı: 'Os̱mān ibnü Maẓ'ūn neme eḍgü (6) zāhid, pārsā kişi erdi, süñgütlük bolsun añar uçtmaḥ, tėdi erse, Peyġāmbar 'as ġażab qıldı taqı aydı kim: (7) Yā Umm-i Seleme, sañа nė ma'lūm boldı anıñ uçtmaḥlıġ erdüki? Vallāh, men kim Tañrınıñ resūlı turur-men hemīşe qorquġ içinde (8) turur-men kim Ḥaq te'ālā menim birle ne mu'āmilat qılġay, tėdi.

'Ömer ibnü 'Abdu'l-'Azīz 'ādil ḫalīfa erdi. Mervānīlerde andaġ (9) 'ādil keçmedi. Öziniñ 'ādatı ol erdi kim kündüz 'adl birle meşġūl erdi taqı kėçe bolsa zāhidlar, 'ālimlarnı (10) yıġar erdi, taqı aytur erdi kim, ölüm sözidin öñgin söz birle bolmaġalıñ, tėp aytur erdi. Erteke tegi yıġlamaq (11) zārīlıq birle tünni eḥyā qılur erdi.

Bir kün 'Ömer bin 'Abdu'l-'Azīzniñ cāriyası aydı: Ey emīre'l-mu'minīn, men bu kėçe (12) 'acab tüş kördüm. Ḫalīfa aydı: Ne tüş kördüñ, ayġıl, tėdi erse, ol cāriya aydı: Tüşüm bolur körer-men kim qıyāmat (13) bolmış, taqı 'Araṣāt ḫalqı cümle yıġılmışlar tamuġ üzesinde. Ṣirāṭ qoḍulmış taqı cümle ḫalāyıqqa, ol arada Emīre'l (14) -mu'minīn 'Abdu'l Melikni keltürdiler keçgil, tėp. Taqı cümle ḫalāyıqqa fermān boldı, bu qıldın yinçke taqı qılıçdın yitig (15) Ṣirāṭ üzesindin keçgil, tėp. Ol keçer boldı, taqı tamuġqa tüşti, taqı yandı, helāk boldı. Andın soñ baqar-men, (16) Emīre'l-mu'minīn Süleymānı keltürdüler kim bu Ṣirāṭdın keçgil tėp. Ol taqı Ṣirāṭqa mindi, bir ança Ṣirāṭ üze (17) yöridi, ol taqı tamuġqa tüşti, helāk boldı taqı yandı. Andın soñ Emire'l-mu'minīn sizni keltürdi, tėmiş erdi, 'Ömer ibnü 'Abdu'l-'Azīz [240] (1) āh tėdi taqı yıqıldı, bēhūş boldı 'aqlı kėtti. Bu cāriyası qulaqıdın çaqırur erdi kim: Vallāh, yā Emire'l-mu'minīn sizni (2) kördüm kim Ṣirāṭnı salāmat keçtiñiz, tėp çaqırur erdi taqı ol bēḫabar bolup yatur erdi.

ĖKİNÇ FAṢL

(3) Namāz fażāyiliniñ beyānı içinde turur.

İmām-i Baġavī raḥmhi Mesābīḥ atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş, (4) ḥadīs̱ bu turur:

(5) عن ابی هريرة رضی الله عنه انّه قال رسول الله صلّى الله عليه و سلّم الصلوة الخمس و الجمعة الى الجمعة و رمضان مكفرات لما بينهن" اذا اختنبت الكباير

Bu ḥadīs̱ ma'nīsi ol bolur kim (6) qayu mu'min ve muvaḥḥid bėş namāznı vaqtında qılur bolsa taqı uluġ yazuqlardın saqlanur bolsa, bu bėş namāz ol (7) kiçig yazuqlarını örtgen turur, taqı kėtergen turur; mundaġoq cum'a namāzını cāmi'de imām birle qıldı taqı uluġ (8) yazuqlardın saqlandı yana bir cum'a namāzını cāmi'de imām birle qılur bolsa, bu ėkki cum'a arasındaqı nė kim kiçig (9) yazuqları bu kişidin kelmiş bolsa, bu ėkki cum'a ol yazuqlarınġa kefārat bolur, örtgen bolur; mundaġoq (10) bir ramażān ayını rūza tuttı taqı bir ramażānqa tegi uluġ yazuqlardın saqlandı, yana ėkinç ramażānda taqı (11) rūza tuttı, bu ėkki ramażān bu kimerseniñ cümle kiçig yazuqlarınġa kefārat bolur, örtgen bolur, kėtergen (12) bolur, tėp aydı. Ėmdi bu bėş namāz farīża turur; farīżası s̱ābīt turur Qur'ān birle hem taqı ḥadīs̱ birle hem taqı icmā'-i (13) ummat birle. Bu namāz işini iñen mühim tutmaq kerek. Mu'min ve muvaḥḥid bolġan namāz qaḍġusını yemek kerek. Eger sökel (14) bolsa, örü turu bilmese, olturup qılġay. Eger taqı olturu bilmese, yatıp işārat qılu namāz qılġay ve eger (15) çerigde bolsa taqı namāz vaqtı kelse, imām qavmnı ėkki ülüş qılġay, biri namāz qılmışta bir ülüşi çerigke qarşu (16) turġay, neteg kim avvalqı bābnuñ altınç faṣlında beyān qılındı. Ve eger musulmān çerigi hezīmet bolsa, artıdın düşmanlar (17) qawar erken namāz vaqtı bolsa, kölük üze yügrür erken işārat birle namāz qılġay. Mundın ma'lūm bolur kim hēç ḥālda **[241]** (1) namāznı qoḍmaqġa şerī'at ėḍileri ruḫsat bėrmedin tururlar. Andaġ erse, mu'min ve muvaḥḥid namāz vaqtını qatıġ saqlamaq (2) kerek. Nėçeme kim mühim işi bolsa ol işni terk qılmaq kerek, taqı namāznı mühim tutmaq kerek. Peyġāmbar '*as* ḫabar bėrü yarlıqar: (3) Qayu mu'min ve muvaḥḥid qırq kün bėş namāznı camā'at birle qılsa taqı imāmnuñ avval tekbīringe yetse taqı imām birle ol tekbīrni (4) muqārinat birle qılsa, ol qulġa ėkki barāt bėrgey Biri ol kim munāfiqlıqdın bēzārlıq ḫaṭṭı bėrilgey taqı ėkinçisi (5) ol kim tamuġdın āzādlıq ḫaṭṭı bėrilgey, tėp aydı. Yana qıyāmat kün bolsa *āvṣ*, 'Araṣātqa qavmlar (6) kelgeyler, yüzleri yaruq yılduz tėg yışıġay. Ferīşteler ayġaylar kim: Sen dünyāda qayu iş birle meşġūl erdiñ (7) kim bu 'Araṣātqa yaruq yüz birle keldiñ? tėp su'āl qılsalar, ol ṭāyifalar ayġaylar kim: Biz dünyāda mu'aẕẕin (8) avāzını eşitür bolsa erdük, hēç dünyā işi birle meşġūl bolmas erdük, velīkin qopar erdük, ābdast qılup namāzqa (9) ḥāżir bolur erdük. Yana bir ṭāyifalar kelgeyler yüzleri tolun ay tėg yaruq bolġay. Ferīşteler ayġaylar kim: (10) Ey 'azīzler, sizler ne qavmlar turur-siz, taqı dünyāda ne 'amal birle meşġūl erdiñiz [kim] Ḥaq te'ālā siziñ yüzüñüzni (11) mundaġ yaruq qılıp turur? tėp su'āl qılsalar, ol 'azīzler ayġaylar kim: Dünyadā bizim 'amalımız ol erdi kim (12) henūz namāz vaqtı bolmadın turup

ābdast qılup āmāda bolup turur erdük kim qaçan mu'azzin ezān oqısa, ol (13) sā'at mescidke barur erdük, tėp aydılar. Yana bir ṭāyifalar kelgeyler yüzleri kün teg yaruq bolġay. Ferīşteler (14) yana su'āl qılġaylar kim: Ey 'azīzler, ne qavmlar turur-siz? Taqı dünyāda ne 'amal birle meşġūl erdiñgiz kim Ḥaq te'ālā (15) sizlerni aġırlap yüzüñgizni münevver qılmış? tėp su'āl qılsalar, bu 'azīzler ayġaylar kim: Bizler ol qavm turur- (16) -miz kim namāz vaqtı bolmadın aşnu ābdast qılur erdük, taqı mescidke kirip Ḥaq te'ālāqa ṭā'at ve 'ibādat qılur erdük (17) taqı küyer erdük neçeke tegi mu'azzin kelür erdi. Taqı bāñg-i namāz qılur erdi, bizler mescidde ḥāżir bolmış erdük. Sa'dī'l Museyyeb **[242]** (1) *raḥmhi* aydı: Yigirmi yıl men namāz vaqtını andaġ saqladım kim mu'azzin ezān oqımışta mescidde ḥāżir erdim. (2) Hēç taḫalluf qılmadım, tėp aydı. Ḫātam-i Āṣamm aydı *raḥmhi:* 'Ömrüm içinde men hēç cemā'atnı favt qılmadım. (3) Nāgāh bir vaqtta ittifāq andaġ tüşti kim camā'atnı favt qıldım, iñgen qatıġ qadġuluġ boldum erse, Bū İsḥāq-i (4) Buḫārī mañga ta'ziyat tegürü keldi taqı aydı: Yā Ḫātam, eşittim kim camā'atnı favt qılmış-siz taqı üküş savābdın maḥrūm (5) bolmış-siz taqı nėçe kün qadġuluġ bolup ėwde olturmuş-siz. Ḥaq *tvt* sizke bu muṣībatqa ṣabur (6) qılġanıñgız üçün üküş savāblar bėrgey, tėp du'ā qıldı taqı ta'ziyat tegürdi. Men aydım: Ey qarındaşım, eger menim (7) bir oġlum dār-i fenādın dār-i baqāġa riḥlat qılsa erdi, mañga bu ėlde andaġ sėzer-men kim on miñg kişi ta'ziyat (8) tegürü kelgey erdiler taqı menim qadġum ḥasratım andaġ ziyāda boldı. Bir camā'atnı favt qılġanım üçün kim eger sewer (9) oġlum favt bolsa erdi, andaġ qadġurmaġay erdim. Bu camā'at mėndin favt bolġanı üçün qadġurdum, (10) taqı bu ėl içinde hēç kimerse mañga ta'ziyat tegrü kelmediler sendin öñgin. Ma'lūm boldı kim ḫalq qatında muṣībat- (11) -lardın dünyā muṣībatı uluġraq ermiş, tėp aydı.

Maymūn atlıġ kimerse 'İrāq ėliniñg uluġı erdi. Bir kün mescidke (12) keldi. Baqar camā'at ḫalqı mesciddin çıqa turur. Su'āl qıldı kim: Namāz qıldıñgız-mu? tėp aydı erse, camā'at ḫalqı (13) aydılar kim: Namāz qılduq, tėp. Ol Maymūn aydı: *innā lillāhi va innā alayhi rāci'ūna.* Taqı qatıġ qadġurdı közindin (14) qaṭarāt ve 'abarāt yaş aqturdı erse, ḫalāyıq aydılar: Yā Maymūn, sizke ta'ziyat mu tegdi? tėdiler erse, Maymūn (15) aydı: Mundın uluġraq mu ta'ziyat bolġay kim camā'at savābıdın maḥrūm boldum. Vallāh bu camā'at savābı ḥāṣil (16) qılmaqım mañga 'İrāq vilāyatıdın sewüglügrek erdi, tėp aydı.

Abū Hureyre *rażhu* aydı: Kimerseniñg qula- (17) -qınġa erütmiş qurġuşın qoymaq yaḫşıraq bolġay kim mu'azzinniñg ezānını eşitip camā'atqa ḥāżir bolmasa **[243]** (1) taqı icābat qılmasa.

Emīre'l-mu'minīn 'Alī *rażhu* qaçan kim mu'azzin ezānını eşitür bolsa erdi, yüzi müteġayyir (2) bolur erdi, taqı titreyü başlayur erdi. Qatındaqı yārānları aytur erdiler: Yā Emīre'l-mu'minīn, sizke ne boldı

kim (3) mundaġ titreyür-siz, qorqar-siz? tėp su'āl qılsa, özi aytur erdi: Ol amānat kim Ḥaq *tvt* köklerke (4) taqı yerlerke taqı taġlarġa 'arża qıldı erse, cümlesi qorqtılar taqı qabūl qıldılar. Ol amānatı ādem oġlı qabūl (5) qıldı. Ėmdi vaqt boldı kim ol amānatnı teslīm qılmaq kerek. Neteg teslīm qılġaymen? tėp qorqar-men. Q̱abūl mu (6) qılġaylar, yoq erse, red mü qılġaylar? tėp aytur erdi.

Ḥüseyin *rażhu*'nun͡g oġlı bar erdi 'Alī atlıġ. Q̱açan kim (7) namāzġa yöner bolsa erdi, yüzi sarġarur erdi, rengi taġayyur bolur erdi. Özinge ayturlar erdi: Ey Peyġāmbarzāda, hemīşe (8) 'ādatın͡gız ol turur kim ābdast qılurda yüzün͡güz sarġarur, rengin͡giz taġayyur bolur, tėp su'āl qıldılar erse, özi (9) cavāb aydı: Bilür-mü-siz kim kimnün͡g birle munācāt qılmaq tiler-men, kimnün͡g ḥażratında turmaq tiler-men, tėp aytur (10) erdi.

Ḫ̱ātam-i Aṣamdın su'āl qıldılar kim: Yā Emīre'l-mu'minīn, siz namāznı neteg qılur-siz? tėp aydılar erse, Ḫ̱ātam-i Aṣam (11) aydı *raḥmhi:* Namāz vaqtı yawuq kelse, ābdast qılur-men taqı ol yerde kim namāz qılmaq tiler-men ol yerde bir sā'at (12) tefekkür birle oltırur-men? özümge aytur-men kim: Ey Ḫ̱ātam, 'ālamnı yaratġan bir ve bar Tan͡grı birle munācāt qılmaq (13) tiler-sen, zīnhār u zīnhār közün͡gni yerinde tutġıl, cümle a'żā-larıñ͡gnı saqlaġıl, kön͡glün͡gni Ḥaq ḥażratında (14) tutġıl, tėp özümni cem' qılur-men. Andın son͡g qopar-men taqı namāzqa kim meşrū' qılur-men ön͡gümde Ka'beni (15) taṣavvur qılur-men, aḏaqım altında Ṣirāṭnı ta-taṣavvur qılur-men taqı saġ yanımda uçtmaḫ bar, tėp aytur-men, sol (16) yanımda tamuġ bar, tėp aytur-men taqı melekü'l-mevt arqamda turur, uşbu namāznı tamām qılmışdın son͡g cānımnı qabż (17) qılur, bu namāz āḫir namāzım turur, tėp aytur-men. Taqı ḫavf ve recā arasında namāz qılur-men ya'nī Ḥaq 'aẕābıdın qorqar-men **[244]** (1) raḥmatıdın umunu* namāz qılur-men, tėdi.

İbnü 'Abbās *rażhu* aydı kim ėkki rek'at namāz qılmaq tefekkür birle taqı (2) kön͡gül ḥāżirlıqı birle yaḫşıraq turur erteke tegi ġaflat birle na-māz qılmaqdın. Taqı Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: (3) Q̱ayu mu'min ve muvaḥḥid ėkki rek'at namāz qılsa kim ol ėkki rek'at içinde nefsini an͡ga dünyā sözin sözlemese (4) Ḥaq *tvt* ol qulnun͡g cümle yazuq-larını yarlıqar, anadın tuġmış tėg yazuqsuz bolur, tėp aydı.

(5) İmām Ġazālī aytur *raḥmhi*: Kimerse namāz içinde kön͡gül ḥażir-lıqı bulayın tėse taqı nefs vesvesesini taqı (6) Şeyṭānnın͡g vesvesesini menin͡g birle bolmasun tėse, qayu neerse kim kön͡gülke sewüglügrek turur, ol neer-senin͡g (7) maḥabbatını kön͡güldin çıqarsun, andın son͡g namāzqa şurū' qılsun. Taqı cümleke sewüglügrek bu dünyā turur, taqı (8) cümle ḫaṭā-larnın͡g başı hem bu dünyā maḥabbatı turur. Neteg kim Peyġāmbar *'as* aytıp turur: قال النبي عليه السلام حبّ الدنيا (9) رأس كلّ خطيئة

* Yazmada: *umanu.*

Andaġ erse, mu'min ve muvaḥḥid qatıġlanmaq kerek avval köñglidin dünyā maḥabbatını çıqarmaq (10) kerek, andın soñg namāzqa şurū' qılur ve eger dünyā maḥabbatını köñgüldin çıqarmadın namāzqa şurū' qılsa, nėçeme (11) kim namāz içinde ol vesveseni def' qılayın tėse, qılu bilmegey taqı zaḥmat içinde bolġay. Munuñg misāli ol (12) turur kim bir 'ālim kimerse bir daraḫt köligesinde olturmış kim fikrim ṣāfī bolsun, ḫalāyıq teşvīşi (13) bolmasun, tėp tefekkür birle, endīşe birle ḫalvatta olturmış velīkin ol daraḫtınıñg budaqlarında çıpçuqlar (14) olturur, taqı āvāz qılur taqı bu 'ālimqa teşvīş qılurlar, bu 'ālimniñg müşkili ḥal bolmaz. Taqı hēç 'ilmke fikr qılur neerse (15) ḥāṣil qılu bilmez. Bolmasa, bir uzun yıġaç almış, tegme bir çıpçuqlar ġalaba qılmışda ol yıġaç birle anlarnı (16) ürkütür, yana kelürler, yana ürkütür bolsa, yana kelürler. 'Āciz ve dermānda boldı. Bu arada meger bir kimerse keldi taqı bu 'ālimniñg (17) aḥvālınġa muṭṭali' boldı. Taqı aytur: Ey 'ālim, men sañga bir neerse ögreteyin, ol işni qılur bolsañg, bu çıpçuqlarnıñg [245] (1) zaḥmatıdın qurtulġaysen, tėdi erse, ol 'ālim aydı: Beyān qılġıl, tėdi. Ol kimerse aydı kim: Munça yıldın berü (2) bu çıpçuqlar bu daraḫt üzesinde qonmaqġa 'ādat qılıp tururlar. Sen bir qaç ürkütmek birle anlar mumtani' bolmas-(3)-lar ve eger sañga kerek erse kim munlar mumtani' bolsunlar tėp, bu daraḫtınıñg budaqlarını cümlesini kesgil, bıraqġıl. (4) Andın soñg bu çıpçuqlarnıñg zaḥmatıdın ḫalāṣ bolġaysen, tėdi erse, ol 'ālim taqı andaġ qıldı erse, ol zaḥmatdın (5) ḫalāṣ boldı. Ėmdi taqı qayu kimerse namāz içinde teşvīşdin taqı vesveselerdin ḫalāṣ bolayın tėse, cümle (6) vesveselerning başı dünyā maḥabbatı turur. Qaçan kim mu'min ve muvaḥḥid dünyā maḥabbatını köñgüldin çıqarsa taqı hēç (7) vesvese taqı teşvīş köñglinde qalmasa, andın soñg Ḥaq [te'ālā] ḥażratında 'ibādatı arıġ bolur taqı 'ibādatınġa üküş (8) s̱avāblar bolur, tėp aydı.

Ṭalḥa *rażhu* bir bāġiça qıldı. Ol bāġiça içinde bir kün namāz qılur erdi. Bir qaz (9) keldi, ol bāġiça içinde qondı. Ol bāġ içinde yöriyür erdi, taqı çıqġu yerni ṭalab qılur erdi, taqı bulmaz erdi. (10) Ṭalḥanıñg közi ol qazqa tüşti taqı közini añga uydurdı taqı köñgli Ḥaq te'ālā ḥażratındın yıraq tüşti taqı (11) neçe rek'at qılġanını bilmedi erse, Peyġāmbar *'as* ḥażratında keldi taqı aydı: Yā Resūlallāhi, ol bāġiça sebeb (12) boldı kim bāġiçaqa qaz qondı. Ol qaz sebeb boldı kim men fitneke tüştüm, namāzımı yañgıldım. Ėmdi ol bāġiçanı (13) ṣadaqa qıldım Ḥaq riżāsı içinde, tėp ṣadaqa qıldı taqı Peyġāmbarqa teslīm qıldı.

Bir şeyḫ bar erdi, Şeyḫ Nassāc (14) tėp aytur erdiler. Bir kün qāżī öziniñg ziyāratınġa keldi. Şeyḫ taqı añgar va'ẓ u naṣīḥat qıldı (15) taqı aydı: Ey qāżī, bu durrā'a kim keyip turur-sen, bu nedin toqılmış turur? tėdi erse, qāżī aydı kim: Bu 'abāyī turur, (16) yarımı yipek turur taqı yarımı yip turur, tėdi erse, Şeyḫ aydı: Eger qamuġ yipek bolsa erdi, kimlerke revā bolġay erdi (17) taqı eger qamuġı yip bolsa erdi kimlerke revā

bolġay erdi? tėdi erse, qāżī aydı: Eger qamuġı yipek bolsa erdi, ẖatunlarġa [246] (1) revā bolġay erdi ve eger qamuġı yip bolsa erdi, erenlerke revā bolġay erdi, tėdi erse, Şeyẖ aydı: Andaġ erse, (2) ey qāżī, senin͡g yarımun͡g erkek ermiş, yarımun͡g tişi ermiş, tėdi erse, qāżī bēmeze boldı. Andın son͡g (3) Şeyẖ aydı: Ey qāżī, sen bu ẖalāyıq arasında kim ḥükm qılur-sen, hēç dünyāvī neerse alur-mu-sen? tėdi erse, (4) qāżī aydı: Rişvet almaz-men velīkin ėkki ẖaṣm arasında ḥükm qaṭʿ qılsam, aralarında bir ẖaṭ bitiyür-men (5) kim bukündin son͡g biri birin͡gizke daʿvān͡gız taqı ẖuṣū-matın͡gız bolmasun, tėp. Ol ẖaṭ üçün neerse (6) bėrseler, alur-men, tėdi erse, Şeyẖ aydı: Bu ẖaṭqa ne qadar neerse bėrürler? tėdi erse, qāżī aydı: Munʿim (7) kimerseler bolsa, on altun bėrürler, tėdi erse, Şeyẖ aydı kim: Ön͡gin kimerseler bitimek üçün ne miqdār (8) ücret alġay erdiler? Qāżī aydı: Bir yarmaq yā taqı ḥabba yā ṭassūc alġay erdiler, tėp aydı erse, Şeyẖ (9) aydı: Sen ḥālī aydın͡g kim rişvet almaz-men, tėp. Bu rişvet bol-maz-mu kim bir yarmaq alġu yerde on altun (10) alsan͡g? Neteg mundaġ ḥarāmnı özün͡gke revā körer-sen? Munça ʿilm ḥāṣil qılġanın͡g fāyidası ne turur kim anın͡g (11) birle ʿamel ḥāṣil qılmaz-sen? Dīnin͡gni bu fānī dünyāke satar-sen? tėp vaʿẓ u naṣīḥat qıldı erse, Şeyẖnin͡g sözi (12) qāżīqa uluġ eṡer qıldı, közindin qaṭarāt ve ʿabarāt yaşlar aqtı taqı tevbe qıldı taqı Şeyẖqa arādat (13) kėltürdi taqı aydı: Ey Şeyẖ, bukündin son͡g siz ne işke fermānlasan͡gız, sizin͡g sözün͡güzdin çıqmaġaymen, (14) tėdi taqı mürīd boldı erse, Şeyẖ taqı qabūl qıldı. Andın son͡g qāżī Şeyẖqa aydı: Yā Şeyẖ, bir derẖōstum bar, (15) kerek kim qabūl qılsan͡gız. Şeyẖ aydı: Ayġıl ne derẖōstun͡g bar erse. Qāżī aydı: Atamdın mīrāṡ qalġan (16) man͡ga ḥalāl turur, hēç şübhetsiz, bir bāġiça bar, ol bāġiça içinde bėş qulum bar, bāġ-dār qullar turur. Bu bāġnı (17) bu qullar birle sizke baġışladım. Kerek kim qabūl qılsan͡gız, sufraġa meded bolsa, tėdi erse, Şeyẖ taqı qabūl qıldı. [247] (1) Derḥāl kişi ıḍa bėrdi, bu qullarnı keltürdiler. Bāġnın͡g kilīdi birle ol qullarnı Şeyẖqa teslīm qıldı. Şeyẖ aydı (2) ol qullarqa kim: Ey bāġ-dārlar, bu bāġqa ėmdi neerse kerek bolur-mu? tėdi erse, aydılar: Yā Şeyẖ, bu bāġqa ḥālī bėş yüz (3) araba ters kerek, tėdiler. Bu arada mu'azzin bāng-i namāz oqıdı erse, cümle turdılar taqı mescidke kirdiler. Qaçan kim (4) Şeyẖ namāzqa şurūʿ qıldı erse, kön͡glinde bu tüşti kim bu bāġqa bėş yüz araba tersi qayu maḥalladın keltürmek (5) kerek bolġay? tėp. Yana ol vesveseni defʿ qıldı. Ėkinç rekʿatda yana kön͡gli ol terske bardı. Yana defʿ qıldı. (6) Üçinç rekʿatda taqı kön͡gli terske bardı. Hem törtinç rekʿatta taqı kön͡gli terske bardı. Qaçan kim namāzdın fāriġ boldı (7) erse, ẖādimġa aydı kim: Ey ẖādim, barġıl taqı ol bāġ kilīdini taqı ol bėş qullar birle man͡ga keltürgil, tėdi erse, ẖādim (8) taqı keltürdi. Şeyẖ ol kilīdni taqı, bėş qulnı taqı qāżīqa qaytardı taqı aydı: Ey qāżī, men munça yıldın berü namāz qıldım, (9) hēç namāzım necis birle mülevveṡ bolmadı. Bu-kün sendin bu bāġnı kim qabūl qıldım erdi, namāzım toldı ters birle taqı

necis (10) birle. Hēç ḥalāvat bulmadım, Ḥaq te'ālā ḥażratındın yıraq tüştüm. Eger yüz ming bāġ erse, men ol bāġnı sanĝa fidā (11) qıldım, manĝa kerekmez, tėdi taqı bāġnınĝ kilīdini qaytardı bāġdārları birle.

Bir kimerse namāz içinde meḥāsini (12) birle oynayur erken Peyġāmbar *'as* anı kördi, taqı aydı: Eger bu kimerseninĝ könĝli alçaqlıq qılmış bolsa, (13) erdi, endāmları taqı alçaqlıq qılġay erdi. Ma'lūm boldı kim könĝli ġāfil turur, endāmları taqı ġāfil turur. (14) Ey mu'min, namāz qılur bolsanĝ, andaġ namāz qılġıl kim, bu namāzdın sonĝ menim ecelim tamām bolur taqı āḫiratqa naql (15) qılur-men. Bu namāz sonĝ namāzım turur, tėp namāz qılġıl, tėdi taqı aydı: Ey ummatım, bilinĝ, āgāh bolunĝ, qayu bir mu'min (16) ve muvaḥḥid namāz qılur bolsa, tört yanınġa iltifāt qılur bolsa, Ḥaq te'ālādın ḫiṭāb kelür kim: Ey qulum, menim ḥażratımda (17) turuqmışdın sonĝ menim birle munācāt qılur erken mėndin yegrekke mü ilfifāt qılur-sen? Mundaġ qılmaġıl, [248] (1) menim ḥażratımda kelmişdin sonĝ önĝinke naẓar qılmaġıl, manĝa qarşu kelgil kim, men sanĝa cümledin yegrek turur-men, (2) tėp ḫiṭāb qılur, tėp aydı. Qaçan kim iş mundaġ bolsa, kerek kim könĝlinĝni ḥāṣir qılsanĝ, ġāfillıq birle namāz (3) qılmasanĝ. Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Qaçan kim Ḥaq te'ālā 'Adn atlıġ uçtmaḥnı yarattı taqı ol uçtmaḥ (4) içinde türlüg türlüg ni'metler yarattı kim hēç ādemīninĝ közi körmişi yoq taqı qulaq eşitmişi yoq taqı ādemīninĝ (5) könĝlinge hem tüşmişi yoq. Andın sonĝ Ḥaq te'ālā ḫiṭāb qıldı ol 'Adn uçtmaḥınġa kim: Ey 'Adn uçtmaḥı, (6) sözlegil, tėp aydı erse, ol uçtmaḥ üç qata bu āyatnı oqıdı, *qt:*

قد افلح المؤمنون (7) الّذين هم فى صلاتهم خاشعون (XXIII: 1-2)

Ma'nīsi ol bolur kim: Mu'minler qurtuldılar, ol mu'minler qurtuldılar kim (8) namāz içinde alçaqlıq qılurlar.

İmām Ġazālīqa su'āl qıldılar: Namāz içinde könĝül ḥāżirlıqı ne bolur? tėp (9) aydılar erse, İmām aydı kim: Tanĝrıdın önĝinni könĝüldin çıqarsanĝ, Allāhu akbar tėmişinĝde könĝlünĝde Tanĝrıdın (10) önĝin bolmasa taqı (VI, 79) انّى وجهت وجهي tėmişinde cümledin i'rāż qılıp Ḥaqqa teveccüh qılsanĝ. Anınĝ üçün kim (11) mu'minninĝ namāzı ol turur kim Ḥaq te'ālā ḥażratında kim iḫlāṣ birle bolsa taqı ḥużūr birle bolsa ve eger mundaġ bolmasa, (12) namāz bolmaz. Anınĝ üçün meşāyiḫ ve 'ulemā aydılar kim: Mu'min artuqsı namāzlar üküş qılmaq kerek. Eger farīżaları içinde (13) nuqṣān bolsa, ol artuqsı namāzlarıdın bu farīżaġa cebr qılġaylar, tėp aymışlar.

Ma'āẕ bin Cebel *rażhu* ayıttı kim (14) kim namāz içinde erken saġ yanınġa iltifāt [qılsa] taqı sol yanındaqı kişini bilse, ol kimersenınĝ namāzı Ḥaq te'ālā ḥażratında (15) namāz ermes, tėp aydı.

Şeyḫ Abū Sa'īd Ḥazzāzqa aydılar: Yā şeyḫ, namāzqa neteg şurū' qılmaq kerek? tėp su'āl qıldılar (16) erse, şeyḫ aydı: Qıyāmat kün bolsa

āvş, cümle ʻAraṣāt ḫalqı yığılmışda séni Ḥaq ḥażratında (17) keltürseler, taqı saṅa Ḥaq teʻālā ḫiṭāb qılsa kim: Ey qulum, dünyāda ne qıldıṅ erse, cevāb bérgil, tése, sen ol ḥālda [249] (1) uluġ Taṅrı ḥażratında ne ḫavf birle, qorqmaq birle, heybet birle turuqsaṅ bukün andaġ turuqġıl taqı Ḥaq teʻālā birle (2) munācāt qılġıl, tép aydı.

Muslim bin Yasār *raḥmhi* Başranıṅ cāmiʻinde namāz qılur erdi. Nāgāh bu cāmiʻniṅ (3) bir öresi tüşti taqı cāmiʻniṅ baʻżısı yıqıldı erse, bāzār ḫalqı cümlesi munuṅ āvāzını eşittiler taqı yügrüşü (4) cāmiʻqa kirdiler taqı uluġ ġalaba boldı çoġu boldı taqı Muslim bin Yasār namāz içinde andaġ meşgūl erdi édisiniṅ (5) munācatı birle kim hēç bu aḥvāldın ḫabarı bolmadı.

Şeyḫ Ömer bin ʻAlā *raḥmhi* bir kün mescidke kirdi namāz qılmaqġa. (6) Camāʻat ḫalqı özindin derḫōst qıldılar kim: Yā şeyḫ, imām ḥāżir bolmadı, kerek kim bizke imāmatlıq qılsaṅız, (7) tédiler erse, şeyḫ aydı: Men imāmluq qılmaqġa ṣāliḥ ermes-men, tédi erse, üküş derḫōst qıldılar. Bolmasa, (8) miḥrābġa keçti taqı ḫalāyıqġa aydı kim: Şaflarıṅıznı rāst tutuṅ, tép taqı niyyet qıldı taqı Allāhu akbar tédi, (9) bēhūş bolup yıqıldı. Kötürdiler taqı éwinge élettiler. Taqı öṅgin imām birle namāz qıldılar. Andın soṅ şeyḫqa (10) su'āl qıldılar kim: Yā şeyḫ, ne iş erdi kim bēhūş bolduṅuz taqı yıqıldıṅız? tédiler erse, şeyḫ aydı: Qaçan kim (11) ḫalāyıqġa aydım kim ṣaflarıṅıznı rāst tutuṅuz, tép hātifdin āvāz éşittim: Yā ʻÖmer, ḥele sen bārī Rebbüṅ birle (12) rāst bolduṅ-mu kim ḫalāyıqġa aytur-sen kim ṣaflarıṅıznı rāst tutuṅ, tép?

ÜÇİNÇ FAŞL

Zekātnıṅ taqı (13) ṣadaqanıṅ fażāyiliniṅ beyānı içinde turur.

İmām ʻAbdullāh Qużāʻī *raḥmhi* Şihābu'l-aḫbār atlıġ (14) kitābında bu ḥadīsni keltürmiş. Ḥadīş bu turur:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلّم انّ الرّجل فى ظل صدقته حتّى (15) يقضى بين النّاس

Bu ḥadīş maʻnīsi ol bolur kim Peyġambar *ʻas* ḫabar bérü yarlıqar: Qıyāmat kün bolsa (16) *āvş* tegme bir kimerse öz ṣadaqasınıṅ köligesinde bolġaylar. ʻAraṣāt ḫalqınıṅ ḥükmi tamām (17) bolġınça.

İbni ʻAbbās *rażhumā* aytur: Peyġambar *ʻas* qaçan kim Maʻāẕ ibnü Cebelni *rażhu* Yemen [250] (1) élinge imāmluqqa ıḍa bérmişte aydı: Yā Maʻāẕ, ol ḫalāyıqnı īmānġa ündegil! Qaçan kim īmān keltürseler (2) kim īmān üze ṡābit bolsalar, andın soṅ anlarġa ayġıl kim: Ḥaq *tvt* qulları üze zekātnı (3) farīża qılıp turur. Zekātnı elbette bérmedin çārası yoq. Baylardın alınur taqı dervīşlerke bérilür. Qaçan (4) kim Taṅrı teʻālā ḥükminge boyun bérseler, zīnhār yā Maʻāẕ, ḫalāyıqnıṅ māllarınıṅ üḍüründüsi[n] almaġıl (5) taqı mażlūmnuṅ qarġışındın zīnhār

qorqġıl kim maẓlūmnuñ du'āsı Ḥaq te'ālā ḥażratında müstacāb (6) turur taqı maẓlūmnuñ qarġışı [birle] Ḥaq te'ālānıñ ḥażratı arasında hēç ḥicāb yoq turur, tėp aydı.

Abū Hüreyre (7) *rażhu* rivāyat qılur Peyġāmbardın *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Qayu mu'min ve muvaḥḥidniñ qızıl altunı (8) bolsa yā taqı kümüşi bolsa taqı zekātını edā qılmasa, qıyāmat kün bolsa *āvṣ* ol altunnı taqı kümüşni (9) taḫta qılġaylar taqı tamuġ otınġa qızdurup bu zekāt bėrmegenlerniñ alnınġa taqı yanlarınġa (10) taqı arqalarınġa basġaylar. Tegme bir ol qızmış taḫtalar saġusa, yana tamuġ otınġa qızdurġaylar (11) ançaqa tegi kim 'Araṣāt ḫalqınıñ ḥisābı tamām bolġınça. Bu 'aẕāb ve 'uqūbat ol qıyāmat küni içinde bolġay (12) kim anıñ bir küniniñ miqdārı dünyā künleridin ellig miñ yıl miqdārınça bolġay. Andın soñ munlarġa (13) fermān kelgey. Ba'żılarıdın Ḥaq te'ālā 'afv qılıp uçtmaḥqa barsunlar, tėgey taqı ba'żılarınġa (14) tamuġqa barsunlar, tėgey. Yana ayıtġa[y]lar kim tėwelerindin zekātını bėrmemiş bolġay, anlarnı 'Araṣātnıñ (15) bir kėñ ṣaḥrāsınġa keltürgeyler taqı yüzün kemişgeyler taqı tėwelerke fermānlaġaylar kim bu zekāt (16) bėrmegen kişini aḏaqlarıñız birle basıñ taqı tişleriñiz birle ısırıñ, tėp. Aṇlar taqı bu kişike 'aẕāb (17) taqı ve 'uqūbat qılġaylar 'Araṣāt ḫalqınıñ ḥükmi tamām bolġınça. Ol kün kim anıñ bir küni dünyānıñ ellig min yılınça **[251]** (1) bolġay. Qaçan kim 'Araṣāt ḫalqınıñ ḥisābı tamām bolsa, munlarqa taqı fermān kelgey. Ba'żıları uçtmaḥqa barġaylar, (2) ba'żıları taqı tamuġqa barġaylar, tėdi. Qoy ėḏileringe taqı mundaġoq ḥüküm bolġay. Sıġır ėḏileringe taqı (3) mundaġoq ḥüküm bolġay, tėp aydı. Bu ḥadīṡdin ma'lūm boldı kim zekāt bėrmegenlerke uluġ 'aẕāb ve 'uqūbat (4) bolġay, tėp aydı. Andaġ erse, zekātnı ḥīlesiz edā qılmaq kerek taqı zekātnı farīża tėp bilmek kerek taqı (5) zekāt bėrmegenler baḫīllar zümresindin turur taqı Peyġāmbar *'as* aydı kim: Cōmard kimerse Ḥaq te'ālā (6) ḥażratında yawuq bolur taqı uçtmaḥqa hem yawuq bolur taqı cümle ḫalāyıqqa hem yawuq bolur velīkin tamuġdın (7) yıraq bolur, taqı baḫīl kimerse Ḥaq te'ālā ḥażratıdın yıraq bolur hem taqı uçtmaḥdın yıraq bolur taqı ḫalāyıqdın (8) hem yıraq bolur velīkin tamuġqa yaqın bolur.

Bir şeyḫ bar erdi, İbni 'İmrān tėp aytur erdiler: Anıñ sufrasında (9) fuqarā ve mesākīn taqı musāfirler āsāyiş qılur erdiler. Qaçan kim bir dervīşniñ iḥtiyācı bolsa, ol şeyḫqa (10) kelip ḥācatını 'arża qılsa, anı ol şeyḫ qabūl qılur erdi. Eger özinde dünyāvī bolsa 'Īṡār qılur erdi. (11) Eger bolmasa, öz muḥibleridin cem' qılur erdi taqı ol dervīşniñ işini kifāyat kılur erdi. Bir kün (12) ḫānqāhda musāfirler taqı dervīşler üküş cem' boldılar taqı şeyḫniñ sufrasında hēç neerse yoq erdi. (13) Çıqtı kim mun'imlerdin neerse ḥāṣil qılıp sufraġa ḫarc qılsa. Baqar şeherniñ qāżīsi qarşu keldi. İbn (14) 'İmrān aydı: Ey musulmānlar qāżīsi, ḫānqāhda musāfirler kelip tururlar taqı sufrada hēç neerse (15) yoq. Kerek kim

neerse bėrsen͡giz. Sizke āḫiratda destgīr bolġay, tėdi erse, bu qāżī bu şeyḫ-nin͡g sözinge (16) iltifāt qılmadı taqı hēç neerse bėrmedi. Şeyḫnin͡g ḫāṭırı munġiş boldı taqı aştı. Baqar bir Yahūdī qarşu keldi. (17) Aydı: Ey Yahūdī, dünyāvī neerse bar mu? Bėrsen͡g kim ḫanqāhda musāfirler bar, tėdi. Ol Yahūdī aydı: Yā şeyḫ, **[252]** (1) neçe altun kerek? Şeyḫ aydı: Munça altun bėrgil, tėdi. Derḥāl ol Yahūdī çıqardı taqı şeyḫ tilegeni altunlarnı (2) bėrdi taqı şeyḫ anı ḫarc qıldı. Ol musāfirler taqı dervīşler ol ṭa'āmnı tenāvul qıldılar taqı cümlesi ol Yahūdīqa (3) īmān du'āsı qıldılar. Ol kėçe qāżī tüşinde körer: Qıyāmat bolmış. 'Araṣāt ḫalqının͡g ba'żıları uçtmaḥqa (4) barurlar taqı ba'żıları tamuġqa barurlar. Qāżī uçtmaḥ qapuġınġa bardı taqı bir köşkni kördi kim yinçüdin (5) yaratılmış turur, ġāyat körklüg turur. Hēç ādemī ṣifatını qılu bilmez. Qāżī tiledi kim ol köşkke kirse. (6) Ol köşk qapuġında ol qapuġ saqlaġuçı ferīşteler qāżīqa men' qıldılar erse, qāżī aydı: Man͡ga nişe (7) men' qıldın͡gız? İcāzat bėrsen͡giz bolmas-mu? tėdi erse, ol qapuġ saqlaġuçı ferīşteler aydı: Bu köşk (8) senin͡g erdi. Velīkin sen İbni 'İmrānnı men' qıldın͡g, neerse bėrmedin͡g. Velīkin bir Yahūdī İbni 'İmrānnı ḫoşnūd (9) qıldı taqı neerse bėrdi erse, Ḥaq te'ālādın fermān keldi kim: Bu köşkni ol Yahūdīqa bėrgil, tėp aydı. Bu köşk (10) falān Yahūdīnin͡g köşki turur, san͡ga icāzat yoq bu köşkke kirmekke, tėdiler erse, qāżī maḥrūm oyġandı (11) taqı İbni 'İmrān ḫıdmatınġa bardı taqı İbni 'İmrānqa 'öẕür qıldı, aydı: Tün man͡ga satġaştın͡gız taqı mėndin neerse (12) tiledin͡giz. Men yawuz qıldım, sizke iltifāt qılmadım, ol ṣavābdın maḥrūm boldum. Mėndin son͡g kimke (13) satġaştın͡gız, kimdin neerse ṭalab qıldıngız? tėp su'āl qıldı erse, İbni 'İmrān aydı: Falān Yahūdī sizdin (14) son͡g man͡ga qarşu keldi, andın neerse ṭalab qıldım erse, ol man͡ga ne kim māyaḥtāc kerek erdi, cümlesini (15) bėrdi. Qāżī buyurdı kim: Ol Yahūdīni man͡ga keltürün͡g, tėp. Ol Yahūdīni keltürdiler. Qāżī aydı: Yā Yahūdī, (16) senin͡g uçtmaḥ içinde yinçüdin köşkün͡g bar ermiş, anı man͡ga satġıl, san͡ga on min͡g yarmaq bėreyin, (17) tėdi erse, Yahūdī aydı: Ey qāżī, men bu su'ālnı bilmez-men. Man͡ga rūşen qıṣṣanı aytu bėrgil, men yaḫşı bileyin, andın **[253]** (1) son͡g sizke cevāb bėreyin, tėdi erse, qāżī kėçe körgen tüşni tamām aydı erse, bu Yahūdī şeyḫ qatınġa keldi, (2) aydı: Yā şeyḫ, man͡ga īmān 'arża qılın͡g, tėdi erse, şeyḫ taqı ol Yahūdīqa īmān 'arża qıldı. Yahūdī aydı: (3) أشهد أن لا الـه إلاّ الله وأشهد أنّ محمّداً عبده ورسوله tėdi, taqı qāżīqa aydı: Dünyānın͡g tükel (4) mālını bėrsen͡g ol köşknün͡g bir arşun yerini bėrmegey-men, tėdi erse, qāżī maḥrūm boldı baḫīllıqı (5) sebebidin taqı Yahūdī īmān ḫil'atı birle müzeyyen boldı cōmardlıq sebebidin.

Zubeyr *rażhu* 'Āyişaqa (6) *rażhā* yüz min͡g yarmaq hediyye ıḍa bėrdi. 'Āyişa *rażhā* dervīşlerke, miskīnlerke, yetīmlerke, tul- (7) -larġa ṭabaq birle

ıḍa bėrür erdi taqı öziniñ köñgleki yamaġlıġ erdi. Bir yeñgi köñgleklik taqı ol yarmaqdın (8) almadı. Taqı ol kün rūza erdi. Aḫşam bolmışta ḫādimesinge aydı kim: Etmek taqı zeyt keltürgil, efṭār qılalıñ, (9) tėdi erse, qatında Umm-i Zar bar erdi, ol aydı: Yā Ummu'l-mu'minīn, bukün munça meblaġ yarmaq Ḥaq te'ālā rūzī qıldı, (10) bir yarmaq et almadıñız. Ėwde şūrbā bişürmediñiz, tėdi erse, 'Āyişa aydı *rażhā:* Ol yarmaq bar erken (11) nişe mañga añgdurmadıñız? tėdi.

'Abdullāh bin 'Abbās *rażhumā* bir ḫādimi birle ṣafarġa çıqtılar. Ṣaḥrāda (12) bir 'Arab ėwinde qonuq boldılar. Ol 'Arabnuñ bir saġlıq qoynı bar erdi. Oġlanlarını anıñ süti birle (13) terbiyet qılur erdi. Ol 'Arab ḫatunı birle meşveret qıldı kim: Ey ḫatun, bu qonuq kim bizke kelip turur, bu 'azīz (14) qonuq turur, Peyġāmbar '*as*'nuñ 'emmisiniñ oġlı turur. Bu ėwdeki qoynı boġuzlasaq taqı bu 'azīz qonuqnı (15) aġırsaq bolġay-mu? tėdi erse, ḫatunı aydı: Oġlanlarım açlıqdın ölgeyler. Sen bilür-sen kim bu bir (16) qoydın özge neersemiz yoq. Neteg ma'īşat qılġaymiz? tėp aydı erse, eri aydı: Mañga baḫīllıqdın ölüm yaḫşı-(17)-raq turur. Men munuñ tėg 'azīz qonuqnı qaytarmaz-men taqı seniñ sözüñgke iltifāt qılmaz-men, tėdi. Taqı turdı, ol [254] (1) qoynı boġuzladı taqı bişürdi taqı İbni 'Abbās öñginde qoḍtı. İbni 'Abbās taqı cümle ėwi ḫalqı birle tenāvul qıldılar. Erte boldı (2) erse, 'Abdullāh ibni 'Abbās *rażhu* ḫādimingа aydı: Ey ḫādim, qatıñda naqddın nėçe bar? tėdi erse, ol aydı (3) kim: Qatımda bėş yüz qızıl altun bar, tėdi erse, 'Abdullāh bin 'Abbās aydı: Anı keltürgil, bu 'Arabke bėrgil, tėdi erse, ḫādimi (4) aydı: Munça mālnı neteg bėrür-siz? Bu bizke bir qoy boġuzladı, muñga ėkki qoy bahāsı bėrsek, yetmez-mü? tėdi erse, 'Abdullāh (5) bin 'Abbās aydı: Ey nācōmard, nişe mundaġ baḫīllıq qılur-sen? Ol miskīn dervīşliki 'ācizliki birle mülkinde barını (6) bizke taṣarruf qıldı. Özleringe kerek erken cümle barını öñgümüzde keltürdi. Biz muñga mālımızdın ba'żısını bėrmekke mü (7) darīġ tutar-biz? tėdi. Bu 'Arab bizdin cōmardraq turur. Anıñ üçün kim bu cümle mālını bizke keltürdi taqı biz cümle mālımıznı (8) muñga bėrmedük, tėdi erse, ol ḫādimesi taqı bėş yüz qızıl altun keltürdi taqı 'Arabnıñ öñginde qoḍtı taqı köçtiler.

(9) İbni 'Ömer *rażhu* rivāyat qılur Peyġāmbardın, [Peyġāmbar] '*as* andaġ ḫabar bėrü yarlıqar kim: Ādemī içinde ėkki fi'l bar kim (10) Ḥaq te'ālā ol ėkki fi'lni sewer taqı ėkki fi'l bar kim Ḥaq *tvt* ol ėkki fi'lni yigrenür. Ol ėkki fi'l kim Ḥaq te'ālā sewer (11) biri eḍgü qılıq turur taqı biri cōnmardlıq turur. Taqı ol ėkki fi'l kim Ḥaq *tvt* yigrenür biri yaman qılıq turur (12) taqı biri baḫīllıq turur.

Şariḥ aytur: Uluġ atam Peyġāmbar '*as*'qa su'āl qıldı, aydı: Yā Resūlallāh, mėni andaġ (13) 'amelke yolçılaġıl kim ol 'amel mėni tamuġdın qutġarsun taqı uçtmaḥqa kigürsün, tėp su'āl qıldı erse, (14) Peyġāmbar

'as aydı: Ḥaq te'ālānıñg yarlıqamaqını vācib qılġan üç neerse turur: Biri ḫalāyıqqa ṭa'ām yedürmek, (15) ėkinçisi salāmnı āşikāra qılmaq, üçünçisi ḫalāyıqqa yumşaq sözlemek, tėdi.

Abū Hüreyre *ražhu* rivāyat (16) qılur Peyġāmbardın, Peyġāmbar *'as* andaġ ḫabar bėrü yarlıqar kim bu cōmardlıq bir daraḫtī turur uçtmaḫ içinde; kim (17) kim cōmard bolsa, ol daraḫtnıñg bir butaqını tutmış bolur. Qaçan kim bu cōmard ol daraḫtnıñg butaqını tutmış [255] (1) bolsa, ol butaq bu cōmardnı uçtmaḫqa kigürmedin qoymas. Taqı baḫīllıq bir daraḫtī turur tamuġ içinde; kim kim baḫīl (2) bolsa, ol daraḫtnıñg bir butaqını tutmış bolur. Qaçan kim bu baḫīl ol daraḫtnıñg butaqını tutmış bolsa, ol butaq (3) bu baḫīlni tamuġqa kigürmedin qoḍmas.

Sufyān bin 'Uyaynanıñg atası vefātı boldı taqı ellig miñg yarmaq qaldı. (4) Sufyān bin 'Uyayna bu ėllig miñg yarmaqnıñg cümlesini üleşti erse, aydılar: Yā Sufyān, atañgdın qalġan mīrāṣnı cümle (5) üleştiñg, hēç neerse özüñgke qoḍmadıñg, tėdiler erse, Sufyān aydı: Men bėş namāzım içinde bu qarındaşlarım (6) üçün Tañgrı te'ālādın uçtmaḫnı tileyürmen. Bu fānī dünyānı munlardın neteg baḫīllıq qılayın? tėdi. Bu āyat kim (7) nāzil boldı, *qt:* و يؤثرون على انفسهم ولوكان بهم خصاصة ومن
يوق شح نفسه (8) فأولئكهم المفلحون (LIX: 9)

Ma'nīsi ol bolur kim *wa yu'ṣirūna 'alā anfusihim* öñginlerni iḫtiyār qılur öz (9) nefsleri üze. Ya'nī öñginlerke īṣār qılurlar, *wa lavkāna bihim ḫaṣāṣatun* neçeme kim özlerinde dervīşlik bar (10) erken *wa man yūqa şuḫḫa nafsihi* kim kim saqlanmış bolsa, öz nefsiniñg baḫīllıqıdın *fa'ulaika humu'l-mufliḥūna* anlar qıyāmat (11) kün qurtulġanlardın turur. Ba'żı müfessirler andaġ aymışlar kim bu āyatnıñg sebeb-i nuzūlı ol erdi kim Peyġāmbar *'as* (12) qaçan kim Mekkedin Medīneke hicret qıldı erse, Mekkede Peyġāmbar *'as*'nıñg yārānları bar erdi. Peyġāmbar (13) *'as* firāqınġa taḥammul qılu bilmediler, camālınga iñgen muştāq boldılar erse, ḫatunlarını qoḍup oġul (14) qızlarını mülk ve esbāblarını terk qılıp Peyġāmbar *'as* ḫıdmatınġa keldiler erse, Medīneniñg enṣārīlar[1] māllarınıñg (15) yarımını Mekkedin kelgen muhācirlarqa īṣār qıldılar. Medīne enṣārīlarınıñg qayu biriniñg kim ėkki ḫatunı bar erdi, (16) biringe ṭalāq bėrip 'uddat keçrüp ol muhācirlarqa 'aqd qıldılar. Ėwleriniñg taqı mülkleriniñg yarımını anlarqa (17) īṣār qıldılar. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* çeriġ birle bardı taqı Banū'n-Naṣr atlıġ ėlni aldı, üküş māl tawar ġanīmat [256] (1) ḥāṣil boldı erse, Peyġāmbar *'as* Ṣābit bin Qaysġa aydı kim: Qavmuñgnı cem' qılġıl. Ṣābit (2) taqı cümle enṣārīlarnı yıġdı. Peyġāmbar *'as* aydı: Ey Medīnelig ensārīlar, hēç taqṣīr (3) qılmadıñgız. Mekkedin kelgen muhācirlarnı aġırladıñgız. Māllarıñgıznıñg yarusını anlarġa īṣār (4) qılıp bėrdiñgiz. Ėkki ḫatunuñgıznıñg taqı birini anlarġa cüftlendür-

dün͡giz. Mālların͡gıznın͡g (5) mülklerin͡gizning hem yarusını taqı bėrdin͡giz. Ėmdi sizin͡g birle meşveret qılur–men. Eger tilesen͡giz (6) bu ġanīmatnın͡g cümlesini muhācirlarġa bėreyin. Anlar taqı sizdin alġan māllarnı sizke qaytarsunlar (7) taqı ėwlerini cümlesini qaytarsunlar taqı anlar bu ġanīmat mālı birle öz esbāblarını qursunlar ve eger tilesen͡giz (8) bu ġanīmatnı tüz qısmat qılayın taqı anlar bayaqı sizin͡g ėwin͡gizde oltursunlar, tėdi erse, (9) enṣārīlarnın͡g uluġı Sa'd ibnü 'Abāda taqı Sa'd ibnü Ma'āẕ aydılar: Yā Resūlallāh, muhācirlar öz vaṭanlarını (10) terk qılıp oġul qızlarıdın ḫatunlarıdın aḍrılıp sizin͡g camālın͡gızqa muştāq bolup ġurbat iḫtiyār (11) qılıp keldiler. Kerek kim bu cümle ġanīmatnı muhācirlarġa bėrsen͡giz. Taqı munlar burunqı tėg bizim ėwlerimizde (12) oltursalar taqı āḫirat s̱avābını ṭamā' qılıp Ḥaq te'ālānın͡g rıżāsı üçün bėrilgen mālnı bizlerge (13) qaytarmasalar, tėdiler erse, cümle Medīnelig enṣārīlar çaqırdılar kim: Yā Resūlallāh, cümlemüz rāżīmiz (14) bu ėkki uluġumuz sözlegen sözge, tėp aydılar erse, Peyġāmbar *'as*, enṣārīlarġa du'ā qıldı (15) taqı uruġınġa hem du'ā qıldı taqı aydı: Ey Bār Ḫudāyā, enṣārīlarnı sen yarlıqaġıl taqı enṣārīlarnın͡g (16) oġlanlarını taqı yarlıqaġıl taqı enṣārīlarnın͡g oġlanlarının͡g oġlanlarını yarlıqaġıl, tėp du'ā (17) qıldı taqı bu āyat nazil boldı.

İbni'l-Mütevekkil aytur, *raḥmhi* bu, ayatnın͡g sebeb-i nuzūlı ol erdi kim dervīş ṣaḥābalarda **[257]** (1) biri rūza tuttı. Taqı kėçe efṭār qılġu ṭa'ām bolmadı erse, ertesi taqı rūzaqa niyyet qıldı. Ėkinç kėçe taqı (2) efṭār qılġu ṭa'ām bolmadı erse, üçinç kün rūzaġa niyyet qıldı erdi. Munun͡g aḥvālınġa S̱ābit bin Qays (3) muṭṭali' boldı taqı ḫatunınġa aydı kim: Men bu kėçe bir qonuq ėwge keltüreyin. Qaçan kim sufra ön͡gümüzde qoḍ– (4) –san͡g sen çirāġnı yarutmış bolġıl taqı ol çirāġnı söndürgil taqı men qonuqġa aytayın kim: Çirāġ ne ḫācat turur (5) qaran͡gquda taqı yėmek bolur, tėp. Sen taqı men aġzımıznı ṭa'ām yėmiş tėg tepretelin͡g, ol qonuq andaġ saqınsun kim (6) bizler ṭa'ām yeyür-biz, tėp ol qonuq bu cümle ṭa'āmnı tenāvul qılsun kim men anı andaġ sėzer-men kim qarnı (7) in͡gen aç turur, tėp. Taqı ṭa'āmumuz bizge vefā qılmaz, tėdi erse, ḫatunı taqı andaġ qıldı. Ol ṭa'āmnun͡g cümle-(8)-sini ol qonuq tenavul qıldı. Ertesi bardılar Peyġāmbar *'as* ḥażratınġa. Peyġāmbar *'as* aydı: Yā S̱ābit, (9) bu kėçe sen qılġanın͡g işdin Ḥaq *tvt* in͡gen rāżī boldı taqı ḫoşnūd boldı taqı senin͡g ḥaqqın͡gġa (10) bu āyat nāzil boldı, tėdi, taqı ol āyatnı oqıdı. Taqı Anas ibnü Mālik *rażhu* aydı: Bu āyatnın͡g sebeb-i nuzūlı ol (11) erdi kim ṣaḥābalardın biringe bir kimerse bişmiş qoy başını ıḍa bėrdi. Ol ṣaḥābanın͡g iştihāsı bar erken (12) taqı faqīr erken, aydı kim: Fulān ṣaḥāba mėndin dervīşrek turur, tėp özi tenāvul qılmadı taqı ol qoy başını (13) an͡gar Īs̱ār qılıp ıḍa bėrdi. Ol ṣaḥāba taqı özinge kerek erken taqı bir ṣaḥābaġa ıḍa bėrdi. Ançaqa tegi biri (14) biringe ıḍa bėrdiler kim bu bir baş toquz ėwge tegmişdin son͡g burunqı ṣaḥāba

ėwinge keldi. Qaçan kim ṣaḥāba (15) arasında mundaġ aḥvāl vāqiʿ boldı erse, bu āyat nāzil boldı, tėp aydı.

Aḥnaf bin Qays *raḥmhi* bir erni (16) kördi kim ėlginde yarmaqları bar. Aḥnaf aydı: Ey karındaş, bu ėlgindeki yarmaqlar kimnüñ turur? tėdi erse, ol (17) kimerse aydı: Bu yarmaklar menim turur, tėdi erse, Aḥnaf aydı: Bu yarmaq ol vaqt seniñ bolġay kim bu yarmaqlarnı āḫiratqa **[258]** (1) ṣarf qılsañ, dervīşlerke miskīnlerke bėrseñ. Ve eger andaġ qılmasañ ecel kelse taqı ölseñ, öñginlerke qalsa, (2) neteg seniñ bolur? tėdi.

Muʿāviya qaçan kim ḥec qıldı erse, Medīneke bardı Peyġāmbar *ʿas*'qa ziyārat qılmaq üçün. (3) Ḥüseyin aydı qarındaşı Ḥasange *rażhumā*: Muʿāviyaqa barıp salām qılmaq bolur-mu? tėdi erse, Ḥüseyin (4) aydı: Menim borcum üküş bolup turur, baralıñ taqı salām qılalıñ taqı hēç neerse aymaġalıñ baqalıñ beytü'l-māldın (5) bizke hēç neerse bėrür-mü? tėp aydı. Taqı bardılar salām qıldılar erse, Muʿāviya taqı cevāb aydı taqı ėkegüni aġır- (6) -ladı taqı ʿözrler qıldı. Baqtı bir buḫtī tėwe bar erdi yüklüg. Arıp qāfiladın qalıp turur erdi, soñgra yattı. Muāviya (7) sordı kim: Bu tėwe üzesinde ne bar? tėp sordı erse, aydılar kim: Bu tėwe üzesinde seksen miñ qızıl altun bar, (8) tėdiler. Muʿāviya aydı Hasange: Yā Abā Muḥammed, bu seksen miñ qızıl altun tėwesi birle sizke bolsun, tėdi.

Abū Hüreyre (9) *rażhu* özi ḫidmatınġa bir kimerse keldi taqı aydı: Yā Abā Hüreyre, menim köñglüm andaġ tileyür kim sizni tañgrı- (10)-lıq qarındaş tutsam, tėdi erse, Abū Hüreyre aydı *rażhu* tañgrılıq qarındaşnıñ ḥaqqı ne turur, bilür-mü-sen? (11) tėdi erse, ol kimerse aydı kim: Bilmez-men. Abū Hüreyre *rażhu* aydı: Tañgrılıq qarındaş ol bolur kim, biri (12) birindin altunnı taqı kümüşni darīġ tutmasa. Qaçan kim sen mėni tañgrılıq qarındaş tutunsañ nėçe üküş mālnı (13) men öz ḥācatım üçün seniñ mālıñdın alsam, kerek kim sañga aġır kelmese, tėdi erse, ol kimerse aydı: Yā Abā Hüreyre, (14) men mundaġ qılu bilmegey-men, tėdi erse, Abū Hüreyre *rażhu* aydı: Andaġ erse mėndin yıraq kėtgil, tėdi.

(15) Fatḥ-i Muvaṣṣalī *raḥmhi* öziniñ tañgrılıq qarındaşı bar erdi. Bir kün Fatḥ-i Muvaṣṣalīqa yarmaqlar kerek boldı. (16) Ol qarındaşı ėwinge bardı erse, qarındaşı ėwde yoq erdi. Cāriyasınġa aydı kim: Qanı qarındaşımnuñ (17) ṣandūqı? tėdi erse, ol cāriya ṣandūqnı çıqardı. Fatḥ-i Muvaṣṣalī aydı: Bu sandūq kilīdi sėnde mü turur? tėp **[259]** (1) aydı erse, ol cāriya aydı kim: Mėnde turur, tėp. Ol kilīdni cāriyadın aldı taqı ṣandūqnı açtı ne miqdār kim öziniñ (2) ḥācatınga kerek erdi aldı taqı ṣandūqnı bayaqı teg baġladı taqı kilīdini cāriyaġa bėrdi. Bir zamandın soñ ėw (3) ėdisi keldi erse, cāriya aydı kim: Qarındaşıñgız Fatḥ-i Muvaṣṣalī keldi taqı mėndin kilīd alıp siziñ ṣandūqnı açtı (4) taqı meblaġ yarmaqnı çıqardı. Bilmes-men nėçe altun aldı taqı ṣandūqnı baġladı

taqı kilīdni mañga bėrdi, tėdi erse, (5) ol Fatḥ-i Muvaṣṣalīniñ qarındaşı sewündi taqı aydı: Ey cāriya, uşbu rāst bolsa, sen āzād sen Ḥaq riżā-sı (16) üçün, tėdi.

Abū Murīd *raḥmhi* iñgen kerīm erdi. Ḫazīnadārı taqı yaq yawuqları qorqar erdiler kim (7) üküş māl ʻaṭā qılur, mālı tükengey, tėp. Mālınġa erklig qılmaz erdiler. Bir kün şāʻir kelip özinge medḥ (8) qılıp bir qasīda oqudı erse, Abū Murīd aydı kim: Ey şāʻir, eger mālım ḥāżır bolsa erdi, hēç darīġ qılmaġay (9) erdim velīkin men sañga bir neerse ögreteyin. Andaġ qılsañ, sañga neerse ḥāṣil bolġay, tėdi erse, şāʻir aydı: (10) Beyān qılġıl. Abū Murīd aydı: Ḥālī mėni qāżīġa ėletgil, taqı daʻvā qılġıl, menim üze on miñ yarmaq bar, men taqı (11) qāżī qatında iqrār qılayın. Qaçan qāżī mañga buyursa kim: İqrār qıldıng, ėmdi bu on miñ yarmaqnı edā qılġıl, tėse, men (12) edā qılmaz-men tėgeyin her ayna qāżi mėnī ḥabs qılġay. Yaq yawuqlarım mėni ḥabsta turmaqnı revā körmegeyler, (13) sañga on miñ yarmaqnı bėrgeyler, tėdi erse, şāʻir taqı andaġ qıldı erse, on miñ yarmaq bėrdiler, taqı ḥabsdın çıqardılar. (14)

TÖRTİNÇ FAṢL

Rūza fażāyiliniñ beyānı içinde turur:

İmām-i Abū'l-Leyṣ-i Samarqandī *raḥmhi* Tanbiyatu (15) 'l-ġāfilīn atlıġ kitābında bu ḥadiṣni keltürmüş. Ḥadīṣ bu turur:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم من صام يوماً ابتغآء (16) وجه الله تعالى باعده
الله من النّار كبعد غراب طار و هو فرخ حتّى مات هرما

Bu ḥadīṣ maʻnīsi ol (17) bolur kim: Qayu mu'min ve muvaḥḥid bir kün rūza tutar bolsa Ḥaq teʻālā riżāsı üçün, Ḥaq *tvt* ol mu'minni **[260]** (1) tamuġ otıdın andaġ yıraq qılġay kim, bir qarġa bir yerdin kiçig bala erken uçsa, qarıġınça ne miqdār ol (2) yerdin keçse, yıraq barsa, bu ki-merse taqı tamuġdın andaġ yıraq bolġay, tėdi. Taqı Peyġāmbar *ʻas* ḫabar bėrü yarlıqar: (3) Ādem oġlınıñ edgü ʻamelleringe Ḥaq *tvt* biringe on ṣavāb bėrür. Eger iḫlāṣı ziyāda bolsa, yėti yüz (4) ṣavāb bėrür. Meger rūzanıñ ṣavābınıñ saqışı yoq. Ḥaq *tvt* aytur: Rūza menim turur. Taqı rūzanıñ cezāsını (5) qulumġa men bėrgeymen. Aytur: Qulum ārzūsını taqı ṭaʻāmını menim üçün qoḍtı. Men taqı añga ḥisābsuz (6) ṣavāb ve cezā bėrgey-men, tėp aytur. Anıñ üçün Peyġāmbar *ʻas* aydı: Bu rūza ṣaburnıñ yarusı turur, tėp aydı. (7) Taqı Ḥaq teʻālā Kelāmı içinde ḫabar bėrü yarlıqar, *qt:* (XXXIX: 10) انّما يوفّى الصّابرون اجرهم بغير حساب

(8) Maʻnīsi ol bolur: Ḥaqīqatta ṣabur qılġanlarġa tamām cezā bėrilür ḥisābsuz. Bu rūza içinde taqı ṣabur (9) boldı erse, munuñ taqı cezāsı ḥisābsuz boldı. Cümle ʻibādāt ve ṭāʻatnıñ ṣavābıdın rūzanıñ ṣavābı artuq (10) bolġanı ol yöndin turur: Qamuġ ṭāʻat ve ʻibādātqa ḫalāyıq

muṭṭali' bolur, ferīşteler taqı muṭṭali' bolurlar, (11) velīkin bu rūzaġa hēç kimerse muṭṭali' bolmaz, hēç kimerse bu rūzadārnıñ rūzasını aymadın bilmez. Taqı (12) bu rūzaġa riyā ve sam'a kirmes. Ol cihettin rūzanıñ s̱avābı üküş boldı, öñgin ṭā'atlardın.

'Abdullāh bin (13) 'Ömer *rażhu* rivāyat qılur Peyġāmbardın: [Peyġāmbar] '*as* mañga aydı: Yā 'Abdullāh, men sañga ḫabar bėreyinmü kim rūza (14) neteg tutmaq kerek, taqı tünle neteg ṭā'at qılmaq kerek? tėdi erse, men aydım: Belī, yā Resūlallāhi, ḫabar bėriñ, tėdim erse, (15) Peyġāmbar '*as* aydı: Tutuş rūza tutmaġıl 'ömür rūzasını. Bir kün rūza tutġıl taqı bir kün açġıl taqı (16) tünle erteke tegi ṭā'at qılmaġıl. Bir ança ṭā'at qılsañ bir ança taqı yatġıl, teniñgniñ ḥaqqı bar, közüñg-[nüñ] taqı ḥaqqı (17) bar. Cüftüñgnüñ taqı ḥaqqı bar. Ve eger ėwde qonuq bolsa, anıñ taqı ḥaqqı bar. Taqı Qur'ān oqısañ, ayda birer ḫatm qılġıl, **[261]** (1) tėdi. Taqı bilgil kim 'ömür rūzasını tutġanqa s̱avāb yoq. Ve eger 'ömür rūzasınıñ s̱avābını ḥāṣil qılayın tėseñ, tegme (2) bir ay ortasında üç kün rūza tutġıl. Ḥaq *tvt* 'ömür rūzasınıñ s̱avābını rūzī qılġay. Anıñ üçün kim (3) Tañgrı te'ālā va'da qılıp turur tegme bir eḍgülükke on cezā bėrmek turur. Neteg kim Kelāmı içinde ḫabar bėrü yarlıqar:

(4) (VI: 160) من جآء بالحسنة فله عشر امثالها

Qaçan kim mu'min ve muvahhid tegme bir ayda üç kün rūza tutar bolsa, otuz kün (5) s̱avābı rūzī qılġay. Hemīşe mu'min bu 'ādatnı tutar bolsa, 'ömür rūzasınıñ s̱avābı ḥāṣil bolur, tėdi erse, men aydım: (6) Yā Resūlallāḫi, mundın ziyāda ṭā'at qılmaqġa taqı ṭāqatım yėter, tēdim erse, mañga aydı: Yā 'Abdullāhi, andaġ erse haftada Qur'ānnı (7) bir ḫatm qılġıl taqı Peyġāmbar '*as*'nuñ rūzasını tutġıl kim ol rūzanıñ meşaqqatı taqı zaḥmatı sañga üküş- (8) -rek turur. Ol Dāvud peyġāmbar rūzası ol turur kim bir kün rūza tutsañ taqı bir kün efṭār qılsañ.

Abū Hüreyre *rażhu* (9) rivāyat qılur Peyġāmbardın '*as*, Peyġāmbar aydı kim: Dōstum Cebre'īl '*as* mañga ögretti taqı aydı kim: Yā Muḥammed, üç ḫaṣlat (10) bar kim zīnhār ol ḫaṣlatnı 'ömrüñ barınça qoḍmaġıl, tėp aydı, men taqı qabūl qıldım. Ėkinçisi bir ay ortasında (11) üç kün rūza tutġıl, tėdi erse, anı taqı qabūl qıldım. Üçinçisi ol kim zīnhār quşluq namāzını koḍmaġıl, tėdi (12) erse, men taqı qabūl qıldım.

Peyġāmbar '*as* ṣaḥābalarġa ziyāda mucāhida buyurmas erdi. Bir kün 'Os̱mān bin Maṭ'ūn (13) *rażhu* Peyġāmbar '*as* ḫidmatınġa keldi taqı aydı: Yā Resūlallāhi, nefsüm mañga neerseler sözler. Añga ittibā' (14) qılmaqım revā bolur-mu yā yoq mu? Mañga beyān qılu bėriñ, tėdi erse, Peyġāmbar '*as* aydı: Yā 'Os̱mān, nefsüñ ne aytur? (15) 'Os̱mān aydı: Yā Resūlallāhi, nefsüm aytur kim, özüñgni ḫaṣī qılġıl ḫatunġa yawuq bolmasun, oġul qız bolmasun (16) eger ḫatunġa yawusañ, oġul qız bolġay, dünyā maşġalası üküş bolġay. Ḥaq te'ālāqa 'ibādat qılmaqġa māni'

bolġay, (17) tėp aytur, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā 'Oṣmān, andaġ qılmaġıl. Qayu mu'min ve muvaḥḥid ḫatunı birle cimā' qılsa yā taqı [262] (1) qarabaşı birle cem' bolsa, Ḥaq te'ālā ol ėkki arasında oġul qız rūzī qılsa, eger ol oġul qız tirig bolsalar, köz- (2) -leriniñ yaruqı turur ve eger oġul qız ata anadın āḫiratqa burun barsalar, şefā'atçı tururlar ve eger ėkkisi arasında (3) oġul qız bolsa, tegme bir cem' bolmışta Ḥaq *tvt* qulġa uçtmaḥ qızlarındın bir qız rūzī qılġay (4) taqı eger bu mu'min ve muvaḥḥid kesb qılsa taqı ehlinge taqı oġlı qızınġa nafaqa bėrse, terbiyet qılsa, Ḥaq *tvt* (5) ṣadaqa ṣavābı rūzī qılġay, tėdi. Taqı aydı: Yā 'Oṣmān, eger şehvetiñ ziyāda ġalaba qılsa, rūzanı üküş tutġıl (6) menim ummatımnıñ ḫaṣīlıqı rūza üküş tutmaq turur, tėp aydı. Andın soñ 'Oṣmān aydı: Yā Resūlallāhi, nefsüm (7) aytur kim bir taġ başınġa barġıl, anda bir ṣavma'a binā qılġıl taqı ḫalāyıqdın kesilip teşvīşsiz (8) Ḥaq te'ālāġa ṭā'at ve 'ibādat qılġıl, tėp aytur, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā 'Oṣmān, andaġ qılmaġıl. (9) Eger sañga hemīşe Ḥaq te'ālā birle bolmaq kerek erse, mescidde mu'tekif bolġıl, mesciddin çıkmaġıl. Bir namāz qılmışdın (10) soñ taqı bir namāzġa intiẓār olturġıl kim hemīşe ṭā'at ve 'ibādat birle bolġaysen, tėdi. Andın soñ 'Oṣmān aydı: (11) Yā Resūlallāhi, nefsüm yana aytur kim bu dünyānı terk qılġıl, seyyāḥlıq qılġıl, 'ālamnı keze yörigil Ḥaq te'ālanıñ ṣun'ınga (12) muşāhida qılġıl, tėp aytur, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā 'Oṣmān, andaġ qılmaġıl. Eger siyāḥat qılmaq (13) köñglüñ tilese, cihād qılġıl, kāfirler birle ġazāt qılġıl yā taqı ḥec qılġıl yā taqı 'umra qılġıl, menim ummatımnıñ (14) siyāḥatı taqı 'ālamnı teferrüc qılu yörimek, Ḥaq te'ālā riżāsı içinde ġazāt qılmaq turur taqı ḥec ve 'umra qılmaq turur, tėp (15) aydı. Andın soñ 'Oṣmān aydı: Yā Resūlallāhi, yana nefsüm mañga aytur kim ėlgindeki nė kim dünyāvī bar, cümlesini mülkindin (16) çıqarġıl, mücerred bolġıl, fāriġ köñgül birle Ḥaq te'ālāġa 'ibādat qılġıl, tėp aytur, tėdi erse, Peyġāmbar *as* (17) aydı: Yā 'Oṣmān, andaġ qılmaġıl. Ėlgindeki bar dünyāvī birle ḫatunuñqa terbiyet taqı oġluñ qızıñqa terbiyet [263] (1) qılġıl. Taqı ziyāda bolsa, oġluñ qızıñ nafaqasıdın miskīnlerge yetīmlerge iḥsān qılġıl. Sañga bu yegrek (2) turur cümleni terk qılmaqdın, tėdi. Andın soñ 'Oṣmān aydı: Yā Resūlallāhi, yana bu nefsüm mañga aytur kim, et yėmegil taqı (3) teniñgke ḫoş yıḍıġlar sürtmegil, tėp aytur, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā 'Oṣmān, andaġ qılmaġıl. Men etni (4) yeyür-men taqı sewer-men. Eger Tañgrı te'ālādın tilese erdim, Ḥaq te'ālā mañga her kün et bėrgey erdi. Velīkin tile-(5)-medim. Taqı qarındaşım Cebre'īl mañga andaġ buyurdı kim: Yā Muhammed, kün aşa özüñgke ḫoş yıḍıġ sürtgil, taqı cum'a (6) kün ḫoş yıdıġnı koḍmaġıl, tėp aydı. Yā 'Oṣmān, menim sünnetimdin yüz ewürmegil. Qayu mu'min ve muvaḥḥid kim menim (7) sünnetimdin yüz ewürür bolsa, taqı tevbe qılmadın öler bolsa, qıyāmat kün bolsa *avṣ*, ol mu'min menim (8) ḥavżumġa keleyin tėse, ol

kişinin͡g yüzün͡ge urġaylar taqı artınġa urġaylar menim ḥavżumġa kelü bilmegey (9) menim sünnetimni terk qılġanı üçün. Andın son͡g bu āyat nāzil boldı, *qt*: يا ايها الذين امنوا Ey ol (10) kimerseler kim īmān keltür-dün͡güz لاتحرموا طيبات ما احل الله لكم ḥarām qılman͡g anı kim Ḥaq te'ālā (11) arıġ ḥelāl qıldı sizlerge ولاتعتدوا taqı ḥaddin keçmen͡g (V: 87) ان الله لايحب المعتدين Ḥaq *tvt* (12) ḥaddin keçgenlerni sewmes وكلوا taqı tenāvul aşan͡g مما رزقكم الله ol ṭa'āmlardın kim Ḥaq tebāraka ve (13) te'ālā sizlerge rūzī qıldı (V: 88) حلالا طيبا ḥalāl taqı arıġ. Bu āyat taqı Peyġāmbar *'as* sözinge muqavvī (14) boldı taqı muvāfiq boldı. Peyġāmbar *'as* aydı: Ḥaq te'ālā ėkki qulı birle ferīştelerge mubāhāt qılu bėrdi. Ol (15) qul kim yigit erken tevbe qılsa taqı fesāddın yıġılsa taqı Ḥaq te'ālā buyurmışı teg tirilse Ḥaq *tvt* ol (16) qulġa ḫiṭāb qılur taqı aytur kim: Ey yigit qulum, nefsinin͡g ārzūlarını menim üçün terk qılġan qulum, yigitlikini (17) man͡ga ṭā'at ve 'ibādat qılmaq içinde emgetgen qulum, Sen menim ḥażratımda bu yazuqsuz ferīştelerim men͡gizlig **[264]** (1) tėg turur-sen, tėp ḫiṭāb qılur. Taqı ferīştelerke aytur kim: Bu qulumġa naẓar qılın͡g, menim ṭā'atım içinde (2) quvvatını neteg ṣarf qılur, tėp. Ėkinçisi ol qul qaçan kim rūza tutar bolsa, *tvt* ferīşte-(3)-lerin͡ge aytur: Ey ferīştelerim, nażar qılın͡g bu qulumġa nefsinin͡g ārzūsını terk qıldı menim üçün taqı (4) ṭa'āmını taqı şarābını terk qıldı menim üçün. Men bu qulumġa qıyāmat kün ḥisābsuz s̱avāblar taqı cezālar (5) bėrgeymen, tėp aytur.

İmām-i Gazālī *raḥmhi* aydı: Rūza üç derece üze turur: 'Āmlar rūzası bar (6) taqı ḫāṣlar rūzası bar taqı ḫāṣlarnın͡g ḫāṣlarının͡g rūzası bar. Taqı 'āmlarnın͡g rūzası ol turur kim (7) rūzaqa niyyet qılıp özini yemek iç-mekdin taqı ḫatun birle suḥbat qılmaqdın saqlasa. Taqı ḫāṣlarnın͡g rūzası (8) ol turur kim qulaqını ġaybat eşitmekdin taqı ön͡gin yazuq sözler eşit-mekdin saqlasa taqı közini nāmaḥremke (9) baqmaqdın saqlasa taqı tilini ġaybatdın taqı buhtāndın taqı yalġandın saqlasa taqı ėlgini ẓulm qılmaqdın taqı ḫamr (10) aḍaqı tutmaqdın taqı ön͡gin yazuqlardın saqlasa taqı aḍaqını ḫarābatqa barmaqdın saqlasa taqı cümle endāmlarını ya-zuqdın (11) saqlasa. Taqı ḫāṣlarnın͡g ḫāṣlarının͡g rūzası ol turur kim kön͡glini Ḥaqdın ön͡gin neerselerdin (12) saqlasa. Taqı 'āmlarnın͡g rūzası yemek içmek birle taqı ḫatun ṣuḥbatı qılmaq birle bozlur. Taqı ḫāṣlarnın͡g rū-zası (13) yazuq qılmaq birle bozlur. Ḫāṣlarnın͡g ḫāṣlarının͡g rūzası kön͡glinge Ḥaqdın ön͡gin neerselernin͡g (14) endīşesi kirmek birle bozlur. Bu derece Peyġāmbarnın͡g taqı ṣiddīqlarnın͡g taqı evliyālarnın͡g taqı muqarreb qul-larnın͡g (15) derecesi turur. Eger kimersenin͡g kön͡glinge keçse kim men bu kėçe ne birle efṭār qılġaymen, tėse, bu derecedin tüşer, (16) Ḥaq te'ālāqa

i'timādı taqı tevekküli bolmas, yaqīni żaʿīf bolur. Taqı ol kimerseler kim yazuq birle rūza bozlur, tėp (17) ayturlar, anlar taqı peyġāmbarlarnın͡g ḥadīs̱leri birle ayturlar.

Enes ibnü Mālik *rażhu* rivāyat qılur Peyġāmbardın **[265]** (1) Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Bėş neerse turur kim rūzanı bozar: Biri ol kim yalġan sözlemek taqı biri (2) ġaybat qılmaq taqı biri ġammāzlıq qılmaq taqı biri yalġan ant içmek taqı biri şehvet birle ḥarāmqa naẓar qılmaq. Velīkin (3) bu ṭarīqat ėḍileri qatında turur taqı şeri'at ėḍileri qatında. Ġaybat birle taqı ön͡gin yazuqlar birle rūzası (4) bozulmaz illā meger yemek taqı içmeq taqı ṣuḥbat qılmaq birle bozlur. Velīkin bu rūzadārnın͡g s̱avābı bu yazuqlar birle (5) eksilür. Qaçan kim rūzadārnın͡g rūzasının͡g s̱avābı eksilse, ol bozulmuş ḥisābında bolur, tėp aymışlar. Taqı (6) ṭarīqat ėḍileri qatında qaçan kim qul ma'ṣiyat qılsa, Ḥaq ḥażratıdın yıraq tüşer. Qaçan kim qul Ḥaq te'ālā (7) ḥażratıdın yıraq tüşer bolsa, qılġan ṭā'atı taqı maqbūl bolmaz. Meger ol ma'ṣiyatdın tevbe qılsa, andın son͡g (8) maqbūl bolġay. Ṭarīqat ėḍileri aymışlar: Nėçe köp kimerseler bolġay kim rūza erken rūza açġanlar (9) cümlesidin bolġaylar. Nėçeme kimerseler bolġay kim rūza tutmaz erken rūzadārlar cümlesidin bolġaylar. (10) Ammā bilgil, āgāh bolġıl, bu rūzadın murād nefske qahr qılmaq turur, Şeyṭān la'īnning vesvesesi ādam oġlıqa (11) üküşreki Şehvet sebebidin turur. Taqı ādam oġlı aç bolsa, şehvet eksük bolur, şeyṭān la'īnnin͡g vesvesesi taqı (12) eksük bolur. Andın turur kim Peyġāmbar *'as* aydı: Bu Şeyṭān la'īn ādam oġlının͡g tamarları içinde yöriyür. Anın͡g (13) yörügü yerlerini açlıq birle tar qılın͡g kim yöriyü bilmesün.

Bir kün Peyġāmbar *'as* 'Āyişaqa aydı *rażhā* (14) aydı: Yā 'Āyişe, uçtmaḥ qapuġını qaqa turġıl, tėdi erse, 'Āyişe *rażhā* aydı: Yā Resūlallāhi, uştmaḥ qapuġını (15) ne birle qaqayın? tėdi erse, aydı: Uçtmaḥ qapuġını açlıq birle qaqġıl, tėdi. Yana Peyġāmbar *'as* aydı: 'Amellernin͡g (16) yėgi açlıq turur, tėdi. Taqı hēç 'amel yoq Ḥaq te'ālā ḥażratınġa sewüglügrek açlıqdan taqı suwsalıqdın. Taqı kimnin͡g (17) qarnı toymış bolsa, melekūt 'ālamıdın an͡gar ülüş yoq taqı melekūt 'ālamınġa kirmes, tēdi.

Abū Sa'īd-i Ḫudrī *rażhu* **[266]** (1) aytur: Peyġāmbar *'as* erte aşı tenāvul qılsa, kėçe tenāvul qılmas erdi. Ve eger taqı kėçe tenavul qılsa, (2) erte tenāvul qılmas erdi. Ozaqı 'ulemā ve meşāyiḫ taqı andaġ qılur erdiler. Emire'l-mu'minīn 'Alī *rażhu* yārānlarınġa (3) aydı: Ey yārānlarım, baġırların͡gıznı açurun͡g, bolġay kim kön͡güllerin͡giz Ḥaq dīdārı birle müşerref bolġay, tėp (4) aytur erdi.

Bāyazīd-i Bisṭāmīqa su'āl qıldılar: Yā şeyḫ, ne birle buldun͡g bu ma'rifatnı? tėp aydılar erse, şeyḫ (5) aydı: Qarın birle taqı yalın͡g ten birle, tėdi.

İbrāhīm-i Naḫʿī aytur *raḥmhi*: Tüşümde Peyġāmbar *ʿas*'nı (6) kördüm taqı su'āl qıldım: Yā Resūlallāhi, ʿilmdin ne kim eşitsem, unıtur-men. Man͡gа neerse ögretin͡g kim ol neerseni qılayın (7) taqı eşitgenim ʿilmni unutmaġayın, tėdi[m] erse, man͡ga aydı: Yā İbrāhīm, tegme bir farīża namāzqa bir ābdast (8) qılġıl taqı tegme yunmışta aġzın͡ga mesvāk sürtgil, taqı ṭaʿāmnı az yegil taqı az uḍıġıl, tėdi erse, İbrāhīm (9) Naḫʿī aytur *raḥmhi* Peyġāmbar *ʿas* ayġanı teg qıldım. Ol qadar ġıdanı az qıldım kim ėkki heftede bir ṣaḥrāqa (10) çıqmaqġa iḥtiyācım bolur erdi. Andın son͡g hēç eşitgenimni unıtmadım.

Abū Ḥacīfa atlıġ ṣaḥāba Peyġāmbar (11) *ʿas* qatında kegirdi* erse, Peyġāmbar *ʿas* ġażab qıldı taqı aydı: Yā Ḥacīfa, kegrikin͡gni bizdin yıġqıl. (12) Qayu birin͡giz dünyāda üküş toyġanraq erse, qıyāmat kün bolsa *āvṣ*, ol kimerse üküş açġanraq (13) bolġay. Abū Ḥacīfa aytur: Qaçan kim Peyġāmbar *ʿas* man͡ga bu sözni ġażab birle aydı erse, men ol kündin son͡g (14) ʿömrüm barınça toya ṭaʿāmnı tenāvul qılmadım.

Süleymān-i Dārānī aydı *raḥmhi*: Nefsümnün͡g arzūlarıdın (15) bir arzūnı kesmek man͡ga yaḫşıraq turur bir yıl rūza tutmaqdın taqı tünle erteke tegi ṭāʿat qılmaqdın taqı aḫşāmda (16) yegü luqmalardın bir luqmanı terk qılmaqdın bir kėçe ṭāʿat qılmaqdın man͡ga yaḫşıraq turur ol maʿnīdin ötrü kim (17) nefsüm az yemekke muʿtād bolġay. Taqı İvezī aytur *raḥmhi* öz yārānlarınġa kim: Ey yārānlarım, sizler birin͡giz **[267]** (1) tünle qopar bolsan͡gız namāz qılmaqġa taqı Rebbi taqı qulı arasında bir zenbīl ṭaʿām bar yaʿnī üküş ṭaʿām tenavul qılmış (2) bolsa, hēç ol qul munācāt ḥalāvatını taqı Rebbinin͡g ḫiṭābını eşitgey-mü? Yoq eşitmegey. Ey yārānlarım, men munācāt (3) ḥalāvatını ol vaqtın bulur-men, qaçan kim qarnım arqamġa açlıqdın yapuşmış bolsa.

Sufyān S̱avrī aydı *raḥmhi*: (4) Ṭāʿat ve ʿibādat qılmaq bir pēşe turur, taqı bu pēşenin͡g kesbi ḫalvat turur taqı bu pėşenin͡g ālatı açlıq turur. Abū Bekr *rażhu* (5) aydı: Men musulmān bolġanımdın son͡g hēç ṭaʿāmnı toya yėmedim, Rebbümke ʿibādat qılmışta ḥalāvat bulmaq üçün. Taqı (6) musulmān bolmışdın son͡g hēç qandurġan neerseni qanġınça içmedim, Rebbümnün͡g dīdārını körmek üçün.

Yaḥyā (7) peyġāmbar *ʿas* bir kėçe arpa etmekini toya yėdi erse, uyqu ġalaba qıldı taqı yattı uyıdı erse, ol kėçe virdini qılu (8) bilmedi. Qaçan kim erte boldı erse, Ḥaq *tvt*'dın Yaḥyā peyġāmbarqa ḫiṭāb keldi: Yā Yaḥyā, bizim sarāyımızdın (9) yaḫşıraq sarāy mu buldun͡g kim bu kėçe bizin͡g birle meşġūl bolmadın͡g taqı bizim qon͡gşılıqımızdın yaḫşıraq mu qonşı (10) buldun͡g kim bizni terk qıldın͡g? Yā Yaḥyā, ʿizzetim birle ant yaḍ qılur-men, eger sen Firdevs atlıġ uçtmaḫnı bir qata (11) körmiş bolsa erdin͡g, ol uçtmaḫ ārzūsıdın yaġın͡g erigey erdi taqı nefsin͡g uluġ meşaqqatqa

* Yazmada: *qatınġa kirdi.*

taqı (12) zaḥmetke tahammul qılġay erdi. Taqı yā Yaḥyā, eger tamuġqa taqı bir qata naẓar qılmış bolsa erdiñ, tamuġ heybetidin yaġıñ (13) erigey erdi taqı közleriñdin sarıġ suw aqġay erdi yaşları tükenmişdin soñ taqı tėmür keḍgey erdiñ (14) palāsdın soñ, tėp ḫiṭāb qıldı. Ol kimerse kim ʿömri içinde bir qata arpa etmekidin toyġanı üçün munça taqriʿ (15) qılsa, ol kimerse kim ʿömri içinde bir qata açmışı bolsa, anıñ ḥālı neteg bolġay?

Bir kün Yaḥyā peyġāmbar *ʿas* (16) İblīs-i laʿīnni kördi ėlginde tėmürdin ırġaqlar tutar. Yaḥyā peyġāmbar aydı: Yā melʿūn, bu ėlgiñdeki neerseler ne turur? (17) tėp su'āl qıldı erse, İblīs-i laʿīn aydı: Yā Yaḥyā, bu şehvet turur yaʿnī nefsnüñ ārzūları turur kim munuñ birle ādem **[268]** (1) oġlanlarını ṣayd qılur-men, tėp aydı erse, Yaḥyā peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā İblīs, hēç ol ırġaqlarnıñ içinde (2) mėni ṣayd qılġan ırġaqıñ bar mu? tėp su'āl qıldı erse, İblis-i laʿīn aydı: Yoq yā Yahyā, men sėni hēç ṣayd (3) qılu bilmedim. Meger ʿömrüñ içinde bir kėçe erdi kim toyup yattıñ erse, men keldim taqı sañga namāznı, virdiñni (4) aġır qıldım. Ol kėçe taqı namāzıñnı qılu bilmediñ, tėdi erse, Yaḥyā peyġāmbar *ʿas* aydı: Men bukündin soñ (5) hergīz toya yemegeymen, tėdi erse, İblīs-i laʿīn taqı aydı: Men taqı bukündin soñ hēç kimerseke naṣīḥat bėrmegeymen, (6) tėdi.

Ḫāṣ ʿārifler aymışlar kim: Mu'min ve muvaḥḥid qaçan kim aç qarın birle uḍımaq üçün yatur bolsa, ferīşteler (7) kelürler taqı ol mu'minke ziyārat qılurlar taqı ol mu'minni quçarlar. Mundın qıyās qılġıl kim, qaçan kim ol mu'min (8) aç qarın birle ṭāʿat ve ʿibādat qılur bolsa, ferīşteler ol qulġa neteg ḥurmet ve ʿizzet qılġaylar. Taqı mu'min (9) qaçan kim toq qarın birle ʿibādat ve ṭāʿat qılsa, ferīşteler andın qaçarlar, şeyṭānlar ol qulġa ziyārat qılurlar (10) taqı quçarlar. Mundın qıyās qılġıl kim, qaçan mu'min toq qarın birle yatur bolsa, şeyṭānlar ol mu'minniñ aş-(11)-ları bolġaylar.

İbni'l-ʿİrābī aytur *raḥmhi*: Bir kün ḫāṭırım andaġ tiledi kim, qapuġları baġlasam, taqı ėwde (12) ḫalvat qılsam, Rebbüm birle munācāt qılsam, tėp. Turdum, qapuġlarnı muḥkem baġladım taqı arıġ ābdast qıldım taqı ṣeccāda (13) kemiştim taqı namāzqa şurūʿ qılmaqġa qaṣd qıldım erdi. Baqar-men ėw müñgüşinde bir kimerse turur şekli abdāllar şeklinge (14) oḫşayur. Aydım: ʿAceb iş turur bu iş. Men ḥālī qapuġlarnı muḥkem baġladım erdi. Bu kimerse qaydın kirmiş? Meger bu (15) kimerse velīlerdin bolġay. Muḥammed ummatıñġa velīler kelip yol köndürürler, tėp iʿtiqād qıldım. Taqı men ol ʿazīzke salām qıldım (16) erse, ol taqı cevāb bėrdi. Andın men aydım: Ey şeyḫ, mu'min qayu ʿamel birle abdāllar maqāmıqa yėter? tėp su'āl qıldım erse, (17) ol ʿazīz aydı kim: Tört türlüg ḫaṣlat birle mu'min qul abdāllar maqāmıñġa yeter, tėp aydı erse, men aydım: Ey ʿazīz, mañga **[269]** (1) kerem qılıñ kim ol tört ḫaṣlat ne neerseler turur? tėp aydım erse, ol ʿazīz aydı: Biri ḫalqdın ʿazlat qılmaq turur,

taqı (2) biri üküş tek turmaq turur ẕikr birle taqı fikr birle, taqı biri açlıq turur, taqı biri oyağlıq turur. Kimde bu tört ḫaṣlat bolsa, (3) ol kimerse abdāllar maqāmınġa yeter, tėp cevāb aydı taqı nāpeydā boldı.

'Aṭā'-i Selemī *raḥmhi* mütevekkillerdin erdi. (4) Hemīşe 'ibādat birle meşġūl erdi. Ḥaq *tvt* neerse rūzī qılsa tenāvul qılur erdi. Ve eger Ḥaq te'ālā neerse rūzī qılmasa, (5) hēç ṭalab qılmaz erdi, hemīşe 'ibādat içinde bolur erdi. Bir vaqt yėti künge tegi neerse kelmedi, özi taqı ṭalab (6) qılmadı. Taqı feraḥı ziyāda boldı taqı aydı: Yā Rebbī, eger üç kün taqı ṭa'ām rūzī qılmasan͡g, senin͡g üçün min͡g rek'at namāz qılġaymen, (7) tėp aydı.

Bir kün Fatḥ-i Muvaṣṣalī kėçesi ėwinge kirdi. Baqar ėwinde çirāġ yoq. Taqı qarnı in͡gen açıp turur erdi, (8) yegü neerse taqı yoq erdi. Taqı qatında hem dünyāvī neersesi taqı yoq satġın almaqġa. Taqı ėwinde otun taqı yoq (9) aş bişürmekke. Nefsi maqhūr boldı, rūḥı ġālib boldı. Qatı ḫoş boldı. Tan͡grıqa üküş ḥamd u s̱enālar qıldı taqı (10) aydı: Yā Rebbī, mėndin ne ḫayr iş keldi kim, menim birle bu mu'āmile qıldın͡g velīlernin͡g birle mu'āmile qılmış tėg, tėp sėwündi. (11)

BĖŞİNÇ FAṢL

Hec ve 'umra fażāyilinin͡g beyānı içinde turur.

Abū'l-'Alā-i Oşī *raḥmhi* (12) Niṣābu'l-aḫbār atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş. Ḥadīs̱ bu turur:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم من (13) حج بيت الله من كسبٍ حلال لم يخط خطوةً إلا كتب الله تعالى بها سبعين حسنة وحط عنه سبعين (14) سيّئة و رفع له سبعين درجةً

Bu ḥadīs̱ ma'nīsi ol bolur kim Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Qayu (15) mu'min ve muvaḥḥid ḥalāl kisbidin ḫarc qılıp Ḥaq *tvt*'nın͡g ėwinge ziyārat qılsa, ya'nī Ka'beḫānaġa (16) ṭavāf qılsa, Tan͡grı *tvt* ol ḥec qılġan qulnun͡g tegme bir adımı sanınça yetmiş edgülük (17) dīvānında bitigey taqı ol qulnun͡g dīvānındın tegme bir adımı sanınça yamanlıqnı kėtergey taqı uçtmaḫ içinde **[270]** (1) tegme bir adımı sanınça yetmiş derece yükey qılġay, tėp yarlıqadı. Bu ḥadīs̱din ma'lūm boldı kim, ḥecnin͡g (2) s̱avābı taqı derecesi in͡gen uluġ ermiş. Anın͡g üçün kim bu ḥecnin͡g emgeki taqı meşaqqatı cümle ṭā'at ve 'ibādat-(3)-dın aġırraq turur. Ol yöndin s̱avābı taqı üküşrek turur. Bu ḥec qılmaq içinde oġul qızdın taqı ehldin taqı (4) yaq yawuqlardın, cümlesidin kesilmek kerek, cümlesi firqatınġa taḥammul qılmaq kerek. Andın son͡g üküş māl ḫarc (5) qılmak kerek. Andın son͡g nefske aġır meşaqqatlar taqı emgekler yüklemek kerek. Andın son͡g cāndın taqı (6) keçmek kerek. Andın son͡g ḥec qılu bilse, qaçan kim bu ḥecnin͡g emgeki taqı meşaqqatı uluġ boldı erse, s̱avābı taqı derecesi (7) hem uluġ boldı.

Peyġāmbar *'as*, 'Āyişaqa aydı: Yā 'Āyişe, sening ṡavābung taqı ṭā'atıng içinde emgeking (8) miqdārınça turur. Ṭā'at ve 'ibādat içinde ne miqdār emgenseng, ṡavābı ve derecesi taqı ol miqdār ḥāṣil bolġay, (9) tėdi.

Peyġāmbar *'as* andaġ ḫabar bėrü yarlıqadı kim qayu mu'min ve muvaḥḥid kim Mekkening yolında barur erken (10) yā taqı kelür erken vefātı bolsa, Ḥaq *tvt* ol qulnı elbette yarlıqar, hēç şek ve şübhe yoq. Taqı qıyāmat (11) kün bolsa *āvṣ*, bu ḥec yolında vefātı bolġan qulġa Ḥaq *tvt* aytur: Ey qulum, sen menim ėwümge (12) ziyārat qılmaq üçün kelding, taqı Mekke yolında vefātıng boldı. Ėmdi sanga destūr berdim öz ehl-i beytingdin (13) yetmiş kimerseni şafā'at qılġıl taqı men sening şafā'atıngnı qabūl qılayın, tėp ḫiṭāb qılġay. Bu mu'min taqı (14) yetmiş kişike şafā'at qılġay öz ehl-i beytidin. Ḥaq *tvt* taqı ol kimerselerni yarlıqaġay, tėp (15) aydı.

'Alī'bni'l-Muvaffiq aytur *raḥmhi*: Bir yıl ḥecke bardım. Qaçan kim 'arife tüni boldı erse, Mināda Mescid-i Ḫayfada (16) tünedim. Taqı ol mescid içinde ımızġandım. Tüşümde körer-men: Kökdin ėkki ferīşte nāzil bolur, yaşıl tonluġlar, (17) biri taqı biringe aytur: Ey Tangrınıng qulı, bilür-mü-sen kim bu yıl nėçe kişi ḥec qıldı? tėp aydı erse, ol ferīşte **[271]** (1) aydı kim: Bilmez-men. Andın song aydı: Ey Tangrınıng qulı, bilür-mü-sen bu yıl ḥec qılġan mu'minlerdin nėçe kimersening ḥecci maqbūl boldı? (2) tėp su'āl qıldı erse, ol ferīşte aydı kim: Bilmez-men, tėdi. Yana su'āl qılġan aydı kim: Men bilür-men kim, bu yıl ḥec qılġan (3) kimerseler kim altı yüz ming erdi, bu altı yüz ming ādemīdin altı kişining ḥecci maqbūl boldı, ömginlerning ḥecci maqbūl (4) bolmadı, tėdi. Taqı ėkegü kökke mindiler taqı közimdin ġāyib boldılar. Men taqı oyġandım taqı (5) ingen qaḍġuluġ boldum. Altı yüz ming kişi arasında altı kişining ḥecci māqbūl bolsa, men ol maqbūllardın mu (6) bolġaymen yā merdūdlardın mu bolgaymen? tėp qaḍġurdum. Taqı bu qaḍġu bu ḥasrat birle, köz yaşı, baġır başı birle (7) 'Arafātdın qayıttım taqı Meş'aru-l'ḥarāmqa bardım. Ol kėçe taqı anda tünedim. Körer-men ḫalāyıq ingen üküş. Men aytur-men (8) kim: Bunça üküş ḫalāyıq ėwleridin aḍrılıp ġurbat iḫtiyār qılıp munça emgek taqı meşaqqatnı taḥammul qılıp (9) Ḥaq te'ālānıng raḥmatıdın maḥrūm bolup qaytsalar, uluġ ḫusrān taqı nuqṣān turur bizlerke, tėp qaḍġu ḥasrat birle (10) yana ımızġandım. Baqar-men tüşümde bayaqı tėg ol ėkki ferīşte yaşıl tonluġlar, kökdin nāzil boldılar. Taqı biri (11) biringe aydı: Ey Tangrınıng qulı, bilding-mü kim bu kėçe Ḥaq *tvt* bu qulları birle ne mu'āmilat qıldı? tėp (12) su'āl qıldı erse, ol ferīşte aydı kim: Bilmedim ey Tangrınıng qulı, tėdi erse, ol su'āl qılġan ferīşte aydı kim: (13) * Men bildim. Ḥaq *tvt* bu altı yüz ming (14) kişini ol altı kişike baġış-

* Bu satırın başından üçte ikisi silinmiştir.

ladı taqı cümlesini yarlıqadı, tėdi. Taqı ėkegü kökke aştılar, taqı közimdin (15) ġāyib boldılar. Men taqı oyġandım taqı iñen sewündüm şād boldum, andaġ kim ol sewüngenimni hēç ṣifat (16) qılu bilmez-men. Yana ėwümge salāmat keldim. Yana ḥec vaqtları keldi erse, ʿışqım taqı ziyāda boldı. Ėkinç yıl taqı ḥecke (17) ʿazm qıldım. Qaçan kim ḥecniñ efʿāllarını tamām qıldım erse, ḫāṭırımqa tüşti kim, bu yıl taqı kimlerniñ ḥecci maqbūl boldı, [272] (1) kimlerniñ taqı merdūd boldı, tėp Ḥaq *tvt*'qa niyāz qıldım taqı aydım: Yā Rebbī, eger menim ḥeccimni qabūl qıldıñ erse, (2) anıñ s̱avābını men ol ḥecci maqbūl bolmaġanlarġa baġışladım, tėp munācāt qıldım. Taqı ol kėçe yattım, tüşüm bolur: (3) Rebbü'l-ʿizzeni körer-men, mañga aytur: Ey qulum ʿAlī, sen mu'minim üze cōnmardlıq qılur-sen. Cōnmardlıqnı men (4) yarattım. Cümle cōnmardlarnıñ cōnmardı men turur-men. Bu yıl kimlerniñ kim ḥeclerini qabul qılmadım erse, cümlesini (5) ol ḥecci qabūl bolġanlarġa baġışladım. Taqı cümle kerīmlerniñ kerīmi men turur-men. Cümlesini raḥmat qıldım, yarlıqadım, tėp (6) ḫiṭāb keldi. Yana uyqumdın oyġandım erse, iñen sewündüm kim hēç ol sewüngenimge nehāyat yoq erdi.

Peyġāmbar (7) *ʿas* aydı: Ḥaq *tvt* vaʿda qıldı kim bu Kaʿbeke tegme bir yılda altı yüz miñ kişi ziyārat qılġay (8) ve eger yüz miñ kişidin eksük bolsa, ol eksükni Ḥaq teʿālā ferīşteler birle tamām qılġay. Taqı qıyāmat kün bolsa (9) *āvṣ* bu Kaʿbe bir yeñi kelin meñizlig bezeklig bolup ʿAraṣātqa kelgey. Qayu mu'min ve muvaḥḥid Kaʿbeke (10) ziyārat qılmış bolsa, baʿżıları ol kişilerdin bu Kaʿbeniñ perdesinge yapşunġaylar taqı baʿżıları Kaʿbeniñ (11) tört yanında saʿy qılu yörigeyler taqı hēç su'āl ḥisāb körmedin Kaʿbe birle cümle ḥācīlar uçtmaḥqa (12) kirgeyler, tėp. Taqı Ḥacerü'l-esvedni qıyāmat kün Tañgrı teʿālā uçtmaḥ yāqūtlarıdın bir yāqut qılıp keltürgey (13) taqı öz qudratı birle Ḥacerü'l-esvedqa ėkki köz yaratġay taqı til yaratġay, ol Ḥacerü'l-esved taqı Tañgrı teʿālā ḥażratında (14) kimler kim anı öptiler, cümlesinge tanuqluq bėrgey, tėdi.

ʿÖmer *rażhu* Kaʿbeke ṭavāf qılur erken Ḥacerü'l-esvedqa (15) qubla qıldı. Andın soñ aydı: Ey Ḥacerü'l-esved, sen bir pāra taş turur-sen. Kişike ziyānıñ taqı tegmes, menfaʿatıñ (16) taqı tegmez. Velīkin men kördüm kim Peyġāmbar *ʿas* seni öper erdi. Ol yöndin men taqı öptüm, tėdi taqı yıġladı. Ançа (17) yıġladı kim āvāzı eşitildi. Andın soñ baqtı artınġa ʿAlīni kördi erse, ʿAlīke aytur: Yā Abā'l-Ḥasan, közlerdin [273] (1) yaş aqıtġu yer bu turur, tėdi. Andın soñ ʿAlī aydı: Yā Emīre'l-mu'minīn, Ḥacerü'l-esvedke nişe aydıñız kim seniñ ziyānıñ (2) tegmez hem menfaʿatıñ taqı tegmez, tėp? Belḫōd kim Ḥacerü'l-esvedniñ ādemīqa ziyānı taqı teger, menfaʿatı taqı teger, tėdi erse, (3) Emīre'l-mu'minīn ʿÖmer aydı *rażhu*: Neteg ziyānı taqı menfaʿatı teger? tėp su'āl qıldı erse, ʿAlī *rażhu* aydı: (4) Qaçan kim Ḥaq *tvt* ervāḥlarġa ḫiṭāb qıldı kim: Men siziñ Rebbüñüz ermez-mü men? tėp aydı erse, (5) anlar ay-

dılar: Yā Rebbī, sen bizim Rebbümüz erür-sen, tėp iqrār qıldılar. Ḥaq te'ālā fermānladı ferīştelerke (6) kim: Bu ervāḥlarnıñ iqrārlarını bitiñ, bu taş içinde amānat qoduñ tėp. Ferīşteler taqı ervāḥlarnıñ iqrārını (7) bitip bu Ḥacerü'l-esved içinde amānat qoydılar, kim kim kelip bu Ḥacerü'l-esvedni quble qılsa, ol 'ahdke vefā qılmış (8) bolur. Qıyāmat kün bolsa *āvṣ*, Ḥaq *tvt* bu Ḥacerü'l-esvedke til bėrgey, 'ahdinge vefā qıldı, tėp (9) tanuqluq bėrgey Ḥaq te'ālā ḥażratında. Taqı: Kāfirler tandılar iqrār qılmadılar, tėp tanuqluq bėrgey, tėdi erse, (10) Emīre'l-mu'minīn 'Ömer *rażhu* hēç neerse tėmedi taqı 'Alīniñ sözini qabūl qıldı taqı Ḥacerü'l-esvedqa qubla qılıp (11) kim du'ā ayturlar, ol taqı bu sözke delīl turur. Ḥacerü'l-esved qatında ayturlar: Yā Rebbī, sañga baqtım taqı inandım, taqı kitāb-(12)-larıñgnı rāst tėdim taqı 'ahdimke vefā qıldım, tėp ayturlar. Ka'beniñ bināsı nedin erdi taqı kim binā qıldı taqı Ka'beke (13) qaṣd qılġannı Ḥaq *tvt* neteg helāk qıldı cümlesini avvalqı bābnuñ altınç faṣlıda beyān qılındı. (14) Ammā bilgil, āgāh bolġıl kim, qayu mu'min ve muvaḥḥidke Ḥaq *tvt* tendürstlük bėrse taqı andaġ quvvat (15) ve yaraġ bėr... kim barıp kelgince miner kölüki* bolsa taqı azıqı bolsa taqı ėwinde ḥalālınga taqı oġlı qızınġa kelgince (16) nafaqası bolsa, taqı ol kimerse ḥecke barmadın öler bolsa, 'āṣī bolur, Ḥaq te'ālānıñ fermānınġa boyun sunmaġan (17) qullardın bolur.

Sa'īd bin Cabīr aydı *raḥmhi*: Eger bilsem kimerseniñ qudratı bar erken ḥec qılmadın ölse, men ol [274] (1) kimerse üze namāz qılmaġaymen, tėdi, taqı İbni 'Abbās aydı *rażhu*: Qayu kimerse Ḥaq *tvt* [üçün] ḥec qılmaqġa (2) qudratı yetse taqı ol kimerse osal qılıp ḥecke barmadın āḫiratqa naql qılsa, hemīşe Ḥaq te'ālādın derḫōst (3) qılġay kim: Yā Rebbī, mėni dünyāke qaytarġıl, men ḥec qılayın, andın soñ cānımnı qabż qılġıl, tėp üküş zārī- (4) -lıqlar qılġay velīkin icāzat bolmaġay, tėdi. Anıñ üçün kim āḫiratta ḥec qılġanlarnıñ ṣavābını üküş (5) körüp taqı ḥec qılmaġanlarnıñ 'iqābını qatıġ körüp dünyāke qaytmaqnı üküş ārzūlaġay, velīkin bolmaġay.

(6) İbni 'Abbās *rażhu* rivāyat qılur Peyġāmbardın. Peyġāmbar '*as* ḫabar bėrü yarlıqar: Ḥaq *tvt* (7) her kün bu Ka'be üzesinde yüz yigirmi raḥmat ėndürür. Altmış raḥmatını Ka'beke ṭavāf qılġanlarġa rūzī (8) qılur. Taqı qırq raḥmatını Mescidü'l-ḥarāmda namāz qılġanlarġa rūzī qılur. Taqı yigirmi raḥmatını Ka'be camālınġa baqıp (9) olturġanlarġa rūzī qıldı, tėp aydı. Yana Peyġāmbar '*as* aydı: Medīne mescidide bir namāz qılmaq öñgin (10) yerlerde on miñ namāz birle berāber turur. Taqı Mescidü'l-aqṣāda bir namāz qılmaq öñgin yerlerdeki ėkki miñ namāz birle berāber (11) turur. Taqı Mescidü'l-ḥarāmdaqı bir namāz öñgin yerlerdeki yüz miñ namāz birle berāber turur, tėp aydı. Taqı bir ḫabarda

* Yazmada: *köliki.*

andaġ (12) yarlıqar kim: Üç yerde ṭā'at ve 'ibādat qılmaq üçün ṣafarġa çıqıp üküş zaḥmat ve meşaqqatnı taḥammul qılıp (13) barmaq revā bolur, taqı üküş fāyidalar ḥāṣil bolur āḫirat fāyidasıdın. Biri Medīne mescidinge barıp anda ṭā'at (14) ve 'ibādat qılayın, az 'amelim üküş ṣavābluġ bolsun, tėp barsa, bolur. Ėkinçi Mescidü'l-aqṣā, üçünçi Mescidü'l-ḥarām (15) kim Mekkeniñ mescidi turur. Bu yerlerde namāznıñ ṣavābı neteg kim ziyāda turur, öñgin ṭā'atlarnıñ taqı andaġoq ziyāda (16) turur.

'Āriflerde biri aytur kim: İblīsni kördüm, 'Arafāt taġı üze ādemī ṣūratınġa bolup teni aruq, yüzi sarıġ (17) arqası bükrermiş közindin qaṭarāt ve 'abārat yaşlar aqar. Men aydım: Yā mel'ūn, ne üçün yıġlarsın? tėdim erse, İblīs-i la'īn **[275]** (1) aydı: Men neçük yıġlamayın kim munça miñ ḫalāyıq bukün 'Arafātqa keldiler. Körer-men cümlesi hēç ticārat üçün kelmediler, (2) belḫōd Ḥaq te'ālānıñ fermānınġa muṭī' bolup ḫoşnūdluqını ṭalab qılu keldiler. Qorqar-men kim, Ḥaq te'ālā cümlesini nevmīd (3) qılmadın yarlıqaġay, tėp aydı. Ėmdi men aydım: Ey mel'ūn, ne neerse turur kim teniñni aruq qıldı? tėdim erse, mañga aydı (4) Uşbu ḥācīlarnıñ kölükleriniñ āvāzı turur kim mėni aruq qıldı. Eger bu ḫalāyıq menim yolumça yörimiş bolsa erdiler, (5) mañga iñgen sewüglüg bolġay erdiler, tėdi. Yana men aydım: Ey mel'ūn, ne neerse turur kim yüzüñni sarġarttı? tėdim erse, (6) mañga aydı kim: Bu ḥācīlar biri biringe ṭā'at üze yārī bėrmeki yüzimni sarġarttı. Eger munlar ma'ṣiyat üze biri (7) biringe yārī bėrse erdiler, mañga sewüglügrek bolġay erdi. Yana men aydım: Yā mel'ūn, ne neerse turur kim arqañnı bükrertti? tėdim (8) erse, mañga aydı: Qul qaçan kim Tañrı te'ālādın tilese taqı aysa: Yā Rebbī, soñ ḥālımnı körklüg qılġıl, dünyādın mėni īmān ve islām (9) üze çıqarġıl, tėp du'ā qılsa, menim oñgurqam sınar, *yā vaylā* tėyü çaqırur-men taqı qorqar-men kim du' āsı müstacāb bolġay, (10) tėp aydı.

Peyġāmbar *'as* aydı: Ādem oġlınıñ andaġ uluġ yazuqları bar kim, ol yazuqlarını hēç neerse kėtermez. (11) Meger 'Arafāt vuqūf qılmaqlıq ol yazuqlarını kėterür, öñgin neerse kėtermez. Taqı Peyġāmbar *'as* aydı: Ḫalqlarda uluġ- (12) -raqı yazuqdın yan ol kişi turur kim 'Arafātta vuqūf keltürse, taqı Ḥaq te'ālāqa sėziki ol bolsa kim mėni yarlıqamadı, tėp ya'nī (13) kim kim 'Arafātda vuqūf keltürse, şeksiz mu'ayyen bilsün kim, Ḥaq te'ālā mėni yarlıqadı, tėp. Ve eger şekki bolsa ol uluġ yazuqluġ (14) bolur, tėp aydı.

Ḥüseyin *rażhu* aydı: Kim kim ramażān ayını tamām rūza tutsa taqı ramażān soñında āḫiratqa naql qılsa, (15) Ḥaq *tvt* ol qulġa şehīdler ṣavābı rūzī qılġay. Taqı kim kim kāfirler birle ġazāt qılmaqġa çıqsa, taqı ġazā (16) qılıp ėwinge kelmişte āḫiratqa naql qılsa, ol qulġa Ḥaq te'ālā şehīdler ṣavābı rūzī qılġay taqı qayu mu'min (17) ve muvaḥḥid Ka'beḫānaqa barıp ziyārat qılsa taqı ėwinge kelip āḫiratqa naql qılsa, ol mu'minqa taqı Ḥaq *tvt* **[276]** (1) şehīdler ṣavābı rūzī qılġay, tėp aydı. Anıñ üçün

Peyġāmbar *'as* ḥācīlarġa du'ā qılıp turur. Taqı Peyġāmbar (2) *'as*'nung du'āsı maqbūl turur. Peyġāmbar *'as* aydı: Ey Bār Ḫudāyā, ḥācīlarġa sen yarlıqaġıl taqı ḥācīlar (3) kimlerke yarlıqatu tilese, anlarqa taqı yarlıqaġıl, tėp du'ā qıldı.

İbni'l-Muvaffiq atlıġ kimerse aydı: Bir yıl ḥec (4) qıldım. İḥrām baġlamışda aydım kim: Yā Rebbī, men bu ḥecni Muḥammed Resūlullāh üçün qılur-men, tėp niyyet qıldım telbiyeni (5) Peyġāmbar *'as* atınġa aydım. Qaçan kim ḥecni tamām qıldım erdi, bir kėçe tüşüm bolur, Muṣṭafānı körür-men (6) *ṣ'as* manga aytur: Ey Muvāffiq oġlı, bu yıl sen menim üçün mü ḥec qıldıng? tėp aydı erse, men aydım: (7) Yā Resūlallāhi, bu yıl sizing üçün ḥec qıldım, tėdim. Yana : Menim atımġa mu telbiye aydıng? tėdi erse, men aydım: Yā Resūlallāhi, (8) sizing niyyetingizqa telbiye aydım, tėdim. Andın song manga aydı: Ey Muvaffiq oġlı, menim qatımda bir ni'metni amānat (9) koḍtung kim qıyāmat kün bolsa *āvṣ* men sanga bu qılġanıng cezāsını qaytarġay-men, ėlgingni (10) tutġay-men taqı cümle ḫalāyıq ḥisāb ve su'āl içinde erken men sėni uçtmaḥqa ėletgeymen, tėp aydı. Yana (11) bilgil, āgāh bolġıl, ḥec aḥkāmı içinde uluġraqı 'Arafātqa vuqūf qılmaq turur. Eger kimerse 'Arafātta vuqūf (12) keltürmese, ḥecci tamām bolmas. Yana bir vaqtta ḥecni qażā qılmaq kerek bolur, ol ma'nīdin ötrü kim Ādam peyġāmbar *'as* (13) tevbesi 'Arafātta qabūl boldı. Oġlanları taqı kerek kim ataları mengizlig ol 'Arafātqa barsalar taqı vuqūf qılsalar (14) taqı üküş du'ā ve zārīlıq qılsalar, neteg kim Ḥaq *tvt* Ādam peyġāmbar zelletini qabūl qıldı taqı tevbesini (15) qabūl qıldı. Oġlanları taqı ataları qılmış teg zārīlıq qılsalar taqı qılmış yazuqlarıdın tevbe qılsalar (16) atalarınġa 'afv qılmış teg oġlanlarınġa taqı 'afv qılġay. Atalarınıng tevbesini qabūl qılmış teg oġlanlarınıng (17) taqı tevbesini qabūl qılġay. Ādam peyġāmbar *'as*'nung zelleti ol erdi: Qaçan kim Tangrı *tvt* Ādam peyġāmbarını yaratmaq **[277]** (1) tiledi erse, ferīştelerke aydı: Ey arıġ qullarım, men tileyür-men kim yer yüzinde bir ḫalīfe yaratsam, tėdi erse, (2) ferīşteler aydılar: Yā Rebbenā, bu yer yüzinde ol kimerselerni mü yaratur-sen kim yer yüzinde fesād qılġaylar, nāḥaq (3) qan tökgeyler, neteg kim Benū'l-cānnı yarattıng taqı yer yüzini anlardın toldurdung anlar fisq ve fesād qıldılar, (4) nāḥaq qanlar töktiler, anlarını helāk qıldıng. Bu ḫalīfe oġlanları taqı Benū'l-cān mengizlig qılġaylar, fisq (5) ve fesād birle meşġūl bolġaylar taqı bizler tesbīḥ ve taḥlīl ve taqdīs qılur-biz arıġ biz, tėdiler erse, Ḥaq tebāraka (6) ve te'ālā aydı: Anı kim men bilür-men, sizler bilmez-siz. Bu ḫalīfanıng uruġındın bir kimerse çıqarġaymen kim cümle (7) maḫlūqātdın ol 'azīzrek bolġay menim ḥażratımda taqı üküş enbiyālar, taqı evliyālar taqı ṣāliḥler taqı abdāllar (8) taqı 'azīz qullar, eḍgü bendeler çıqarġaymen, tėp aydı. Andın song Cebre'īlke buyurdı: Yā Cebre'īl, barġıl taqı yerdin (9) bir qabża tupraq alġıl, tėdi erse, Cebre'īl keldi, taqı yerke ėndi. Ey yer, Ḥaq fermānı birle sėndin bir qabża tupraq

alur-men. (10) Ḥaq *tvt* ol tupraqdın bir ḫalīfe yaratur-men, tėp aytur, tėdi erse, yer aydı: Yā Cebre'īl, mėndin yaratġan ḫalq (11) Ḥaq te'ālāqa ma'ṣiyat qılġaylar, taqı ma'ṣiyat sebebidin tamuġqa sezā bolġaylar-mu? tėp su'āl qıldı erse, Cebre'īl (12) aydı: Muṭī'ler taqı bolġay, 'āṣīler taqı bolġay, tėdi. Andın soñ̑ yer aydı: Yā Cebre'īl, Tañ̑rı te'ālānı sañ̑a şefī' (13) qılur-men, anıñ̑ ḥurmeti üçün kerek kim mėndin tupraq almasañ̑ taqı menim eczāmdın bolġan qullar tamuġqa sezā (14) bolmasalar, tėdi erse, Cebre'īl taqı almadı. Ḥaq ḥażratında barıp zārīlıq qılġanını aydı erse, Ḥaq te'ālā Mikāyilni (15) ıḍa bėrdi. Añ̑a taqı Ḥaq te'ālānı şefī' qıldı erse, ol taqı almadı. Andın soñ̑ İsrāfīlni ıḍa bėrdi. Añ̑a taqı Ḥaq te'ālānı (16) şefī' qıldı erse, ol taqı almadı. Andın soñ̑ 'Azrā'ilni ıḍa bėrdi erse, 'Azrā'ilqa taqı Tañ̑rını şefī' qıldı erse, (17) 'Azrā'il aydı: Men Ḥaq te'ālā fermānını yeringe keltürür-men, ey yer, seniñ̑ sözüñ̑ke iltifāt qılmaz-men, tėdi taqı bir qabża **[278]** (1) yerdin tupraq aldı erse, Ḥaq te'ālā aydı: Yā 'Azrā'il, sen kim ol yerniñ̑ zārīlıqınġa taqı şafā'atınġa naẓar qılmadıñ̑ (2) erse, Ādam oġlanlarınıñ̑ cānlarını almaqqa sėni musallaṭ qıldım, tėdi erse, 'Azrā'il aydı: Yā Rebbī, bu Ādam oġlanları (3) cümlesi mañ̑a düşman bolġaylar, taqı mėni yigrengeyler, tėdi erse, Ḥaq *tvt* aydı: Yā 'Azrā'il, Ādam oġlanlarınıñ̑ (4) ölüminge sebebler qoyġaymen, sėndin körmegeyler, tėdi. Andın soñ̑ ferīştelerke Ḥaq te'ālā buyurdı, ol (5) tupraqnı balçıq qıldılar taqı Ādam peyġāmbar ṣūratını qıldılar. Başını, aḍaqlarını, ėliglerini, cümle a'żālarını (6) Ḥaq te'ālā fermānı birle qıldılar. Mekke taqı Ṭāyifa arasında teni qurudı, saqsıq teg boldı, Andın soñ̑ Ḥaq te'ālā (7) cānqa ḫiṭāb qıldı kim: Ey cān, ėmdi bu Ādamnıñ̑ kālbedinge* kirgil, tėdi erse, cān taqı Ḥaq te'ālā fermānı birle Ādam (8) peyġāmbarnıñ̑ başınga kirdi erse, közi körer boldı, qulaqı eşitür boldı, ėligleringe kirdi erse, ėligleri tutar (9) boldı, cümle a'żālarınġa kirdi erse, cümle a'żālarında ḥayāt ḥāṣil boldı erse, Ādam peyġāmbar *'as* (10) aqsurdı taqı alḥamdulillāhi tedi. Ḥaq te'ālānıñ̑ ilhāmı birle qatındaqı ferīşteler يرحمك ربك tėdiler. Ol sunnat qaldı. (11) Andın song Ḥaq *tvt* yėti yüz miñ̑ ferīştelerke buyurdı kim: Uçtmaḫdın tāc keltürüñ̑ taqı ḥulle keltürüñ̑ (12) taqı altun kemer keltürüñ̑ taqı altun taḫt keltürüñ̑, tėp fermānladı erse, cümlesini keltürdiler. Taqı Ādam peyġāmbar (13) *'as*'nuñ̑ başınġa tāc keydürdiler, ėgninge ḥulle keltürdi taqı belinge kemer baġladılar taqı taḫt üze (14) olturdı. Andın soñ̑ Ḥaq te'ālādın fermān keldi kim: Cümle ferīşteler Ādam peyġāmbarqa bir yolı secde qılıñ̑, tėp. (15) Bu secde salām taqı ta'ẓīm taqı hurmet qılmaq secdesi erdi, qulluq taqı 'ibādat secdesi ermez erdi. Ve eger 'ibādat (16) taqı qulluq secdesi bolsa, Ādam peyġāmbar ferīştelerke quble yerinde bolġay taqı secde Tañ̑rıqa bolġay, tėmişler, (17) Qaçan Ḥaq te'ālānıñ̑

* Yazmada: *kālbetinge*.

fermānı keldi erse, cümle ferīşteler secde qıldılar, meger ʿAzāzīl qılmadı erse, Ḥaq tebāraka [279] (1) ve teʿālā an͡gar İblīs at bėrdi, Ḥaq raḥmatıdın nevmīd bolġan tėmek bolur. Andın son͡g Ḥaq teʿālā aydı: Yā İblīs, (2) ʿĀdamġa nişe secde qılmadın͡g? tėdi erse, İblīs aydı: Yā Rebbī, mėni otdın yarattın͡g, taqı Ādamnı tupraqdın yarattın͡g. (3) Ot nūrānī turur taqı yaruq turur. Tupraq ẓulmānī turur taqı qaran͡gqu turur, tėdi erse, Tan͡grı teʿālā aydı: Sen menim fermānımġa (4) ʿāṣīlıq qıldın͡g erse, men senin͡g atın͡gqa laʿnet dāġı bastım taqı boynınga laʿnet ṭavqı keydürdüm, tėdi erse, (5) İblīs aydı: Yā Rebbī, ėmdi kim man͡ga laʿnet qıldın͡g erse, man͡ga muhlet bėrgil, qıyāmatqa tegi ne qılsam qılayım, hēç man͡ga (6) ʿaẕāb ve ʿuqūbat qılmaġıl, tėdi erse, Tan͡grı teʿālā aydı: Ey İblīs, men san͡ga muhlet bėrdim, ne qılsan͡g, qılġıl, tėdi (7) erse, andın son͡g İblīs aydı: Yā Rebbī, senin͡g ʿizzetin͡g birle and yāḍ qılur-men, bu Ādam oġlanlarının͡g cümlesini az- (8) -ġurġaymen, meger muḫliṣ qulların͡g mėndin qorqġaylar, özkelerini cümlesini azġurġaymen tėdi erse, Ḥaq tebāraka (9) ve teʿālā aydı: Menim qullarımdın qayu bir kimerse san͡ga ittibāʿ qılur bolsa, sėni taqı anlarnı, cümlesini tamuġqa toldur- (10) -ġaymen taqı ʿaẕāb ve ʿuqūbat qılġaymen, tėdi. Andın son͡g Ḥaq *tvt* buyurdı, yetmiş min͡g ferīşte Ādam peyġāmbarnı (11) altun taḫtı birle kötürdiler taqı uçtmaḫqa elettiler. Uçtmaḫ içinde Ḥaq *tvt* Ādam peyġāmbarqa uyqu (12) bėrdi taqı Cebre'īlke buyurdı taqı aydı kim: Yā Cebre'īl, Ādam peyġāmbarnın͡g sol eyegüsini çıqarġıl, tėdi erse, Cebre'īl taqı (13) çıqardı taqı Ādamnun͡g sol eyegüsidin Ḥaq teʿālā qudratı birle Ḥavvānı yarattı. Qaçan kim Ādam peyġāmbar uyqusıdın oyġandı, (14) baqar qatında bir ṣāḥib-cemāl ḫatun olturup turur. Cebre'īlke aydı: Yā Cebre'īl, bu kim turur? tėp suʾāl qıldı erse, Cebre'īl (15) aydı: Ḥaq *tvt* öz qudratı birle munı senin͡g sol eyegün͡gdin yarattı, san͡ga mūnis bolsun, tėp. Qaçan kim Ādam (16) peyġāmbar Cebre'īldin bu sözni eşitti erse, Ḥavvāqa meyl qıldı. Cebre'īl aydı: Yā Ādam, ṣabur qılġıl, Ḥaq teʿālānın͡g fermānı neteg (17) bolur, intiẓār qılġıl, tėdi erse, Ādam peyġāmbar taqı ṣabur qıldı, intiẓār qıldı. Baqar Ḥaqdın fermān keldi: Yā Ādam, Ḥavvāqa [280] (1) mühür bėrgil, andın son͡g cüftlengil, tėdi erse, Ādam peyġāmbar *ʿas* aydı: Yā Rebbī, munun͡g mühri ne turur? tėdi (2) erse, Tan͡grı teʿālā aydı: Bu Ḥavvānın͡g mühri ol turur kim senin͡g uruġun͡gdın bir peyġāmbar çıqarġaymen cümle peyġāmbarlardın (3) menim ḥażratımda ol ʿazīzrek bolġay. Atı Muḥammed turur. Ol Muḥammedke on qata ṣalavāt ayġıl, bu Ḥavvānın͡g mühri (4) bolsun, tėdi erse, Ādam peyġāmbar taqı on qata ṣalavāt aydı. Andın son͡g Ḥaq teʿālā özi ḫuṭba oqıdı taqı (5) Ḥavvānı Ādam peyġāmbarqa cüftlendürdü. Taqı Ḥaq teʿālā aydı: Ey Ādam taqı Ḥavvā, ėkegü bu uçtmaḫ içinde tanaʿʿum (6) qılın͡g, qayu niʿmet kim tilesen͡giz bu uçtmaḫ niʿmetidin tenāvul qılın͡g velīkin bu buġday yıġaçın͡ga yawuman͡g (7) taqı mundın yemen͡g, tėdi. Munlar taqı qabūl qıldılar. Bu ḫabarnı İblīs *ʿal*

eşitti erse, ḥasadı taqı ʿadāvatı (8) ziyāda boldı taqı tiledi kim vesvese qılsa, taqı Ādamnı uçtmaḥdın çıqarsa. Uçtmaḥ qapuġınġa keldi. Baqar (9) yılan qapuġda turur. Taqı yılan ṣūratı cümle cānvarlar ṣūratıdın laṭīfraq erdi. Tört aḍaqı tėwe aḍaq- (10) -ları meñizlig erdi. Taqı uçtmaḥ qapuġını saqlayur erdi. Bu İblīs ol yılanqa üküş zārīlıq qıldı kim mėni (11) uçtmaḥqa kigürgil, tėp. Yılannıñ şefaqatı keldi taqı İblīsni aġzınġa qatıp uçtmaḥqa kigürdi erse, Ḥaq (12) teʿālā yılan ṣūratını bu ṣūratqa ewürdi. Andın soñ İblīs laʿīn Ādam taqı Ḥavvā qatınġa keldi taqı yıġlayu başladı. (13) Ādam aydı: Yā İblis, ne üçün yıġlayur-sen? tėp su'āl qıldı erse, İblīs aydı: Men siziñ üçün qaḍġurup yıġlar-men, (14) tėdi erse, Ādam peyġāmbar aydı: Ne yöndin qaḍġurur-sen? tėdi, İblīs laʿīn aydı: Uçtmaḥ içinde tanaʿʿum qılur-sen (15) velīkin bu kün yarın ėkegü ölgeysiz taqı bu tanaʿʿumdın maḥrūm bolġaysiz, tėdi erse, Ādam Peyġāmbar aydı : Ölüm (16) ne neerse bolur? tėdi erse, İblīs aydı: Bu cān sizdin çıqġay taqı körer közüñ körmez bolġay, tutar elgiñ (17) tutmaz bolġay, yörür aḍaqıñ yörümez bolġay, sözler tiliñ sözlemez bolġay, tėdi erse, Ādam peyġāmbar **[281]** (1) qaḍġurdı taqı aydı: Ėmdi bu ölümke hēç tedārük bar mu? tėdi erse, İblīs aydı: Tedārük bar. Ādam peyġāmbar aydı: Tedārük ne turur? (2) tėdi erse, İblīs aydı: Tedārük ol turur kim buġday yıġaçınıñ mēvesidin tenāvul qılsañız, ėkegü taqı bu uçtmaḥ (3) içinde meñgü bolup qalġaysiz, tėdi erse, Ādam peyġāmbar aydı: Bu yıġaçdın tenāvul qılmaqdın Ḥaq *twt* (4) biz ėkegüni menʿ qılıp turur, biz ne qılalıñ? tėdi erse, İblīs ant yāḍ qıldı: Men sizke eḍgülük taqı ögüt ciheti- (5) -din aytur-men. Sizke Tañrı teʿālā menʿ qılġanı meñgü bolġaysiz tėp menʿ qıldı, tėp üküş vesveseler qıldı (6) erse, Ḥavvā İblīs sözinge ınandı taqı ol daraḥt-dın bėş buġday üzdi taqı ėkkisini özi yėdi taqı Ādam peyġāmbarqa (7) aydı: Sen taqı yėgil. Mañga hēç ziyān qılmadı taqı iñen mezālıġ mēve turur, tėp aydı, taqı ėkki buġday Ādam peyġāmbarqa (8) bėrdi taqı birini kizledi. Bukün ḫatunlarqa neerse kizlemek andın qaldı. Qaçan kim Ādam peyġāmbar ol ėkki buġdaynı yėmiş (9) erdi, derḥal başıdın tācı uçtı, ėgnidin ḥullası tüşti, bėlidin kemeri şeşildi, yalıñ qaldı, ḥayrān ve sergerdān (10) boldı ne qılġusını bilmes boldı erse, Ḥaq teʿālā ḫiṭāb qıldı, taqı aydı: Yā Ādam, men sėni yoqdın bar qıldım. (11) Başıñġa ḫilāfat tācını urdum taqı ėgniñge ḫilāfat ḫilʿatını keydürdüm taqı munça hezār ferīşteler sañga (12) taʿẓīm üçün secde qıldurdum taqı uçtmaḥnı sañga mubāḥ qıldım. Munça eḍgülük sañga qıldım, sen menim (13) fermānımqa imtiṣāl qılmadıñ, yıġġanımdın yıġılmadıñ erse, menim civārımdın yıraq kėtgil, bu uçtmaḥdın çıqġıl, (14) tėdi taqı ferīştelerke buyurdı kim Ādamnı Hindūstān vilāyatıda Serendil atlıġ yerde kemiştiler taqı Ḥavvānı Cedde (15) atlıġ yerde kemiştiler. Ādam peyġāmbarnıñ teni qarardı. Uçtmaḥda tanaʿʿum birle ögrenmiş erdi, yalġuz ṣaḥrāda (16) müteḥayyir bolup açlıq birle, qaḍġu birle, ḥasrat birle, yıġlamaq birle keçer erdi. Üç yüz yıl yıġladı kim yüzi-

(17) -niñg etleri tüşti, süñgükleri köründi, közleri yaşıdın bir qol toldı, cümle ferīşteler Ādam peyġāmbarqa [282] (1) raḥm qıldılar. Ādam peyġambar hemīşe yıġlayu aytur erdi:

ربّنا ظلمنا انفسنا و ان لم تغفرلنا و ترحمنا (2) لنكوننّ من الخاسرين

Ma'nīsi ol bolur kim: Ey Perverdigārımız, bizler öz nefsümüzke ẓulm qılduq. (3) Eger bizlerni yarlıqamasañg, yazuklarımıznı 'afv qılıp örtmeseñg, bizler ziyānkārlardın bolġaymiz, tėp (4) aytur erdi. Andın soñg Ḥaq *tvt* Cebre'īlke buyurdı: Yā Cebre'īl, Ādam peyġāmbar taqı Ḥavvā ėkegü üküş (5) yıġladılar taqı telim zārīlıq qıldılar. Anlarnı 'Arafāt taġında keltürgil taqı ėkegüke buyurġıl kim üç kün rūza (6) tutsunlar, men anlarnıñg tevbelerini qabūl qılayın, tėdi erse, Cebre'īl taqı barıp ḫabar bėrdi erse, Ādam peyġāmbar taqı (7) sewündi, taqı 'Arafātqa bardı taqı Ḥavvānı anda kördi. Taqı ay ortası erdi, eyyāmu'l-biyż erdi. Bir kün rūza (8) tuttı erse, kiprikinge tegi aqardı. Ėkinçi kün rūza tuttı erse, tizinge tegi aqardı, üçinçi kün rūza tuttı erse, (9) cümle teni aqardı. Ol cihettin bu üç künge eyyāmu'l-biyż tėp aydılar. 'Arab tilinçe eyyāmu'l-biyż, aq künler (10) tėmek bolur. Bu üç künnüñg kėçeleri yaruq bolġan üçün bu künlerke eyyāmu'l-biyż tėp aydılar, tėmişler. (11) Andın soñg Ḥaq te'ālā tevbelerini qabūl qıldı taqı burunqı teg aġırladı taqı üdürdi. Neteg kim Kelāmı içinde ḫabar (12) bėrü yarlıqar, *qt:* وعصى آدم ربّه فغوى ثمّ اجتباه ربّه فتاب (XX : 121) عليه وهدى Ma'nīsi (13) ol bolur kim وعصى آدم ربّه 'Ādam peyġāmbarnı yıġġandın yıġılmadı فغوى taqı ḥālı müteġayyir boldı ثمّ اجتباه ربّه (14) andın soñg Rebbi Ādam peyġāmbarnı üdürdi فتاب عليه tevbesini qabūl qıldı وهدى taqı Ādamnı tevbe qılmaqġa (15) köndürdi, tėp Ḥaq te'ālā ḫabar bėrdi.

ALTINÇ FAṢL

Ata anaqa ḫıdmat qılmaq fażāyiliniñg beyānı
içinde turur.

(16) İmām Ġazālī *raḥmhi* Eḥyā'u'l-'ulūm atlıġ kitabında bu ḥadīsni keltürmiş. Ḥadīs̱ bu turur: قال رسول الله (17) صلى الله عليه وسلّم

برالوالدين افضل من الصلّوة والصوم والحج والعمرة والجهاد فى سبيل الله

Ma'nīsi [283] (1) ol bolur kim ata anaqa edgülük qılmaqnıñg s̱avābı namāz qılmaqnıñg s̱avābıdın ziyāda turur, hem taqı rūza tutmaq (2) s̱avābıdın taqı ziyāda turur, hem taqı ḥec ve 'umra qılmaq s̱avābıdın taqı ziyāda turur, tėp yarlıqadı. Peyġāmbar *'as* (3) aydı: Mi'rāc tüninde uçtmaḥda teferrüc qılur erken uçtmaḥ maqāmlarında bir yüksek maqām bar, ol maqāmġa (4) aştım. Baqar-men: Bir kimerseniñg āvāzını eşittim

erse, aydım kim, bu kim turur kim munun͡g teg yüksek maqāmda turur? tėp (5) su'āl qıldım erse, man͡ga aydılar kim: Bu Ni'mān-i Enṣārī turur. Aydım kim: Ne 'amel birle bu maqāmnı buldı? tėdim erse, (6) man͡ga aydılar kim: Bu Ni'mānnın͡g anası bar erdi. Ol anasınġa eḏgü ḫıdmat qılur erdi. Ol anası mundın rāżī (7) erdi. Ol cihetdin Ḥaq te'ālā Ni'mānqa bu maqāmnı rūzī qıldı, tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ḥaq te'ālānın͡g (8) ḫoşnūdluqı ata ana ḫoşnūdluqı içinde turur. Ḥaq te'ālānın͡g ġażabı ata ananın͡g ġażabı içinde turur, tėdi. (9) Peyġāmbar *'as*'qa su'āl qıldılar: Yā Resūlallāhi, ata ana ḥaqqı neteg turur? tėp. Peyġāmbar *'as* aydı: Ata ana (10) ḥaqqı ol turur kim, ataqa ölginçe terbiyet qılsan͡g taqı hēç āzārlatmasan͡g. Andın son͡g yana su'āl qıldılar: Yā Resūlallāhi, (11) ana ḥaqqı neteg turur? tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Heyhāt heyhāt, eger bir kimerse anasınġa ḫıdmat (12) qılsa, bir yüksek töpe qumı sanınça yā taqı yaġmurlar sanınça yā taqı bu dünyānın͡g künlerinin͡g sanınça anası (13) ileyinde örü turup ḫıdmat qılmış bolsa, ana oġulnı yā qıznı bir kün kim qarnında kötерip emgendi, ol (14) bir kün ḥaqqını ötemiş bolmaġay, tėdi. Yana su'āl qıldı kim bir kimerse taqı aydı: Yā Resūlallāhi, atam taqı anam uluġ (15) yaşqa tegdiler. Men taqı ḫıdmatları içinde hēç taqṣīr qılmadım. Taqı man͡ga anlar nėçe yılqa tegi kim ḫıdmat (16) qıldılar erse, men taqı anlarqa ḫıdmat qıldım; ḥaqlarını ötemiş bolmaġay-mu-men? tėp su'āl qıldı erse, (17) Peyġāmbar *'as* aydı: Ötemiş bolmaġaysen. Ol kimerse aydı: Yā Resūlallāhi, nişe ötemiş bolmaġaymen? tėdi erse, **[284]** (1) Peyġambar *'as* aydı: Ol ma'nīdin ötrü kim ol ėkegü san͡ga cān ve ten birle maḥabbat birle ḫıdmat qılur erdiler taqı (2) senin͡g yaşın͡g uzunluqını tilep ḫıdmat qılur erdiler. Velīkin sen nėçeme kim yaḫşı ḫıdmat qılsan͡g, kön͡glün͡gde (3) keçürür-sen, kāşki munlar ölseler taqı men bu zaḥmatdın qurtulsam, tėp. Andaġ erse, bu ėkki ḫıdmat arasında uluġ (4) tefāvut boldı, tėp aydı. Yana su'āl qıldılar: Yā Resūlallāhi, hēç dünyāda ata ana ḥaqqı ötemekke imkān bar mu? tėp (5) su'āl qıldılar erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Qaçan kim ata ana taqı bir kimerse ėlginde qul qaravaş bolsalar, bu oġul (6) yā taqı qız ol atası anasını öz mālını bėrip anlarnı satġın alsa taqı āzād qılsa, ata ana ḥaqqın ötemiş bolġay, tėp (7) aydı. Ol ma'nīdin kim bu oġul qıznı nėçeme kim Ḥaq te'ālā yarattı, velīkin bu oġul qız tiriglikinge ol ėkegü sebeb (8) boldılar. Anlar biri biringe cem' bolmaqı sebebidin Ḥaq te'ālā oġul qıznı yarattı. Taqı ata ana qaçan kim qul qaravaş bolsalar, (9) ölüg ḥisābında bolurlar. Ol ma'nīdin kim almaqı satmaqı şer'an revā bolmas ḫōca destūr bėrmedin. İqrārı dürüst (10) bolmas, tanuqluqı dürüst bolmas safarqa barmaqı, ġazāt qılmaqı, qāżīlıq qılmaqı, imāmluq qılmaqı, bu taṣarrufları dürüst (11) bolmas. Qaçan kim bu oġul yā qız munları alsa, āzād qılsa, bu cümle taṣarrufları dürüst bolur, tirig ḥisābında bolurlar. (12) Neteg kim oġul qız tiriglikinge ata ana sebeb bolmış tėg, ata ana tiriglikinge taqı oġul qız sebeb boldı erse, ol yöndin (13) oġul qız, ata ana

ḥaqqın ötemiş bolġay, tėp aymışlar. Peyġāmbar *'as* aydı: Ata anaqa edgü qılġan, anlarnı ḫoşnūd (14) qılġan nėçeme üküş yazuqlar qılsa, hergīz tamuġqa kirmegey. Taqı ata ananı āzārlaġan nėçeme üküş ṭā'at ve 'ibādat (15) qılsa, hergīz uçtmaḥqa kirmegey, tėp aydı: Ey ümmetlerim, zīnhār ata anaqa sökmen͡g, tėdi erse, ṣaḥābalar aydılar: Kim bolġay (16) kim atası anasınġa sökkey? tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* taqı aydı: Bir kimerse taqı bir kimerse birle ḫuṣūmat qılsa taqı anın͡g (17) atası anasınġa sökse, ol taqı munun͡g atası anasınġa sökse, bu kimerse kendü atası anasınġa sökmiş bolur, taqı ata anaġa olar tü **[285]** (1) tėse, ġażab birle ata ananı āzārlamış bolur. Ata ana oġul qızqa bir iş buyursa, bu oġul qız uf tėse āzārlamış bolur. (2) Ata anaġa uf tėmek kerekmez. 'Arab 'ādatı ol turur bir neerseni yigrense, sewmese, uf kelimesin aytur. Ḥaq *twt* andın (3) ḫabar bėrü yarlıqar, *qt*: وقضى ربك الاّ تعبدوا الا ايّاه و بالوالدين احساناً إمايبغلن عندك (4) الكبر أحدهما أوكلاهما فلاتقل لهما أفّ ولاتنهرهما وقل لهما قولاً كريما واخفض لهما جناح الذّل (5) من الرحمة وقل ربّ ارحمهما كما ربّيانى صغيرا (XVII:23-24) ma'nīsi ol bolur kim *wa qażā rabbuka*, Yā Muḥammed, senin͡g Rebbün͡g fermānladı (6) taqı vācib qıldı kim, *allā ta'budu wa illā iyyāhu*, hēç kimerseke qulluq qılmasan͡gız, meger ol bir ve bar Tan͡grıqa qulluq qılsan͡gız *wa bilwālidayni* (7) *iḥsānan* taqı ata anaqa edgülük qılsan͡gız, *immā yabluġanna 'indak alkibra aḥaduhumā aw kilāhumā* eger senin͡g qatın͡gda ata anadın ėkegüde biri (8) her ayna uluġ yaşqa teger bolsa yā taqı ėkegüde uf kelimesini ya'nī yigrenmek sözini anlarġa sözlemen͡g *wa lā tanhar humā* taqı ata ananı (9) irig söz birle yā taqı çaqırmaq birle sarsıtmaġıl *wa qul lahumā qawlan karīman* ayġıl ol ėkegüke ḥürmetlig sözni taqı (10) ḫoş sözni, tėp Ḥaq te'ālā yarlıqadı. Yana aydı *wa aḫfiż lahumā canāḥ allażill min arraḥmati* ya'nī ataġa taqı anaġa şefaqat (11) ve raḥmat ėt ḫōrluqnun͡g qanatını aşaq qılġıl ya'nī ataqa taqı anaqa alçaqlıq qılġıl taqı şefaqat qılġıl, neteg kim (12) quş, balası üçün qanatını aşaq qılur, sen taqı anın͡g teg qılġıl, *wa qul rabbi arḥam humā kamā rabbayānī saġīran* Yā Rebbī, atamqa taqı (13) anamġa sen raḥmat qılġıl, neteg kim kiçiglikde ėkegü mėni terbiyet qıldılar.

Bir kün Peyġāmbar *'as* ḥażratınġa (14) bir kimerse keldi taqı öz atasıdın şikāyat qıldı taqı aydı: Yā Resūlallāhi, men atamġa ḫıdmat qılur-men, taqı nafaqa- (15) -sını hēç taqṣīr qılmadın tamām tegürür-men. Özi men yoqumda ėwümge kirip mėndin destūrsız mālımnı alur (16) taqı ḫarc qılur, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* atasını ündetti. Baqar bir abuşqa ermiş, arqası bükrermiş (17) saçı saqalı aqarmış, ėlgine 'aṣāsını almış, keldi taqı Peyġāmbarqa salām qıldı erse, Peyġāmbar *'as* cevāb yarlıqadı **[286]** (1) taqı aydı: Ey abuşqa, bu oġlun͡g sendin şikāyat qılu turur, tėdi erse, bu abuşqa aydı: Yā Resūlallāhi, vaqtī men bir (2) qavī erdim taqı bu oġlum ża'īf erdi. Taqı men bay erdim taqı bu oġlum çıġay erdi.

Taqı men mun͡gsuz (3) erdim taqı bu oġlum man͡ga muḥtāc erdi. Yā Resūlallāhi, ol vaqtın menim mālımnı bu oġlumdın darīġ tutma- (4) -dım, bu oġlumqa ḫarc qıldım taqı quvvatımnı darīġ tutmadım, bu oġlumġa terbiyet qıldım. Maḥabbat ve şefaqat (5) birle asradım. Ėmdi bu oġlum qavī boldı, men żaʿīf boldum taqı bu oġlum bay boldı, men dervīş (6) boldum taqı bu oġlum mun͡gsuz boldı, men mun͡gluġ boldum, bu oġlumqa muḥtāc boldum. Men mundın (7) darīġ tutmadım erdi, bu mālını mėndin darīġ tutar taqı mālını mėndin baḫīllıq qılur, kön͡glüm tilegiņçe (8) terbiyet, şefaqat qılmaz, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* ol abuşqa sözini eşitti taqı közindin qaṭarāt (9) ve ʿabarāt yaş aqtı taqı aydı: Eger bu abuşqa sözini taşlar taqı kesekler eşitür bolsa, yıġlaġaylar, tėdi. (10) Üç qata aydı: Ey oġlum, sen taqı mālın͡g atan͡gnın͡g sen, tėp aydı. Zīnhār mālın͡gnı atan͡gdın darīġ tutmaġıl, (11) tėp fermānladı.

Yana bir kün bir kimerse Peyġāmbar *ʿas*'qa keldi taqı anasıdın şikāyat qıldı taqı aydı: (12) Yā Resūlallāhi, anam yawuz qılıqlıġ turur, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Anan͡g sėni toquz ay emgenip (13) kötürmişde yawuz qılıqlıġ ermes erdi, ėmdi mü yaman qılıqlıġ boldı? tėdi erse, ol kimerse aydı: (14) Yā Resūlallāhi, ḥaqīqat taqı rāst aytur-men kim anam yawuz qılıqlıġ turur, tedi erse, Peyġāmbar *ʿas* yana aydı: (15) Tatlıġ uyqusın özinge ḥarām qılıp oyaġlıq qılıp kendü özini emgetip suwsatıp san͡ga terbiyet qılmışta (16) yaman qılıqlıġ ermez erdi, ėmdi mü yaman qılıqlıġ boldı? tėdi erse, ol kimerse aydı: Yā Resūlallāhi, ol man͡ga (17) terbiyet qıldı erse, men taqı an͡ga yanutı qaytardım, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Ne qıldın͡g? tėdi. Ol kimerse aydı: **[287]** (1) Yā Resūlallāhi, boynumġa kötrüp ḥecke elettim taqı Kaʿbeke költürüp ṭavāf qıldurdum, tėdi erse, Peyġāmbar aleyhi (2)'s-salām aydı: Ol anan͡g sėni tuġurmışda bir tolġaġ zaḥmatı taqı meşaqqatı kim anan͡gqa tegdi, bu ḥec qıldurġanın͡g (3) ol bir tolġaġ zaḥmatınga cezā ermes, tėp aydı.

Bir kün ʿÖmer *rażhu* Kaʿbe yolında körer: Bir kimerse (4) anasını ėgninge köterip Kaʿbeke ėletür. Ol kimerse ʿÖmerke aydı: Yā Emire'l-mu'minīn, bu anamnı ėkki aylıq yerdin (5) ėgnime köterip Kaʿbeḫānaqa ėletürmen. Bu anamnı ḥaqqını ötemiş bolġay-mu-men? tėp su'āl qıldı erse, ʿÖmer (6) *rażhu* aydı: Ey aḥmaq, bir tolġaġ emgekini taqı ötemiş bolmaġaysen, tėp aydı.

İmām Gazālī *raḥmhi* (7) Ehyā'u'l-ʿulūm atlıġ kitābında keltürmiş kim: Yūsuf peyġāmbar *ʿas* qaçan kim Mışır padşāhı boldı, bir kün Yaʿqūb (8) peyġāmbar *ʿas* Yūsuf qatınġa kirdi taqı Yūsuf peyġāmbar atası Yaʿqūb peyġāmbarqa ikrām ve iʿzāz qılu (9) qopmadı erse, Tan͡grı teʿālā Yūsuf peyġāmbarqa vaḥy ıḍa bėrdi taqı aydı: Yā Yūsuf, sen Mışır pādşāhı boldum tėp (10) atan͡g Yaʿqūbnı aġırlamadın͡g, ol kirmişde örü qopup an͡gar ikrām qılmadın͡g. Men ʿizzetim birle ant yāḍ (11) qılur-men kim senin͡g uruġun͡gdın hēç peyġāmbar çıqarmaġaymen, tėp ʿitāb qıldı.

Bir kün bir abuşqa nārasīda (12) oğlı birle ṣaḥrāda yöriyür erken bir quş uçup ileyleridin keçti erse, bu nārasīda oğul aydı: Ey baba, (13) bu quş atı ne turur? tėp su'āl qıldı erse, abuşqa aydı: Ey oğlum, bu quş atı falān turur, tėp. Bir ança yöridi- (14) -ler. Yana ol quş köründi erse, oğlı ėkinç qata su'āl qıldı erse, abuşqa yana aydı, luṭf birle kerem birle hēç ağır- (15) -sınmadı. Ol quş yėti qata köründi erse, ol nārasīda oğlı taqı yėti qata su'āl qıldı. Atası hēç sekitmedi, (16) luṭf ve kerem birle cevāb aydı. Andın soñ bu nārasīda oğul ulğaydı, yigit boldı. Taqı ittifāq andağ tüşti (17) kim atası abuşqa birle yana yolğa kirdiler. Baru başladılar, ol yerke yettiler kim atasınğa quşdın yėti qata su'āl **[288]** (1) qılmış erdi taqı atası cevāb aymış erdi. Ėmdi abuşqa taqı oğlını tecribe qılmaq tiledi erdi. Ol ḥālda (2) ol quş uça keldi erse, atası aydı: Ey oğlum, bu quş atı ne turur? tėp su'āl qıldı erse, oğlı cevāb aydı. (3) Ėkinç qata ol quş yana köründi erse, atası yana su'āl qıldı. Qaçan kim atası oğulqa ėkinç qata su'āl qıldı erse, (4) oğlı aydı: Ey ata, abuşqa bolduñ, 'aqlıñ zāyil bolmış, ḫarīf bolmış-sen. Bu sā'atta bu quşnuñ atını (5) aydım erdi, ḥālī unutmış-sen, tėp bēmeze sözledi erse, atası ḫāṭırı şikeste boldı, közindin qaṭarāt (6) ve 'abarāt yaşlar aqtı taqı aydı: Ey oğlum, men sėni tecribe qılmaq üçün aydım. Bu ol yer turur kim sen mañğa (7) bu quş atıdın yėti qata sorduñ. Ol vaqt nārasīda erdiñ. Men sañğa hēç çoğlamadım, tegme bir sormışıñda (8) luṭf ve kerem birle cevāb aytur erdim. Ėmdi men sañğa ėkinç qata sordum erse, mañğa mundağ āzār qıldıñ. Ma'lūm boldı (9) kim oğul qız maḥabbatı ata ana maḥabbatınga yetmes ermiş, tėdi.

Bir qata Mūsā peyġāmbar 'arşqa naẓar qıldı erse, bir (10) kimerseni kördi, 'arş adaqında turur. Mūsā peyġāmbar Ḥaq *tvt* ḥażratında munācāt qılıp aydı: Yā Rebbī, bu kimerse (11) bu maqāmğa ne 'amal birle tegdi? tėp su'āl qıldı erse, Ḥaq *tvt* aydı: Yā Mūsā, bu qulumnuñ ėkki ḫaṣiyyatı bar erdi. (12) Ol ėkki ḫaṣiyyat bu qulumnı bu maqāmğa tegürdi, tėdi erse, Mūsā peyġāmbar aydı: Yā Rebbī, ol ėkki ḫaṣiyyat ne turur? tėdi (13) erse, Ḥaq *tvt* aydı: Yā Mūsā, bu qulum köñglinde hēç ḥasedi yoq erdi, künilemeki yoq erdi. Taqı atası (14) anasınğa edgü ḫıdmat qılmış erdi. Ol ėkegü bu qulumdın rāżī erdiler. Ol yöndin bu qulumğa bu qurbat (15) maqāmını rūzī qıldım, tėp yarlıqadı. Taqı aydı: Yā Mūsā, kim kim atasınğa taqı anasınğa edgülük qılsa taqı anlarnı (16) ḫoşnūd qılsa taqı menim fermānımğa muṭī' bolsa, mañğa 'āṣīlıq qılmasa, men anı edgü qullarım dīvānında bitiyür-men. (17) Taqı kim kim atasınğa taqı anasınğa taqı menim fermānımqa muṭī' bolmasa, ol kimerse[ni] 'āṣīlar dīvānında bitiyür-men, tėdi.

[289] (1) Ḥasan *ražhu* vālidesi Fāṭıma *ražhā* birle bir tėrgide ṭa'ām tenāvul qılmaz erdi. Bir kün anası (2) Fāṭıma *ražhā* aydı: Ey oğlum, sen menim birle bir tergide ṭa'āmnı nişe tenāvul qılmas-sen? tėp su'āl qıldı erse, (3), oğlı Ḥasan aydı: Ey anam, siziñ birle bir tėrgide ṭa'ām tenāvul

qılu bilmedim, anam töşekinge kirip yattım, ėlgim yanı asrasında (12) qaldı taqı hēç közümke uyqu kirmedi. Erteke tegi on miñg qata قل هوالله احد sūrasını oqıdım taqı ėlgimni (13) asrasıdın tartıp çıqarmadım. Menim sebebümdin anam oyġanmasun tėp. Erte ol ėlgim birle hēç neerse tuta (14) bilmedim.

Peyġāmbar *'as* aydı: Uştmaḥnıñg ḫoş yıḍıġı bėş yüz yıllıq yerdin mu'minlar yüziñge teggey. Taqı üç (15) türlüg kimerseke uçtmaḥnıñg ḫoş yıḍıġı tegmegey: Biri ol kimerse kim müttekebbir bolsa. Ėkinçi ol kimerse kim yaq yawuqı– (16) –dın kesilse. Üçünçi ol kimerse kim ata anasını āzār qılsa, tėp aydı.

Abū Sa'īd-i Ḫudrī *rażhu* aydı: Peyġāmbar *'as* (17) ḥażratınġa bir kimerse Yemen ėlidin keldi taqı aydı: Yā Resūlallāhi, köñglüm andaġ tileyür kim siziñg birle ġazātqa barsam, kāfirlar birle **[290]** (1) uruşsam, ġāzīlar s̱avābını ḥāṣil qılsam ve eger taqı ölsem, şehīdler s̱avābını ḥāṣil qılsam, tėdi erse, (2) Peyġāmbar *'as* aydı: Atañg taqı anañg bar mu? tėp su'āl qıldı erse, ol kimerse aydı kim: Bar, yā Resūlallāhi. (3) Peyġāmbar *'as* aydı: Anlar sañga ġazāt qılmaqġa destūr bėrdiler–mü? tėp su'āl qıldı erse, ol kimerse (4) aydı: Destūr bėrmediler, tėdi. Peyġāmbar *'as* aydı: Andaġ erse, qaytġıl taqı atañg anañgdın destūr tilegil, (5) eger destūr bėrseler, kelgil taqı menim birle cihād qılġıl. Ve eger destūr bėrmeseler, anlarqa ḫıdmat qılġıl taqı (6) anlarqa eḍgülük qılġıl kim qul Tañgrı te'ālānı birlemişdin soñg hēç ṭa'āt ve 'ibādat s̱avābı ata anaqa ḫıdmat (7) qılmaq s̱avābıqa yetmes, tėdi.

Mālik ibni Rabī'a *rażhu* aydı: Bir kün Peyġāmbar *'as* ḫıdmatında erdük. Benū Seleme (8) qabīlasıdın bir kimerse keldi taqı aydı: Yā Resūl-allāhi, atam taqı anam dünyādın naql qılıp tururlar. Anlarqa (9) eḍgülük qılmaqdın hēç neerse oza mañga bāqī qalıp mu turur? tėp su'āl qıldı

erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Bāqī (10) qalıp turur, tėp cevāb yarlıqadı. Andın son͡g ol kimerse aydı: Yā Resūlallāhi, ne neerse bāqī qalıp turur? tėdi (11) erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Hemīşe anlarnın͡g yazuqlarını Tan͡grı te'ālādın yarlıqatu tileyü turmaqın͡g kerek (12) taqı anlar san͡ga ne vaṣiyyatlar kim qıldılar ol vaṣiyyatlarnı qılmaqın͡g kerek taqı anlarnın͡g dōstlarını ikrām ve i'zāz (13) qılmaqın͡g kerek taqı anlarnın͡g yaq yawuqlarını hemīşe isteyü sora turmaqın͡g kerek, tėp aydı.

Bir kimerse su'āl (14) qıldı Peyġāmbar *'as*'qa aydı: Yā Resūlallāhi, kimke eḍgülük qılayın? tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Atan͡g (15) anan͡gqa eḍgülük qılġıl, tėdi erse, ol kimerse aydı: Atam anam yoq, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Oġlun͡g qızın͡g- (16) -qa eḍgülük qılġıl, tėdi. Neteg kim mu'min üze ata ana ḥaqqı bar erse, oġul qız ḥaqqı taqı bar, tėp aydı.

Bir kün Peyġāmbar *'as* (17) minberde ḫalāyıqġa va'ẓ ve naṣīḥat qılur erdi. Taqı Ḥasan *rażhu* nārasīda erdi. Mescidke kirdi taqı Peyġāmbarnı **[291]** (1) kördi erse, yügürdi. Peyġāmbar *'as*'qa kelmek üçün taqı yıqıldı. Peyġāmbar *'as* va'ẓını qoydı taqı minberdin (2) tüşti taqı Ḥasannı kötürdi taqı minberke mindi taqı bu āyatnı oqıdı, *qt*: انّما اموالكم و اولادكم فتنة و الله عنده اجرعظيم (LXIV: 15) (3) Ma'nīsi ol bolur kim: Ḥaqīqatta mallarıñ͡gız taqı oġul qızların͡gız fitne (4) turur taqı belā ve miḥnet turur. Taqı Tan͡grı te'ālā ḥażratında uluġ s̱avāb bar mu munlarġa terbiyet qılġanın͡gız üçün taqı (5) munlarnın͡g belāsınġa ṣabur qılġanın͡gız üçün.

Bir kün Peyġāmbar *'as* namāz qılurında secdeke bardı. Ḥasan (6) keldi taqı mubārek boynınġa mindi erse, Peyġāmbar *'as* secde içinde ol miqdār eglendi kim Ḥasan *rażhu* (7) Peyġāmbar *'as*'nun͡g mubārek arqasıdın tüşmedin Peyġāmbar *'as* mubārek başını qaldurmadı.

Mu'āviya bir kün (8) Yezīddin āzār boldı, ḫāṭırı munġiş boldı. Zamānasında bir 'ālim bar erdi. Aḥnaf bin Qays tėp aytur erdiler. Ol (9) 'azīzni ündedi taqı an͡gar aydı: Yā Abā'l-Ḥasan, oġul qızlar içinde sözün͡g ne turur? tėp su'āl qıldı erse, ol (10) 'ālim aydı: Yā Emīre'l-mu'minīn, oġul qızlarımız bizin͡g kön͡güllerimiz mēveleri turur, arqamıznın͡g quvvatları (11) turur, biz anlarga yumşaq yer men͡gizlig turur-miz taqı kölige qılġan bulut men͡gizlig turur-miz. Tegme bir belāġa anlar (12) birle quvvat qılur-miz*. Eger dünyāvī neerse tileseler, anlarġa bėrmek kerek ve eger taqı bizlerdin öwke qılsalar, anlarnı (13) ḫoşnūd qılmaq kerek ve eger biz mundaġ şefaqat qılsaq, anlar taqı bizlerdin maḥabbatını darīġ qılmazlar, emgeklerini (14) taqı ḫidmatlarını taqṣīr qılmazlar ve eger bizler anlar ḥaqqınġa baḫīllıq qılsaq taqı şefaqat qılmasaq, anlar (15) bizlerke yawuq kelmekni yigrenürler taqı bizim tiriglikimizdin melūl bolurlar

* Yazmada: *qılur-men*.

taqı bizim ölgenimizni tileyürler. Peyġāmbar (16) *'as* andaġ yarlıqadı kim bu oġul qıznıñ ḫoş yıḍıġı dīn turur, tėdi.

Peyġāmbar *'as* ḥażratında Aqra' bin (17) Ḥābis *rażhu* olturup turur erdi kim Ḥasan *rażhu* keldi. Nārasīda erdi. Taqı Peyġāmbar *'as* ileyinde **[292]** (1) olturdı erse, Peyġāmbar *'as* Ḥasange qubla qıldı yüzindin öpti erse, Aqra' bin Ḥābis aydı: Yā Resūlallāhi, (2) menim on oġlum qızım bar, munlarda biringe taqı öpmişim yoq, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Kim kim taqı (3) bir kimerseke raḥmat ve şefaqat qılmasa, añar taqı raḥmat ve şefaqat qılmaġaylar, tėdi erse, Mu'āviya aydı: (4) Yā Abā'l-Ḥasan, siziñ qatıñızġa kirmişiñizde oġlum Yezīddin qatıġ öwkelep turur erdim. Ėmdi siz bu sözlerni (5) aydıñız erse, hēç öwkem qalmadı, tėdi. Taqı Aḥnafke ėkki yüz miñ yarmaq taqı ėkki yüz tonluq bėrdi taqı ikrām (6) ve i'zāz birle uzattı. Bu sözni Yezīd eşitti erse, ol taqı yüz miñ yarmaq bėrdi taqı yüz tonluq bėrdi.

İbni 'Ömer *rażhu* (7) aydı: Bir kün Peyġāmbar *'as* bizlerke ḥikāyat qılu andaġ yarlıqadı kim: Üç kimerse ṣaḥrāda yöriyür (8) erken yaġmur yaġa başladı erse, bir taġnıñ üñgüringe kirdiler. Yaġmur qatıġ boldı taqı ol taġdın bir uluġ (9) taşnı sėl keltürdi taqı bu taġ üñgüriniñ aġzınġa tayadı erse, bu üç kişiniñ yolı baġlandı. Bu taşnı (10) tepretmekke imkānları yoq. Bu yerde açlıq birle ölgeymiz, tėp qaḍġurup yıġlaştılar. Andın soñ biri (11) aydı: Biz üçegü endīşe qılalıñ. Tegme birimizdin bir eḍgülük kelmiş bolsa, ol eḍgülükni Tañrı te'ālāqa (12) şefī' qılıp yalbarıp Tañrıḍın nacāt tilegeliñ, tėp meşveret qıldılar. Biri aydı: Men ėkinçi erdim, tuturġan (13) eker erdim. Bir kimerseni terke tuttum, sekkiz batman tuturġan bėrgey-men, tėp. Ol taqı qabūl qıldı. İşni tamām qıldı (14) taqı sekiz batman tuturġannı qabūl qılmışdın soñ menim qatımda amānat qoydı taqı üküş yıllar kelmedi. Men tegme (15) bir yıl ol tuturġannı eker erdim. Üküş tuturġan yıġıldı erse, anı satıp bir qul taqı bir inek satġın aldım. (16) Ol qul taqı ol inekni saqlar erdim ançaqa tegi kim bir sürüg cānvarlar boldı. Tuturġan eḍesi keldi taqı ol (17) amānatnı mėndin tiledi. Men añga qıṣṣanı aytu bėrdim erse, sewündi. Ol bir sürüg cānvarlarnı qulı birle añar **[293]** (1) teslīm qıldım. Yā Rebbī, eger bu'amalımnı mėndin qabūl qıldıñ erse, bizlerke bu belādın nacāt bėrgil, temiş erdi. Ḥaq te'ālā (2) qudratı birle bu uluġ taş teprendi taqı bir pāra yaruqluq köründi. Yana biri aydı: Menim atam qarındaşınıñ bir qızı (3) bar erdi. Ṣāḥib-cemāl erdi. Men añar 'āşıq erdim. Bir kün ḫalvat boldum taqı iñen zārīlıq qıldım erse, (4) ol aydı: Mañga yüz altun bėrgil, andın soñ men sañga özimni teslīm qılayın, tėdi erse, yüz altun bėrdim taqı (5) zināke qaṣd qılmış erdim. Ol aydı kim: Tañrıdın qorqġıl taqı zinā qılmaġıl, tėdi erse, men taqı yıġıldım, zinā qılmadım. (6) Eger ol 'amalımnı sen qabūl qıldıñ erse, bizlerke nacāt bergil, tėmiş erdi, bu uluġ taş yana teprendi taqı (7) uluġraq açıldı velīkin çıqmaqġa bolmaz erdi. Yana biri aydı:

Menim uluġ yaşlıġ atam taqı anam bar erdi. Anlarġa (8) eḍgü ḫıdmat qılur erdim. Otlaġdın qoylarım kelse, her kėçe öz ėlgim birle atamqa anamqa sütdin qandurmadın (9) oġlanlarımqa bėrmes erdim. Bir kėçe qoylar kėç keldiler. Sütlerin saġıp bardım. Baqar-men, atam taqı anam uyquġa (10) barmışlar. Anlarnı tatlıġ uyqularıdın oyġartmaqnı revā körmedim, ėlgimde süt birle ileglerinde erteke (11) tegi* örü turdum. Qaçan oyansalar, anuq bolayın, tėp. Oġlanlarım nėçeme yıġladılar erse, hēç anlarġa bėrmedim. (12) Qaçan kim oyandılar erse, maṅa du'ā qıldılar. Yā Rebbī, eger ol 'amalımnı mėndin qabūl qıldıṅ erse, bizlerke bu belādın (13) nacāt bergil, tėmiş erdi. Ḥaq te'ālā qudratı birle ol taş yerindin teprendi taqı yol boldı, çıqtılar, tėdi.

YĖTİNÇ FAṢL

(14) Ḥalāl yemek fażāyiliniṅ beyānı içinde turur.

İmam Ġazālī aytur *raḥmhi* Eḥyā'u'l-'ulūm atlıġ kitābında (15) bu ḥadīs̱ni keltürmiş. Ḥadīs̱ bu turur: روى إبن مسعود رضى الله عنه انه قال قال رسوالله صلّى الله عليه وسلّم (16) طلب الحلال فريضة على كل مسلمٍ ومسلمةٍ Ma'nīsi ol bolur kim: Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Ḥalālnı (17) istemek farīża turur tegme bir er üze taqı tegme bir tişi üze. Bu ḥadīs̱ke taqı Ḥaq *tvt*'nıṅ Kelāmı muvāfiq turur, **[294]** (1) *qt*: (XXIII : 51) كلوا من الطيبات واعملوا صالحاً Ma'nīsi ol bolur kim: Ey mu'minlar, ḥalāl ṭa'āmlar (2) tenāvul qılıṅ taqı eḍgü 'amallar qılıṅ, tėp emr qılıp turur.

Yana Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqadı kim, qayu (3) kimerse özi üçün taqı oġlanları üçün taqı ehli üçün ḥalāl ṭalab qılsa, ol kimerse Ḥaq rıżāsı (4) üçün kāfir birle ġazāt qılmış teg bolġay taqı qıyāmat kün bolsa *āvṣ*, şehīdler maqāmında (5) bolġay, tėp aydı. Taqı Sa'd atlıġ, ṣaḥāba *rażhu* Peygāmbar *'as*'dın derḫōst qıldı taqı aydı: (6) Yā Resūlallāhi, Taṅrı te'ālādın tileseṅiz kim menim du'ām mustacāb bolsa, nė kim Ḥaq teālādın tilesem, anı maṅa (7) rūzī qılsa, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Eger tileseṅ, yā Sa'd, du'āṅ mustacāb bolsa, ṭa'āmuṅnı (8) ḥalāl qılġıl. Eger ṭa'āmuṅ ḥalāl bolsa, hēç du'āṅ Ḥaq te'ālā ḥażratında merdūd bolmas, maqbūl bolur, tėdi. (9) Qayu mu'min ve muvaḥḥid qırq kün ḥalāl yėse, ol qulnuṅ köṅlini Ḥaq *tvt* münevver qılur taqı ḥikmetniṅ çeşmesini (10) köṅlindin tilinge yöritür, tėp aydı.

İbni 'Abbās *rażhu* aydı: Peyġāmbar *'as*'dın eşittim, Peyġāmbar *'as* (11) andaġ aydı kim: Tegme bir kėçe bir ferīşte nidā qılur Beytü'l-muqaddisdin: Qayu mu'min ve muvaḥḥid ḥarām yėyür bolsa, Ḥaq *tvt* (12) ol

* Yazmada: *taqı*.

ḥarām yėgen qulnuñ farīża namāzlarını taqı qabūl qılmaz, artuqsı namāzlarını taqı qabūl qılmaz, tėp nidā (13) qılur. Taqı kim kim on yarmaqqa böz alsa taqı andın köñglek qılsa, keḍse, taqı ol on yarmaq içinde bir yarmaq (14) ḥarāmdın bolsa, tā mudām kim ol köñglek bu kimerse üze bolsa, Ḥaq *tvt* ol kimerseniñ hēç namāzını qabūl (15) qılmaz, tėdi.

Abū Bekr *rażhu*'nuñ bir kün qulı süt keltürdi taqı özi ol sütni içmişdin soñ qulınga (16) sordı kim: Bu sütni neteg ḥāṣil qıldıñ? tėp. Qulı aydı kim: Bir qavmġa qamluq qıldım erse, maña bu sütni (17) bėrdiler, tėdi erse, Abu Bekr *rażhu* aydı: Qamluq qılıp neerse almaq ḥarām turur. Sen maña ḥarām yėdürdüñ, tėdi taqı [295] (1) barmaqını aġzınga qattı taqı ol içgen sütni qusmaq üçün ol miqdār emgendi kim cānı çıqmaqġa tegdi. Andın (2) soñ ol sütni qustı taqı Ḥaq teʿālāqa zārīlıq qıldı, aydı: Yā Rebbī, añgar kim qudratım yeter erdi, qıldım, tamarlarımġa (3) barmış bolsa taqı baġarsuqlarımġa kirmiş bolsa, anı sen kerem qılıp ʿafv qılġıl, tėp üküş zārīlıq qıldı.

(4) İbni ʿÖmer *rażhumā* aydı yārānlarınġa: Ey yārānlarım, eger namāz qılsañız, ançaqa tegi kim ya meñizlig bolsañız (5) taqı rūza tutsañız, ançaqa tegi kim kiriş mengizlig bolsañız, hēç qabūl bolmaġay, meger perhīz birle bolsañız, andın (6) soñ qabūl bolġay, tėdi.

Bir pārsā zāhid bar erdi, ṣāyimü'd-dehr erdi taqı künde Qur'ānnı ḫatm qılur erdi. Abdāllar (7) birle taqı mulāqātı bolur erdi. Bir kün ṣaḥrāqa çıqtı taqı abdāllardın birine satġaştı. Bir yerde olturdılar, (8) ançaqa tegi kim efṭār vaqtı boldı erse, efṭār qılmaq üçün ṭaʿām çıqardı taqı ol abdāl öñginde (9) qoḍtı erse, ol abdāl tenāvul qılmadı. Bu zāhid su'āl qıldı kim: Bu ṭaʿāmdın nişe tenāvul qılmadıñız? tėp su'āl (10) qıldı erse, ol abdāl aydı: Ḥaq *tvt* bizlerke ʿilm-i yaqīn rūzī qılıp turur taqı melekūt ʿālamı cümlesi bizlerke (11) kişf bolup turur. Eger bu ṭaʿāmlarnı kim sizler tenāvul qılur-siz, bizler tenāvul qılsaq, bu ʿālamlar cümlesi bizdin (12) zāyil bolur, kėter, tėdi. Bu arada bir tişi ıwuq keldi taqı turuqtı erse, bu abdāl bardı taqı andın süt saġdı (13) taqı ol süt birle efṭār qıldı taqı aydı: Ey ʿazīz, seniñ bu ṭaʿāmuñnı tenāvul qılıp otuz ḫatm birle üç yüz (14) rekʿat namāz qılmaqıñdın maña bu bir içim süt bu ıwuqdın içmekim sewüglügrek turur, tėp aydı taqı ġāyib (15) boldı.

Abū ʿAbdullāh Ṭūsī *raḥmhi* hēç ṭaʿām tenāvul qılmaz erdi. Meger bir saġlıq qoyı bar erdi. Erte ol (16) qoynı boynınġa kötrür erdi. Yolda kişiniñ ekinidin yā taqı bāġıdın neerse yemesün, tėp ṣaḥrāqa çıqarur erdi. (17) Ol yerke teger erdi kim ėl ḫalqınıñ cānvarlarınġa otlaġ üçün qoḍup tururlar. Ol yerde otlatur erdi taqı aḫşamqa [296] (1) tegi anda turur erdi, ṭāʿat ve ʿibādat birle meşġūl bolur erdi. Qaçan kim aḫşam bolsa erdi, ol qoynı (2) saġar erdi taqı anıñ süti birle efṭār qılur erdi, hēç

ṭa'ām tenāvul qılmaz erdi. Eger ḫalāyıq aysalar (3) erdi kim: Camā'at s̱avābıdın maḥrūm bolur-sen, tėp, özi aytur erdi kim: Camā'at birle namāz qılmaq sünnet (4) turur taqı ḥalāl istemek farīżā turur. Üküş tecribe qıldım bu şehr içindeki ṭa'āmlarnıñ ḥalāllıqı mañga (5) ma'lūm bolmadı erse, ol yöndin bu işni iḫtiyār qıldım, tėp cevāb aytur erdi. Taqı bir türlüg ma'ṣiyat- (6) -dın yıġlınmaq Ḥaq te'ālā ḥażratında yaḫşıraq turur yetmiş türlüg ṭā'atdın erse; bu ma'nīdin ötrü abdāl- (7) -lar şehrlerni terk qılıp ṣaḥrālarnı iḫtiyār qıldılar, tėdi.

Bir kün özi 'ibādat birle meşġūl erdi taqı (8) qoyındın ġāfil boldı. Ol qoyı bardı taqı bir kimerseniñ būstānınġa kirdi taqı tek yapraqındın yėdi erse, (9) Abū 'Abdullāh Ṭūsī *raḥmhi* ol qoynı terk qıldı, almadı. Kim kim alsa, añgar mubāḥ qıldım, tėdi. Aydılar: (10) Nişe mundaġ qıldıñız? tėp. Aydı kim: Bu qoy ḥarām 'alaf yėdi. Her ayna ol 'alafnıñ quvvatı sütiñge taqı sirāyat (11) qılġay taqı men ol şübhetlig sütni içmişdin soñ ṭā'atnıñ ḥalāvatını neteg bulġaymen? tėp aydı.

(12) Serrī Saqaṭī *raḥmhi* aytur: Bir kün ḫāṭırımġa andaġ tüşti kim ṣaḥrāġa çısam taqı ḥalāl luqma (13) tenāvul qılıp Ḥaq te'ālāqa ṭā'at qılsam, tėp. Ṣaḥrāġa çıqtım, bir taġ tüpinge tegdim. Baqar-men, bir çeşme bar, (14) ol taġ otlarıdın bir pāra tenāvul qıldım taqı bu çeşmedin içtim taqı aydım kim: Eger dünyāda ḥalāl luqma bolsa, (15) bu bolġay, tėdim erse, hātifdin āvāz ėşittim kim: Yā Serrī, ol quvvat kim sėni bu yerke keltürdi, ol qayu ṭa'ām- (16) -nuñ quvvatı erdi taqı ol ṭa'ām qayu yerdin ḥāṣil bolmış erdi? tėp qulaqımġa āvāz keldi erse, nadāmat tėp qayıttım.

(17) Şeyḫ Ẕu'n-nūn-i Mıṣrī *raḥmhi* özini zindānqa qattılar. Nėçe kün ol zindān içinde hēç ṭa'ām yėmedi. **[297]** (1) Bir ża'īfa bar erdi. İñen pārsālıq birle tirilür erdi. Hemīşe Şeyḫ Ẕu'n-nūrayn ḫıdmatınġa kelür erdi. Ol (2) ża'īfa ṭa'ām bişürdi taqı zindān qapuġınga kelip ol zindān saqlaġuçıġa aydı kim: Bu ṭa'āmnı Şeyḫ Ẕu'n-nūn (3) Mıṣrīġa bėrgil taqı menim atımnı ayġıl, yoq erse, öñgin kimerseniñ ṭa'āmını tenāvul qılmaz, tėdi erse, (4) zindān saqlaġuçı taqı ol ṭa'āmnı şeyḫ ḫıdmatınġa eletti taqı ol ża'īfanıñ atını aydı erse, şeyḫ ol ṭa'ām- (15) -dın hēç tenāvul qılmadı, öñginler tenāvul qıldılar. Bu zindān saqlaġuçı şeyḫ tenāvul qılmaġanını ol ża'īfaġa (6) aydı erse, bu ża'īfa qaḍġurdı. Şeyḫ zindāndın çıqmışta su'āl qıldı, aydı: Yā şeyḫ, hemīşe menim ṭa'āmumdın (7) tenāvul qılur erdiñiz. Zindān içinde erken nişe tenāvul qılmadıñız? tėdi erse, şeyḫ 'öẕür qıldı taqı aydı: Ey ża'īfa, (8) ṭa'āmuñ ḥalāl erdi velīkin ol ṭa'āmnı mañga keltürgen ẓālim erdi. Ol ṭa'ām qapuġdın mañga kelginçe ẓālim (9) quvvatı birle keldi erse, ol yöndin qabūl qılmadım, tėp aydı.

Beşer-i Ḥāfī *raḥmhi* sulṭān qazıġan arıq (10) suwlarıdın içmez erdi. Aysalar: Yā şeyḫ, bu arıq suwlarıdın nişe içmez-siz? tėp aytur erdi kim:

Bu arıq (11) qazıġanlarġa ḥarām ücre berdiler, tėp içmez-men, tėyür erdi. Ba'żı 'āriflar taqı üzüm yėmez erdi. Ol (12) ma'nīdin ötrü kim ẓālimlar qazıġan arıqdın suvarılġan üzüm turur, tėp aytur erdiler.

Veheb atlıġ kim- (13) -erse bar erdi. İñgen pārsā erdi. Mekkede turur erdi. Bir kün Fażīl bin 'İyāż taqı Ṣa'bān ibni 'Uyayna taqı 'Abdullāh (14) ibnü'l-Mubārek, Veheb qatında cem' boldılar taqı Mekkeniñg ḫurmasıdın sözlediler erse, Veheb aydı: Men Mekkeniñg (15) ḫurmasını iñgen sewermen velīkīn neçe yıllardın berü yėmes-men, tėdi erse, aydılar: Nişe yėmez-siz? tėp (16) su'āl qıldı[lar] erse, özi aydı: Hārūne'r-reşīd ḫatunı Zübeyde ḫatun taqı Mekkeniñg ṣaḥrāsında būstānlar (17) qılmış, ḫurma yıġaçları tikmiş, tėp eşittim erse, bolmasun kim anıñg būstānıdın ḫurma keltürüp bāzārlarda [298] (1) satar bolsalar taqı anı bilmedin tenāvul qılsam, tėp yėmez-men, tėdi erse, 'Abdullah ibni Mubārek aydı: Andaġ erse, (2) Mekkede etmek yėmek taqı küçey boldı, tėdi erse, Veheb aydı: Nişe küçey boldı? tėdi erse, Abdullāhi'l-Mubārek aydı: (3) Zübeyde Mekkede taqı ekin yerleri satġın alıp turur, tėdi erse, Veheb: Āh, tėdi taqı bēhūş bolup yıqıldı. Sufyān (4) ibni 'Uyayna aydı: Yā 'Abdullāh, bu ėrni öltürdüng. Nişe mundaġ sözlediñg? tėdi erse, 'Abdullāh ibni'l-Mubārek aydı (5) aydı: Anıñg üçün kim perhīzi taqı tamām bolsun. Qıyāmat kün bolsa *āvṣ* Ḥaq te'ālā ḥażratında ay (6) rūyluġ bolsun, tėdim, tėp aydı. Andın soñg 'aqlınga keldi taqı aydı: Men bukündin soñg Mekkeniñg etmekini (7) yėmegeymen, meger mu'ayyen bilsem ḥalāllıqını, andın soñg yėgeymen inşa'a'llāh, tėdi. Andın soñg süt içer erdi. (8) Bir kün Vehebnüñg anası bir çanaq süt keltürdi taqı aydı: Ey oġlum, bu sütni içgil, tėdi erse, oġlı (9) aydı, Ey ana, bu sütni qandın ḥāṣil qıldıñgız? tėp su'āl qıldı erse, anası aydı kim: Falān oġlanlarınıñg (10) qoyları bar, anlardın satġın aldım, tėdi. Andın soñg aydı: Ey ana, bu süt bahāsını qandın ḥāṣil qıldıñgız? (11) tėdi erse, anası aydı: Kesb qıldım, tėdi. Andın soñg oġlı aydı: Ey ana, bu qoylar qayu yerde otlayurlar? tėdi (12) erse, anası aydı: Ey oġlum, munça üküş sorar-sen. İçgil, Ḥaq te'āla kerīm turur taqı raḥīm turur, keçürgey taqı (13) 'afv qılġay, tėdi erse, oġlı aydı: Ey ana, nāgāh bu qoylar taqı bu musulmānlarnıñg mülkinde otlamış bolsalar (14) taqı ol yer ėḏileri rāżī bolmasalar, men bu sütni içsem taqı mañga ecel yetse, Ḥaq te'ālā ḥażratınga ma'ṣiyat (15) birle ḥarām luqma birle mülevveṯ bolup arıġsız bolup satġaşmaq mañga ḫoş kelmez, tėdi erse, anası taqı hēç (16) neerse tėmedi taqı sütni alıp çıqtı.

'Abdullāh ibni'l-Mübārek aytur *raḥmhi*: Bir şübhetlig yarmaqnı qaytarmaqım (17) altı miñg yarmaqnı ṣadaqa bėrmekimdin yaḫşıraq turur. Anıñg üçün kim qayu qulnuñg me'desinge bir luqma [299] (1) ḥarāmdın tüşer bolsa, köñgli andaġ fāsid bolur. Ebedā yaḫşı bolmaz Ḥaq te'ālā keçürmeginçe.

Sehl-i Tusterī aydı *raḥmhi*: (2) Qaçan kim mu'minniñ me'desinge bir luqma ḥarāmdın tüşer bolsa, cümle endāmlarıdın ma'ṣiyat kelür, kerek bilip tenāvul (3) qılmış bolsun yā taqı bilmedin tenāvul qılmış bolsun, kerek tilesün yā taqı tilmesün taqı qaçan kim mu'minniñ qursa- (4) -qınġa bir luqma ḥalāldın kirür bolsa, cümle a'żālarınġa Ḥaq te'ālā tevfīq bėrür. Cümle a'żālarıdın ṭā'at (5) ve 'ibādat mevcūd bolur taqı qılmış yazuqları ol mu'mindin töklür neteg kim daraḫtdın yapurġaqlar tökülmiş (6) meñgizlig, tėdi.

Uluġlarda biri taqı bir 'azīzniñ āḫir vaqtı yawuqmış erdi, anıñ 'iyādatınġa bardı taqı şahādatnı (7) telqīn qıldı. Ol 'azīz taqı dünyādın naql qıldı erse, kėçe boldı. Çirāġnı söndürüñ, tėp buyurdı erse, aydılar: Qarañġquda (8) neteg olturalıñ? tėdiler erse, bu kimerse aydı kim: Bu musulmān dünyādın naql qıldı. Ne mālı kim bar, cümlesi vāriṡlar (9) ḥaqqı boldı. Kimnüñ ḥaqqını yandurur-siz? tėdi erse, çirāġnı söndürdiler.

Bir ġāzī bar erdi. Aṭınġa mindi (10) taqı bir kāfir birle uruşmaqġa çıqtı. Ėkegü biri biringe muqābil turdılar taqı qılıçlarını süñgülerini rāst (11) qılıp ḥarb qılu aġazdılar erse, bu ġāżīniñ aṭı sürçti yana terk qoptı. Ėkinç ḥamla qılmışta yana sürçti. Ol (12) kāfir urmaqqa qaṣd qılmış erdi. Yana qoptı. Üçünçi ḥamla qılayın, tėmiş erdi, aṭı qaçtı taqı bu ġāzīni meydāndın (13) çıqardı yıraq kėterdi erse, bu ġāzī iñgen qaḍġuluġ boldı ġazāt ṡavābıdın maḥrūm boldum, tėp qaḍġurdı. (14) Ol kėçe yattı, tüşinde körer: Ḥaq *tvt* bu ġāzīniñ aṭınġa til bėrür. Bu aṭ aytur ėḍesi ġāzīġa: Menim (15) 'ādatım sürçmek ermez erdi taqı uruş ḥālında qaçmaq ermez erdi. Nişe sürçtim taqı nişe qaçtım bilür-mü-sen? tėdi (16) erse, ġāzī aydı: Bilmez-men, tėdi. Ol aṭ aydı: Sen bu kün maña 'alif aldıñ taqı ol 'alif satġuçıqa bir yaman yarmaq (17) bėrdiñ. Ol 'alif satġuçı anı bilmedi taqı aldı. Men ol 'alifni yėdim, menim me'demke ḥarām luqma kirdi erse taqı ol luqma birle **[300]** (1) ġāzīlıq ṡavābı ḥāṣil qılsañ, ḥarām luqmanıñ quvvatı birle bolġay erdi. Eger sen iḥtiyāṭ qılmış bolsa erdiñ, (2) maña arıġ 'alif yedürmiş bolsa erdiñ, ol kāfirni öltürgey erdiñ, taqı ġāzīlar ṡavābını ḥāṣil qılġay (3) erdiñ, tėp aṭ sözledi erse, bu ġāzī uyqusıdın oyġandı, taqı üküş ta'accub qıldı taqı bardı ol 'alif (4) satġan kimerseke. Ol yaman yarmaqnı andın aldı taqı öñgin yarmaq bėrdi.

Mundın ma'lūm bolur kim ādemīniñ (5) miner atı ḥarām yėyür bolsa, ėḍisi uluġ ṡavāblardın maḥrūm bolur ermiş, ḫāṣṣa kim özi ḥarām yėyür bolsa, (6) anıñ ḥālı neteg bolġay.

Sehl-i Tusterī *raḥmhi* aytur: Bir mu'min bir şeherke kirse taqı qarnı açsa velīkin şübhe- (7) -lig ṭa'ām keltürseler, ol ṭa'āmlardın tenāvul qılmasa, ḥalāl ṭa'ām ṭalab qılsa taqı ḥalāl ṭa'ām bolmasa, ol (8) kėçe açlıq birle tüner bolsa, Ḥaq *tvt* ol şeher ḫalqı kim edgü 'amal birle meşġūl boldılar,

ol kėçe (9) cümlesinge ne s̱avāb bėrse, yalġuz bu şübhedin yıġlıp aç yatġanġa ol s̱avāb[nı] bėrgey.

Serrī Saqaṭī aydı (10) *raḥmhi*: Kim kim nefs ārzūlarını men' qılur bolsa, şübhelig ṭa'āmlardın saqlanu bilgey ve eger özini (11) nefsniñ ārzūlarını men' qılu bilmese, şübheke taqı tüşer, ḥarāmqa taqı tüşer.

Zehrīke aydılar: Yā Zehrī, (12) sen uluġ 'ālim sen, Mervān oġlanlarınġa nişe mulāzimat qılur-sen? tėp su'āl qıldılar erse, ol aydı: Rāst (13) cevāb sizlerke ol turur kim, men Ḥaq *tvt* bėrgeninge qanā'at qıldım. Nefsüm üküş neerseler (14) ārzū qıldı taqı quvvatım yetmedi ol nefsümni qahr qılmaqġa yana ārzūlarını bėrmekke taqı quvvatım yetmedi. Bolmasa (15) bu umerā ve salāṭīnġa mulāzimat qıldım. Anlarġa mulāzimat qılmaq sebebidin nefsümnüñ nė kim tileki bar erse, (16) cümlesini ḥāṣil qılu bėrdim. Ėmdi iqrār qılur-men kim yawuz qıldım. Nefsümke ittibā' qıldım. Nefsümni (17) men' qılıp qanā'at birle tursa erdim, ol yaḫşı bolġay erdi, tėp cevāb aydı. Andaġ erse, kimerse qanā'at qılsa [301] (1) taqı nefsini qahr qılsa, ḥarāmdın taqı şübhetdin saqlanur ermiş.

Tañrı te'ālā vaḥy qıldı Dāvud peyġāmbarqa *'as*, (2) aydı: Yā Davūd, yārānlarıñgqa qorqutġıl, nefsleri tilegenleringe ittibā' qılmasunlar. Qayu köñgül kim öz (3) nefsi birle müte'alliq bolsa, ol köñgül mėndin maḥcūb turur, tėdi.

'Ālimlarda bir 'ālim şāgirdi ėwinge bardı. Ol şāgirdi (4) ustādı öñginde sufra yaydı. Velikīn sufrasında quruġ etmek bar erdi taqı hēç manġu neerse yoq erdi. (5) Bu şāgird ḫacālat içinde boldı erse, bu ma'nīni taqı ustādı taqı firāsat birle bildi. Ol quruġ etmekni tenāvul (6) qılmışdın soñg ustādı aydı bu şāgirdinge kim: Turġıl zindān qapuġınga baralıñg, tėdi erse, şāgirdi ta'accub (7) qıldı kim: Bu ustādım zindān qapuġınga barmaqı ne ma'nī üçün bolġay? tėp tefekkür içinde qaldı. Qaçan kim zindān (8) qapuġınga yettiler erse, baqarlar ba'żılarnı ururlar taqı ba'żılarnıñ ėliglerini keserler, taqı ba'żılarnı 'uqūbat (9) qılurlar. Ustāḍ aydı şāgirdinge: Ey şāgirdim, bilür-mü-sen seni bu yerke ne ma'nī üçün keltürdüm? tėdi (10) erse, şāgirdi aydı: Ey ustādım, bilmedim, tėdi erse, ustādı aydı: Bilgil, āgāh bolġıl, uşbu kimerseler kim (11) 'aẕāb ve 'uqūbat qılurlar, bular ol kimerseler tururlar kim quruġ etmekke qanā'at qılmadın artuqsı neerse- (12) -lerke ṭama' qılıp musulmānlar mālını uġurlap ḫıyānat qılıp munça 'aẕāb ve 'uqūbatqa sezā boldılar, tėdi. (13) Bu arada bu zindānlıġlardın bir kimerse aḍaqı buqaġluġ boynı zencīrlig kişi keldi taqı aytur: Ey 'azīzler, (14) iñgen aç turur-men. Nėçe kün boldı kim ṭa'ām tenāvul qılmışım yoq. Bir pāra etmek berseñgiz Ḥaq te'ālā riżāsı (15) üçün, tėp derḫost qıldı erse, ustād aydı: Ey buqaġuluġ kimerse, sen eger bir pāra etmekke qanā'at (16) qılmış bolsa erdiñg, mundaġ 'uqūbatqa sezā bolmaġay erdiñg, tėdi. Ol kişi aydı kim: Ey 'azīz, rāst söz- (17) -le-

diñ. Ḥaqīqat ḥāl mundaġ turur kim beyān qıldıñız, tėdi erse, ustād aydı şāgirdinge: Ey şāgirdim, bu yerke **[302]** (1) kelgenimiz qanā'at qılmaqġa nefsümüz rāżī bolsun tėp keldük, tėdi.

Fatḥ-i Muvaṣṣalī *raḥmhi* ėkki (2) nārasīda oġlannı kördi. Biriniñ ėlginde etmek bar taqı biriniñ ėlginde hem etmek bar, velīkīn etmeki (3) üzesinde bir pāra ḥalvā bar. Ḥalvāsız ḥalvālıġġa aytur: Ol ḥalvādın maña bir pāra bėrgil, tėdi erse, (4) ol ḥalvālıġ aytur: Men saña bu ḥalvādın bėreyin eger sen menim itim bolsañ, tėdi erse, ol aydı kim: Bolayın, (5) tėdi. Bu ḥalvālıġ bir pāra yipni anıñ aġzınġa qattı taqı ol oġlannı tartar itni tartmış meñizlig. (6) Şeyḫ aydı: Ol ḥalvāsız oġlan öz etmekinge qanā'at qılmış bolsa erdi taqı ol yārınıñ ḥalvāsınġa (7) ṭama' qılmamış bolsa erdi, anıñ iti bolmaġay erdi. Mundın ma'lūm bolur kim, ādemī qanā'at qılmadın (8) öñginlerniñ mālınġa ṭama' qılıp anlarqa ḫıdmat qılsa, it meñizlig bolur ermiş, tėp aydı.

'Azīz- (9) -lerde biri ḫalīfa qapuġınġa bardı. Teferrüc ṭarīqi üze baqar. Ḫalīfa qapuġında derbānlar hēç kimerseke kirmekke (10) icāzat bermes. Bu arada bir kimerse keldi taqı bu derbāndın icāzat tilemedin sarāyqa kirdi erse, bu 'azīz (11) su'āl qıldı kim: Ol icāzatsız kirgen kim turur? tėp. Cevāb aydılar kim, ol ḫōca sarāy[ī] turur. Yana su'āl (12) qıldı kim: Añar nişe kirmekke destūr bėrilip turur? tėp. Aydılar: Ol ma'nī üçün kim anıñ erlik şehveti yoq, (13) tėdiler erse, bu 'azīz aydı kim: Arıġlıq* ol bir ve bar Tañrıqa turur kim yetmiş yıldın soñ maña bir ḫādim birle (14) va'ẓ qıldı, tėdi erse, aydılar: Ey 'azīz, neteg va'ẓ qıldı? tėp su'āl qıldılar erse, ol 'azīz aydı kim: Bir kim- (15) -erse bir şehvetni qaṭ' qılmaq birle ḫalīfa ėwinge maḥram bolur ermiş. Erte kėçe ḥicābsuz ḫalīfa ḥażratınġa (16) kirür ermiş. Mu'min qaçan kim cümle şehvetlerini Ḥaq te'ālā rıżāsı üçün qaṭ' qılsa taqı nefsinge (17) qahr qılsa, Ḥaq te'ālā taqı qulı arasındaqı ḥicāblar kötrülse hēç 'acīb ġarīb bolmaġay, tėdi ve's-salām. **[303]** (1)

SEKSİNÇ FAṢL

Emr-i ma'rūf taqı nehy-i münker fażāyiliniñ
beyānı içinde turur.

İmām Baġavī *raḥmhi* (2) Meṣābīḥ atlıġ kitābında bu ḥadīsni keltürmiş. Ḥadīs bu turur. Abū Sa'īd-i Ḫudrī *rażhu* rivāyat qılur (3) Peyġāmbardın, Peyġāmbār *'as* andaġ ḫabar· bėrü yarlıqar: من رأى منكم منكرا فليغيره بيده فإن لم يستطع (4) فبلسانه فإن لم يستطع فبقلبه و ذلك أضعف الايمان
Ma'nīsi ol bolur kim: Peyġāmbar *'as* (5) aydı: Sizlerde qayu biriñiz yaman iş körer bolsañız, ol işni taġayyur qılsun ėlgi birle, ya'nī ėlgi (6) birle

* Yazmada: *azıġlıq.*

edeb qılıp ol işni kėtersünler. Ve eger ėlgi birle edeb qılıp kėtermekke qudratı yetmese, tili birle (7) ayıtsın kim: Bu yaman iş turur, bu işni qılmang͡, tėp zecr qılsun. Ve eger tili birle taqı zecr qılmaqġa qudratı (8) yetmese, qorqsa kim, mang͡a munlarnıng͡ żararı taqı zaḥmatı teggey, tėp aysa, köng͡li birle yigrensün. Velīkin bu köng͡li (9) birle yigrenip tėk turmaq īmān ehlining͡ żaʿīfraqı bu turur, tėp aydı. Emr-i maʿrūf maʿnīsi (10) eḍgülükke buyurmaq bolur taqı nehy-i münker maʿnīsi yamanlıqdın yıġmaq bolur.

Peyġāmbar *ṣʿas* ḫabar bėrü (11) yarlıqar: Emr-i maʿrūf taqı nehy-i münker qılġuçılar osal qılıp fāsiqlar birle yaraşmaqlarınıng͡ miṡālı ang͡ar (12) oḫşar kim, bir qavm kemike kirdi taqı baʿżıları kemi üzesinde olturdılar taqı baʿżıları kemi asrasında (13) olturdılar. Bu kemi asrasında olturġanlardın biri balta aldı taqı bu kemini teşmekke qaṣd qıldı. Eger bu kemi (14) içindekiler anıng͡* ėlgidin ol baltanı almasalar, ol kemi teşilse, ol teşgen taqı helāk bolur, özgeleri (15) taqı helāk bolurlar. Munda taqı mundaġoq turur. Eger ṣāliḥlar osal qılsalar, fāsiqlarnı menʿ qılmasalar (16), fāsiqlar taqı helāk bolurlar, ṣāliḥlar taqı helāk bolurlar, tėdi.

Abū Bekr-i Ṣiddīq *rażhu* aydı: Men Peyġāmbar (17) *ʿas*'dın eşittim kim: Qayu qavm kim maʿṣiyat birle meşġūl bolsalar taqı anlar arasında andaġ kişi bolsa kim **[304]** (1) ol ʿāṣīlarnı menʿ qılu bilür erken qılmasalar, eger Ḥaq teʿālānıng͡ aẕābı kelür bolsa, cümlesinge kelgey (2) eḍgüleri taqı qurtulmaġaylar, tėdi erse, Abū S̱aʿlebe aydı: Yā Resūlallāhi, Ḥaq *tvt* Kelāmı içinde ḫabar (3) bėrü yarlıqar, *qt*:

(V: 105) يـاأيّـهاالّذين آمنوا عليكم أنفسكم لايضرّكم من ضلّ اذا اهتديتم

(4) Maʿnīsi ol bolur kim: Ey ol kimerseler kim īmān keltürdüng͡iz, öz nefsüng͡üz birle bolung͡, azġunlarnıng͡ (5) azġunluqı sizlerke ziyān qılmaz, qaçan kim sizler köni bolsang͡ız, tėp aytıp turur, tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* (6) aydı: Yā Abā S̱aʿlebe, eḍgülükke buyurġıl taqı yamanlıqdın menʿ qılġıl. Qaçan körseng͡ kim ḫalq ara (7) baḫīllıq āşkāra bolsa, barça ḫalāyıq baḫīllıqqa boyun bėrseler taqı nefs tilekinge uysalar taqı dünyānı (8) iḫtiyār qılsalar taqı mütekebbir bolsalar taqı sening͡ hēç qudratıng͡ bolmasa, anlarnı menʿ qılmaqġa, ol vaqtın (9) öziŋ͡gni saqlaġıl, ḫalāyıqnı qoḍġıl, tėp aydı. Menim ümmetim üze sėndin song͡ andaġ fitneler kelgey kim (10) tün qarang͡ġusı meng͡izlig. Ümmetim menim sünnetimni tuta bilmegeyler, yollarını körmegeyler, ol vaqtın kim kim cidd (11) ve cehd qılıp menim sünnetimke yapşunsa, sizlerdin ėllig kimerse s̱avābı birle ol yang͡luz kimersening͡ s̱avābı (12) barābar bolġay, tėdi erse, ṣaḥābalarda biri aydı: Yā Resūlallāhi, anlardın ėllig mü, yoq erse, bizlerdin ėllig mü? (13) tėdi erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Sizlerdin ėllig kimersening͡ s̱avābı birle barābar bolġay. Anıng͡ üçün kim (14) sizler ḫayrġa yārīçiler üküş ḥāṣil qılur-

* Yazmada: *içindekilerning*.

siz, anlar ḫayrġa yārīçi bolmazlar, tėp aydı taqı ol vaqtın (15) anlarqa menim sünnetim üze ṣabur qılmaq ayalarınqa yanar köz qısmış meñizlig küçey bolġay, tėdi.

Peyġāmbar (16) *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Ey yārānlarım, yollarda olturmaqdın saqlanıñ, tėdi erse, ṣaḥābalar aydılar. (17) Yā Resūlallāhi, bizlerke çāra yoq turur yollarda olturmaqdın. Anıñ üçün kim bizlerniñ olturġu yerlerimiz **[305]** (1) yol başlarında bolur, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ėmdi kim yollarda olturmaqdın çārañız bolmasa, (2) yolġa ḥaqqın bėrip oluruñ, tėdi erse, ṣaḥābalar aydılar: Yā Resūlallāhi, yol ḥaqqı ne turur? tėdiler erse, (3) Peyġāmbar *'as* aydı: Ol turur kim nā-maḥram 'avrat keçer bolsa, közleriñizni aşaq qılıñ, baqmañ. Neteg (4) kim Ḥaq *tvt* aytur Kelāmı içinde, *qt:* قل للمؤمنين يغضوا من أبصارهم (XXIV : 30) فروجهم (5) و يحفظوا Ma'nīsi ol bolur kim: Ayġıl yā Muḥammed, mu'minlarġa kim közlerini aşaq qılsunlar, nāmahramke (6) naẓar qılmasunlar taqı endāmlarını zinādan saqlasunlar, tėdi.

Ėkinçi yol ḥaqqı ol turur kim bir mu'min sizlerke (7) salām qılsa, añga cevāb qaytarmaqıñız kerek. Neteg kim Ḥaq *tvt* Kelāmı içinde ḫabar bėrü yarlıqar, (8) *qt:* (IV: 86) و اذا حيّيتم بتحيّة فحيّوا بأحسن منها أوردّوها Ma'nīsi ol bolur kim: Qaçan (9) salām bėrilür bolsa, cevāb qaytarıñ ol salāmdın yaḫşıraqı birle 'aleykumu's-salām tėp, yā taqı ol salām- (10) -nuñ qaytarıñ 'aleykumu's-salām tėp.

Üçinçi yol ḥaqqı ol turur kim mu'minlarnı eḍgülükke buyursañız taqı ya-manlıq- (11) -dın men' qılsañız. Neteg kim Ḥaq *tvt* ḫabar bėrü yarlıqar, *qt:* و المؤمنون و المؤمنات بعضهم اولياء بعض يأمرون بالمعروف و ينهون عن المنكر و يقيمون الصلوة و يؤتون الزكوة و يطيعون الله و رسوله اولئك سيرحمهم الله إنّ الله عزيز حكيم (IX : 71) Ma'nīsi ol bolur kim *wa'l-mu'minūna* (13) *wa'l-mu'mināti*, ya'nī mu'minlar taqı mu'mina ḫatunlar, *ba'żuhum awliyā'u ba'-żin*, ba'żıları ba'żılarınġa dōst (14) turur, *ya'murūna bi'l-ma'rūfi*, biri birini eḍgülükke buyrurlar, *wa yanhūna 'ana 'l-munkari*, taqı biri birini yamanlıq-(15) -dın yıġarlar, *wa yuqīmūna'ṣ-ṣalāta*, taqı bėş namāznı qılurlar *wa yu'tūna'z-zakāta*, zekāt bėrürler *wa yaṭī'ūna'llāha* (16) *wa rasūlahu*, taqı Ḥaq te'ālā fermānınġa taqı Peyġāmbar *'as* fermānınġa boyun birle muṭī' bolurlar, *ulā'ika sayarḥamahumu 'llāhu* (17) ammā qavmlarnı Ḥaq *tvt* ebedā raḥmat qılġay, *inna'llāha 'azīzun ḥakīmun* ḥaqīqatta Ḥaq te'ālā ġālib turur **[306]** (1) taqı ḥikmet birle qılġan turur, tėp aydı.

Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Ḥaq *tvt* bir şeher ḫalqını helāk (2) qıldı, ma'ṣiyatları sebebidin Anlar arasında on sekkiz miñ kimerse bar erdi, velīler erdiler. Anlarnıñ 'amal-(3)-ları peyġāmbarlar 'amalları

men͡gizlig erdi. Anlarnı taqı helāk qıldı, tėdi erse, ṣaḥābalar aydılar: Yā Resūlallāhi, (4) Ḥaq te'ālā 'āṣīlarnı helāk qıldı ma'ṣiyātlar[ı] sebebidin. Bu velīlerni helāk qılmaq ne ma'nīdin ötrü erdi? tėp (5) su'āl qıldılar erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ol velī qullar 'āṣīlardın ma'ṣiyat körmişte emr-i ma'rūf (6) qılmaz erdiler taqı nehy-i münker qılmaz erdiler. Ḥaq te'ālā rıżāsı üçün ol 'āṣīlarqa ġażab qılmaz erdiler. (7) Ol yöndin Ḥaq te'ālā anlarnı helāk qıldı.

Yūşa' peyġāmbar *'as*'qa Ḥaq *tvt* vaḥy qıldı, aydı: (8) Yā Yūşa', qavmlarıñ͡g üküş 'āṣīlıq qıldılar. Altmış min͡g 'āṣīlardın helāk qılur-men taqı qırq min͡g muṭī'- (9) -lardın helāk qılur-men, tėp vaḥy keldi erse, Yūşa' peyġāmbar *'as* Ḥaq te'ālāqa munācāt qıldı taqı aydı: Yā Rebbī, (10) yamanlarnı helāk qılsan͡g, yamanlıq üçün helāk qılur-sen velīkin eḏgülerni nişe helāk qılur-sen? tėp su'āl (11) qıldı erse, Ḥaq *tvt:* aydı: Yā Yūşa', ol eḏgüler 'aṣīlarġa menim üçün ġażab qılmadılar, emr-i ma'rūf (12) qılmadılar, taqı neyh-i münker qılmadılar erse, anlarnı taqı ol ma'-nīdin helāk qılur-men, tėp aydı.

Abū 'Ubeyde *rażhu* (13) aytur: Peyġāmbar *'as*'qa su'āl qıldım taqı aydım: Yā Resūlallāhi, şehīdlerde qayu biri Ḥaq te'ālā ḥażratında ḥur-mat- (14) -lıġ turur? tėp su'āl qıldım erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ol şehīd ḥurmetlig turur Ḥaq te'ālā ḥażratında kim bir ẓālim (15) pāḏşāh bolsa yā taqı beg bolsa taqı bir kimerse Ḥaq rıżāsı üçün ol pāḏişāhqa emr-i ma'rūf qılsa taqı nehy-i münker [qılsa] (16) Ḥaq sözini qorqmadın. Taqı ol ẓālim ol 'azīzni emr-i ma'rūf qılġanı üçün şehīd qılsa, Ḥaq te'ālā ḥażratında (17) cümle şehīdlerdin ol ḥurmetlig [bolġay], tėp aydı taqı: Ol şehīdnin͡g maqāmı uçtmaḥ içinde şehīdlernin͡g uluġı **[307]** (1) Ḥamza taqı Ca'fer-i Ṭayyār *rażhumā* maqāmları arasında bolġay, tėp aydı. Ve eger ẓālim pāḏşāh ol emr-i (2) ma'rūf qılġannı üçün ādemīnin͡g yazuqlarını bitigen ferīşteke Ḥaq te'ālā ayġay kim: Bu emr-i ma'rūf (3) qılġan qulumnun͡g āḫir 'ömringe tegi yazuqlarını bitimegil, tėp ayġay.

Abū'l-Ḥasan-i Nūrī *raḥmhi* bir kün suw (4) yaqasınġa çıqdı. Baqar, bir kemi içinde otuz küp ḫamr bar. Abu'l-Ḥasan Nūrī aydı *raḥmhi:* Bu ḫamr kimnün͡g turur? tėp su'āl (5) qıldı erse, aydılar kim: Bu ḫamrlar Mu'taṣid ḫalīfanun͡g turur, tėp aydılar. Abū'l-Ḥasan-i Nūrī *raḥmhi* ol ke-mike (6) kirdi taqı ol keminin͡g tirekini aldı taqı bu küplernin͡g mecmū'ını sındurdı taqı helāk qıldı, meger bir küpni qoydı. (7) Ol sā'at ḫalīfaġa ḫabar bėrdiler. Ḫalīfadın qāṣidlar kelip Abū'l-Ḥasan Nūrīni 'anf birle elettiler erse, ḫalāyıqlar (8) aydılar kim: Hēç şek yoq kim ḫalīfa şeyḫni öltürgey, tėp cümle ḫalāyıq qaḏġurdılar. Qaçan kim şeyḫ ḫalīfa (9) qatınġa kirdi. Baqar, ḫalīfa taḫt üze olturup ėlginde 'amūd tutar erdi. Ḫalīfa aydı: Sen kim sen? tėp su'āl (10) qıldı erse, şeyḫ aydı: Men muḥtesib turur-men, tėdi. Ḫalīfa aydı: Seni muḥtesibluqqa kim qoydı?

tėdi erse, şeyḫ aydı (11) kim: Ol Taṅgrı kim sėni ḫalīfa qıldı, mėni muḥtesiblükke ol qoydı, tėdi. Andın soṅg ḫalīfa aydı: Munça küplerni (12) nişe sındurduṅg taqı helāk qıldıṅg? tėdi erse, şeyḫ aydı: Saṅga şefaqat qıldım, Ḥaq te'ālā yıġmış işlerdin (13) yıġılsun, ma'ṣiyat birle mülevveṡ bolmasun, tėp bu işni qıldım, tėdi erse, ḫalīfa bir sā'at başını quyu qattı, (14) hēç neerse tėmedi. Andın soṅg aydı kim: Eşittim bu küplerdin bir küpni sındurmamış-sen, ḥikmet ne turur kim ol (15) bir küpni sındurmadıṅg? tėp su'āl qıldı erse, şeyḫ aydı: Nefsüm maṅga aydı kim: Munuṅg tėg uluġ ḫayr qıldıṅgız (16) kim hēç kimerse bu ḫalīfaġa emr-i ma'rūf qılmışı yoq erdi kim sen qıldıṅg, tėp maṅga vesvese qıldı erse, (17) men taqı terk qıldım nefsümke muḫālifat üçün, tėdi. Eger ḥālım burunqı tėg bolsa erdi, anı taqı sındurġay erdim, **[308]** (1) tėdi erse, ḫalīfa aydı: Andaġ erse, men saṅga icāzat bėrdim, şeher içinde muḥtesiblük qılġıl, tėdi erse, (2) şeyḫ aydı: Ėmdidin soṅg maṅga muḥtesiblük qılmaq ḫoş kelmez, tėdi erse, ḫalīfa aydı: Neteg ḫoş kelmez? (3) tėdi erse, şeyḫ aydı: Ėmdike tegi men Taṅgrı te'ālā fermānı birle muḥtesiblük qılur erdim. Ėmdidin soṅg (4) ḫalīfa fermānı birle qılsam, şaḥnası bolur-men, rāżī ermez-men ḫalīfa şaḥnası bolsam, tėdi taqı çıqtı.

(5) Abū Bekr *rażhu* aydı: Yā Resūlallāhi, hēç ġazāt bar mu kāfirlar birle uruşmaqdın öṅgin? tėp su'āl qıldı (6) erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ey Abū Bekr, kāfirlar birle uruşmaqdın öṅgin taqı ġazāt bar kim kāfirlar birle (7) uruşup şehīd bolġan ṡavābıdın taqı anlar ṡavābı artuqraq turur, tėp aydı erse, Abū Bekr aydı: Yā Resūlallāhi, (8) anlar kimler tururlar? tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Anlar andaġ kimerseler tururlar kim Taṅgrı *tvt* (9) ferīşteleringe anlar birle mubāhāt qılur taqı ayturlar: Ey ferīştelerim, bu qullarımġa naẓar qılıṅg kim, (10) munlar menim rıżām içinde neteg cānlarıdın keçip eḏgü 'amal birle meşġūl bolurlar, tėp aytur, taqı uçtmaḫ (11) ol qullar üçün özini bezeyür neteg kim Umm-i Seleme Peyġāmbar üçün bezenmiş meṅgizlig, [tėdi] taqı aydı: (12) Yā Abā Bekr, bilgil, āgāh bolġıl, ol kimerseler kim emr-i ma'rūf qılġuçılar tururlar taqı kimni sewer bolsalar, (13) Taṅgrı üçün sewgüçiler tururlar taqı kimni kim yigrenseler, Taṅgrı üçün yigrengüçiler tururlar taqı ol Taṅgrı birle (14) ant yāḏ qılur-men kim menim cānım anıṅg taṣarrufında turur, munlardın biriniṅg uçtmaḫ içinde üç yüz miṅg küngüresi (15) bolġay, şehīdlerniṅg küngüresidin yüksek bolġay, tegme bir küngüresiniṅg qapuġı yāqūtdın taqı yaşıl (16) zümerreddin bolġay taqı tegme bir qapuġ üzesinde nūr bolġay taqı tegme bir küngüre içinde birer ḥūr bolġay (17) ḫıdmatkārı birle. Qaçan kim bu qul ol ḥūr qatınġa kirür bolsa, ol ḥūr ayġay: Ey Taṅgrı te'ālānıṅg 'azīz qulı, **[309]** (1) dünyāda falān yılda falān sā'atda falān şeherde emr-i ma'rūf qılġanıṅgıznı taqı nehy-i münker qılġanıṅgıznı (2) yāḏ tutar-mu-siz? Bizlerni Ḥaq te'ālā sizlerke ol 'amaldın 'aṭā qıldı, tėp ayġaylar.

Ḥuzeyfeke *rażhu* (3) su'āl qıldılar kim: Mu'minlar arasında tirig erken ölüg bolġan bar mu? tėp su'āl qıldılar erse, Ḥuzeyfe aydı: (4) Bar turur. Tirig erken ölüg bolġan ol kimerse turur kim 'āṣīlarnıñ ma'ṣiyatlarını körer taqı tek turur, hēç ėlgi (5) birle edeb qılıp men' qılmaz, hem taqı tili birle zecr qılmaz hem taqı köñgli birle yigrenmez, bu kimerse tirig erken (6) ölüg turur, tėdi.

'Abdurraḥman ibni Abī Leylī aytur: Ḥuzeyfe birle *rażhu* Medāyin ėlinge kirdük. Medāyin ḫōcaları- (7) -dın bir ḫōca Ḥuzeyfeni yārānları birle qonuqluq qılıp ėwke ündedi taqı ṭa'ām keltürdi erse, ṭa'āmmı (8) tenāvul qılduq. Andın kümüş çanaq birle şerbet keltürdi erse, Ḥuzeyfe *rażhu* ol çanaqnı aldı taqı şerbetni (9) ėw ėḍisiniñ yüzinge urdı erse, ol ėw ėḍisi iñgen ḫacīl boldı hēç neerse tėmedi. Bizlerke taqı Ḥuzeyfe- (10) -niñ mundaġ qılmaqı iñgen aġır keldi erse, Ḥuzeyfe aydı *rażhu:* Bilür-mü-sen, men mundaġ nişe qıldım? tėdi (11) erse, biz ayduq: Yā ṣāḥib-i Resūlallāhi, bilmedük, bizke beyān qılıñ, tėdük erse, Ḥuzeyfe *rażhu* aydı: Bıldır (12) taqı men bu Medāyin şehringe kelmiş erdim. Bir 'azīz bizni yārānlarımız birle ėwinge qonuqluq qılıp ündedi (13) taqı ṭa'āmnı tenāvul qılmışdın soñ kümüş ayaq birle şerbet bėrdi erse, men aydım: Ey 'azīz, Peyġāmbar *'as* (14) bizlerni yıġdı altun çanaq taqı kümüş çanaq içinde neerse içmekdin taqı yipek ton keymekdin taqı aydı kim: (15) Yārānlarım, altun çanaq taqı kümüş çanaq birle tena''um qılmaq taqı yipek ton keymek dünyāda kāfirlarġa turur taqı bu tena''um (16) mu'minlarġa āḫiratta uçtmaḥda turur, tėdi. Ėmdi bu yıl taqı bıldurqı teg kümüş ayaq birle şerbet bėrdi erse, (17) emr-i ma'rūf taqı nehy-i münker qıldım, hem til birle hem taqı ėl birle hem taqı köñgül birle, tėp aydı erse, andın soñ ḫāṭırımız **[310]** (1) özidin ḫoş boldı.

Ka'bu'l-aḫbār *rażhu* Abū Muslim Ḫūlānīqa aydı: Qavmuñ birle neteg sen? tėdi erse, (2) Abū Muslim aydı: Ḫoş turur-men, tėdi erse, Ka'bu'l-aḫbār aydı: Men Tevrītte andaġ körüp turur-men kim qayu (3) mu'min ve muvaḥḥid bir qavm üze uluġ bolsa taqı ol mu'min, qavmınġa emr-i ma'rūf qılsa taqı nehy-i münker qılsa, (4) ol mu'minniñ tirigliki qavmı birle iñgen bēmeze bolġay, Tevrītte andaġ kördüm, tėdi erse, Abū Muslim aydı: (5) Tevrīt sözi ḥaq turur, Abū Muslim ḫoş turur-men tėp yalġan aydı, tėdi.

Hārūne'r-Reşīd vezīrleringe aydı: (6) Ḫāṭırım andaġ tiler kim bu kün ṣaḥrāqa çıqsaq taqı bir bāġiça içinde olturup teferrüc ve tenezzüh qılsaq, (7) tėdi erse, derhāl āmādalıq qıldılar taqı çıqtılar taqı bir bāġiçada olturdılar taqı türlüg ṭa'āmlar mēveler (8) birle tena''um qıldılar. Andın soñ ḫalīfa aydı Süleymān ibni Abā Ca'ferke: Seniñ bir cāriyañ bar erdi ḫoş āvāz- (9) -lıġ, ol cāriyanı keltürgil, tėdi erse, Süleymān buyurdı, ol cāriyanı keltürdiler. Ol cāriya neerse aydı erse, (10) munlarqa burunqı

teg ẖoş kelmedi erse, cāriya aydı: Menim qatımda çengim yoq. Eger çengim* bolsa, ẖoş ayġay (11) erdim, tėdi erse, buyurdılar kimerse bardı; ol cāriyanıñ çengini keltürür erken bir abuşqaġa satġaştı. (12) Ol abuşqa ʿādatı ol erdi kim, kündüz rūza tutar erdi taqı efṭār vaqtı bolsa, ṣaḥrāqa çıqar erdi, (13) bāg ṭaraflarında tökülgen ẖurmā saġraqlarını yıġıp anı tögüp anıñ birle efṭār qılur erdi. Hėç kim- (14) -ersedin neerse qabūl qılmaz erdi. Īñgen pāısālıq birle ʿömrini keçrür erdi. Qaçan kim bu ẖalīfanıñ ẖādimi çeñ (15) birle şeyẖ qatınġa keldi erse, bu şeyẖ aydı: Ey yigit, bu çengni qayda eletür-sen? tėdi erse, ol aydı: Falān bāġiçada (16) ẖalīfa olturup turur. Bu çengi anda eletür-men, tėdi erse, bu şeyẖ aydı: Bu çengni mañġa bėrgil baqayın, tėdi erse, (17) ol yigit taqı bėrdi. Ol şeyẖ bu çengni yerke urdı; pāra pāra boldı erse, ol yigit bardı bu sözni ẖalīfaġa [311] (1) aydı. Ḫalīfa ġażablandı erse, ol çeng keltürgen yigit aytur: Yā ẖalīfa, mañġa destūr bėriñ bu** sāʿat barayın (2) taqı öltüreyin taqı Decleke kemişeyin, tėdi erse, ẖalīfa aydı: Barġıl anı bizke keltürgil. Baqalıñ ne kişi ermiş, (3) tėdi erse, ol yigit bardı, taqı aydı: Ey şeyẖ, kelgil sėni ẖalīfa ünder, tėdi erse, ol şeyẖ: Barayın, tėp aydı. (4) Ol yigit aydı: Bu yeñgiñdeki (?) ẖurma saġraqlarını bıraqġıl taqı ẖalīfa ḥażratınġa mundaġ mu kirür-sen? tėdi (5) erse, ol şeyẖ aydı: Bu mañġa kėçe efṭār üçün kerek, tėdi bıraqmadın keldi taqı bāġiçaqa kirdi taqı sarāy (6) qapuġınga keldi erse, ol yigit ẖalīfa qatınga kirdi taqı aydı: Yā ẖalīfa, ol şeyẖni keltürdüm, tėdi erse, ẖalīfanıñ (7) yüzi müteġayyir boldı, ẖalīfa içinġe qorquġ kirdi, Ḫalīfa vezīrleringe aydı kim: Bu kimerse teg kişi ermez. Qaçan kim (8) keldi tėdiler erse, içimke heybet tüşti, qatıġ qorqtum. Turuñ bu ėwdin çıqalıñ kim munda taqı münkir işler (9) bar, öñgin ėwke kireliñ, tėdiler erse, çıqtılar taqı öñgin ėwke kirdiler taqı olturdılar. Andın soñ destūr bėrdiler, (10) ol şeyẖ kirdi, taqı ẖalīfaġa salām qıldı erse, ẖalīfa taqı cevāb aydı. Andın soñ ẖalīfa aydı: Ey şeyẖ, ne üçün (11) bu işni qıldıñ? tėdi erse, şeyẖ aytur: Ne iş qıldım? tėdi. Ḫalīfa hēç cevāb aymadı, tek turdı, sözlemekke taqı (12) qudratı bolmadı. Ḫavf ġālib boldı erse, şeyẖ aydı: Ey ẖalīfa, seniñ uluġ atañgdın eşittim, minberke minip ẖuṭba (13) oqıdı. Ḫuṭba içinde bu āyatnı oqıdı, *qt:*

إنّ الله يأمر بالعدل و لاحسان وايتائ ذى (14) آلقربى وينهى عن الفحشآء

و المنكر والبغى يعظكم لعلّكم تذكرون (XVI: 90) Maʿnīsi ol bolur kim: (15) Ḥaq *tvt* tüzlük qılmaq birle taqı eḍgülük birle buyrur taqı yaq yawuqġa iḥsān ve inʿām qılmaq (16) birle buyrur taqı Ḥaq teʿālā zinādın*** taqı yawuz işler qılmaqdın taqı ẓulm qılmaqdın

* Yazmada: *çenggim.*

** Yazmada: *bir.*

*** Yazmada : *ziyāndın.*

yıġar. Ḥaq *tvt* sizke (17) ögüt bėrür kim Ḥaq te'ālānıñ va'ẓını tutup 'amal qılıp ögüt alınġay-siz, tėdi. Ėmdi men taqı **[312]** (1) münkir işniñ ālatını kördüm erse, uşattım Ḥaq te'ālā fermānı birle, tėdi erse, Hārūne'r-Reşīd aydı: Yaḫşı (2) qıldıñız, rāst aydıñız. Taqı buyurdı kim şeyḫqa on miñ yarmaq beriñ, tėp aydı erse, şeyḫ ol yarmaqqa (3) iltifāt qılmadı taqı çıqtı erse, Hārūne'r-Reşīd artınġa çıkarıñ, tėdi erse, çıqardılar taqı şeyḫqa (4) aydılar kim: Ḫalīfanıñ 'aṭāsını qabul qılġıl, tėp. Şeyḫ aydı: Ḫalīfaġa ayġıl, bu yarmaqlarnı kimlerdin (5) almış bolsa, anlarqa qaytarsun, tėdi taqı iltifāt qılmadı kėtti.

Yana bu emr-i ma'rūf qılġan taqı nehy-i münker (6) qılġan kişi ḫalāyıqdın ṭama'ını kesmek kerek. Eger ṭama'ını kesmese, emr-i ma'rūf taqı nehy-i münker qılu bilmegey, tėp (7) aymışlar.

Bir şeyḫniñ* qapuġında bir qaṣṣāb bar erdi. Şeyḫ ol qaṣṣābqa aymış erdi kim: Ėwde bir çetük (8) bar. Bu ėtlerniñ ġuddalarınıı yıġıp bizim çetükke ıḍa bėrgil tėmiş erdi, (ġudda tėp ėtniñ bėzlerine ayturlar). Ol qaṣṣāb taqı andaġ qılur erdi (9) Bir kün bu qaṣṣābdın şeyḫ yaman iş qılġanını kördi erse, tiledi kim añar edeb qılsa. Avval bardı (10) ol çetükni ėwindin çıqardı, öñgin maḥalledeki** kişike bėrdi. Andın soñ ol qaṣṣabġa edeb qıldı erse, (11) ol qaṣṣāb aydı: Men bukündin soñ sizke çetük üçün hēç ġudda bėrmegey-men, tėdi erse, şeyḫ aydı: (12) Ol çetükni men burunraq ėwümdin kėterdim, andın soñ seniñ birle bu mu'amila qıldım, tėp aydı, va'llāhu a'lam. (13)

TOQSINÇ FAṢL

Tün kün tėrmek fażāliyiniñ beyānı içinde turur.

İmām Muslim-i Nişābūrī *raḥmhi* (14) Ṣaḥīḥ atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş, ḥadīs̱ bu turur: Cābir bin 'Abdullāh *rażhu* rivāyat qılur

عن رسول الله صلّى الله (15) عليه و سلّم انه قال ان من الّليل
ساعةً لا يوافقها عبد مسلم يسأل اللهّ خيراً الا اعطاه و يروى
خيراً من امور (16) الدينا و الآخرة والا أعطاه اياه و ذلك كلّ ليلة

Bu ḥadīs̱ ma'nīsi ol bolur kim: Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü (17) yarlıqar: Ḥaqīqatta tün sā'atlarıdın bir sā'at bar. Qaçan kim mu'min ve musulmān qul ol sa'ātqa muvāfiq **[313]** (1) bolsa taqı ol sā'at içinde Ḥaq te'ālādın eḍgülük tilese, Ḥaq *tvt* hēç red qılmadın tilekini rūzī qılur (2) taqı du'āsını mustacāb qılur. Taqı bir rivāyatta andaġ aydı kim: Dünyā işleridin taqı āḫirat işleridin ol sā'at (3) içinde Ḥaq te'ālādın mu'min musulmān qul tilekini tilese, elbette Ḥaq te'ālā ol tileklerini rūzī qılur taqı du'ālarını

* Yazmada : *Yūṣa'nıng.*
** Yazmada : *maḥallede ėkki.*

(4) mustacāb qılur. Taqı bu sā'at qamuġ tün içinde bar turur, tėp aydı. Peyġāmbar *'as* ol sā'atnı beyān qılmadı kim tünnüñ (5) avvalında tėp, yā taqı ortasında tėp, ya taqı āḫirında tėp, ol ma'nī üçün beyān qılmadı kim ol sā'atnı istegüçiler tün– (6) –nüñ tamāmını oyaġlıq birle ṭā'at ve 'ibādat birle keçürsünler, tėp beyān qıldı, tėmişler.

Peyġāmbar *'as* aydı: Ey yārān– (7) –larım, siziñ üze bolsun tünle oyaġlıq qılmaqlıġ. Sizlerdin oza keçgen ümmetlerniñ eḏgüleriniñ 'ādatı taqı (8) tünle oyaġlıq qılmaq erdi. Taqı tünle oyaġlıq qılmaq, turmaq Ḥaq te'ālā ḥażratında yawuqluq turur taqı yazuqlarnı (9) örtgen turur taqı mu'minni yazuqdın yıġġan turur taqı tendin 'illetni kėtergen turur taqı Ḥaq *twt* qulındın üç yerde (10) rāżī bolur: Biri ol kim tünle turup tatlıġ uyqusını özinge ḥarām qılıp arıġ ābdast qılıp namāz qılsa, Ḥaq te'ālā (11) ol quldın ḫoşnūd bolur. Taqı tünle qopup ṭā'at qılġan qullarnı Ḥaq te'ālā Kelāmı içinde medḥ qılıp turur, *qt:* (LI:17-18) كانوا قليلاً من الليل ما يهجعون و بالأسحارهم يستغفرون (12) Ma'nīsi ol bolur kim muttaqī qullarqa Ḥaq tebāraka (13) ve te'ālā uçtmaḥlar rūzī qıldı. Ol ma'nī üçün kim bu muttaqī qullar tünle az uyquġa barur erdiler taqı secdelerde üküş (14) istiġfār qılur erdiler. Ḥaq te'ālādın yazuqlarnı yarlıqayu tileyür erdiler. Ėkinçi ol yerde Tañrı te'ālā qulıdın rāżī (15) bolur kim mu'minlar yıġılışıp camā'at birle, imām ṣafla-rını tüz qılıp farīża namāzını edā qılsalar, Ḥaq *twt* (16) ol qullardın rāżī bolur. Üçünçisi: Ḥaq te'ālā ol qullardın rāżī bolur kim ḫatunını qoyup oġul qızlarını terk (17) qılıp cānındın keçip [Ḥaq] te'ālā rıżāsı üçün kāfirlar birle uruşmaq üçün ṣaf tartsalar,* Ḥaq te'ālā ol qullardın **[314]** (1) ḫoşnūd bolur, tėp ḫabar bėrü yarlıqadı. Taqı Peyġāmbar *as* du'ā qıldı taqı aydı: Tañrı te'ālā raḥmat qılsun (2) ol mu'minqa kim tünde qopup namāz qılsa taqı ḫatunını oyġarsa, ol taqı namāz qılsa. Eger ḫatunı oyanmaz bolsa, (3) yüzinge sawuq suw saçsa. Taqı Tañrı te'ālā raḥmat qılsun ol ḫatunga kim tünle qopup namāz qılsa taqı (4) cüftini oyatsa, ol taqı namāz qılsa. Ve eger cüfti oyanmasa, cüftiniñ yüzinge sawuq suw saçsa, tėdi.

Peyġāmbar (5) *'as*'qa bir kimerse su'āl qıldı taqı aydı: Yā Resūlal-lāhi, qayu vaqtdın du'ā mustacāb bolur? tėdi erse, Peyġāmbar (6) *'as* aydı: Farīża namāzlardın soñ du'ā mustacāb bolur. Taqı tünnüñ āḫi-rında du'ā mustacāb bolur, (7) tėdi. Taqı uçtmaḥ içinde bir küngüre bar, andaġ ṣāfī yaruq turur kim taşındın içi körnür taqı içindin (8) taşı körnür. Ol küngüreni Ḥaq te'ālā āmāda qılıp turur ol mu'minlar üçün kim sözlerini ḫalqlarġa tatlıġ (9) qılġaylar, taqı miskīnlerke ṭa'ām yedür-geyler taqı üküş rūza tutġaylar taqı ḫalāyıqlar uyquġa barmışda (10) anlar

* Belki *ṣaf tutsalar* yerine çekimleme yanlışı.

namāz qılġaylar, tėp aydı. Qaçan kim bu āyat nāzil boldı erse, *qt:* (XVII: 79) و من الليل فتهجّد به (11) نافلة لك عسى أن يبعثك ربك مقاماً محموداً Ma'nīsi ol bolur kim: Yā Muḥammed, tünle oyaġlıq qılġıl, (12) ṭā'at ve 'ibādat birle meşġūl bolġıl. Bu bėş namāzdın ziyāda ṭā'at qılġıl. Bolġay kim Ḥaq te'ālā saṅa qıyāmatda (13) şafā'at maqāmı rūzī qılsa, tėp aydı:

Muġīra aytur *rażhu:* Tünle ança ṭā'at qıldı Peyġāmbar *'as* (14) kim mubārek aḍaqları şişti erse, ṣaḥābalar aydılar: Yā Resūlallāhi, Ḥaq *tvt* siziṅ keçmiş (15) yazuqlarıṅıznı taqı kelgü yazuqlarıṅızmı yarlıqap turur. Munça emġek taqı meşaqqat ne üçün qılur-siz? (16) tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ḥaq *tvt* maṅa üküş 'aṭālar qıldı uluġ hurmetler taqı 'izzetler (17) qıldı. Men Rebbümke şükür qılmaġayın-mu taqı şükür qılġan qullardın bolmaġayın-mu? tėp cevāb aytur erdi. Andın **[315]** (1) soṅ yana āyat nāzil boldı, *qt:* (XX: 1-2) طه مآ أنزلنا عليك القران لتشقى Yā Muḥammed, tünle ṭā'at ve ibādat (2) qılmışıṅda ėkki aḍaqıṅnı tamām yerke basġıl, özüṅni qatıġ emgetmegil. Bu fermānnı saṅa ıḍa bėrdük erse, (3) özüṅni emgetgil, tėp ıḍmaduq, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* tünnüṅ avvalında teninge rāḥat bėrür erdi (4) taqı yarusı kėçe qopar erdi taqı ṭā'at ve ibādat birle meşġūl bolur erdi.

'Abdullāh bin 'Ömerke bir kün Peyġāmbar (5) *'as* aydı: Bu 'Ömer oġlı 'Abdullāh neme yaḫşı er turur, eger tünle namāz qılsa erdi, tėdi erse, 'Abdullāh bin 'Ömer *rażhumā* (6) Peyġāmbardın bu sözni eşitgendin soṅ āḫir 'ömringe tegi hēç tün namāzını fevt qılmadı.

Fażīl bin 'İyāż (7) *raḥmhi* aydı: Qaçan kim kün batar bolsa, şādīlıqım taqı faraḥım ziyāda bolur. Ol ma'nīdin ötrü kim Rebbüm birle (8) ḫalvatta munācātnıṅ ḥalāvātı üçün. Taqı kündüz bolsa, qaḍġum taqı ḥasratum ziyāda bolur, ḫalāyıq birle bolup munācāt (9) leẕẕetidin maḥrūm bolġanım üçün, tėp aydı.

Abū Süleymān-i Dārānī aydı *raḥmhi:* Tünle ṭā'at ve 'ibādatqa (10) ögrengen mu'minniṅ leẕẕeti ziyādaraq turur ṭarab ėḍileriniṅ leẕẕetidin, tėp aydı.

'Ulamālardın su'āl qıldı- (11) -lar kim: Dünyāda uçtmaḫ ehliniṅ leẕẕeti meṅizlig neerse bar mu? tėp aydı erse, ol 'ālim aydı kim: Bar turur. 'Ārif qul (12) Ḥaq te'ālā birle munācāt qılsa, Ḥaq te'ālā ol qulġa leẕẕet rūzī qılur kim ol leẕẕet uçtmaḫ ehliniṅ leẕẕetinge (13) meṅzeyür, tėp aydı.

'Ataba ibni'l-Ġulām aydı *raḥmhi:* Yigirmi yıl tünle 'ibādat qılmaqnıṅ emgekini taqı meşaqqatını (14) taḥammul qıldım. Andın soṅ Ḥaq te'ālā maṅa leẕẕet rūzī qıldı. Yana yigirmi yıl tena''um qıldım ol leẕẕet birle, (15) tėp aydı.

Ṭalḥa *rażhu* aytur: Ṣaḥābalarda biri bir kėçe virdini tamām qılu bimedin ġaflat ġālib bolup (16) uyquġa barmış. Erte çıqmış zavāl vaqtında tamūz isiginde Mekkeniñg ṣaḥrāsındaqı qızmış taşlar üze yalıñg (17) aġnar taqı ol tenlerini ol qızmış taşlar köydürür taqı aytur: Ey nefsüm, tatġıl tamuġ otınıñg eserini. **[316]** (1) Tamuġ otı mundın taqı qatıġraq turur. Ey nefsüm, kündüz kāhillik birle keçürür-sen, taqı tünle ölügse* meñgizlig (2) yatur-sen, ṭā'at ve 'ibādat qılmaz-sen, tėp öz nefsi birle mundaġ sözleşür taqı nefsini isig taş üze köydürür (3) erken Peyġāmbar *'as* yārānları birle ṣaḥrāqa çıqtılar taqı bir yıġaç köligesinde olturdılar. Ol 'azīz (4) Peyġāmbar *'as*'nı kördi erse, Peyġāmbar *'as* qatınġa keldi taqı aydı: Yā Resūlallāhi, nefsüm mañga qıldı erse, (5) bu nefsümke edeb qıldım, tėdi. Peyġāmbar *'as* aydı: Bu işdin öñgin çārañg bolmadımu? tėp aydı taqı yārānlarınġa (6) aydı: Ey yārānlarım, bu 'azīz mundaġ iş qıldı erse, Ḥaq te'ālā mundın rāżī boldı taqı ferīşteleringe (7) bu qul birle mubāhāt qıldı taqı kök qapuġları cümlesi açıldı. Bu 'azīzniñg du'āsı mustacāb turur. Qarındaşıñgızdın (8) derḫōst qılıñg kim sizlerke du'ā qılsun, tėdi erse, ṣaḥābalar cümlesi keldiler, ol 'azīzdin du'ā derḫōst (9) qıldılar erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Cümlesinge bir yolı du'ā qılġıl kim bu sā'at seniñg du'āñg ḥażratta maqbūl turur, (10) tėdi erse, ol 'azīz aydı: Ey Bār Ḫudāyā, taqvānı munlarnıñg azıqı qılġıl taqı cümlesiniñg işlerini könilik üze (11) qılġıl taqı örgegü yerlerini uçtmaḥ qılġıl, tėp aytur erdi. Ṣaḥābalar cümlesi āmīn tėyür erdiler. Taqı Peyġāmbar (12) *'as* aytur erdi: Yā Rebbī, bu 'azīzni edgü du'ā qılmaqġa sen köndürgil, tėp aytur erdi.

'Āmir bin 'Abdullāhnıñg (13) āḫir vaqtı boldı erse, 'azīzlar ḥāżir boldılar. Özi yıġladı erse, ol 'azīzlar aydılar: Yā 'Āmir, nişe yıġlar-sen? (14) Tiriglikini ḫoş keçürdüñg, ṭā'at ve 'ibādat birle keçürdüñg, tėp aydılar erse, özi aydı: Vallāh men ölmek (15) üçün yıġlamaz-men velīkin ėkki işdin maḥrūm bolur-men, anıñg üçün yıġlar-men, tėp, aydı. Aydılar: Ol ėkki (16) iş ne işler turur? tėp su'āl qıldılar erse, aydı kim: Uzun künlerde tamūz aylarda rūza tutar erdim taqı (17) uzun kėçelerde qış kėçelerinde kim 'ibādat qılur erdim, bu ėkki işdin maḥrūm bolur-men. Ol cihetdin yıġlar-men, **[317]** (1) tėp aydı.

Muġīrat ibni Ḥabīb aytur: Mālik ibni Dīnārnı bir kėçe saqladım; baqayın kim ne iş birle meşġūl bolur ermiş? tėp. (2) Yatsıġ namāzını qılmışdın soñg ėwinge keldi. Yana bir qata ābdast qıldı taqı muṣallā üzesinde örü turdı (3) taqı öz meḥāsinini ėlgi birle tuttı taqı zār zār yıġladı taqı aydı: Ey Bār Ḫudāyā, Mālikniñg aq saçını tamuġ otınġa ḥarām (4) qılġıl, tėdi taqı aydı: Ey Bār Ḫudāyā, Sen bilür-sen kim uştmaḥda kimler sākin bolurlar taqı tamuġda kimler sākin (5) bolurlar. Ben 'āciz ve darmānda quluñg

* Yazmada : *ölügsen ol.*

bilmez-men qayu yerde sākin bolġaymen, tėp munācātlar qılu yıġlayu erteke tegi (6) oyaġlıq qıldı, hēç ön͡gin artuq ṭā'at qılmadı.

Yaḥyā ibni Ma'āẕa'r-Rāzī *raḥmhi* özinin͡g yārānlarıdın (7) biri özini bir kėçe saqladı kim, ne iş birle meşġūl bolur, tėp. Özi yatsıġ namāzıdın keldi taqı muṣallā üze (8) tikildi, seḥer vaqtınġa tegi hēç āvāz qılmadı. Seḥer vaqtı boldı erse, secdeke bardı taqı secde içinde in͡gledi. Andın (9) son͡g secdedin baş qaldurdı taqı olturdı taqı Ḥaq te'ālā birle munācāt qılu başladı: Ey Bār Ḫudāyā, qavmlar sėni (10) istediler. Ba'żılarınga suw üze yörimek kerāmat qıldın͡g taqı ba'żılarınġa havā üze yörimek kerāmat (11) qıldın͡g, anlar taqı ol maqāmġa rāżī boldılar. Man͡ga ol maqāmlar kerekmez. Men san͡ga sıġınur-men ol maqāmlardın. (12) Yana ba'żı qavmlar taqı sėni ṭalab qıldılar erse, anlarqa yer yüzinin͡g genclerini bildürdün͡g taqı ḥurmet ve 'izzet (13) bėrdin͡g. Anlar taqı ol maqāmġa rāżī boldılar. Yā Rebbī, man͡ga ol maqām taqı kerekmez. San͡ga sıġınur-men ol maqāmdın, tėdi (14) taqı yigirmi maqām evliyālarnın͡g kerāmatlarıdın sanadı taqı cümlesidin Ḥaqqa sıġındı. Ol arada nāgāh baqtı taqı mėni kördi erse, (15) man͡ga aydı: Yā Yaḥyā, sen mü sen? tėdi erse, men aydım kim: Ey şeyḫ, men turur-men, tėdim. Man͡ga aydı: Sen qayu vaqtdın berü munda (16) sen? tėdi erse, men aydım: Ol munācātdın berü munda erdim, tėdim. Andın son͡g aydım: Ey şeyḫ, Tan͡grı 'izzeti üçün bu kėçeki (17) ahvālların͡gızdın man͡ga aytu bėrin͡g, tėp derḫōst qıldım erse, man͡ga aydı: Yā Yaḥyā, bu kėçe dünyā 'ālamını man͡ga seyr qıldurdılar. **[318]** (1) Andın son͡g melekūt 'ālamını seyr qıldurdılar. Cümle 'acāyiblerni man͡ga körgüzdiler. Yetti qat kökni kezdim, teferrüc qıldım (2) andın 'arşke bardım taqı 'arşke teferrüc qıldım. Andın son͡g qurbat maqāmınġa tegdim erse, Rebbü'l-'izze man͡ga ḫiṭāb qıldı (3) taqı aydı: Sen menim ḥaqīqat qulum turur-sen. Nė ṭā'at ve 'ibādat kim qılur-sen, menim üçün qılur-sen. Tilegil mėndin (4) nė kim tilesen͡g, san͡ga bėreyin, tėdi. Taqı şeyḫnin͡g yüzi müteġayyir boldı taqı ḥalı aynadı taqı neerse tėmedi.

'Āriflardın (5) ba'żısı aytur: Rebbü'l-'izzeni tüşümde kördüm; cihetsiz taqı mekānsız taqı keyfetsiz man͡ga aytur kim: Süleymān (6) Taymīni aġırlaġaymen, anın͡g üçün kim Süleymān-i Taymī qırq yıl yatsıġ namāzı yunuġı birle erte namāzını qıldı, tėp (7) aydı. Taqı menim ḥaqīqat qulum ol turur kim tünle qopup ṭā'at qılmaq üçün tawuq* çaqırmaqınġa intiẓār (8) qılmasa.

Vehb bin Münebbeh *raḥmhi* otuz yıl yanını yėrke qodmadı taqı aytur erdi: Ėwüm içinde Şeyṭānnı (9) körmek sewüglügrek turur yastuq körginçe, tėp aytur erdi.

* Yazmada : *taquq.*

Ḥaq *tvt* vaḥy qıldı peyġāmbarlardın (10) biringe taqı aydı kim: Yer yüzinde qullarım bar kim anlar mėni sewerler, men taqı anlarnı sewer-men. Taqı anlar mėni (11) yād qılurlar, men taqı anlarnı yād qılur-men. Taqı anlar mañga köñgülleri birle naẓar qılurlar, men taqı anlarġa (12) na-ẓar-ı raḥmat qılur-men Eger sen anlarnıñ yoruqınça yöriyür bolsañ, men taqı sėni sewgeymen ve eger sen anlar yoruqınça (13) yörimeseñ, bir yanqa qayıtsañ sėni yigrengey-men, tėp vaḥy keldi erse, bu peyġāmbar aydı: Yā Rebbī, anlarnıñ (14) nişānları neteg turur, mañga beyān qılu bėrgil, tėp aydı erse, Ḥaq *tvt* aydı: Anlarnıñ nişānı ol (15) turur kim, eger kündüz bolsa, kün kölgesini saqlayurlar kim qaçan namāz vaqtı bolġay, Rebbümüzke ʿibādat (16) qılsaq, tėp. Neteg kim qoymat* qoynı saqlamış meñizlig. Taqı kün batmaqınġa ārzū qılurlar kim qaçan bolġay (17) kim kün batsa taqı Rebbüm birle ḫalvatta munācāt qılsaq, tėp arzū qılurlar. Qaçan kim yatsıġ bolsa, bir dōst **[319]** (1) kendü maḥ-būbı birle ḫalvat qılsalar, anlar menim ḥażratımda tikilürler taqı ṭāʿat ve ʿibādat birle meşġūl bolur- (2) -lar yüzlerini yėrke qoyarlar. Taqı menim sözüm birle mañga munācāt qılurlar menim inʿām ve iḥsānımnı mañga (3) ʿarża qılurlar. Baʿżı vaqt içinde tażarrūʿ ve zārī qılurlar taqı baʿżı vaqt içinde zār zār yıġlayurlar. (4) Men taqı anlarnı maḥrūm qılmaz-men, köñgülleringe nūrumnı tolturur-men. Anlar menim nūrum birle ḫurram ve şadī- (5) -lıq qılurlar. Eger sözleseler, mėndin sözlerler. Cümle aḥvāllarında menim birle bolurlar, mėndin hēç ḥāli (6) bolmazlar, tėp vaḥy qıldı.

Rābiʿa ʿAdaviyya aytur *raḥmhā* aytur: Bir kėçe ṭāʿat ve ʿibādat qıldım taqı seḥer (7) vaqtı erdi kim secdeke bardım taqı secde içinde tesbīḥ aytu uyquġa bardım. Tüşümde körer-men: Bir ḫoş (8) çimgen bolur. Bu çim-gen içinde bir uluġ daraḫt körer-men. Ol daraḫtnıñ uluġluqını taqı körkini (9) taqı yaşıllıqını hēç kimerse ṣifat qılu bilmegey. Bu daraḫt üzesinde mēveler bar, hēç dünyā mēveleriñge (10) oḫşamaz. Baʿżıları aq mēveler turur taqı baʿżıları qızıl mēveler turur taqı baʿżıları sarıġ mē-veler (11) turur. Cümlesi üç türlüg mēveler turur. Bu mēvelerniñ uluġluqı qız oġlan emükinçe tügeçke (?) bolġay (12) taqı bu mēveler yaruqlıqı baʿżı-ları ay yaruqluqınça turur taqı baʿżıları kün yaruqluqınça turur. Ol (13) yaşıl yapurġaqlar içinde ol mēveler ay meñizlig taqı kün meñizlig münevver bolup körnürler. Bu arada bir kimerse (14) peydā bolur. Men aytur-men: Ey ʿazīz, men ʿömrüm içinde munuñ tėg ḫoş daraḫt taqı munuñ tėg nūrānī mėveler (15) hēç körmişim yoq. Bu çimgen taqı bu daraḫt kimnüñ mülki turur? tėp su'āl qıldım erse, aydı kim: Ey Rābi'a, (16) bu daraḫt seniñ mülkiñ turur. Ḥaq *tvt* öz qudratı birle bu sāʿat içinde yarattı taqı sañga mülk qıldı. (17) Bu kėçe seḥerde kim Ḥaq teʿālā

* Yazmada altına *çūbān* yazılmıştır.

ḥażratında secde qıldıñ taqı ol secde içinde ne miqdār tesbīḥ qıldıñ erse, ol **[320]** (1) tesbīḥniñ sanınça mēveler yarattı nūrdın taqı daraḫt içinde ornattı, tėdi. Öñgin namāzlarnıñ taqı (2) ʿibādatlarnıñ s̱avābını āḫiratta körgey-sen. Bu daraḫt bu bir secdeniñ s̱avābı turur, tėp aydı erse, men taqı (3) ġāyat sewündüm. Baqar-men bu daraḫt tüpinde bu mēvelerdin bir mēve tüşmiş taqı yerde yatur. Men ol kişike (4) aydım: Darīġ, bu mēve bu daraḫtdın tüşmiş. Kāşki ol daraḫt üzesinde bolsa erdi, tėdim erse, ol (5) kişi aydı: Bu mēve taqı bu daraḫt üzesinde erdi. Velīkin sen secde içinde kim tesbīḥ aytur erdiñ, köñglü- (6) -ñgde bu endīşe tüşti kim, ol un yoġurmış erdim. Ol unnuñ ḫamīri keldi-mü erki? tėp endīşe qıldıñ (7) erse, ol tesbīḥ dünyā endīşesi birle muḫteliṭ boldı erse, anıñ tuşındaqı mēve taqı yėrke tüşti, tėp (8) aydı, oyġandım.

Aḥmad ibni'l-Ḥarrāz tėp aytur erdiler, ʿāriflardın erdi, ol aytur: Bir kėçe ṭāʿat ve ʿibādat (9) qılur erken uyqu ġalaba qıldı erse, ımızġandım. Tüşümde körer-men uçtmaḥ ḥūrlarındın bir ḥūrānı, (10) anıñ ḥüsnini taqı cemālını ādemī ṣifaṭ qılu bilmegey. Yüzi qomıyur. Men aydım: Ey körklüg cemāllıġ, kimnüñ (11) mülki turur-sen? tėdim erse, ol aydı: Uçtmaḥ içinde siziñ ḫādimlarıñızdın biri men turur-men, tėdi erse, (12) yana men aydım: Bu yüzüñgnüñ nūrı nedin munuñ teg münevver bolup turur? tėp su'āl qıldım erse, mañga aydı: Falān (13) tün içinde üküş ṭāʿat ve ʿibādat qılmışdın soñ zār ve zār yıġladıñız. Ol tünni yād tutar-mu-siz? (14) tėdi erse, men aydım: Belī, yād tutar-men, tėdim. Ol ḥūra aydı: Ol kėçe mañga fermān boldı Ḥaq teʿālādın: Barġıl, (15) ol qulumnuñ közi yaşını żāyiʿ qılmaġıl, yerke tökülmesün. Anıñ közi yaşını yüzüñke sürtgil, (16) tėp fermān boldı erse, men taqı yüzümke sürttüm. Yüzümdeki nūr siziñ yaşıñız nūrı turur, tėp aydı.

(17) Şeyḫ Cuneyd-i Baġdādīni *raḥmhi* tüşinde kördiler, aydılar: Ey şeyḫ, Ḥaq *tvt* siziñ birle **[321]** (1) ne muʿāmilat qıldı? tėp su'āl qıldılar erse, şeyḫ aydı: Ol kelimātlar kim ḫalāyıqġa qılur erdük. Ol ʿibārat- (2) -lar kim mecmaʿlarda aytur erdük, cümlesi helāk boldı, neerse anlardın bizke ḥāṣil bolmadı. Velīkin tün buçuqında (3) qopup bir qaç rekʿāt namāz kim qılduq erdi, ol namāzlardın üküş s̱avāblar taqı yüksek dereceler andın bulduq, (4) tėp cevāb aydı.

Peyġāmbar *ʿas* aydı Abū Hureyreke *rażhu*: Yā Abā Hureyre, tünle ėwüñ müñgüşinde namāz (5) qılġıl kim ėwüñ nūrluġ bolsun. Dünyā ḫalqınġa neteg kim kökdeki yulduzlar münevver körnür, kök ḫalqınġa taqı yer (6) yüzündeki mu'minlarnıñ ṭāʿat ve ʿibādat qılġan ėwleri andaġ münevver körnür, tėp aydı. Qulnuñ tün buçuqında (7) ėkki rekʿat namāz qılmaqı dünyādın taqı içindeki māl tawardın yaḫşıraq turur, tėdi. Ve eger ummatımġa aġır kelmese erdi, (8) tün buçuqında qopup namāz qılmaqını farīża qılġay erdim, tėdi.

İbnü 'Aşaym tėp aytur erdiler, bir zāhid bar erdi; (9) tünle yatmaz erdi, erteke tegi namāz qılur erdi. Qaçan kim seḥer vaqtı bolsa, aytur erdi: Ey Bār Ḫudāyā, men 'āṣī ve cāfī (10) qulun͡g ol arıġ uçtmaḥın͡gqa men neteg lāyıq bolġaymen kim uçtmaḥnı sėndin ṭalab qılsam kim sendin men (11) uçtmaḥnı ṭalab qılmaz-men; velīkin miskīn ża'īf qulun͡g 'aẕāb ve 'uqūbatqa taḥammul qılu bilmez-men. Kerem qılıp (12) mėni tamuġdın saqlaġıl, 'aẕāb ve 'uqūbat qılmaġıl, tėp zār ve zār yıġlayu Ḥaq te'ālādın qolar erdi.

Ḥasan bin (13) Ṣāliḥ *raḥmhi* özinin͡g bir cāriyası bar erdi. Qaçan kim özi tün buçuqı keçse, töşekdin turup ābdast (14) qılsa, ol cāriyaqa taqı fermānlar erdi. Ol cāriyası taqı turup ḫōcası birle erteke tegi ṭā'at ve 'ibādat qılur (15) erdi. İttifāq andaġ tüşti kim ḫōcası bu cāriyanı sattı taqı bir musulmān aldı. Ol kėçe tün buçuqı boldı erse, bu cāriya (16) burunqı tėg qoptı taqı ābdast qıldı taqı ḫōcaġa aydı: Ey ḫōca, qopun͡g, namāz qılın͡g, tėp çaqırdı erse, ḫōca taqı (17) oyġandı, cāriyaġa aytur: Ey cāriya, tan͡g mu yarudı? tėp su'āl qıldı erse, cāriya aydı: Tan͡g yarumadı. Ḫōca aytur: **[322]** (1) Tan͡g yarumamış bizke ne namāz buyrur-sen? tėdi erse, cāriya aydı: Ya'nī siz bu bėş namāzdın ön͡gin namāz qılmaz-mu- (2) -siz? tėdi erse, ḫōca aydı: Biz bėş namāzdın ön͡gin namāz qılmaz-miz, tėdi erse, cāriya aydı: Andaġ erse, ėy ḫōca, (3) sen man͡ga ḫōcalıqġa yaramas-sen. Mėni ėrte bolsa, burunqı ḫōcamġa qaytarġıl. Men cümle ḫōcalarnı (4) andaġ saqındım, tėdi. Erte boldı erse, ḫōca nėçeme kim qaytarmaz-men, tėdi erse, ol cāriya feryād ve navḥa qıldı: (5) Men senin͡g qatında oturmaz-men, tėdi erse, bardı qaytarmaqġa. Bu cāriya burunqı ḫōcanın͡g aḍaqınġa tüşti, zār (6) ve zār yıġlayur: Ey ḫōca, men senin͡g qadrin͡gni bilmedim, yaman qıldım. Tevbe qıldım zīnhār ve zīnhār mėni qaytarġıl kim (7) in͡gen ẓulmatqa tüştüm. Qaran͡gquluq mėni qapsadı, tėp yıġladı erse, ḫōcası taqı qaytardı.

Yusuf ibni (8) Mihrān aytur: Rāvīlar andaġ rivāyat qıldılar kim 'Arş aḍaqında bir ferīşte bar, erkek tawuq ṣūratlıġ, tırnaqları (9) yinçüdin taqı köksi yaşıl zeberceddin. Qaçan kim tünnün͡g üç ülüşte biri keçer bolsa, ėkki qanatını biri biringe (10) urur taqı çaqırur taqı aytur: Ḥaq te'ālā ḥażratında ṭā'at qılmaq üçün qopġan 'āşıqlar qopsunlar. Anlarqa (11) vaqt boldı, tėp çaqırur. Qaçan kim tün buçuqı bolsa, yana qanatını biri biringe urur taqı ėkinç qata çaqırur (12) taqı aytur: Ḥaq te'ālā ḥażratında temcīd qılġanlar qopsunlar kim temcīd vaqtı boldı, tėp. Qaçan kim tünnün͡g (13) ėkki ülüşi keçer bolsa, yana qanatını biri biringe urur taqı çaqırur taqı aytur: Namāz qılġuçılar s̱avābdın (14) maḥrūm bolmasunlar, qopsunlar, tėp aytur. Qaçan kim tan͡g belgürür bolsa, yana qanatını biri biringe urur (15) taqı çaqırur taqı aytur kim: Ey ġāfiller qopsunlar, tėp aytur.

Mālik bin Dīnār *raḥmhi* aytur: Bir kėçe maṅga (16) ġaflat ġālib boldı, virdimni qılu bilmedim, uyquġa bardım. Tüşümde körer-men: Uçtmaḥ ḥūrīlarıdın (17) bir ḥūra maṅga kelür, ėlginde bir ruq'a bar. Maṅga aytur: Ey Mālik, ḫaṭ oqıyur-mu-sen? Men aydım: Oqıyur-men, tėdim [323] (1) erse, ol ruq'anı maṅga bėrdi. Açtım, baqar-men, içinde bitiglig erdi: Nefsnüṅ lez̲z̲eti birle meşġūl bolġan taqı (2) bizlerdin yüz ėwürgen, bu uyqudın oyġangıl taqı Ḥaq te'ālāqa yangıl. Ḥaq te'ālā birle munācāt qılmaqıṅ yaḫşı- (3) -raq ermez-mü saṅga bu uyqudın? Bu dünyā tena''um yėri ermez. Bukün yarın āḫiratqa barġaysen taqı bizler birle uçtmaḥ (4) içinde meṅgü qalġaysen, tena''um anda qılġaysen, tėp bitiglig erdi.

ONINÇ FAṢL

Ṣabur ve riżā fażāyiliniṅ (5) beyānı içinde turur.

İmām Abū'l-Leys̱-i Samarqandī *raḥmhi* Tanbiyatu'l-ġāfilīn atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş. (6) Ḥadīs̱ bu turur:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم إن الله تبارك وتعالى يقول إذا وجهت إلى
عبدٍ من عبدى (7) مصيبةً فى ماله اوولد اوبدنهٍ فاستقبل ذلك بصبرٍ جميلٍ
استحييت منه يوم القيامة ان انصب له (8) ميزانا وانشر له ديواناً

Bu ḥadīs̱ ma'nīsi ol bolur kim Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar Ḥaq te'ālādın, (9) ḥikāyat qılur Taṅrı *tvt* aytur: Qaçan kim qullarımdın bir qulumġa muṣībat tegürsem, mālı içinde yā taqı (10) oġlı qızı içinde yā taqı teni içinde taqı ol qulum muṣībatqa körklüg ṣabur birle qarşu kelür bolsa, qıyāmat (11) kün 'amallarını ölçmek üçün ol qulumnı tarāzū qatınġa keltürmegeymen taqı öṅginlerniṅ 'amallarınıṅ dīvānını (12) oqutmışta ol qulumnuṅ dīvānını yaymaġaymen taqı oqutmaġaymen taqı hēç su'āl ve ḥisāb qılmadın (13) uçmaḥqa kigürgeymen, tėp aydı.

Peyġāmbar *'as*'nuṅ yārānları kāfirlar zaḥmatınga taqı meşaqqatınga taḥammul qılu (14) bilmedin Peyġāmbar *'as*'qa şikāyat qıldılar erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ey yārānlarım, sizler bu kāfirlar (15) zaḥmatınga ṣabur qılmaqıṅız maṅga sewüglügrek turur, tegme biriṅiz cümle ṣaḥābanıṅ edgü 'amalları birle kelme- (16) -kiṅizdin erse, ya'nī üküş ḫayrāt ve ṭā'atdın emgekke ṣabur qılmaqnıṅ s̱avābı artuq üçün. Ḥaq te'ālā (17) aydı kim, *qt*: (XXXIX : 1) انّما يوفى الصابرون اجرهم بغير حساب

Ma'nīsi ol bolur kim: Qıyāmat kün [324] (1) bolsa, *avṣ* ṣabur qılġuçılarġa s̱avāblar ḥisābsız tamām bėrilgey, tėdi taqı aydı kim: Men qorqar-men (2) sizlerdin kim mendin soṅ ėller açılġay, İslām 'ālamda münteşir bolġay. Tegme biriṅiz üküş ni'matlıġ (3) bolġaysiz taqı biri biriṅizni yigrengeysiz taqı sizlerni ferīşteler yigrengey ol ḥālda kim kim ol ni'metke (4) maġ-

rūr bolmadın menim qatımda tirilmiş teg tirilür bolsalar, āḫiratta uluġ s̱avābqa taqı dereceqa mustaḥaq (5) bolġay, tėp aydı taqı andın soñ bu āyatnı oqıdı, *qt*: ماعندكم ينفد وما عندالله باقٍ (6) ولنجزين الذين صبروا أجرهم بأحسن ماكانوا يعملون (XVI: 96) Ma'nīsi ol bolur kim: Ol māl tawar kim qatıñgızda (7) bar turur ol cümlesi tükenür. Velīkin ol s̱avāblar taqı dereceler kim sizke bar turur, Ḥaq te'ālā ḥażratında ol bāqī turur, (8) tükenmek revā ermez, taqı her ayna bėrgeymiz ol kimerselerke kim miḥnetke ṣabur qıldılar 'amallarnıñg körklügreki (9) birle.

İbni 'Abbās aytur *rażhu*: Bir kün Peyġāmbar *'as* enṣārīlar üzesinge kirdi taqı aydı: Ey sizler, mu'min-(10)-lar-mu-siz? tėp su'āl qıldı erse, enṣārīlar muteḥayyir bolup tek qaldılar erse, 'Ömer *rażhu* aydı: Belī, Yā Resūlallāhi, (11) enṣārīlar mu'minlar turur, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Īmānıñgız nişānı ne turur? tėp ėkinç qata su'āl qıldı erse, (12) enṣārīlar aydılar: Yā Resūlallāhi, Ḥaq *tvt* bizlerke ni'met bėrse, şükür qılur-biz, taqı belā bėrse, ṣabur qılur-biz, tėdiler (13) erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ka'beniñg Rebbi birle ant yāḏ qılur-men kim sizler ḥaqīqat mu'min erürsiz. Anıñg üçün kim (14) Īmān ėkki yarım turur: Bir yarımı şükür taqı bir yarımı ṣabur turur, tėp aydı.

İbni 'Abbās aytur *rażhu*: Ṣabur Qur'ān içinde (15) üç türlüg turur. Bir ṣabur bar Ḥaq *tvt* farīża qılmışlarnı edā qılmaq içinde taqı anlarnı kerekinçe yeringe (16) keltürmek içinde ṣabur qılsa, ol qulġa Ḥaq *tvt* uçtmaḥ içinde üç yüz derece yüksek qılu bėrgey (17) taqı bir ṣabur kim muṣībat tegmişte qul ṣabur qılsa, ceza' ve feza' qılmadın tilinde yawuz kelimeler sözlemedin [325] (1) taqı köñglinde yawuz endīşeler keçürmedin ṣabur qılıp tursa taqı Ḥaq te'ālanıñg ḥükmiñge muṭī' bolsa, Ḥaq tebāraka (2) ve te'ālā ol qulġa uçtmaḥ içinde toquz yüz derece yüksek qılu bėrgey, tėdi.

Sehl Tusterī *raḥmhi* özinge (3) bir kimerse keldi taqı aydı: Yā şeyḫ, ėwümge uġrı kirdi taqı ne kim mālım bar erdi cümlesini aldı, tėdi erse, şeyḫ aydı: (4) Şükür qılġıl. Ol kimerse aydı: Yā şeyḫ, ne şükür yeri turur? Cümle mālım aldurdum, nė işke şükür qılayın? tėdi erse, şeyḫ aydı: (5) Neteg şükür qılmaz-sen? Uġrı aldı erse, dünyāvī mālıñgnı aldı. Eger Şeyṭān köñgliñge kirip īmānıñgnı taqı tevḥīdiñgni (6) taqı ma'rifatıñgnı alsa, ne qılġay erdiñg? Şükür qılmaz-mu sen kim īmānıñg bāqī; mālıñg bolmasa bolmasun, ziyān qılmaz (7) tėdi erse, ol kimerse tek qaldı.

Bir şeyḫniñg mürīdi bar erdi. Ol mürīdni bir cürüm birle tuttılar taqı sulṭānqa elettiler (8) erse, ol mürīd şeyḫqa ḫabar qıldı kim mėni sulṭānqa elettiler, tėp. Şeyḫ kişi ıda bėrdi kim şükür qılġıl, tep. Mürīd ta'accub qılur (9) kim şeyḫ mañga ne işke şükür qılġıl, tėp aytur. Yana

mürīd ėkinç qata şeyḫqa ḫabar qıldı kim sulṭān mėni munça yıġaç (10) urdı taqı zindānqa kemişti taqı aḍaqımġa buqaġu urdı taqı ol buqaġunuñ bir ḥalqası[nı] menim aḍaqımġa qattılar (11) taqı bir ḥalqasını bir müġ aḍaqınġa qattılar, tėp ḫabar ıḍa bėrdi erse, şeyḫ aydı mürīdqa: Şükür qılsun; ol Tañrı (12) te'ālā kim ol müġnuñ köñlini qarartıp bėlinge zunnār baġladı, ol zunnārnı seniñ bėliñge baġlamış bolsa, (13) ne qılġay erdiñ? tėdi taqı: Ḥaq *tvt*'qa üküş şükür qılġıl, hēç neerse köñlüñge keçürmegil, tėp mürīdqa (14) ögütlep ḫabar ıḍa bėrdi erse, ol mürīd taqı ṣabur qıldı.

'Āriflarda biri oramdın keçip barurda bir kimerse (15) öçekdin bir tebrek kül başınġa kemişti erse, bu 'ārif Ḥaq te'ālāqa secde qıldı taqı üküş şükürler qıldı erse, (16) aydılar: Ey 'azīz, başınqa kül töküldi, ne işke şükür qılur-sen? tėdiler erse, ol 'ārif aydı: Mėndin bir ma'ṣiyat (17) keldi. Men qorqup turur erdim kim mañga ot kelip helāk mu qılġay? tėp Ḥaq *tvt* otnı küli birle ṣulḥ qıldı **[326]** (1) Men şükür qılmaġayın-mu? tėdi.

Ṣaḥābalarda biringe yolda bir ḫatun satġaştı kim, İslāmdın oza ol ḫatun (2) birle ma'rifatı bar erdi. Ol ḫatun birle bu ṣaḥāba sözleştiler taqı ol ḫatun yörüdi erse, bu ṣaḥāba taqı (3) yörür erken ol ḫatunqa ėkinç qata iltifāt qılmış erdi bir tam başınġa qaltandı taqı yüzinge eṡer qıldı (4) erse, bu ḥikāyatnı Peyġāmbar *'as*'qa aydılar erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Qayu qulġa kim Ḥaq te'ālā eḍgülük (5) tilemiş bolsa, anıñ yazuqlarınıñ 'uqubatını dünyāda bėrür, āḫiratqa qoymaz, tėp aydı.

Peyġāmbar aleyhi (6) 's-salām qaçan kim Mekkedin Medīneke hicret qıldı erse, üküş ṣaḥābalar Peyġāmbar *'as* firāqınġa taḥammul (7) qılu bilmedin ėwlerini terk qılıp oġul qızlarını terk qılıp Medīneke keldiler. Ol ṣaḥābalardın ėkki (8) Devs qabīlalıġ kimerse taqı Medīneke hicret qıldı. Bu ėkkidin biringe sökellik tegdi taqı sökelliki qatıġ (9) boldı erse, iginge ṣabur qılu bilmedin oq başaqını aldı taqı barmaqlarınıñ boġunlarıdın kesti taqı ol (10) barmaqlarıdın qanı aqa vefātı boldı. Anıñ yārı bar erdi Ṭufayl atlıġ. Ol Ṭufayl ol ölgen ṣaḥābanı tüşinde (11) kördi taqı añar su'āl qıldı kim: Ey qarındaşım, Ḥaq *tvt* seniñ birle ne mu'āmilat qıldı? tėp su'āl qıldı erse, (12) ol aydı kim: Ḥaq *tvt* mañga raḥmat qıldı taqı uçtmaḥ rūzī qıldı Peyġāmbarqa Mekkedin Medīneke kelgenim (13) üçün, tėp aydı erse, Ṭufayl aydı: Ey qarındaşım, bu ėliglerinñni nişe örtüp turur-sen? tėp su'āl qıldı erse, (14) ol aydı: Ey qarındaşım, barmaqlarım cümlesi kesük turur ma'yūb turur. Men aydım: Nişe ma'yūb boldı? tėdim erse, (15) ol aydı: Dünyāda mañga sökellik tegmiş erdi. Men ol sökellikke ṣabur qılmaqım kerek erdi. Taqı nėçeme kim igim (16) taqı meşaqqatım qatıġ bolsa, taḥammul qılmaq kerek erdim. Munda derecem taqı ṡavābum üküş bolġay erdi. İgimke taḥammul (17) qılu bilmedin barmaqlarım uçlarını kestim erse, Ḥaq *tvt* mañga aydı: Men yaratġan

barmaqlarnı ṣabur [327] (1) qılmadın kestiñ erse, men anı işlāḥ qılmazmen, tėdi. Ėmdi bu barmaqlarım cümlesi ma'yūb tururlar, tėdi. (2) Ṭufayl kelip bu tüşni Peyġāmbar *'as*'qa aydı erse, Peyġāmbar *'as* du'ā qıldı taqı aydı: Bār Ḫudāyā, anıñ (3) ėkki ėlgini taqı sen yarlıqaġıl, tėdi.

Bir kimerse Peyġāmbar *'as*'qa keldi taqı aydı: Yā Resūlallāhi, mālım bar erdi (4) żāyi' boldı. Taqı saġ erdim, sökel boldum, hēç sökellikim mėndin zāyil bolmaz, tėp aydı erse, Peyġāmbar *'as* (5) aydı: Qayu qulnı Ḥaq *tvt* sewer bolsa, añar üküş belālar taqı miḥnetler bėrür. Āḫiratta derecesi taqı ḥurmeti (6) taqı 'izzeti artuq bolsun tėp.

Ḥaq *tvt* qıyāmat kün bolsa, *'āvṣ* tört kimerse birle tört kimerseke (7) ḥuccet qılġay: Paḍişāhlar taqı beglerke taqı māl ėḍileri ayġaylar: Yā Rebbī, bizlerke paḍişāhlıq bėrdiñ taqı üküş (8) māl ve memleket bėrdiñ. Anıñ birle meşġūl bolduq taqı sañа 'ibādat qılu bilmedük, tėseler, Ḥaq *tvt* ayġay (9) kim: Sizlerniñ mālıñızdın taqı pāḍişāhlıqıñızdın Süleymān peyġāmbar mālı taqı pāḍişāhlıqı uluġraq erdi. (10) Añar ol mālı taqı pāḍişāhlıqı ṭā'at ve 'ibādat qılmaqġa māni' bolmadı; sañа nişe māni' boldı? tėse, anlar hēç (11) cevāb aytu bilmegeyler.

Yana qullarnı keltürgeyler taqı ayġaylar kim: Sizler Ḥaq te'ālāqa ṭā'at ve 'ibādat (12) nişe qılmadıñızlar? tėp su'āl qılsalar, anlar ayġaylar: Yā Rebbenā, bizlerni sen taqı maḫlūqqa bende qıldıñ. (13) Ol ḫōcalarımız ḫıdmatı birle meşġūl bolduq taqı sañа ḫıdmat qılu bilmedük, tėp aysalar, Ḥaq tebāraka (14) ve te'ālā ayġay kim: Yūsuf peyġāmbarnı taqı men qul qıldım. Ol qulluq içinde erken mañа ṭā'at ve 'ibādat qılmaqnı (15) hēç terk qılmadı; sizler nişe terk qıldıñız? tėp aysa, munlar hēç cevāb aytu bilmegeyler.

Andın soñ dervīş- (16) -lerni keltürgeyler taqı su'āl qılġaylar kim: Sizler Ḥaq te'ālāqa nişe ṭā'at ve 'ibādat qılmadıñız? tēp su'āl (17) qılsalar, bu dervīşler ayġaylar kim: Yā Rebbenā, sen bizlerni dervīş yarattıñ. Bizler öz miskīnlikimiz birle taqı [328] (1) ḥasratımız birle meşġūl bolduq, sañа ṭā'at ve 'ibādat qılu bilmedük, tėp aysalar, Ḥaq *tvt* ayġay kim (2) 'Īsā peyġāmbarnı taqı dervīş qıldım. Anıñ dervīşliki ṭā'atġa māni' bolmadı; sizlerke neteg māni' boldı? tėp (3) aysa, munlar hėç cevāb aytu bilmegeyler.

Andın sökellerni keltürgeyler taqı su'āl qılġaylar: Sizler Tañrı (4) te'ālaqa ṭā'at ve 'ibādat nişe qılmadıñız? Anlar ayġaylar kim: Yā Rebbī, bizlerke sökellik bėrdiñ, ol sökellik birle (5) mubtalā qıldıñ. Bizler ol sökellik ḥasratı birle, öz zaḥmatımız birle meşġūl bolduq. Sañа ṭā'at ve 'ibādat (6) qılu bilmedük, tėseler, Ḥaq *tvt* ayġay kim: Ayyūb peyġāmbarqa taqı sökellik bėrdim, ol sökellik añа (7) māni' bolmadı, ṭā'at ve 'ibādatdın hēç ḫālī bolmadı; sizler nişe ṭā'at ve 'ibādat qılmadıñız? tėp aysa, (8) anlar hēç cevāb aytu bilmegeyler.

Ayyūb peyġāmbarnın͡g sökellikinin͡g sebebi ol erdi kim Ayyūb peyġāmbar ʿaleyhi (9) 's–salām Yaʿqūb peyġāmbar oġlı ʿAyṣnın͡g nebīresidin bolġan oġul erdi. Taqı anası Lūṭ peyġāmbar ʿayālı erdi. (10) Taqı Ayyūb peyġāmbarqa Ḥaq teʿālā üküş māl ve niʿmet bėrip turur erdi. Şām ṣaḥrāsında yılqı qarasını saqlaġan (11) tört min͡g ėwlük qulı qaravaşı bar erdi. Bir uluġ sarāy qoparıp turur erdi. Dervīşler üçün ol sarāy (12) içinde niʿmetler töküp turur erdi. Sufrasını āmāda qılıp turur erdi; kim kim kelür bolsa, ġarīb ve şehrīdin, (13) āzād ve bendedin, żaʿīf ve qavīdin, erkek ve tişidin qamuġınġa sufra qoyar erdi. Taqı ne kim ḥācat ʿarża qılsa– (14) –lar, ḥācatlarını revā qılur erdi. Borçluġlarnın͡g borçını edā qılur erdi. Tonsuzlarqa ton bėrür erdi.

(15) Bir kün İblīs *ʿal* kök ʿālamınqa aştı. Muṣṭafā *ʿas*'dın oza İblīske icāzat bar erdi kim kökke (16) aşıp ferīşteler birle sözleşmekke; Muṣṭafā kelmişdin son͡g Ḥaq teʿālā fermānladı kim: Bukündin son͡g (17) İblīs kök ʿālamınqa aşar bolsa, ot birle atın͡glar, tėp Muṣṭafāqa ḥurmet üçün. Qaçan kim İblīs kök ʿālamınqa **[329]** (1) aştı erse, ferīşteler aydı: Bu Ayyūb peyġāmbar üküş ḫayrātlıġ taqı ṭāʿatlıġ kimerse turur, tėp aydılar erse, (2) İblīs aydı: Neçük ṭāʿat ve ʿibādat qılmasun kim Ḥaq teʿālā an͡gar munça hezār niʿmet ʿaṭā qılıp turur. Eger ol (3) niʿmetleri bolmasa erdi, ṭāʿat ve ʿibādat qılmaġay erdi, tėdi erse, Ḥaq teʿālādın ḫiṭāb keldi taqı aydı: Ey (4) İblīs, men Ayyūb peyġāmbarnı andaġ bilür-men kim eger ol dervīş bolsa, hėç neersesi bolmasa taqı man͡ga ṭāʿatını taqı (5) ʿibādatını eksitmegey, tėp aydı erse, İblīs-i laʿīn aydı: Yā Rebbī, man͡ga taqı maʿlūm bolsun. Sen mėni * muṣallaṭ qılġıl, (6) men anın͡g mālını helāk qılayın. Baqayın kim ol ṭāʿat qılur-mu yā yoq mu? tėdi erse, Ḥaq teʿālā aydı: Andaġ bolsun, tėdi (7) erse, İblīs *ʿal* daryā qıraġınġa kelip qatıġ āvāz birle çaqırdı ** erse, cümle şeyṭānlar taqı dēvler taqı (8) perīler cemʿ boldılar. İblīs aydı kim: Ḥaq teʿālā mēni Ayyūb mālı üze muṣallaṭ qıldı. Ėmdi tegme birin͡giz otlar (9) alıp barın͡glar taqı Ayyūbnun͡g nė kim yılqı qarası bar erse, cümlesini köydürün͡g taqı helāk qılın͡g, tėp fermānladı (10) erse, bu şeyṭānlar taqı perīler otlar alıp bardılar taqı cümle yılqı qarasını taqı qullarını qaravaşlarını köydürdi– (11) –ler taqı İblīs *ʿal* bir çūbān ṣūratı üze bolup Ayyūb peyġāmbarqa keldi. Baqar, Ayyūb peyġāmbar *ʿas* namāz (12) qılu turur. Qaçan kim namāznı tamām qıldı erse, bu çaqırdı, feryād qıldı başınġa tupraq saçtı. Ayyūb peyġāmbar aydı: (13) Ne boldı? tėp su'āl qıldı erse, ol qoymat aydı kim: Ne kim yılqı qara bar erdi taqı qul qaravaş bar erdi, cümlesi köydi, helāk (14) boldı, tėdi erse, Ayyūb peyġāmbar hēç qaḍġurmadı taqı aydı kim: Bu māl tavarnı Ḥaq teʿālā bėrip turur erdi, yana Ḥaq teʿālā (15) aldı. Man͡ga ne çaqırur-sen? Eger

* Yazmada : *anı.*
** Yazmada : ḥaqırdı.

sen taqı yaḫşı bolsa erdiñ, ol şehīd bolġanlar birle bolġay erdiñ. Yamanlıqıñ (16) üçün tirig qaldıñ, tėdi taqı namāzqa şurū' qıldı erse, İblīs-i la'īn müteḥayyir boldı, yana kökke aştı erse, ferīşteler (17) aydılar: Neteg sen yā İblīs? Ayyūb peyġāmbar* munça māl tawar helāk bolġanınġa hēç qaḍġurmadı ceza' taqı feza' qılmadı, [330] (1) ṣabur qıldı, tėp aydılar erse, İblīs la'īn aydı kim: Her ayna, oġulları bar, qızları bar, anlar birle köñli ḫoş (2) turur, eger Ḥaq te'ālā maña oġulları taqı qızları üze musallaṭ qılsa erdi, naẓar qılġay erdim, aḥvālı neteg munġiż (3) bolġay erdi. Hēç ṭā'at ve 'ibādatqa raġbatı bolmaġay erdi, üküş ceza' ve feza' qılġay erdi, tėdi erse, Ḥaq (4) te'āladın ḫiṭāb keldi kim: Ey mel'ūn, barġıl, oġlanları taqı qızları üze musallaṭ qıldım, tėdi erse, on oġlı (5) taqı qızı bar erdi. Üçi erkek taqı yėtisi qız erdi. Cümlesi** mu'allim ėwinde erken ol ėwnüñ saqfını tepretmiş (6) erdi. Ėw yıqıldı taqı cümle oġlanları helāk bol dıerse, bu İblīs la'īn bu oġlanlarnıñ dāyası ṣūratınġa bolup keldi (7) taqı Ayyūb peyġāmbar *'as*'qa feryād ve navḥa qıldı erse, Ayyūb Peyġāmbar *'as*: Ne boldı? tėp su'āl qıldı erse, (8) ol dāya aydı kim: Yā Ayyūb, ėw yıqıldı taqı cümle oġlanlarıñ helāk boldı, tėdi erse, hēç ceza' taqı feza' (9) qılmadı taqı aydı kim: Cümlesini Ḥaq te'ālā bėrip turur erdi, Ḥaq *tıt* aldı. Bėrgen taqı ol turur, alġan (10) taqı ol turur tėp *al-ḥamdu li'llāh* tėp, Tañrıqa ḥamd ve ṡenā qıldı taqı namāz qılu başladı erse, İblīs la'īn bu ḥālatnı (11) kördi erse, müteḥayyir boldı. Yana kök 'ālamınġa mindi erse, ferīşteler aydılar: Ey mel'ūn, kördüñ-mü Ayyūb (12) peyġāmbar *'as* neteg ṣabur qıldı? tėdiler erse, İblīs aydı kim: Her ayna teni saġ turur. Oġul qız taqı ḥāṣil (13) bolġay, māl taqı ḥāṣil bolġay. Eger Tangrı te'ālā maña Ayyūbnuñ teninge musallaṭ qılsa erdi, men anıñ teninge ig (14) bėrse erdim, naẓar qılġay erdim kim ceza' qılur-mu, yā taqı yoq mu, tėp aydı erse, Ḥaq te'ālādın ḫiṭāb keldi kim: (15) Yā İblīs, saña Ayyūb teninge taqı musallaṭ qıldım; meger köñlinge taqı tilinge qatılmaġıl, tėdi erse, İblīs *'al* (16) keldi, Ayyūb peyġāmbar qatınġa. Baqar, Ayyūb peyġāmbar *'as* secde içinde erdi. Burnı astınġa kirip burnınġa (17) ürmiş erdi, cümle teninge 'illet münteşir boldı taqı teni cümlesi şişti taqı kiçik tuttı; tırnaqları birle qaşıyur [331] (1) erdi, tırnaqları taqı tüşti. Bolmasa, saqsıq birle ança qaşıdı kim tenleri teşildi taqı qaparçuqlar bolup (2) etleri çüridi taqı on miñ qurt teninde peydā boldı erse, bu İblīs şeher ḫalqınġa aydı kim: Bu Ayyūbqa yaman 'illet (3) ẓāhir boldı. Bu ėl ḫalqınġa sirāyat qılġay taqı cümle şeher ḫalqı ol 'illet birle mubtalā bolġay, tėdi erse, Ayyūb (4) peyġāmbarnı ḫatunı Raḥmat birle ėldin çıqardılar. Ėl ṭarafında bir ḫarāb tam bar erdi, anda qoydılar. Ayyūb (5) peyġāmbar *'as* hēç ṭā'atını taqı 'ibādatını taqı tesbīḥ ve tehlīlini qoymadı. Burunqıdın taqı ziyāda Ḥaq te'ālāqa ḥamd (6) ve ṡenā aytur erdi. Ḫatunı Raḥmat

* Yazmada : *peyġāmbarnıng.*

** Yazmada: *cümlesini.*

ḫatun kündüz şeher ḫalqınıñg tonlarını yuwar erdi taqı tegirmenlerini ögiyür erdi (7) taqı anlarqa ḫıdmat qılur erdi. Kėçe bolsa, ėkegün efṭār qılur erdiler. Bir kün ḫatunı Raḥmat ḫatun aytur: Yā Ayyūb, (8) siz peyġāmbar turur-siz, siziñg du'āñgız mustacāb turur. Tañgrı te'ālādın ṣiḥḥat ve şifā tileseñgiz* taqı bu belādın (9) qurtulsañgız, burunqı tėg bolsañgız, tėdi erse, Ayyūb peyġāmbar *'as* aydı: Ḥaq te'ālā mañga yetmiş yıl tendurust- (10) -luq bėrdi, ėmdi taqı yetmiş yılqa tegi ig bėrse, Ḥaq te'ālādın şifā tilemegeymen. Ve eger yetmiş yıldın bu igim taqı (11) zaḥmatım ziyāda bolsa, andın soñg tilegeymen, tėdi. Bir kün İblīs *'al* ėl ḫalqınġa aydı: Bu Ayyūbnuñg (12) ḫatunı siziñg ėwleriñgizke kirip siziñg işleriñgizni qılur taqı ol barıp kėçe anıñg qanı irini** birle (13) bulaşıp siziñg ėwüñgüzke kirse, anıñg igi sizlerke teggey, tėdi erse, bu şeher ḫalqı Ayyūb peyġāmbar ḫatunını (14) yawutmadılar. Qayu qapuġqa barsa, kigürmez erdiler. Kėçe keldi, ėlginde hēç neerse keltürmedi erse, Ayyūb (15) peyġāmbar ṣabur qıldı. Ėkinç kün taqı bardı yana ėwlerke kigürmediler, hēç neerse bėrmediler erse, quruġ, ḫālī (16) ėlig birle keldi, bu Ayyūb peyġāmbar qatında yıġlayu başladı erse, Ayyūb peyġāmbar aydı: Ey ża'īfa, ṣabur qılġıl, (17) işimiz iñgen qatıġ boldı. Bolġay kim feraḥ bolsa, ṣabur qılġıl, yıġlamaġıl, tėdi. Üçinç kün taqı şeherke bardı, **[332]** (1) aḫşamqa tegi qapuġlarnı kezdi, hēç kimerse, ėwke yawutmadı. İñgen qaḍġuluġ bolup barurda İblīs (2) *'al* ādemī ṣūratınġa bolup keldi taqı aytur: Ey ża'īfa, nişe yıġlayur-sen? tėdi erse, Raḥmat (3) aydı: Ayyūb peyġāmbar üç kün boldı kim ṭa'ām tenāvul qılmışı yoq taqı iñgen qatıġ turur, tėdi erse, (4) ol aydı: Men sañga ėkki etmek bėreyin, sen mañga örülmiş saçıñgnı bėrgil, keseyin, tėdi erse, Raḥmat aydı: Bu (5) ėkki örülmiş saçım birle Ayyūb peyġāmbarnı yerindin qopmışda bu saçlarımnı tutup qopar. Sana neçük (6) bėreyin? tėdi erse, İblīs aydı: Ne ziyān qılġay? Ėlgiñg tutup qoparġaysen, tėdi taqı: Qaç eyyāmda bütgey, (7) tėdi erse, Raḥmat aydı: Hele andaġ qılġıl, tėdi erse, İblīs *'al* ėkki etmek bėrdi taqı ėkki örülmiş saçını (8) kesti. Andın soñgra taqı Ayyūb peyġāmbarqa barıp aydı kim: Ḫatunuñgnı yaman işte tuttılar taqı ėkki örülmiş saçını kestiler, (9) tėdi erse, Ayyūb peyġāmbar *'as* aydı: Neteg qılġay ol bu işni? Ol Ya'qūb peyġāmbar uruġındın turur. Ol (10) aydı: Ḫatunuñg iñgen açmış. Ḫalāyıqlar neerse bėrmemişler. Ėkki etmek üçün yaman iş qılur erken tutup (11) saçını kesip turur[lar]. Uşbu sā'at kelse, körgeysen, tėdi erse, Ayyūb peyġāmbar qatıġ qaḍġurdı. Mālı, tawarı (12) żāyi' bolmışta hēç qaḍġurmadı, oġlı qızı vefātı bolmışta hēç qaḍġurmadı, yeti yıl taqı yeti ay (13) taqı yeti kün taqı yeti sā'at sökellik birle mubtalā bolmışta hēç qaḍġurmadı, velīkin ḫatunı bu fāḥişa (14) işni qıldı tėp eşitti erse, bu işke qatıġ qaḍġurdı. Bir sā'at keçti taqı Raḥmat keldi taqı ėkki etmek keltürdi (15) erse, Ayyūb peyġām-

* Yazmada : *tilemez-siz.*
** Yazmada : *irinli.*

bar aydı: Yā Raḥmat, ėkki saçıñ̂ bėrgil, turayın taqı ḥācatımġa barayın, tėdi erse, Raḥmat aydı: (16) Ėkki saçımnı bėrdim taqı bu ėkki etmekni aldım. Üç kün boldı kim sen taqı men, ėkegün aç turur-miz, hēç neerse (17) tenāvul qılmışımız yoq. Ol cihettin öñ̂in iş tapmadım erse, mundaġ qıldım, tėdi erse, Ayyūb peyġāmbar aydı: **[333]** (1) Kim saçnı satġın almışı bar kim sendin alġaylar. Sėni fāḥişa qıldı taqı saçın kesti[ler] tėp aydılar, tėdi erse, (2) ol yıġlayu başladı erse, Ayyūb peyġāmbar aydı: Vallāh eger Tañ̂rı te'ālā mañ̂ga ṣıḥḥat bėrse, sañ̂ga yüz yıġaç (3) urġaymen, tėdi. Taqı ol kėçe taqı ėkegü ṭa'ām tenāvul qılmadılar. Ol Raḥmat erteke tegi yıġlayu keçti. Ayyūb peyġāmbar (4) taqı erteke tegi yıġlayu keçti taqı ḫāṭırı iñ̂gen şikeste boldı taqı Ḥaq te'ālāqa sıġındı taqı aydı: Yā Rebbī, (XXI : 83) إنّى (5) مسّنى ٱلضّرّ وانت ارحم الرّاحمين Ey Perverdigārım, ėmdi mañ̂ga żarar ve meşaqqat tėgdi. Sen raḥīm (6) sen, cümleke raḥmat qılġanlardın artuq raḥmat qılġan sen turur-sen, mañ̂ga raḥmat qılgıl, tėdi erse, Ḥaq tebāraka (7) ve te'ālā du'āsını icābat qıldı taqı aydı: (XXXVIII : 44) إنّا وجدناه صابراً نعم العبد انّه أوّاب Ma'nīsi (8) ol bolur kim: Biz bu Ayyūb peyġāmbarnı ṣabur qılġan bulduq. Neme yaḫşı qul turur bu Ayyūb peyġāmbar. Hemīşe (9) Rebbinge qayıtġan turur. Ṣıḥḥat hālında taqı Rebbi birle erdi, sökellik ḥālında taqı Rebbi birle turur, tėp Ḥaq te'ālā (10) Ayyūb peyġāmbarnı ögdi. Ertesi Cebre'īl *'as* keldi taqı aydı: Yā Ayyūb, ėḏiñ̂ celle celāluhu sañ̂ga salām bėrdi (11) taqı bişārāt sañ̂ga bolsun kim burunqı quvvatıñ̂dın yaḫşıraq quvvat baġışladı taqı burunqı teniñ̂din yaḫşı- (12) -raq ten 'aṭā qıldı taqı saġ adaqıñ̂ı yerke urġıl taqı bir çeşme çıqġay, ol çeşme içinde ġusl (13) qılġıl, tėdi erse, Ayyūb peyġāmbar taqı andaġ qıldı erse, cümle igi 'illeti zāyīl boldı, tendurust boldı taqı Cebre'īl (14) *'as* aydı: Yā Ayyūb, ḫatunuñ̂ Raḥmat ḫatun zinā qılmadı taqı zinā qılmaqġa i'tiqādı taqı yoq. Ol sañ̂ga (15) ḫabar bėrgen Şeyṭān erdi. Antqa tutulmaġıl, yüz yıġaçnı bir yerke baġlap bir qata ḫatunuñ̂qa urġıl, antqa (16) tutulmaġaysen, tėdi taqı ḫatunı qaḏġu ḥasrat birle şeherke barıp turur erdi. Ol şeher ḫalqı taqı anı yawutmaz erdiler (17) kelmekke. Ayyūb peyġāmbardın uwtanur erdi. Müteḥayyir bolup qaldı. Velīkin endīşe qıldı kim: Eger barmasam, yırtġan **[334]** (1) cānvarlar kelip anı helāk qılmasunlar, tėp şefaqat qılıp keldi. Baqar, bir kimerse aq ton keḏmiş, (2) saçını tarayur. Raḥmat aydı: Ey 'azīz, munda bir sökel bar erdi, qayda bardı? Cānvarlar mu yırttı yā taqı kişiler mü (3) bu yerdin kėterdiler? Ne aḥvāl boldı? Hēç bildiñ̂iz mü kim qayda bardı? tėp yıġlayu başladı erse, Ayyūb peyġāmbar (4) aydı: Ol sökel tėgeniñ̂ neteg kişi erdi? tėdi erse, Raḥmat aydı: Saġlıqında sizke oḫşayur [erdi], tėdi erse, (5) Ayyūb peyġāmbar aydı: Yā Raḥmat, ol sökel tėgeniñ̂ men turur-men, tėdi. Qıṣṣanı añ̂ga aytu bėrdi erse, ol taqı (6) sewündi, Andın soñ̂ Cebre'īl *'as* aydı: Yā Ayyūb, ol ėw içindeki ölgen oġlanla-

rıñġqa barġıl (7) taqı du'ā qılġıl; Ḥaq te'ālā cümlesini tirgüzsün, tėdi erse, Ayyūb peyġāmbar taqı ża'īfası birle ol ėw qatınġa (8) bardılar taqı du'ā qıldılar erse, ol on oġlanlar cümlesi tirildi, yana Cebre'īl aydı: Çıqġıl, ekin yeringe (9) bargıl, tėdi erse, ḫatunı, oġlanları birle ėkin yeringe bardılar. Ḥaq te'ālā qudratı birle ėkindügdin aḫşamqa (10) tegi altundın çekürge yaġdurdı, cümlesini yıġdılar. Bir çekürge bu ėkindin qaçmış erdi. Ayyūb peyġāmbar (11) anı qavdı taqı tuttı erse, ferīşte aydı: Munça çekürge Ḥaq te'ālā sañġa rūzī qıldı. Bu bir çekürgeni nişe qavduñġ (12) tėdi erse, Ayyūb peyġāmbar aydı: Ḥaq te'ālānıñġ 'aṭāsını 'azīz tutmaq kerek, tėdi taqı cümle çekürgeni yıġdı (13) taqı burunqıdın aḥvālı yaḫşıraq boldı. Yana on oġul qız Ḥaq te'ālā rūzī qıldı.

TÖRTİNÇ BĀB

(14) Ḥaq te'ālā ḥażratıdın yıratġu yawuz 'amallar beyānı içinde turur.

AVVALQI FAṢL

Nāḥaq qan tökmekning āfatı (15) içinde turur.

İmām Baġavī *raḥmhi* Meṣābīḥ atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş. Ḥadīs̱ bu turur:

(16) عبد الله بن مسعودٍ رضى الله عنه انّه قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم لا يحلّ دم امرو مسلم يشهد (17) ان لاالٓه الا الله و انى رسول الله إلا باحدى ثلاث النفس بالنفس والثيب الزّانى و المارق لدينه التارك للجماعة

[335] (1) Bu ḥadīs̱ ma'nīsi ol bolur kim: Tangrı te'ālānı birlegen taqı men Resūlnı ḥaqlaġan musulmān kişining qanı revā bolmaz, (2) meger üç neerse neerse birle; ol üç kim ol musulmāndın kelmiş bolsa, şerī'atta anıng qanı ḥalāl bolur. Bir kimerseni (3) nāḥaq yerde öltürmiş bolsa, yā taqı ḫatunı bar erken zinā qılsa, yā taqı musulmān bolmışdın song kāfir (4) bolsa, bu üç yerde musulmānnıng qanı ḥalāl bolur. Şerī'atta öltürmek revā bolur, mundın öngin yerde öltürmek (5) revā bolmaz, tėp aydı.

Miqdād ibnü'l-Esved *rażhu* su'āl qıldı Peyġāmbardın taqı aydı: Yā Resūlallāhi, manga ḫabar (6) bėrgil kim, eger bir kāfirġa satġaşsam taqı ėkegü uruşsaq taqı ol menim ėlgimni qılıç birle urup (7) kesse, andın song men taqı angar qılıç birle ḥamla qılsam, ol mėndin qorqup bir daraḫt quytusınġa sıġınıp (8) kelime-i şehādat aytıp musulmān bolsa, ėmdi men anı öltüreyin-mü yā taqı yoq mu? tėp su'āl qıldı erse, Peyġāmbar *'as* (9) aydı: Ol kāfir kelime-i şehādat keltürmişdin song öltürseng, sen anıng tėg kāfir bolur-sen, tėdi erse, Miqdād (10) ibnü'l-Esved aydı: Yā Resūlallāhi, menim ėlgimni kesti, angar hēç neerse kelmez-mü? tėp aydı erse, Peyġāmbar *'as* (11) aydı: Ol vaqtın kim ėlgingni kesti, ol vaqtın kāfir erdi. Qaçan kim musulmān boldı erse, cümle yazuqları (12) qalmadı anadın tuġmış tėg yazuqsuz boldı, tėp aydı.

Asāma bin Zeyd aytur *rażhu:* Peyġāmbar *'as* Cemīne (13) qabīlasınġa ıda bėrdi kim: 'Anlarnı İslāmqa ündegil. Eger musulmānlıqnı qabūl qılmasalar, bizke boy bėrip yıllıq (14) cizye bėrseler, uruşmang. Ve eger aytsalar kim: Musulmān taqı bolmaz-miz hem taqı sizle boy bėrip yıllıq

taqı bėrmez- (15) -miz tėseler, uruşuñ, tėp fermānladı. Asāma aytur: Uruşur ḥālda men kāfirġa süngü kezlep* urmaqġa (16) qaṣd qıldım erse, ol kāfir aydı: *lā ilāha illā'llāhu* tėdi erse, men süngü birle sançtım taqı anı öltürdüm. Andın (17) soñ Peyġāmbar ḫıdmatınġa keldim taqı su'āl qıldım erse, Peyġāmbar *'as* ġażab qıldı taqı aydı: Yā Asāma, musulmān [336] (1) bolmışdın soñ öltürmek revā bolmaz erdi. Nişe öltürdüñ? tėp mañga qatıġ sözledi erse, men aydım: Yā Resūlallāhi, (2) ol kāfir ölümdin qorqup kelime-i şehādat aydı, tėp aydım erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Sen ne bildiñ anıñ ḥālını? (3) Köñglini yarıp mu baqtıñ? tėdi. Cundub aytur *rażhu:* Peyġāmbar *'as* aydı: Qıyāmat kün bolsa, ol (4) kelime-i şehādat birle Ḥaq te'ālā ḥażratınġa kelse taqı aysa: Yā Rebbī, men musulmān bolmışdın [soñ] bu Asāma mėni (5) öldürdi tėse, nė qılġaysen? tėp üç qata ġażab birle aydı erse, Asāma hēç neerse tėmedi. Andın soñ (6) aydı kim: Ey yārānlarım, biliñ, āgāh boluñ, qayu bir kimerse kāfirni öltürse, andaġ kāfir kim padşāhqa boy bėrip (7) yıllıq qabūl qılmış bolsa, ol öltürgen kimerse uçtmaḫ yıḏığını yıḏlamaġay, nėçeme kim yıḏığı yetmiş (8) yıllıq yerdin kelür bolsa. Mundın ma'lūm bolur kim kāfir musulmān birle yaraşmışdın soñ anı öltürse, qorquġ (9) bar ermiş, ḫāṣṣa kim mu'min musulmānnı öltürse, 'uqūbatlar bolġay.

Peyġāmbar *'as* aydı: Qayu mu'min (10) ve muvaḥḥid özini bıçaq birle öltürse yā taqı taġ başıdın özini kemişse yā taqı aġu içip özini öltürse (11) yā taqı boġup özini öltürse yā taqı qarnınġa bıçaq sançıp [özini] öltürse, ol kimerse tamuġluġ turur, Ḥaq te'ālā (12) ġażabınġa sezā bolup 'uqūbatınġa şāyiste bolġan turur, tėp aydı.

Abū Sa'īd taqı İbni 'Abbās taqı Abū Hureyre (13) *rażhu* bu üç ṣaḥāba aydılar kim: Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü andaġ yarlıqadı kim: Eger cümle ferīşteler taqı (14) yer yüzindeki cümle ḫalāyıqlar yıġlışıp ittifāq qılıp bir mu'minni öltürür bolsalar, Ḥaq *tvt* cümle- (15) -sini yüzün quyu tamuġqa kemişgey, tėp aydı.

Peyġāmbar *'as* aydı: Qaçan kim qıyāmat [kün] bolsa, *āvṣ* (16) Ḥaq *tvt* avval ḥükm kim ḫalāyıqlar üze qılġay, maẓlūmlarnıñ nāḥaq qanı kim tökülmiş bolġay, anıñ (17) içinde ḥükm qılġay, andın soñ öñgin ḥükmler qılġay, tėp aydı.

Yana Peyġāmbar *'as* aydı: Dünyāda kim kim [337] (1) ẓulm birle öldürülür bolsa, ol maẓlūmnuñ qanıdın bir ülüş Ādam peyġāmbar *'as* oġlı Qābīl üze bitilür, (2) anıñ üçün kim ẓulm birle öltürmekni avval Qābīl sünnet qoydı. Anıñ sebebi ol erdi: İbni 'Abbās *rażhu* aydı: (3) Ḥavvā *rażhā* bėş yüz qata oġlan keltürdi. Tegme bir tuġurmışda ėkiz oġlan tuġrur erdi. Biri (4) erkek taqı biri qız 'ayāl tuġrur erdi kim cümlesi miñ oġlan

* Yazmada: *kizlep.*

bolur. Taqı bir qarında ėkiz oġlan tuġmışdın (5) soñ ėkki yıl keçer, andın soñ taqı bir ėkiz tuġar erdi. Taqı Tañrı te'ālā ḥükmi Ādam peyġāmbarqa ol erdi kim bir qarındaqı (6) tuġurġan erkek oġlanqa taqı bir qarındaqı tuġqan qıznı cüftlendürgil, tėp. Avval tuġġan oġul atı Qābīl (7) erdi, anıñ ėkizi 'ayālnıñ atı Aqlīmā erdi. Taqı ėkinç yıldın soñ tuġġan oġul atı Hābīl erdi taqı anıñ ėkizi (8) 'ayālnıñ atı Labūẕā erdi. Qaçan kim bu törtegü boyġa yettiler erse, Ḥaq te'ālā fermānı boldı Ādam peyġāmbarqa kim: Qābīlqa (9) Labūẕānı cüftlendürgil taqı Hābīlqa Aqlīmānı cüftlendürgil, tėp. Ādam peyġāmbar Qābīlqa aydı kim: Ḥaq te'ālā fermānı (10) ol turur kim Labūẕānı cüftlenseñ taqı qarındaşıñ Aqlīmānı Hābīlqa bėrseñ, tėdi erse, Qābil aydı: Hābīlniñ qarındaşı (11) Labūẕā iñen zişt bēmeze cemālsız turur taqı menim qarındaşım Aqlīmānı añar bėrmez-men, tėdi erse, Ādam peyġāmbar 'aleyhi (12) 's-salām aydı: Andaġ erse, ėkegü taqı qurban keldürüñ. Qayu biriñiz qurbānını Ḥaq *tvt* qabūl qılsa, ol cüftlensün, (13) tėdi erse, Qābīl ėkinçi erdi. Aşlıqlarında yamanraqını keltürdi taqı bir yerde qoydı. Taqı Hābīl yılqı qara ėḍisi (14) erdi. Qoylarıdın semüzrekini keltürüp qoydı taqı bir pāra yaġ keltürdi taqı ol qoy qatında qoydı. (15) Ot keldi taqı Hābīl qoyını, yaġını aldı taqı qabūl qıldı taqı Qābīlniñ aşlıqını qabūl qılmadı erse, Qābīl (16) Hābīlqa ḥasedlig boldı. Andın soñ Ādam peyġāmbar *'as* Ka'beke ziyārat qılġalı bardı erse, Qābīl, Hābīl (17) qatıñġa keldi taqı aytur: Yā Hābīl, mėni barça ḫalq 'ayb qılurlar kim seniñ ṭā'atıñnı taqı qurbānıñnı Ḥaq te'ālā qabūl **[338]** (1) qılmadı, tėp. Ėmdi men sėni öltürür-men, tėdi erse, Hābīl aydı: Sen mėni öltürseñ, men sañġa (2) ėlgimni sunmaz-men, qatılmaz-men, Tañrı te'ālādın qorqar-men, tėdi. Yana bir kün keldi, baqar Hābīl yatıp uyquġa (3) barıp turur. Bu Qābīl bir uluġ taş aldı taqı Hābīlniñ başıñġa urmış erdi. Başı yançıldı taqı vefātı (4) boldı erse, 'ālam qarañġqu boldı, qatıġ yėl qoptı, 'Ādam peyġāmbarnıñ oġlanlarıdın keḍikler* taqı quşlar (5) qaça başladılar. Qaçan kim Hābīl qanı yerke tegdi erse, yerlerniñ ba'żısında tapuzluq ẓāhir boldı taqı (6) mēvelerde hem açıġlıq ẓāhir boldı taqı ṭa'āmlarda çürümek taqı müteġayyir bolmaq ẓāhir boldı taqı deryā- (7) -lar suwı açıġ boldı. Ādam peyġāmbar *'as* Ka'beke ziyārat qılur erken 'ālam yaruq erdi. Nāġāh 'ālam (8) qarañġqu boldı taqı qatıġ yėl qoptı erse, Ādam peyġāmbar *'as* Cebre'īlke ayıttı: Yā Cebre'īl, bu ne aḥvāl turur? Bu (9) münevver 'ālam ẓulmānī boldı, tėdi erse, Cebre'īl *'as* aydı: Yā Ādam, oġluñ Qābīl, Hābīlni öltürmek (10) şūmluqıdın 'ālam munuñ teg müteġayyir boldı, tėdi erse, Ādam *'as* ta'ziyat tuttı taqı yıġladı taqı (11) üküş qaḍġurdı. Andın soñ Ādam peyġāmbar *'as* yüz yılqa tegi külmedi. Andın soñ Qābīl, Hābīlni arqa- (12) -sıñġa köterip üç kün tuttı, nė qılmaq kerek bil-

* *Keyikler* yerine aşırı doğrucu (hyperkorrekt) biçim.

mez erdi. Ḥaq *tvt* ėkki qarġanı ıḍa bėrdi. Bu ėkki (13) qarġa biri [biri] birle uruştılar taqı biri birini öltürdi. Ol öltürgen qarġa tumşuqı birle yer qazdı taqı ölgen (14) qarġanı yerke kömdi erse, Q̱ābīl munı kördi erse, ol taqı yer qazdı taqı Hābīlni kömdi*.

Muḥammed bin ʿAlī't-Tirmiẕī (15) aydı *raḥmhi:* Ādam peyġāmbar *ʿas* qaçan kim uçtmaḥ içinde buġdaydın yemiş erdi taqı ol (16) buġdaynıng quvvatı birle Ḥavvāġa ṣuḥbat qılmış [erdi], andın bolġan Q̱ābīl erdi, tėp aydı. Taqı Ye'cūc Me'cūc qavmı (17) taqı Q̱ābīl neslidin turur, tėp aymış.

Vāqidī aydı: Q̱açan kim Q̱ābīl, Hābīlni öltürdi erse, teni cümlesi **[339]** (1) qarardı. Bu dünyādaki** hindūlar taqı ḥabeşīler cümlesi anıng uruġıdın turur, tėp aydı.

Q̱açan kim Ādam peyġāmbar (2) *ʿas* Kaʿbedin qayıttı erse, cümle oġlanları istiqbāl qılu qarşu bardılar. Hābīlni körmedi erse, su'āl (3) qıldı kim: Hābīl manga nişe qarşu kelmedi? tėp aydı erse, aydılar kim: Ol yazuqluġ turur, anıng üçün (4) bizke kelmedi, tėdiler erse, Ādam aydı kim: Sizler yalġan aytur-siz, anıng ḫabarını manga Cebre'īl bildürüp (5) turur, tėdi taqı Q̱ābīlġa laʿnat qıldı taqı aydı: Yā Rebbī, bu Q̱ābīlni sen helāk qılġıl, tėdi erse, Q̱ābīl qaçtı (6) taqı ṣaḥrāqa çıqtı. Ḥaq teʿālā ėkki ferīşteni ıḍa bėrdi. Ol ėkki ferīşte ol Q̱ābīlning aḍaqını tutup yeti qata (7) bu dünyānı tezgindürdiler cümle aʿżāları pāra pāra boldı.

Benū İsrā'īl içinde bir kimerse bar erdi. (8) Üküş mālluġ erdi taqı bir qızı bar erdi. Ṣāḥib-cemāl erdi, taqı bu kimersening qarındaşınıng oġlı bar (9) erdi, bu qızġa ʿāşıq erdi taqı dervīş erdi. Nėçeme bu ʿayālnı tilese, atası ol qarındaşı oġlıġa (10) bėrmez erdi. Bu oġul endīşe qıldı kim: Bu ʿammumnı öltürsem taqı munung mālını alsam, hem taqı qızını alsam, (11) tėp qaṣd qıldı. Taqı bir kün ʿammı qatınġa kirdi taqı aytur: Ey ʿammum, falān yerde kārvān kelmiş. Ėkegü barsaq (12) taqı menim üçün metāʿ alu bėrsengiz sizke ḥurmet qılıp tururlar taqı manga bėrmezler, tėdi erse, ʿammı taqı (13) bardı. Q̱açan kim Q̱aydūm atlıġ yerke yettiler erse, bir taş aldı taqı bu oġul ʿammını ol taş birle öltürmiş erdi. (14) Ol ʿammınıng başı yançıldı taqı öldi. Bu oġul tonını yırttı taqı feryād qılu ėwke keldi taqı aydı kim: Q̱aydūm (15) atlıġ yerde ʿammumnı öltürmişler, tėp yıġlayu keldi erse, bu ölgen taqı qarındaşınıng oġlı hem bar erdi (16) taqı öngin yaq yawuqları cümlesi aydılar kim: Munı sen öltürüp turur-sen, tėp tuttılar taqı Musā peyġāmbarqa (17) elettiler erse, Musā peyġāmbar *ʿas* andın sordı erse, avval tandı kim: Bu ʿammumnı öltürmedim, tėp aydı erse, **[340]** (1) cümlesi Musā peyġāmbardın derḫōst qıldılar kim: Yā Mūsā, Rebbüngdin tilegil kim bizke ḫabar bėrsün, (2) bu ölgenni kim

* Yazmada: *kömdi erse.*
** Yazmada : *dünyāda kim.*

öltürdi, tėp derḫōst qıldı erse, Musā peyġāmbar Ḥaq te'ālāqa munācāt qıldı (3) aydı: Yā Rebbī, munlarġa beyān qılġıl kim bu ölgenni kim öltürdi, tėp munācāt qıldı erse, Ḥaq te'ālādın (4) fermān keldi Mūsā peyġāmbarqa kim: Buyurġıl munlarġa kim bir inek boġuzlasunlar taqı ol inekniñ tili (5) birle ol ölgenni ursunlar. Ol tirilgey taqı özi ḫabar bėrgey, tėdi erse, Mūsā peygāmbar qavmı (6) aydı: Yā Mūsā, bizke masḫara mu qılur-sen? tėdiler erse, Mūsā peyġāmbar aydı: *Wa'l-'ayāẕu billāhi*, peyġāmbar kimerse masḫara (7) qılmaq revā bolmaz, tėdi erse, qavmı aydılar kim: Yā Mūsā, bu inekniñ yaşı ne miqdār kerek? tėp su'āl qıldı–(8)–lar erse, Mūsā peyġāmbar *'as* aydı kim: Bu inek hem yigit taqı kerekmez hem qarı taqı kerekmez, orta yaşlıġ (9) kerek, tėdi. İbni 'Abbās aydı *ražhu:* Eger Benū İsrā'īl Mūsā peyġāmbardın inek yaşını sormadın bir inekni (10) boġuzlasalar erdi, maqṣūdları ḥāṣil bolġay erdi. Velīkin özleringe zaḥmat arturdılar. Tegme bir (11) su'āl qılmışlarında Mūsā peyġāmbar taqı Ḥaq te'ālā fermānı birle bir ṣifatnı arturdı. Bu ma'nīdin ötrü (12) ṣaḥābalar Peyġāmbar *'as*'dın üküş su'āl qılmaz erdiler. Benū İsrā'īl Mūsā peyġāmbardın yana su'āl (13) qıldılar kim: Yā Mūsā, bu inekniñ yaşı bizke ma'lūm boldı, velīkin bu inekniñ rengi neteg turur? tėp su'āl (14) qıldılar erse, Mūsā peyġāmbar *'as* aydı. kim: Bu inekniñ rengi sarıġ turur, velīkin qaramtul sarıġ turur. Anıñ sarıġ–(15)–lıqınġa baqġan ta'accub qılur, tėdi erse, yana su'āl qıldılar kim: Bu inekniñ yaşı ma'lūm boldı taqı rengi (16) ma'lūm boldı, velīkin bu inek işlegen inek mü turur yā taqı ṣaḥrāda otlaġan inek mü turur? tėp su'āl qıldılar (17) erse, Mūsā peyġāmbar *'as* aydı: Ṣaḥrāda işlegen inek ermez, velīkin ṣaḥrāda otlaġan inek turur taqı teninde **[341]** (1) aq tap bar taqı qara tap yoq turur, taqı 'aybı hem yoq, tėdi erse, bu ṣifātlıġ inekni bir kimersede buldılar (2) velīkin öñgin yerde bulmadılar. Bir ferīşte ādam ṣūratınġa kelip ol inek ėḍisinge aydı: Bu ṣifatlıġ (3) inekni hēç bulmadılar, meger sende bar. Zīnhār ve zīnhār bu inekni anlarġa satmaġıl, meger bu inekniñ köni (4) toluġ qızıl altun bėrseler, andın soñ satġıl, tėp aydı. Bu işke sebeb ol erdi kim Benū İsrā'īl içinde (5) bir ṣāliḥ kimerse bar erdi taqı anıñ nārasīda bir oġlı bar erdi taqı ol ṣāliḥ kimerseke ecel yawudı erse, (6) ėwinde bir buzaġu bar erdi, ol buzaġunı bardı taqı ṣaḥrāda bir orman içinde qoydı taqı aydı: Yā Rebbī, bu (7) buzaġunı sañga ısparladım. Oġlum ulġaymışta munı sen añga rūzī qılġıl, tėdi taqı qayıttı. Bu oġul (8) ulġaydı. Atası tėg ṣāliḥ qoptı. Arqası birle otun keltürür erdi taqı ol otunnı satar erdi taqı anıñ (9) bahāsını üç ülüş qılur erdi: Bir ülüşini dervīşlerke ṣadaqa qılur erdi taqı ėkki ülüşini anası birle (10) tenāvul qılur erdi. Taqı kėçeni hem üç ülüş qılıp turur erdi, bir ülüşini uyur erdi taqı bir ülüşini ṭā'at (11) qılur erdi taqı bir ülüşini anası başı qatında olturur erdi. Bir kün anası aydı: Ey oġlum, her kün otun keltür–(12)–mekdin taqı mañga ḫıdmat qılmaqdın emgendiñ. Atañ mañga aymış erdi kim: Falān ṣaḥrāda bir

buzaġunı Ḥaq (13) te'ālāqa ısparladım erdi. Eger oġlum ulġaysa, ol ṣaḥrāka barġay taqı ol buzaġunı ṭalab qılġay, tėp (14) aymış erdi. Ėmdi kerek kim barsan͠g taqı ol buzaġunı ṭalab qılsan͠g. Eger Ḥaq te'ālā rūzī qılsa, anı tutsan͠g (15) taqı satsan͠g, rūzgārın͠gqa meded bolsa, tėdi erse, oġlı aydı: Andaġ qılayın, tėdi erse, anası aydı: Ey oġlum, (16) ol buzaġu ėmdi uluġ inek bolmış bolġay. Munça yıldın berü ṣaḥrāda otlamışda san͠ga neteg boy bėrgey? (17) Velīkin ol inekni körsen͠g, ayġıl: Ey İbrāhīm peyġāmbarnın͠g taqı İsmā'īl peyġāmbarnın͠g taqı İsḥāq peyġāmbarnın͠g Rebbi, **[342]** (1) bu inekni man͠ga qaytarġıl, tėp du'ā qılġıl taqı qatınġa barġıl. Bolġay kim san͠ga boy bėrse, tėdi erse, oġlı (2) taqı andaġ qıldı erse, ol inek hēç qaçmadı tek turdı erse, bu oġul taqı ol inekni tuttı taqı keldürdi (3) erse, anası aydı: Ey oġlum, bu inekni bāzārqa eletgil taqı satġıl, tėdi erse, oġlı aydı: Ey ana, nėçeke (4) satayın? tėdi. Anası aydı: Üç altunġa alsalar, bėrgil, tėdi. Bu oġlı ol inekni ėletürde ferīşte ādemī (5) ṣūratınġa bolup kelip aydı erdi ol sözni. Bu oġul taqı anasınġa aydı kim: Ey ana, men bu inekni keltürürde (6) bir kimerse aydı kim: Ey yigit, zīnhār ve zīnhār bu inekni satar bolsan͠g, terisi toluġ qızıl altunġa bėrseler, (7) satġıl, andın eksükke satmaġıl, tėp aydı erse, anası aydı: Andaġ qılġıl, tėdi erse, oġul taqı andaġ qıldı. (8) Benī İsrā'īl içinde rāżī boldılar taqı ol inekni boġuzladılar taqı terisini qızıl altun birle tolturup (9) ol oġulqa bėrdiler erse, ol taqı anasınġa kelip aydı erse, anası taqı sewündi. Andın son͠g ol inekni͠g (10) tili birle ol ölgenni urdılar erdi. Ḥaq te'ālā fermānı birle ol kişi tirildi taqı aydı kim: Mėni falān öltürdi, (11) tėdi taqı yıqıldı, cān bėrdi. Burunqı teg boldı erse, tuttılar ol öltürgenni taqı öltürdiler. Māldın (12) taqı maḥrūm boldı qızdın taqı maḥrūm boldı.

Bir ḫalīfa bar erdi. İn͠gen ẓālim erdi. Atı Ḥaccāc erdi. Anın͠g (13) zamānasında bir 'ālim bar erdi. İn͠gen zāhid taqı pārsā erdi. Üküş ṣaḥābalarnı körüp anlar ḫıdmatında bolmış (14) erdi. Atı Sa'īd [ibnü] Cebīr erdi *rażhu*. Bu Sa'īd ḫalīfeke üküş va'ẓ u naṣīḥat qıldı. Hēç anın͠g va'ẓını (15) qabūl qılmadı erse, ol Sa'īd ibni Cebīr aydı: Ėmdi bizlerke bu ėlde turmaq bolmaz. Erte kėçe bu ẓālimnün͠g ẓulmını (16) eşitür-miz taqı hēç naṣīḥatımızın eşitmez, hemīşe ḫāṭırımız mundın munġiż bolur, tėp aydı taqı ėldin çıqtı (17) taqı ṣaḥrālarda, taġlar ün͠gürinde turur erdi, ot kökin yėp ṭā'at ve 'ibādat qılur erdi. Bir kün Ḥaccāc **[343]** (1) sorar vezīrleringe kim: Sa'īd-i Cebīr bu ėlde bar mu? tėp aydı erse, aydılar: Sa'īd-i Cebīr üküş zamāna boldı kim (2) bu ėldin çıqmış. Ḥaccāc aydı kim: Ne üçün çıqmış? tėdi erse, vezīrleri aydılar kim: Andaġ aymış kim: Bukündin (3) son͠g bizlerke bu ẓālim ėli içinde turmaq bolmaz, tėmiş taqı çıqmış, tėdiler erse, Ḥaccāc ġażablandı (4) taqı aydı: Ol man͠ga neteg ẓālim tėp aymış? Barın͠glar, qayda tapar bolsan͠gızlar, keltürün͠gler ėlgi aḍaqını baġlap, (5) tėdi; ve eger keltürmesen͠giz, sizlerni helāk qılġay-men, tėp tefzī' qıldı erse, anlar aydılar kim Vāsiṭ şehringe (6) yawuq ṣaḥrāda

bir ġār içinde turur; yalıñ̂ baş, yalıñ̂ aḍaq taġlarda yöriyür; kārvān ḫalqını körer bolsa, (7) qoy böridin neteg kim qaçar bolsa, ol taqı ḫalāyıqdın andaġ qaçar, tėdiler. Taqı ol turġan yawuqda bir taġ başında (8) bir ṣavma'a bar, ol ṣavma'a içinde bir rāhib bar, ol rāhib taqı anı körer, anıñ̂ birle taqı sözleşür, tėp ḫabar (9) bėrdiler erse, bu kimerseler bardılar, Vāsiṭ ṣaḥrālarında taġ başında ol ṣavma'anı kördiler taqı ol (10) rāhib qatınġa barıp Sa'īd ibnü Cebīrni sordılar erse, ol aydı kim: Uşbu ṣaḥrālarda yöriyür taqı kėçe bolsa, (11) yıġlamaqınıñ̂ āvāzını taqı tesbīḥ ve tehlīl āvāzını eşitür-men, mañ̂a taqı ol iñ̂en mu'nis turur, tėdi erse, bardılar. (12) Baqarlar namāz qılu turur. Namāzını tamām qıldı erse, bu kimerseler salām qıldılar, ol taqı cevāb aydı. Andın soñ̂ (13) aydılar kim: Sizni ḫalīfa ündeyür, tėdiler erse, ol aydı: Men halīfa birle işim yoq, barmaz-men, tėdi. Munlar (14) aydılar: Eger barmasañ̂, ėlgiñ̂ni adaqıñ̂nı baġlap keltürüñ̂ ve eger keltürmeseñ̂iz, sizni helāk qılur-men, (15) tėp aydı. Ėmdi bizlerke vācib boldı kim sizni ḫalīfeke ėletsek, tėdiler erse, aydı: Yā Rebbī, ḫayr qılġıl, (16) tėdi taqı turdı, munlar birle keldi taqı ol kėçe rāhib ṣavma'asında eglendiler erse, Sa'īd ibnü Cebīr aydı: (17) Men kėçe ṣavma'a taşında turayın, tėdi. Rāhib aydı: Bu yerde arslan bar, üküş kelürler, ṣavma'a içinde tursañ̂ız **[344]** (1) yaḫşıraq bolġay, tėdi erse, Sa'īd ibnü Cebīr ol rāhibqa bu āyatnı oqıdı, *qt:* (IX: 51) قل لن يصيبنا (2) إلاما كتب آلله لنا هومولينا وعلى الله فاليتوكل المومنون Ma'nīsi ol bolur kim: Ayġıl (3) yā Muḥammed, anı kim Tañ̂rı te'ālā bizlerke bitildi, bizlerke kelmedin çārası yoq. Erklig paḍişāhımız Tañ̂rı (4) te'ālā turur. Ol Tañ̂rıġa mu'minlar tevekkül qılsun, tėdi erse, qoptılar taqı cümlesi ṣavma'aġa kirdiler taqı (5) tün buçuqı boldı erse: Çıqıp bir baqalıñ̂, tėp çıqıp baqtılar erse, Sa'īd ibnü Cebīr namāz qılur, üzesinde nūr (6) ẓāhir bolmış, bir ṭarafı kökde turur taqı bir ṭarafı Sa'īd ibnü Cebīr üzesinde turur taqı arslanlar taqı öñ̂gin yırtġan (7) cānvarlar kelip tört yanında baqıp yaturlar. Bu ḥālatnı bu kelgenler rāhibqa aydılar erse, rāhib taqı ṣavma'a- (8) -sıdın tüşti. Bu aḥvālnı kördi erse, zunnārını bıraqtı taqı çaqırdı: *Aşhadu an lā ilāha illā'llāhu wa aşhadu an Muḥammadan* (9) *'abduhu wa rasūluhu* tėp musulmān boldı erse, bu kelgenler aydılar kim: Yā Sa'īd, ėmdi hēç qorqmaġıl. Bu aḥvālnı (10) ḫalīfaġa aytur bolsaq, sizni aġırlaġay taqı i'tiqādı qavī bolġay, tėdi[ler] erse, Sa'īd aydı kim: Menim tilekim (11) Ḥaq te'ālādın ol turur kim mañ̂a şehādāt rūzī qılsa, anıñ̂ ėlginde şehīd bolsam. Bu uluġ sa'ādat turur. (12) Bolġay kim Ḥaq te'ālā mañ̂a rūzī qılġay, tėdi. Taqı cümlesi Ḥaccāc qatınġa keldiler taqı aydılar kim: Sa'īd ibnü Cebīrni (13) keltürdük. Destūr bolġay-mu kim andın körgen neerselerni aysaq? tėdiler erse, Ḥaccāc aydı kim: Destūr yoq, (14) tėdi erse, aymadılar. Qaçan kim Sa'īd ibnü Cebīr ḫalīfanıñ̂ öñ̂inde tikilip turdı erse, Ḥaccāc aydı: Atıñ̂ ne turur? (15) tėp su'āl qıldı erse, özi aydı kim: Atım Sa'īd turur, tėdi. Ḥaccāc aydı kim: Seniñ̂ atıñ̂ şaqī turur,

tėdi erse, (16) özi aydı kim: Kez̲z̲āb turur-sen, yalġan sözleyür-sen. Atam anam qoyġan at Sa'īd turur. Sen neçük şaqī tėp (17) aytur-sen? tėdi erse, Ḥaccāc aydı: Sen maṅga neteg yalġançı tėgey-sen? tėdi taqı cellādqa aydı kim: Qılıç birle **[345]** (1) urġıl taqı başın kesgil, tėp fermānladı erse, Sa'īd aydı: Rāżī men, seniṅ teg ẓālim ėlginde şehīd bolsam, (2) menim devletim taqı sa'ādatım bolġay, tėdi taqı qıblaġa qarşu olturdı taqı şehādat kelimesi aydı taqı bu āyatnı (3) oqıdı, *qt:*
(VI: 79) انی وجّهت وجهی للذی فطر السّموات و الارض حنیفاً وما انا (4) من المشرکین
Ma'nīsi ol bolur kim: Yüzüm yönendürdüm ol Taṅrı ḥażratınġa kim yerni taqı köklerni yarattı (5) köni musulmān ḥālında taqı men Taṅrı te'ālāqa ortaq qatġanlardın ermez-men, tėdi erse, Ḥaccāc aydı: Arqa- (6) -sın qıblaġa çewürüp öltürüṅ, tėdi erse, arqasın qıblaġa çewürdiler erse, özi bu āyatnı oqıdı, (7) *qt:* (II: 115) ولله المشرق والمغرب فأين ما تولوا فثمّ وجه الله
Ma'nīsi ol bolur kim: Maşriq (8) taqı Taṅrı te'ālā mülki turur, maġrib taqı Taṅrı te'ālānıṅ mülki turur. Qayu yanġa yüzüṅgüzni çewürseṅiz (9) Ḥaq te'ālā rıżāsı anda turur, tėdi erse, Ḥaccāc aydı ol cellādqa kim: Yüzini yerke basıp öltürgil, tėdi erse, (10) özi bu āyatnı oqıdı, *qt:*
(XX: 55) منها خلقناکم وفیها نعیدکم ومنها نخرجکم تارة (11) اخری
Ma'nīsi ol bolur kim: Ey ādam oġlanları sizlerni bu yerdin yarattuq taqı sizlerni bu yerke qayturur- (12) -biz, tėp aydı. Cellād qılıç birle urdı taqı mubārek boynını kesti. Şehīd boldı. Qaçan kim özi şehīd boldı (13) erse, bu ḫabar Şeyḫ Ḥasan-i Başrīqa tegdi. Şeyḫ taqı aṣḥābları ta'ziyat tuttılar taqı üküş yıġladılar. Şeyḫ (14) ol qaḍġusı içinde erken Ḥaccācġa qarġadı taqı aydı: Yā Rebbī, ol ẓālim Ḥaccācnı qatıġ tutġıl, tėdi taqı (15) yārānları āmīn tėmiş erdiler, derḥāl Ḥaccācnıṅ teni şişdi taqı başındın aḍaqınġa tegi uluġ başlar (16) çıqtı. Qırq kün qarārsız bolup feryād qılu çaqırur erdi. Qırqınç kün öldi erse, uluġlardın biri (17) tüşinde Ḥaccācnı kördi. Ėkki elgi zincīr birle boynınġa baġlanmış 'aẕāb ve 'uqūbat içinde turur. Bu körügli **[346]** (1) aydı: Yā Ḥaccāc, ahvālıṅ neteg turur? tėp su'āl qıldı erse, Ḥaccāc aytur: Körür-sen, aḥvālnı sormaq nė ḥācat? (2) Velīkin saṅga ma'lūm bolsun kim qayu kimerseni kim nāḥaq yerde öltürmiş erdim, mėni taqı munda bir qata (3) öldürdiler; velīkin Sa'īd ibnü Cebīr üçün mėni yetmiş qata öldürdiler, tėp cevāb aydı. Yā Rebbī, cümle Muḥammed (4) ummatını bu ḥāldın sen saqlaġıl. Āmīn. Rabbu'l-'ālemīn.

ĖKİNÇ FAŞL

Zinā qılmaq āfatınıṅ beyānı içinde turur.

(5) İmām Muḥammed-i Buḫārī *raḥmhi* Ṣaḥīḥ atlıġ kitābında bu ḥadīs̲ni keltürmiş. Ḥadīs̲ bu turur kim:

روى سهل بن سعدى (6) رضى الله عنه رسول الله صلّى الله عليه وسلّم انه
قال من تكفل لى مابين رجليه و مابين لحيه تكفلت له بالجنّة

Bu (7) ḥadīs̱ ma'nīsi ol bolur kim: Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Qayu mu'min ve muvaḥḥid mañga oġ bolsa kim ėkki aḍaqı (8) arasındaqı fercini zinādın saqlasa taqı ėkki eñgeki arasındaqı aġzını ḥarām yemekdin saqlasa taqı tilini ġıybat- (9) -dın taqı yalġandın saqlasa taqı men ol kişike oġ turur-men uçtmaḥ birle ya'nī kimdin kim bu ėkki iş kelür bolsa, (10) ol kişi elbette uçtmaḥqa kirmedin qalmaz, tėdi. Yana Peyġāmbar *'as*'nuñg bu ḥadīs̱inge Tañgrı te'ālānıñg Kelāmı (11) taqı tanuq turur, *qt*:

و لا تقربوا الزنى إنّه كان فاحشةً ومقتاً و سآء سبيلا (XVII: 32)

Ma'nīsi ol (12) bolur kim: Zināke yawuq kelmeñg kim bu zinā qılmaq iñgen yaman iş turur taqı Tañgrı te'ālā yigrenmiş iş turur taqı nėme yawuz (13) yol turur.

Taqı Peyġāmbar *'as* aydı: Menim ummatımnıñg 'amalları tegme bir haftada ėkki qata mañga 'arża qılınur. (14) Velīkin Tañgrı te'ālānıñg qatıġ ġażabı zinā qılġan üze turur, tėdi taqı aydı kim: Hēç yazuq yoq Ḥaq te'ālā ḥażratında (15) mundın uluġraq kim ādam oġlı şehvetini ḥarām fercke tökse, tėdi taqı aydı kim: Qatıġ 'aẕāb bolsun ol 'avretke (16) kim cüftiniñg töşekini ḥarām şehvet birle bulaştursa taqı qıyāmat kün bolsa *āvṣ*, ol zinā qılġan (17) 'avretni otdın bir tābūt içinde qoyġaylar. Ol tābūt içinde toluġ yılanlar taqı 'aqrebler bolġay taqı **[347]** (1) 'Araṣāt ḫalqı anıñg ferciniñg sasıġıdın emgengeyler taqı tamuġ ehliniñg 'aẕābıdın hem zaḥmat içinde bolġaylar, (2) tėp aydı.

Bir kün Peyġāmbar *'as* ḫıdmatınġa ėkki kimerse keldi taqı aydılar kim: Yā Resūlallāhi, bizlerke Tañgrı (3) te'ālānıñg Kelāmı birle ḥükm qılġıl, tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ant yāḍ qılur-men ol Tañgrı birle kim menim (4) rūḥum anıñg taṣarrufında turur. Men hēç ḥükm qılmaz-men, meger Tañgrı te'ālā Kelāmı birle ḥükm qılur-men, tėdi. Andın soñg (5) ol ėkki kişiniñg biri aydı kim: Yā Resūlallāhi, men oġlumnı özinge terke bėrdim erdi. Oġlum bu kimerseniñg (6) ḫatunı birle zinā qılmış, kişiler tutmışlar, oġlum taqı iqrār qıldı. Aradaqı musulmānlar aydılar kim: Şerī'atta (7) oġluñgqa ölüm kelür. Oġluñgnı ölümdin qurtġarġıl taqı neerse bėrgil taqı oġluñgnı yulġıl, tėdiler erse, (8) men taqı yüz qoy taqı bir qaravaş bėrdim taqı oġlumnı ölümdin yuldum. Andın soñg şerī'at bilgen ṣaḥābalarqa (9) sordum erse, mañga aydılar kim: Sañga hēç neerse bėrmek vācib ermez, tėdiler. Ėmdi sizke keldük. Tañgrı te'ālā (10) fermānı neteg erse, bizke ḥükm qılıñg, tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Tañgrı te'ālānıñg ḥükmi taqı fermānı ol turur (11) kim ḫatunsuz kişi zinā qılsa, tört tanuq tanuqluq bėrseler kim sürme yıġaçı sürmelik isinge soqulmış (12) meñgizlig körseler yā taqı bu zinā qılġanlar özleri tört qata

iqrār qılsalar, anlarġa yüz qamçı urmak (13) kerek. Qaçan kim ėkegü ergen bolsalar ve eger ḫatunluġ kişi zinā qılsa yā taqı erlig ḫatun zinā qılsa taqı tanuqlar (14) tanuqluq bėrseler yā taqı özleri tört qata iqrār qılsa, Tañrı te'ālā ḥükmi ol turur kim anlarnı taşlayu öltür- (15) -mek kerek. Ėmdi ol yüz qoy taqı bir cāriya kim bėrdiñ, anı alġıl, bu kişike ḥarām turur, neerse almaq revā bolmaz (16) taqı oġluñ ergen bolsa, añar yüz qamçı urmak kerek taqı bu kişi ḫatunnı taşlayu öltürmek kerek, tėp aydı.

(17) Yana bir kün Peyġāmbar *'as* yārānları birle olturup turur erdi. Mā'iz *rażhu* kirdi taqı aydı: Yā Resūlallāhi, **[348]** (1) mėni arıtġıl, tėdi. Ḫatunum bar erken zinā qıldım. Şerī'at ḥükmi ne erse, ol ḥükmni menim üze yörütgil, (2) qıyāmatġa qoymaġıl, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Mā'iz, qayıtġıl taqı istiġfār qılġıl, yazuqlarıñnı (3) Ḥaq te'ālādın yarlıqatu tilegil taqı tevbe qılġıl, tėdi erse, Mā'iz taqı çıqtı. Yana kirdi taqı aytur: Yā Resūlallāhi, (4) mėni arıtġıl, tėp zinā birle iqrār qıldı erse, Peyġāmbar *'as* yana qaytardı. Ol taqı çıqmışdın soñ (5) yana kirdi. Üç qata Peyġāmbar *'as* qaytardı, ol Mā'iz yana kirdi. Qaçan kim törtinç qata kirdi erse, Peyġāmbar (6) *'as* yārānlarınġa aydı kim: Bu Mā'izda hēç delülük bar mu? tėp su'āl qıldı erse, yārānları aydılar kim: (7) Yā Resūlallāhi, bu Mā'izda delülük yoq, tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Aġzıdın yıdlañ, ḫamr içmiş (8) bolmasun, tėdi erse, yıdladılar. Hēç ḫamrnıñ rāyiḥası yoq, tėdiler. Andın soñ Peyġāmbar *'as* aydı: (9) Yā Mā'iz, zinā mu qıldıñ? tėp su'āl qıldı erse, Mā'iz aytur: Yā Resūlallāhi, zinā qıldım ḫatunum bar erken. Mañga (10) Tañrı te'ālānıñ fermānı ne erse, menim üze qılġıl, qıyāmatta giriftār bolmaġayın, tėp aydı erse, Peyġāmbar *'as* (11) aydı yārānlarqa: Barıñ munı taşlap öltürüñ kim Ḥāq te'ālā fermānı bu turur, tėdi erse, cümle ṣaḥābalar bardılar (12) taqı Mā'izni taşladılar taqı öldürdiler. Andın soñ Peyġāmbar *'as* aydı: Mā'iz andaġ tevbe qıldı kim (13) eger anıñ tevbesiniñ s̱avābını bir camā'at ḫalqınġa üleşseler, cümlesinge tėggey erdi, tėp aydı.

Yana bir kün (14) taqı Peyġāmbar *'as* ḫıdmatınġa bir ḫatun keldi Āzāda qabīlasıdın 'Āmidiyya atlıġ taqı aydı: Yā Resūlallāhi, (15) zinā qıldım cüftüm bar erken. Mėni arıtıñ, Tañrı te'ālā fermānı ne erse, menim üze yörütüñ, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* (16) aydı: Ey ḫatun, barġıl taqı yazuquñnı Ḥaq te'ālādın qolġıl taqı tevbe qılġıl, tėdi erse, ol taqı üç qata qayıtmış- (17) -dın soñ törtinç qata kirdi taqı aydı: Yā Resūlallāhi, mėni arıtıñ, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Qarnıñda oġlan **[349]** (1) bar mu? tėp su'āl qıldı erse, 'Āmidiyya aydı kim: Bar turur, tėp. Peyġāmbar *'as* aydı: Andaġ erse, barġıl, ol (2) oġlanıñnı tuġurġıl, andın soñ kelgey-sen, tėdi erse, ol taqı bardı. Nėçe rūzgārdın soñ yana keldi (3) taqı aydı: Yā Resūlallāhi, oġlanımnı tuġurdum, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Barġıl bu oġlanıñqa süt (4) bėrgil, qaçan kim sütdin

aḍırsañg, kelgeysen, tėdi. Ol taqı bardı. Nėçe rūzgārdın soñg oğlanı ėlginge (5) bir pāra etmek bėrdi taqı oğlanı birle Peyġāmbarqa keldi, Peyġāmbar *'as* yārānlarġa aydı: Ėmdi munı (6) belinge tegi kömüñg taqı taşlap öltürüñg, tėdi taqı Peyġāmbar *'as* ṣaḥābalar birle çıqtılar taqı taşladılar. Ḫālid ibnü (7) 'l-Velīd *rażhu* bir taş birle ol 'Āmidiyyanıñg başınġa urmış erdi. Anıñg başı yarıldı taqı qanı saçradı (8) taqı Ḫālid ibnü'l-Velīdniñg yüzinge tegdi, erse, Ḫālid ibnü'l-Velīd ol ḫatunġa sökti. Anıñg sökkenini Peyġāmbar *'as* (9) eşitti erse, Ḫālidqa aydı: Yā Ḫālid, bu 'Āmidiyyaqa nişe söktüñg? Andaġ qılmaġıl. Ol Tañgrı birle ant yāḍ qılur-men (10) kim menim rūḥum anıñg taṣarrufında turur, bu 'Āmidiyya andaġ tevbe qıldı kim eger tartanaqçı ẓālim mundaġ tevbe qılsa (11) erdi, Ḥaq *tvt* anı yarlıqaġay erdi, tėp aydı taqı ṣaḥābalarġa buyurdı, kefen qıldılar taqı namāz (12) qıldılar taqı kömdiler.

Mūsā peyġāmbar *'as* [ḫıḍmatınġa] bir kimerse keldi zāhidlar sīmāsı birle taqı zāhidlar börüki (13) keḍip salām qıldı erse, Mūsā peyġāmbar *'as* salāmınġa cevāb almadı taqı aydı kim: Sen kim turur-sen? tėp (14) su'āl qıldı erse, aydı kim: Men İblīs turur:-men, tėdi erse, Mūsā peyġāmbar *'as* aydı: Tañgrı te'ālā sėni (15) tirgüzmesün, helāk qılsun. Ne üçün keldiñg? tėp aydı erse, İblīs aydı: Yā Mūsā, men bilür-men kim Ḥaq (16) te'ālā ḥażratında siziñg qurbuñguz taqı yawuqluquñguz bar turur. Ol ma'nīdin ötrü sizke salām qılayın tėyü (17) keldim, tėdi erse, Mūsā peyġāmbar *'as* aydı: Yā İblīs, ādam oġlı ne iş qılsa, sen añgar ġālib bolur-sen **[350]** (1) taqı öz taṣarrufuñgqa kigrür-sen? tėp su'āl qıldı erse, İblīs aydı: Qaçan kim ādam oġlı ṭā'atını taqı (2) 'ibādatını üküş körüp yazuqlarını unıtıp öñginlerdin artuq körüp, ḫoş körse, ol vaqtta (3) men ġālib bolur-men taqı anı men öz taṣarrufumqa kigrür-men, tėp aydı: Yā Mūsā, men sizni üç neersedin (4) qorqutur-men. Zīnhār ol üç neersedin qorquñg. Biri ol kim ḥarām ḫatun birle ḫalvat qılmañg kim (5) üçünçi men bolur-men taqı ança vesvese qılur-men kim sizni anıñg birle fitneke tüşürmedin qoymaz-men. (6) Ėkinçisi ol kim eger Tañgrı te'ālā birle 'ahd qılsañg bir iş içinde, zīnhār ol 'ahdke vefā qılıñg. (7) Ādam oġlınġa mundın uluġ ziyān bolmaġay kim ėḍisi birle 'ahd qılsa taqı ol 'ahdnı buzsa. (8) Üçünçisi ol kim eger bir neerse çıqarsañgız ṣadaqa niyetinge, zīnhār anı mustaḥaqqġa ta'cīl üze (9) bėriñg, te'ḫīr qılmañg. Eger te'ḫīr qılur bolsañgız, men utru kelip vesvese qılur-men. Bu üç yerde (10) öñgin yārānlarımnı ıḍmaz-men, tėp aydı.

Ėmdi ādemī eger özini zinādın yıġmaq tilese, ėkki neerse (11) qılmaq kerek. Biri ol kim hemīşe rūza tutmaq kerek. Bu rūza ādemīniñg şehvetini qaṭ' qılur. Ėkinçisi (12) közini nāmaḥramdın saqlamaq kerek kim zinā urluqı şehvet birle naẓar qılmaq turur. Neteg kim Peyġāmbar 'aleyhi (13)'s-salām aydı: Ey yārānlarım, zīnhār ḥarām naẓardın saq-

lanıñg kim bu ḥarām naẓar qılmaq köñgüllerde şehvet (14) urluqın kemişür taqı ol fitne añgar tap* bolur.

Peyġāmbar *'as* aydı: Bu ḥarām naẓar qılmaq bir aġuluq (15) oq turur İblīs oqlarıdın. Kim kim özini ḥarām naẓardın saqlayur bolsa, Ḥaq *tvt* ol (16) qulnuñg köñglinge īmān ḥalāvatını rūzī qılġay, tėp aydı. Peyġāmbar *'as* aydı: Ādam oġlınıñg (17) tegme bir endāmınġa ülüş bar bu zinādın. Ādam oġlınıñg ėkki közi zinā qılur. Anıñg zināsı ol turur kim ḥarām **[351]** (1) naẓar qılsa. Taqı ādam oġlınıñg ėkki ėlgi taqı zinā qılur. Anıñg zināsı ol turur kim ḥarām ḫatunnı şehvet birle (2) tutsa. Taqı ādam oġlınıñg ėkki aḍaqı taqı zinā qılur. Anıñg zināsı ol turur kim ḥarām ḫatunġa barsa, ḥarām iş (3) qılmaq üçün. Taqı ādam oġlınıñg aġzı taqı zinā qılur. Zināsı ol turur kim ḥarām ḫatunnı qubla qılsa. (4) Taqı ādam köñgli, ḥarāmnı ārzūlar taqı ḥarāmqa qaṣd qılur. Velīkin anıñg ferci köñglini rāstqa tutar yā taqı (5) yalġandurur ya'nī eger fercidin zinā mevcūd bolsa, ol köñgli arzūlaġanı rāst ārzūlar ėrmiş (6) ve eger fercidin zinā mevcūd bolmasa, ol köñgli arzūlaġannı yalġan ermiş, tėp aydı.

Dāvud peyġāmbar (7) *'as* oġlınġa aydı: Ey oġlum, arslan artınġa yörigil taqı yılan artınġa yöriseñg, (8) yörigil, velīkin zīnhār, ey oġlum nāmaḥram 'avrat artınġa yörimegil, tėp va'ẓ ve naṣīḥat qıldı.

Taqı (9) bilgil, āgāh bolġıl kim, nāmaḥram 'avretke şehvet birle baqmaq neteg ḥarām erse, emred oġlanqa taqı şehvet (10) birle baqmaq andın artuqraq ḥarām turur, anıñg üçün kim nāmaḥram 'avretni nikāḥ birle cüftlenmekke (11) imkān bar, velīkin ėr oġlanqa imkān yoq. Taqı Peyġāmbar *'as* aytup turur kim: Bay kimerselerniñg (12) saqalsız oġlanları birle olturuşmañg kim anlarġa nefsnüñg ārzūsı bolur, neteg kim ḫatunlarġa (13) ārzūsı bolmış meñgizlig, tėdi.

Manṣūr aytur: Abū 'Abdullāh-i Sekrīni tüşümde kördüm taqı su'āl qıldım (14) kim: Yā Abā 'Abdullāh, Tañgrı te'ālā seniñg birle ne mu'āmilat qıldı? tėp aydım erse, Abū 'Abdullāh aydı: Ḥaq tebaraka (15) ve te'ālā ḥażratında turuqtum. Mañga aydı: Sen emred oġlanqa şehvet birle ileyinge taqı artınġa nişe naẓar (16) qıldıñg? tėmiş erdi. Ḥayā ol qadar ġālib boldı üzemke kim öz 'araqımġa battım taqı yüzüm etleri yerke tüşti (17) uyalmaqımdın, tėdi.

Süleymān ibnü Yasār *raḥmhi* iñgen ṣāḥib-cemāl yigit erdi öziniñg zamānasında **[352]** (1) añgar muqābil kimerse cemāl içinde yoq erdi. Taqı özi iñgen pārsā erdi. Özinge bir ḫatun 'āşıq bolup (2) turur erdi. Nėçeme kim ol ḫatun özini Süleymān ibnü Yasārġa 'arża qılsa erdi, hēç añgar iltifāt qılmaz (3) erdi. Ol ḫatunnuñg 'ışqı ġalaba qıldı taqı bir kün qoptı taqı özi ėwinge kirdi. Özi ėwde yalġuz olturmış (4) erdi. Bu ḫatun nėçeme zārīlıq qılsa, bu Süleymān hēç añga iltifāt qılmadı erse, bu ḫatun

* Yazmada: *tėp*.

bu Süleymānnı tutmaqġa (5) qaṣd qıldı erse, bu Süleymān ėwini taqı bu ḫatunnı qoydı taqı andın qaçıp çıqtı. Ol kėçe İbnü Yasār tüşinde (6) Yūsuf peyġāmbarnı kördi. İn͡gen cemāllıġ yüzi tolun ay men͡gizlig erdi. Süleymān ibnü Yasār aytur: Siz (7) Yūsuf peyġāmbar mu turur-siz? tėp su'āl qıldı erse, Yūsuf peyġāmbar *'as* aydı: Men ol Yūsuf turur- (8) -men kim Zelīḫā özini man͡ga 'arża qılmıştа, eger menim peyġāmbarlıqım bolmasa erdi, Zelīḫāġa qaṣd qılġay (9) erdim. Velīkin sen ol Süleymān turur-sen kim peyġāmbarlıqın͡g yoq erken qaṣd qılmadın͡g, tėdi.

Yūsuf peyġāmbar (10) taqı Zelīḫānın͡g ḥikāyatı ol kim erdi Yūsuf peyġāmbar *'as* yėti yaşında tüş kördi taqı babası Ya'qūb (11) peyġāmbarġa aydı: Ey baba, tüşüm bolur, körer-men, on bir 'aṣā yerde tikilmiş bolur taqı bir kiçig 'aṣā munlar (12) arasında bar. Bir kimerse man͡ga aytur: Yā Yūsuf, bu kiçig 'aṣā senin͡g 'aṣān͡g turur taqı on bir 'aṣā qarındaş- (13) -ların͡g 'aṣāları turur, tėp aytur. Andın son͡g menim 'aṣām yüksek bolur, ol miqdār kim uçı kökke yeter taqı (14) butaqlanur; butaqları 'ālamqa münteşir bolur. Yana butaqlarında mēveler bolur. Ḫalāyıq yıġılışıp bu mēvelerni (15) tenāvul qılurlar, tėdi erse, babası Ya'qūb peyġāmbar *'as* aydı: Ey oġlum, sen peyġāmbar bolġaysen (16) hem taqı pādşāh bolġaysen. Ḥurmetin͡g taqı 'izzetin͡g ziyāda bolġay, atın͡g 'ālamda münteşir bolġay taqı üküş kimerse- (17) -ler sendin fāyida alġay, tėp ta'bīr qıldı. Taqı bu tüşni qarındaşları eşittiler erse, ḥasedlig boldılar. **[353]** (1) Yana on ėkki yaşınqa tėgmiş erdi taqı babası Ya'qūb peyġāmbar *'as* qatında yatur* erdi. Ya'qūb peyġāmbar (2) Yūsufnı özge oġlanlarıdın ziyāda sewer erdi, kėçe taqı kündüz qatındın kėtermez erdi, anın͡g üçün kim (3) Yūsuf anası Rāḥil ölüp turur erdi. Ḫāṭırı mungıṣ bolmasun tėp artuq şefaqat qılur erdi. Bir kėçe yatur (4) erken qorqup oyġandı erse, Ya'qūb peyġāmbar *'as* aydı: Yā Yūsuf, nedin qorqup oyġandın͡g? tėp (5) su'āl qıldı erse, Yūsuf aydı: Ey baba, 'acab tüş kördüm. Yā'qūb peyġāmbar *'as* aydı: Oġlum ne tüş (6) kördün͡g? tėp su'āl qıldı erse, Yūsuf aydı: Ey baba, bir beḍük taġ bolur. Men ol taġ üze bolur-men. Tört (7) yanında körklüg daraḫt[lar] bolur, aqar arıqlar bolur taqı çimgenler çiçekler bolur. Nāgāh, baqar-men, kökdin (8) ay taqı kün taqı on bir yılduz tüşüp man͡ga secde qılurlar, tėdi erse, atası Ya'qūb peyġāmbar *'as* aydı: (9) Ey oġlum, bu tüşün͡gni zīnhār ve zīnhār qarındaşlarınqa aytmaġıl kim san͡ga keyd qılġaylar, tėp aydı. (10) Taqı Şeyṭān ādam oġlınġa āşkāra duşman turur. Bolmasun kim aran͡gızda yamaqlıq qılsa, tėdi. Bu tüş- (11) -lerni Ya'qūb peyġāmbar 'ayālı eşitti taqı ėr qarındaşlarınġa aydı erse, bu qarındaşlarının͡g 'adāvatı (12) ziyāda boldı. Bir yerke yıġılıştılar taqı meşveret qıldılar kim: Babamız Ya'qūb bu Yūsufnı bizlerdin (13) artuq ḥurmet qılur taqı bu Yūsuf kim bu tüşler körüp turur, bu bizim üze musallaṭ

* Yazmada: *aytur*.

bolġay. Biz bu Yūsufnı (14) burunraq öltürelim yā taqı yıraq yerde bıraqalım, tėdiler erse, uluġı Yehūdā aydı: Bu Yūsufnı bir quduġqa (15) bıraqıñ͡g. Keçgen kārvānlar alġaylar taqı kėtgey. Andın soñ͡g tevbe qılġaysiz taqı eḍgülerdin bolġay-siz, tėp (16) meşveret qıldılar. Taqı Yūsufqa başqa yerde aydılar: Ey qarındaşımız Yūsuf, bizim birle ṣaḥrāqa çıqsañ͡g (17) bolmaz-mu? Nėçeke tegi ėwde olturur-sen? Bizler qoy qozı, yılqı qara qatınġa çıkar-miz. Suwlar bar, çimgenler, **[354]** (1) çiçekler bar. Anda oynar-biz, oq atar-biz. Sen taqı bizim bile barsañ͡g, bolmaz-mu? tėdiler erse, Yūsuf raġbat- (2) -landı. Andın soñ͡g babaları Ya'qūb qatınġa kirdiler taqı aydılar: Ey baba, bu Yūsufnı bizke bėrseng, ṣaḥrāqa (3) çıqarsaq, Yūsufnuñ͡g köñ͡gli açılsa, bolmaz-mu? Āḫir bizler cümlemüz Yūsufnuñ͡g qarındaşları turur-miz, (4) cümlemüzdin bu kiçig turur, cümlemüz muñ͡ga şefaqatlıġ turur-miz, eḍgülük saqınur-miz. Bizke nişe inanmaz- (5) -sen? tėdiler erse, Ya'qūb peyġāmbar *'as* aydı: Ey oġlanlarım, bu Yūsufnı ṣaḥrāqa çıqarmaqıñ͡gız (6) mėni iñ͡gen qaḍġurtur taqı qorqar-men kim siz ġāfil bolġaysiz taqı bu Yūsufnı böri yėgey, tėdi erse, aydılar: (7) Ey baba, bizler on bir qarındaş ḥāżir erken neteg böri yėyür ermiş? tėdiler erse, Ya'qūb peyġāmbar taqı (8) Yūsufqa baqtı. Kördi kim Yūsufnuñ͡g iñ͡gen raġbatı bar ṣaḥrāda teferrüc qılmaġqa. Anıñ͡g köñ͡gli üçün destūr (9) bėrdi erse, Rūbīl atlıġ qarındaşı Yūsufnı ėgninge kötürdi taqı baru başladı erse, Ya'qūb peyġāmbar aleyhi (10) 's-salām Yūsufnı uzatu çıqtı taqı oġlanlarınġa üküş vaṣiyyatlar qıldı kim: Yūsufnuñ͡g anası yoq turur, (11) köñ͡gli bezmān turur. Zīnhār munı yaḫşı aġırlañ͡g, tėp aydı erse, anlar taqı qabūl qıldılar. Taqı baru başladılar erse, (12) Ya'qūb peyġāmbar *'as* közindin qaṭarāt ve 'abarāt yaşlar aqtı, aydı kim: Ey İbrāhīm peyġāmbarnı (13) Nemrūd otındın saqlaġan bir u bar Tañ͡grı, oġlum Yūsufnı sen saqlaġıl, tėp du'ā qıldı taqı ança turuqtı zār (14) ve zār yıġlayu kim Yūsufnı taqı qarındaşlarını körmez boldı erse, qayıttı taqı ėwinge kirdi. Qaçan kim qarındaş- (15) -ları ḫālī yerke tegdiler erse, Rūbīl, kim Yūsufnı ėgninge kötürmiş erdi yerke bıraqtı. Andaġ bıraqtı kim süñ͡güki (16) uşanmaqġa tegdi. Yūsuf taqı Şem'ūn qatınġa bardı erse, Şem'ūn taqı bir tabānça urdı. Yūsuf yıqıldı (17) taqı yüzi yerke tegdi, taqı yüzi qanadı erse, qoptı yıġlayu aydı: Ey qarındaşlarım, men nė yazuq qıldım kim mėni **[355]** (1) mundaġ urur-siz? Yazuqumnı aytu bėriñ͡g, men taqı ol yazuqdın tevbe qılayın taqı sizlerke 'öẕür qılayın, (2) tėdi erse, aydılar kim: Ol on bir yulduz taqı ay kün kelsün taqı sėni bizim ėlgimizdin qutġarsun, (3) tėdiler erse, Yūsuf hēç neerse tėmedi. Ança yaḍaġ yöridi kim suwsadı. Havā taqı isig erdi. Q̣ayu bir qarındaşı- (4) -dın yalbaru suw tilese erdi, suwları bar erken urup qaytarur erdiler taqı: Ḫālī sėni helāk (5) qılġay-miz, tėp aytur erdiler. Yūsuf zār zār yıġlayu başladı taqı uluġ qarındaşı Yehūdā qatınġa keldi (6) taqı aydı: Ey Yehūdā, cümlemüzdin uluġ siz turur-siz. Babam Ya'qūb bolmasa, siz mañ͡ga

babam yerinde turur- (7) -siz. Menim kiçiglikimke şefaqat qılıñ, mañga bir içim suw bèrsengiz bolmaz-mu? Mèni suwsuz öltürür-siz, (8) tèp üküş yıġladı erse, ol taqı yıġladı taqı qarındaşlarınġa aydı kim: Keliñ, muñga suw bèriñ, tèdi erse, cümle (9) qarındaşları aydılar: Yā Yehūdā, eger sen bizim birle muvāfaqat qılmaz bolsañ, cümle yıġılışıp sèni taqı helāk (10) qılur-miz, tèdiler erse, ol taqı qorqtı, hēç neerse tèmedi. Andın soñ bir yerde olturdılar taqı Yūsufnı (11) öltürmekke qaṣd qıldılar erse, Yehūdā aydı: Keliñ, menim sözümke kiriñ, munı öltürmeñ, munda bir quḍuġ (12) bar, ol quḍuġqa kemişiñ, anda özi ök ölgey, tèdi erse, qabūl qıldılar. Taqı Şem'ūn Yūsuf èlgini tuttı (13) taqı tarttı quḍuġ qırıġınga èletü başladılar erse, Yūsuf peyġāmbar çaqırdı: Yā Yehūdā, mèni ḫalāṣ qılmaz-mu-sen? (14) tèp qatıġ yıġlayu feryād qıldı erse, hēç kimerse barıp anıñ èlgindin almadı erse, Tañrı te'ālādın yārī tiledi (15) taqı yıġlayu feryād qılu aydı: Ey ceddim İbrāhīm peyġāmbarnı qutġarġan Tañrı, mèni munlar èlgidin sen qutġargıl, (16) tèp çaqırdı erse, Yehūdā yıġladı erdi, velīkin qarındaşlarıdın qorqup tek turur erdi. Şem'ūn, Yūsufnı (17) quḍuġ qırıġınga keltürdi taqı köñglekini çıqardı, belinge yip baġladı, taqı quḍuġ aġzınga kemişti erse, Yūsuf **[356]** (1) peyġāmbar quḍuġ qırıġınga yapşundı taqı feryād qılur kim: Tevbe qıldım. Bukündin soñ sizlerke qul tèg ḫıdmat qılġaymen, (2) mèni helāk qılmañız, tèp zārīlıq qılur erdi. Hēç kimerse şefaqat qılmaz erdi. Şem'ūn èkki èlgini (3) taş birle urdı taqı ol yipni bıçaq birle kesmiş erdi. Yūsuf peyġāmbar quḍuġqa feryād qılu tüşti ol quḍuġ- (4) -nuñ tèrinliki tört yüz arşun erdi. Qaçan kim bu ḥālnı ferīşteler kördiler erse, kökdeki cümle ferīşteler (5) yıġladılar taqı Ḥaq te'ālādın tilediler erse, Ḥaq te'ālā Cebre'īlke ḫiṭāb qıldı kim: Yā Cebre'īl, qulumnı tutġıl, tèmiş (6) erdi. Derḥāl Cebre'īl Sidretü'l-müntehādın Yūsufqa keldi. Yūsuf quḍuġ ortasında yetmedin erdi kim Cebre'īl 'aleyhi (7) 's-salām tuttı taqı āheste èndürdi. Taqı quḍuġ tüpinde bir taş bar erdi, ol taşnı Cebre'īl *'as* çıqardı (8) taqı Yūsuf peyġāmbarqa olturmaq üçün āmāda qıldı taqı yılan inleri bar erdi, anı taqı tıqtı, muḥkemledi. (9) Taqı Yūsuf peyġāmbarqa aydı kim: Men atañ Ya'qūb peyġāmbarqa Tañrıdın kelgen Cebre'īl turur-men, uluġ atañ (10) İsḥāq peyġāmbarqa kelgen Cebre'īl turur-men, uluġ atañ İbrāhīm peyġāmbar *'as*'qa kelgen Cebre'īl men (11) tutur-men. Èmdi sañga Ḥaq te'ālā fermānı birle keldim. Èmdi sen taqı bu belālarke ṣabur qılġıl kim uluġ atañ (12) İbrāhīm peyġāmbarnı Nemrūd belāsındın qutġarmış meñizlig sèni taqı Ḥaq te'ālā qutġargay taqı sañga (13) hem peyġāmbarlıq hem pāḍişāhlıq rūzī qılġay taqı bu qarındaşlarıñ zār bolup sañga kelgeyler, sen bu işlerdin (14) anlarġa ḫabar bèrgeysen, tèdi erse, Yūsuf peyġāmbar ḫāṭırı ḫoş boldı. Taqı bir zamāndın soñ Cebre'īl kètmekke (15) qaṣd qıldı erse, [destūr] tiledi. Yūsuf peyġāmbar *'as* aydı: Yā Cebre'īl, mèni bu mevḥūş yerde yalġuz qoḍup mu (16) kètersen Cebre'īl

aydı: Yā Yūsuf, ėmdi sen hemīşe Ḥaq te'ālā birle bolġıl, andın ḫālī bolmaġıl. Taqı men saŋ̄a (17) bir du'ā ögreteyin, ol du'ānı aytu turġıl, tėdi erse, Yūsuf peyġāmbar aydı: Andaġ qılġıl, tėdi erse, Cebre'īl **[357]** (1) aydı: Ayġıl yā Yūsuf: اللهم ياكاشف كلّ كربةٍ و يامجيب كلّ دعوةٍ و ياجابر كلّ كسيرٍ (2) و يا ميسر كلّ عسيرٍ و يا صاحب كلّ غريبٍ و يا مونس كلّ وحيدٍ يا لآ الٓه الاّ انت (3) سبحانك اسألك ان تجعل لى فرجاً و مخرجاً و ان تقذف حبّك فى قلبى حتّى لا يكون لى هم (4) و لا ذكر غيرك و ان تحفظنى و ترحمنى يا ارحم الرّاحمين Yūsuf peyġāmbar 'as taqı hemīşe (5) bu du'ānı aytur erdi. Kėçe boldı erse, Yehūdā aydı: Ey qarındaşlarım, men barayın quḍuġ aġzındın āvāz (6) qılayın tirig mü turur yā ölüg mü turur? tėdi erse, aydılar kim: Andaġ qılġıl. Qaçan kim Yehūdā quḍuġ aġzı- (7) -dın çaqırdı erse: Yā Yūsuf, tėp, Yūsuf cevāb bėrdi erse, Yehūdā aydı: Ḥālıŋ̄ neteg turur? tėdi erse, (8) Yūsuf aydı: Qaraŋ̄ġquda yalġuzluq müteḥayyirlik birle turur-men. Yā Yehūdā, bu aḥvāllarımdın zīnhār babamqa (9) [ḫabar] bėrmeŋ̄ kim baġrı kebāb bolġay taqı 'ayşı ḫarāb bolġay, tėdi erse, Yehūdā zār zār yıġlayu qayıttı. Andın (10) soŋ̄ Yūsuf peyġāmbar 'as üç kün quḍuġda turdı. Üç kündin soŋ̄ Şāmdın kārvānlar (11) keldi Mıṣırġa barmaq üçün taqı quḍug yaqasında qondılar. Kārvānnıŋ̄ uluġı[nı] Mālik Zu'ar tėp aytur (12) erdiler. Mālik ibnü Zu'ar qulını qobqa birle ıḍa bėrdi kim: Quḍuġdın suw çıqarġıl, tėp. Ol qobqanı (13) qul quḍuġqa kemişti erse, Yūsuf peyġāmbar 'as yapşundı taqı tarttılar erse, baqtılar kim qovaġa bir (14) oġlan yapşunmış. Bu arada Yūsufnuŋ̄ qarındaşları keldiler taqı Mālik ibnü Zu'arġa aydılar kim: Bu (15) bizim qaçġunçı qulumuz turur. Bizdin qaçıp özini quḍuġqa atmış, tėdiler erse, Māli'ı aydı: Bu oġlan (16) qulġa oḫşamaz, tėdi* erse, anlar aydılar kim: Ėwde tuġġan qulumuz turur, tėdiler erse, Mālik (17) Yūsuf peyġāmbarqa su'āl qıldı kim: Sen qul mu turur-sen? tėdi erse, Yūsuf peyġāmbar aydı: Qul turur-men, tėdi **[358]** (1) Yūsuf peyġāmbarnıŋ̄ qul men tėgeni rāst erdi, ya'nī Taŋ̄rınıŋ̄ qulı men tėmek bolur. Andın soŋ̄ Mālik aydı: (2) Bu qaçġunçı qulnı maŋ̄a satıŋ̄, tėdi. Bu 'aybı birle alayın, tėdi erse, aydılar: Satalıŋ̄, tėdiler erse, (3) taqı qatında naqd yigirmi yarmaq bar erdi aydı: Qatımda mundın öŋ̄in yarmaq yoq. Eger bu yigirmi yarmaqġa bėrseŋ̄, (4) alur-men, tėdi erse, munlar taqı ol yigirmi yarmaqġa sattılar taqı aydılar: Bu iŋ̄en qaçġunçı turur. Zīnhār (5) aḍaqınġa buqaġu uruŋ̄ taqı boynınga ġul uruŋ̄ taqı muŋ̄a bir palās keydürüŋ̄, tėdiler erse, Mālik taqı (6) andaġ qıldı erse, Yūsuf aydı Mālik ibnü Zu'arke: Maŋ̄a destūr bėrseŋ̄iz bolġay-mu kim anlardın beḥillik** (7) tilesem. Anlar ḫıdmatında

* Yazmada: *tėdiler.*
** Yazmada: *beḥillik.*

üküş vaqt boldum erdi; anlarqa 'öẕr qılsam, tėdi erse, Mālik taqı destūr (8) bėrdi. Aḍaqındaqı buqaġusı birle boynındaqı zencīri birle, ėgnindeki palāsı birle bardı taqı anlarnıñ (9) aḍaqınġa tüşti taqı yıġladı taqı aydı kim: Mañga beḥil* qılıñ, sizke yaḫşı ḫıdmat qılu bilmedim, tėp (10) yıġladı erse, Yehūdā taqı yıġladı taqı aḍrıldılar. Yehūdā qarındaşlarınġa aydı kim: Ne yamān iş qılduq, (11) qarındaşımıznı belāġa kemiştük taqı atamıznı tirigle öltürdük, tėp yıġladı. Andın soñ kārvān köçti, (12) baru başladı erse, Yūsufnı tėwe üzesinde qoydılar. Kārvān barurda anası Rāḥilniñ ziyāratını kördi erse, (13) özini tėwedin bıraqtı taqı anası ziyārātını quçup yıġlayu başladı taqı aydı: Ey anam, bu ḥālımdın ḫabarıñ bar mu? (14) Boynumġa zincīr qodtılar, aḍaqımġa buqaġu urdılar, ėgnimge palās keydürdiler, abuşqa bolmış atamdın (15) aḍırdılar, tėp yıġlayur erken Māliknıñ qulı keldi taqı Yūsufnı bir tabānça urdı taqı: Qaçġunçı tėgenleri (16) rāst ermiş, tėdi taqı üküş melāmat qılu tėweke mindürdi. Qaçan kim Mışır şehringe yaqın keldiler erse, (17) Mālik aydı: Ol Yūsufnuñ buqaġusın kėteriñ taqı boynındaqı zencīrni taqı palāsını kėteringler taqı suwqa **[359]** (1) kigürüp yaḫşı ġusl qıldıruñlar, tėdi erse, andaġ qıldılar. Mālik yipek tonlar keydürdi taqı belinge kemer (2) baġladılar. Taqı naḫḫāsqa kigürdiler erse, naḫḫāsbānlar aydılar kim: Bizler 'ömrümüz içinde munuñ teg ṣāḥib- (3) -cemāl qul körmişimiz yoq. Munı pādşāhnıñ vezīringe aymadın satsaq, soñra bizke melāmat kelgey, tėp aydılar. (4) Taqı bardılar Quṭayfir atlıġ vezīrke aydılar kim: Bir qul satarlar, 'İbrī qul turur. Hēç anıñ teg ṣāḥib-cemāl (5) qul körmişimiz yoq, tėdiler erse, Quṭayfir aydı kim: Menim oġlum qızım bolmaz. Ḫatunum Zelīḫā taqı mañga aytıp (6) turur erdi kim: Bir yaḫşı oġlan bolsa, satġın alġıl, tėp oġul tėp asraġalıñ, tėp aymış erdi. Ėmdi (7) ol qulnı men alayın, tėp naḫḫāsḫānaqa özi keldi. Yūsufnı kördi erse, müteḥayyir boldı. Aydı: Ādam oġlı içinde (8) taqı mundaġ mu cemāllıġ kimerse bolur ermiş, tėp ta'accub qıldı. Andın soñ mubaṣṣırlar, uluġ ḫōcalar yıġıldı- (9) -lar taqı bahā qıldılar. Aydılar kim: Bu qul bahāsı bir aġrınça altun bėriñ taqı bir aġrınça kümüş bėriñ taqı bir (10) aġrınça yipek bėriñ taqı bir aġrınça 'anbar bėriñ, tėdiler erse, Quṭayfir vezīr rāżī boldı. Taqı Yūsuf (11) peyġāmbarnı ölçtiler erse, ėkki yüz batmān keldi. Mışır yaşı birle ol vaqtta on üç yaşar erdi. Bu neerselerni (12) Quṭayfir bėrdi taqı Yūsufnı sewnüp aldı taqı ėwinge ėletti, taqı Zelīḫāġa aydı kim: Bu oġlannı oġul tėge- (13) -liñ. Biziñ oġlumuz yoq turur, bu oġlumuz bolsun. Muñga yaḫşı terbiyet qılġıl, tėp Zelīḫāġa tapşurdı. (14) Zelīḫā erte kėçe Yūsufnuñ başını yuvar erdi taqı saçını tarar erdi, tonını keydürür erdi. Mundaġ qılu Zelīḫānıñ (15) maḥabbatı taqı 'ışqı şehvet cihetidin boldı. Quṭayfir andaġ saqınur erdi kim bu Zelīḫānı Yūsufnı sewmek

* Yazmada: *beḥil.*

artuq (16) terbiyetler qılmaq oġulluqı cihetidin tėp saqınur erdi. Velīkin Zelīḫā sewmeki şehvet cihetidin erdi. Erte (17) kėçe yüzinge baqa, sözini ėşitü, başını tarayu bu ʿışqı ġālib boldı, hēç qarārı ārāmı qalmadı taqı sirrini hēç kişike [360] (1) aytu bilmez erdi. Bir kün Zelīḫānın͡g dāyası bar erdi, ol aydı: Ey Zelīḫā, senin͡g ne zaḥmatın͡g bar kim kündin (2) kün żaʿīf bolu turur-sen? tėdi erse, Zelīḫā yıġlayu başladı. Dāyası aydı: Ne üçün yıġlayur-sen? tėdi erse, (3) Zelīḫā aydı kim: Kön͡glümde bir söz bar, aymaqqa uftanur-men, tėdi erse, dāyası aydı: Ol sözni man͡ga ayġıl, (4) men anın͡g tedārükini qılayın, tėdi erse, Zelīḫā aydı: Uşbu Yūsufqa andaġ ʿāşıq bolup turur-men kim bir sāʿat (5) munı körmesem, ṣabrum qarārım kėter, dīvāna teg bolur-men, tėdi erse, dāyası aydı kim: Hēç bu rāzın͡gnı Yūsufqa (6) aymışın͡g bar mu? tėdi erse, Zelīḫā aydı: Aymışım yoq, tėdi erse, dāyası aydı: Sen bir ḫalvat ėwde olturġıl (7) taqı ol ėwke Yūsufnı ündegeyin taqı üzen͡gizke qapuġnı baġlayın taqı rāzın͡gnı ayġıl. Eger fermānın͡gqa kirse, kirdi (8) ve eger fermānın͡gqa kirmese, qoḍmaġıl. Öz qulun͡g turur, ne erki bolġay? tėdi erse, Zelīḫā taqı bardı. Taqı ėwi bar erdi (9) üçinç qat içre erdi, ḫalvat ėw erdi, ol ḫalvat yerde olturdı. Taqı dāyası keldi Yūsufqa aydı: Yā Yūsuf, (10) Zelīḫā sėni ünder. Quṭayfirqa ıḍar sözi bar, tėdi erse, Yūsuf taqı bardı. Baqar, hēç kimerse yoq, taqı Zelīḫā (11) özini ārāsta qılıp olturmış. Yūsuf sėzdi kim bu ḫalvat yerde kirmekde fesād bolġay, tėp bir aḍaqın (12) ėwke qattı taqı bir aḍaqı taşra turur erken Zelīḫā keldi taqı Yūsufnun͡g ėlgini tuttı taqı dāya artındın itti taqı qapuġ- (13) -larnı baġladı taqı ketti erse, Yūsuf peyġāmbar Zelīḫā birle içre qaldılar. Bolmasa Yūsuf peyġāmbar Zelīḫā qatında (14) olturdı, velīkin Zelīḫā yüzinge baqmaz erdi, yerke baqar erdi. Zelīḫā aydı: Yā Yūsuf, ne körklüg yüzün͡g bar, tėdi (15) erse, Yūsuf aydı: Gūrke kirsem, üç kün ol gūrda yatsam, yüzüm andaġ zişt bolġay kim hēç kimerse baqa (16) bilmegey, tėdi. Yana Zelīḫā aydı: Yā Yūsuf, ne körklüg közün͡g bar, tėdi erse, Yūsuf aydı: Gūrda avval tökülgen ādemīnin͡g (17) közi bolġay, tėdi. Yana Zelīḫā aydı: Yā Yūsuf, ne körklüg saçın͡g bar, tėdi erse, Yūsuf aydı: Gūrda ādemīnin͡g avval tüşgen [361] (1) saçı bolġay, tėdi. Yana Zelīḫā aydı: Yā Yūsuf, men sėni qatıġ sewer-men. Sen mėndin nişe qaçar-sen? tėdi erse (2), Yūsuf aydı: Men san͡ga yaqın kelsem, Tan͡grıdın yıraq tüşer-men. Man͡ga Tan͡grı teʿālāqa yawuq bolmaqım yaḫşıraq turur (3) san͡ga yawuq bolġumça, tėdi. Yana Zelīḫā aydı: Yā Yūsuf, men sėni munça arzūlar-men taqı sen man͡ga hēç bir naẓar (4) qılmaz-sen, yerke baqıp sözler-sen. Āḫir man͡ga bir qata naẓar qılsan͡g, bolmaz-mu? tėdi erse, Yūsuf aydı. Qıyāmatda (5) közsüz bolmaqdın qorqar-men, tėdi. Yana Zelīḫā aydı: Yā Yūsuf, ėlgin͡gni bir qata bu yürekim üze qoḍġıl kim (6) yürekim ārām qılsun, tėdi. Yūsuf aydı: Qıyāmatda ėlgimke ġul qoyġaylar taqı tamuġqa atġaylar tėp qorqar-men, (7) tėp aydı erse, Zelīḫā aydı: Yā Yūsuf, men sėni öz mālım bėrip satġın

aldım. Sen menim fermānımqa nişe muṭīʿ (8) bolmaz-sen? tėdi erse, Yūsuf peyġāmbar *ʿas* aydı: Yazuq qarındaşlarımqa turur kim mėni qul tėp sattılar. Velīkin (9) men qul ermez-men, āzād turur-men, hem taqı peyġāmbarzāda turur-men. Man͡ga qul tėmek revā bolmaz. Atam atı Yaʿqūb peyġāmbar (10) turur, uluġ atam İsḥāq peyġāmbar turur, yana andın uluġ atam İbrāhīm peyġāmbar turur *ʿahimās*. Üç atadın peyġāmbar- (11) -zāda turur-men, tėdi erse, Zelīḫā hēç çāra tapmadı. Bolmasa turdı kim Yūsufqa yapşunġay. Yūsuf taqı qaçtı (12) qapuġ yanınġa bardı erse, Ḥaq teʿālā qudratı birle qapuġlarnın͡g kilīdleri yerke tüşti. Yūsuf çıqar erken Zelīḫā (13) etekini tutmış erdi, Yūsufnun͡g eteki artındın yırtıldı. Taqı Yūsuf taşqa çıqtı, artınça Zelīḫā çıqtı. (14) Baqar, Quṭayfir qapuġda turur. Yūsuf hēç neerse tėmedi erse, Zelīḫā cüftinge aydı: Yā Quṭayfir, uşbu qul man͡ga (15) yaman işke qaṣd qıldı, tėdi. Quṭayfir aydı: Yā Yūsuf, men san͡ga munça terbiyet qılur-men. Sen nişe menim ḫatunımqa, (16) nişe mundaġ işke qaṣd qıldın͡g, mėni ḥaqlamadın͡g? tėdi erse, Yūsuf aydı: Men mun͡ga qaṣd qılmadım, bu man͡ga (17) özini ʿarża qıldı, velīkin men Tan͡grıdın qorqup sizin͡g ḥaqqın͡gıznı saqlap imtināʿ qıldım, tėdi erse, Quṭayfir mütehayyir **[362]** (1) boldı. Bilmez kim Zelīḫā sözi mü rāst turur yā taqı Yūsuf sözi mü rāst turur. Yūsuf aydı: Eger bizke tanuq (2) kerek erse, ėwke kirin͡g, tėdi erse, Quṭayfir taqı ėwke kirdi. Yūsufqa aydı: Qanı tanuqun͡g? Yūsuf aydı: Uşbu beşikdeki (3) süt emer oġlan bar erdi. Bizim aḥvālımıznı bu oġlan kördi, tėdi erse, Quṭayfir aydı: Yā Yūsuf, sen dīvāna mu (4) sen? Bu süt emer oġlan neteg tanuqluq bėrgey? tėdi erse, Yūsuf peyġāmbar aydı: Ey nārasīda, tanuqluq bėrgil, menim (5) sözüm mü ḥaq turur yā taqı Zelīḫā sözi mü ḥaq turur? tėdi erse, Ḥaq *tvt* qudratı birle ol süt emer oġlan (6) tilke keldi taqı aydı: Eger Yūsuf kön͡gleki ileyindin yırtılmış bolsa, Zelīḫā sözi ḥaq turur taqı Yūsuf yalġan turur, (7) ve eger Yūsufnun͡g kön͡gleki art yandın yırtılmış bolsa, Yūsuf sözi ḥaq turur taqı Zelīḫā yalġan turur, tėp aydı erse, (8) Quṭayfir baqtı, Yūsufnun͡g kön͡gleki art yandın yırtılmış erdi. Quṭayfir baqtı, Zelīḫāqa çoġladı: Yazuk sendin (9) ermiş taqı bu oġlanġa buhtān qılmış-sen. Barġıl yazuqun͡gnı Tan͡grıdın yarlıqatu tilegil kim ḫaṭā qılġanlardın (10) sen. Yā Yūsuf, sen taqı bukündin son͡g mundın yüz çewürgil, munun͡g qatınġa kirmegil, tėdi.

ÜÇİNÇ FAṢL

Ḫamr (11) içmeklerinin͡g beyānı içinde turur.

İmām Muḥammed-i Beşreviyye *raḥmhi* Kenzü'l-aḫbār atlığ kitābında bu ḥadīs̱ni (12) keltürmiş. Ḥadīs̱ bu turur: قال رسول الله صلى الله عليه و سلّم من سلّم على شارب الخمر او صافحه او عانقه (13) أحبط الله تعالى عمله اربعين سنة

Bu ḥadīs̱ ma'nīsi ol bolur kim: Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: (14) Qayu mu'min ve muvaḥḥid ḫamr içgenge salām bėrse yā taqı anıñ birle muṣāfiḥat qılsa, ya'nī ėl tutuşsa, anıñ birle (15) mu'āniqa qılsa, ya'nī quçuşsa, Ḥaq *tvt* bu kimerseniñ qırq yılqı maqbūl ṭā'atlarını ḥabṭ qılġay (16) ol ḫamr içgenni aġırlaġanı üçün, tėp aydı.

Cābir *rażhu* aydı: Peyġāmbar *'as* ḥażratınġa bir (17) kimerse Yemendin kelip su'āl qıldı taqı aydı: Yā Resūlallāhi, bizim ėlde tarıġdın neerse qılurlar taqı anı içerler. **[363]** (1) Ol revā mu turur yā taqı nārevā mu turur? tėp su'āl qıldı erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ol ayġanıñ neerse ādemīni (2) esritür mü? tėp su'āl qıldı erse, ol kişi aydı kim: Esritür yā Resūllallāhi, tėdi erse, Peyġāmbar aydı *'as:* (3) *Kullu muskirin ḥarāmun.* Neerse kim esrütgen bolsa, ol ḥarām turur tep aydı. Taqı Tañrı te'ālā 'ahd qıldı kim: (4) Qayu kimerse esrütgen neerseni içer bolsa, ol kimerseke tamuġluġlarnıñ qanlarını iriñlerini içür- (5) -medin qoḍmaġaymen, tėdi.

İbnü 'Ömer taqı İbnü'l-'Abbās *rażhu* rivāyat qıldılar Peyġāmbardın *'as* andaġ aydı (6) kim: Cümle uluġ yazuqlardın uluġraqı ḫamr içmek turur, tėp aydı. Taqı qaçan kim mu'min qul ḫamrnı içmek üçün (7) ėlginge alur bolsa, Ḥaq te'ālā ol quldın raḥmatını yıġar, hēç añar raḥmat qılmaz. Qaçan kim ol ḫamrnı aġzınġa (8) qoyar bolsa, bu qul Ḥaq te'ālānıñ la'natınġa çomar taqı qaçan kim bu ḫamr ol qulnuñ qarnınga kirür bolsa, bu qul (9) Ḥaq te'ālānıñ ġażabınġa sezā bolur, taqı kim kim ḫamr içmedin içgen meclisinde olturur bolsa, musulmānlıq- (10) -nıñ ṭavqını boynından çıqarmış bolur.

Peyġāmbar *'as* aydı: Ḫamr içinde Tañrı te'ālā on kişike la'nat (11) qılıp turur: ḫamr üçün tal tikkenge taqı ḫamr satġanġa taqı ḫamr alġanġa taqı ḫamr içgenler* qatında olturup (12) baqġanġa, ḫamr üçün üzüm kesgenge taqı ḫamr üzümini saqlaġanġa taqı hem sıqturġanġa hem ḫamrnıñ sāqī- (13) -sınġa taqı ḫamrnı içmek üçün kötrüp eletgenge taqı içgenge.

Peyġāmbar *'as* aydı: Qaçan kim ḫamr içgen (14) tevbe qılmadın öler bolsa, qıyāmat kün *āvş* Ḥaq *tvt* ayġay ferīşteleringe kim: Bu 'āṣīni (15) tamuġqa bıraqıñ, tėp yėtmiş miñ ferīşte kelgeyler taqı ḫamr içgenni yüzi üze süreyü** tamuġqa bıraqġaylar (16) taqı ne miqdār kim dünyāda ḫamr içmiş ėrdi, ol miqdār ḥamīm içürgeyler.

Yana Peyġāmbar *'as* aydı: Kim kim ḫamr (17) içip esrüp öler bolsa, 'Azrā'īlqa taqı esrük satġaşġay, gūrke kirmişte hem esrük kirgey. Münker ve Nekīrge **[364]** (1) taqı esrük satġaşġay Qıyāmat kün bolsa, *āvş* gūrında qopmışda taqı esrük qopġay, Ḥaq te'ālā (2) ḥażratınġa kelmişde taqı

* Yazmada: *içgenlerke.*
** Yazmada: *süvreyü.*

esrük kelgey, tamuġqa kirmişde taqı esrük kirgey. Tamuġ içinde bir taġ bar kim ol (3) taġ atı Sekrān turur taqı ol taġ içinde bir çeşme bar, qandın turur. Bu ḫamr içip ölgenni ol taġ üzesinde (4) qoyġaylar taqı ṭa'āmı taqı şarābı ol qandın bolġāy, tep aydı. Andın soñ aydı kim: Vāy bolsun ol bedbaḫtqa (5) kim ḫamr içip tevbe qılmadın öler bolsa, tėdi taqı aydı kim: Bu ḫamr cümle yawuz işlerniñ anası turur. Ne kim ma'ṣiyat (6) bar erse, cümlesi mundın tuġar taqı cümle şerniñ kilīdi bu turur. Kim kim bu ḫamrnı içer bolsa, cümle şer taqı yamanlıq anıñ (7) qatında yıġılur, tėp aydı.

Baġdād ėlinde bir mu'aẕẕin bar erdi Ṣāliḥ atlıġ. Qırq yıl mu'aẕẕinlik qıldı. Mescidke yaqın (8) bir Naṣrānīniñ 'ayālı bar erdi, iñgen ṣāḥib-cemāl erdi. Bu mu'aẕẕin qaçan kim eẕān oqımaq üçün munāraġa (9) miner bolsa, baqar erdi. Bu işni mudāvamat qılu 'āşıq boldı, ol miqdār boldı kim hēç ṣabrı qarārı (10) qalmadı, Yana bir kün munārada taqı eẕān oqıdı taqı bu 'ayāl öçekde erdi. Muñga üküş naẓar qılmış erdi. 'Işqı (11) ġalaba qıldı taqı munāradın tüşüp anıñ öçekinge bardı taqı Naṣrānī qızınġa mu'āniqa qılayın tėdi erse, (12) ol qız qaçıp tüşti taqı atasınġa ḫabar bėrdi erse, tuttılar taqı mu'aẕẕinge aydılar: Sen musulmānlar mu'aẕẕini (13) bolġay-sen, munuñ teg fāḥiş işke qaṣd qılġaysen. Men sėni ḥālī musulmānlar qāżīsınġa eleteyin (14) taqı edeb qıldurayın, tėp tefzī' ve tehdīd qıldı erse, mu'aẕẕin aydı: Men seniñ qızıñġqa 'āşıq bolup turur-men, (15) kerek kim bu qızıñġnı mañga cüflendürseñ, tėdi erse, ol Naṣrānī aydı: Bu qızımnı sañga cüftlendüreyin, qaçan kim (16) men qılġan işlerni qılsañ; yā menim dīnimke kirseñ yā taqı toñuz ėti yeseñ yā taqı ḫamr içseñ, tėdi (17) erse, bu mu'aẕẕin aydı: Seniñ dīniñke kirmek muḥāl bolġay, taqı toñuz ėtini yemek hem iñgen yaman iş turur, velīkin **[365]** (1) ḫamr içeyin, tėdi erse, bardılar taqı ḫamr keldürdiler taqı ol qızġa bardılar. Ol qız sāqī bolup mu'aẕẕinke ḫamr (2) içürdi. Qaçan kim mu'aẕẕin ḫamr içti erse, esrüdi. Andın soñ iştahāsı boldı erse, toñuz ėtini keldürdiler, (3) anı taqı tenāvul qıldı. Andın soñ qız atası aydı kim: Ėmdi eger menim dīnimke kirmeseñ, sañga bu qızımnı bėrmez-men, (4) tėdi, kerek kim Naṣrānī bolsañ, tėdi erse, qızdın i'rāż qılu bilmedi, aydı: Halā Naṣrānī boldum, tėdi, (5) erse, atası taqı qızını añga bėrdi. Taqı ėkegüni ḫalvat qoydılar. Mu'aẕẕin aydı kim: Öçekke mineyin taqı irāqat (6) qılayın, andın soñ ḫalvat qılayın, tėp öçekke minip tüşerinde taqı töpen yıqıldı taqı helāk boldı maqṣūdınġa (7) teg-medin öldi. Ḫamr sebebidin īmānını uçġundı taqı ebedī tamuġluġ boldı. Yā Rebbī, cümle mu'minlarnı keremüñ birle (8) munuñ teg ḥaldın sen saqlaġıl.

İdrīs peyġāmbar '*as* zamānasında ḫalāyıqlar üküş ma'ṣiyat qılu (9) başladılar erse, ferīşteler Ḥaq te'ālā ḥażratınġa munācāt qılıp aydılar: Yā Rebbī, bu ādam oġlanlarınıñ (10) ma'ṣiyatını taqı fisq ve fucūrlarını

in͡gen üküş körer-miz, tėdiler erse, Ḥaq *tvt* ol ferīştelerke (11) aydı kim: Eger sizlerke taqı yemek, içmek, şehvet bėrse ėrdim, sizler taqı andaġ qılġay erdin͡giz, tėdi erse, (12) ferīşteler aydılar: Yā Rebbī, bizlerdin ma'ṣiyat kelmegey, tėdiler. Ḥaq te'ālā anlarġa aydı: Andaġ erse, sizler (13) aran͡gızda bir qaçnı üḍürün͡g. Men anlarġa nefs, şehvet bėreyin taqı anlar kündüz yer yüzinge ėnsünler taqı musulmānlar (14) arasında qāżīlıq qılsunlar taqı kėçe bolsa, bayaqı maqāmlarınġa aşıp tursunlar, tėdi erse, bu ferīşteler (15) üç ferīşteni üḍürdiler. Hārūt taqı Mārūt taqı 'Azāzīl. Qaçan kim Ḥaq *tvt* bu üç ferīşteke (16) nefs taqı şehvet bėrdi erse, ḥālları müteġayyir boldı. Ol sā'at içinde 'Azāzīl aydı: Yā Rebbī, tevbe qıldım, man͡ga (17) bu iş kerekmez, tėdi erse, Ḥaq te'ālā taqı ol 'Azāzīlnin͡g tevbesini qabūl qılıp nefsini taqı şehvetini kėterdi erse, **[366]** (1) ol ferīşte qırq yılqa tegi secdedin başını qaldurmadı öz uyatıdın. Qırq yıldın son͡g Ḥaq te'ālādın destūr (2) boldı kim: Ey 'Azāzīl, ėmdi başın͡gnı kötergil, tėp 'Azāzīl taqı başını köterdi ėkki aḍaqı üze tikildi, ṭā'at (3) ve 'ibādat qılur taqı üküş zārīlıq qılur, 'öẕr qılur taqı ḫacālat içinde hēç başını qaldurmaz qıyāmatqa tegi. Velīkin (4) Hārūt taqı Mārūt yer yüzinge ėndiler taqı ādam oġlanları birle iḫtilāṭ qılur erdiler taqı türlüg türlüg (5) ṭa'āmlardın tenāvul qılur erdiler taqı ḫalāyıqlar arasında ḥükm qılur erdiler taqı kėçe bolsa, ėkegü kökke aşıp (6) öz maqāmlarında ṭā'at ve 'ibādat birle meşġūl bolur erdiler. Bir kün bir ḫatun keldi ḫalvatta, Zühre atlıġ, (7) in͡gen ṣāḥib-cemāl erdi. Munlar qatında olturdı taqı öz cüftidin şikāyat qıldı erse, Hārūt taqı Mārūt taqı (8) ėkegünün͡g kön͡gülleri bu Zühreke meyl boldı taqı aydılar: Eger bizim fermānımızqa muṭī' bolsan͡g, senin͡g işin͡gni (9) öz rāyın͡gça qılalın͡g, tėdiler erse, ol 'avret munlarġa munqād bolmadı taqı çıqtı. Ėkinç kün yana özini ārāsta (10) qıldı taqı ḫalvatqa keldi erse, munlar bayaqı tėg bu Zühredin murādlarını tilediler erse, ol aydı kim: Men butperest (11) turur men. sizler menim butumġa secde qılın͡g, andın son͡g men sizke munqād bolayın, tėdi erse, munlar unamadılar (12) erse, ol taqı çıqtı. Üçinç kün ol Zühre ḫamr alıp keldi erse, munlar 'ışqı taqı ziyāda boldı taqı mundın öz murād- (13) -larını tilediler erse, ol aydı kim: Üç işdin birini iḫtiyār qılsan͡gız, men taqı sizin͡g fermānın͡gızqa boyun (14) bėreyim; yā menim butumqa secde qılın͡g yā taqı ėrimni öltürün͡g yā taqı ḫamr içing, tėp aydı erse, munlar aydılar: (15) Butqa secde qılmaqlıq kāfirlıq turur, ol işni qılmaġaymiz, taqı kişini nāḥaq yerde öltürmek taqı uluġ yazuq- (16) -lardın turur, bu işni taqı qılmaġaymiz, velīkin ḫamr içelin͡g; anın͡g üçün kim ḫamr içmek taqı uluġ yazuqlardın (17) turur, illā meger anın͡g żararı özümüzke turur, ön͡ginge ermez, tėdiler erse, bu Zühre ḫamr alıp kelmiş erdi, özi **[367]** (1) sāqīlıq qıldı. Ançа iştiler kim esürdiler taqı ol Zühre birle zinā qıldılar. Bu ḥālda erdiler kim Zührenin͡g eri (2) keldi erse, anı taqı öldürdiler. Andın son͡g Zühre ṣanamını çıqardı taqı munlarġa aydı: Eger mėni sewer ersen͡giz,

kerek (3) kim menim köñglüm üçün bu ṣanamġa secde qılsañgız, tėp derḫōst qıldı erse, ṣanamqa taqı secde qıldılar. Ol ḫamr (4) içmek sebebidin munça ma'ṣiyatqa tüştiler. Qaçan kim kėçe boldı erse, kökke aşalım, tėdiler erse, aşa bilmediler. (5) Ḥaq te'ālānıñg atını aytıp aşar erdiler. Bu ma'ṣiyatlar sebebidin ol atnı Haq te'ālā anlarqa unutturdı. Ertesi İdrīs (6) peyġāmbar *'as*'qa bardılar taqı İdrīs peygāmbardın derḫōst qıldılar: Bizler yawuz işler qılduq. Ėmdi tevbe (7) qılduq kerek kim Tañgrı te'ālādın bizlerni qolsañg, tėdi[ler]. Munlarnı Ḥaq te'ālādın qoldı erse, Ḥaq, te'ālā İdrīs peyġāmbarqa (8) vaḥy qıldı kim: Bularġa iḫtiyār bolsun qıyāmatqa tegi dünyāda tena''um qılsunlar taqı āḫiratta ebedī tamuġluġ bolsunlar (9) yā taqı dünyānıñg 'uqūbatını qılsunlar āḫiratta bayaqı öz maqāmlarında bolsunlar, tėp vaḥy keldi erse, munlar (10) aydılar kim: Bizler dünyā 'uqūbatını iḫtiyār qılduq kim nihāyatı bar taqı āḫirat 'uqūbatınıñg nihāyatı yoq, tėdiler erse, (11) Ḥaq te'ālā buyurdı ferīştelerke: Barıñg, munlarnı Bābil atlıġ yerniñg quḍuġında aḍaqlarıdın töpen asıñg, tėdi erse, (12) ol ferīşteler taqı Hārūtnı taqı Mārūtnı Bābil quḍuġında töpen astılar taqı* anlar suwsalıq birle mubtalā (13) turur ol ḫamr içmek sebebidin. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* Zühre yılduznı körer bolsa, köñglinge Hārūt Mārūtnı (14) azdurġan Zühre tüşer erdi taqı ol Zühreke la'nat qılur erdi taqı aytur erdi kim: Ol mel'ūne sebebidin ėkki (15) arıġ ferīşteler mu'āqib boldılar, tėp aytur erdi, velīkin Zühre yılduzġa sökmez erdi. Munuñg teg Süheyl atlıġ (16) ẓālim keçip turur erdi. Süheyl yılduznı körer bolsa, ol ẓālim köñglinge tüşer erdi taqı añga la'nat qılur erdi, velīkin (17) Süheyl yılduzınġa la'nat qılmaz erdi. Taqı bu Hārūt taqı Mārūtnuñg atları ma'ṣiyat qılmazdın oza 'Azā taqı 'Azāyā **[368]** (1) erdi. Ma'ṣiyat sebebidin Ḥaq *tvt* atlarını taġyīr** qıldı, Hārūt Mārūt tėp yād qıldı. Munuñg teg (2) İblīs *'al*'niñg, atı 'Azāzīl erdi, ma'ṣiyat sebebidin Ḥaq *tvt* İblīs at atadı.

Ozaqı (3) zamānada bir zāhid bar erdi. Atı Barṣīṣā erdi taqı on ėkki yıl Ḥaq te'ālāqa 'ibādat qıldı taqı bir rivāyatta (4) tört yüz yıl 'ibādat qıldı. Altı miñg kimerse özi ḫıdmatında ṣāḥib-kerāmāt boldılar taqı yėti qat kök (5) ferīşteleri ta'accub qıldılar bu Barṣīṣānıñg 'ibādatındın. Taqı 'ömri içinde hēç yazuq qılmadı. Ḥaq tebāraka (6) ve te'ala ferīştelerke ḫiṭāb qıldı taqı aydı: Ey arıġ qullarım, bu Barṣīsānıñg 'ibādatından nė ta'accub qılur-siz? (7) Anı kim men bilür-men, sizler bilmez-siz. Menim 'ilmümde bu Barṣīṣā kāfir turur, munuñg munça 'ibādatı maqbūl ermez. (8) 'Āḫir vaqtında kāfirlıq birle dünyādın çıqġay taqı ebedī tamuġluġ bolġay, tėp aydı erse, cümle ferīşteler ta'accub (9) qıldılar kim: Ādemī munça 'ibādat qılmışdın soñg neçük kāfir bolġay? tėp aydılar. Bu sözni

* **Burada gereksiz olarak *Ḥaq te'ālā* bulunmaktadır.**
** **Yazmada: *taġayyur*.**

İblīs eşitti. Ol (10) vaqtın İblīske icāzat bar erdi kökke minmekke taqı ferīştelerdin söz eşitmekke. Qaçan kim Muṣṭafānıṅ (11) mubārek qadamı yerke ėndi erse, Ḥaqdın fermān boldı ferīştelerke kim: Bukündin soṅ İblīs kökke aşar bolsa, (12) ot birle atıṅ, [tėp]. Neteg kim Ḥaq te'ālā Kelāmı içinde anlar tilindin ḫabar bėrü yarlıqar, *qt:* و انّا كنّا (13) نقعد منها مقاعد للسّمع فمن يستمع الآن يجد له شهاباً رصداً (LXXII: 9) Ma'nīsi ol bolur kim: Şeyṭān– (14) –lar taqı dēvler aytur: *innā kunnā naq'udu minhā maqā'ida li's–sam'i* ya'nī bizler aytur erdük ferīştelerdin ḫabarlar ėşitgü (15) yerlerde, *fa-man yastami'i 'l-ān yacidu lahu şihāban raṣadan* ėmdi kim kim ḫabar ėşitür bolsa, āmāda qılınmış otnı (16) öz nefsinge bulur tėp ayturlar. Qaçan kim İblīs ferīştelerdin mundaġ ḫabar eşitti kim bu Barṣīṣā āḫir vaqtında (17) dünyādın īmānsız çıqar, tėp qaṣd qıldı Barṣīṣānı azdurmaqġa. Munçadın berü Barṣīṣādın ṭama' **[369]** (1) kesip turur erdi kim üküş 'ibādat qıldı ṭā'at ve 'ibādat aṅar ġıdā boldı, rūḥınġa taqı nefsiṅge ṭā'atnıṅ (2) lezẕeti taqı 'ibādatnıṅ mezesi ornadı, tėp. Qaçan kim bu ḫabarnı ėşitti erse, sewündi taqı yüreklendi taqı rāhiblar (3) tonını keḍip ėgninge seccāda kemişip ėlginge 'aṣā alıp Barṣīṣānıṅ ṣavma'asınga keldi taqı destūr tiledi erse, (4) Barṣīṣā aydı: Kim sen? tėp su'āl qıldı erse, İblīs aydı kim: Men taqı bir seniṅ teg 'ābid turur-men, Taṅrı (5) te'ālāqa 'ibādat qılmaq içinde saṅa yārī bėrmekke keldim, tėdi erse, Barṣīṣā taqı ṣavma'a qapuġın açtı. (6) İblīs taqı kirdi, üç kün 'ibādat qıldı Barṣīṣānıṅ ṣavma'asında. Bu üç kün içinde hēç ṭa'ām (7) tenāvul qılmadı, hēç taqı uyımadı taqı közindin qaṭarāt ve 'abarāt yaşlar aqturdı. Barṣīṣā munuṅ 'ibādatıdın (8) ta'accub qıldı taqı aydı: Ey 'ābid, seniṅ 'ibādatıṅ maṅa iṅgen ḫoş keldi. Üç kün boldı kim hēç ṭa'ām tenāvul (9) qılmadıṅ hēç neerse içmediṅ taqı hēç uyımadıṅ. Men ėkki yüz on ėkki yıl boldı kim ṭā'at ve 'ibādat birle (10) meşġūl turur-men, hēç munuṅ teg qılu bilmez-men, ṭa'ām taqı tenāvul qılur-men, neerse taqı içer-men hem tünnüṅ ba'żı- (11) -sını taqı ımızġanur-men. Sėni körer-men, hēç munlardın qılmadıṅ taqı ṭā'at ve 'ibādat içinde közüṅ yaşı aqar, (12) hēç tiṅmez. Maṅa taqı munuṅ teg ṭā'at qılmaq ögretseṅ bolġay-mu? tėp su'āl qıldı erse, İblīs aydı: Ey (13) Barṣīṣā, men yazuq qılıp turur-men. Qaçan kim Ḥaq te'ālā ḥażratınġa tikilsem taqı ṭā'at ve 'ibādat qılsam, ol (14) yazuqnı köṅglümke tüşürür-men. Boġazımqa ṭa'ām taqı közümke uyqu taqı kirmez, közüm yaşı taqı tiṅmez. Velīkin (15) sen 'ömrüṅ içinde yazuq qılmışıṅ yoq; ol ma'nīdin ötrü fāriġ turur-sen. Eger sen taqı bir yazuq qılmış bolsa (16) erdiṅ, anı köṅglinge tüşürse erdiṅ, hēç boġazıṅqa ṭa'ām barmaġay erdi taqı közüṅke hēç uyqu kirmegey (17) erdi, tėdi erse, Barṣīṣā aydı: Andaġ erse, maṅa taqı işārat qılġıl, men taqı bir yazuq qılayın taqı ṭā'at içinde lezẕet **[370]** (1) bulayın, tėdi erse, İblīs aydı: Zinā qılġıl, tėdi erse, Barṣīṣā

aydı: Zinā qılmaq yawuz fi'l turur, zinā qılmaġaymen, tėdi. (2) İblīs aydı: Andaġ erse, kişini öldürgil, tėdi erse, Barṣīṣā aydı: Bu taqı andan uluġraq yazuq turur. Munı taqı (3) qılmaz–men, tėdi erse, İblīs aydı: Andaġ erse, ḫamr içgil, tėdi erse, Barṣīṣā aydı: Ḫamr içmek munlardın āsānraq (4) turur. Ḫamr içeyin, tėdi, velīkin bu ḫamrnı mana kim ḥāṣil qılġay? tėdi erse, İblīs aydı: Men ḥāṣil qılġaymen, tėdi. (5) Barṣīṣā aydı: Andaġ erse, ḥāṣil qılġıl, keltürgil, tėdi erse, İblīs aydı: Menim birle şeherke barġıl. Bir ḫalvat (6) yer bar, anda kireling̑ taqı men sang̑a ḫamr keltüreyin, tėp Barṣīṣānı ḫamr ėwinge ėletti. Taqı ol ḫamr satġuçınıng̑ 'avreti (7) bir ṣāḥib–cemāl 'avret erdi. Ang̑ar aydı kim: Kelgil taqı özinge sāqīlıq qılġıl, tėdi erse, ol 'avret taqı keldi, (8) Barṣīṣāqa ḫamr adaqı bėrdi. Barṣīṣā taqı bir qaç adaq içti erdi. Barṣīṣānıng̑ vaqtı müteġayyir boldı. Taqı (9) İblīs çıqtı taqı Barṣīṣānı ol 'avret birle ḫalvat qoydı erse, Barṣīṣānıng̑ ol 'avretke meyli boldı taqı (10) anıng̑ birle zinā qıldı. İblīs bardı taqı ol 'avretning̑ ėringe ḫabar bėrdi erse, ėri keldi, 'avretini bu ḥāl üze kördi (11) erse, Barṣīṣā tuttı taqı bu 'avretning̑ ėrin öltürdi. Taqı İblīs derḥāl bardı, ol ėlning̑ pādşāhınga ḫabar bėrdi (12) erse, pādşāh taqı vezīrleri birle keldiler. Baqarlar, bir kişi ölüp yatur taqı Barṣīṣā ėsrüp bu 'avret bile içe (13) olturur. Barṣīṣānı tuttılar taqı dārqa astılar. Bu ḥālda İblīs yana Barṣīṣā qatınga keldi taqı aytur: Ey Barṣīṣā, (14) tileyür–mü–sen kim sėni bu ḥāldın qutġarsamen? tėdi erse, Barṣīṣa aydı: Tiler–men, tėdi. İblīs aydı: Eger tiler (15) erseng̑, mang̑a bir secde qılġıl. Men sėni bu ḥāldın qutgarayın, tėdi erse, Barṣīṣā aydı: Bu dār üze neteg secde qılayın? (16) tėdi erse, İblīs aydı: Başıng̑ birle işārat qılġıl, tėdi erse, ol taqı başı birle işārat qıldı taqı kāfir boldı. Cellād taqı (17) Barṣīṣānı qılıç birle urmış erdi. Helāk boldı taqı ebedī tamuġluġ boldı ol ḫamr içmek sebebidin. Ey Bār Ḫudāyā, **[371]** (1) bizlerni taqı cümle mu'minlarnı şeqāvatdın keremüng̑ birle saqlaġıl taqı cümlemüzke sa'ādat-i ebedī sen rūzī qılġıl. Āmīn, (2) Rabba'l–'ālamīn.

TÖRTİNÇ FAṢL

Tekebbür qılmaq āfatınıng̑ beyānı içinde turur.

İmām Baġavī *raḥmhi* Meṣābīḥ (3) atlıġ kitābında bu ḥadīsni keltürmiş. Ḥadīs bu turur: قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم لا يدخل الجنّة
من فى قلبه (4) مثقال ذرّة من كبر فقال رجل انّ الرّجل يحبّ ان يكون ثوبه حسناً
ونعله حسنا قال انّ الله جميل يحبّ الجمال (5) الكبر من [ما] نظر الحقّ و عمط النّاس
Bu ḥadīs ma'nīsi ol bolur kim: Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Uçtmaḥqa (6) kirmes ol kimerse kim köng̑linde zerre endāzasınça kibr bolsa, tėdi erse, ṣaḥābalarda biri aydı: Yā Resūlallāhi, (7) ėr kimerse tonı körklüg bolmaqını na'līni körklüg bolmaqını sewer, bu kibr bolġay-mu? tėp

su'āl qıldı erse, (8) Peyġāmbar *'as* aydı: Ḥaq *tvt* cemīl turur, cemālnı sewer. Kibr ol bolur kim Ḥaq te'ālānıñ fermānınġa iltifāt (9) qılmas[a], taqı ḫalāyıqġa ḫōr köz birle baqsa.

Zuhrī aytur *rażhu*: S̱ābit ibnü Qays *rażhu* Peyġāmbar *'as* (10) ḫıdmatınġa kirdi taqı aydı: Yā Resūlallāhi, helāk boldum, tėdi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā S̱ābit, ne birle helāk boldun? (11) tėp su'āl qıldı erse, S̱ābit aydı: Yā Resūlallāhi, Tañrı *tvt* bizlerni yıġdı kim Peyġāmbar *'as* ḥażratında (12) bolsañız, āvāzıñıznı Peyġāmbar āvāzıdın yüksek qılmañ, tėp; neteg kim Kelāmı içinde ḫabar bėrü yarlıqar, *qt:* (XLIX: 2) يٓا ايها الّذين آمنوا لا ترفعوا اصواتكم فوق صوت النّبى (13) Taqı menim āvāzım qatıġ turur taqı qatıġ sözlemek (14) 'ādat qılıp turur–men, hēç aqru sözleyü bilmez–men. Bu işdin iñen qorqar–men, tėdi. Taqı Tañrı *tvt* (15) bizlerni yıġdı qılmaġanımız işler birle ḫalāyıqlar bizlerni ögmekni sewmekdin neteg kim Kelāmı içinde ḫabar bėrü yarlıqar, (16) *qt:* (III: 188) ويحبّون ان يحمدوا بما لم يفعلوا Taqı mėni kişi öger bolsa, men anıñ ögmekini sewer–men. (17) Yana iñen qorqar–men kim qıyāmat kün giriftār bolmaqdın. Yana Tañrı te'ālā bizlerni yıġdı tekebbür qılmaqdın, neteg kim Kelāmı **[372]** (1) içinde ḫabar bėrü yarlıqar (XVI: 23) الله (....) لا يحبّ المستكبرين Taqı men körklüg tonlar keymekni sewer–men, ançaqa tegi kim na'līnim (2) qayışı körklüg bolmaqını taqı qamçım çıpçurġası körklüg bolmaqını sewer–men taqı bu işlerdin qorqar–men, tėdi erse, (3) Peyġāmbar *'as* aydı: Yā S̱ābit, ol kibr ermez. Ḥaq te'ālā cemīl turur, cemālnı sewer. Taqı mu'minġa ni'met bėrse, ol ni'metniñ (4) es̱eri ol mu'min üze körünmekini sewer. Ol kibr bolmaz. Kibr ol bolur kim Ḥaq te'ālānıñ buyruqını osal tutsañ, iltifāt (5) qılmasañ taqı ḫalāyıq közünde ḫōr körünseñ, barçadın öziñni artuq körseñ, kibr ol bolur, tėdi.

Bir kimerse keldi (6) taqı emīre'l-mu'minīn 'Ömerdin *rażhu* destūr tiledi kim: Erte namāzıdın soñ qavmumġa va'ẓ ve naṣīḥat qılsam (7) taqı Peyġāmbar *'as*'dın eşitgen ḥadīs̱lerni aysam, tėp icāzat tiledi erse, 'Ömer *rażhu* ol kimerseke icāzat (8) bėrmedi taqı aydı kim: Men qorqar–men, qaçan kim sen ḫalāyıq arasında va'ẓ u naṣīḥat qılsañ taqı ḫalāyıq sañga i'tibār (9) qılsalar, sen sişgeysen taqı uluġ bolġaysen taqı öziñni S̱üreyyā yılduzda körgeysen taqı ol işler birle helāk (10) bolġaysen, tėp destūr bėrmedi.

Benū İsrā'īl içinde bir 'ābid bar erdi. Qayda yörise, Ḥaq te'ālā fermānı birle üzesinde (11) bir bulıt yöriyür erdi. ol 'ābidke hēç künnüñ ḥarāratı tegmez erdi. Barça ḫalāyıq ol 'ābidni aġırlar erdiler. Bir kün (12) bir fāsiq keçerinde bu 'ābidni kördi taqı özi birle aydı kim: Benū İsrā'īlniñ 'ābidi bu turur taqı men Benū İsrā'īlniñ fāsiqi (13) taqı ya-

wuzı turur–men. Barayın, özi ḫıdmatında bir sā'at olturayın. Bolġay kim özi berekātında Ḥaq te'āla men miskīn fāsiqni (14) yarlıqaġay, tėp meskenet birle bardı taqı ol 'ābid qatında olturdı erse, ol 'ābid bu fāsiqdin 'ārlandı taqı bu fāsiqqa (15) ḫōr köz birle baqtı taqı özi birle aydı kim: Men Benū İsrā'īlning 'ābidi taqı zāhidi bolġaymen; bu fāsiq menim qatımda nė (16) qılur? tėp özini uluġ kördi taqı ol fāsiqni ḫōr kördi erse, Ḥaq *tvt* ol 'ābidning ol qılġan işini (17) tilemedi taqı ol zamanānıng peyġāmbarınġa vaḥy ıda bėrdi taqı aydı kim: Ey peyġāmbar, barġıl, ol ėkki kimerseke ḫabar bėrgil kim **[373]** (1) men ol zāhidning cümle ṭā'atını ḥabṭ* qıldım, ṭā'atını baştın qılsun menim qullarımġa ḫōr köz birle baqġanı üçün taqı (2) ol fāsiqning cümle yazuqını yarlıqadım özini miskīn 'āciz körüp önginlerni özidin artuq körgeni üçün, tėp (3) aydı erse, ol peyġāmbar taqı kelip bu ėkkisinge bu ḫabarnı aymış erdi ol bulut** ol 'ābid üzesidin kėtti taqı ol fāsiq (4) üzesinge keldi.

Peyġāmbar *'as* du'āsı içinde bu du'ānı üküş aytur erdi الّلهمّ انّى اعوذ بلك من نفحة الكبراء (5) Ma'nīsi ol bolur kim: Ey Bār Ḫuḍāyā, sanga sıġınur–men tekebbürnüng şişmekidin, tėp aytur erdi taqı aydı kim: Kim tilese, tamuġluġ (6) kişike baqayın, tėp ol kişike baqsun kim özi olturmış bolġay taqı ileginde kişiler qol qawşurup ḫıdmatda (7) öre turmış bolġay, tėdi. Peyġāmbardın 'azīzrek kimerse yoq erdi taqı Peyġāmbar *'as* önginde ṣaḥābalar örü (8) qopup turmaz erdiler, anıng üçün kim Peyġāmbar *'as* ol işni qatıġ yigrenür erdi.

On ėkki kimerse Mūsā (9) peyġāmbar *'as* ḫıdmatında küwendiler. Biri aydı kim: Menim toquz atamġa tegi eşrāf turur ḥurmetlig taqı 'izzetlig (10) baylar taqı mun'imlar tururlar men taqı anlar mengizlig ḫalqlar ara 'azīz turur–men taqı bay turur–men. Sen ne kişi boldung kim (11) menim birle qarşu turġaysen? tėdi erse, Ḥaq te'ālā Mūsā peyġāmbarġa vaḥy ıda bėrdi taqı aydı: Yā Mūsa, ayġıl bu kimerseke kim (12) ol toquz atang birle kim mufāḫirat qılur–sen, anlar cümlesi tamuġda tururlar, sen taqı anlar mengizlig tamuġluġ turur–sen. (13) Ol kimerse kim tamuġluġ bolġay, anga ne mufāḫirat qılmaq kerek bolġay? tėp aydı.

Muṭrif atlıġ kimerse bar erdi, 'ābid (14) ve zāhid erdi. Muhlib atlıġ ḫalīfanı kördi kim küwenü yöriyür. Muṭrif aydı: Yā Muhlib, bu yörüşni Ḥaq te'ālā yigrenür. (15) Munung teg küwenü yörümegil, qul teg meskenet birle yörigil, tėdi erse, Muhlib aydı: Yā Muṭrif, sen mėni bilmezmü–sen kim (16) men kim turur–men? Manga neteg mundaġ söz sözleyür–sen? tėdi erse, Muṭrif aydı: Yaḫşı bilür–men, avvalıng bir pāra murdār (17) suw erdi taqı āḫiring hem murdār ölügse bolġay. Arada bir pāra

* Yazmada: *ḥabaṭa.*
** Yazmada: *yigit.*

necāsatnı kötrüp yöriyür-sen, tėdi erse, Muhlib uftandı [374] (1) taqı ol yörimekni qoḍtı.

'Amal ibnü Şeybe aytur: Ṣafā Merve arasında sa'y qılur erdim. Baqar-men, bir kimerse qaṭırġa (2) minmiş, ileyinde qullar taqı ḫādimlar yügrü yöriyürler, musulmānlarnı süre zaḥmat tegrü, tekebbür birle yöriyürler. Qaçan kim (3) ḥec qılıp Baġdādqa keldim erdi, bir kimerse kördüm, yalıñ baş, yalıñ adaq, miskīn, 'āciz bolup yöriyür. Baqtım (4) taqı Ṣafā Merve arasında qaṭır minip tekebbür* birle yörigen kişike oḫşattım taqı aydım: Ey dervīş, sen ol kimerse (5) ermez-mü-sen kim Ṣafā taqı Merve arasında qaṭır minip qullarıñ birle yöriyür erdiñ? tėp aydım erse, ol aydı kim: (6) Ārī, men ol kimerse turur-men. Ka'bede Ḥaq te'ālānıñ ėwinde cümle ḫalāyıq yalıñ baş taqı yalıñ aḍaq iḥrām (7) keḍip miskīnlik birle, alçaqlıq birle yöriyür erken men anda tekebbür birle qullar ḫādimlar birle yöriyür erdim. Qaçan (8) kim men alçaqlıq qılġu yerde alçaqlıq qılmadım erse, Ḥaq te'ālā mėni mundaġ ḫōr qıldı. Barça ḫalāyıq 'izzet birle (9) yöriyürler, men ḫōr bolup yöriyür-men, tėdi.

Selmān ibnü Fārsī qatında Qurayş qabīlalıġ 'Arablar mufāḫirat qılıştılar. (10) Selmān Fārsī *raḥmhi* aydı: Men murdār suwdın yaratıldım taqı bukün yarın ölüm kelgey taqı ol gūr içinde men (11) murdār ölügse tėg bolup yatġay-men. Qıyāmat kün bolsa, *ävṣ* 'amallarımnı terāzūqa keldürüp ölçgeyler. (12) Eger ṭā'atım yüñgül bolup ma'ṣiyatım aġır kelse, iñgen le'īm bolġay-men; ve eger ṭā'atım aġır kelse, ol vaqtın (13) kerīm bolġaymen. Ḥālī ma'lūm ermez, tėp aydı erse, ol mufāḫirat qılġan 'Arablar taqı uftandılar taqı mufāḫiratnı (14) qoydılar.

Bir kün Peyġāmbar *'as* yārānları birle olturmış erdi kim ṣaḥābalarda biri Peyġāmbar *'as*'qa (15) teveccüh qılıp kelür erdi. Bu olturġan ṣaḥāba ol kelgenni ögdiler erse, Peyġāmbar *'as* ol kelgenge naẓar (16) qıldı taqı aydı: Sizler bu kelgenni öger-siz. Men anıñ yüzinde Şeyṭān vesvesesiniñ eṯerini körer-men, (17) tėp aydı. Qaçan kim ol kimerse Peyġāmbar *'as* qatınġa keldi taqı olturdı erse, Peyġāmbar *'as* ol kimerse- [375] (1) -ke aydı: Men sañga Tañgrını şefī' qılur-men kim sen rāst ayġıl, qaçan kim bizlerni körmişde köñglüñgde (2) keçti-mü kim Peyġāmbar *'as* qatında olturġanlar cümlesidin men yaḫşıraq turur-men Ḥaq te'ālā ḥażratında? (3) tėp su'āl qıldı erse, ol kimerse aydı: Yā Resūlallāhi, rāst aytur-sen, munuñ teg söz köñglümde keçti, tėdi erse, (4) Peyġāmbar *'as* aydı: Ey Bār Ḫudāyā, bilgenim yazuqlardın taqı seniñ ḥażratıñgdın yarlıqatu tileyür-men, bilmegenim (5) yazuqlardın taqı seniñ ḥażratıñgdın yarlıqatu tileyür-men, tėp Ḥaq te'ālāġa sıġındı erse, ṣaḥābalar aydılar: Yā Resūlallāhi, (6) siz taqı mu yazuqlardın qorqar-siz? tėp aydılar erse,

* Yazmada: *tekbīr*.

Peyġāmbar *'as* aydı: Men neteg eymen (7) bolur–men kim mu'min qulnuŋ köŋli Ḥaq te'ālānıŋ qahrı taqı luṭfi arasında müteḥayyir turur. Neteg kim tilese, taṣarruf (8) qılur, tėdi taqı bu āyatnı oqıdı, *qt*: و بدا لهم من الله مالم يكونوا يحتسبون (XXXIX: 47) Ma'nīsi ol (9) bolur kim: Ẓāhir boldı anlarġa Taŋrı te'ālādın ol neerseler kim anı andaġ bolġay, tėp sėzmez erdiler.

Saqaṭī (10) *raḥmhi* aydı: Eger bir kimerse bir būstānqa kirse taqı ol būstān içinde cümle daraḫtlar bolsa taqı ol (11) daraḫtlar üzesinde 'ālam içinde ne kim quşlar bar cümlesi anda ḥāżir bolsalar, taqı Ḥaq te'ālānıŋ fermānı birle bu (12) quşlar tilke kelip bu kimerseke aysalar kim: *as–sālamu 'alayka, yā waliyya 'llāhi*, tėp eger bu kimerse özini andaġ bilse kim (13) men velī ermiş–men, tėp, ol kimerse nefsi ėlginde esīr bolġay tėp aydı.

Abū Süleymān Dārānī *raḥmhi* (14) ėşitti kim falān emīr fısq meclisi qurup turur, münker* iş birle meşġūl turur, tėp. Qaṣd qıldı kim barsa taqı emr-i (15) ma'rūf taqı nehy-i münker qılsa. Yana aydı kim: Bu uluġ beg turur. Bolmasun kim mėni öltürgey, tėdi taqı tavaqquf (16) qılmış erdi. Yana qaṣd qıldı kim: Mėni öldürse taqı öltürsün, şehīd bolġay–men, tėp. Ḫaṭırınġa tüşti kim: Eger emr-i (17) ma'rūf qılsam taqı nehy-i münker qılsam, barça ḫalāyıq ayġaylar kim: Bu Abū Süleymān neme uluġ kişi turur. Munuŋ tėg uluġ **[376]** (1) bėgke emr-i ma'rūf qıldı, tėp cümle ḫalāyıq maŋa medḥ qılġaylar taqı anlarnıŋ medḥini Şeyṭān köŋlümde (2) ornatıp āḫir vaqtımda qorqar–men kim maŋa vesvese qılıp īmānımqa ḫalal tüşürse tėp, ol emr-i ma'rūfnı (3) terk qıldı ol ḫavfdın.

Sufyān-ı S̱avrī *raḥmhi* aydı ṣaḥābalardın biringe: Eger bir kimerse saŋa aysa kim: (4) Sen nėme yaman kişi turur–sen tėp, eger anıŋ sözinge seniŋ ġażabuŋ kelür bolsa, sen ḥaqīqat yaman kişi turur– (5) –sen ve eger ġażabuŋ kelmese taqı ol kişike aysaŋ kim: Rāst aydıŋ kim men iŋen yaman kişi turur–men taqı özüŋke (6) hem i'tiqādıŋ anıŋ tėg bolsa kim 'ālam içinde mėndin yamanraq kişi bolmaġay, tėp, andın soŋ yaḫşı bolġaysen, (7) tėdi taqı aydı kim: Eger kimerse cümle ḫalāyıqnıŋ ögmekini sewse taqı ol ḫalāyıq yermekini yigrense, ol munāfiq turur, (8) tėp aydı.

Peyġāmbar *'as* aydı: Neme yawuz qul turur ol qul kim mütekebbir bolġay hem taqı ẓālim bolġay, uluġ (9) Taŋrını unutġay; taqı nėme yawuz qul turur ol kim yörimişte küwenü yörigey taqı köŋlinde uluġ bolġay (10) taqı yüksek Taŋrını unutġay; taqı nėme yawuz qul turur ol qul kim 'ömrini sehv birle taqı ġaflat birle keçürgey taqı (11) gūrda çürüp eskirip yatmaqnı unutġay; taqı nėme yawuz qul turur ol qul kim ḫalāyıq üze uluġsınġay (12) taqı ḥaddın keçgey taqı ol nuṭfadın yaratılġanını unutġay taqı āḫir gūrda çürigenini hem unutġay, tep (13) aydı.

* Yazmada: *münkir*.

luqıñıznı taqı qabūl qılmaġay (7) erdim, tėdi erse, ḫalīfa aydı: Menim tanuqluqumnı ne maʻnīdin qabūl qılmaġay erdiñ? [tėp] yana su'āl qıldı erse, Abū Yūsuf (8) aydı *raḥmhi*: Ol maʻnīdin qabul qılmaġay erdim kim sen mütekebbir turur-sen taqı Tañrı teʻālā mütekebbirlerni sewmez; (9) neteg kim Kelāmı içinde ḫabar bėrü yarlıqar: (XVI: 23) الله لايحبّ المستكبرين taqı mütekebbirlerniñ ornı tamuġ turur (10) neteg kim Kelāmı içinde ḫabar bėrü yarlıqar (XVI: 29) فلبئس مثوى المتكبرين Taqı mütekebbir Ḥaq ḥażratında fāsiq (11) turur taqı fāsiqniñ tanuqluqı şerīʻatta eşitilmez, tėdi erse, Harūne'r-Reşīdniñ ḥālı müteġayyir boldı taqı (12) iñen qorqtı taqı aydı: Yā Abā Yūsuf, maña beyān qılġıl kim men nėçük mütekebbir turur-men; ol tekebbürdin imtināʻ (13) qılayın, tep su'āl qıldı erse, Abū Yūsuf el-Qāżī *raḥmhi* aydı: Seniñ mütekebbirlikiñ ʻalāmatı ol turur kim (14) öz sarāyıñ içinde mescid qılıp turur-sen taqı imām taqı mu'azzin qoyup turur-sen, öz etbāʻlarıñ*** birle anda namāz (15) qılur-sen maḥalla ḫalqı ol mescidke kirmez, anda namāz qılmazlar. Eger tekebbürüñ bolmasa erdi, maḥallanıñ (16) mescidinge bėş namāzda kelgey erdiñ taqı dervīşler ṣafınġa kirip olturġay erdiñ, tėdi erse, Harūne (17) 'r-Reşīd aydı: Yā Abā Yūsuf, rāst aydıñ, tevbe qıldım. Bukündin soñ andaġ qılmaġaymen, tėdi. Taqı ol mescidni **[378]** (1) qoydı taqı maḥalla mescidinge kelip dervīşler

* Yazmada : *cereḥ*
** Yazmada : *Rebīʻa*
*** Yazmada : *ittibāʻlarıng*

ṣafınġa kirip namāz qılu başladı erse, İbnü's–Semāk aydı *raḥmhi*: (2) Ey ḫalīfa, bu ḥurmetiñ içindeki alçaqlıqıñ yaḫşıraq turur bu ḥurmetiñdin, tėdi taqı aydı: Ey ḫalīfa, kimke (3) Ḥaq *tvt* cemāl bėrse taqı māl bėrse taqı ḥurmet bėrse taqı ol kimerse cemālı içinde perhīz qılsa taqı ol (4) mālı içinde iḥsān qılsa taqı ḥurmet içinde tevāżu' qılsa, ol qul Ḥaq te'ālā ḥażratında muḫliṣlardın bolur, (5) tėdi erse, Harūne'r-Reşīd aydı: Kāġıd keltürüñ taqı şeyḫ İbnü's-Semākniñ bu ayġan sözlerini bitiñ, tėp buyurdı.

(6) Ḥasan-i Başrīqa *raḥmhi* su'āl qıldılar kim: Yā şeyḫ, tevāżu' ne bolur? tėdiler erse, özi aydı kim: Tevāżu' (7) ol bolur kim ėwdin çıqsañ, kim kim sañġa qarşu kelse, özüñni ol kişidin aşaq körseñ taqı köñlüñde (8) i'timādıñ ol bolsa kim bu kimerse Ḥaq te'ālā ḥażratında mėndin artuq bolġay, tėp aysañ.

Mucāhid aydı raḥmatu'llāhi (9) 'aleyhi: Qaçan kim Ḥaq *tvt* ṭūfān birle Nūḥ peyġāmbar *'as*'nuñ qavmını helāk qıldı taqı Nūḥ peyġāmbarnı (10) taqı añġa īmān keltürgenlerni kemi birle nacāt bėrdi erse, Nūḥ peyġāmbar *'as* tiledi kim: Bu 'ālam içinde (11) bir qara yer bolsa erdi taqı anda ḥaqīqat iqāmat qılsa erdük, tėdi erse, cümle böyük taġlar baş qaldurdılar (12) kim: Nūḥ peyġāmbar kemisi bizde iqāmat qılġay, tėp. Cedī taġı aşaq taġ erdi (ol taġqa Cedī taqı tėyürler Cūdī taqı tėyürler), ol tevāżu' qıldı taqı aydı kim: (13) Munça uluġ taġlar bar erken Nūḥ peyġāmbar kemisi mende neteg iqāmat qılġay? tėp maḥrūm bolmış erdi kim Ḥaq (14) te'ālādın fermān keldi kim: Yā Nūḥ, kemiñni Cedyī taġında tindürgil taqı anda iqāmat qılıñlar, tėp fermān boldı (15) erse, Nūḥ peyġāmbar taqı Cedyī taġında iqāmat qıldı tėp Ḥaq te'ālā Kelāmı içinde ḫabar bėrü yarlıqar, *qt*: (16) (XI: 44) واستوت على الجودى و قيل بعداً للقوم الظالمين

Bāyazīd-i Bisṭāmī *raḥmhi* aymış: Qayu (17) bir kimerseniñ i'tiqādı ol bolsa kim yer yüzinde mėndin yamanraq kişi bar turur tėp aysa, ol mütekebbir turur iḥtimāl **[379]** (1) bar kim bu kimerse āḫir vaqtında dünyādın küfr birle çıqsa taqı ol yaman men, tėp i'tiqād tutġan kimerse (2) dünyādın īmān birle çıqsa, andaġ erse, özini barçadın yamanraq bilmek kerek, andın soñ tekebbür kėtse, tėp aymış.

(3) Avval tekebbür qılġan İblīs[-i] la'īn erdi kim Ḥaq *tvt* cümle ferīştelerke fermānladı kim: Ādam peyġāmbarqa secde (4) qılıñlar, tėp. Cümle ferīşte secde qıldılar, meger İblīs secde qılmadı. Ḥaq te'ālā aydı: Yā İblīs, ne üçün Ādamqa (5) secde qılmadıñ? [tėp] su'āl qıldı erse, İblīs aydı: Men Ādamdın yaḫşıraq turur-men. Mėni otdın yarattıñ taqı Ādamnı (6) tupraqdın yarattıñ, tėp uluġluq qıldı taqı helāk boldı.

Abū Cehl bir kün Abū Ṭālib[ke] yārānları birle keldi taqı (7) aydı: Ey Abū Ṭālib, bu uyañ oġlı Muḥammed qatınġa kelmek tileyür-biz, velīkin eşitür-biz kim erte kėçe qatınqa dervīş (8) kimerseler eski tonluġlar

qulluqdın āzād bolmışlar taqı ġarībler, Bilāl-[i] Ḥabeşī taqı Ṣuheyb-i Rūmī, Selmān-i (9) Fārsī men͡gizlig mundaġ kimerseler bar tėp; taqı biz Qurayş qabīlalıġ eşrāflar taqı bėgler taqı ḥurmetlig ʿizzetlig (10) kimerseler mundaġ çapān tonluġlar birle; taqı anın͡g sözini eşitmek tileyür-biz, çapān tonluġlar birle [neteg] olturalıng? (11) Muḥammedke aytsan͡g kim munlarnı qatındın qawsa, kėterse, andın son͡g kelgey erdük taqı sözlerini tın͡glaġay erdük, (12) tėdiler erse, Abū Ṭālib taqı kelip Peyġāmbarqa aydı: Yā Muḥammed, öz qavmun͡g Qurayşīlernin͡g ḫāṭırlarını muḥāfiẓat (13) qılmaq yaḫşıraq turur bu ġarīblarnın͡g taqı bu dervīşlernin͡g ḫāṭırlarını istemekdin, tėdi erse, Cebre'īl (14) nāzil boldı taqı bu āyatnı keldürdi, *qt:* و لا تطرد الّذين يدعون ربهم بالغداة و العشيّ يريدون وجهه (VI: 52) (15) Maʿnīsi ol bolur kim Yā Muḥammed, ol dervīş ṣaḥābalar kim erte kėçe Rebbīni ünderler (16) üküş yāḍ qılmaq birle taqı namāz qılmaq birle taqı tesbīḥ ve tehlīl qılmaq birle. Ḥaq teʿālānın͡g ḫoşnūdluqını (17) tileyürler. Mundaġ kimerselerni qatın͡gdın kėtermegil taqı sürmegil taqı bu Qurayşīlernin͡g ẓāhiringe naẓar **[380]** (1) qılmaġıl taqı bu dervīşlernin͡g bāṭınınġa naẓar qılġıl, tėp āyat nāzil boldı erse, bu āyat ḥükminçe anlarġa cevāb (2) bėrdi kim: Ḥaq *tvt* man͡ga nehy qıldı anlarnı qatın͡gdın kėtermegil, tėp aydı erse, anlar aydılar: (3) Anlar birle bir meclisde olturalın͡g; velīkin yā Muḥammed, söz sözler bolsan͡g, bizlerke baqıp sözlegil, anlarġa (4) naẓar qılmaġıl, tėdiler erse, yana Cebre'īl nāzil boldı taqı bu āyatnı ėndürdi, *qt:* (5) و اصبر نفسك مع الّذين يدعون ربّهم بالغداة و العشيّ يريدون وجهه ولا تعد عيناك عنهم (6) تريد زينة الحيوة الدّنيا و لا تطع من اغفلنا قلبه عن ذكرنا واتّبع هويه و كان (7) امره فرطاً (XVIII : 28) Maʿnīsi ol bolur kim: Yā Muḥammed, nefsün͡gni tölendürgil ol ṣaḥābalar birle kim erte kėçe Ḥaq (8) teʿālāqa duʿā qılurlar taqı Ḥaq teʿālānın͡g rižāsını tileyürler taqı meclisde sözleyür bolsan͡g, ėkki közün͡g (9) ol dervīş ṣaḥābalardın kėtmesün dünyānın͡g bezekini tileyür ḥālda taqı, yā Muḥḥammed, boy bėrmegil ol kimerse- (10) -[l]erke kim anlarnın͡g kön͡güllerini bizni yāḍ qılmaqdın ġāfil qılduq taqı anlar öz havāsınġa uydılar (11) taqı anlarnın͡g işi ḥaddın keçmek erdi. Mundaġ qavmlarġa muṭīʿ bolmaġıl taqı ol dervīş ṣaḥābalardın (12) közün͡gni kėtermegil taqı anlar ḫāṭırını muḥāfiẓat qılġıl, tėp fermān keldi erse, Peyġāmbar *ʿas* hemīşe (13) yārānlarınġa aytur erdi kim: Ey yārānlarım, zīnhār bir mu'minni körsen͡giz, başı örpek bolsa taqı yüzi toġluġ (14) taqı ėkki ėgni yırtuq çapānlıġ kimerse bolġay kim Ḥaq *tvt*'dın ant yāḍ qılıp ne kim tileyür bolsa, (15) Ḥaq *tvt* anın͡g tilekini red qılmadın mustacāb qılġay taqı andını rāst qılġay, tėp aydı.

(16) BÉŞİNÇ FAṢL

Yalġan taqı ġıybat āfatınıŋ beyānı içinde turur.

İmām Abū ʿĪsā Tirmiḏī *raḥmhi* (17) Cāmiʿ atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş. Ḥadīs̱ bu turur: قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ايّاكم و الكذب [381] (1) فإنّ الكذب يهدى إلى الفجور و إنّ الفجور يهدى إلى النّار
Peyġāmbar *ʿas* ḫabar bérü yarlıqar: Ey ümmetim, qor- (2) -quŋ yalġan sözlemekdin. Ḥaqīqatta yalqan sözlemek ādemīni yawuz işke tegürür taqı yawuz iş ādemīni (3) tamuġqa tegürür.

Taqı Peyġāmbar *ʿas* aydı: Yalġanlarnıŋ uluġraqı üç turur. Avval ol turur kim bir kimerse (4) aysa: Mundaġ tüş kördüm taqı andaġ tüşler kördüm, tėp aysa taqı ḥaqīqatta körmedin yalġan tüşler çatsa, (5) anıŋ vebālı taqı ʿuqubatı iŋen uluġ turur. Ėkki[nçi]si ol turur kim: Men falān oġlı turur-men, tėp aytur taqı ḥaqīqatta (6) ol ayġan kişiniŋ oġlı ermez. Bilip yalġannı aytur kim maŋa ḫalāyıq ḥürmet qılsunlar, tėp. Üçünçisi ol (7) turur kim mėndin ḥadīs̱ rivāyat qılur taqı aytur kim: Peyġāmbar *ʿas* mundaġ aytur, tėp. Menim üze yalġan çatar, (8) men aymamış ḥadīs̱ni bilür erken peyġāmbar aydı, tėyür.

Bir kün Peyġāmbar *ʿas* qatıŋa bir kimerse keldi taqı (9) aydı: Yā Resūlallāhi, men üç maʿṣiyat birle mubtalā bolup turur-men, hēç nefsümni menʿ qılu bilme[z-me]n. Maŋa bir (10) tedārük bar erse, ögretiŋ. Bolġay kim Ḥaq teʿālā mėni tāyiblardın qılġay, tėdi. Yana peyġāmbar *ʿas* aydı: (11) Ol üç maʿṣiyat qayu maʿṣiyatlar turur? tėdi erse, ol kimerse aydı: Zinā qılmaq taqı ḫamr içmek taqı yalġan (12) sözlemek, tėp aydı erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Menim üçün yalġan sözlemekni qoḍġıl taqı menim birle (13) ʿahd qılġıl kim bukündin soŋ yalġan sözlemegey-sen, tėdi erse, ol taqı qabūl qıldı taqı bardı. Yana nefsi (14) taqāżā qıldı kim zinā qılsa. Yana endīşe qıldı kim eger maŋa Peyġāmbar *ʿas* suʾāl qılsa kim zinā qıldıŋ-mu? (15) tėp eger qıldım tėsem, ḥad urġay ve eger qılmadım tėsem, yalġan aymış bolġay-men taqı peyġāmbar *ʿas* birle (16) ʿahd qıldım kim yalġan sözlemegey-men, tėp taqı Peyġāmbar *ʿas* birle ʿahd qılmışdın soŋ anıŋ ʿahdını (17) buzar bolsam, bu taqı uluġ maʿṣiyat turur, tėp endīşe qıldı taqı ol zinānı terk qıldı. Yana nefsi taqāżā qıldı **[382]** (1) kim ḫamr içse. Bayaqı tėg endīşe qıldı, anı taqı terk qıldı taqı tāyib boldı yalġannı terk qılmaq sebebidin.

Peyġāmbar (2) *ʿas* aydı: Kim kim Taŋrı teʿālānı birlese taqı qıyāmat küninge bütse taqı söz sözler bolsa, ḫayr söz sözlesün (3) yā taqı tek tursun, tėdi*. Yana peyġāmbar *ʿas* aydı: Kim kim oġ bolsa, ėkki eŋeki arasındaqı

* Yazmada : *tėdi erse.*

tilini saqlamaq (4) birle, ėkki adaqı arasındaqı fercini saqlamaq birle, men taqı oġ bolur men ol kimerseke uçtmah birle, tėp aydı.

(5) Uḥud toquşında bir yigit şehīd boldı. Baqtılar, qarnınġa taş baġlamış erdi açlıqdın. Ol yigit anası keldi (6) taqı oġlı yüzindeki tupraqlarnı kėterür taqı aytur: Ey oġlum uçtmaḥ sekīnet bolsun, tėdi erse, Peyġāmbar (7) *'as* aydı: Ey żaʿīfa, ne bildiñ oġluñ uçtmaḥlıġ bolġanını. 'Acab ermez kim oġluñ tilindin (8) kerekmez sözler kelmiş bolsa yā taqı kerek neerselerni men' qılmış bolsa, tėp aydı.

Rebī' ibni Ḥayşam *raḥmhi* (9) on ėkki yıl saqlandı kim hēç neerse sözlemedi. On ėkki yıldın soñ ne kim sözlese, anlarnı bitiyür erdi taqı (10) kėçe bolsa, özi birle ḥisāb qılur erdi kim qıyāmat kün bolsa *āvṣ*, bu sözlegen sözlerimke (11) muʿāqib bolgay-mu, tėp özi birle saqış qılur erdi.

Bir kün bir kimerse naḫḫāsqa bardı. Qul almaq üçün (12) bardı taqı bir qulnı iḫtiyār qıldı erse, ol qulnuñ ḫōcası aydı: Ey 'azīz, bu qulnuñ bir 'aybı bar, ol 'aybını (13) aytu bėreyin. Eger rāżī bolsañ, sen bilür-sen, tėdi erse, ol qul alġuçı aydı: 'Aybı ne turur? tėp su'āl qıldı (14) erse, qul ḫōcası aydı kim: Bu qul yalġançı turur, yalġan üküş sözleyür, tėdi erse, qul alġuçı aydı: Bu yalġan (15) sözlemeki ança 'ayb ermez, men bu 'aybke rāżī men, tėdi taqı aldı taqı ėwinge keltürdi. Bu qul taqı bir qaç (16) eyyām bu ḫōca qatında turdı. Bir kün ḫōca ėwdin çıqtı taqı ḫatun yalġuz qaldı. Bu qul ḫatunınġa aytur kim: (17) Ey ḫatun, körer men kim bu ḫōca sizke hēç maḥabbatı yoq. Men siḥr qılmaq bilür-men. Bir kün ḫōca qatıġ [383] (1) uyquġa barmışda kerey birle eñsesidin yülüseñiz taqı anıñ saçlarını mañga bėrseñiz, men taqı siḥr qılsam, (2) bu ḫōca sizni qatıġ sewgey erdi taqı hēç siziñ fermānıñızdın çıqmaġay erdi, tėdi erse, bu ḫatun taqı bu (3) qulnuñ sözinge iʿtimād qıldı. Andın soñ bu qul ḫōcaġa aydı kim: Ey ḫōca, bu ḫatun sizni öltürmekke (4) furṣat isteyü turur. Zīnhār bu ḫatundın yaḫşı saqlanıñ, tėdi. Ḫōca taqı bu qulnuñ sözinge iʿtimād qıldı. Ertesi (5) qaylūla vaqtı boldı erse, ḫōca qaylūla qılur-men, tėp özini uyquġa kemişti, velīkin oyaġ turur erdi taqı baqar kim (6) bu ḫatun ne iş birle meşġūl bolur, tėp. Bu arada erdi kim ḫatun yerindin qoptı taqı ėlginge bir yitig kerey aldı (7) taqı aqrun bu ėr qatınġa kelü başladı erse, bu ėr andaġ saqındı kim: Kerey birle menim boġzumnı kesgey taqı mėni (8) öldürgey, tėp derḥāl qoptı taqı bu ḫatunnı öldürdi erse, bu ḫabar ḫatunnuñ qayaşlarınġa tegdi erse, anlar (9) taqı cem' bolup keldiler taqı bu kişini öldürdiler. Yana bu kişiniñ qayaşları kelip anlar birle uruş qıldılar. Arada (10) üküş kimerseler öldiler bu yalġan sözlemek şūmluqıdın.

Peyġāmbar *'as* aydı: Qayu bir mu'min ve muvaḥḥid (11) yalġan söz sözlemekke qaṣd qılmışdın soñ Ḥaq teʿālādın qorqup ol yalġan sözni terk qılur bolsa, (12) Ḥaq teʿālā* ol qulġa uçtmaḥ ḥiṣārı içinde bir ėw

* Satır üstüne gereksiz bir *-dın* eklenmiştir.

binā qılu bėrgey. Ve eger taqı kimerse birle ḫuṣūmat qılmaq (13) tilese taqı şer'an da'vā qılıp ḫuṣūmat qılmaqı revā erken aramızda ḫusūmat taqı bēmezelik bolmasun, tėp (14) ol ḫuṣūmatnı terk qılsa, Ḥaq *tvt* ol qulġa uçtmaḥnın͡g ortasında ėw binā qılu bėrgey, taqı (15) qayu mu'min kim qılıqnı körklüg qılsa taqı ḫalāyıq birle ḫoş mu'āmilat qılsa, Ḥaq *tvt* ol qulġa (16) uçtmaḥnın͡g yüksek yerinde ėw binā qılu bėrgey, tėp aydı.

Taqı Peyġāmbar *'as* andaġ aydı kim: Tamuġ otı (17) bolsun ol kimerseke kim yalġan söz sözlegey ḫalāyıqnı küldürmek üçün, tėp üç qata aydı.

'Aqabat ibnü 'Āmir **[384]** (1) aydı *rażhu*: Peyġāmbar *'as* ḫıdmatınġa bardım taqı aydım: Yā Resūlallāhi, qıyāmatta qurtulmaq ne iş (2) birle turur? tėp su'āl qıldım erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā 'Aqaba, barġıl, tilin͡g saqlaġıl taqı ėwün͡gde (3) olturġıl taqı żarūratsız çıqmaġıl taqı qılmış yazuqların͡gqa yıġlaġıl kim qurtulġanlardın (4) bolġaysiz, tėdi.

Yana ġıybat qılmaqdın saqlanmaq kerek, anın͡g üçün kim ġıybat qılmaq uluġ yazuq- (5) -lardın turur taqı Ḥaq *tvt* ġıybat qılmaqdın qullarını yıġıp turur, neteg kim Kelām-i mecīdi (6) içinde ḫabar bėrü yarlıqar, *qt*: و لايغتب بعضكم بعضاً ايحبّ احدكم ان يأكل (7) لحم اخيه ميتاً فكرهتموه و اتّقوا آلله إنالله توّابٌ رحيم (XLIX: 12) Bu āyat ma'nīsī ol bolur kim (8) Ḥaq *tvt* ḫabar bėrü yarlıqar: Ey mu'minlar ba'żın͡gız taqı ba'żın͡gızqa ġıybat qılman͡g, sewer-mü (9) sizlerde birin͡giz qarındaşın͡gıznın͡g etini yemek ölügselik ḥālında taqı yigrendin͡giz ol ölügse etini (10) yemekke? Andaġ erse, qarındaşın͡gızqa ġıybat qılman͡g. Eger ġıybat qılsan͡gız, etini yėmiş bolġaysiz. (11) Taqı ol ölügse etini yigrenür-siz, ġıybat qılmaqnı taqı yigrenin͡g, tėdi. Taqı Tan͡grı te'ālādın qorqun͡g (12) taqı tevbe qılın͡g kim Ḥaq te'ālā tevbeni qabūl qılġan turur taqı raḥmat qılġan turur, tėdi.

Bu āyatnın͡g sebeb-i nuzūlı (13) ol erdi kim İbni 'Abbās *rażhu* aydı: Ṣaḥābalarda ėkki kimerse bar erdi. Peyġāmbar *'as* Selmān-i (14) Fārsīqa buyurdı kim: Yā Selmān, sen bu ėkki kimerseke ḫıdmat qılġıl, aşlarını bişürgil taqı ṭa'āmlarını (15) müheyyā qılġıl, tėdi. Selmān Fārsī taqı ol ėkki kimersenin͡g ṭa'āmlarını ḫıdmat qılıp ṭa'āmlarını müheyyā qılur (16) erdi. Bir kün Selmān Fārsī *rażhu* uyquġa bardı taqı uyqu ġalaba qıldı, ṭa'āmlarını vaqtında müheyyā (17) qılu bilmedi erse, ol kimerseler aydılar: Yā Selmān, ṭa'ām nişe āmāda qılmadın͡g? tėp aydılar erse, Selmān **[385]** (1) Fārsī *rażhu* aydı kim: Uyqu ġalaba qıldı, ṭa'āmqa meşġūl bolu bilmedim, tėdi erse, ol ṣaḥābalar aydılar: (2) Andaġ erse, Peyġāmbar *'as* ḥażratınġa barġıl taqı bizke ṭa'ām keltürgil, tėdiler erse, Selmān Fārsī *rażhu* (3) taqı Peyġāmbar *'as* ḥażratınġa keldi taqı ṭa'ām tiledi erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Selmān, Asāmadın (4) su'āl qılġıl

kim ṭa'ām bar mu, tėp. Asāma Peyġāmbar *'as*'nung ḫādimi erdi. Qaçan kim Selmān, Asāmadın (5) su'āl qıldı erse, Asāma aydı *rażhu*: Hēç neerse qalmadı ṭa'āmdın, tėdi erse, Selmān bardı taqı ol (6) kimerselerke ḫabar bėrdi erse, ol ėkki kimerse biri biringe aydılar kim: Bu Selmān eger toluġ suwluġ quyuġqa (7) barur bolsa, ol quyuġnung suwı suġalġay, tėdiler taqı turdılar. Peyġāmbar *'as* ḫıdmatınġa keldiler (8) erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Sizke ne boldı kim ėkegününg aġızlarıngızda et qızıllıqını körer-men? tėdi (9) erse, anlar aydılar kim: Yā Resūlallāhi, bukün bizler et tenāvul qılmaduq, tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: (10) Andaġ erse, bukün sizler ġıybat qılıp turur sizler. Ol ġıybat qılmaqı ādemīning etini yemek bolur, tėdi erse, anlar (11) aydılar Yā Resūlallāhi, bizler bu miqdār ayduq kim bu Selmān toluġ suwluġ quḏuqqa barsa, ol quḏuġ suwı suġalġay, (12) tėdük. Bizler bilmedük kim bu qadar sözlemek ḥarām turur, tėp. Tevbe qılduq, tėdiler taqı bu Selmāndın 'özür qoldı– (13) –lar. Anda bu āyat nāzil boldı kim, *qt*: (XLIX: 12) و لا يغتب بعضكم بعضا Yana Peyġāmbar *'as* aydı: (14) Musulmānnıng qanını nāḥaq yerde tökmek ḥarām turur taqı nāḥaq yerde mālını almaq taqı ḥarām turur taqı yüzi suwını (15) tökmek ḥarām turur. Yana aydı: Ümmetim, zīnhār saqlanıng mu'minlarġa ġıybat qılmaqdın. Ḥaqīqatta bu ġıybat qılmaq (16) zinādın taqı qatıġraq turur, anıng üçün kim eger kimerse zinā qılmışdın song eger ḥaqīqat tevbe qılsa, (17) Ḥaq *tvt* anıng tevbesini qabūl qılur; velīkin ġıybat qılġan neçeme kim tevbe qılsa, Ḥaq *tvt* tevbe– **[386]**(1) –sini qabūl qılmaz, ançaġa tegi kim ol ġıybat qılınġan 'afv qılmaġınça.

Ḥaq *tvt* Mūsā Peyġāmbar 'aleyhi (2)'s-salāmqa vaḥy qıldı taqı aydı: Yā Mūsā, bilgil, āgāh bolġıl kim eger ġıybat qılġuçı ḥaqīqat tevbe qılsa, anıng (3) tevbesini qabūl qılur-men ol vaqtın kim ol ġıybat qılınġan kişini ḫoşnūd qılsa, velīkin uçtmaḥqa kirgenlerdin (4) bu ġıybatdın tevbe qılġuçı barçadın song kirgey taqı kim kim ġıybat qılġuçı bolsa taqı tevbe qılmadın (5) öler bolsa, tamuġqa kirgenlerning avvalı ol bolġay, tėp aydı.

Peyġāmbar *as* aydı: Mi'rāc tüninde bir (6) ögür ḫalāyıqnı körer-men kim öz tırnaqları birle yüzlerini tırmarlar taqı yüzlerini pāra pāra qılurlar, qanaturlar (7) taqı anlarnıng tırnaqlarını Ḥaq *tvt* baqırdın yaratmış bolġay, tėp aydım: Yā Cebre'īl, bu kimler tururlar (8) kim özlerini mundaġ qılu tururlar? tėp su'āl qıldım erse, Cebre'īl *'as* aydı: Yā Muḥammed, bu ġıybat qılġuçılar (9) tururlar, tėdi.

Peyġāmbar *'as* qa su'āl qıldılar taqı aydılar: Yā Resūlallāhi, ġıybat ne neerse turur? tėp aydılar (10) erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ġıybat ol turur kim qarındaşıngıznı yāḏ qılsangız, andaġ neerseler birle kim (11) ol ėşitür bolsa, ḫāṭırı ḫasta bolur taqı köngli yigrenür, tėdi erse, aydılar: Yā Resūlallāhi, eger bir mu'minda (12) bar 'aybnı aysaq, neteg, bolġay?

tėdiler erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Eger bar 'aybını aysan͡gız, ġıybat bolġay; (13) taqı yoqını aysan͡gız, buhtān bolgay, tėdi.

'Āyişe *rażhā* aydı: Men Peyġāmbar *'as* ḫıdmatında erdim (14) kim bir ḫatun keçti erse, aydım: Bu ḫatunnun͡g tonı neme uzun ton turur, tėp aydım erse, Peyġāmbar *'as* aydı: (15) Yā 'Āyişe, ġıybat qıldın͡g, ol ḫatunnun͡g tonını ġıybat qıldın͡g. Aġzın͡gdın ol ḫatunnun͡g etini bıraqġıl, (16) tėdi erse, men aġzımdın tüf qıldım erse, bir pāra et aġzımdın tüşti. Yana bir kün Peyġāmbar *'as* ḫıdmatında (17) erdim kim bir ḫatun keçti kim qāmatı aşaq erdi. Men tilim birle neerse tėmedim, velīkin ėlgim birle işārat qıldım bu nė **[387]** (1) aşaq, tėp. Peyġāmbar *'as* aydı: Yā 'Āyişe, ol ża'īfaġa ġıybat qıldın͡g. Bilgil, āgāh bolġıl kim (2) gūr 'aẕābının͡g üç ülüşde biri ġıybatdın bolġay taqı bir ülüşi ġammāzlıqdın bolġay taqı bir ülüşi yol- (3) -dın azıtmaqdın bolġay, tėdi.

Şeyḫ Ḥasan-i Baṣrī *raḥmhi* aydı: ẓālim pādşāh yā taqı bėg bolsa yā taqı ḥākim (4) bolsa, anın͡g ẓulmını aymaq ġıybat ermez yā taqı āşkāra fisq qılġan fāsiqnin͡g yamanlıqını aymaq ġıybat (5) ermez yā taqı Peyġāmbar *'as*'nung sünnetinçe yörimegen taqı ṣaḥābanın͡g sīretinçe yörimegen bid'at işler (6) birle meşġūl bolġannın͡g yamanlıqını aymaq ġıybat ermez yā taqı bir kimerse bir 'ayb birle ḫalq ara meşhūr (7) bolsa, ol 'aybını aymadın anı bilmezler; ol taqı ġıybat bolmaz, tėp aymış.

İmām Ġazālī* *raḥmhi* aytur (8) Eḥyā'u'l-'ulūm atlıġ kitāb içinde: Bir er zāhidlik birle meşhūr bolġanlardın ġıybat kelür, riyā birle özlerini ḫalq ara (9) pārsālıq birle ẕikr qılurlar taqı ön͡ginlerni örtüglüg ġıybat qılur. Bu in͡gen yaman ġıybat turur, neteg kim ayturlar: (10) Falān kimerse pādişāh ḫıdmatı birle meşġūl bolur, yā taqı falānnın͡g ḫıdmatınġa mülāzimat qılur. Şükür ol Tan͡grıqa kim (11) bizlerni anın͡g tėg işlerdin saqladı taqı ḥarām taqı şübhetlig luqmalardın pāk qıldı, tėp ayturlar. Murādları (12) özlerini ögüp ön͡ginlerni ẕem qılmaq turur. Yā taqı bir kimerse bir ḫōcadın dünyāvī neerse tilese, ayturlar: (13) Yā Rebbenā, san͡ga sıġınur-biz** uyatsızlıqdın; ėşittük kim falān kimerse falān ḫōcadın dünyāvī neerse (14) tilemiş, tėp. Murādları bir mu'minni ġıybat qılıp özlerini arıġlıq birle yāḍ qılmaq turur. Yā taqı mundaġ (15) ayturlar kim: Falān kimerse ṭā'at ve 'ibādat içinde in͡gen yaḫşı turur erdi. Ėmdi eşitür-biz kim burunqı teg (16) ermez ermiş. Yā Rebbenā, bizlerni sustluqdın sen saqlaġıl, tėp du'ā qılurlar. Murādları du'ā ermez, velīkin (17) bir mu'minni ġıybat qılmaq turur taqı özlerini pāklik birle yāḍ qılmaq turur. Munda hem ġıybat bar hem taqı riyā bar. **[388]** (1) Taqı bir kimersedin bir ma'ṣiyat ṣādir bolsa taqı anın͡g ol ma'ṣiyatını bu zāhidlar eşitür bolsalar, ayturlar: Subḥāna (2) 'llāhi, ne 'acab iş turur. Bu fulān kimerse mundaġ āfat birle

* Yazmada gereksiz olarak *aydı* bulunmaktadır.
** Yazmada : *biz biz.*

mubtalā bolmış. Yā Rebbenā, sen ol miskīnge tevbe rūzī (3) qılġıl, tėp ayturlar yā taqı murādları an͡gar du'ā qılmaq ermez, velīkin anın͡g 'aybını ḫalq ara ẓāhir bolsun (4) taqı özlerinin͡g arıġlıqı ẓāhir bolsun tėmek turur. Bu işlerinin͡g ẓāhiri ḫalq ara ṭā'at ve 'ibādatqa (5) oḫşayur, velīkin Ḥaq te'ālā kim kön͡gülleri içinde sirlerke muṭṭali' turur, anın͡g qatında uluġ kebīre turur taqı (6) ḥīle ve dastān turur taqı dīnlerini dünyāke satmaq turur, tėp aymışlar.

Abū Hureyre *rażhu* aytur: Bir kün Peyġāmbar (7) *'as* çıqtı. Bizler cümle ḥāżir erdük. Aydı: Ey ümmetlerim, ey yārānlarım, zīnhār biri birin͡giz birle ḥased (8) qılmayın͡gız taqı biri birin͡gizni yigrenmen͡giz taqı biri biringe ġıybat qılman͡gız taqı biri birin͡gizke qarındaş bolup (9) Tan͡grı te'ālāqa qul bolun͡g, tėp aydı, taqı: Biri birin͡gizning 'aybını ḫalq ara aç-man͡g; kim kim bir mu'minnin͡g 'aybını (10) ḫalq ara açar bolsa, Tan͡grı te'ālā anı fażīḥat qılġay, tėdi.

Enes ibnü Mālik *rażhu* aytur: Bir kün Peyġāmbar (11) *'as* aydı, yārānlarınġa kim: Cümle ṣaḥābalar rūza tutsunlar taqı efṭār vaqtı bolsa, mėndin destūr bolmadın (12) efṭār qılmasunlar, tėp fermānladı erse, cümle ṣaḥāba taqı rūza tuttılar. Qaçan kim efṭār vaqtı boldı erse, kim (13) kim rūza tutmış erdi, cümlesi kelip destūr tilediler erse, cümleke efṭār qılmaqġa destūr bėrdi. Taqı bir kim- (14) -erse keldi taqı aydı: Yā Resūlallāhi, menim ehlimde ėkki ḫatun taqı rūza tuttılar. Anlar sizin͡g ḫıdmatın͡gızqa kelip destūr (15) tilemekke uftanurlar. Anlarġa efṭār qılmaqġa destūr bėrür-mü-siz? tėdi erse, Peyġāmbar *'as* yüzini (16) bir yanqa çewürdi taqı ol kimerseke cevāb bėrmedi erse, ėkinçi i'ādat qıldı. Yana cevāb bėrmedi. Üçinçi i'ādat (17) qılmışta Peyġāmbar *'as* aydı: Anlar bukün rūza tutmadılar. Neteg rūza tutmış bolurlar kim ėkegün olturup **[389]** (1) bukün ġıybat qılıştılar taqı musulmānlarnın͡g etlerini yėdiler. Anlar neteg rūza tutmış bolurlar? tėdi taqı ol kişike (2) aydı kim: Barġıl ol ėkki 'avretni munda ündegil. Men anlarnı bu ṣaḥābalar qatında fażīḥat qılayın, tėdi erse, (3) ol* kimerse barıp taqı ol ėkki 'avretni ündedi erse, anlar taqı keldiler. Peyġāmbar *'as* aydı: Barın͡g, (4) bir qadaḥ keltürün͡g, tėdi erse, keltürdiler. Peyġāmbar *'as* aydı: Ey ża'īfa, bu qadaḥ içinge qay qılġıl (qay qusqıl tėmek bolur), tėdi (5) erse, ol ża'īfa taqı aġzınġa barmaqını qattı erse, aġzıdın qoyuġ qan taqı irin͡g qustı kim ol qadaḥ toldı. (6) Anı töktiler. Yana bir ża'īfaġa buyurdı kim: Sen taqı qusġıl, tėdi erse, ol taqı qoyuġ qan birle irin͡g qustı kim ol (7) qadaḥ toldı. Andın son͡g Peyġāmbar *'as* aydı: Bu ėkki ża'īfa öz ḥalāl luqmalarıdın yıġıp rūza tuttılar taqı (8) ḥarām luqma birle rūzalarını açtılar. Ol Tan͡grı birle and yād qılur-men kim men Muḥammednin͡g rūḥı anın͡g taṣarrufında turur, eger bu (9) ėkki ḫatun qusmasa erdiler taqı bu yegenleri içinde

* Yazmada gereksiz olarak *ėkki* bulunmaktanır.

sin͡gse erdi, tamuġ otı bu ėkegüni köydürgey erdi. (10) Anın͡g üçün kim qayu ten kim ḥarām luqma birle barur bolsa, ol ten otqa sezā turur, tėdi.

Mālik ibni Dīnār aytur raḥmatu'llāhi (11) ʻaleyhi: ʻĪsā peyġāmbar ʻ*as* ḥavārīleri birle keçip barurda bir it ölügsesi kördi kim in͡gen sasıyur (12) erdi. Ḥavārīler aydılar kim: Ne yaman sasıyur, tėdiler erse, ʻĪsā peyġāmbar ʻ*as* aydı: Bu itnin͡g tişlerinin͡g (13) aqlıqı ne yaḫşıraq turur, tėdi erse, ḥavārīler bildiler kim ʻĪsā peyġāmbar ʻ*as* ölmüş itni taqı ʻayb- (14) -lemek tilemez, anın͡g içinde bir neersesi bolsa, medḥqa yarayur teg anı ol kişi birle medḥ qılur ḫāṣṣa kim ādam (15) oġlını, tėp aydılar. Taqı kişini ʻayb qılmaqnı taqı ġıybat qılmaqnı terk qıldılar.

Peyġāmbar ʻ*as* aydı: Ey (16) yārānlarım, qayu birin͡giz kim taqı bir mu'minnin͡g mālını şerīʻatdın taştın almış bolsa taqı ġıybat qılıp yüzi (17) suwını tökmiş bolsa, zīnhār ol mālnı ėdisinge qaytarsun taqı yüzi suwını töküp āzār qılmışdın beḥillik* **[390]** (1) tilesün ol qıyāmat küni kelmesdin oza kim anın͡g içinde altun taqı yoq kümüş taqı yoq. Kim kim taqı bir kimerseke (2) küç tegürmiş bolsa, ol küç tegürgennin͡g ḥasanātıdın alġaylar taqı bu maẓlūmqa bėrgeyler; ve eger ḥasanātı (3) bolmasa, bu maẓlūmnun͡g yazuqlarını ol ẓālimqa yüklegeyler taqı bu maẓlūm yazuqsuz bolup uçtmaḥqa (4) kirgey taqı ol ẓālim üküş yazuqlar birle tamuġqa kirgey, tėp aydı.

Şeyḫ Ḥasan-i Baṣrīqa bir kim- (5) -erse ġıybat qıldı erse, özinge kelip ḫabar bėrdiler kim: Falān kimerse sizke ġıybat qıldı, tėp. Şeyḫ ol (6) ġıybat qılġanġa bir tabaq ḫurmā ıḍa bėrdi taqı üküş ʻöẕürler aydı kim: Özi kerem qılmış, bizke ḥasanāt- (7) -lardın ıdmış. Biz ol ḥasanātqa neteg mukāfat qılu bilelin͡g? Velīkin quvvatımız bu miqdārqa yėter, tep ʻöẕür (8) qılıp ıḍa bėrdi erse, ol kimerse ʻaẓīm ḫacālat içinde boldı taqı tevbe qıldı.

ALTINÇ FAṢL

Dünyānı (9) sewmek āfatının͡g beyānı içinde turur.

İmām Abū'l-Leyṣ-i Samarqandī *raḥmhi* Tenbīhü'l-ġāfilīn atlıġ kitābında (10) bu ḥadīṣni keltürmiş. Ḥadīṣ bu turur: قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم الدنيا سجن المؤمن والقبرحصنه (11) والجنة مأواه والدّنيا جنّة الكافر والقبر سجنه والنار مأواه Bu ḥadīṣ maʻnīsi ol bolur kim Peyġāmbar (12) ʻ*as* andaġ ḫabar bėrü yarlıqar kim: Bu dünyā mu'minnin͡g zindānı turur taqı gūr mu'minnin͡g ḥiṣārı turur. Taqı uçtmaḥ (13) mu'minnin͡g sıġın[ġ]u yeri turur, tėp aydı. Taqı Peyġāmbar ʻ*as* aydı: Qayu mu'min ve muvaḥḥid ertelese taqı anıng qaḍġusı- (14) -nın͡g uluġraqı dünyā

* Yazmada: *beḥīllik*.

qadgusı bolsa, ol mu'minning Ḥaq te'ālā ḥażratında hēç ḥurmeti taqı 'izzeti bolmağay. Taqı aydı: (15) Ey ümmetim, dünyānıng artuqlarıdın qaçıng neteg kim cuẕām 'illetidin qaçmış mengizlig, anıng üçün kim dünyānıng (16) Ḥaq te'ālā ḥażratında singek qanatınça ḥurmeti bolsa erdi, kāfirlarğa bir içim suw bèrmegey erdi, tèp aydı.

(17) Abū Hureyre *rażhu* aytur: Peyğāmbar bir kün manga aydı: Yā Abā Hureyre, men sanga dünyānıng mecmū'ını kör- [391] (1) -güzeyin-mü? tèdi erse, men aydım: Belī, yā Resūlallāhi, manga körgüzüng, tèdim erse, Peyğāmbar *'as* èlgimni tuttı (2) taqı bir qolğa keldürdi kim ol qol içinde ādemīning başları taqı süngükleri bar taqı cānvarlarnıng hem (3) süngükleri bar taqı eski çöprek bar taqı ādemīning nacāsatları bar. Peyğāmbar *'as* aydı: Yā Abū Hureyre, (4) uşbu dünyā tègenim bu turur. Uşbu ādemīning başlarını kim körer-sen, munlar dünyāke ḥarīṣlıq qılur erdiler (5) sizler ḥarīṣlıq qılmışıngız mengizlig taqı munlar uzun umınç tutar erdiler sizler tutmışıngız (6) mengizlig. Bukün körer-sen, yā Abā Hureyre, süngük bolup tururlar, hēç etleri yoq taqı terileri yoq. Yana bir qaç (7) eyyām keçer bolsa, bu süngükler taqı kül teg bolğaylar, tèdi. Yana aydı: Yā Abā Hureyre, bu nacāsatlar kim körer-sen, (8) munlarnıng cümlesi ṭa'āmlar erdi kim özleri birle köterür erdiler. Bukün nacāsat bolup turur. Ādemī (9) körer bolsa, yigrenür, tèdi. Yana aydı: Yā Abā Hureyre, bu eski çöpreklerni kim körer-sen, bu çöprekler cümlesi (10) bu ādemīlerning tonları erdi kim bu tonlarnı keḍip özlerini ārāsta qılıp yöriyür erdiler. Bukün bu (11) tonlar andağ bolup turur kim ādemī èlge alsa, alu bilmez taqı baqmaqğa yigrenür, tèdi. Yana aydı: Yā Abā Hureyre, (12) körer-mü-sen, bu cānvarlar süngüklerini? Uşbu süngükler cümlesi cānvarlar erdiler. Ba'żısını bu ādemīler (13) miner erdiler taqı 'ālamnı kezer erdiler taqı ba'żısını işletür erdiler. Bukün cümle süngük bolup yaturlar (14) üzelerinde yèl eser. Uşbu dünyā munlar turur, tèdi erse, men yığladım erse, manga aydı: Kim kim dünyā üçün yığlamaq (15) tilese, yığlasun, tèdi.

Peyğāmbar *'as* ḫabar bèrü yarlıqar: Tangrı te'ālā ḥazratınğa dünyādın yigrençirek (16) neerse yoq, tèdi. Ḥaq te'ālā ol vaqtın kim dünyānı yarattı, ol vaqt[d]ın berü dünyāke hēç naẓar qılmadı.

Süleymān (17) peyğāmbar *'as* bir kün taḫtı birle havā üzre uçup barurda Benū İsrā'īl 'ābidleridin bir 'ābid kördi kim [392] (1) Süleymān peyğāmbar *'as* ḫaylı, ḥaşamı birle ādemīleri, perīleri birle bu uluğ aẓamatı birle havā üze (2) uçup quş mengizlig barur erdi. Aydı: Vallāh ey Dāvud oğlı Süleymān, Ḥaq *tvt* sanga ingen (3) uluğ mülk bèrdi, tèp ta'accub qıldı erse, yel taqı Süleymān peyğāmbarqa musaḫḫar erdi, yel ol 'ābid sözini (4) Süleymanğa eşittürdi erse, Süleymān peyğāmbar yelke buyurdı kim: Ey yel, bu taḫtımnı 'ābid qatınğa èndürgil, (5) tèp. Derḥāl

yel Süleymān peyġāmbar taḫtını ol 'ābid qatınġa ėndürdi erse, ol 'ābid taqı Süleymān peyġāmbar (6) ḫıdmatınġa keldi taqı salām qıldı erse, Süleymān peyġāmbar taqı cevāb qaytardı. Andın soñ Süleymān peyġāmbar (7) aydı: Ey 'ābid, menim bu taḫtım havā üzre uçup kelürde sen ne aydıñ, mañga beyān qılġıl? tėdi erse, ol (8) 'ābid taqı ayġanını Süleymān peyġāmbar *'as*'qa beyān qıldı. Qaçan kim Süleymān 'ābid sözini eşitti erse, (9) aydı kim: Ey 'ābid, men sañga bu sözni aymaq üçün ėndim. Bilgil taqı āgāh bolġıl, mu'min qul qaçan kim (10) Ḥaq te'ālā ḥażratında bir tesbīḥ aytur bolsa taqı ol bir tesbīḥ s̱avābınıñ dīvānında bitilür bolsa, bu menim (11) taḫtımdın taqı cümle mülkümdin yaḫşıraq turur; anıñ üçün kim bu taḫt taqı mülk dünyānıñ esbābları cümlesi (12) fānī turur taqı ol tesbīh s̱avābı bāqī turur. Bāqī yaḫşıraq turur fānīdin.

Peyġāmbar *'as* aydı: Qıyāmat kün (13) bolsa, *avṣ* qavmlar kelgeyler, ṭā'at ve 'ibādatlarınıñ s̱avābları Tihāmanıñ taġları meñizlig (14) bolġay. Ḥaq te'ālādın fermān kelgey kim: Bularnı tamuqġa eletiñ, tėp. Zebāniyyalar kelip bu kimerselerni (15) tamuġqa eletgeyler, tėdi erse, ṣaḥābalar aydılar: Yā Resūlallāhi, bu kimerseler namāz qılur-mu erdiler taqı rūza (16) tutar-mu [erdiler]? tėp su'āl qıldılar erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Namāz taqı qılur erdiler, rūza taqı tutar erdiler (17) tünler taqı eḥyālik qılur erdiler, velīkin munlarnıñ 'ādatı ol erdi kim, qaçan dünyā munlarġa arqursa **[393]** (1) erdi, sekrişü, sewnüşü dünyā özinge tüşer erdiler. Hēç endīşe qılmaz erdiler kim, bu dünyā bizke kim ẓāhir (2) boldı, ḥalāl mu turur yā taqı şübhetlig mü turur yā taqı ḥarām mu turur, tėp tefekkür qılmadın yüzün tüşer erdiler (3) ol dünyā maḥabbatı şūmluqıdın tamuġ 'uqūbatınga sezā boldılar, tėp aydı. Yana aydı: Ey yārānlarım, bu dünyānıñ (4) maḥabbatı taqı āḫiratnıñ maḥabbatı mu'minniñ köñglinde mustaqīm bolmaz.

Cebre'īl *'as* bir kün Nūḥ peyġāmbar (5) *'as*'qa su'āl qıldı taqı aydı: Ey peyġāmbarlarda uzun 'ömür bulġan Nūḥ peyġāmbar, bu dünyānı neteg bulduñ? (6) tėp su'āl qıldı erse, Nūḥ peyġāmbar *'as* aydı: Yā Cebre'īl, bu dünyānı bir sarāy buldum kim, ėkki qapuġı bar; bir qapuġındın (7) kirdim taqı bir qapuġındın çıqtım, tėp aydı.

'Īsā peyġāmbar *'as*'qa aydılar: Yā 'Īsā, bu dünyāda hēç (8) ėw binā qıldıñız-mu? Bir ėw binā qılsañız bolgay-mu? tėp aydılar erse, 'Īsā peyġāmbar *'as* aydı: (9) Burunqılar binā qılmış ḫarāb ėwler bizke tap turur. Biz dünyānı 'imārat qılmaq üçün kelmedük, Tañrı te'ālāqa (10) 'ibādat qılmaq üçün keldük, tėp aydı.

Bir kün 'Īsā peyġāmbar *'as* ṣaḥrāda yöriyür erken yaġmur yaġa (11) başladı erse, yıraqdın bir ḫayma közindi. 'Īsā peyġāmbar *'as* ol ḫayma tarafınġa bardı. Baqar, ol (12) ḫayma içinde bir ża'īfa olturup turur. 'Īsā peyġāmbar *'as* aydı: Bu ża'īfa qatınġa kirmek maṣlaḥat (13) ermez, tėp

qayıttı taqı taġ ün͡güri qatınġa keldi erse, baqar, taġ ün͡güri içinde bir arslan yatur. Ol arslannın͡g (14) başını sıqadı taqı aydı kim: Bu taqı arslan yeri turur. Munda turup mun͡gar zaḥmat tegürmek ḫoş ermez, tėdi (15) taqı ol taġ ün͡güridin çıqtı. Taqı yaġmur qatıġ yaġar, hē̆ç barġu yeri yoq. Müteḥayyir bolup turur erken baqar, (16) bir çaġan yügrü keldi taqı öz ininge kirdi erse, ʿĪsā peyġāmbar *ʿas*'nun͡g ḫāṭırı ḫasta ve bezmān (17) boldı taqı aydı: Yā Rebbī, bu çaġannın͡g sıġınġu yeri bar taqı bu dünyā içinde Meryem oġlı ʿĪsānın͡g sıġınġu yeri yoq, **[394]** (1) tėdi erse, derḥāl Cebre'īl nāzil boldı taqı Ḥaq teʿālādın salām ve durūḏ keltürdi taqı aydı: Yā ʿĪsā, Ḥaq *tvt* tebāraka (2) ve teʿālā san͡ga salām [ıḏa] bėrdi taqı aydı kim: Yā ʿĪsā, menim raḥmatım, ʿizzetim birle ant yāḏ qılur-men, öz qudratım birle (3) yaratmış uçtmaḥ ḥūrlarıdın yüz ḥūrnı san͡ga cüftlendürgeymen taqı uçtmaḥ içinde senin͡g üçün (4) bir ʿarş qılġaymen taqı fermān qılġaymen kim Ādamdın qıyāmatqa tegi dünyādā ne kim zāhidlar dünyanın͡g maḥabbatı[nı] (5) kön͡glündin çıqarıp dünyādın iʿrāż qılġanlar bar, cümlesi kelip ʿĪsā peyġāmbarnın͡g ʿarşınga ziyārat (6) qılsunlar, tėp ayġaymen taqı tört min͡g yılqa tegi ol ziyārat qılġuçı zāhidlarqa żiyāfat qılġaymen (7) hem taqı san͡ga żiyāfat qılġaymen kim tegme bir küni dünyānın͡g avvalıdın āḫirınġa tegi bolġay, tėp aydı.

ʿĪsā peyġāmbar (8) *ʿas* bir kün ḥavārīları birle barur erken bir şeherke tegdiler kim ol şehernin͡g ḫalqı cümlesi ölüp tururlar (9) erdi. Hē̆ç tirig kimerse yoq, cümlesinin͡g sün͡gükleri aqarıp baʿżıları çürüp turur erdiler. ʿĪsā (10) peyġāmbar *ʿas* ḥavārīlarqa aydı kim: Bu şeher ḫalqı Ḥaq teʿālānın͡g ġażabı birle helāk bolmış ḫalāyıqlar bolġay– (11) –lar ve eger öz yastuqları üze ölmiş bolsa erdiler, biri birlerini kömgeyler erdi. Ėmdi hē̆ç kimerse (12) kömülmedin turur. ʿAcab ermez kim Ḥaq teʿālā munlarnı bir sāʿat içinde helāk qılmış bolsa, tėdi erse, ḥavārīlar (13) aydılar: Yā ʿĪsā, sizdin derḫōst qılur-biz kim Ḥaq teʿālādın tilesen͡giz kim munlardın biringe til bėrse (14) taqı bizim birle sözleşse taqı bizler munlarnın͡g aḥvāllarınġa muṭṭaliʿ bolsaq, tėp derḫōst qıldılar (15) erse, ʿĪsā peyġāmbar *ʿas* Ḥaq teʿālāqa munācat qıldı erse, Ḥaq teʿālādın fermān keldi kim: Yā ʿĪsā, havārīlar (16) birle kėçe bolsa, ol sün͡gükler qatınġa barġıl taqı nė kim su'ālın͡g bar erse, buyurġıl, biz anlarnın͡g biringe til bėrgeymiz, (17) san͡ga cevāb ayġaylar, tėp fermān keldi erse, ʿĪsā peyġāmbar *ʿas* taqı ḥavārīlar birle kėçe ol sün͡gükler qatınġa **[395]** (1) bardılar taqı ʿĪsā peyġāmbar nidā qıldı kim: Ey şeher ḫalqı, tėp. Bu sün͡gükler arasındın āvāz keldi kim: *Labbayk yā Rūḥu'llāh,* (2) tėp. Qaçan kim ʿĪsā peyġāmbar *ʿas* bu āvāznı eşitti erse, aydı: Ey şeher ḫalqı, ḥālın͡gız ne turur taqı qıṣṣan͡gız (3) ne turur, bizlerke beyān qılın͡g, tėp aydı erse, āvāz keldi kim: Yā Rūḥu'llāh, bilgil, āgāh bolġıl kim bu şeher ḫalqı (4) cümlemuzġa, ʿāfiyat içinde turur erken nāgāh Ḥaq teʿālānın͡g ġażabı bitildi taqı cümlemüzni helāk qıldı taqı cümle– (5) –müz tamuġnun͡g hāviyesinge tüştük, tėp aydı erse,

ʿĪsā peyġāmbar *ʿas* aydı: Ey şeher ḫalqı, ne sebebdin (6) Ḥaq teʿālānıñ ġażabınġa sezā boldunġuz? tėp su'āl qıldı erse, āvāz keldi kim: Yā Rūḥu'llāh, Ḥaq teʿāla yigrenmişini (7) biz sewdük; bu dünyānı andaġ qatıġ sewdük kim oġlan anasını sewmiş meñizlig sewdük. Qaçan kim oġlan anası (8) oġlanqa qarşu kelse, ol oġlan feraḥ qılur taqı qaçan kim ol anası yüz çewürse, ol oġlan yıġlayu (9) başlar. Biz taqı anıñ meñizlig bolup dünyānı sewdük. Bu dünyānı sewmeklik sebebidin cümle maʿṣiyat bizlerdin (10) keldi erse, Ḥaq teʿālā taqı bizlerni helāk qıldı, tėp cevāb aydı. Yana ʿĪsā peyġāmbar *ʿas* su'āl qıldı kim: Ey (11) cevāb bėrgen kimerse, neteg icāzat boldı, kim bizlerke cevāb bėrdiñ taqı öñginlerke icāzat bolmadı? tėp (12) aydı erse,* ol kimerse aydı: Men munlar arasında erdim, velīkin munlar sewmişi teg dünyānı sewmez erdim. Ḥaq teʿālā (13) munlar birle taqı mėni helāk qıldı, velīkin munlarnı cümlesini hāviyeke kemişti taqı mėni tamuġ qırıġında qoyup (14) turur; hem umīd bar kim mėni yarlıqasa, tėp cevāb aydı erse, ʿĪsā peyġāmbar aydı: Ey yārānlarım, arpa etmekini (15) türüp qayġı birle yemek taqı palās keymek taqı qara yer üze yatmaq taqı dünyāda ʿibādat birle meşġūl bolup āḫiratqa (16) tamuġdın qurtulsa, yaḫşı ermez-mü kim dünyāda temettuʿ qılıp āḫiratqa ʿuqūbatqa sezā bolġınça, tėdi erse, (17) barça ḥavārīlar aydılar: Yā Rūḥu'llāh rāst aydıñız, andaġ turur, tėp aydılar.

Luqman ḥekīm oġlınga aydı: **[396]** (1) Ey oġlum, bu dünyā bir teriñ tüplüg deryā turur taqı üküş ḫalāyıq bu deryā içinde ġarq bolup turur. Ey oġlum, eger tileseñ (2) kim bu deryādın salāmat çıqayın tėseñ, yaqındın bir kemi ḥāṣil qılġıl taqı ol kemi içinge īmānnı toldurġıl taqı ol (3) keminiñ yelkenini tevekküldin qılġıl, andın soñ bu dünyānıñ deryāsıdın salāmat qurtulġay-sen, tėp aydı, velīkin ey (4) oġlum, men sėni qurtulġanlardın saqınmaz-men, tėdi.

Abū Ḥāzımqa bir kimerse keldi taqı aydı: Yā şeyḫ, menim köñglümdin (5) hēç dünyā maḥabbatı çıqmaz, neteg qılayın? tėp aydı erse, Abū Ḥāzım aydı: Eger māl ḥāṣil qılur bolsañ, qatılanġıl, ḥalāl (6) cihetidin ḥāṣil qılġıl, ve eger taqı mālnı ḫarc qılur bolsañ, maʿṣiyatqa ḫarc qılmaġıl. Taqı kimke kim şerīʿatta (7) sañga nafaqa vācib bolġay anı edā qılġıl taqı mālıñgnıñ zekātını müstaḥaqlarġa tegürgil, sañga dünyā maḥabbatı (8) ziyān qılmaġay. Taqı dünyā maḥabbatı ol kimerselerke ziyān qılur kim mālını mufāḫirat üçün cemʿ qılurlar taqı ḥalāldın (9) hem taqı ḥarāmdın cemʿ qılurlar taqı ḫayr ve ṣadaqa qılsalar, riyā üçün qılurlar, anlarġa ol dünya maḥabbatı (10) ziyān qılġay. Velīkin kimerse mālını cemʿ qılsa, ḫalāyıqta menfaʿat tegürmek üçün taqı yaq yawuqlarqa taqı (11) miskīnlerke taqı dervīşlerke iḥsān ve inʿām qılmaq üçün cemʿ qılsa

* Yazmada gereksiz olarak *kim* bulunmaktadır.

taqı iḫtiyāt birle ḥalāldın cem' (12) qılsa taqı ḥalāl yönleringe ṣarf qılsa taqı zekātnı ḥīlesiz edā qılsa, an͡gar cem' qılmaq ziyān qılmaġay, (13) meger āḫiratta su'āl ve ḥisābları bolġay; anın͡g üçün kim Peyġāmbar *'as* aydı kim: Bu malnın͡g ḥalālınġa (14) ḥisāb bar turur, ḥarāmınġa 'aẕāb bar turur, tėp aymış. Ol ma'nīdin ötrü üküş kimerseler bu mālnı cem' qılmadı- (15) -lar ḥisābıdın qorqup, tėdi.

Fużayl aydı *raḥmhi*: Eger bu dünyā cümlesi altun bolsa taqı āḫirat saqsıqdın (16) bolsa, 'āqil kişi āḫiratnı iḫtiyār qılġay taqı dünyānı terk qılġay ol ma'nī üçün kim āḫirat bāqī turur taqı (17) dünyā fānī turur. Andaġ erse, fānī neerseni iḫtiyār qılıp bāqīni terk qılmaq 'āqiller işi ermez, tėp aydı.

Qaçan kim **[397]** (1) Peyġāmbar *'as*'qa vaḥy keldi taqı Peyġāmbar nubuvvat da'vā qılıp ḫalāyıqġa Tan͡grı te'ālānın͡g fermānını tegrü başladı (2) erse, bu ḫabarnı şeyṭānlar İblīske elettiler erse, İblīs aydı *'al*: Ey yārānlarım, bu Peyġāmbar ümmetleri (3) hēç dünyāke maḥabbatları bar mu? tėdi erse, şeyṭānlar aydı[lar] kim: Ümmetinin͡g maḥabbatları dünyāke bar turur tėdi- (4) -ler erse, İblīs *'al* aydı: Andaġ erse, men hēç bāk* tutmaz-men. Eger anlar putperes bolmasa bolmasunlar, qaçan kim (5) anlarnın͡g dünyāke maḥabbatı bolsa, men anlarnı azġurġaymen, tėp aydı. Taqı aydı: Üç neerse birle erte kėçe kelgeymen: (6) Māl cem' qılmaqġa taḥrīṣ qılġaymen. Qaçan kim munlar māl yıġmaqġa ḥarīṣ bolsalar, ḥalāldın taqı cem' (7) qılġaylar ḥarāmdın taqı cem' qılġaylar. Yana munlarnı taḥrīṣ qılġaymen kim bu māllarnı ḥarām yerlerke ṣarf (8) qılġaylar taqı zekātnı men' qılġaylar. Qamuġ şer taqı yawuzluq bu işler içinde turur, tėp aydı.

Mālik ibnü Dīnār (9) aydı *raḥmhi*: Ol miqdār kim ādemīnin͡g dünyāke qaḍgusı bar, ol miqdār dünya qaḍġusı kön͡glindin çıqar taqı (10) ol miqdār kim ādemīnin͡g āḫiratqa qaḍgusı bar, ol miqdār dünyā qaḍġusı kön͡glindin çıqar; anın͡g üçün kim 'Īsā (11) peygāmbar *'as* aytıp turur: Dünyā taqı āḫirat ėkegüsi ėkki küni 'avret men͡gizlig turur. Qaçan kim bu ėr (12) bu ėkki küninin͡g birini ḫoşnūd qılsa, żarūrī taqı biri ėrdin nāḫoşnūd bolġay taqı bu dünyā taqı āḫirat (13) ėkegü maşriq taqı maġrib men͡gizlig turur-lar. Qaçan kim bir kimerse maşriq tarafınġa teveccüh qılsa, żarūrī (14) maġrib ṭarafıdın i'rāż qılmaq kerek. Bir şaḫṣ bir ḥālda hem maşriqqa teveccüh qılayın hem taqı maġribqa teveccüh (15) qılayın, tėse, bolmaz, tėp aymış.

Fużayl aydı *raḥmhi*: Eger Ḥaq *tvt* dünyānın͡g cümle mālını man͡ga 'arża (16) qılsa taqı aysa kim: Qıyāmat kün senin͡g birle hēç ḥisāb qılmaġaymen tėse, men ol dünyānı qabūl qılmaġay erdim (17) taqı andaġ yigrengey erdim, neteg kim sizler ol sası ölügseni yigrenür-sizler; anın͡g üçün

* Yazmada : *pāk*.

kim Tañgrı te'ālā [398] (1) dünyānı yigrendi, Peyġāmbar *'as* taqı yigrendi. Men taqı muvāfaqat qılıp yigrengey erdim.

İbrāhīm ibni (2) Edhem *raḥmhi* bir kimerseke* su'āl qıldı kim: Sana uyquñg içinde bir yarmaq bėrseler-mü (3) yaḫşıraq turur yā taqı oyaġlıqda bir miṣqāl qızıl altun bėrseler-mü yaḫşıraq turur? tėp su'āl qıldı (4) erse, ol kimerse aydı kim: Mañga bir miṣqāl qızıl altun oyaġlıqta bėrseler, yaḫşıraq turur, tėdi erse, (5) İbrāhīm ibni Edhem aydı: Yalġan aytur-sen. Ol kişi aydı: Yā şeyḫ, neteg yalġan aytur-men? tėdi erse, İbrāhīm (6) ibnü Edhem aydı *raḥmhi*: Peyġāmbar *'as* andaġ aydı kim dünyā içinde bu ḫalāyıq qamuġı uyqu (7) içinde turur. Qaçan kim ölseler, ol vaqtın oyġanurlar, tėdi. Andaġ erse, bu ėlgiñgdeki cümle mālıñg uyqu (8) içinde bėrilmiş māl bolur taqı āḫiratta bėrilgen oyaġlıqta bėrilmiş māl turur. Taqı sen munı yaḫşı körüp (9) muñga yüzün tüşüp ėrte kėçe qaḍġuñg taqı ḥasratıñg munı cem' qılmaq içinde turur. Andaġ erse, sözüñg (10) yalġan turur, tėp aydı.

'Īsā peyġāmbar *'as* barurda bir qarı 'avret qarşu (11) keldi. Özini bezemiş, türlüg türlüg bėzekler birle ārāsta qılmış. 'Īsā peyġāmbar *'as* aydı: Ey 'acūz, (12) sen kim turur-sen? tėp su'āl qıldı erse, ol 'acūz aydı kim: Men dünyā turur-men. Īsā peyġāmbar *'as* aydı: (13) Nėçe kimerselerni cüftlendiñg? tėp su'āl qıldı erse, ol dünyā aydı kim: Yā 'Īsā, cüftlerimniñg sanını (14) bilmez-men, iñgen üküş kimerselerni cüftlendim, tėdi erse, 'Īsā peyġāmbar *'as* aydı: Ey 'acūz, ol (15) cüftleriñg sañga ṭalāq mu bėrdiler taqı öldiler-mü? tėp su'āl qıldı erse, 'acūz aydı: Yā 'Īsā, cümle (16) cüftlerimni men öldürdüm, tėdi. 'Īsā peyġāmbar *'as* aydı: Helāk bolsun ol soñgraqı cüftleriñge kim (17) avvalqı cüftleriñge baqıp i'tibār qılmadılar, tėdi. Andın soñg aydı: Yā 'acūz, ėmdi sen bikir mü sen yā taqı bekāratıñg [399] (1) zāyil bolup-mu turur? tėp su'āl qıldı erse, 'acūz aydı kim: Bikr turur-men. Īsā peyġāmbar aydı: Munça sansız saqışsız (2) ėrke bardım tėyür-sen. Neteg bikr bolur-sen? tėdi erse, ol aydı kim: Yā 'Īsā, ol kimerseler kim mėni cüftlendiler cümlesi (3) ḫīz erdiler taqı ol kimerseler kim erenler erdiler anlar mañga hēç naẓar qılmadılar, iltifāt qılmadılar, ol (4) yöndin bikr qaldım, tėp cevāb aydı.

İbn 'Abbas aydı *rażhu*: Qıyāmat kün bolsa *āvṣ*, bu dünyānı bir (5) qarı 'avret ṣūratınġa keldürgeyler. Çaqır közlüg bolġay taz**, saçlıġ bolġay, tişleri açuq bolġay, yüzi (6) körksüz bolġay, iñgen heybetlig, bēmeze sūratlıġ bolgay. 'Araṣāt ḫalqınġa aytılġay kim: Bu 'acūznı (7) bilür-mü-siz? tėp. 'Araṣāt ḫalqı ayġaylar kim: Bu zişt ṣūratnı bilmekdin Tanrı te'ālāqa sıġnur-biz, tegėyler. (8) Andın soñg 'Araṣāt ḫalqınġa aytılġay kim: Uşbu 'acūz ol dünyā turur kim sizler munuñg üze töpen tüşer (9) erdiñgiz, iñgen

* Yazmada : *kimerse keldi.*

** Yazmada : *lar saçlıġ*, çekimleme yanlışı?

raġbat qılur erdin͡giz taqı yaq yawuqlardın bu dünyā üçün kesilinür erdin͡giz taqı bu dünyā sebebidin (10) bizi birin͡gizdin yigrenüşür erdin͡giz taqı bu dünyāke maġrūr bolmış erdin͡giz, tėp aytılġay. Andın son͡g Ḥaq (11) te'ālādın fermān kelgey kim: Bu dünyānı tamuġqa bıraqın͡g, tėp fermān kelse, dünyā ayġay: Yā Rebbī, qanı man͡ga uyġanlar (12) taqı mėni dōst tutġanlar? tėp aysa, Ḥaq *tvt*'dın fermān kelgey kim: Ey ferīşteler, bu dünyāke uyġanlarnı (13) dünyāke yetürün͡g, tėp ayġay.

Bir kün 'Ömer *ražhu* ḫilāfatında minberke mindi taqı ḫalāyıqqa aydı kim: Ey ḫalāyıq, bu cem' (14) içinde kim kim 'Irāq ėllig erse, örü qopsun, tėmiş erdi. Üküş ḫalāyıqlar qoptılar. Yana aydı: Bu ḫalāyıq içinde (15) kim kim Kūfelig* erse, örü tursun özgeler oltursun, tėdi erse, bu ḫalāyıqnın͡g ba'žıları olturdı. Andın (16) son͡g aydı kim: Bu ḫalāyıq içinde kim kim Murād qabīlalıġ erse, ol örü tursun, özgeleri oltursun, tėdi erse, (17) ba'žı ḫalāyıq taqı olturdılar. Andın son͡g yana aydı kim: Bu ḫalāyıq içinde kim kim Qaran qabīlalıġ bolsa, ol örü tursun [400) (1) taqı ön͡ginleri oltursunlar, tėdi erse, cümle ḫalāyıq olturdılar, meger bir kimerse olturmadı, örü qaldı. (2) 'Ömer *ražhu* aydı: Sen Qaran qabīlalıġ mu sen? tėp su'āl qıldı erse, ol kimerse aydı: Yā emīre'l-mu'minīna, (3) Qaranlıġ turur-men, tėdi. 'Ömer aydı: Menim su'ālım san͡ga ol turur kim Uveys-i Qaranīni bilür-mü-sen? tėp su'āl qıldı erse, (4) ol kimerse aydı: Yā emīre'l-mu'minīn, bilür-men. 'Ömer *ražhu* aydı: Neteg bilür-sen? tėdi erse, ol kim– (5) –erse aydı kim: Bizim Qaran qabīlasında andın aḥmaq taqı andın delürek kimerse yoq. Erte çıqar, ṣaḥrāda yöriyür, (6) hēç kişiler birle sözleşmez, hēç kişilerke qarışmaz. Nāgāh ėlke kirür bolsa, oġlanlar artınça taş (7) atarlar. Ol aytur: Ey nārasīdalar, taş atar bolsan͡gız, men rāžī turur-men, velīkin in͡gen uluġ taş atıp (8) aḏaqımnı sındurman͡gız kim Rebbümke ṭā'at qılmaqlıġqa māni' bolmasun tėp oġlanlarqa ḫoş söz (9) birle sözleşür. Başı açuq, aḏaqı açuq, saçı örpek, yüzi toġluġ. Kişi neerse bėrse, almaz. Ḫurma (10) saġraqlarını büküp andın çıqġan sütni içer taqı süplüklerde eski çöpreklerni yuvup tonınġa yamaġ qılur, (11) tėdi erse, 'Ömer *ražhu* minber üzesinde yıġladı taqı aydı kim: Dünyādın i'rāž qılıp Ḥaq birle bolġan (12) kişinin͡g ḥālı andaġ kerek. Men Peyġāmbar** *'as*'dın andaġ eşittim kim: Uveys-i Qaranī *raḥmhi* qıyāmat kün (13) bolsa, *āvṣ* menim ümmetimdin Rabī'a qabīlası sanınça ḫalāyıqnı şefā'at qılġay, tėp aydı taqı hemīşe (14) aytur erdi kim: Men Yemen ṭarafıdın Ḥaq te'ālānın͡g raḥmatının͡g yıḏıġını yıḏlayur-men, tėp aytur erdi taqı murādı Uveys-i Qaranī (15) erdi. Ol bu maqāmġa dünyādın i'rāž qılmaq sebebidin tėgdi, tėdi.

* Yazmada : *Kevfelig.*
** Yazmada : *Peyġāmbardın.*

YÉTİNÇ FAṢL

Riyā ve sem'a āfatınıṅg (16) beyānı içinde turur.

İmām Baġavī *raḥmhi* Meṣābīḥ atlıġ kitabında bu ḥadīs̱ni keltürmiş. Ḥadīs̱ bu turur: (17) قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حاكياً عن الله تعالى
قال الله تبارك وتعالى أنا أغنى الشركاء عن الشرك [401] (1) من عمل عملاً
اشرك فيه معى غيرى تركته وشركه وفى روايةٍ فأنا منه برىٌّ هوللذى عمله
Bu ḥadīs̱ ma'nīsi (2) ol bolur kim: Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar Ḥaq te'ālādın ḥikāyat qılu. Ḥaq *tvt* andaġ ḫabar bėrü (3) yarlıqar: Men ortaqlarnıṅg ortaqlıqındın muṅgsuz pādşāh turur-men. Kim kim 'amal qılur bolsa taqı ol 'amalı içinde (4) özgeni maṅga ortaq qılur bolsa, men ol 'amal qılġannı ortaqı birle terk qılur-men taqı meṅ ol 'amal qılġan-(5)-dın bēzār bolur-men. Anıṅg 'amalı kimke kim qıldı, anıṅg turur, tėp aydı. Andaġ erse, 'amalnı taqı ṭā'at ve 'ibādat taqı ḫayrāt (6) ve iḥsānnı iḫlāṣ birle Taṅgrı üçün qılmaq kerek. Ādam oġlanları mėni körsün taqı ṭā'atımnı* eşitsün, maṅga ḥurmet (7) ve 'izzet qılsunlar, tėp köṅglinde keçer bolsa, ol ṭā'atqa riyā ve sem'a kirür taqı ol ṭā'at (8) Taṅgrılıq bolmas, anıṅg taqı s̱avābı hem bolmaz.

Peyġāmbar *'as* aydı: Qaçan kim qıyāmat küni bolsa, *āvṣ*, (9) munādī nidā qılġay, ayġay: Kim 'amal içinde iḫlāṣ qılmış bolmasa, ḫalāyıq körsün taqı eşitsün tėp 'amal (10) qılmış bolsa, ol 'amalınıṅg s̱avābını Taṅgrı te'ālādın ṭama' qılmasun. Kimler üçün qılmış bolsa, anlardın (11) ṭama' qılsun kim Ḥaq *tvt* ortaqlarnıṅg ortaqlıqındın muṅgsuz pādşāh turur, tėp nidā qılġaylar.

(12) Enes bin Mālik *raḥmhi* rivāyat qıldı Peyġāmbar *'as*'dın andaġ aydı kim: Qayu mu'min ve muvaḥḥid 'amalını āḫirat (13) istemek üçün qılur bolsa, Ḥaq *tvt* ol qulnuṅg köṅglini bay qılur taqı perākende bolmış işlerini hem (14) cem' qılur taqı dünyā aṅgar ḫōr bolup kelür. Taqı qayu mu'min ve muvaḥḥid 'amalını taqı niyyetini dünyā istemek üçün qılsa, (15) dervīşlikini ėkki közi arasında qoyar taqı işini perākende qılur taqı rızqıdın hēç neerse kelmez aṅgar, meger kim (16) ol bitildi, ol kelür, ziyāda kelmez, tėp aydı.

Abū Hureyre aydı *rażhu*: Men Peyġāmbar *'as*'qa su'āl qıldım (17) taqı aydım: Yā Resūlallāhi, men ėwimde namāz qıldım. Üzesinde namāz qılur erken bir kimerse ėwüme kirdi, mėni namāz [402] (1) qılur erken kördi taqı maṅga anıṅg körmeki ḫoş keldi, velīkin menim i'tiqādımda andaġ ermez erdi kim meni kişi (2) körsün tėp namāz qılsam, tėdi. Bu riyā bolġay-mu? tėp su'āl qıldım erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā Abā Hureyre, (3) bu riyā ermez, Ḥaq *tvt* saṅga ėkki qat s̱avāb bėrgey: Sir içindeki

* Bu kelime yazmada 7. satırda *tėp*'den sonra yer almıştır.

ṭā'at s̱avābını bėrgey hem taqı (4) āşkāra qılġan* ṭā'atnın͡g s̱avābını bėrgey, tėp aydı. Yana aydı: Yā Abā Hureyre, āḫir zamān bolsa, erenler dīnlerini (5) bėrip dünyā alġaylar, ṣūf tonlar keḏgeyler taqı tillerini şekerdin süçüg qılġaylar taqı özlerini (6) zāhidqa oḫşatqaylar, velīkin kön͡gülleri böri kön͡gülleri men͡gizlig bolġay. Ḥaq *tvt* ayġay: (7) Ey qullarım, meni mü aldayur-siz yā taqı menim üze mü cür'et qılur-siz? Öz ẕātım birle ant yād qılur-men kim (8) andaġ fitneler birle sizlerni mubtalā qılġaymen kim ol fitne ḥalīm kimerseni ḥayrān qılġay, tėp aydı.

Peyġāmbar (9) *'as* aydı: Ferīşteler Tan͡grı qullarıdın bir qulnun͡g 'amalını kökke aşurġaylar taqı ol 'amalnı üküş (10) körgeyler Ḥaq *tvt* ol ferīştelerke vaḥy qılġay kim: Ey ferīştelerim, sizler bu qulumnun͡g 'amalını (11) sewdün͡güz taqı ẓāhırınġa naẓar qıldın͡gız, velīkin men bu qulumnun͡g bāṭınınġa naẓar qıldım. Bu qulum bu 'amalnı (12) menim üçün iḫlāṣ birle qılmadı. Bu 'amalnı ėleting taqı Siccīn atlıġ yerde (yer astıdın aşaġa qaran͡gġuġa Siccīn tėp ayturlar) qoḏun͡g, tėp fermān kelgey. Yana (13) ferīşteler taqı bir qulnun͡g 'amalını kökke aşurġaylar taqı bu 'amalnı azlaġaylar taqı ḫōrlaġaylar. Ḥaq tebaraka (14) ve te'ālā ol ferīştelerke vaḥy qılġay taqı ayġay: Ey ferīşteler, sizler bu qulumnun͡g 'amalını saqlaġuçılar (15) turur-siz, velīkin men bu qulumnun͡g kön͡glinge naẓar qıldım. Bu 'amalnı bu qulum iḫlāṣ birle menim üçün qılıp turur; (16) bu 'amal içinde hēç riyā ve sem'a yoq. Bu qulumnun͡g 'amalını 'İlliyīn atlıġ yerde qoḏun͡g, tėp fermān kelgey, tėp aydı.

(17) Peyġāmbar *'as* aydı: Qaçan kim Tan͡grı *tvt* 'Aden atlıġ uçtmaḥını yarattı taqı anın͡g içinde ol neerse– **[403]** (1) –lerni qoḏtı kim hēç köz körmişi yoq, hēç qulaq eşitmişi yoq, ādemīnin͡g kön͡glinge taqı tüşmişi yoq. Andın (2) son͡g bu 'Aden uçtmaḥınġa Ḥaq te'ālādın fermān kelgey kim: Ey 'Aden uçtmaḥı sözlegil, tėp. 'Aden uçtmaḥı (3) Ḥaq te'ālā fermānı birle üç qata bu āyatnı oqıdı, *qt:* قد افلح المؤمنون آلّذين هم فى (4) صلاتهم (XXIII: 1-2) خاشعون Ma'nīsi ol bolur kim: Mu'minlar qıyāmat kün qurtuldılar, ol mu'minlar kim namāzları (5) içinde alçaqlıq qıldılar, tėdi. Andın son͡g aydı: Men ḥarām turur-men tėgme bir baḫīl üze taqı tegme bir ṭā'atnı (6) riyā ve sem'at üçün qılġan üze, tėp aydı.

Peyġāmbar *'as* aydı: Bilin͡g, agāh bolun͡g kim Ḥaq *tvt* (7) qabūl qılmaz qulnun͡g 'amalını, eger ol 'amalı içinde ẕerre endāzasınça riyā bolsa, tėp aydı.

Şeddād ibnü Avs *rażhu* (8) aytur: Bir kün Peyġāmbar *'as* ḫıdmatınġa bardım. Baqar-men, Peyġāmbar *'as* yıġlayu turur. Men aydım: Yā Resūlallāhi, (9) ne üçün yıġlayur-sen? tėp su'āl qıldım erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Ümmetim qadġusıdın yıġlayur-men. (10) Qorqar-men kim bu ümmetle-

* Yazmada : *qılġanı.*

rim Ḥaq te'ālāqa ortaq qılġaylar, tėp aydı. Taqı aydı: Ey Şeddād ibnü Avs, ümmetlerim butqa (11) tapunmaġaylar taqı ayġa künge tapunmaġaylar yā taqı taşqa tapunmaġaylar. Munlardın qorqmaz-men, velīkin qorqġanım (12) taqı qaḏgurġanım ol turur kim ümmetlerim 'amalı içinde riyā ve sem'at qılġaylar taqı 'amalları ḫāliṣ Taṅrılıq bolma- (13) -ġay[lar] taqı üküş emgengeyler taqı s̱avābdın maḥrūm bolgaylar, tėp qaḏgurur-men, tėdi.

Şeyḫ Sarī Saqaṭī (14) *raḥmhi* aṣḥāb ve yārānlarınġa aydı kim: Ey yārānlarım, ėkki rek'at namāz ḫalvatta iḫlāṣ birle Taṅrı (15) üçün qılmaqıṅız yaḫşıraq turur yėti yüz ḥadīs̱ Peyġāmbar *'as* ḥadīs̱leridin yüksek isnād birle (16) rivāyat qılġınça, tėdi.

Ḥavārīlar 'Īsā peyġāmbar *'as*'qa su'āl qıldılar taqı aydılar kim: Yā Rūḥu'llāhi, (17) iḫlāṣ ne neerse bolur? tėp aydılar erse, 'Īsā peyġāmbar *'as* aydı: Ṭā'at ve 'ibādat kim qılur-siz, ḫāliṣ **[404]** (1) Taṅrı üçün qılsaṅ taqı ḫalāyıq sėni bu ṭā'at qılġanıṅ üçün öger bolsalar, anlarnıṅ ögmekini (2) sewmeseṅ taqı ṭā'atıṅ meşhūr bolmaqını sewmeseṅ taqı ṭā'atım ḫalāyıq körsün tėmeseṅ, andın (3) soṅ ol ṭā'atıṅ iḫlāṣ birle bolġay taqı Ḥaq te'ālā qabūl qılġay, tėp aydı.

Benū İsrā'īl içinde bir 'ābid (4) bar erdi. Ṣaḥrāqa çıqıp bir yer ėw qazıp ol yer ėw içinde qırq yıl ṭā'at qıldı. Nėçeme kim ferīşteler (5) bu 'ābidniṅ ṭā'atlarını kökke mindürseler, Ḥaq *tvt* qabūl qılmaz erdi. Bu ferīşteler Ḥaq te'ālā (6) ḥażratında niyāz qıldılar taqı aydılar: Yā Rebbenā, bu 'ābid 'ibādat içinde hēç riyā qılmaz, bu 'ābidniṅ (7) 'ibādatınġa hēç kimerse muṭṭali' bolmaz. Neçük turur kim munuṅ ṭā'atı maqbūl bolmaz? tėp munācāt qıldılar (8) erse, Ḥaq *tvt* aydı: Rāst aytur-siz, ey ferīştelerim. Siz bu 'ābidniṅ ẓāhirınġa naẓar qılur-siz, (9) velīkin bu 'ābidniṅ bāṭını taqı sirri içinde ne neerse bar, siz anı bilmez-siz, men bilür-men. Bu 'ābid qırq yıldın (10) berü kim munda ṭā'at ve'ibādat kim qılur, hemīşe ḫāṭırında keçer kim, kāşkī bu şeher ḫalqı munda menim ṭā'at (11) qılġanımnı bilse erdiler taqı ḫalāyıq arasında 'ibādatım birle meşhūr bolsa erdim taqı cümle ḫalāyıq maṅa 'izzet (12) ḥurmet qılıp ziyārat qılsa erdiler tėp ḫāṭırında keçrür. Qaçan kim qul ṭā'atı birle dünyāda ḥurmet tiler (13) bolsa, ol ṭā'at ḫāliṣ menim üçün bolmaz, men taqı anı qabūl qılmaz-men, tėp aydı erse, cümle ferīşteler aydılar: (14) Yā Rebbenā, sirlerni taqı āşkāralarnı bilgen pādşāh sen turur-sen. Biz ol 'ābidniṅ sirringe muṭṭali' bolmadın (15) ustāḫlıq qılıp derḫōst qılduq, tėp 'öẕür qıldılar.

Bir ḫalīfa nidā qıldurdı şeher içinde kim: Falān (16) cezīre içinde kāfirlar bar, bizke inqiyād qılmazlar. Ėmdi men anlarqa ġazāt qılur-men. Kim kim Ḥaq rıżāsı (17) üçün taqı Muḥammed Resūlullāh dīni yüksek bolsun taqı kāfirlar maqhūr bolsun, tėp ġazātqa raġbat qılur **[405]** (1) bolsa,

çıqsunlar, tėp nidā qıldılar erse, üküş ḫalāyıqlar çıqtılar. Bu ġāzīlardın biri cümle isti'dādını (2) tamām [qılıp] iḫlāṣ birle çıqarında bir kimerse ańa* aṭ boynınġa asġu tobra keldürdi. Bu aydı kim: Menim aṭımnıń (3) tobrası bar, munı taqı alayın, yolda ġāzīlarġa kerek bolsa, alġanımdın ziyād nėerseler bėrseler, satġaymen, (4) tėp endīşe qıldı taqı ol tobranı aldı. Ol kėçe tüşi bolur kim kökdin ėkki ferīşte nāzil bolur taqı (5) ayturlar kim: Munça mıń ḫalāyıq ġazātqa çıqtılar. Cümlesini Ḥaq te'ālā fermānı birle bitigeliń, tėp aydılar. Taqı (6) bu ėkki ferīşteniń biri fermānlayur ərdi taqı biri anıń fermānı birle bitiyür erdi. Ol fermānlaġan ferīşte (7) aydı kim: Falān ḫāliṣ Tańrı üçün ġazāt qılmaqġa çıqtı, tėp bitigil, tėdi erse, ol taqı bitidi. Yana aydı kim: (8) Falān kimerse riyā üçün çıqtı, Tańrı üçün çıqmadı. Mėni alp bahātūr tėsünler taqı ḫalāyıq mańa 'izzet (9) qılsunlar tėp çıqtı, tėp bitigil, tėdi erse, ol ferīşte taqı bitidi. Andın soń nevbet mańa keldi erse, (10) aydı kim: Munı bāzirgānlıq üçün çıqtı tėp bitigil, tėdi erse, men feryād qıldım taqı aydım: Tańrı ḥaqqı üçün (11) men bāzirgānlıq üçün çıqmadım, ḫāliṣ Tańrı üçün çıqtım, tėp aydım erse, ol ferīşte mańa aydı kim: Sen (12) tobra almadıń-mu? tėdi erse, men yıġlayu başladım. Qaçan kim menim yıġlaġanımnı kördi erse, mańa raḥm qıldı taqı (13) aydı kim: Ey ferīşte, munı bāzirgān tėp bitimegil, velīkin mundaġ bitigil kim, bu kimerse iḫlāṣ birle ġazātqa çıqmış (14) erdi, velīkin tobra yuluqtı, ol tobranı yuldı** ziyāda ṣemen birle satmaq üçün, tėp bitigil. Anı Ḥaq te'ālā bilür muḫlişlar (15) zümresidin keçürse, ol bilür, tėdiler. Taqı men oyġandım, tėdi.

'Īsā peyġāmbar *'as* ḥavārīlarġa aytur erdi kim: (16) Ey yārānlarım, zīnhār saqlanıń ṭā'at ve 'ibādat içinde riyā ve sema'atdın. Eger rūza bolsańız, başıńızġa yaġ (17) sürtüń taqı meḥāsinıńızqa hem yaġ sürtüńler, todaqlarıńızqa hem yaġ sürtüńler. Sizlerni kişi körse, ḥālī **[406]** (1) ṭa'ām tenāvul qılıp turur, tėp saqınsun taqı siziń rūza tutġanıńıznı hēç kişi bilmesün, tėp aydı. (2) Anıń üçün kim ṭā'at ve 'ibādatnı kişi bilür bolsa, anıń āfatı üküş turur, riyā kirmedin qalmaz, tėp aydı.

(3) Emire'l-mu'minīna 'Alī ibnü Abī Ṭālib *rażhu* aydı: Riyā qılġanıń 'alāmatı üç turur: Yalġuz ḫalvatta ṭā'at (4) qılur bolsa, kāhillik birle qılur; taqı ḫalāyıq arasında ṭā'at qılur bolsa, raġbat birle qılur; taqı eger kimerse (5) munı öger bolsa, 'amalı üze ol 'amalını ziyāda qılur; taqı yėrer bolsa, ol 'amalını eksitür, tėdi.

Abū İmāmati (6) 'l-Bāhilī *rażhu* bir kimerseni kördi, başını aşaq qılıp olturur erdi. Aydı: Ey başını quyu qatġan, (7) başıńnı qalduru tutġıl. Eger miskīnlikiń taqı alçaqlıqıń bar erse köńlüń içinde, ẓāhirıńda ḫalāyıqġa (8) bildürmegil, tėp aydı.

* Yazmada: *kimerseke*.
** Yazmada: *buldı*.

Abū Hureyre aydı *rażhu*: Men Peyġāmbar *'as*'dın andaġ eşittim kim, Peyġāmbar *'as* (9) aydı: Qıyāmat kün bolsa, *āvṣ* üç kimerseni keldürgeyler: biri şehīd bolġay taqı biri 'ālim bolġay (10) taqı biri bay bolġay. Ḥaq *tvt* şehīdke su'āl qılġay kim: Sen dünyāda ne iş qıldın͡g? tėp. Ol ayġay (11) kim: Yā Rebbenā, men ġazāt qıldım, kāfirlar birle uruştum, senin͡g dīnin͡gni yüksek qılmaq üçün taqı senin͡g ḫoşnūd- (12) -luqun͡g üçün uruştum taqı cān bėrdim, şehīd boldum tėse, Ḥaq *tvt* ayġay kim: Yalġan aytur-sen. (13) Men senin͡g sirrin͡gni bilür erdim, sen menim dīnim üçün taqı uruşmadın͡g hem taqı menim ḫoşnūdluqum üçün taqı (14) uruşmadın͡g. Senin͡g i'tiqādın͡g ol erdi kim meni ḫalāyıq bahātūr tėsünler, bizim dünyāda ḥurmetimiz taqı 'izzetimiz (15) ziyāda bolsun taqı ḫalāyıq arasında uluġ bolayın, tėp uruştun͡g, kön͡glün͡gde hēç riżāmnın͡g ṭalabı yoq erdi, (16) tėp ayġay taqı zebāniyalarġa buyurġay kim, munı tamuġqa eletin͡gler, tėp. Yana Ḥaq *tvt* ol 'ālimqa su'āl (17) qılġay kim: Sen dünyā 'ālamında ne iş qıldın͡g? Ol 'ālim ayġay kim: Yā Rebbī, özümni emgetip taqı senin͡g 'ilmün͡gni **[407]** (1) ḥāṣil qıldım taqı senin͡g riżān͡g üçün ol 'ilmün͡gni ḫalāyıqġa neşr qıldım (ya'nī ḫalāyıqlarġa yaydım) ṭālib 'ālimlarġa ögrettim taqı 'avāmu'n-nāsqa (2) müşkillerini ḥal qıldım, fitvāke cevāb bitidim, minberke minip va'ẓ ve naṣīḥat qıldım, ḫalāyıqnı senin͡g yolun͡gqa ünde- (3) -dim senin͡g ḫoşnūdluqun͡g üçün, tėp. Ḥaq te'ālā ayġay kim: Yalġan aytur-sen. Men senin͡g sirringe vāqıf erdim. (4) Senin͡g i'tiqadın͡gda hēç riżāmnı ṭalab qılmaq yoq erdi. Senin͡g i'tiqādın͡g ol erdi kim ḫalāyıq meni 'ālim tėp (5) aġırlasunlar, man͡ga ḥurmet, 'izzet qılsunlar tėp, cümle ḫalāyıq üze menim ḥükmüm cārī bolsun, tėp aymış (6) erdin͡g. Ḫalāyıqlar anı taqı qıldılar, cezān͡gnı dünyāda ḥāṣil qıldın͡g, san͡ga ėmdi āḫiratta ülüş yoq, tėp (7) ayġay taqı zebāniyalarġa buyurġay kim munı taqı tamuġqa eletingler, tėp. Yana Ḥaq *tvt* ol bayqa su'āl (8) qılġay kim: Ey bay, sen dünyāda ne iş qıldın͡g? tėp. Ol bay ayġay kim: Yā Rebbī, sen man͡ga māl ve ni'met rūzī qıldın͡g (9) erse, men taqı ol mālnın͡g zekātını bėrdim, hec ve 'umra qıldım taqı sening riżan͡g üçün mescid binā qıldım, köprüg binā (10) qıldım miskīnlerke tullarġa, ögsüzlerke in'ām ve iḥsān qıldım, tėp aysa, Ḥaq *tvt* ayġay kim: (11) Yalġan aytur-sen, kim ḫayrāt ve iḥsān qıldın͡g erse, hēç menim riżāmnı ṭalab qılmadın͡g, ḫalāyıq mėni cuvā[n]mard (12) tėsünler taqı ḫalāyıq arasında ḥurmetim taqı 'izzetim ziyāda bolsun, tėp qıldın͡g, tėgey taqı zebāniyalarġa buyurġay (13) kim: Munı taqı tamuġqa eletin͡gler, tėp. Andaġ erse, ma'lūm boldı kim ne 'amal qılsa, 'ādemī iḫlaṣ birle Tan͡grılıq (14) üçün qılmaq kerek ermiş, yoq erse, nadāmat bolur ermiş.

'Addī bin Ḥātam aydı *rażhu*: Peyġāmbar 'aleyhi (15) 's-salām'dın andaġ eşittim kim qıyāmat kün bolsa, *avṣ* riyā birle ṭā'at qılġanlarġa fermān kelgey kim: (16) Bularnı uştmaḥqa eletin͡gler, tėp. Bular taqı ġāyat ferāh içinde bolġaylar. Qaçan kim uçtmaḥ qapuġınga (17) yetgeyler,

bizim birle ortaq turur. Nė emgek kim bizler bu isig havāda körer-miz taqı bu açlıqlar zaḥmatını taqı (13) meşaqqatını tartar-miz, cümlesininĝ s̱avābı içinde bizler birle berāber tururlar, tėdi erse, ṣaḥābalar aydılar: Yā Resūlallāhi, (14) bizler bu isigde munça emgek tartıp oğul qızdın aḍrılıp cāndın keçip tenimizni kāfirlarnınĝ qılıçınga (15) qarşu qoḍup turur-miz, taqı anlar Medīne içinde köligede ehli evlādı birle āsāyiş qılıp olturur[lar]. Neteg (16) bizler birle s̱avāb içinde şerīk bolurlar? tėp su'āl qıldılar erse, Peyġambar *'as* aydı: Anlarnınĝ aṭları (17) taqı tėweleri yoq erdi taqı çıqmaqġa isti'dādları yoq erdi, dervīş ṣaḥābalar erdiler, velīkin niyyet- **[409]** (1) -leri arıġ erdi, i'tiqādları ṣāfī erdi. Ḥaq te'ālāqa niyāz qıldılar taqı aydılar: Yā Rebbenā, sirlerni taqı āşkāra- (2) -larnı bilgen pāḍişāh sen turur-sen. Peyġāmbar *'as* birle taqı yārānları birle çıqġay erdük, cānlarımıznı (3) seninĝ rıżānĝ üçün fidā qılġay erdük taqı Peyġāmbar *'as* öninde kāfirlar birle uruşqay erdük, (4) velīkin neteg qılalınĝ kim dervīşler turur-miz, azıqlarımız yoq, köliklerimiz yoq, tėp Ḥaq te'ālā ḥażratında (5) ḥaqīqat könĝül birle arıġ niyyet birle niyāz qıldı[lar] erse, Ḥaq te'ālā anlar 'öẕrini qabūl qıldı taqı sizke emgek- (6) -lerinĝiz içinde ne s̱avāb kim bėrdi erse, anlarnınĝ dīvānında taqı ol s̱avāblarnı bitiyü bėrdi, tėp aydı.

* **Yazmada:** ***bilgil.***

Benū İsrā'īl (7) içinde qaḥṭlıq boldı; musulmānlar qatıġ emgendiler. Hēç ṭa'ām tapulmaz boldı erse, anlarnıñ 'ābidlarıdın (8) biri ṣaḥrāqa çıqtı taqı bir qum tepesi qatında Ḥaq te'ālāqa niyāz qıldı taqı aydı: Ey Bār Ḫudāyā, eger bu qum tepesi (9) un bolsa erdi, taqı menim mülküm bolsa erdi, bu ḫalāyıqġa cümlesini qısmat qılġay erdim, tėp aydı erse, Ḥaq tebāraka (10) ve te'ālā ol zamānanıñ peyġāmbarınġa vaḥy qıldı taqı aydı: Ey peyġāmbar, barġıl taqı ol 'ābidqa ḫabar bėrgil kim, bu sözni (11) rāst i'tiqād birle aydı; eger ol qum tepesi un bolsa erdi, men ḥaqīqat bilür-men kim ol cümlesini (12) ḫalāyıqġa ṣadaqa qılġay erdi. Anıñ arıġ i'tiqādı taqı aṣlī niyyeti berekātında ol un bolup ṣadaqa qılsa, (13) ne s̱avāb kim ḥāṣil bolġay erdi, ol s̱avābnı men anıñ dīvānında bitiyü bėrdim, tėp aydı, bu ma'nīdin ötrü kim...*

(14) Abū Hureyre *rażhu* aydı: Kim kim cüftlense taqı kābīn bėrmekke i'tiqādı bolmasa, ol kābīnni ḥaq borç tėp (15) bilmese, ol zinā qılġuçı turur taqı kim kim borç alsa taqı ol borçını ötemekke i'tiqādı bolmasa, ol oġrı (16) turur, tėp aydı.

Benū İsrā'īl içinde bir 'ābid bar erdi. Ol 'ābidke bir kimerse kelip ḫabar bėrdi kim: Falān yerde bir daraḫt (17) bar, ol daraḫtqa bir türlüg qavmlar secde qılurlar taqı añġa ta'ẓīm qılurlar, tėp ḫabar bėrdi erse, bu 'ābid **[410]** (1) ġażablandı taqı derḥāl ėlginge balta aldı taqı qaṣd qıldı kim ol daraḫtqa barayın taqı bu balta birle ol daraḫtnı (2) pāra pāra qılayın, tėp çıqtı. Yolda İblīs *'al* bir şeyḫ ṣūratınġa bolup keldi taqı aydı: Ey (3) 'ābid, qança barur-sen? tėp su'āl qıldı erse, ol aydı kim: Eşittim fulān yerde bir daraḫt bar ermiş, ḫalāyıq- (4) -lar ol daraḫtqa 'ibādat qılur ermişler. Ėmdi barur-men taqı bu balta birle ol daraḫtnı pāra pāra (5) qılur-men, tėp aydı erse, İblīs aydı: Ey 'ābid öz 'ibādatıñġnı qoḍup Ḥaq te'ālā birle munācāt qılmaqıñġnı (6) qoḍup bu iş birle meşġūl bolmaq sañġa ne kerek? tėdi erse, 'ābid aydı: Emr-i ma'rūf qılmaq taqı nehy-i (7) münker qılmaq ḫalāyıqnı Ḥaq te'ālā yolınga ündemek da'vat qılmaq bu taqı 'ibādat turur taqı uluġ ṭā'at (8) turur, tėp aydı erse, İblīs aydı: Sen peyġāmbar ermez-sen, bu iş sañġa farīża qılmışı yoq. Zamāna içinde (9) peyġāmbarlar bar. Ḥaq te'ālā tilese, ol peyġāmbarlarqa fermānlaġay; Ḥaq te'ālānıñ fermānı birle bu işni (10) qılġaylar, tėp aydı erse, bu 'ābid anıñ sözinge iltifāt qılmadın baru başladı erse, İblīs aydı: Men (11) sėni barmaqġa qoymaz-men, tėdi erse, ol 'ābid aydı kim: Barur-men, tėdi. Bu ėkegü biri birini tuttılar erse, (12) 'ābid İblīsni yıqtı taqı köksi üzesinde olturdı erse, İblīs aydı: Mėni qoḍġıl, men sañġa bir söz aytayın (13) kim seniñ maṣlaḥatıñġnıñ içinde bolġay, tėdi erse, 'ābid qoptı erse, İblīs aydı: Ey 'ābid, men sañġa her (14) künde ėkki altun bėreyin, sen bu işni qoḍġıl. Ṣāḥib-'ayāl turur-sen taqı dervīş turur-sen, bu ėkki altunnı (15) rūz-

* Metinde kopukluk var.

gārıñga ḫarc qılġıl, tėdi erse, ol ʿābid taqı qabūl qıldı taqı ėwinge qayıttı. Bir kün keldi taqı bėrdi. (16) Yana ėkinç kün taqı keldi, ėkki altun bėrdi. Üçinç kün kelmedi, hēç neerse bėrmedi. Törtinç kün taqı kelmedi erse, (17) bu ʿābid bardı, bayaqı tėg baltasını aldı taqı ol daraḫtnı kesmekke qaṣd qılu çıqtı erse bayaqı yerde İblīs **[411]** (1) ādemī ṣūratınġa bolup keldi taqı aydı: Ey ʿābid, qança barur-sen? tėdi erse, ʿābid aydı kim: Ol daraḫtnı kesmekke (2) barur-men, tėdi erse, İblīs aydı: Men sėni qoymaz-men, tėdi. Ol aydı: Men barur-men, tėdi. Yana tutuştılar. Bu nevbet (3) İblīs ʿābidni bastı taqı köksi üze olturdı taqı aydı kim: Bu işdin qayıtur-mu-sen yā yoq mu? Ve eger tevbe qılmaz (4) erseñ, sėni bu yerde helāk qılġay-men, tėdi erse, ol ʿābid aydı: Halā tevbe qıldım, barmaz-men, tėdi, İblīs taqı qoptı. (5) Andın soñ bu ʿābid aytur: Ey şeyḫ, mañga aytu bėrgil kim ne sebebdin erdi kim men sėni ol nevbet bastım taqı (6) sañga ġalaba qıldım taqı bu nevbet sen meni bastıñ taqı mañga ġalaba qıldıñ, tėdi erse, İblīs aydı: Seniñ ol nevbette (7) niyyetiñ arıġ erdi, iʿtiqādıñ ṣāfī erdi, Ḥaq rıżāsı üçün qaṣd qıldıñ erdi. Ol yöndin sen mañga ġālib (8) bolduñ. Ėkinç nevbetde men sañga künde ėkki altun vaʿda qıldım erdi, ol vaʿdake ḫilāf qıldım erse, ėmdi sen (9) mañga ḥamla qılmaqıñ taqı ol daraḫtqa qaṣd qılmaqıñ yarmaq üçün boldı, Ḥaq rıżāsı üçün bolmadı erse, (10) men sañga ġālib boldum taqı sėni bastım, tėp aydı.

SEKSİNÇ FAṢL

Kīne ve ḥased āfatınıñ beyānı içinde (11) turur

İmām Abū'l-Leyṣ̱-i Samarqandī *raḥmhi* Tenbīyatu'l-ġāfilīn atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş, (12) ḥadīs̱ bu turur: قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم انّ الغلّ والحسد يأكلان الحسنات كما تأكل النار الحطب (13) Bu ḥadīs̱ maʿnīsi ol bolur kim Peyġāmbar *ʿas* ḫabar bėrü yarlıqar: Ḥaqīqatta kīne taqı ḥased mu'min qulnuñ (14) ḥasanātını taqı eḍgülüklerini helāk qılur taqı tüketür, neteg kim ot otunnı helāk qılur taqı tüketür, tėp aydı.

(15) Peyġāmbar *ʿas*'dın su'āl qıldılar kim: Ḥaq teʿālā ḥażratında qayu bir kimerse artuq turur? tėp aydılar erse, (16) Peyġāmbar *ʿas* aydı: Qayu bir mu'min ve muvaḥḥidniñ tili rāst bolsa taqı köñgli kīne ve ḥaseddin arıġ bolsa, (17) Tañgrı teʿālā ḥażratında ol mu'min artuq turur, tėp aydı taqı aydı kim: Köñgüllerde Tañgrı teʿālāqa sewüglügrek köñgül **[412]** (1) ol turur kim yazuqdın arıġ bolsa taqı dīn içinde muḥkem bolsa taqı mu'minlarqa şefaqatlıġ bolsa, tėp aydı. (2) Yana aydı kim: Ey yārānlarım, bir ʿillet bar ādemī içinde burunqı ümmetlerde ol ʿillet üküş erdi, ėmdi ol (3) ʿillet sizlerke taqı sirāyat qıldı, tėdi erse, aydılar: Yā Resūlallāhi, ol ʿillet ne turur? tėp su'āl qıldılar erse, (4) Peyġāmbar *ʿas*

aydı: Bir mu'min taqı bir mu'minqa ḥased qılıp yigrenmek. Uşbu ʻillet mu'min dīnini yülügen (5) turur, ya'nī hēç dīni içinde ṣavābı qalmaz, cümlesi helāk bolur ol ḥased qılmaq şūmluqında, tėp aydı. Yana (6) aydı kim: Ey yārānlarım, zīnhār biri birin͡gizke ḥased qılışman͡gız taqı biri birin͡gizke yigrenmen͡giz taqı biri birin͡gizke (7) arqa çewrüp olturman͡gız taqı biri birin͡gizke şefaqatlıġ qarındaş bolun͡g, tėp aydı. Taqı ḥased ol bolur kim (8) taqı bir mu'minqa kim Ḥaq *tvt* niʻmet bėrmiş bolsa taqı ʻilm bėrmiş bolsa yā taqı ḥurmet bėrmiş bolsa, (9) bu kimerse hemīşe anın͡g zevālını tilese taqı ol niʻmetni özinge bolmaq tilese taqı mu'minlarġa eḍgülük (10) tėgmişte* qaḍġursa taqı emgek yā taqı muṣībat tegmişte feraḥ qılsa, bu ḥased bolur taqı bu ṣifatlıġ kimerse-(11)-ler munāfiqlar ṣifatı turur, mu'min kimerseke bu ṣifat kerekmez. Neteg kim Ḥaq *tvt* Kelāmı içinde ḫabar bėrü (12) yarlıqar, *qt*: إن تصبك حسنةٌ تسؤهم وان تصبك مصيبةٌ (IX: 50) يفرحوابها (III: 120)** Maʻnīsi (13) ol bolur kim: Yā Muḥammed, san͡ga eḍgülük tėger bolsa, bu munāfiqlarnı qaḍguluġ qılur ve eger taqı san͡ga muṣībat teger (14) bolsa, anın͡g birle sewüşürler, tėp habar bėrdi. Maʻlūm bolur kim mu'minlarġa eḍgülük tėgmişde qaḍġurmaq (15) taqı yamanlıq tegmişte sewünmek munāfiqlar ṣifatı boldı erse, mu'min kerek kim özidin bu ṣifatnı (16) ıraq qılsa, andın son͡g mu'min bolsa, yoq erse, işi ḫaṭarlıġ turur.

Enes bin Mālik *rażhu* aytur: (17) Bir kün Peyġāmbar *ʻas* ḫıdmatında olturmış erdük, Peyġāmbar *ʻas* aydı: Ḥālī bizlerke bir kimerse **[413]** (1) kelgey, ol kimerse uçtmaḥlıġ bolġay tėdi erse, derḥāl enṣārīlardın bir kimerse keldi, ābdast qılmış (2) meḥāsinidin ābdast suwları tökülü kirdi taqı salām qıldı. Ṣaḥābalar taʻaccub qıldılar kim bu ʻazīznin͡g (3) ne ʻamalı bar erken kim Peyġāmbar *ʻas* mun͡ga uçtmaḥ birle bişārat qıldı, tėp. Ertesi Peyġāmbar *ʻas* (4) ḫıdmatında olturmış erdük kim Peyġāmbar *ʻas* yana aydı kim: Bukün bizlerke bir kimerse kelgey kim ol (5) kimerse uçtmaḥlıġ bolġay, tėdi erse, derḥāl bayaqı enṣārī kirdi, salām qıldı. Üçinç kün taqı mundaġoq (6) tėmiş erdi, bayaqı teg enṣārī kirdi erse, ʻAbdullāh bin ʻÖmer aytur: Men bardım ol enṣārī ėwinge taqı an͡gar aydım kim: (7) Ey enṣārī, üç kün boldı kim Muṣṭafā san͡ga uçtmaḥ birle bişārat bėrür. Ėmdi men seni sewdüm, kerek kim üç (8) künge tegrü men san͡ga qonuq bolsam, kündüz taqı senin͡g ėwün͡gde tursam, kėçe taqı senin͡g ėwün͡gde yatsam tėdi[m] erse, (9) ol enṣārī taqı: Andaġ bolsun, tėdi. Üç kün anın͡g qatında turdum. Kündüz artuqsı ṭaʻāt qılmadı erdi, (10) kėçe yaturda Ḥaq teʻālānı yād qıldı taqı tünle qopup teheccüd taqı qılmadı. Men andaġ saqındım kim bu kimersenin͡g üküş (11) ʻamalı bar bolġay kim Peyġāmbar *ʻas* mun͡ga uçtmaḥ birle bişārat qıldı. Men munun͡g ʻamalinge muṭṭaliʻ

* Yazmada: *tilemişte*.
** Birbirine benzeyen iki ayet karışık olarak alınmıştır.

bolup (12) men taqı ol 'amal birle meşġūl ėwinde turdum erdi. Qaçan kim üç kün tamām boldı erse, men aydım: Yā enṣārī, cümle (13) 'amalıñg taqı ṭa'ātıñg mundaġ mu turur, yoqsa mėndin 'amalıñgnı örttüñg-mü? tėp su'āl qıldım erse, ol enṣārī (14) aydı kim: Hemīşe 'amalım bu turur, artuqsı ṭā'at ve 'ibādatım yoq turur. Velīkin andaġ sėzer-men kim Peyġambar *'as* (15) mañga kim uçtmaḥ birle bişārat qılmış, ol yöndin bolġay kim mu'minlar ḥaqqınġa köñglümde hēç kīne taqı (16) ḥased yoq turur. Munlarġa Ḥaq te'ālā ne ni'met kim bėrse, mañga bėrmiş tėg sewnür-men taqı eger mu'minlarġa Ḥaq *tvt* (17) emgek taqı muṣībat tegürse, mañga tegmiş tėg qaḍġurur-men, tėdi erse, men taqı bildim kim bu ma'nīdin ötrü Peyġāmbar *'as* **[414]** (1) añga bişārat bėrmiş, tėp.

Peyġāmbar *'as* aydı: Ümmetim üze qatıġ qorq[q]anımız işlerdin biri bu turur kim (2) Ḥaq *tvt* ummatımġa māl ve ni'met bėrgey taqı biri biringe ḥased qılġaylar taqı ṭā'atlarınıñg ṣavābları– (3) –dın maḥrūm bolġaylar, tėp aydı.

Zekeriyyā peyġāmbar *'as* aydı: Ḥaq *tvt* mañga ḥiṭāb (4) qıldı taqı aydı: Ey Zekeriyyā, bilgil, āgāh bolġıl kim bu ḥased qılġuçı menim fażlımqa öwkelig turur taqı qul– (5) –larım arasındaqı qısmat qılġanımġa rāżī bolmaz, tėp aydı.

'Āyişe *rażhā* aytur: Peyġāmbar *'as* (6) qaçan kim ġazātqa çıqar bolsa erdi, ḥatunlarıdın birini iḫtiyār qılıp çıqarmaz erdi kim köñgülleri (7) ḥasta bolmasun tėp, velīkin cümle ḥatunlarını bir yerke cem' qılur erdi taqı qur'a kemişür erdi: Qayu biriniñg (8) atı çıqar bolsa, ġazātqa çıqarur erdi. Bir nevbette Benū'l-Muṣṭaliq ġazātınġa çıqar erken qur'a kemişti (9) erse, menim atım çıqtı taqı mėni çıqardı. Qaçan kim Ḥaq te'ālā Peyġāmbarqa nuṣrat bėrdi, ġazātdın qayıtmışta (10) Medīneke yawuq keldük taqı qonduq. Seḥer vaqtında men cāriya birle ṣaḥrāqa bardım erdi. Ol ḥālda köçüñgler, (11) tėp i'lām qıldılar erse, men taqı ta'cīl qılıp öz kecābam qatınġa keldim. Baqar-men, boyumda ẓufārī monçuq– (12) –larım bar erdi, ol üzülmiş taqı tüşmiş. Men qayıttım taqı olturġanım yerde ol ẓufārī monçuqlarımnı ṭalab (13) qıldım taqı buldum. Yana men kecābaġa kelgimçe çerig köçmişler taqı ol ḫādimlar kim menim kecābamnı tėweke yükler (14) erdiler, mėni kecāba içinde turur tėp saqınmışlar taqı barmışlar. Men ṣaḥrāda yalġuz qaldım. Bolmasa, ol (15) qonġan yerimde olturdum, bolġay kim mėni kecābada yoq, tėp bilseler taqı mėni ṭalab qılsalar, tėp (16) umīḍ birle olturdum erdi. Uyqu ġalaba qıldı erse, yattım, uyquġa bardım, ançaqa tegi kim tañg yarumış. Oyġandım, (17) baqar-men, Ṣafvān atlıġ ṣaḥābanıñg hemīşe 'ādatı ol erdi kim çerigdin soñg yöriyür erdi, uyup qalġanlarnı **[415]** (1) oyġatmaq üçün taqı tüşgen neerselerni kötürmek üçün. Ol keldi erse, men taqı terinçekimni yüzümke örttüm. (2) Mañga aydı: Sen kim sen? tėdi erse, men aydım kim: 'Āyişe turur-men, tėdim. Ol aydı: Peyġāmbar ḫatunı 'Āyişe mü sen? (3) tėdi

erse, men aydım kim: Ol turur-men, tėdim erse, Ṣafvān tėwesidin tüşti taqı manĝa aydı kim: Bu tėweke mününĝ, (4) men tėweninĝ zumāmını tutup sizni çerigke yetgüreyin, tėdi erse, men taqı tėweke mündüm. Ṣafvān tėweni yetip kelürde (5) yawuq keldük. ʿAbdullah bin Ubey, Ḥassān taqı Musṭiḥ* bir yerde turur erdiler. ʿAbdullāh bin Ubey aydı Ṣafvānġa kim: Bu tėwe– (6) –ninĝ üzesindeki ḫatun ne ḫatun turur? tėp su'āl qıldı erse, Ṣafvān aydı kim: Mu'minlar anası Peyġāmbar *ʿas* (7) ḫatunı ʿĀyişe ḫatun turur, tėp aydı erse, ʿAbdullah bin Ubey munāfiqlarnınĝ uluġı erdi, ol aydı kim: Āyişe (8) Ṣafvān birle ḫalvat qalmışlar ṣaḥrāda, vallāhi ʿĀyişe Ṣafvāndın qurtılmamış bolġay, Ṣafvān taqı (9) ʿĀyişedin qurtılmamış bolġay, tėdi. Taqı ol munāfiq bardı taqı çerig içinde üküş ḫalāyıqġa bu sözni (10) aydı. Taqı ḫalāyıq arasında bu söz fāş boldı. Hēç menim ḫabarım yoq. Bu söz Peyġāmbar *ʿas* qulaqınġa (11) taqı tegmiş. Qaçan kim Medīneke kirdük erse, Peyġāmbar *ʿas* menim hücremke kelmişde menim birle burunqı teg (12) sözleşmez erdi, öwkelig kişi menĝizlig bir sāʿat olturur taqı çıqar erdi. Bu arada men sökel boldum, (13) bir ayqa tegi töşekke yatıp ṣāḥib-firāş boldum. Peyġāmbar *ʿas* kirür erdi taqı çıqar erdi, hēç luṭf (14) qılmaz erdi. Qaçan kim sökellikimdin qoptum taqı bir kėçe Umm-i Musṭiḥ tėyür erdiler, anamnunĝ ḫādiması bolur (15) erdi, anınĝ birle ṣaḥrāqa çıqarda manĝa aydı: Yā ʿĀyişe, hēç bilür-mü-sen, Peyġāmbar *ʿas* seninĝ birle burunqı (16) teg ermez, ne yandın turur? tėp aydı. Men aydım kim: Bilmez-men tėdim erse, Umm-i Musṭiḥ aydı kim: Medīne içinde ḫalāyıq (17) arasında ḫabar andaġ tüşüp turur kim ʿĀyişe Ṣafvān birle ṣaḥrāda ḫalvat qalıp yawuz işni qılıp tururlar, tėp **[416]** (1) ayturlar taqı bu sözni Peyġāmbar *ʿas*'qa aymışlar. Peyġāmbar *ʿas* Asāma birle taqı ʿAlī birle meşveret (2) qılmış, Asāma aymış: Yā Resūlallāhi, ʿĀyişedin andaġ iş kelmegey, tėmiş taqı ʿAlī aymış: Yā Resūlallāhi, ʿālam (3) içinde ḫatunlar üküş turur; ḫāṭırınĝızqa teşvīş kirmiş bolsa, anĝar ṭalāq bėrinĝ taqı önĝin ḫatun (4) alınĝ, tėmiş. Andın sonĝ aymış kim: Āyişeninĝ qaravaşı Büreyreni ündenĝ taqı sorunĝ, tėmiş. Peyġāmbar *ʿas* (5) Büreyreni ündemiş taqı sormış: Hēç bu ḫatununĝ ʿĀyişedin yaman iş körmişinĝ bar mu? tėp su'āl qıldı (6) erse, ol aymış kim Men ʿĀyişedin yaman iş körmişim yoq, meger bir kün un yoġurmış taqı uyquġa barmış (7) taqı ėwke oġlaq kirip ol ḫamīrni yemiş. Andın önĝin yaman iş körmişim yoq, tėse, Peyġāmbar *ʿas* (8) taqı hēç neerse tėmemiş. Bolġay kim Cebre'īl manĝa ḫabar bėrgey, tėp aymış, tėdi erse, andın sonĝra ʿĀyişe aytur: (9) Qaçan kim bu ḫabarnı Musṭiḥ anasıdın eşittim erse, sökellikim taqı ziyāda boldı. Qaçan kim Peyġāmbar *ʿas* (10) ėwümke keldi erse, men aydım: Yā Resūlallāhi, manĝa destūr bėrsenĝiz, men atam anam qatınġa barsam, tėdi[m] (11) erse, Peyġāmbar taqı destūr bėrdi. Men taqı atam anam qatınġa bardım taqı

* Başka kaynaklarda *Misṭāḥ* olarak geçer.

anamġa aydım: Ey anam, hēç ḫalāyıqdın (12) söz eşittin͡g-mü? tėdim erse, ol aydı kim: Ey ayālım, üküş sözler eşittim, velīkin sökel erdin͡g, ol (13) yöndin san͡ga aymadım, tėdi erse, ol kėçe erteke tegi yıġladım. Yana ertesi aḫşamqa tegi yıġladım, hēç közümdin (14) yaşım tin͡gmedi, hēç kö-zümke uyqu kirmedi. Ėkki kün tutuş yıġladım. Üçünç kün erdi kim Peyġām-bar *'as* (15) bizim ėwke keldi taqı olturdı taqı man͡ga aydı kim: Yā 'Āyişe, sendin man͡ga ḫalāyıq üküş sözler (16) ayturlar. Eger sen bu sözlerdin bēzār erseṅ taqı inşā'a'llāh kim bēzār bolġaysen yā taqı Tan͡grı te'ālā sėni (17) yamanlıqdın bēzār qılġay; ve eger sendin bu yazuq kelmiş bolsa, istiġfār qılġıl taqı tevbe qılġıl kim **[417]** (1) Ḥaq te'ālā keçürgey, tėdi erse, men atam Abū Bekrke aydım: Ey babam, Peyġāmbarqa cevāb bė-rin͡g, tėdim erse, atam aydı: (2) Vallāh, men cevāb bėrü bilmez-men. Peyġāmbarqa neteg cevāb qaytarayın, hēç bilmez-men, tėdi erse, anamġa aydım: Ey (3) anam, Peyġāmbarqa siz cevāb bėrin͡g, tėdim erse, ol taqı aydı kim: Men neteg Peyġāmbarqa cevāb bėreyin, tėdi erse, men (4) aydım: Yā Resūlallāhi, siz bu sözlerni eşittin͡giz taqı bu sözler kön͡glün͡güzde qarar qıldı. Ėmdi, eger men aysam (5) kim bu yaman işlerdin taqı bu ḫa-lāyıqlar ayġan sözlerdin men bēzār turur-men, tėsem, vallāhi ḥaqīqat ol (6) turur kim men bu sözlerdin bēzār turur-men, sizler man͡ga ınan-maġaysiz; ve eger aysam kim bu yaman işler mende (7) bar tėp, vallāhi bu yaman işler mende yoq turur; neteg aytayın kim mėnde bar, tėp. Ve-līkin men hēç neerse tėmez-men, (8) meger anı aytur-men kim: Yūsuf peyġāmbar qarındaşları Yūsufnı satmışdın son͡g böri yėdi, tėp ataları (9) Ya'-qūb peyġāmbarqa yalġan sözlemişler, Ya'qūb peyġāmbar aydı kim: فصبرٌ جميلٌ و اللهُ المستعانُ (10) على ما تصفون tėp aydı. Ma'nīsi ol bolur kim: Ėmdidin son͡g menim işim körklüg ṣabur qılmaq (11) turur. Ey oġlanlarım, siz ayġan sözlerke ṣabur qılmaqġa Tan͡grı *tvt* yārī bėrgen turur, tėp (12) aymış, tėdim. Men taqı aydım kim: Men andaġ ḥurmetlig kişi ermez-men kim menim üçün Ḥaq te'ālā āyat ıdar (13) bolsa, kim menim arıġlıqımġa beyān bolġay. Velīkin umīd tutar-men kim Tan͡grı te'ālā sizke tüş körgüzse (14) taqı ol tüş içinde menim arıġlıqım bolsa, tėdim. Taqı yıġlayu başladım erse, Peyġāmbar *'as*'qa vaḥy (15) kel-mekinin͡g eṣeri ẓāhir bolu başladı. Qaçan kim Peyġāmbar *'as*'qa vaḥy kelür bolsa erdi, ḥālı müteġayyir (16) bolur erdi; alnındın burçaq men͡gizlig 'araq kelür erdi. Bir zamān Cebre'īlden vaḥynı eşitmişte hēç kimerse (17) birle söz qatmaz erdi. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* öz ḥālınġa kelse erdi, andın son͡g Kelāmu'llāhnı oqıyur **[418]** (1) erdi. Qaçan kim Peyġāmbarqa bu ḥālat belgürdi erse, ėw içindekiler cümlemüz tek turduq, hēç sözlemedük. (2) Peyġāmbar *'as*'nun͡g mubārek alnıdın 'araq ẓāhir boldı taqı ḥālı aynadı erse, biz taqı ança ṣabur qılduq kim (3) Peyġāmbar *'as* burunqı ḥālınġa keldi taqı közini açtı taqı aydı: Yā 'Āyişe, bişārat

bolsun san͡ga Ḥaq tebāraka (4) ve te'ālā luṭf ve kerem qılıp sėni yamanlıqdın arıttı, on sekkiz āyat senin͡g arıġlıqın͡g üçün ıḍa bėrdi, tėdi (5) erse, babam Abū Bekr aydı: Yā 'Āyişe, turġıl, Peyġāmbar *'as*'nun͡g aḍaqınġa tüşgil, tėdi erse, men aydım: Peyġāmbarqa (6) şükür qılmaz-men. Şükür qılsam, Tan͡grıqa qılur-men, tėp aydım. Andın son͡g Peyġāmbar *'as* ol āyatlarnı oqıdı (7) āḫırınġa tegi. Ol āyat bu turur, *qt*: إنّ الّذين جاؤا بالافك (8)
عصبة منكم لا تحسبوه شرا لكم (8) بل هو خير لكم لكلّ امرئ منهم ما اكتسب
من الاثم و الّذى تولّى كبره منهم له عذاب (9) عظيم (XXIV : 11)
Bu āyat ma'nīsī ol bolur kim: Ḥaqīqatta ol kimerseler kim yalġan sözni keltürdiler, anlar bir ögür (10) ḫalāyıq tururlar sizlerdin, ya'nī musulmānlardın; siz anı şer turur, tėp saqınman͡g; şer anlarqa turur, velīkin 'Āyişe (11) taqı Ṣafvānqa ḫayr turur, yazuqları kėter taqı bu kimerseke bu yalġan sözni sözlemek taqı eşitmek içinde (12) yazuq bar turur taqı uluġraq yazuqġa bu yalġan içinde kim kim erklendi erse, an͡gar uluġ 'aẕāb bar turur, (13) tėp aydı.

Qaçan kim bu sözlerni Abū Bekr eşitti erse, sordı kim: Bu sözler kimdin çıqtı? Abū Bekrke aydılar kim: (14) Senin͡g ḫālan͡g oġlı Musṭiḥdin çıqtı taqı 'Abdullāh ibnü Ubeydin taqı Ḥassāndın çıqtı, tėdiler erse, Abū Bekr ol (15) Musṭiḥqa kīnelig boldı taqı ant içti kim: Men bukündin son͡g ol Musṭiḥqa hēç iḥsān qılmaġaymen, tėp (16) aydı erse, Ḥaq *tvt* revā körmedi kim mu'min kimerse taqı bir mu'minge kīnelig bolsa, ḫāṣṣa Abū Bekr men͡gizlig (17) mu'min bolsa. Aydı kim: Abū Bekr kīnelig bolmasun taqı ant içmesün kim Musṭiḥqa iḥsān qılmaġaymen, tėp **[419]** (1) afv qılsun, tėp āyat nāzil boldı erse, Abū Bekr taqı kön͡glidin Musṭiḥ ḥaqqınġa tutġan kīnesini çıqardı taqı antqa (2) kefārat bėrdi taqı Musṭiḥqa burunqıdın yaḫşıraq iḥsān qılu başladı. 'Āyişe *rażhā* hemīşe aytur (3) erdi kim: Ḥaq *tvt* man͡ga fażīlat bėrdi. Peyġāmbar ḫatunları ara menim arıġlıqımġa kökdin āyat nāzil (4) boldı taqı men Peyġāmbarqa bikārat birle keldim taqı ön͡gin ḫatunlar bikārat birle kelmedi taqı Peyġāmbar *'as* āḫir (5) vaqtında menim köksüm üze cān bėrdi taqı son͡g ṭa'āmı menim yarım erdi, tėp aytur erdi.

Mufażżal atlıġ 'ālim Muhlib (6) atlıġ ḫalīfa qatınġa kirdi erse, Muhlib aydı: Yā Mufażżal, bizke va'ẓ ve naṣīḥat qılġıl, tėdi erse, Mufażżal aydı: (7) Ey ḫalīfa, mütekebbirlik qılmaqdın zīnhār saqlanġıl, avval mütekebbirlik qılġan İblīs la'īn erdi kim Ādam peyġāmbarqa secde (8) qılmadı, ebedī mel'ūn boldı. Taqı tegme bir neerseke ḥarīṣlıq qılmaqdın saqlanġıl. Ādam peyġāmbarqa Ḥaq *tvt* (9) uçtmaḫnı mubāḥ qıldı. Munça ni'meti birle taqı bu bir yıġaçdın yėmegil tėmişdin son͡g Ādam peyġāmbar ḥarīṣlıq qıldı (10) taqı ol yıġaçdın yėdi erse, uçtmaḫ ni'metleridin maḥrūm boldı. Taqı aydı: Ey ḫalīfa, zīnhār ḥased qılmaqdın (11) saqlanġıl kim Ādam

peyġāmbarnıñ ėkki oġlı biri birini kim öldürdi ḥased qılmaqdın erdi, tėp aydı.

Peyġāmbar aleyhi (12)'s-salām aydı: Qıyāmat kün bolsa, *āvṣ*, kimerse bolġay kim Ḥaq *tvt* ol kimerseni tamuġqa fermān– (13) –laġay. 'Araṣāt ḫalqı birle ḥisāb qılmazdın oza bėgler, ẓālimlar tamuġqa barġaylar taqı 'Arablar ḫuṣūmat birle (14) tamuġqa barġaylar taqı dehqānlar mütekebbirlik birle tamuġqa barġaylar taqı rūstāyīlar cehl* birle tamuġqa barġaylar, (15) tėp aydı.

Cuhūdlar Peyġāmbar *'as* dünyāke kelmezdin oza çerigke barsa erdiler, Peyġāmbarnı şefī' qılur erdiler. (16) Ḥaq *tvt* taqı anlarqa nuṣrat bėrür erdi. Qaçan kim Peyġāmbar *'as* meb'ūs̱ boldı erse, ḥased qıldılar (17) taqı Peyġāmbarqa ınanmadılar, şiqāvat[-i] ebedī birle tamuġqa sezā boldılar. Ādam oġlını bu kīne taqı ḥased tamuġqa eletür **[420]** (1) ermiş, tėp cümle ḫalāyıqqa ma'lūm qıldılar.

İbni Sīrīn aydı *raḥmhi*: 'Ömrüm içinde men hēç kimerseke (2) ḥased qılmadım, ol ma'nīdin kim endīşe qıldım: Bu kimerseke kim men ḥased qılġaymen, ḫālī ermez. (3) Bu kimerse uçtmaḫlıġ bolġay yā taqı tamuġluġ bolġay. Eger uçtmaḫlıġ bolsa, ol Tañrı te'ālānıñ dōstı (4) bolur, anıñ üçün kim Ḥaq *tvt* hēç düşmānını uçtmaḫqa kigürmez. Andaġ erse, men Tañrı (5) te'ālānıñ dōstıñga ḥased qılmaqım neteg lāyıq bolġay yāḫōd bu dünyā ni'meti uçtmaḫ muqābilasında hēç (6) neerse ermez, muñga nė ḥased qılayın? tėp endīşe qılur-men taqı ḥasedni köñlümdin def' qılur-men. (7) Ve eger bu kimerse tamuġluġ bolsa, ol tamuġ 'aẕābı taqı 'uqūbatı añar bes ermez-mü? Menim ḥased qılmaqım nė (8) ḥācat turur? tėp ḥased qılmaz-men, tėp aymış.

Vaqt içinde bir dervīş bar erdi. Ḫırqa-pūş erdi. Tünini (9) taqı künini oyaġlıq birle taqı 'ibādat birle ma'mūr tutar erdi. Kişilerke va'ẓ ve naṣīḥat qılsa, sözi (10) iñen es̱er qılur erdi. Dünyā maḥabbatı köñlinde yoq erdi. Her künde ḫalīfa qapuġınga kelür erdi Ḫalīfa (11) qaçan kim ėwindin çıqıp atlanur bolsa erdi, ḫalīfeke qarşu kelip aytur erdi: Ey ḫalīfa, edgülük (12) qılġıl, yawuzlarġa yawuzluqları tap turur, tėp aysa, ḫalīfa taqı ol dervīş sözini tiñlep tek turur (13) erdi taqı ol dervīşke ḥurmet qılur erdi taqı dünyāvī neersedin iḥsān qılur erdi. Bir kimerse bu dervīşke (14) ḥased qıldı taqı ḥalīfaġa aydı kim: Bu dervīş sözinge ne iltifāt qılıp sözini tiñleyür-siz? Bu dervīş yaman (15) kişi turur, ḥattā kim sizke taqı til tegrüp sizni 'ayblayur, tėdi erse, ḫalīfa aydı: Meni 'ayblap ne aytur? tėdi (16) erse, ol kimerse aydı: Sizni aytur kim ḫalīfanıñ aġzı sasıyur, hēç anıñ birle yawuq kişi sözleyü (17) bilmez sasıġıdın, tėp aytur, tėdi erse, ḫalīfa aydı kim: Ol dervīşniñ mundaġ ayġanını neteg bilgeymiz?

* Yazmada: جُهُلْ لارْ *cuhullar* (?)

tėp **[421]** (1) aydı erse, ol kimerse aydı kim: Sizke qarşu turup sözlemişde ündeng͡. taqı yawuq keltürüp söz (2) aymış bolung͡, ol yeng͡ini burnınġa qoyup sizing͡ birle sözleşse, ma'lūm bolġay kim sizdin nefret (3) qılıp andaġ qılmış bolġay, tėdi. Ḫalīfa aydı: Andaġ qılayın, tėdi. Ertesi bardı ol, ḥased qılġan ol (4) dervīşni ėwinge ündedi taqı ṭa'ām qıldı, ol ṭa'ām içinge sarımsaq qattı taqı ol ṭa'āmnı ol (5) dervīşke yėdürdi. Taqı ol dervīş bayaqı tėg çıqtı taqı ḫalīfa qapuġınga bardı taqı ḫalīfaġa aydı kim: Ey ḫalīfa, (6) edgü qullarġa edgülük qılġıl, aġırlaġıl taqı yaman kişilerke öz yamanlıqları kifāyat turur, tėp aydı (7) erse, ḫalīfa aydı: Ey dervīş, mang͡a yaqın kelgil, sang͡a örtüglüg sözüm bar, aytu bėreyin, tėdi erse, bu dervīş (8) taqı ḫalīfaġa yaqın keldi taqı yeng͡ini aġzınġa qoydı, ol ma'nī üçün kim aġzımdaqı sarımsaq yıḍıġı (9) ḫalīfanıng͡ burnınġa tegmesün, tėp. Ḫalīfa ma'lūm qıldı kim ol kimersening͡ ayġan sözi rāst, tėp. (10) Derḥāl öz ḫaṭṭı birle bitidi bir 'āmilġa kim: Bu bitigni eletgen kişini öltürgil taqı terisini soyġıl taqı (11) terisi içinge yişir qatġıl taqı mana keltürgil, tėdi taqı ol dervīşke aydı kim: Bu bitig baḫşīş bitigi turur. (12) Bu bitigni fulān 'āmilqa eletgil, tėp aydı erse, dervīş taqı ol bitigni alıp tururda ol ḥased qılġuçı (13) qarşu keldi taqı dervīşke aytur: Bu ne bitig turur? tėp su'āl qıldı erse, dervīş aydı kim: Bu bitigni mang͡a (14) ḫalīfa bėrdi. Fulān 'āmilqa eletür-men, baḫşīş bitigi turur, tėdi erse, ol aydı kim: Bu bitigni mang͡a baġışlaġıl, (15) ol ḫalīfanıng͡ 'aṭāsı mang͡a bolsun, tėdi erse, bu dervīş taqı ol bitigni ang͡ar baġışladı. Ol ḥased (16) qılġuçı ol bitigni 'āmilqa tegürdi erse, 'āmil buyurdı cellādqa kim: Bu kişini öltürgil taqı terisini soyġıl (17) taqı terisinge yişir qatġıl taqı ḫalīfa qatınġa eletgil, tėdi erse, bu kişi feryād qıldı, 'āmilqa aydı kim: Bu bitig **[422]** (1) menim bitigim ermez, tėp. Nėçeme kim feryād qıldı erse, cellād hēç anıng͡ sözinge iltifāt qılmadı taqı anı helāk (2) qıldı *. Ertesi bayaqı teg ol dervīş ḫalīfa qapuġınga kelip ol sözini aydı erse, ḫalīfa aydı ol dervīşke (3) kim: Ey dervīş, sang͡a bir 'aṭā bitigi bėrmiş erdük. Ne üçün bėrmeding? tėp aydı erse, ol dervīş aydı kim: Men (4) barurda bir kimerse mang͡a qarşu keldi taqı ol 'aṭā bitigini mėndin derḫōst qıldı erse, men taqı ang͡ar baġışladım, (5) tėp aydı erse, ḫalīfa aydı: Ol derḫōst qılġan kim erdi? tėp dervīşke su'āl qıldı erse, dervīş aydı: (6) Fulān atlıġ kişi turur, tėdi erse, ḫalīfa ol kişini bildi, andın song͡ ḫalīfa aydı: Ol kişi sendin mang͡a andaġ (7) aydı kim: Bu dervīş sizni 'aybladı ḫalīfanıng͡ aġzı sasıġ turur, tėp aydı. Sen mundaġ söz aymışıng͡ (8) bar mu? tėdi erse, dervīş aydı: *Wa'l-'ayāẕu billāhi,* men mundaġ sözdin bēzār men, tėdi erse, ḫalīfa aydı: Andaġ erse, (9) ol kün kim men seni ündep yaqın keltürüp sözlemişde ne üçün aġzıng͡qa yeng͡ing͡ni qoḍtung͡? tėp su'āl (10) qıldı erse, dervīş aydı kim: Ol kün erdi kim mang͡a ol kişi aş qılıp ėwinge ündep aşınġa üküş sarımsaq (11) qatmış. Ol sarımsaq yıḍıġı

* Yazmada: *qıldı erse.*

siziñ burnuñuzġa kirmesün, tėp yeñgimni burnumqa qodmış erdim, tėdi erse, ḫalīfa (12) aydı: Ey dervīş, ėmdi mañga seniñ sözüñ muḥaqqaq boldı kim eḍgülerke eḍgülük qılıñ, yamanlarġa öz yamanlıqı (13) tap turur, tėp aymış erdiñ. Bu söz rāstqa çıqtı. Sañga ḥased qılıp sėni yamanlaġan helāk boldı, tėp aydı. (14)

TOQSINÇ FAṢL

Ġurūr ve ġaflat āfatınıñ beyānı içinde turur.

İmām Şeb'ān ibnü Mehdī *raḥmhi* Musnedu (15) Enes atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş. Ḥadīs̱ bu turur: قـال رسول الله صلّى الله عليه وسلم ألعاقل صديقى (16) و الاحمق عدوّى ثم قال لا تصحبوا مع الأحمق و لا تنقطعوا عن العاقل
Bu ḥadīs̱ ma'nīsi ol bolur kim: Enes bin (17) Mālik *rażhu* rivāyat qılur Peyġāmbardın: Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: 'Āqil menim dōstum turur taqı aḥmaq menim **[423]** (1) duşmānım turur, tėdi erse, andın soñ aydı: Ey yārānlarım, zīnhār aḥmaq birle suḥbat qılmañ taqı 'āqildin kesilmeñ, (2) tėdi erse, yārānları aydılar: Yā Resūlallāhi, 'āqil kim bolur? tėp su'āl qıldılar erse, Peyġāmbar *'as* aydı: 'Āqil (3) ol bolur kim dünyādın özini yıraq tutsa taqı āḫiratqa qayıtsa taqı gūrda yatmaq üçün azıqını alsa taqı qıyāmat (4) kün isti'dādını tamām qılsa, tėdi.

Peyġāmbar *'as* aydı: 'Āqilniñ uḍımaqı yaḫşıraq turur aḥmaqnıñ oyaġlıqı– (5) –dın taqı 'āqilniñ yemeki yaḫşıraq turur aḥmaqnıñ ṭā'at içindeki emgekidin; taqı taqvā ėḍisi taqı 'aql ėḍisi taqı (6) yaqīn ėḍisiniñ ẕerre endāzalıġ ṭā'atı yaḫşıraq turur dünyāke maġrūr bolġan aḥmaqnıñ yer yüzi toluġ ṭā'atı– (7) –dın, tėp aydı. Yana aydı kim: 'Āqilniñ hemīşe nefsi alçaq bolur taqı 'amal qılur bolsa, āḫiratı üçün 'amal qılġan (8) bolur taqı āḫirat üçün qılur; taqı aḥmaqnıñ hemīşe nefsi öz havāsınġa uyġan bolur taqı ne neerse kim nefsi tileyür bolsa, ol nefsini (9) men' qılmaz, ol nefs tilekini bėrür. Ḥaq te'ālādın üküş s̱avāblar umīḍ tutar, tėp aydı.

İmām Ġazālī *raḥmhi* aytur (10) Ehyā'u'l-'ulūm atlıġ kitābı içinde: Aḥmaq kimerse 'ālimlar sözinge ittibā' qılmadın öz nefsiqa taqı Şeyṭānqa (11) ittibā' qılmaqınıñ mis̱ālı ol turur kim bir sökel bar kim sökellik birle mubtalā bolup turur, ṭabīb-i ḥāẕiq qatınġa bardı (12) taqı öz zaḥmatını ṭabībqa beyān qıldı erse, ṭabīb taqı anıñ 'illetini bildi taqı añga muvāfiq dārū aytu bėrdi taqı ġıdā (13) içinde qayu bir ġıdā kim añar mufīd turur, anı taqı beyān qıldı taqı qayu bir ġıda kim ol 'illetke ziyān qılur, anı taqı beyān (14) qıldı taqı şerbetler içinde taqı fāyida qılġan şerbetni taqı beyān qıldı, ziyān qılġan şerbetni taqı beyān qıldı. Bu ṭabībqa (15) i'timād qılmadın cümle ṭabīblarqa 'illetini ṣifat qıldı erse, cümlesi taqı bu ṭabīb aymış teg beyān qıldılar. Bu sökelke (16) bu dārūlarnıñ fāyidası

muqarrar boldı taqı bu ṭabīblarqa i'timād qılmadı. Andın soñ bu sökel bir rustāyī aḥmaq (17) kimerseke satġaştı taqı bir oġlanqa satġaştı. Bu sökel bu ėkegüke 'illetini aydı erse, anlar taqı bilmedin ne bolsa **[424]** (1) aydılar. Bu sökel bardı taqı anlar qavlınga i'timād qılmaz erken anlarnıñ aḥmaqlıqını bilür erken anlar qavlı birle (2) 'amal qıldı erse, helāk boldı. Ėmdi cümle enbiyā taqı evliyā taqı 'ulamālar ittifāq qılıp tururlar kim ma'ṣiyatnıñ (3) sökellikinge menfa'atlig dārū taqvā turur taqı 'amal-i ṣāliḥ turur. Ėmdi bu sökel kim aḥmaq turur, Şeyṭānnıñ taqı (4) nefsiniñ sözinge ittibā' qılur taqı munça enbiyā ve evliyā ve 'ulamālar kim dīn içinde ṭabīb-i ḥāẕiq erürler, munlar (5) qavlınġa ittibā' qılmazlar, lācerem helāk bolurlar. Ol 'illetleri kündin kün ziyāda bolur, ol ma'ṣiyat cem' bolur, (6) küfürke mübeddel bolur taqı şiqāvat-i ebedīke sezā bolur. *Na'ūẕu billāhi min ẕālika'l-ḫiẕlāni.*

Tefsīr ėḏileri andaġ aymışlar kim: (7) Benū İsrā'īl içinde ėkki qarındaş bar erdi. Atları vefātı boldı taqı üküş māl qaldı. Ėkegü qısmat qıldılar, tegme biringe (8) tört miñ altun tegdi. Biri kāfir erdi taqı biri mu'min erdi. Ol kāfir bolġan miñ altun çıqardı taqı bir ma'mūr (9) būstān satġın aldı taqı miñ altun ḫarc qıldı bir körklüg qız aldı taqı miñ altun ḫarc qıldı taqı bir bāġiça aldı, (10) içinde bir köşk binā qıldı, taqı miñ altun ḫarc qıldı taqı qullar, qaravaşlar aldı. Mu'min taqı miñ altun çıqardı taqı (11) fuqarā ve mesākīnge üleşti taqı aydı: Yā Rebbī, qarındaşım dünyā būstānı üçün miñ altun bėrdi, men taqı uçtmaḥ üçün (12) fuqarā ve mesākīnge bėrdim. Kerek kim mañga āḫiratta uçtmaḥ rūzī qılsañ, tėp aydı. Yana miñ altun çıqardı taqı 'ulamāqa (13) 'urafāqa iḥsān ve in'ām qıldı taqı aydı: Yā Rebbī, kerek kim mañga uçtmaḥ içinde köşkler binā qılu bėrseñ, tėp aydı. (14) Yana miñ altun çıqardı taqı tullarqa taqı ögsüzlerke taqı muḥtāclarqa taṣadduq qıldı taqı aydı: Yā Rebbī, kerek kim mañga uçtmaḥ (15) içinde ḥūrālar taqı 'aynālar rūzī qılsañ, tėdi. Taqı miñ altun çıqardı, ma'lūllarqa* taqı 'ācizlarqa, dermānda- (16) -larqa üleşti taqı aydı kim: Bār Ḫuḏāyā, kerek kim mañga uçtmaḥ içinde ḫādimlar taqı ġılmānlar taqı vildānlar rūzī (17) qılsañ, tėdi. Ol kāfir qarındaşı taqı atasıdın teggen tört miñ altunnı dünyā asbābınġa ḫarc qıldı. Bu mu'min **[425]** (1) qarındaşı taqı tört miñ altunnı āḫirat asbābınġa ḫarc qıldı. Taqı bir kün bu mu'min kāfir qarındaşı qatınġa keldi taqı aydı: (2) Ey qarındaşım, sen ol Tañrıqa mu kāfirlıq qılur-sen kim atañ Ādamnı tupraqdın yarattı taqı sėni erkeklik suwıdın yarattı (3) taqı ol suwnı bir pāra qoyuġ qan qıldı taqı ol qoyuġ qannı bir pāra çeynem et qıldı taqı ol çeynem etni süñgükler (4) qıldı taqı ol süñgükler üze yana et keydürdi taqı ol seniñ teg ādemī qıldı. Ėmdi ey qarındaşım munuñ teg uluġ qudrat- (5) -lıġ pādişāhqa kāfirlıq qılmaġıl kim üküş nadāmat yėgey-sen taqı

* Yazmada: *maġlūllarqa.*

hēç fayida qılmağay. Taqı bu tört miñ altun kim sañga (6) atadın qaldı, cümlesini helāk qıldıñ, bu fānī bolğan dünyāke ḫarc qıldıñ, tėp üküş va'ẓ ve naṣīḥat qıldı, velīkin (7) hēç fāyida qılmadı. Andın soñ kāfir qarındaşı aydı: Ey qarındaşım, sen mālıñnı ne qıldıñ? tėp su'āl qıldı erse, (8) mu'min qarındaşı aydı: Men cümle mālımnı Rebbümke borç bėrdim, ol mālımnı Ḥaq *tvt* āḫiratta qarşu keltürgey, (9) tėdi erse, kāfir qarındaşı aydı: Ey qarındaşım, barça mālıñnı żāyi' qılmış-sen taqı muḥtāc ve 'āciz bolup turur-sen. (10) Mėni kördüñ-mü kim bu mālımnı neteg yerlerde ḫarc qıldım. Bukün ḫādimlar taqı köşkler taqı būstānlar içinde tena''um qılıp (11) turur-men taqı sen munça mālnı żāyi' qılıp faqīr ve muḥtāc bolup turur-sen. Qanı, qıyāmatnı kim körüp keldi? Men hēç ınanmaz-men (12) kim qıyāmat bolğay, tėp üküş melāmat qıldı erse, bu mu'min qarındaşınıñ ḫāṭırı mecrūḥ boldı, özi ḫasta ve bezmān (13) bolup qayıttı. Ol keçe içinde Ḥaq *tvt* ol kāfirniñ būstānını taqı köşkini taqı cümle mālını helāk qıldı hēç neerse (14) qalmadı. Bu qıṣṣanı Ḥaq *tvt* Muhammed Resūlallāhqa Cebre'īl birle ıḍa bėrdi kim Muḥammed ümmeti bu qıṣṣanı oqup i'tibār (15) qılsunlar taqı dünyāke iltifāt qılmasunlar taqı āḫirat işi birle meşğūl bolsunlar, tėp ıḍa bėrdi. Ol qıṣṣa bu turur, (16) *qt*: (XVIII: 32) واضرب لهم مثلاً رجلين جعلنا لاحدهما جنّتين من اعناب (الآيه)

İmām Ġazālī *raḥmhi* (17) aydı: Aḥmaq taqı mağrūr ol kimerse turur kim Ḥaq *tvt* ol kimerseke māl ve ni'met bėrse taqı bu mağrūr ol māl ve ni'metni **[426]** (1) yerleringe ḫarc qılmasa, tena''um birle meşğūl bolup nefs havāsınga ittibā' qılıp taqı Şeyṭānga ittibā' qılsa taqı aysa (2) kim: Ḥaq te'ālā mėni i'zāz ve ikrām qıldı taqı māl ve ni'met bėrdi, dünyāda neteg kim ağırladı āḫiratta taqı andağ ağırlağay, (3) tėp mağrūr bolup rūzgār keçürse, munuñ miṣālı ol turur kim bir kimerseniñ ėkki qulı bar, birini sewer taqı birini (4) sewmez. Ol sewgen qulınga hemīşe edeb qılur, va'ẓ ve naṣīḥat qılur taqı üstādqa bėrür, 'ilm ve ḫırad ögretür, (5) hēç oramda fāriğ yörimekke taqı oynamaqqa qoḍmaz hem üstāḍqa taqı buyrur kim: Bu oğlanqa yaḫşı edeb (6) qılğıl, tėp aytur. Özi taqı edeb qılur taqı artuqsı ṭa'āmlar bėrmez ziyān qılmasun, tėp. Hemīşe zaḥmat ve meşaqqat (7) içinde tutar kim ulğaymışta edeb ve ḫıradlığ bolsun, uluğlar ḫıdmatınga lāyıq bolsun, tėp. Bu oğlan andağ (8) saqınur kim ḫōcam mėni sewmez, hemīşe mėni zaḥmat ve meşaqqat içinde tutar, tėp. Taqı ol bir qulını kim sewmez, añga aş, (9) ton bėrür velīkin añga hēç naẓar qılmaz, ne qılsa taqı hēç edeb qılmaz. Qayda kerek erse, yöriyür, nefsi ne neerse tilese, anı (10) ḥāṣil qılur taqı andağ saqınur kim mėni ḫōcam sewer kim mañga hēç edeb qılmaz; ne kerek erse, qılur-men, mañga hēç (11) ġażab qılmaz, tėp saqınur, velīkin ol ḫōcanıñ maḥabbatı añgar yoqluqı üçün andağ qılur taqı ol saqınç andağ (12) ermez. Ėmdi bu zamāna içinde kim kim māl birle mağrūr bolsa taqı dünyāda añgar hēç meşaqqat

tėgmese, ol taqı andaġ (13) saqınur kim: Men Ḥaq te'ālānın͡g maḥbūb qulı turur-men, tėp saqınur, velīkin andaġ ermez. Ol kimerse ḥaqīqatta aḥmaq (14) taqı maġrūr turur. Āḫiratta ma'lūm bolġay anın͡g maġrūrluqı, tėp aydı.

Muslim bin Yasār *raḥmhi* aydı: Keçgen tün (15) secdeke bardım taqı secde içinde üküşrek turdum erdi, iley tişlerim tüşti, tėdi erse, bir kimerse aydı: (16) Yā şeyḫ, Ḥaq te'ālānın͡g raḥmatı üküş turur taqı biz Ḥaq te'ālānın͡g raḥmatınga umīdvār turur-miz taqı özümüzni mundaġ emgetmez-miz, (17) bolġay kim emgenmedin bizke Ḥaq te'ālānın͡g raḥmatı vāṣil bolġay, tėdi erse, Muslim aydı: Neme yıraq söz turur bu söz. **[427]** (1) Anın͡g üçün kim ḫalq arasında 'ādat bu turur: Kim kim bir neerseni ḥāṣil qılmaqġa umīd tutar bolsa, elbette ṭalab qılur; (2) taqı bir neersedin qorqar bolsa, elbette ol neersedin qaçar. Körmez-mü-siz eger bir kimerseke oġul qız kerek bolsa, (3) her ayna bir ḫatunnı nikāḥ qılur. Eger nikāḥ qılmadın oġul qız ḥāṣil bolsun, tėp ümīd tutar bolsa, ol aḥmaq bolur. (4) Ve eger nikāḥ qılsa taqı ḫatunġa ṣuḥbat qılmaz bolsa yā taqı ṣuḥbat qılıp inzāl qılmaz bolsa, hem taqı aḥmaq bolur. Ve eger (5) nikāḥ qılsa taqı ḫatun birle ṣuḥbat qılsa taqı inzāl qılsa, andın son͡g oġul qız ṭalab qılsa, ol taqı mu'ayyen ermez; iḥtimāl (6) bar kim oġul qız bolmasa yā taqı bolup turmasa, āḫiratqa naql qılsa. Andaġ erse, hemīşe recā taqı ḫavf arasında turmaq (7) kerek. Bu ma'nī taqı andaġoq turur: Eger kimerse Ḥaq te'ālānın͡g raḥmatını ṭalab qılsa īmān keltürmedin, ol kimerse aḥmaq (8) bolġay. Ve eger īmān keltürse taqı 'amal-i ṣāliḥ qılmadın raḥmat ṭalab qılsa, hem taqı aḥmaq bolġay. Ve eger īmān keltürse taqı (9) 'amal-i ṣāliḥ qılsa, andın son͡g Ḥaqnın͡g raḥmatını ṭalab qılsa hem ol raḥmat ma'lūm ermez kim teger-mü yā taqı tegmez-mü. Andaġ (10) erse, hemīşe ḫavf ve recā içinde turmaq kerek, iḥtimāl bar kim āḫiratqa īmānsız barsa, tėp aydı. Mundaġoq ėkin ekmedin (11) buġday umīd tutar yā taqı ekse taqı terbiyet qılmadın ṭalab qılsa, hem aḥmaq bolġay, tėp aydı. Andaġ erse, ma'lūm boldı kim (12) 'āqil ol kimerse boldı kim kön͡glidin cümle neerselernin͡g maḥabbatını çıqarsa taqı Ḥaq te'ālānın͡g maḥabbatını ornatsa taqı (13) enbiyā ve evliyā maḥabbatını ornatsa taqı ḫayrāt ve ṭā'āt maḥabbatını ornatsa, anın͡g üçün kim bu neerselernin͡g maḥabbatı (14) hemān Tan͡grı te'ālānın͡g maḥabbatı turur, bu neerseler Tan͡grı te'ālānın͡g maḥbūbı turur. Taqı Tan͡grı te'ālānın͡g maḥbūbını sewmek Tan͡grı te'ālānı (15) sewmek bolur. Qaçan kim qulnun͡g kön͡glinde Ḥaq te'ālānın͡g maḥabbatı ornasa taqı ön͡gin neerselernin͡g maḥabbatı çıqsa, bu qul hemīşe (16) Ḥaq te'ālā birle bolur kim ol ma'nīke meşāyiḫ murāqiba tėp ayturlar.

'Abdullāhi'l-Mubārek'[din] *raḥmhi* su'āl qıldılar taqı (17) aydılar kim: Yā şeyḫ, murāqiba ne bolur? tėp aydılar 'Abdullāhi'l-Mubārek aydı *raḥmhi*: Hemīşe fikrin͡g bu bolsa kim mėni **[428]** (1) Ḥaq te'ālā körc

turur, tėp taqı özüñgni ma'ṣiyatdın saqlayu tursañg taqı köñglüñg Ḥaq te'ālā birle bolsa, bu murāqiba bolur, tėp (2) aydı. Neteg kim Cebre'īl Peyġāmbar 'as'qa su'āl qıldı, ṣaḥābalar ḥużūrında Peyġāmbar 'as'qa aydı: Yā Resūlallāhi, (3) eḍgülük ne turur? tėp aydı erse, Peyġāmbar 'as aydı: Eḍgülük ol turur kim Tañgrı te'ālānı köre turur teg 'ibādat qılsañg. (4) Eger sen anı körmeseñg, ol bārī seni şeksiz köre turur, tėp bilseñg, tėdi.

Bir şeyḫniñg eṣḥāb ve yārānları bar erdi. (5) Bu yārānları arasında bir yigit kimerse bar erdi. Şeyḫ anı ta'ẓīm qılur erdi, öñgin uluġ yaşlıġ, muqaddam yārānları- (6) -dın anı artuq sewer erdi. Bu yārānlar tilke keldiler taqı şeyḫqa aydılar: Yā şeyḫ, biz munça yıldın berü sizke (7) ḫıdmat qılur-miz taqı uluġ yaşlıġ bolup turur-miz taqı 'ömrümüzni siziñg ḫıdmatıñgızda keçürdük. Ėmdi bu yigit (8) kimerse sizke ne miqdār ḫıdmat qılmış bolġay kim siz bu yigitni cümlemüzdin artuq ta'ẓīm qılur-siz? tėp aydılar (9) erse, şeyh aydı: Andaġ erse, sizlerniñg tegme biriñgizke bir tawuq bėreyin taqı bir bıçaq bėreyin kerek kim bu tawuqnı kimerse (10) körmez yerde boġuzlap keltürsengiz, tėp tegmesinge birer tawuq, birer bıçaq bėrdi. Bu yigitke taqı bir tawuq bir bıçaq (11) bėrdi kim: Ey yigit, sen taqı bu tawuqnı ḫālī yerde, kimerse körmez yerde boġuzlap keltürgil, tėdi erse, cümle yārānları (12) bardılar taqı ol tawuqlarnı ḫālī yerde boġuzlap keltürdiler. Taqı küydiler. Bu yigit keldi, baqarlar, tawuqnı boġuzla- (13) -madın tirig keltürdi erse, şeyḫ aydı: Ey yigit, bu cümle yārānlarqa fermānladım erdi, tawuqlarnı boġuzlap (14) keltürdiler taqı sañga fermānladım erdi, sen nişe boġuzlamadın tirig keltürdüñg? tėp su'āl qıldı erse, yigit aydı: (15) Yā şeyḫ, siz bir şarṭ qıldıñgız erdi kim ḫālī yerde, kimerse körmez yerde boġuzlaġıl, tėp aydıñgız erdi. Men qayu (16) yerke bardım erse, Ḥaq te'ālā ḥāżir turur taqı nāẓir turur. Hēç andın ḫālī yer tapmadım, ol körmez yer bulmadım erse, boġuzlamadım, (17) tėdi erse, şeyḫ aydı: Ey yārānlarım, ėmdi sizke cevāb tegdi: bu yigitke Ḥaq *tvt* murāqiba maqāmını rūzī **[429]** (1) qılıp turur. Tüni küni Ḥaq te'ālādın ḫālī ermez. Oltursa, anıñg birle turur; tursa, hem taqı anıñg birle turur, yatsa, hem taqı anıñg (2) birle turur; hēç ṭarfata'l-'ayn köz açıp yumġınça Ḥaq te'ālādın ḫālī ermez. Taqı sizler nėçeme kim mañga üküş ḫıdmat (3) qıldıñgız, velīkin ġaflat birle qıldıñgız. Ol ḫıdmat kim ġaflat birle bolġay, ol ḫıdmatqa ne i'tibār bolġay? Andaġ (4) erse, ma'lūm boldı kim ādemī Ḥaq te'ālā ḫıdmatında turmışta köñglini ḥāżir tutmaq kerek ermiş kim ol ḫıdmatı (5) mu'teber bolsa. Eger köñgli ḥāżir bolmasa, ol ḫıdmatı mu'teber bolmaz ermiş. Qamuġ vaqtta köñglini ḥāżir qılu (6) bilmese, ḫıdmat vaqtında bārī köñglini ḥāżir qılmaq kerek, öñgin neerselerniñg teşvīşini köñgüldin çıqarmaq (7) kerek. Ḥaq te'ālā körer tėg 'ibādat qılmaq kerek. Eger qul ḫocasını körmese, ḫocası bārī qulını köre turur.

Vaqt (8) içinde bir pādişāh bar erdi. Bu qulları arasında bir qulıñġa iñgen maḥabbatı ġālib erdi taqı anı üküş aġırlayur (9) erdi, qatında

muqarrab qılıp turur erdi. Ol qulnuñ cemālı taqı öñginlerdin artuq ermez erdi. Bir kün bu pādşāh (10) vezīrleri birle awqa çıqtılar. Taqı havā isig erdi. Yıraqdın bir taġ köründi taqı ol taġ başında qar köründi. (11) Nāgāh pādişāh ol taġ başınġa naẓar qıldı. Yana ėkinç qata naẓar qıldı erse, bu qul firāsatı birle bildi kim pādişāhnıñ (12) ol qarqa raġbatı bar, tėp. Taqı munça vuzarā taqı munça ḫādimlardın hēç kimerse pādşāh sirringe muṭṭali' bolmadı. (13) Derḥāl aṭını ol taġ ṭarafınġa yügürtti. Hēç kimerse bilmediler kim bu qul ne ma'nī üçün ol yanġa teveccüh qıldı. (14) Qaçan kim havā qatıġ isig boldı erse, qondılar taqı ḫaymalar tiktiler, qoy boġuzladılar, üküş türlüg ṭa'āmlar (15) isti'dād qıldılar. Qaçan kim bu ṭa'āmlar muhayyā boldı, sufralar açtılar, türlüg türlüg ṭa'āmlar tenāvul qıldılar. (16) Qaçan kim pādişāhqa 'aṭş ġālib boldı taqı şerbetler bar, velīkin sawutġu neerse yoq erdi. Bu arada erdi kim ol (17) qul bir fūṭa toluġ qar keltürdi taqı pādşāh öñginde qoḍtı erse, pādşāh aydı kim: Sañga kim bu qarnı taġ başındın [430] (1) keltürgil tėp? Ol qul aydı kim: Mañga hēç kimerse aymadı, velīkin menim 'ādatım ol turur kim hemīşe siziñ (2) mubārek cemālıñızqa baqıp turur-men. Sizdin ne aḥvāl ṣādir bolsa, anıñ vaqtınça iş qılur-men. Qaçan kim (3) ol taġ tuşınġa yetmiş erdük. Sizke naẓar qılmış erdim. Siz ol taġ başınġa ėkki qata naẓar qıldıñız. (4) Men aydım kim pādşāhlar naẓarınıñ eṡeri bar. Munlar naẓarı guzāf ermez, elbette pādşāhnıñ raġbatı ol qarġa (5) tüşmiş bolġay. Men barayın taqı ol qardın keltüreyin, tėp barıp bu qardın keltürdüm, tėdi erse, pādşāh aydı (6) kim: Ey ḫādimlar, sizler aytur-siz kim: Cümlemüz ḫıdmat qılur-miz, pādişāhqa ḫıdmat qılmaq içinde hēç (7) taqṣīr qılmaz-miz; neteg turur kim pādşāh bu bir qulınġa maḥabbatı artuq turur bizlerdin, tėp aytur-siz. (8) Ėmdi sizlerke cevāb tegdi; ėmdi sizler nėçeme kim ḫıdmat qılur-siz, velīkin öz nefsüñüz birle (9) meşġūl turur-siz. Velīkin bu qulumnı körer-men, hemīşe menim birle meşġūl turur, nefsi birle meşġūl ermez. Ol (10) cihetdin munı sizlerdin artuq sewer-men, tėdi erse, cümlesi iqrār qıldılar. Ėmdi ma'lūm boldı kim (11) maḫlūq ḫōca anıñ birle meşġūl bolġan qulını özge qullardın artuq sewer ermiş. Ekremü'l-ekremīn (12) ve erḥamu'l-rāḥimīn Ḥaq te'ālānıñ qulı hemīşe köñgli anıñ maḥabbatı birle toluġ bolsa, hēç şek bolmaġay kim (13) Ḥaq te'ālanıñ 'ināyatı taqı hemīşe anıñ birle bolġay.

İbnü 'Ömerke aydılar kim: Bir qul bar, Ḥirāda qoymatlıq (14) qılur. Hēç Ḥaqdın ḫālī bolmaz ṣaḥrāda bėş namāznı qılur vaqtında taqı aġzıdın tesbīḥ ve tehlīlni kėter- (15) -mez tėdiler erse, aydı: Men barayın taqı ol qulnı imtiḥān qılayın. Eger siz aymış teg bolsa, anı ḫōcasıdın (16) satġın alayın taqı āzād qılayın tėp yalġuz ṣaḥrāqa çıqtı taqı bu qul qatınġa keldi erse, bu qul İbnü 'Ömerke (17) salām qıldı, İbni 'Ömer *rażhu* taqı cevāb qaytardı. Andın soñ aydı: Ey 'azīz bu qoylarıñdın mañga bir qoy [431] (1) satsañ bolġay-mu? tėp aydı erse, bu qul aydı: Ey 'azīz,

bu qoylar menim mülkim ermez. Men qul turur-men, bu qoylar (2) ẖō-cam mülki turur, manga şer'an satmaq revā bolmaz, tėdi erse İbnü 'Ömer aydı: Ne bolġay bir qoy man͡ga satsan͡g (3) taqı ẖōcan͡gqa aysan͡g kim bu qoynı böri yėdi, tėsen͡g, tėp aydı erse, bu qulnun͡g rengi müteġayyir boldı taqı (4) na'ra urdı taqı çaqırdı taqı aydı: Ey 'azīz, ne qatıġ söz sözledin͡g, Ḥaq *tvt* cümlemüzke ḥāżir (5) taqı nāẓir ermez-mü? Sirlerni taqı āşkāra-larnı bilgen pādişāh ermez-mü? tėdi erse, İbnü 'Ömer aydı: Rāst (6) ay-dın͡g, andaġ turur, velīkin men senin͡g ma'rifatın͡gnı tecribe qılu mundaġ aydım. Bildim kim sen 'āriflardın ermiş- (7) -sen, tėdi taqı ẖōcasıdın ol qulnı üküş bahā bėrip satġın aldı taqı āzād qıldı.

Yigitlerdin biri bir ża'īfa- (8) -qa 'āşıq bolup turur erdi. Hemīşe ẖalvat ṭalab qılur erdi kim 'ışqının͡g qıṣṣasını anın͡g ileyinde 'arża (9) qılsa. Bir kėçe saqlap turur erdi kim bu ża'īfa taşqa çıqtı erse, bu yigit öz 'ışqının͡g qıṣṣasını (10) beyān qıldı taqı bu ża'īfadın murādını tiledi erse, bu ża'īfa aydı: Ey yigit, uftanmaz-mu-sen? tėdi erse, yigit (11) aydı: Kimdin uftanayın? Vaqt kėçe bolup turur. Qatımızda hēç kimerse yoq, meger yulduzlar bar, tėdi erse, ża'īfa (12) aydı: Yulduzlarnı yaratġan pādişāh bizim ḥālı-mızqa muṭṭali' ermez-mü? Bizlerke ḥāżir taqı nāẓir ermez-mü? tėdi (13) erse, yigit öz ḥālınġa keldi taqı ẖacālat ġālib boldı taqı tevbe qıldı.

Mālik ibnü Dīnārqa su'āl qıldılar kim: (14) 'Aden atlıġ uçtmaḥda kimler sākin bolġaylar? tėp aydılar erse, Mālik ibnü Dīnār aydı *raḥmhi*: 'Aden (15) atlıġ uçtmaḥda ol kişiler sākin bolġay kim bizler ma'ṣiyatqa qaṣd qılmışdın son͡g Ḥaq te'ālānın͡g (16) 'aẓamatını ögleringe tüşürüp ol ma'ṣiyatdın yıġlınsalar, tėp aydı.

'Abdu'l-vāḥidke su'āl qıldılar kim: (17) Yā şeyẖ, bu zamāna içinde murāqiba maqāmınġa yetgen, ẖalāyıqdın yüz ewrüp hemīşe Ḥaq birle bolġan kimerse bar mu? **[432]** (1) tėp su'āl qıldılar. Şeyẖ 'Abdu'l-vāḥid aydı *raḥmhi*: Bar turur taqı ol kimerse ḥālī bizke kelgey, tėp (2) aydı erse, baqtılar, 'Utbatu'l-Ġulām kirdi taqı şeyẖqa salām qıldı erse, şeyẖ aydı: Yā 'Utbat, qayda erdin͡g? tėp (3) su'āl qıldı, erse, 'Utbat aydı: Yā şeyẖ, ėwde erdim. Sizke salām qılayın taqı sizin͡g ẖidmatqa fāyida alayın, tėp (4) kel-dim, tėdi erse şeyẖ, aydı: Ėwdin kelmişte hēç kimerse birle satġaştın͡g-mu? tėp su'āl qıldı erse, 'Utbat (5) aydı kim: Hēç kimerseke satġaşmadım, tedi erse, şeyẖ aydı: Ėwün͡gdin bizke tegi bāzār turur, neteg satġaşmadın͡g? (6) tėp aydı erse, 'Utbat aydı: Yā şeyẖ, bilmez-men közümke hēç kimerse körünmedi, tėp aydı.

'Āriflardın biri aytur: (7) Ṣaḥrāqa çıqtım. Baqar-men, yigitler oq atarlar. Bu yigitlerdin yıraqraq bir dervīş olturup turur. Men andaġ (8) saqındım kim bu dervīş bu yigitlerin͡g ot atġanınġa naẓẓāra qılur, tėp. Qaçan erse, ol dervīş erenlerdin, (9) Ḥaq te'ālānın͡g velīleridin ermiş. Ḥaq te'ālā birle meşġūl ermiş. Men taqı anın͡g ẖidmatınġa barıp olturayın

taqı (10) bu yigitlerniñ̂ oq atqanlarınga teferrüc qılayın, tėp bardım taqı ol dervīşke salām qıldım erse, ol dervīş (11) taqı cevāb qaytardı. Men tiledim kim dervīş birle kelimāt qılsam. Dervīş aydı: Ey 'azīz, kelimāt qılmaqdın (12) Ḥaq te'ālānıñ̂ ẕikri birle meşġūl bolmaq fāżilraq turur, tėdi. Men aydım: Ey dervīş, munda yalġuz turur-siz. (13) Ol aydı kim: Yalġuz ermez-men. Ḥaq te'ālā ḥāżir turur ėgnimde ėkki ferīşte ḥāżir tururlar, tėdi. Men aydım: Ey dervīş, (14) bu yigitlerdin qayu biri ozup turur? tėdim erse, dervīş aydı: Qayu birini kim Ḥaq te'ālā yarlıqamış bolsa, (15) ol ozmış bolġay, tėdi taqı turdı, kėtti.

Bir kimerse Dāvud-i Ṭāyī ėwinge kirdi, özinge ziyārat qılġalı. Taqı (16) ėwnüñ̂ saqfınġa naẓar qıldı. Baqar, bu ėwnüñ̂ aġırlıqı sınıp turur. Dāvud-i Ṭāyīqa aydı: Yā şeyḫ, bu ėwnüng aġır– (17) –lıqı sınıp turur, munda olturmaq ḫaṭar turur, tėdi erse, şeyḫ aydı: Men on ėkki yıl boldı kim bu ėw içinde turur-men, **[433]** (1) hēç bu ėwnüng saqfınġa taqı naẓar qılmışım yoq, ol aġırlıqnıñ̂ sınuqını taqı körmişim yoq, tėdi taqı aydı: (2) Artuq naẓar qılmaq taqı artuq sözlemek taqı artuq işler qılmaq bu ġaflatdın turur. Kimerse hemīşe Ḥaq birle (3) bolsa, bu kerekmez, artuq işler ol kişidin kelmez, tėp aydı.

ONINÇ FAṢL

Uzaq umınç tutmaq āfatınıñ̂ beyānı (4) içinde turur.

İmām Baġavī *raḥmhi* Meṣābīḥ atlıġ kitābında bu ḥadīs̱ni keltürmiş Ḥadīs̱ bu turur: عن (5) انس بن مالك رضى الله عنه أنّه قال قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم يهرم ابن آدم ويشبّ معه اثنتان ألحرص على (6) المال الحرص على العمر

Bu ḥadīs̱ ma'nīsi ol bolur kim: Enes bin Mālik *raḥmhi* rivāyat qılur Peyġāmbardın kim Peyġāmbar (7) *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Ādam oġlı qarıyur, abuşqa bolur taqı ėkki neerse ādam oġlı birle hēç qarımaz: biri ol (8) kim mālqa ḥarīṣ bolmaq, ėkinçisi ol kim 'ömürke ḥarīṣ bolmaq. Ādam oġlı nėçeme qarısa, ādam oġlı içinde bu ėkki (9) ḫaṣlat qarımaz; hemīşe ādam oġlınıñ̂ ṭalabı üküş māl turur taqı üküş 'ömür turur, tėp aydı.

İbnü 'Abbās aydı (10) *rażhu*: Peyġāmbar *'as* bevl qıldı taqı teyemmüm qıldı erse, men aydım: Yā Resūlallāhi, suw yawuq turur, teyemmüm ne ḥācat (11) turur? tėp aydım erse, mañ̂a aydı: Yā İbni 'Abbās, men ne bilür-men kim suwġa barġınça ecel vefā qılur-mu yā taqı yoq mu? tėp (12) aydı.

Asāmat ibnü Zeyd *rażhu* bir cāriya satġın aldı yüz altunġa, s̱emeni mü'eccel bir ayqa tegi. Qaçan kim bir ay tamām (13) bolsa, bu yüz altunnı edā qılġaymen, tėp 'ahd qılıştılar. Andın soñ̂ Asāma keldi taqı Peyġāmbar *'as*'qa ḫabar (14) bėrdi erse, Peyġāmbar yārānlarınqa aydı: Ey yārānlarım, bu Asāmadın ta'accub qılmaz-mu-siz? Bu Asāma iñ̂en

uzaq (15) umınçlıġ kişi ermiş. Ol Tan͡grı birle ant yāḏ qılur-men kim menim rūḥum anın͡g taṣarrufunda turur, ėkki közimni (16) açar bolsam, andaġ sėzer-men kim ėkki kirpüküm biri biringe qawuşmadın Ḥaq te'ālā cānımnı qabż qılġay, tėp. (17) Taqı bir luqma aġzımġa qatar bolsam, andaġ sėzer-men kim bu luqmanı çeynemezdin burunraq Ḥaq te'ālā cānımnı qabż **[434]** (1) qılġay, tėp. Taqı bir qadamumnı atlasam, andaġ sėzer-men kim taqı bir qadamumnı atlamazdın burunraq Ḥaq te'ālā (2) cānımnı qabż qılġay, tėp. Ey yārānlarım, eger 'aqlın͡gız bar erse, özlerin͡gizni ölüglerdin sanan͡gız. Ol Tan͡grı (3) birle ant yāḏ qılur-men kim nefsüm anın͡g taṣarrufında turur: Ne neerse kim Ḥaq te'ālā va'da qılıp turur, ol kelmedin (4) çāra yoq, tėp aydı.

'Āriflarnın͡g ba'żısınġa su'āl qıldılar kim: Ḥālın͡g neteg turur? tėp. Ol aydı: Menim ḥālım andaġ (5) turur kim pādişāh cellādqa buyurdı kim: Bu kimerseni öltürgil, tėp. Cellād taqı ėlginge qılıç aldı taqı ėlgini (6) qaldurdı kim qılıç birle bu kimersenin͡g boynınġa ursa, bu kimerse taqı boynını uzattı kim cellād ursun, tėp. Ol (7) kimersenin͡g ḥālı neteg erse, menim ḥālım andaġ turur, tėp aydı.

Şaqīq-i Belḫī *raḥmhi* Şeyh Abū Hāşimqa ziyārat qılu (8) bardı taqı ridāsının͡g uçınġa bir neerse tügmiş erdi. Abū Hāşim aydı *raḥmhi*: Yā Şaqīq, ne neerse turur kim bu (9) ridān͡g uçınġa tügüp turur-sen? tėdi erse, Şaqīq aydı: Ey şeyḫ, sizke kelürde bir qarındaşqa satġaştım. Ol (10) 'azīz man͡ga bir awuç bādām bėrdi. Ol bādāmnı munda tügtüm, aḫşam bolsa efṭār qılmaq üçün, tėdi erse (11) şeyḫ aydı: Yā Şaqīq, senin͡g i'tiqādın͡g bu mu turur kim sen aḫşamqa tegi bāqī qayġay-sen tėyü? Men sėni mundaġ (12) saqınmaz erdim. Bukündin son͡g sen man͡ga kelmegil, sen menim birle sözleşmegil, tėp ġażab qıldı taqı turdı (13) taqı Şaqīq qatındın kėtti. Şaqīq andaġ ayġanınġa nadāmat yėdi taqı müteḥayyir bolup qaldı.

Bir kün Peyġāmbar *'as* (14) aydı 'Ömer oġlı 'Abdullāhqa: Yā 'Abdullāh, eger erteke çıqsan͡g, nefsün͡gke aymaġıl kim men kėçeke teger-men, tėp; (15) ve eger kėçelesen͡g, nefsün͡gke aymaġıl kim erteke çıqar-men, tėp. Yā 'Abdullāh, tiriglikdin neerse ḥāṣil qılġıl (16) sökellikin͡g üçün. Yā 'Abdullāh, qıyāmatta atın͡g ne bolur bilmez-sen. San͡ga Sa'īd mü tėp ündegeyler yā taqı (17) Şaqī mü tėp ündegeyler.

Bir kün 'Īsā peyġāmbar *'as* ṣaḥrāda olturmış erdi. Baqar, bir abuşqa keldi taqı **[435]** (1) ėlinge türü aldı taqı yerni aḫtaru başladı ekmek üçün. 'Īsā peyġāmbar aydı: Bu kimerse abuşqa bolup turur. (2) Bu qaçan ekin ekgey taqı qaçan ol ekinni bu yėgey? Mundaġ uzaq umınçlıġ kimerse ermiş, tėdi taqı aydı: Yā Rebbī, (3) munun͡g bu uzaq umınçını sen kön͡glindin çıqarġıl, tėmiş erdi. Bu abuşqa ol sā'at içinde türüsini bıraqtı, (4) taqı yattı erse, 'Īsā peyġāmbar *'as* Ḥaq te'ālādın tiledi: Yā Rebbī, bu abuşqaġa

burunqı tėg uzaq umınçısın rūzī (5) qılġıl, tėmiş erdi. Bu abuşqa bayaqı tėg qoptı taqı türüsini aldı taqı işleyü başladı. ʿĪsā peyġāmbar *ʿas* (6) abuşqa qatınġa keldi, taqı abuşqadın su'āl qıldı kim: Ey abuşqa, bu sāʿat işleyü başladıñız erdi; henūz arġu (7) vaqt bolmadın türüni bıraqtıñız taqı yattıñız. Yana ol sāʿat içinde qoptuñuz taqı işleyü başladıñız, ne ḥikmet (8) erdi? tėp su'āl qıldı erse, abuşqa aydı: Ol sāʿat kim men türüni bıraqtım, köñlümke andaġ tüşti kim: Ey miskīn, (9) sen abuşqa bolduñ. Bukündin soñ sañga nė iş kerek? Aḫşamqa tegeriñni bilmez-sen. Bu ėkin birle meşġūl (10) bolur-sen. Bu ėkin tamām bolġınça seniñ ʿömrüñ vefā qılġay-mu yā yoq mu? tėp ḫāṭırımqa tüşti erse, cümleni terk (11) qılıp endīşe qılmaq üçün yatmış erdim. Bir sāʿatdın soñ yana ḫāṭırımqa tüşti kim: Ey miskīn, iḥtimāl (12) bar, sañga Tañrı teʿālā bir qaç yıl taqı ʿömür bėrse, sendin abuşqalar taqı bar, sañga yatmaq kerekmez. Turġıl, kesb (13) qılġıl. Tañrı teʿālā sañga tiriglik bėrse, kişike muḥtāc bolmaġıl, tėp köñlümke tüşti erse, yana işleyü (14) başladım, tėp cevāb aydı.

Bir kün Peyġāmbar *ʿas* yārānlarġa aydı kim: Ey yārānlarım, sizler sewer-mü-siz (15) uçtmaḥqa kirmekni tiler-mü-siz? tėp su'āl qıldı erse, cümleleri aydılar kim: Yā Resūlallāhi, uçtmaḥqa kirmekni (16) iñen sewer-miz, tėp aydılar erse, Peyġāmbar *ʿas* aydı: Andaġ erse, umınçlarıñıznı qısqa qılıñ taqı ecel- (17) -leriñizni közleriñiz öñinde qılıñ, tėp aydı.

Furāza atlıġ kimerse dünyādın naql qıldı ʿazīzlarda biri **[436]** (1) anı tüşinde körüp andın su'āl qıldı kim: Āḫiratqa qayu bir ʿamal Ḥaq teʿālā ḥażratında artuqraq turur? tėp su'āl (2) qıldılar erse, Furāza aydı: Tevekkül qılmaq taqı umınçnı qısqa tutmaq, tėdi.

Şeyḫ Ḥasan-i Başrīqa su'āl qıldılar kim: (3) Yā şeyḫ, köñlekiñiz iñen kir turur. Munı nişe yuvdurmaz-siz? tėp aydılar erse, şeyḫ aydı: Andın taqı ėwekrek (4) işim bar turur, añar furṣatım yetmez, tėp aydı erse, aydılar: Yā şeyḫ, ne ėwek işiñiz bar? tėp su'āl qıldılar erse, (5) şeyḫ aydı: Bu ölüm bizlerke iñen yaqın turur, uşbu ölüm istiʿdādı birle meşġūl turur-men. Bilmez-men bukün mü (6) kelür yā taqı kėçe mü kelür yā taqı erte mü kelür. Baqıp āmāda turup intiẓār içinde turur-men, hēç öñgin işlerke furṣatım (7) yetmez, tėp cevāb aydı.

Saḫīm aytur: ʿĀmir bin ʿAbdulāhqa *rażhu* ziyārat qılu bardım. Baqar-men, namāz qılu turur. Qaçan (8) namāznı tamām qıldı erse, mañga aydı: Yā Saḫīm, ḥācatıñ bar erse, ayġıl kim menim taʿcīlim bar, tėdi erse, men aydım: Yā şeyḫ, (9) ne taʿcīliñiz bar? tėp su'āl qıldım erse, mañga aydı: Bilmez-men melekü'l-mevt ḥālī mü kelgey? tėdi erse, men taqı turdum (10) taqı ḫayır-bād qıldım.

ʿAbdullāh ibnü ʿÖmer aytur *rażhu*: Men anam birle ėwnüñ yıqılmışlarını işlāḥ qılur erdük. (11) Bu arada Peyġāmbar *ʿas* keçti erse, men salām qıldım, mañga taqı Peyġāmbar *ʿas* cevāb qaytardı taqı aydı: Yā

'Abdullāh, (12) ne iş birle meşġūl turur-sen? tėp su'āl qıldı erse, men aydım: Yā Resūlallāhi, bu ėwnünĝ yıquqlarını anam birle (13) işlāḥ qılu turur-miz, tėdim erse, Peyġāmbar *'as* aydı: Yā 'Abdullāh, uluġraq taqı ėwekrek iş bar erken, (14) mundaġ işler birle nişe meşġūl bolur-sen? tėp aydı.

Şeyḫ Dāvud-i Ṭāyī ḫıdmatınga bir kimerse keldi taqı aydı: (15) Yā şeyḫ, manĝa Peyġāmbar *'as*'nunĝ ḥadīs̱idin aytu bėrgil, tėdi erse, şeyh, aydı: Ey 'azīz, meni ma'ẕūr tutġıl (16) kim menim inĝen ėwek işim bar turur, tėp aydı erse, bu 'azīz aydı: Yā şeyḫ, ne ėwek işinĝ bar? tėp su'āl qıldi (17) erse, şeyḫ aydı: Bilmez-men ḥālī mü cānım çıqar yā taqı bu sā'atdın sonĝra mu cānım çıqar? tėp aydı erse, **[437]** (1) ol kimerse, hēç neerse tėmedi taqı çıqtı.

Peyġāmbar *'as*'qa su'āl qıldılar taqı aydılar: Yā Resūlallāhi, kimerse şehīd (2) bolmadın şehīdler maqamını bulġay-mu? tėp aydılar erse, Pey-ġāmbar *'as* aydı: Kim kim tün taqı kün içinde yigirmi (3) qata ölümni yāḍınġa keltürür bolsa, ol kişike Ḥaq *twt* şehīdler maqāmını rūzī qılġay, tėp aydı.

(4) Yana su'āl qıldılar: Yā Resūlallāhi, ḫalāyıq içinde 'āqilraq taqı us-luġraq kim turur? tėp aydılar erse, Peyġāmbar (5) *'as* aydı: Kim kim ölümni üküşrek yādınġa keltürür bolsa taqı ölüm isti'dādını qılur bolsa, 'āqilraq (6) taqı usluġraq ol kimerse turur, tėp aydı.

Peyġāmbar *'as* keçerinde kördi kim ḫalāyıq bir yerde yıġılışıp (7) ol-turup külüşür erdiler. Peyġāmbar *'as* anlarġa aydı kim: Mezelerni bul-ġaşturġan ölüm sözini (8) sözleşinĝ kim bu külmekinĝiz sizdin zāyil bolsun, tėp aydı.

'Ömer ibnü 'Abdu'l-'azīz *raḥmhi* özininĝ (9) 'ādatı ol erdi kim her kėçe Ḥaqdın qorqġan, dünyāke meyli bolmaġan pārsā 'ālimlarnı cem' qılur erdi. (10) Taqı aytur erdi kim: Ölümdin önĝin neerse birle meşġūl bolmaġalınĝ, tėp aytur erdi. Erteke tegi ölümnünĝ (11) sözlerini sözleşip yıġlaşur erdiler. İleylerinde cināza qoyulmış menĝizlig.

'Īsā peyġāmbar 'aleyhi (12) 's-salām qatında ölümni ẕikr qılur bolsalar, 'Īsā peyġāmbar *'as*'nunĝ tegme bir tükleri tüpindin qan çıqar (13) erdi, ölüm heybetidin. Taqı Peyġāmbar *'as* qatında qıyāmatnı yā taqı ölümni yāḍ qılur bolsalar, ançа yıġlayur (14) erdi kim boġuşları sust bolup bēhūş bolup yıqılur erdi. Yana raḥmat sözini sözleyür erdiler. An-dın (15) sonĝ 'aqlınga kelür erdi taqı özinge qayıtur erdi.

Rebī' ibnü Ḥays̱am *raḥmhi* tünekinde bir gūr qazıp (16) turur erdi. Hemīşe ol gūr içinge kirip yatur erdi taqı ölümni yāḍ qılıp üküş yıġlap çıqar erdi.

(17) Peyġāmbar *'as* āḫir vaqtında, bir qadaḥ birle suw bar erdi, ėlgini ol suwqa qatar erdi, yana mubārek yüzinge **[438]** (1) sürter erdi taqı aytur

erdi: Yā Rebbī, ölümnün͡g qatıġlıqlarını man͡ga āsān qılu bėrgil, tėp Ḥaq te'ālādın tileyür (2) erdi. Fāṭıma *ražhā* aydı: Ey babam, sizin͡g qaḍġun͡guz kön͡glümke ne uluġ es̱er qıldı, tėp aydı erse, Peyġāmbar (3) '*as* aydı: Yā Fāṭıma, atan͡g üze ölümdin son͡g hēç qaḍġu yoq. Ne qaḍġu kim bar atan͡gqa, cümlesi dünyāda (4) erdi, āḫiratta hēç qaḍġu bolmaġay, tėp aydı.

Benū İsrā'īlnin͡g zāhidları gūristānqa çıqtılar taqı Ḥaq te'ālā– (5) –dın tilediler kim bir ölügni munlar du'āsı birle tirgüzse. Ḥaq te'ālā taqı bir ölügni tirgüzdi. Ol ölüg (6) gūrındın qoptı, alnında secde es̱eri bar erdi. Ol ölüg munlarġa aydı kim: Ey 'azīzlar, mėni Ḥaq *tvt*'dın (7) tilep nişe tirgüzdün͡güz kim men ėllig yıldın berü ölmiş kişi turur-men. Henūz ölümnün͡g açıġlıqı kön͡glümdin (8) kėtmedin turur, tėp aydı.

Mūsā peyġāmbar '*as*'qa Ḥaq *tvt* ḫiṭāb qıldı āḫiratqa naql qılmışdın (9) son͡g: Yā Mūsā, ölümni neteg buldun͡g? tėp aydı erse, Mūsā peyġāmbar '*as* aydı: Bir tirig çıpçuqnı tāba içinde (10) qodsalar,* ölmez kim bu belādın qurtulsa; yā taqı qurtulmaz kim uçsa taqı necāt bulsa. Men taqı bu ölümni (11) munun͡g men͡gizlig buldum, tėp aydı.

Ka'b aydı *raḥmhi*: Bu ölüm bir butaq men͡gizlig turur kim tikenleri (12) üküş turur taqı tegme bir tiken bir tamarġa müte'alliq bolup yapşunmış turur. Bir quvvatlıġ kimerse ol butaqnı (13) tartıp ādemī içindin tamarlarını üzüp içlerini buzup çıqarmış men͡gizlig turur, tėp aydı.

Peyġāmbar (14) aydı: Qaçan kim 'Azrā'īl ādam oġlının͡g cānını qabż qılu başlasa, endāmları biri biringe salām qılışurlar taqı (15) vidā' qılışurlar taqı ayturlar: Biri birimizni qıyāmatqa tegi körmek yoq, ḫayr bolsun, tėp ayturlar.

Bir kün (16) İbrāhīm peyġāmbar '*as*'qa melekü'l-mevt keldi ziyārat qılġalı. İbrāhīm peyġāmbar aydı: Yā 'Azrā'īl, kāfirning taqı (17) fācirnin͡g cānını qabż qılmaq üçün kelsen͡g, neteg ṣūrat birle kelür-sen? Ol ṣūratın͡gnı man͡ga körgüzgil, tėdi **[439]** (1) erse, 'Azrā'īl aydı: Yā Ḥalīlu'r-Raḥmān, menim ol ṣūratımnı körsen͡g, ṭāqat tuta bilmegeysen, tėdi erse, İbrāhīm (2) peyġāmbar aydı: Ziyān qılmaz, man͡ga ol ṣūratın͡gnı körgüzgil, tėdi erse, 'Azrā'īl aydı: Andaġ erse, yā İbrāhīm, yüzün͡gni (3) ol yanqa çewürgil, tėdi erse, İbrāhīm peyġāmbar '*as* taqı yüzini çewürdi. Andın son͡g yana iltifāt qıldı (4) erdi, baqar, bir heybetlig ṣūrat kördi, qara tonluġ, aġzıdın yalın͡g ot çıqar taqı burnıdın qara tütün (5) çıqar. İbrāhīm peyġāmbar anın͡g tėg heybetlig ṣūrat körmişi yoq erdi, kördi erse, ṭāqatı qalmadı, (6) bēhūş bolup tüşti. Yana bir zamāndın son͡g hūşınġa keldi. 'Azrā'īl taqı ādemī ṣūratınġa keldi erse, aydı: Yā 'Azrā'īl, (7) ol fācir āḫir vaqtında senin͡g bu ṣūratın͡gnı körmeki an͡gar bes turur, ön͡gin 'aẕāb bolmasa,

* Yazmada : *qorsalar.*

tėp aydı. Yana aydı: (8) Yā ʻAzrā'īl mu'minqa kelmişte neteg ṣūrat birle kelür-sen? Ol ṣūratıñgnı mañga körgüzgil, tėp aydı erse, ʻAzrā'īl (9) aydı: Yüzüñgni ol yanqa çewürgil, tėdi erse, İbrāhīm peyġāmbar ʻas taqı yüzini çewürdi. Andın soñg yana (10) iltifāt qılmış erdi, baqar, bir körklüg yüzlüg ṣūrat bolmış; tonları körklüg, yıḍıġı tatlıġ, ādemī körüp (11) qanġusuz ṣūratnı kördi erse, İbrāhīm peyġāmbar ʻas aydı: Yā ʻAzrā'īl, eger mu'min āḫir vaqtında bu ṣūratıñgnı (12) körer bolsa, añgar tap turur öñgin rāḥatlardın, tėp aydı.

Veheb ibnü Munayya aydı *raḥmhi*: Qaçan kim ādemī- (13) -niñg āḫir ḥālı bolsa, ʻAzrā'īl cānını qabż qılu aġāz qılsa, ėgnindeki ėkki ferīşte kelürler taqı bu kimerseke ḫayr-bād (14) qılur[lar]. Eger bu kimerse ṣāliḥlardın bolsa, muñga duʻā qılurlar taqı ayturlar: Ey mu'min, biz ėkegü seniñg qatında (15) āsāyişlar qılduq. Neme yaḫşı ṭāʻat ve ʻibādat yerlerinde bizlerni olturġuzduñg, neme yaḫşı ʻamallar qıldıñg, (16) bizlerni taqı ol eḍgü ʻamelleriñgke ḥāżir qıldıñg, bizler sendin rāżī turur-miz. Tañgrı teʻālā sañga ḫayr cezā (17) bėrsün, tėp ḫayr-bād qılıp kökke aşarlar. Bu kimerse anlar artınġa baqa qalur; ve eger bu kimerse fācirlardın **[440]** (1) bolsa, añga ayturlar: Tañgrı teʻālā sañga eḍgü cezā bėrmesün. Biz ėkegüni neme sergerdān qıldıñg, hēç yaḫşı (2) yerlerde ḥāżir bolmadıñg, yaḫşı ʻamallar qılmadıñg, bizlerke yaḫşı sözler eşittürmediñg, sendin hēç (3) ḫoşnūd ermez-miz, tėp qarġayu kėterler.

Veheb ibnü Munayya aydı *raḥmhi*: Bir melik bar erdi; iñgen (4) mütekebbir melik erdi. Bir kün vuzarāsınġa aydı kim: Köñglüm ṣaḥrāqa çıqmaq tileyür, tėdi erse, cümle vuzarālar (5) istiʻdād qıldılar taqı āmāda boldılar. Bu melik bir ton keḍti. Yana ol ton* köñglinge ḫoş kelmedi, anı (6) çupuldı. Yana bir ton keḍti anı taqı çupuldı. Yana öñgin türlüg ton keḍti taqı taşqa çıqtı. Bir atnı keldürdiler, (7) anı taqı ḫoş körmedi. ʻĀqibat bir atnı iḫtiyār qıldı taqı atlandı erse, sağınġa solınġa baqtı. Cümle (8) uluġ bėgler taqı vezīrlerni kördi erse, Şeyṭān burnınġa ürdi. Andaġ qapardı kim ʻālam içinde meniñg (9) teg melik yoq turur, tėp özinge iʻtiqād qıldı. Kim kim tażarruʻ ve zārīlıq birle salām qılsa, salāmını almaz (10) erdi. Hēç kimerseke iltifāt qılmadın turur erken bir dervīş-i zindepūş, eski çapānlıġ kimerse keldi, (11) salām qıldı salāmını almadı. Ol dervīşke iltifāt qılmadı erse, ol dervīş keldi taqı bu melikniñg ʻinānını (12) tuttı (luġatda ʻArabça tizginge ʻinān tėyürler). Bu melik aydı: Ey dervīş, uluġ iş qıldıñg, ʻinānımnı qoḍġıl, tėdi erse, dervīş aydı: Menim sañga (13) ḥācatım bar, tėdi erse, melik aydı: Nė ḥācatıñg bar? Dervīş aydı kim: Ḥācatım sir** turur, sir qulaqınġa aymaq (14) kerek, āşkāra bolmaz, tėdi erse, melik taqı qulaqını dervīşke yaqın qıldı. Dervīş aydı kim: Men me-

* Yazmada : *tonnı.*
** Yazmada : *siz.*

lekü'l-mevt (15) turur-men, tėdi erse, bu melikn͡ing yüzi müteġayyir boldı. Titreyü başladı taqı aydı: Ey melekü'l-mevt, man͡ga zamān bėrgil, (16) ėwümke qayıtayın taqı öz sarāyımqa tüşeyin taqı ön͡gin işlerim bar, cümlesini tamām qılayın, andın son͡g (17) cānımnı qabż qılġıl, tėp derḫōst qıldı erse, melekü'l-mevt aydı: Man͡ga fermān andaġ turur kim atı üzesinde [441] (1) ol cānını qabż qılġıl, tėp. Derḥāl cānını qabż qılmış erdi, melik atındın taqı yıqıldı bir yıġaç yerindin (2) qon͡gurulup tüşmiş teg. Barça bėgler ve vezīrler ta'accub qıldılar kim bu ne dervīş erdi kim pādşāhımıznı (3) helāk qıldı, tėp. Hēç bilmediler kim bu dervīş qança bardı. Ol sā'at içinde taqı şeher içinde bir dervīş (4) kimerse bar erdi. Bayaqı tėg dervīş ṣifatı birle taqı ol dervīşke salām qıldı erse, ol dervīş taqı cevāb (5) qaytardı. Taqı ol dervīşke aydı kim: Qulaqın͡g man͡ga tutġıl, san͡ga bir sözüm bar, aytayın, tėdi erse, ol dervīş (6) qulaqını tuttı. Bu ayıttı kim: Men melekü'l-mevt turur-men, senin͡g cānın͡gnı qabż qılmaq üçün keldim, tėdi erse, ol dervīş (7) aydı: Merḥabā, ḫoş keldin͡g, men sėni üküş zamāndın berü ārzū qılur erdim. Qaçan bolġay kim melekü'l-mevt (8) kelse taqı mėni bu dünyā zindānıdın qutġarsa taqı Rebbüm liqāsı birle müşerref bolsam, tėp ārzū qılur erdim, (9) tėdi erse, melekü'l-mevt aydı: Fermān andaġ turur kim eger ḥācatın͡g bar erse, ḥācatın͡gnı qılġıl. Men san͡ga intiẓār (10) qılayın. Dervīş aydı: Menim nė ḥācatım bolġay? Velīkin tavaqquf qılġıl, ėkki rek'at namāz qılayın taqı secde qılayın; (11) andın son͡g men secde içinde erken cānımnı qabż qılġıl, tėdi erse, 'Azrā'īl taqı anın͡g fermānınça qıldı.

(12) Benū İsrā'īl içinde bir pārsā melik bar erdi, yana in͡gen cabbār erdi. Bir kün taḫtı üze olturmış erdi. Cümle bėg- (13) -leri taqı vezīrleri ḫıdmatında ḥāżir erdiler. Tena''um içinde erken qapuġındın bir şaḫṣ kirdi, in͡gen (14) heybetlig. Qaçan kim melik bu şaḫṣnı kördi erse, qatıġ qorqtı, titreyü başladı taqı aydı: Ey şaḫṣ, sen kim (15) turur-sen? Sėni kim kigürdi? tėdi erse, ol şaḫṣ aydı kim: Men ol kimerse turur-men kim man͡ga ḥicāb māni' bolmaz. (16) Pādşāhlarqa kirsem, destūr tilemeyin kirür-men, pādşāhlar taqı meliklernin͡g cümlesidin qorqmaz-men, tėdi erse, (17) bu melik aydı: Meger sen melekü'lmevt bolġaysen, tėdi erse, ol şaḫṣ aydı: Ārī, melekü'l-mevt turur-men, tėdi. Qaçan kim [442] (1) bu melik bu sözni eşitti erse, quvvatı zāyil boldı, miskīn ve 'āciz boldı, melekü'l-mevtġa yalbaru başladı taqı aydı: (2) Man͡ga bir sā'at mühlet bėrgil. Üküş māllar taqı ḫazīnalar cem' qılıp turur-men, anlarnı fuqarā ve mesākīnge (3) taṣadduq qılayın. Bolġay kim āḫiratta manga testgīr* bolġay, tėdi erse, melekü'l-mevt aydı: Destūr yoq turur. (4) Nefeslerin͡g tükenip turur. Taqı rızqın͡g hem tükenip turur. Uşbu taḫtdın tüşmekke taqı zamān yoq. Munça (5) yıl mühlet buldun͡g, nişe isti'dād qılmadın͡g?

* Yazmada böyle, *destgīr* yerine.

Ėmdi mü isti'dād qılur-sen? tėdi erse, melik aydı: Mėni (6) qayu yerke eletür-sen? Melekü'l-mevt aydı: Sen[i] öz 'amalıñ qatıñga eletür-men. Eger 'amalıñ edgü bolsa, uçtmaḥqa (7) barġaysen; ve eger 'amaılıñ yawuz bolsa, tamuġqa barġaysen, tėdi. Derḥāl cānını qabż qıldı.

Enes bin Mālīk *rażhu* (8) rivāyat qılur Peyġāmbardın, Peyġāmbar *'as* ḫabar bėrü yarlıqar: Hēç ėw yoq kim meger melekü'l-mevt her kün ol (9) ėwnüñ qapuġında turuqur. Qaçan kim bir kimerseni bulsa, anıñ rızqı tükenmiş bolsa taqı eceli yetmiş bolsa, (10) ol kimerse üze ölüm qaḍġusını kemişür. Qaçan kim melekü'l-mevt ol kimerseke ölüm qaḍġusını kemişür (11) bolsa, ol kimerse üze ölümnüñ eserleri ẓāhir bolur taqı ölümnüñ sekerātı ol kimerse üze ġālib (12) bolur. Qaçan kim melekü'l-mevt ol kimerseniñ rūḥını qabż qılur bolsa, anıñ ehl-i beyti saçlarını yaysalar taqı (13) çaqıruşı yıġlasalar taqı yüzleringe ursalar, melekü'l-mevt aytur: Ey ḫalāyıqlar, bu ceza' ve feza' ne üçün (14) qılur-siz? Men kimerseniñ rızqını tüketmedim taqı kimerseniñ ecelini men yawuq qılmadım. Ḥaq te'ālānıñ fermānı (15) bolmadın sizlerke kelmedim, Ḥaq *tvt*'nıñ emri bolmadın cānnı qabż qılmadım. Men sızke üküş (16) kelgeymen, ançaqa tegi kim bu dünyāda hēç kimerseni qoḍmaġaymen, tėp ayġay. Andın soñ Peyġāmbar *'as* (17) aydı: Ol Tañrı birle ant yāḍ qılur-men kim Muḥammedniñ rūḥı anıñ taṣarrufında turur. Eger ādam oġlanları melekü'l-mevt– **[443]** (1) –nüñ bu sözlerini eşitür bolsa erdiler taqı melekü'l-mevtnüñ turġan yerini körer bolsalar erdi, öz (2) ölügleridin ġāfil bolġay erdiler taqı öz başlarıñga taqı nefsleringe yıġlaġay erdiler. Qaçan kim ol (3) ölügni cināzaġa qoḍar bolsalar, ol ölügnüñ rūḥı ol cināza üzesinde uça yöriyür taqı nidā (4) qılur. Andaġ aytur kim: Ey menim ehlim, ey menim oġlanlarım, zīnhār ve zīnhār sizlerni bu dünyā oynatmasun (5) kim neteg kim mėni oynattı. Men ḥalāldın taqı ḥarām māldın tawarlar cem' qıldım taqı sizlerke qoḍup bardım. Ol (6) māllarım birle sizler tena''um qılġaysiz taqı ḥisābı taqı su'ālı menim üze bolġay. Zīnhār mañga teggen (7) ölümdin qorquñ, tėp ol ölügnüñ cānı nidā qılur cināzası üzesinde, tėp aydı.

Ey Bār Ḫuḍāyā, qaçan kim (8) bu ḥāl biz miskīnlerke kelür bolsa, seniñ raḥmatıñ ve maġfiratıñ ferīşteleriñni bizke ıḍa bėrgil taqı 'aẕāb (9) ferīştelerini bizdin ıraq qılġıl taqı ol ḥālda tilimizni kelime-i ṭayyibe birle müzeyyen qılġıl taqı ol gūr (10) içinde vaḥşatdın bizni sen saqlaġıl, ravḥ ve reyḥān ve ġufrān birle bizlerni müşerref qılġıl taqı qıyāmat (11) bolmışta *āvṣ* seniñ biḥār-i raḥmatıñ içinde bizlerni mustaġraq qılġıl taqı atalarımıznı (12) taqı analarımıznı taqı üstāḍlarımıznı taqı cümle aqribā ve 'aşāyirlarımıznı sen yarlıqaġıl taqı kerem-i bē– (13) –ġāyatıñ birle cümle ümmet-i Muḥammedni ṣadr-i cinānda sen orun bėrgil taqı luṭf-i **bēnihāyatıñ birle Ādamdın (14) qıyāmatqa tegi kim kim sėni birlediler taqı peyġāmbarlarıñnı rāstqa tuttılar, cümlesini sen yarlıqaġıl.**

(15) Bu kitāb tamām boldı tārīḫ yeti yüz altmış birde şehru'llāhi'l-mubārek cumāda'l-ūlā ayınıñ altınç (16) küninde erdi kim kitābatı quşluq vaḫtında tamām boldı. Taqı bu kitābnıñ muṣannifi meẕkūr yekşenbe kün dāru (17) 'l-fenādın dāru'l-beqāġa riḥlat qıldı. Ammā bu kitābnı cem' qılġuçı andaġ aytur kim bu sözni kim tegme bir söz kim [444] (1) tefsīrke müte'alliq bolġay, ol sözler cümlesini İmām Cāru'llāhi'l-'allāma *raḥmhi* öziniñ Keşşāf 'ı- (2) -dın naql qıldı taqı İmām Abū'l-Ma'ālī-i İspeyhānī *raḥmhi* öziniñ Tefsīr'idin naql qıldı. Yana tegme (3) bir faṣl avvalında, kim Peyġāmbar *'as*'dın ḥadīs̱ rivāyat qıldı, bu kitāb atı aytılmış turur. Taqı (4) öñgin ḥadīs̱lar taqı ol meẕkūr kitāblardın naql qılmış turur. Yana ol kelimāt-i 'ulamā ve meşāyiḫ bolġay (5) yā taqı anlarnıñ ḥikāyatı bolġay, anlarnıñ cümlesi Şeyḫ İmām Abū Ṭālib-i Mekkī *raḥmhi* öziniñ (6) Qūtu'l-qulūb atlıġ kitābıdın naql qıldı taqı İmām Zeynü'l-a'immati'l-Firdevsī *raḥmhi* özi- (7) -niñ Muctalā atlıġ kitābıdın naql qıldı hem yana bu Muctalā şerḥidin naql qıldı. Taqı İmām Vāqidī raḥmatu'llāhi (8) 'aleyhi öziniñ Maġāzī atlıġ kitābıdın naql qıldı. Taqı İmām Muḥammed-i Kātib *raḥmhi* öziniñ Maġāzī (9) atlıġ kitābıdın naql qıldı.

Ammā bu kitābnı oqıġanlardın iltimās ol turur kim bu kitābnı cem' (10) qılġan 'āṣī ve cāfī ḥaqqınġa naẓar ve 'ināyat qılsalar taqı anıñ üküş yazuqlarını Ḥaq te'ālādın yarlıqatu (11) qolsalar; bolġay kim anlar du'āsı berekātında Ḥaq te'ālā anı tamuġdın ḫalāṣ qılsa taqı sekkiz uçtmaḥ rūzī (12) qılġay. *Āmīn, Rabba'l-'ālamīn. Wa ṣallā'llāhu 'alā sayyidinā Muḥammadin wa ālihi'ṭ-ṭayyibīna'ṭ-ṭāhirīna bi-raḥmatika, yā arḥama'r-rāḥimīna.*

(13) *Al-kātibu'l-'āṣī 'l-cāfī 'r-rācī ilā raḥmati Rabbihi 'l-laṭīfi 'alā yadi 'abdi'ẓ-ẓa'īfi* (14) *'n-naḥīfi wa'l-faqīri mulaqqab bi-ismi Muḥammadi 'bnu Muḥammadi 'bnu Ḫusrawu'l-Ḫōrazmī* (15) *ġafara'llāhu lahu li-man kataba wa li-man naẓara wa li-man qara'a* (16) *wa li-camī'i 'l-mu'minīna wa'l-mu'mināt.* (17) *Āmīn, Rabba'l-'ālamīn.*

NEHCÜ'L-FERĀDĪS HAKKINDA BİLGİ VEREN YAYINLAR VE ESER ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

(Yayınlanış sırasına göre)

ŞİHĀBA'D-DĪN MARCĀNĪ, *Kitābu mustafādi'l-aḫbār fī aḥwāli Qazān wa Bulġār*, cilt I, Kazan, 1885, s. 15-16. (Yazar, özel kitaplığında bulunan 1358'de Saray'da çekimlenmiş bir *Nehcü'l-ferādīs* yazması bulunduğunu bildirmektedir. Bu nüsha sonradan kaybolmuştur.)

'AZİZ 'UBAYDULLAH – 'ALĪ RAHĪM, *Tatar Edebiyyātı Tārīḫi*, Kazan, 1924, s. 40, 67-69.

FUAD KÖPRÜLÜ, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1926, s. 344-347.

HIFZI TEVFİK – HAMAMİZADE İHSAN – HASAN ALİ, *Türk Edebiyatı Numuneleri*, cilt I, İstanbul, 1926, s. 50-51.

AHMED ZEKİ VELİDİ (TOGAN), "Harezm'de Yazılmış Eski Türkçe Eserler", *Türkiyat Mecmuası II*, 1926, İstanbul, 1928, s. 331-345 + 8 tıpkıbasım. (1360'ta çekimlenmiş olan Yenicami nüshası tanıtılmaktadır.)

YAKUB KEMAL, *Tyurko-tatarskaya rukopis' XIV veka "Nehju'l-feradis"*, Yaltinskiy Ob'edinenniy Kraevedçeskiy Muzey, Simferopol, 1930. (1390'da çekimlenmiş eksik bir nüsha tanıtılmıştır. Önsözü yazan A. N. SAMOYLOVİÇ, Kazan'da S. VAHİDOV'un özel yazmaları arasında 2 *Nehcü'l-ferādīs* nüshası bulunduğunu bildirmektedir.)

ALEKSANDR NİKOLAEVİÇ SAMOYLOVİÇ, "Cuci Ulusu veya Altın Ordu Edebî Dili", *Türk Dili Belleten*, seri I, no. 12, 1935, s. 35. (S. VAHİDOV'a ait 3 *Nehcü'l-ferādīs* nüshasından söz edilmektedir.)

FUAD KÖPRÜLÜ, "Çağatay Edebiyatı", *İslam Ansiklopedisi*, cilt III, 1945, s. 285.

E. BLOCHET, *Catalogue des manuscrits turcs*, cilt II, Paris, 1933, s. 132-133 (No. 1020). (Paris, Bibliothèque Nationale'de bulunan eksik nüsha burada tanıtılmıştır.)

KIVAMETTİN BURSLAN, "Nehcü'l-feradis'ten Derlenen Türkçe Sözler", *Türkiyat Mecmuası IV*, 1934, İstanbul, 1934, s. 169-250.

NEKİY İSENBET, *Tabışmalar*, Kazan, 1941, s. 15 ve dev. (Kazan Üniversitesi Kütüphanesinde 1357'de yazılmış bir *Nehcü'l-ferādīs* yazması bulunduğunu bildirmektedir.)

AHMET CAFEROĞLU, *Türk Dili Tarihi Notları II, I. Bölüm*, İstanbul, 1943, s. 98-106; genişletilmiş 2. baskı: İstanbul, 1974, s. 112-116.

B. A. YAFAROV, *Literatura Kamsko-Voljskix Bulgar X-XIV vv. i rukopis' "Naxdj al-Faradis"*, kandidatskiya dissertaciya, Kazan, 1949.

SAADET Ş. ÇAGATAY, *Türk Lehçeleri Örnekleri, VIII. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Kadar Yazı Dili*, Ankara, 1950, s. 143-159; 2. baskı: Ankara, 1963, s. 155-174.

JÁNOS ECKMANN, "*Bolmasa* Kelimesine Dair", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten* 1954, TDK, Ankara, 1954, s. 33-38.

ABDÜLKADİR KARAHAN, *İslam - Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul, 1954, s. 136-146.

ALİ FEHMİ KARAMANLIOĞLU, "Nehcü'l-feradis'e Dair", *Türk Dili IV*, sayı 45, TDK, Ankara, 1955, s. 556-558.

JÁNOS ECKMANN, *Nehcü'l-feradis I, Tıpkıbasım*; önsözü yazan: JÁNOS ECKMANN, TDK Tıpkıbasımlar Dizisi 35, Ankara, 1956, XIV+444 s.

JÁNOS ECKMANN, "Das Chwarezmtürkische", *Philologiae Turcicae Fundamenta I*, Wiesbaden, 1959, s. 136-137.

SIR GERARD CLAUSON, (ECKMANN'ın tıpkıbasım yayınının tanıtması), *Bulletin of the School of Oriental and African Studies XXII*, London, 1959, s. 153-154.

ANANIASZ ZAJACZKOWSKI, "Dziesiec nowych edycji zabytków piśmiennictwa tureckiego", *Rocznik Orientalistyczny XXIII*, Warszawa 1960 s. 128. (ECKMANN'ın tıpkıbasım yayınının tanıtması).

KARL, H. MENGES, "Report on a excursion to Leningrad and Taškent for Research in Čaγataj Manuscripts", *Central Asiatic Journal VIII*, Den Haag-Wiesbaden, 1963, s. 242. (Leningrad'da biri eksiksiz olmak üzere 4 *Nehcü'l-ferādīs* yazması bulunduğu bildirilmektedir.)

JÁNOS ECKMANN, "Nehcü'l-feradis'in Bilinmeyen Bir Yazması", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten* 1963, TDK, Ankara, 1964, s. 157-159. (BLOCHET kataloğu no. 1020'de tanıtılan yazmanın eksik bir *Nehcü'l-ferādīs* nüshası olduğu belirlenmektedir.)

JÁNOS ECKMANN, "Die kiptschakische Literatur", *Philologiae Turcicae Fundamenta II*, Wiesbaden, 1965, s. 287-291.

ERGAŞ FAZILOV, *Starouzbekskiy yazık, xorezmiyskie pamyatniki XIV veka*, Taşkent, cilt 1 = 1966, cilt II = 1971. (Öteki Harezm Türkçesi metinleriyle birlikte *Nehcü'l-ferādīs*'in söz varlığı da bu sözlüğe alınmıştır.)

ALİ FEHMİ KARAMANLIOĞLU, "Nehcü'l-feradis'in Dil Husûsiyetleri, I", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi XVI*, İstanbul, 1968, s. 55-72.

ALİ FEHMİ KARAMANLIOĞLU, "Nehcü'l-feradis'in Dil Husûsiyetleri, II", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi XVII*, İstanbul, 1969, s. 33-56.

ALİ FEHMİ KARAMANLIOĞLU, "Nehcü'l-feradis'in Dil Husûsiyetleri, III, Metin", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi XVII*, İstanbul, 1969, s. 57-80. (Yenicami nüshasının 2-25. sayfalarının çevriyazısı.)

ALİ FEHMİ KARAMANLIOĞLU, "Nehcü'l-feradis'in Dil Husûsiyetleri, IV, Metin", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi XIX*, İstanbul, 1971, s. 145-170. (Yenicami nüshasının 26-52. sayfalarının çevriyazısı ve notlar.)

EMİR N. NADJİP, "O pamyatnike XIV veka Naxdj al-Faradis i ego yazıke", *Sovetskaya Tyurkologiya*, 1971/6, Baku, 1971, s. 56-68. Türkçe çevirisi: "Nehcü'l-feradis ve Dili Üzerine", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi XXII*, İstanbul, 1977, s. 29-44.

Düzeltme:

Sayfa 127, satır 6 = [184] (12) İmam Necefī (?) düzelt: İmām Naḫʿī.